

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**“DERVİŞ RUHAN” ÖRNEĞİNDE ALEVİ-BEKTAŞİ DERVİŞLİK
GELENEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Caner IŞIK

VAN-2008

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**“DERVİŞ RUHAN” ÖRNEĞİNDE ALEVİ-BEKTAŞİ DERVİŞLİK
GELENEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Caner IŞIK

Danışman

Doç. Dr. Muhtar KUTLU

VAN-2008

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, jürimiz tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı ANABİLİMDALI,**
Türk Halk Edebiyatı BİLİM DALI'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Üye (Danışman) : Doç. Dr. M. Muhtar KUTLU

Üye : Prof. Dr. Muhsin MACİT

Üye : Doç. Dr. Alaattin KARACA

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..16../.06../ 2 008

Alaattin KARACA
Sos.Bil.Enstitüsü Müdürü

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODU, ALANI VE KAYNAKLARI.....	9
1.1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER.....	9
1.1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	9
1.1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	11
1.1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
1.1.3.1. Alevi Bektaşî Araştırmaları	13
1.1.3.2. Alevi Bektaşî geleneği nasıl araştırılmalı?.....	19
1.1.3.3. Antropolojik yöntem.....	21
1.1.3.4. Folklor yöntemi.....	22
1.1.3.5. Çalışmada kullanılan yöntem.....	23
1.2. ARAŞTIRMANIN ALANI.....	25
1.2.1. AMASYA VE ÇEVRESİ.....	25
1.2.2. GÜMÜŞHACIKÖY İLÇESİ VE ÇEVRESİ.....	29
1.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAYNAKLAR.....	32
1.3.1. KAYNAK KİŞİLER.....	32
1.3.2. YAZILI KAYNAK ESERLER.....	35
1.3.2.1. Alevi Bektaşî Dervişliği üzerine, kitap ve makaleler.....	35
1.3.2.2. Derviş (Işık) Ruhan'ın kendine ait defterleri.....	35
1.3.2.3. Çalışma esnasında derlenmiş sözlü gelenek metinleri....	36
2. BÖLÜM: DERVİŞİN ANLAMI VE TARİHSEL KÖKENİ.....	38
2.1. DERVİŞ KAVRAMI VE ANLAMSAL İÇERİĞİ	38
2.1.1. DERVİŞ KELİMESİNİN ETİMOLOJİK KÖKENİ VE YAYGIN ANLAMLARI.....	38
2.1.2. İSLAM'IN DERVİŞ ANLAYIŞI.....	41
2.1.3. HALKIN DERVİŞ ANLAYIŞI.....	46

2.2. DERVİŞ VE BENZERİ TİPLERİN TARİHSEL KÖKENİ.....	49
2.2.1. ESKİ ANADOLU MEDENİYETLERİ VE RUHSALLIK.....	49
2.2.2. ESKİ TÜRK İNANÇLARI VE RUHSAL İNSANLAR.....	52
2.2.2.1. Tabiat Kültleri.....	54
2.2.2.2. Gök Tanrı İnancı.....	55
2.2.2.3. Şaman ve Şamanizm.....	56
2.2.2.4. Budizm, Zerdüştlük ve Mazdekizm.....	58
2.2.2.5. Manihizm.....	59
2.2.2.6. Yahudilik ve Hristiyanlık.....	60
2.2.2.7. İslam, Horasan Ekolü ve Batınlık.....	61
2.2.3. İSLAM GELENEĞİNDE SUFİLER.....	63
2.2.4. ANADOLU’DA DERVİŞLER.....	71

3. BÖLÜM: DERVİŞLİĞİN ALEVİ- BEKTAŞİ GELENEĞİNDEKİ

DURUMU.....	78
3.1. ALEVİ BEKTAŞİ DERVİŞLERİNİN SINIFLANDIRMASI VE İŞLEVLER.....	78
3.1.1.DERVİŞLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	78
3.1.1.1. Babagan kolunda tarikat dervîşi.....	79
3.1.1.2. Efendi-Çelebi kolu ve bağdaştırmacı dervîş.....	81
3.1.1.3. Dedeğan kolu ve meczup dervîş.....	82
3.1.1.4. Alevi Bektaşî geleneğinde eren, gerçek olarak dervîş....	83
3.1.2. DERVİŞLERİN İŞLEV VE ÖZELLİKLERİ.....	84
3.1.2.1. Arif dervîşler, Sadık dervîşler.....	85
3.1.2.2. Nefes söyleyen dervîşler.....	86
3.1.2.3. Şifa yapan, keramet sahibi dervîşler.....	89
3.1.2.4. Balım Sultan Muhabbeti yapan dervîşler.....	90
3.1.2.5. Meczup, bekâr dervîşler.....	91
3.1.2.6. Dervîş meşrepli dedeler, babalar, âşıklar.....	92
3.1.2.7. Gezgin dervîşler.....	93
3.2. ÂŞIKLIK VE ALEVİ BEKTAŞİ DERVİŞLİK GELENEĞİ.....	94
3.2.1. OZAN, ÂŞIK, SAZ ŞAİRİ KAVRAMLARI VE HALK ŞİİRİ.....	94

3.2.1.1. Kavramlar.....	94
3.2.1.2. Şiir ve ilahi niteliği.....	98
3.2.2. ŞAMANDAN OZANA, OZANDAN HAK AŞIĞINA, ÂŞIKTAN HALK ŞAİRİNE.....	99
3.2.2.1. Şamandan-Derviş Ozana.....	99
3.2.2.2. Tekkelerde derviş ozan, derviş âşık.....	100
3.2.2.3. Derviş âşıklardan kahvehanelerdeki âşıklara.....	104
3.2.2.4. Günümüzde halk şairi.....	105
3.2.3. NİÇİN DERVİŞ DİYORUZ DA ÂŞIK DEMİYORUZ?..	106
3.3. ALEVİ BEKTAŞİ GELENEĞİNDE DERVİŞLİK VE RUHSALLIK.....	109
4. BÖLÜM: DERVİŞ RUHAN VE DERVİŞLİK GELENEĞİ.....	115
4.1. DERVİŞ RUHAN'IN HAYATI, FARKLI ADLARI, SÖYLENCELERİ.	115
4.1.1. DERVİŞ RUHAN'IN HAYATI.....	115
4.1.2. MEHMET ALİ IŞIK'IN ADLARI VE MAHLAS DEĞİŞTİRMESİNİN GEREKÇELERİ.....	131
4.1.3. DERVİŞ RUHAN'A DAİR SÖYLENCELER.....	135
4.2. DERVİŞLİK GELENEĞİ İÇİNDE DERVİŞ RUHAN.....	140
4.2.1. DERVİŞ RUHAN'IN ÖNCESİ VE DÖNEMİNDEKİ GELENEKSEL DERVİŞLER	143
4.2.2. DERVİŞ RUHAN DÖNEMİ VE SONRASINDAKİ “ÇAĞDAŞ” DERVİŞLER.....	159
4.2.3. ORTADAN KALKAN BİR GELENEK OLARAK DERVİŞLİK...	174
5. BÖLÜM: DERVİŞ (IŞIK) RUHAN'IN ŞİİRLERİ VE ŞİİRLERİN ANALİZİ.....	182
5.1. DERVİŞ RUHAN'IN ŞİİR ANLAYIŞI VE ŞİİRLERİ.....	182
5.1.1. DERVİŞ RUHAN'IN ŞİİR ANLAYIŞI.....	182
5.1.2. ŞİİRLERİN SIRALANMASI VE NEREDEN ALINDIĞININ GÖSTERİLMESİ.....	185
5.1.2.1. Derviş (Işık) Ruhan'ın Şiirlerinin Kaynakçası.....	186
5.1.2.2. Şiirlerin Derlendiği Yerlerin Gösterilmesi.....	187

5.1.3. Derviş Ruhan'ın Şiirleri.....	195
5.2. Derviş Ruhan'ın Şiirlerinin Analizi.....	323
5.2.1. Şiirlerin Şekil ve Yapısına Göre Analizi.....	323
5.2.1.1. Şekil bakımından Kafiye Sınıflandırması.....	324
5.2.1.2. Şiir Sırasına Göre Yapı ve Şekil Özellikleri.....	327
5.2.2. Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi.....	337
5.2.2.1. Aşık Şiiri Konularına Göre Sınıflandırılması.....	337
5.2.2.2. Tekke Şiiri Konularına Göre Sınıflandırılması.....	338
5.2.2.3. Şiir Sırasına Göre Şiirlerin Türleri ve Ana teması.....	341
5.3. Derviş Ruhan'ın Şiirlerindeki Felsefi Görüşü.....	353
SONUÇ.....	364
KAYNAKLAR.....	371
ÖZET.....	382
ABSTRAC.....	383
EKLER.....	384
EKLER 1: Mehmet Ali Işık'ın Kronolojisi.....	384
EKLER 2: Görüşme Listesi.....	386
EKLER 3: Harita, Tablo, Levha ve Fotoğrafların Açıklamaları	390
EKLER 4: Şiirlerin Sıralamalı Dizini.....	398

ÖNSÖZ

“Derviş Ruhan Örneğinde Alevi-Bektaşî Dervîşlik Geleneği” adlı doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nın, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında, Haziran 2008’de tamamlanmıştır. Çalışmanın amacı, Dervîşlik hakkında tarihsel, sosyal belirlemeler yapmak, Alevi Bektaşî dervîşlik geleneğini açıklamak ve Dervîş Ruhan örneğinden hareketle, dervîşlik geleneğindeki değişimleri ortaya koymaktır.

Çalışma boyunca Amasya Gümüşhacıköy’de bulunan Dervîş Ruhan sevenleri bize evlerini ve gönüllerini açmış, imkânlarını seferber etmiştir. Konunun içten anlaşılmasının sağlanması için gereken bilgileri, sıcak samimiyetleri ile paylaşmışlardır. Bu anlamda kaynak kişiler olarak belirttiklerimden daha fazlasının bu çalışmaya doğrudan veya dolaylı katkıları olmuştur. Onlara geleneğin bir deyişi ile, buradan aşkı muhabbetlerimi iletirim.

Bu çalışma aracılığı ile, başta beni halkbilimi doktorasına teşvik eden ve çalışmanın ilk taslağını oluşturan Prof. Dr. M. İlhan BAŞGÖZ’e, doktora sürecinde her türlü desteğini bizden esirgemeyen Prof. Dr. Erksin GÜLEÇ’e, çalışmanın farklı aşamalarında desteğini sunan, Prof. Dr. Muhsin MACÎT, Doç. Dr. Alaattin KARACA, Doç. Dr. Tayyar ŞAŞMAZ, Dr. Alaattin CANBAY, Araş. Gör. İskender YILDIRIM, Barış MUTLU, ve Ferhat KAYA’ya, danışmanlığından ve insani kişiliğinden farklı dünyaları tanıyıp, kendisinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV’ a, doktora savunmamıza başkanlık eden Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN’e, doktora danışmanım olan Doç. Dr. Muhtar KUTLU’ya, çalışmanın her aşamasında emeği olan eşim Doç. Dr. Nuran EROL IŞIK’a ve oğlum Ali Özden IŞIK’a ışığı ile bize güç kattığı için, şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Caner IŞIK

Van-2008

KISALTMALAR

a. g. e. : Adı geçen eser

a. g. g. : Adı geçen görüşme

a. g. m. : Adı geçen makale

bkz. Ayrıntılı bilgi için bakınız.

bşk. : Başkaları.

ev. : Çeviren

Edi. : Editör

haz. : Hazırlayan

Lev. : Harita, fotoğraf, tablo sıralama sembolü.

km. : Kilometre

m. : Metre

yy. : Yüzyıl.

GİRİŞ

Alevi Bektaşî dervîşlik geleneği üzerine yapılacak olan bir çalışma, özel bir bakış açısı geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü söz konusu alan üzerine yapılan çalışmalarda dervîşlik kimliği ya dikkate alınmamış ya da dervîşlerin yapıp ettikleri başka bağlamlar içinde değerlendirilmiştir. Alevi Bektaşî dervîşlik geleneğinin araştırma evreninin kapalı bir yapı arz etmesi ve alanın çoğunlukla politik bir biçimde yorumlanmış olması, alan hakkında detaylı antropolojik ve halkbilimsel verilerin çıkarılmasını zorlaştırmıştır. Çalışmamızda genelden özele doğru bir gidiş tercih edilmiştir. Öncelikli olarak, araştırma alanının nasıl bir yöntemle araştırılacağı açıklanarak, alanla ilgili belirlemeler yapıp, kaynak kişi ve eserler tanıtılmıştır. Bu aşamadan sonra, Dervîşlik üst başlığı altında, dervîşin anlamı ve tarihsel kökeninden bahsedilmiştir. Buradan, Alevi-Bektaşî geleneğindeki dervîşliğe geçilmiş ve gelenek üzerinden tespitler yapılmıştır. Alevi-Bektaşî geleneğindeki dervîşler anlatıldıktan sonra daha özel bir örnek olan, Dervîş Ruhan anlatılarak, kendisinin Alevi Bektaşî dervîşlik geleneği içindeki yeri açıklanmıştır. Dervîş Ruhan'ın gelenek içindeki yeri tespit edildikten sonra da, Dervîş Ruhan'a ait şiirler aktarılmış ve şiirlerin analizi yapıp felsefi görüşü açıklanmıştır. Genel olarak özetleyebileceğimiz bu süreç, bölümlerin içerikleri ile ilişkili olarak aşağıda özetlenmiştir.

Birinci bölüm araştırmanın metodolojisi, alanı ve kaynakları başlığı altında işlenmiştir. Alevi Bektaşî araştırmalarının, tarihsel sosyal tabanı ile teolojisi arasındaki ilişkisi bağlamında, belirlemelerin yapılması önemlidir. Bu anlamıyla doğru zeminde analiz edebilmek için bazı kavramlar özel öneme sahiptir. Bu kavramlardan ilki, heterodoksdir. Heterodoksi, inancın Batını ve içsel olan yönüne önem vermekte ve inancın eski kökleri ile bağlantıyı işaret etmektedir. Alevi Bektaşîliğin heterodoks yapısından dolayı, eski dinlerden gelen bazı alışkanlıkların, bir senkretizme yol açmış olduğu belirtilebilir. Bu anlamıyla, çalışmamız, Aleviliğe senkretizm ve heterodoksi kavramları açısından yaklaşan, halkbilim perspektifini ön plana çıkaran bir çalışmadır. Senkretizm kavramı dinin halkça yorumlanması ve anlaşılmasının işaretlerini vermektedir. Bu anlamıyla "Halk dini" kavramı araştırma için özel bir anlama sahiptir. Heterodoks halk İslamı, mistik özelliği olan heterodoks, senkretik bir inanç ve yaşam biçimine işaret eder. Alevi Bektaşî geleneği, mistik, heterodoks, senkretik, gerçek arayışı içinde olan, bir halk İslamıdır. Yaşadığı ortam Anadolu'dur, yaşanma ve aktarılma mekanizması sözlüdür. Bu sebeple sözlü geleneğin tamamen belirleyiciliği altındadır. Sözlü gelenek araştırmaları ise sözel anlatım ve sözlü tarih çalışmalarını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada derlemelerden ve katılımlı gözlemlerden ciddi biçimde yararlanılmıştır.

Alevi Bektaşî geleneği araştırılırken birçok unsur dikkate alınmalıdır. Çünkü insanların inanma biçimleri ile dünyayı yaşama biçimleri paralellikler göstermektedir. Dervîşler, kendisine inananlara bir kutsallık alanı açar ve kendi hayatları ile bu kutsal alanın nasıl yaşandığını gösterir. Dervîşlerin ne şekilde anlaşıldığından, dervîşin kendini nasıl anlamlandırdığına kadar her şey, bu bütünlüğün anlaşılması için sorulması ve cevaplanması gereken sorunsallardır. Heterodoks, senkretik, mistik ve sözlü gelenekle aktarılan kültürlerin araştırılmasında daha içten anlamaya yönelik bir yöntemle araştırma yapmak bir zorunluluktur. Araştırma evreni ideolojik verilerin elde edilmesine uygundur, bu zamana kadar yapılan araştırmalarda da yoğun bir

şekilde görünmüştür. Olanı araştırabilmek için ideolojik beklentinin düşük olması ve olanı anlamaya dönük bir zihniyet yapısına ihtiyaç vardır. Bu bakış açısı ise din antropolojisinin insan öznesi temelindeki bakışı ile sağlanabilmiştir. Dinin, insanlara anlam haritaları verdiği tespitinden hareketle söyleyebiliriz ki dervişler hakkındaki her şey önemlidir, bunlar dinsel anlam dünyasında önemli koordinatların işaretlerini vermektedir. Alevi Bektaşilik senkretik ve heterodoks özelliği ile hem resmi İslam'ın ön kabullerinden farklıdır, hem de geçmiş din ve kültürlerin kendine özgü senkretik bir bütünüdür. Bunun içsel işleyişi hakkında bir şeyler söylemek Halk Biliminin ve antropolojinin önerdiği yöntem ile mümkün olmaktadır. Halk Bilimi bu anlamlarıyla, resmi din dışında olan inançları anlamamıza yardımcı olmuş, Alevi Bektaşi geleneğini anlamamıza uygun yöntem sağlamış ve halkı anlamının bir vasıtası olarak elimizdeki metinleri değerlendirmemize yardımcı olmuştur.

Alevi Bektaşi dervişlik geleneğini, Derviş Ruhan üzerinden anlatan çalışmamız, yöntem olarak, kaynak oluşturma ve değerlendirme alanı olarak ifade edebileceğimiz, iki kısımda değerlendirilmiştir. Kaynak oluşturma'nın ilk ayağını literatür taraması oluştururken ikinci ayağını sözlü gelenek metinlerinin derlenmesi oluşturmaktadır. Bunun için katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme yapılmış ve muhabbet ortamlarında bulunulmuştur. Daha sonra söz konusu çalışmaların dökümü yapılarak metin haline getirilmiştir. Değerlendirme kısmı için ise antropolojinin yapısal işlevselci anlayışı kabul edilmiş olup halk biliminin sözlü gelenek metin değerlendirme tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışma konunun kapsamı ve içeriğinin gerekli kıldığı şekilde disiplinler arası bir çalışma olmuştur.

Birinci bölümde yukarıdaki metodolojik tartışmalar yapıldıktan sonra, Araştırmanın alanı Amasya Gümüşhacıköy ve çevresi olarak tanımlanmış ve alanın dervişlik geleneği açısından önemi üzerine belirlemeler yapılmıştır. Dervişlik geleneğinin Amasya'da etkin olmasının en önemli sebeplerinden biri olarak, burada Horasan erenlerinin etkinliklerinin olması tespit edilmiştir. Dervişler için, Amasya'nın özellikle Babai isyanı öncesi ve sonrasında çok önemli bir mekân olduğu belirtilmiştir. Amasya bölgesinde bulunan dervişlik geleneğinin Kurtuluş savaşı esnasında da çok etkin olduğu tespit edilmiş ve anlatılmıştır.

İkinci bölümde derviş kelimesinin anlamı ve tarihsel kökeni açıklanmıştır. Derviş kelimesinin Farsça olduğu ve bütün İslam dünyasında kullanıldığı tespiti yapılmıştır. Kelimenin, taşıdığı ilk anlamını, süreç içinde aşarak İslam mistiklerini tanımlayan ve düşüncenin aksiyon yönüne daha çok vurgu yapan bir anlama doğru evrildiği belirtilmiştir. Derviş kelimesi, dervişler ve onların toplumla temasları sonucunda, çok farklı anlamlara veya anlamlandırmalara maruz kalmıştır. Derviş kelimesi, etimolojik kökeni ve yaygın anlamları üzerinden tanımlanarak, İslam dininin ve halkın derviş kavramına yükledikleri anlamlar tespit edilmiştir. Buradan hareketle, İslam'ın derviş anlayışının iki tipte görüldüğü söylenebilir. Birincisi, Irak sûfilerinin dervişliği hem içte (*bâtın*), hem dışta (*zâhir*) iken, ikincisi olan Horasan Melâmîlerinin dervişliği sadece içte olan bir dervişliktir. Bu iki derviş tipi her dönemde varlığını sürdürmüştür. Bizim çalışmamızda da özellikle ikinci ekolden olan dervişlerin halkın içindeki durumu ve konumlanışına özel bir önem gösterilmiştir. Ortodoks İslam'ın kabul ettiği gerçek derviş, maddeye önem vermeyen, yoksul olandır. Bir hırka, bir lokma ile yetinir, kendi kendine yeterlidir.

Miskinliğıyle övünür, ancak yoksulluğunu hiçbir zaman çıkar sağlamanın bir aracı olarak görmez. Halk ise derviş, ruhsallığın hem göstereni, hem yaşatıcısı hem de aktaranı olarak görmektedir. Bu anlamları ile üst bir anlam atfederek, insanüstü bir kişiliğı yaşayabilen ideal tip olarak kabul etmektedir. Onun dış görünüşüne takılmak şöyle dursun ondaki ruhsal etkiye muhatap olmak istemektedir. Halka göre derviş, ruhsal yaşantının somut olarak yaşanabilirliğinin kanıtıdır. Halka göre derviş, kutsallaşmış insan, kâmil insandır. Gerek İslam'ın gerekse halkın anlayışında Dervişler özel bir yere sahiptir. Bu özel yer, ruhsal-mistik kişilikler olmaları sebebiyle özeldir ve tarih boyunca yaşamış, ruhsal-mistik insanlar, dervişlerin köklerini oluşturmaktadır.

İkinci bölümün son kısmında da dervişlerin, bu tarihsel kökeninden bahsedilmiştir. Tarihsel sırasıyla dervişliğin kökenleri, eski Anadolu inançlarındaki, eski Türk inançlarındaki, İslam geleneğindeki ruhsal insanlar olarak belirlenmiştir. Eski Anadolu medeniyetleri, Sümer Hitit gibi medeniyetlerdir, bu medeniyetlerin göçler yoluyla Uygurlar ve İskitlerle bağlantısı vardır. Bu bağlantı medeniyetleri kadim kültürlerle ilişkilendirmektedir. Bu kadim kültürlerin Anadolu'da Hermetik bilgi ile teması vardır. Bunun yanında Hermetik bilgi Orta Asya'dan Moğolların önünden Anadolu'ya gelen Türk mistikler (Horasan dervişleri) içinde de vardır. Bu benzerlikler hem Türklerin Anadolu'da rahat kabul edilmesine yol açmış, hem de diğer İslam ülkelerinden çok farklı bir İslam okuması oluşturulmuştur. Alevi Bektaşî inancı kadim uygarlıklar ve Anadolu uygarlıkları bağlamında düşünüldüğünde daha kesin olmayan bir araştırma alanına doğru kaymaktadır. Buna rağmen öğretinin farklılığı ve derin mistik yanı bu bağlantının olabilirliğini düşündürmektedir. Bu bağlamda aslında dervişler söz konusu bu uygarlıklarla düşünsel bağ kurabilecek özgün kişiliklerdir. Dervişlerin gerek düşünce dünyalarının ortaya çıkarılması, gerekse insanlara öğütlediğı yaşam pratiklerinin göz önüne alınması ile insana dair kadim izlerin bulunması da mümkün gözükmektedir.

Eski Anadolu medeniyetlerinden daha başka bir etki de, eski Türk inançlarıdır. Anadolu Aleviliğı Türk dünyası inançlarının en eskisinden en yenisine kadar birçok inanç ve pratiklerin gözlemlendiğı bir alandır. Bu benzerlikler özellikle inanç ve pratikleri taşıyan mistik kişiler tarafından aktarılmaktadır. Bu bağlamda aleviler içindeki ruhsal insan olan dervişlerde birçok eski inanç unsurları ve pratikleri görünmektedir. Bu bağlantılar söz konusu inançlar anlatılırken belirtilmiştir. Çalışmamızda dervişlerle doğrudan bağı olduğunu düşündüğümüz Doğa Kültleri inancı, Gök Tanrı dini, Şamanizm, Mani dini ya da Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın Batini yönü hakkında bazı belirlemeler paylaşılmış ve her inancın özelinde belirlemeler yapılmıştır. Bunlar arasında Mani dini içindeki rahip ile Gök Tanrı inancındaki Şaman'ın, derviş tiplerini en yoğun olarak etkileyen kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Derviş tiplmesi İslami bir tiplmedir. Bu anlamıyla başka medeniyetlerle mistik bağlantıları olsa da bütün kavramları İslam'ın temel prensipleri ışığında şekillenmiştir. Bu prensiplerin Türklerle tanışması Persler aracılığı ile Horasan bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu birleşme mistik temelde bir birleşmedir. Türkler öncelikli olarak İslam'ın mistik yüzü ile tanışmışlardır. Bu tanışma ise Batini bir görüş olan Horasan ekolü vasıtasıyla oluşturulmuştur. Anadolu halk İslam'ını

anlamada Horasan ekolü çok önemlidir. Yaptığımız derlemelerde herkes söz birliği yapmışçasına Horasandan geldiğini belirtmektedir. Bu anlamıyla Horasan ekolü ve Batnilik Alevi Bektaşî geleneğini anlamada temel noktalardan biridir. Resmi İslam dünyasında dervişlik, tasavvufî yönden gelişmeyi ön plana çıkardığı için öncelenmiş, fakat İslami bazı prensipleri eleştirdiği için de çok sıkı bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu manada çoğu zaman yozlaşmış olarak değerlendirilmiştir. Fakat İslam içinde, genelde gelişme, değişme ve evrenselliğe çağrıda bulunan bu Hak dostları ihmal edilmiş ve bizzat resmi İslam tarafından din dışı, zındık ilan edilmişlerdir. Fakat zamanla din dışı, zındık dedikleri kişilerin teorileri ile değişen dünyaya dinlerini uydurmak için bu ‘zındık’ düşünürlerin düşüncelerinden faydalanmışlardır. Dervişler İslam içinde farklı değerlendirilseler de asıl itibarlarını halk nazarında almışlardır. Söz konusu dervişler, İslam’ın halk tarafından anlaşılmasında ve batını bir biçimde kabul görmesinde büyük rol oynamışlardır.

Anadolu’da dervişler ilk olarak XI-XII yy. da görülmeye başlamıştır, Batını düşünceler kaos anlarında derleyici, uzlaştırıcı olup toplumda güvenilir ana kaynak olmuştur. Fakat devletler güçlenince bu adil düşüncenin kendinden daha etkili olmasına müsaade etmemiştir. Türkler Anadolu’ya iki lider tipiyle girmiştir. Birincisi mistik özellikleri olan dervişler, ikincisi ise devlet kurma geleneğine hakim teşkilatçı gaziler. Bunlar kurulmuş olan devlet, güçleninceye kadar uyum içinde olmuştur. Devlet güçlenince, dervişlerin başında bulunduğu tekkeler ve halk inançları ehlileştirilmeye çalışılmış ve büyük savaşların yaşanmasına sebep olmuştur. Anadolu bu sürecin birçok kez yaşandığı mekân olmuştur. Bu çatışmalar sonunda dervişler de farklı tutum içinde olmuşlardır. Türkmen geleneklerine daha bağlı olan kesim, tarih sahnesinde geri plana çekilmiş ve kırsal alanda kalarak göçebeliğe devam etmiştir. Diğer Türkler ise merkezi otoritenin belirlediği şekle uyum sağlayarak yerleşik hayata geçmiştir. Göçebeler Anadolu’ya geldikleri zaman bu toprakların heterodoks inançlarından etkilenmişler, hayat tarzlarının bir sonucu olarak, daha sonraki Ortodokslastırıcı mekanizmalardan bağımsız kalmışlardır. Bu ideolojik yapılanma, yerleşmeme inadından, devletin de iskân ederek denetim altında tutma ısrarından kaynaklanmaktadır.¹

İkinci bölümde dervişliğin tarihsel kökeni anlatılarak, ruhsallık vurgusu yapılmak istenmiştir. Derviş Anadolu kültür görünümü içinde, ruhsal bilgiyi İslam’la barışık olarak halka aktaran kişidir. Dervişin İslam’la bağlantısı, hakim düşüncenin insanlara aktardıkları temel sistemli düşünce bağlamı içinde sınırlı bir ilişkidir. Derviş, temel anlam dünyasını mistisizmle temellendirir ve bunun köklerini yaşadığı coğrafyanın kültürel kökleri ve ait olduğu inanç sisteminin doğrular bütününden alır. Dervişler bu manada ruhsal özellikleri olan kişilerdir. Özellikle halk sufizmi içindeki dervişlerin şifacılıkları, geleceği görmeleri, beden dışı deneyimi önemsemeleri, vecd hallerine girmeleri ile ruhsal insan özellikleri göstermektedirler. Derviş Yaradana duyduğu güvenden dolayı, insan potansiyeline inanmış ve insan olma erdemine daha sıkı sıkıya sarılmıştır, bu sebeple kökü ait olduğu toplumun kültürel köklerine uzanmaktadır. Gücünü kendini var eden kültürden ve ruhsal birlikten alır. İçinde görüldüğü din sadece ifade için gerekli kavramları ve anlam şemalarını verir.

¹ Muhtar Kutlu, *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:84 Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:4, Ankara, 1987

Üçüncü bölümde kökeni belirlenmiş olan dervişlikten daha özel bir noktaya, Alevi Bektaşî dervişliğine geçilmiştir. İlk önce, Alevi Bektaşî dervişlerinin sınıflandırması yapılmış ve işlevleri tespit edilmiştir. Alevi Bektaşî geleneğinde üç temel farklı derviş tipinden söz edilebileceği söylenmiş ve bunlara, Bektaşîlerin “Babagan kolu”nda tarikata giren kişi olarak; kurumsal derviş, “Çelebiler kolu”nda ‘Efendilere’ hizmet eden kişi olarak; hoşgörülü, bağdaştırmacı derviş ve halk arasında çilekeşliği benimsemiş kimse olarak da meczup derviş diye adlandırılmıştır. Bu sınıflandırma farklı olarak, bir de işlevlerine göre yapılmıştır. Dervişlerin işlev ve özelliklerine göre de; “Arif”, “Sadık”, Nefes söyleyen, “Şifa” yapan, “Keramet sahibi”, “Balım Sultan Muhabbeti” yapan, “Bekâr-meczip” dervişler ve Derviş meşrepli “Dede”ler, “Baba”lar, “Âşık”lar olarak belirtilebileceği açıklanmıştır. Bununla birlikte söz konusu sınıflandırmanın anlamayı kolaylaştırmak için yapıldığı belirtilip, dervişlerin yukarıdaki özelliklerden sadece birini taşımadığı, bir kaçını da taşıyabildiği belirtilmiştir. Söz konusu sınıflandırma dervişler hakkında daha sistematik bilgi üretilmesini kolaylaştırmış ve toplum içindeki işlevlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmında ise halk şiiri yazarlar üzerine bazı belirlemeler yapıp, Alevi Bektaşî geleneğinde deyiş yazar kişiye âşık değil de derviş dendiği anlatılmıştır. Bu bağlamda aşıklık ve Alevi Bektaşî dervişlik geleneği tarihsellik içinde karşılaştırılmıştır. Ozan, âşık, derviş kavramları üzerine yapılan tanımlamalar kavramın kullanıldığı ortam hakkında da bize bilgi verdiği tespit edilmiştir. Çalışmamızda derviş kavramının geniş içeriğine, âşıklar da girdiği için derviş veya derviş şair kavramını kullanmayı tercih ettiğimiz belirtilmiştir. Geleneğin içinde yer yer âşık, ozan, derviş kavramları birbirinin yerine kullanılsa da sadece derviş kavramı söz konusu açıklamaya çalıştığımız grubu tanımlayacak bir genişliğe sahip olduğu açıklanmıştır. Tarihsel süreç içinde bakarak, Şamandan Ozana, Ozandan Hak aşığına, Âşıktan Halk şairine doğru bir evrim ve değişme içinde olduğu tespiti yapılmış ve bu süreç açıklanmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, niçin Alevi Bektaşî geleneğinde deyiş yazarlara derviş denir de âşık denmez? Sorusuna cevap olarak, derviş adlandırılmasının kullanma gerekçeleri sunulmuştur. Deyiş yazabilenlerin, söz konusu inanç içinde özel fonksiyonları olduğu belirtilerek, o fonksiyonların dışında sadece şiirleri ile bir anlam ifade etmedikleri belirtilmiştir. Aleviler arasında Âşıklık deyince cem zakirlerinin anlaşıldığını ve çoğunun deyişinin olmadığı, usta malı alıp sattıkları belirtilmiştir. Deyiş olan âşık olarak değil, “derviş”, “gerçek”, “eren” olarak tanındığı açıklanmıştır. Bu kişilerin ise Alevi Bektaşî geleneğinde özel bir yeri olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümün üçüncü kısmında ise, Alevi Bektaşî geleneğinde dervişler ruhsal yaşam deneyimini gerçekleştiren kişiler olarak tanımlanıp, bunun nasıl olduğu açıklanmıştır. Bu anlamıyla dervişlerin belirli kuralları tavsiye eden kurumsal yapılardan daha tesirli ve inandırıcı oldukları söylenmiştir. Bunu bahsederken ruhsal olanın ne olduğu hakkında bazı belirlemelerde bulunmak açıklayıcı olacaktır. Ruhsallık dinden farklı bir şeydir. Daha içsel batını bir anlayıştır. Yaşamın bütününe, düşünceyi, duyguyu ve eylemi katmaktır. Bu katılım ise farkında olduğumuz bir katılımdır. Ruhsal kişi için, her hissettiği ve düşündüğü gerçektir ve bu gerçeklik üzerinde düşünürken sıradan insana göre önemsiz olan şey onun için bir gerçeklik olarak algılanır. Sıradan insan, bedenini etkilemeyecek bir şeye önem vermez, ama

ruhsal bir insan zihninden geçen düşünceleri bile farkındalığa dönüştürmeye çalışır. Ruhsallığın yolu deneyim, deneyimin sonucu ise farkındalıktır. Dervişler, bu anlamıyla ruhsal insanlardır. Dervişler Anadolu Aleviliğinde, ruhsallığın taşındığı ana kanaldırlar. Geleneğin ruhsal yönü olan dervişler, kültürel köklerde birleştirici unsur olabilecek kişilerdir. Heterodoks dervişler, karmaşa içindeki Anadolu'yu ruhsal birleştirici bir etki ile zaman zaman birleştirmişlerdir. Bu birleştirici etki günümüzde de dikkate alınarak, sorunların çözümünde, karşılıklı anlayışların derinleştirilmesinde, kullanılabilme imkanına sahip olabilecektir.

Dervişler başka bir ifade ile ruhsal insanlar, derviş olarak adlandırılmanın yanı sıra halk arasında, “Gerçek”, “Ermış” veya “Eren” olarak da adlandırılmaktadır. Çalışmamızda “Eren” anlayışının farklı bir okuması olarak, Dervişlik bağlamında belirlemeler yapılmıştır. Bu belirlemeleri yapmamızın sebebi, Alevi Bektaşî geleneğinin mistik yönünün ancak dervişler aracılığı ile anlaşılabilmesine dair kanaatimizdir. Aleviliğin mistik yönü anlaşılmadan da Alevilik hakkında bir şey söyleyebilmek mümkün değildir. Dervişler üzerinden düşünmek ile Alevi-Bektaşîliğin ruhsal yönü görünür hale gelebilecektir. Çalışmamızda incelenecek olan Derviş Ruhan'da Alevi-Bektaşî geleneğinden gelen bir dervîştir. Sevenleri tarafından kendisi gerçek olarak kabul edilmiştir. Bir sonraki bölümde kendisi hakkında belirlemeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Derviş Ruhan örneğinde, dervîşlik geleneği üzerine belirlemeler yapılmıştır. İlk önce Derviş Ruhan'ın hayat hikayesi, şiirlerinin de yardımıyla anlatılmış, hayat hikayesi içinde dervîşçe özellikleri ve ilişkileri anlamlandırılmıştır. Asıl İsmi Mehmet Ali Işık olan dervîşin yörede kendisi için kullanılan, ad, lakap ve mahlaslar üzerinden, Derviş Ruhan'ın gündelik hayat içindeki farklı görünimleri anlatılmıştır. Bununla birlikte Derviş Ruhan, şiir mahlası olan Derviş Ruhan'ı, Işık Ruhan olarak değiştirmiştir. Bu mahlas değiştirmesinin olası gerekçeleri ile Alevi Bektaşî dervîşlik geleneğindeki değişim ilişkilendirilip açıklamalarda bulunulmuştur. Derviş Ruhan yörede sevenleri tarafından çok özel kabiliyetlere sahip bir mistik olarak benimsenmiştir. Kendisi hakkında birçok söylence vardır. Bu söylenceler, ilişkide olduğu insanların kafasındaki dini tahayyül hakkında önemli ipuçları vermektedir. Söylenceler birçok olağanüstü olayın gerçekleştiğini anlatır. Bunlar vasıtasıyla, Alevi Bektaşî dervîşlik geleneğindeki, mistik anlayışın izleri sürülmüş ve dervîşlerle kendisine inananlar arasında nasıl bir anlam dünyası olduğu hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümün ikinci kısmında ise Alevi Bektaşî dervîşlik geleneği içindeki Derviş Ruhan anlatılmıştır. Derviş Ruhan'ın içinde bulunduğu dervîşlik geleneği; Anadolu mistik geleneğinden kökünü alıp, Türkler ve Horasan erenleri ile gerçek anlamına kavuşan, Alevi Bektaşî, Batîni, kutsal olanın insanda tecelli edeceğini varsayan, ruh göçüne inanan, bir inanç sistemi ve gelenektir. Bu geleneğin tarihte izleri sürüldüğünde, geleneğinin en uzak olarak hatırlanan dervîşleri, Cumhuriyet dönemi öncesindeki dervîşlerdir. Bu dervîşlerin deyişleri günümüze kalabilmiş ve yörede olağanüstü söylenceleri anlatılmaktadır. Derviş Ruhan'ın öncesindeki eski dervîşler, çalışmamızda geleneksel dervîşler olarak adlandırılırken, Derviş Ruhan'dan sonraki dervîşler ise çağdaş dervîşler olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmaların gerekçeleri, toplumsal değişimler bağlamında anlatılmıştır. Dervîş

Ruhan aslında sönmekte olan bir geleneğin son temsilcisidir. Değişimi fark etmiş, fakat değişimin yönünü inandığı, ideal olan yöne doğru yönlendirememiştir. Türkiye'nin modernleşme sürecine denk gelen bu süreçte, Alevi Bektaşî dervişlik geleneği, mistisizmden uzaklaşarak, daha bireysel bir yorumculuğa dönüşmüştür. Bu değişim ve gerekçeleri çok detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Gelenek içindeki değişim ve Derviş Ruhan'ın konumu anlatıldıktan sonra, Derviş Ruhan'ın eserleri bir sonraki bölümde incelenmiştir.

Beşinci bölümde öncelikli olarak, Derviş Ruhan'ın şiir anlayışı anlatılmıştır. Derviş Ruhan için şiir, (deyiş) sadece mısraların ahenkli birleşimi ve imgelerin ustalıklı kullanıldığı bir eser değildir. Şiir her türlü bilginin aktarımını sağlayan bir vasıta, aynı zamanda şiir kutsal olanla kurulan bağlantının bir delilidir. Dervişin bu şiir anlayışı üzerine daha detaylı tespitler yapılmıştır. Daha sonra Derviş Ruhan'ın şiirlerinin nerelerden derlendiği aktarılmıştır. Temel olarak yedi farklı kaynaktan alınan şiirler, bu bölümde detaylı olarak gösterilmiştir. Şiirlerin nereden alındığı belirtildikten sonra Derviş Ruhan'ın 198 adet şiiri, bütünüyle aktarılmıştır. Şiirlerin sıralaması, uyak dizesinin sondan alfabetik olarak sıralanması ile oluşturulmuştur.

Beşinci bölümün ikinci kısmında ise çeşitli analizler yapılmıştır. Derviş Ruhan'ın şiirlerinin şekil ve yapısına göre analizinde, temel değerlendirme kıstasları olarak dördürlük sayısı, hece sayısı, koşma yapısı dikkate alınarak değerlendirilme yapılmıştır. Derviş Ruhan'ın şiirleri konularına göre tasnif ederken de şiirlerin içeriğine göre iki ana başlık altında değerlendirme yapılmıştır. Bunlar aşık şiiri ve tekke şiiri üst başlıklarıdır. Derviş Ruhan Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içinde tekke şiiri ile ilişkilidir, fakat bazı şiirleri vardır ki bunlar bir tekke şairinin şiir yazma konuları ile ilgili değildir. Bu şiirlerin her hangi bir dini içeriği yoktur. Bu sebeple bu şiirler aşık şiiri alt türleri ile daha rahat sınıflandırılabilmiştir. Konulara göre sınıflandırmak, Derviş Ruhan'ın dünya görüşünü yansıtmaya yetmediğinden, şiirlerin ana temalarını da belirterek daha detaylı bir analiz yapılması hedeflenmiştir.

Derviş Ruhan'ın şiirlerinden bir mistik anlam dünyası olduğu tespitinden hareketle, beşinci bölümün son kısmı da, dervişin birkaç şiiri taşıdığı felsefi ve teolojik bağlam dikkate alınarak çözümlenmiştir. Bu çözümler ile dervişlerin ruhsal bilgi aktarmak için kullandıkları deyişlerin nasıl derinlikli anlamlara sahip olduğu gösterilmeye çalışılmış ve deyişler üzerine düşünmekle söz konusu geleneğin daha anlaşılabilir hale gelebileceği vurgusu yenilenmiştir.

Genel olarak özetleyecek olursak, Derviş Ruhan Alevi Bektaşî geleneği içinde bir dervîştir. Ait olduğu gelenek modernleşme sürecinde ortadan kalkmakta olan bir gelenektir. Söz konusu gelenek Alevi Bektaşîliğin mistik yönünün sürekli yeniden üretildiği yerdir. Derviş Ruhan özelinde, dervişlik geleneğinin geçirdiği değişimler, dervişliğin eski ve yeni formları gözükmektedir. Alevi Bektaşî geleneğinin günümüze gelmesinde en etkin kişiler olan dervişler, yolun gönüllü hizmetçileri olmuştur. Tarihsel kökenlerine baktığımızda, Anadolu medeniyetleri, Türk göçleri-Horasan etkisi ve İslam dini olarak görülen dervişlik, farklı gruptan insanlarca çok farklı tanımlanmıştır. En bilinen yanı ise dervişliğin, mistik, Batını ve ruhsal olmasıdır. Derviş Ruhan'da misyonunun gereği olarak hakikate sahip insan anlamında, hem "gerçek" olmuş hem de gerçekleri dillendirmiştir. Derviş Ruhan iki

yolla insanlara bilgi aktarmayı denemiştir. Birincisi, yaşadığı hayat, ikincisi ise şiirdir. Yaşadığı hayat ile ruhsal bir insan, bir mistik olarak yaşamıştır. şiirleri ile ise sevenlerinin hafızalarında, ezberlerinde yaşamaya devam etmektedir. Derviş Ruhan Alevi Bektaşı dervişlik geleneğinin anlaşılmasında, çok önemli bir figürdür. Alevi Bektaşı dervişlik geleneği ise söz konusu inancın ruhsal yönünün anlaşılması açısından çok önemlidir. Geleneğin ruhsal yönünün anlaşılması ise Anadolu'daki köklerimiz, ortak duygudaşlık hallerimiz hakkında bilgilenebilmemiz için önemlidir. Çalışmamız yaşadığımız coğrafyadaki halkın eğilim, tutum ve davranışlarının anlaşılmasına bir nebze de olsa katkı sağlayacaksa, amacına ulaşmış kabul edilecektir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODU, ALANI VE KAYNAKLARI

1.1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER

1.1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Günümüze kadar yapılan araştırmalar göz önüne alınacak olursa Alevi-Bektaşî dervişlik geleneği üzerine kapsamlı bir araştırma bulunmamaktadır. Çünkü söz konusu geleneğin kurumsal yapılar içindeki liderlik vurgusu pir, mürşit ve dede gibi makamlara bağlı olarak tanımlanmış, dervişlik bunlar arasında ara bir işleve sahip pozisyon olarak kabul edilmiştir. Bu noktada dervişler üzerine yapılan bu çalışma ile Alevi-Bektaşî geleneğindeki asıl geleneği taşıyıcı unsurun dervişler olduğu gösterilip, dervişlik geleneğinin yayılım alanları tespit edilebilecektir.

Çalışmamız, Alevi-Bektaşî geleneğini, sözlü kültür bağlamında analiz etmek isteyenler için bir kaynak eser olacaktır. Bununla birlikte bilinen birçok Alevi-Bektaşî liderinin dervişlikle bağlantıları üzerine çalışmalar yapılmasına da imkan sağlayacaktır. Aynı zamanda günümüzde dervişlerin yetişmemekte olduğu tespitinden hareketle, bunun gerekçelerinin ortaya çıkarılması ve dervişliğin olmaması ile geleneğin üretilmemesi arasındaki bağlantının ortaya konması sağlanacaktır.

Derviş kelimesi birçok farklı çağrışımı olan bir kelimedir. Bu çağrışımlar kişilerin dünyayı algılama şemalarına göre farklılaşmaktadır. Buna rağmen ortak olarak şöyle bir tanımlama yapabilir. “*Bir tarikata ve şeyhe bağlı olan mürit ve sofiyane bir hayat yaşayan kişi*”.² Bu tanımlama dervişin iki yönüne dikkat çekmektedir. Birincisi dervişin bir dini sistem içinde tarikat vasıtası ile aydınlanma hedefinde iken tarikata girmiş olduğunun tescili olarak alınan bir rütbe olduğu, ikincisinin ise sufi bir yaşam biçimini tercih etmiş kişinin adlandırılması olduğu anlaşılmaktadır. Bunun ortaya konulması ile ruhsal liderlik vasıfları taşıyan kişinin özelliklerinin yukarıdaki tanımlar çerçevesinde değerlendirilmesi kolaylaşacaktır. Bu anlamıyla çalışmamızla daha önce yapılan araştırmalardaki Derviş kavramı üzerindeki karmaşa bir nebze de olsa açıklığa kavuşacaktır.

Dervişlik kavramının halk içindeki diğer karşılıkları olan eren-gerçek tabirleri üzerinde açıklama, belirleme ve tespitler yapıp aslında kavramların dervişten beklenen algılayış biçimlerinin işaretlerini verdiğini görmemize olanak sağlayacaktır. Bu anlamıyla dervişlerin halk sufiliği bağlamında ‘gerçekliğe’ (hakikate sahip insana) ve insan hakkında sırlara ermiş kişi olarak kabul edilen ruhsal insan anlayışı ile bağlantılı olduğu gözler önüne serilecektir.

² Tahsin Yazıcı, “Derviş Maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1994, 188.

İslam içinde, sufilerle başlayan, Tasavvufi sistemli bir öğreti haline gelen ve dervişler kanalıyla tarikatlarda kurumsallaşan yapı İslam'ın günümüze kadar geliştirilerek gelmesine vesile olmuştur. Dervişler İslam içinde çok farklı değerlendirilseler de asıl itibarlarını halk katında görmüşler ve özellikle halk sufiliği bağlamında dervişler kendilerini var eden halkla bir şekilde ilişki içinde olmuşlardır. Söz konusu dervişler İslam'ın halkça anlaşılmasında ve yaygınlaşmasında büyük rol oynamış oldukları bilinmektedir. Bu veri ile birlikte dervişlerin halk içindeki etkisi ve tesirlerinin kanıtları Derviş Ruhan'ın yaşantısı ve çevresindeki etki ile sunulmuş olmaktadır. Bu örnek diğer dervişler üzerine de yeni araştırmaların yapılmasını gerekli kılacaktır.

Dervişlik manevi olarak zorlu bir yolculuktur. Dervişlerin insanları resmi din anlayışına göre çok daha zor bir arınma ve “insan” olma durumuna çağırdığı belirtilebilir. Bu yolun zorluğunun sebebi ise insanın ancak mantal (düşünce) temizlik yaparak insan olabileceğine dair bir vurguyu önemsemesi sebebiyledir. Ortodoks dinlerde hatanın telafisinin din sistemi içinde bir imkanı olduğu belirtilmiştir, fakat dervişlerin yolunda yapılan hatanın telafisinin mümkün olmadığı ancak söz konusu hata ile yaşamaktan, onu anlamaktan başka dervişin yolu olmadığı açıklanmıştır. Dervişler gücünü kendini var eden kültürden ve ruhsal birlikten aldığını açıklamıştır. Dervişlerin dünyası ve bilgeliklerinin gerekçelerinin anlaşılması ile ait olunan kültürel ortamın temel ruhsal dinamiklerinin tespitinin mümkün olduğu ortaya konulmuştur. Bu sebeple dervişlerin anlam dünyaları üzerine düşünmenin aslında ruhsal yanımız üzerine düşünmek olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Buradan hareketle söz konusu çalışma sözlü gelenek içindeki ruhsal anlamlandırma biçimleri hakkında bilgi verecektir. Bunu “Derviş Ruhan” özelinde yaparken, bir derviş üzerinde derinlemesine bir analizin yapılması sonucu dervişlerin ruhsal derinlikleri hakkında da belli bir kavrayışa ulaşmak mümkün olabilecektir.

Derviş Ruhan'ın hayatı ve bıraktığı izler üzerinden yapılacak analizlerle aslında ruhsal etkinin dağılım ve yayılım biçimleri de izlenmiş olacaktır. Bu anlamıyla inanç gibi anlaşılması zor olan, aynı zamanda dervişin etkisi ve düşüncesinin yayılımının üstünde belirlemeler yapılmaya çalışılacaktır. Söz konusu bu durum Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin önemi hakkında ciddi tespitler yapmamıza da olanak sağlayacaktır.

Derviş Ruhan'ı bir Aşık olarak değil de kendi tanımlamasına sadık olarak bir derviş olarak anmak ve değerlendirmek, Aşık araştırmalarına farklı bir bakıştan örnek vererek konuya başka bir zenginlik katacak ve Alevi Bektaşî Geleneğinde Aşık ve Derviş kavramlarının anlamlarının netleşmesi sağlanacaktır.

Özetle Alevi-Bektaşî geleneğinin Derviş Ruhan özelinde araştırılması, hem Alevi Bektaşî geleneğinin asıl üreticileri olan dervişlerin gün yüzüne çıkmasına imkân sağlayacak hem de derviş ve dervişler hakkında halkın nasıl bir ruhsal beklenti içinde oldukları tespit edilecektir. Bu durum Alevi Bektaşî geleneğinin içten okunmasına olanak sağlayacak, onların mistik anlam dünyaları hakkında önemli işaretler verecektir. Özetle, çalışmamızda Alevi Bektaşî geleneğinin mistik yönünün sözlü

ortamda nasıl var olduğunun tespiti yapıp, geleneği taşıyan insanların niteliği ortaya konularak, inancın taşıyıcıları ile mistik liderler arasındaki bağ görünür kılınarak, konunun daha içten anlaşılması sağlanmış olacaktır.

1.1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Alevi-Bektaşî dervişlik geleneği üzerine çalışmak, dervişlik geleneğinin sözlü kültür ortamındaki seyri üzerine çalışmak demektir. Alevi-Bektaşîler kendi ruhsal yolculuklarını kendileri ile temasları bulunan dervişler vasıtasıyla yapmayı tercih etmişler, onların yol göstericiliklerini önemsemiş ve dervişleri ruhsal yolun hem yaşatıcısı hem de koruyucusu olarak kabul etmişlerdir. Daha önceki açıklamalarımızda da belirttiğimiz gibi, halk içinde sözlü kültür vasıtasıyla gerçekleşen bu inanç alışverişi, dervişlerin araştırılmasını sözlü gelenek içinde yapmayı zorunlu kılmıştır. Bu çalışma Alevi- Bektaşî dervişlik geleneğini sözlü gelenek bağlamında folklor kuramları vasıtasıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

Derviş kavramı üzerinde yaygın olarak kabul edilen anlamın sözlü gelenek içindeki farklı görünümünün ortaya konması ile, halk nazarında derviş kelimesinin ruhsal insan anlamındaki görünümünün ortaya konması bu çalışmanın hedeflerinden biridir.

Derviş kelimesinin anlamı üzerinden yapılacak bir yolculuk sözlü gelenek içindeki derviş kavramının neye karşılık geldiğini anlamamızı kolaylaştıracaktır. İslam dünyasında sufî sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan derviş kelimesi sözlü gelenek içinde manevi yolda olan insanlar için de kullanılmıştır. Bu anlamıyla Eren ve Gerçek kavramlarının derviş kavramı ile eş anlamlı olarak kullanıldığı tespiti yapılarak, halk sufiliğindeki kavramların anlaşılması mümkün kılınmaktadır.

Dervişliğin kökeni ve Anadolu dervişliği hakkında farklı belirlemeler yapmak mümkündür. Türklerin geleneğinde büyük yer tutan Şamanlar farklı dinlerle karşılaşmış olursa bile, etkilerini söz konusu dinin içinde de göstermiştir. Dinler insanlara genel anlamda bütünsel ve kapsayıcı projeler sunarlar. Bu projeler kişinin kişisel dünyasının organizasyonundan başlar toplumsal değerler ve anlama şemaları sunmaya kadar devam eder. Çoğu zaman dinlerin ürettiği bu anlamlar kümesi kişi, grup veya toplum tarafından kendi kültürel birikimleri üzerinden anlaşılır. Bu manada bir din ile karşılaşan insandan topyekûn bir değişme beklenir şayet bu karşılaşan bir toplumsa beklenti toplumun komple değişmesi yönündedir. Türkler de İslam dinine geçtiklerinde böyle bir değişim ve uyum süreci içine girmişlerdir. Fakat bu değişim ve uyum süreci içinde kendilerine ait ve toplumsal denemede geçerliliği olan inanç ve davranış biçimlerinin değişmesi çok zor olmuştur. Özellikle Türk gelenek ve göreneklerine daha da bağlı olan göçebe yaşayış tarzına sahip topluluklar eski inanç kalıntılarını daha da fazla barındırmışlardır. Bu özelliklerden ve görünen etkileyici unsurlardan en başta geleni ise Anadolu insanı üzerindeki Gök Tanrı dini ve Şamanın etkisidir. Bu çalışmada dervişlerin yapıp ettikleri ile Şamanların yapıp ettikleri arasındaki paralellikler ortaya konmaya çalışılıp, bunun olası gerekçeleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

İslamiyet Anadolu mistik ruhsal insanları için önemli olmasına rağmen Anadolu halk sufizmi ve halk dervişlerinde çok farklı görünümlere bürünmüştür. Anadolu dervişleri, daha çok halk sufiliği ile ilişkili olan ve tarikatlar ile doğrudan bağlantısı olmayan, “derviş meşreplilik” diye tanımlayabileceğimiz özelliklerden dolayı derviş diye kabul edilen insanlardır. Bunların şifacılık, geleceği görme, dini önderlik, danışmanlık gibi özellikleri oldukları kabul edilmekte olup, bunlar ise şamanistik özelliklerin tespit edilmesine olanak vermektedir. Buradan hareketle dervişler üzerine anlatılan menkıbe tarzı söylenceler üzerinden halkın mistik kavrayışı hakkında örnekler verilmesi hedeflenmiştir.

Alevi-Bektaşî geleneği dervişlerinin, sözlü gelenek içindeki konumları, geleneği yansıtabilmeleri ve geleneği yeniden üretebilmeleri açısından çok önemlidir. Söz konusu çalışmada bu geleneğin izleri sürülüp günümüz görünümlerinden olan “Derviş Ruhan” üzerinden tespitler yapılarak teorik öngörüler somutlaştırılacaktır.

“Derviş Ruhan” Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı olarak Amasya ilinin Gümüşhacıköy ilçesinde yaşamış, 1995 yılında vefat etmiş bir dervîştir. Şiirlerini ilk önce “Derviş Ruhan” olarak daha sonra da “Işık Ruhan” mahlası ile yazmıştır. Bu değişim dervîşlik geleneğinin değişimi hakkında ipuçları vermektedir. Söz konusu ipuçları vasıtasıyla dervîşlik geleneğinin değişiminin gösterilmesi hedeflenmektedir.

Derviş Ruhan şiir yazmaktadır. Buna rağmen çalışmamızda Âşık olarak değil de kendi tanımlamasına sadık kalınarak, bir dervîş olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu kavramsallaştırma Âşık araştırmalarına farklı bir bakıştan örnek vererek konuya başka bir zenginlik katacak ve Alevi Bektaşî Geleneğinde Âşık ve Dervîş kavramlarının anlamlarının netleşmesine yardımcı olacaktır. Bu anlamıyla Dervîş kavramının Alevi Bektaşî mistik dünyası hakkında daha açıklayıcı bir kavram olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Derviş Ruhan’ın felsefî görüşünün değerlendirilmesi ile Anadolu’daki felsefe geleneğinin izlerini sürmede, şiir geleneğinin kullanılmasının örneklerini sunmak hedeflenmektedir. Bu anlamıyla aslında felsefeyi sistematik düşünme biçimi olarak tasarlayan genel anlayışların dışında, bir bilgelik öğretisine sahip olan dervîşlerin de kendi içinde tutarlı-anlamli bir felsefeye sahip oldukları ve bu felsefe ile halk arasında anlamli bir yaşantı sürdürdükleri gösterilmeye çalışılacaktır.

Derviş Ruhan’ın “Işık Ruhan” mahlaslı şiirlerini bilen ve bu şiirlerden etkilenen insanlar hayattadır. Aynı zamanda Derviş Ruhan, üzerine rivayetler söylenen bir kişi olarak sözlü geleneğe mal olmuştur. Bu manada Derviş Ruhan örneğinde Alevi-Bektaşî dervîşlik geleneğini incelemek, bu tekil örneğin sözlü gelenek içindeki mekanizmaları nasıl harekete geçirdiğini tespit etmeye olanak sağlayarak, söz konusu geleneğin tarihsel ve süregelen görünümlerini ortaya koyabilmeye imkân sağlayacaktır. Bu imkân ve mekanizmanın ortaya konulması çalışmanın ana amaçlarını oluşturmaktadır.

1.1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.1.3.1. Alevi Bektaşî Araştırmaları

Türkiye’de dinler tarihi ve dinsel inanış biçimleri üzerine yapılan araştırmalarda ciddi bir sosyal tabanla ilişki kurma noksanlığı gözlenmektedir. Bu konuda Ahmet Yaşar Ocak, Türk dinler tarihi çalışmalarının, o dinleri kabul edip yaşatan sosyal tabanla ilgili analizlere yer vermeden, kısaca sosyal yapıdan soyutlanmış bir biçimde, yalnızca inançlar ve ritüeller temelinde betimlemeler yaptığı, kesinlikle sosyal yapı temelinde ele alınmadığını belirtmiştir.³ Bu anlamıyla dinsel karakterli her şey ister istemez bu tuzağa düşmüş, Alevi Bektaşî araştırmaları da söz konusu durumdan nasibini almıştır. Aslında Aleviliğin tarihsel sosyal tabanı ile teolojisi arasında sıkı bir bağlantı vardır.⁴ Burada "tarihsel sosyal taban" ifadesinden kasıt, tarih içinde Aleviliği oluşturan toplumsal kesimler olduğudur. Bu belirleme Alevi Bektaşî araştırmalarında sosyal zeminin önemini vurgularken aslında teolojik anlayışında bu sosyal zemin üzerinde anlamlı kılabileceğini işaret etmektedir. Bu anlayış bize aynı zamanda beklenen teolojik varsayımların alanda meşrulaştırılmasını değil, olanın ortaya çıkarılması sorumluluğunu da getirir. Söz konusu problem sadece günümüzdeki araştırmalarda değil, geçmişte yapılan, kayıtlar ve değerlendirmeler için de geçerlidir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, imparatorlukta yaşayan gayri Müslim veya Ehl-i Sünnet dışı toplumlar, cemaatler hakkında bir bilgi birikimi meydana gelmedi, getirilmedi.⁵ Bu gelenek aynen bugünün Türkiye’sinde de devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu konuda Fuat Köprülü

*“Bilhassa Ehl-i Sünnet akaidine mugayir mezhebi cereyanlara karşı asabiyet-i diniye tesiriyle hiç bi-araf olmayan ve tarihi, hükümdarlar menakıbından ibaret gören eski müverrihlere bu hususta ne kadar az inanmak lazım geldiği de düşünülürse, gidilecek yolun müşkülâtı bir kat daha tavazzuh eder”.*⁶

Diyerek aslında araştırma sahasında karşılaşılabilecek ideolojik güçlüklerin ilk işaretlerini vermiştir. Bunun yanında resmi din anlayışlarına sahip olanların dini “hakikat” beklentileri de Alevi Bektaşî inancı çalışmalarının sonuçlarını etkilemiştir.

Dinsel içerikli konular üzerine araştırma yaparken Resmi İslam’ın vaaz ettiği bilgiler ile Halk İslam’ı arasındaki uyumsuzluğun belki de en önemli sebebi; İslam’ın Türkler arasında yayılışının, doğrudan doğruya Araplar vasıtasıyla olmaktan çok, büyük ölçüde İranlılar kanalıyla ve mistik bir yorumla gerçekleşmiş olmasındandır.⁷ Hem İslam’ın mistik yönü ile hem de kendi kültürel geçmişlerindeki mistik tecrübelerle birleşen İslam anlayışı, Türklerin özgün bir

³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, 19

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Aleviliğin Tarihsel Sosyal Tabanı ile Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: İren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999,389.

⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002, 102.

⁶ Mehmet Fuad Köprülü, *Anadolu’da İslamiyet*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, 13.

⁷ Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, 32.

İslam anlayışı geliştirmelerine de olanak sağlamıştır. Fakat bu özgün anlayışın sistemli bir biçimde ortaya çıkması mümkün olmamıştır. Bunun birinci sebebi bu mistik kavrayışın bizatihi kendisi herkes için sistemli bir biçimde sunulmasının güçlüğü, ikincisi ise Resmi İslam'ın İslam düşüncesindeki tartışılmaz meşruiyetidir. Söz konusu olgu kendi içinden bakmayı zorunlu kılmakla birlikte sosyal tarih ve teoloji arasındaki bağın iyi gözetilmesi ile araştırmaların yapılmasını da zorunlu hale getirmektedir. Çalışmalarda karşılaşılan diğer bir güçlük ise kişilerin kültürel olguları beklentileri çerçevesinde yorumlamasıdır.

“Her kültür olgusunu Orta Asya-Türk etkeniyle açıklamak, işin kolayına gitmek, aceleci ve yanıltıcı sonuçlara varmak olur. Ama oluşum ve gelişim zincirinin halkalarını tamamlamadan, her töreni, her inanışı doğrudan üstünde yaşadığımız topraklarda oluşmuş bir kültür kökenine çıkarmaya kalkışmak da aynı derecede yanıltıcı olabilir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce de eski oturdukları yerlerde ve göç yolları boyunca Anadolu'daki uygarlıkların birçok öğelerinin yayıldığı yerlerde gelenek alışverişlerinde bulunmuş olduklarını unutmamak gerekir. Halk geleneklerinin kökenlerini araştırma gibi karmaşık bir girişimde en doğru yöntem, en yakın gelişimlerden uzaklara doğru ağır ve ihtiyatlı bir yürüyüşle yorumlamalara gitmektir.”⁸

Diyerek araştırmada dikkat edilmesi gereken hususa belirten Pertev Naili Boratav aslında daha sonra yapılacak çalışmalarda ne yönde bir eksiklik olacağının da işaretlerini vermiştir. Bu konuda Öcal Oğuz Türkiye'deki köy ve kır hayatındaki halk bilimi ürünlerini incelerken, Orta Asya veya Antik Anadolu ile çağları aşarak kurulan "duygusal" ilişkinin, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı kentlerinin köprülerinden geçmek durumunda kaldıklarına dikkat çekerek araştırmalarda bu kültürel öğelerin günümüzden geçmişe doğru dikkatli araştırmalarla takip edilmesini salık vermiştir.⁹ Tarih ve din araştırmaları içinde sıkıntılı konulardan biri olan Alevi Bektaşî araştırmaları zorunlu olarak interdisipliner yaklaşımlarla konuyu değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.¹⁰ Yukarda belirttiğimiz güçlüklerin bir sonucu olarak üç temel kavramsallaştırma; sözlü kültür ürünleri, Heterodoksi ve Senkretizmin konunun anlaşılması için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Alevi Bektaşî geleneğini araştırmak isteyen araştırmacı öncelikle yazılı kaynak bulmakta ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Merkezi otoriteyle uyum içinde olan Sünni tarikatların bile fazla yazılı kaynak bırakmadıkları düşünülürse merkezi otoriteyle, zaman zaman çatışma içinde olan, kovuşturmaya uğrayan, şiirleri yasaklanan, mensupları ölüm ve sürgünle cezalandırılan ve kırsal bölgelerde yaşayan Alevi-Bektaşîlerin yazılı kaynaklarına ulaşmak zordur. Bu sebeplerden dolayı Alevi Bektaşî geleneği sözlü kültürle yaşamış bir gelenektir.¹¹ Nejdet Subaşı'ya göre

⁸ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, (Haz.: Konur Ertop) K Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2003, 326.

⁹ M. Öcal Oğuz, *Küreselleşme Ve Uygulamalı Halkbilim*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 19.

¹⁰ Ali Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevîlik, Alevîlik, Bektaşîlik*, Elips Yayınları, İstanbul, 2006, 58.

¹¹ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005, 52.; Ceren Selmanpakoğlu, *The formation of Alevi syncretism*, The Department of Graphic Design and The Institute of Fine Arts of Bilkent University Thesis (Master's), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, 35.

Alevilik sözlü bir kültürün dünyasıyla şekillenen, Hz. Ali'nin tarihsel ve menkıbevi kişiliği etrafında somutlaşan siyasal, teolojik ve mistik bir çerçeveye bütünleşmiş bir inançtır.¹² Bunun yanında Murat Okan Aleviliğin, tek Tanrılı dinlerde olduğu gibi kent kültürüne ve bunun paralelinde yazılı bir geçmişe dayanmayıp kırsal yapıya ve sözlü bir kültüre dayandığını belirtip, bugün Alevi dedelerinin kullandığı yazılı olarak kalan tek metnin "Buyruk" olduğunu belirtmektedir.¹³ Ve buna istinaden Alevilikte yazılı bir (kutsal) eserin bulunmadığını vurgular. Bu konuyu daha da açıklık getirerek Alevi topluluklarının tarih boyunca taşıdıkları geleneklerinin temel motiflerini müzik ve şiirler vasıtasıyla getirdiklerini ve bunlarla birlikte bir arada olan inançlarını korumuş olduklarını belirtmektedir.¹⁴

Aleviliğin en önemli özelliği sözlü bir kültür olması ve aktarım mekanizmalarının tamamen sözlü geleneksel kültür formlarına uygun olmasıdır. Bu gerçek üzerine dayanarak Erdoğan Çınar ilk kez, Alevi Sözlü Gelenek eserlerini, Aleviliğin arşivi olarak kabul etmiş ve ilk defa Alevi tarihinin izlerini, Alevi kaynaklarının dışında bulunan kadim bilgilerde ve Roma tarihi belgelerinde aramıştır.¹⁵ Söz konusu araştırmada ilginç tespitler ortaya çıkarmış, tartışmalı fakat ezberleri yıkıcı, başka bir çerçeveden bakmaya olanak sağlayıcı, geliştirici önerilerde ve iddialarda bulunmuştur.

Sözlü geleneklerde sözlü gelenek ürünü sözel olarak yani, ezbere bilinirler. Bunun sebebi ait oldukları kültürün bir kısmının veya tümünün okuryazar olmaması ya da okur-yazar oranının düşük olması, ağızdan ağıza dolaşan şiirlerin unutulmaması, kıymet ve kabul görmesidir.¹⁶ Bu kıymet ve kabul aslında söz konusu kültürün zihinsel algılama biçiminde sözlü kültüre yatkın olması ile alakalıdır. V.M. Jirmunsky bu konuda; irticalen şiir okuyan ozanların, icra anında dinleyicilerle olan temaslarının neticesinde coşku (vecd) halinde bulunduklarını belirtip, bu sebeple epik eserin metninin böyle bir yaratma seansında hep birlikte oluşturulduğunu tespit etmektedir.¹⁷ Bu anlamda söz konusu oluşan metnin ait olduğu ortamın, yarattığı bir metin olarak kabul etmenin doğru olduğunu söylemektedir.

Sözlü geleneğin bu kadar etkin olması ve sözlü metinlerin söz konusu araştırmada en önemli belgeler olarak ele alınması konusunda tartışmalar vardır. Bu konuya cevap olarak Arzu Öztürkmen sözlü anlatıyla elde edilen bilginin bilimselliği konusundaki kuşkuların, sözlü tarihe yöneltilen en temel eleştiriyi oluşturduğunu belirtir. Bununla birlikte söze nasıl güvenilir sorusunun önemine dikkat çekip, pek çok sözlü tarihçinin ise bu soruya "ya yazıya ne kadar güvenilir?"¹⁸ diye cevap

¹² Nejdett Subaşı, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2005, 121.

¹³ Murat Okan, *Türkiye'de Alevilik*, İmge Yayınları, Ankara, 2004, 64-65.

¹⁴ Okan, a.g.e., 66.

¹⁵ Erdoğan Çınar, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, 5. baskı, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul, 2005, 21.

¹⁶ Ruth Finnegan, "Sözlü Şiir", (çev.: Sema Demir) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, (Haz.: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003, 443.

¹⁷ V.M. Jirmunskiy, "Epik Gelenek", (çev.: Oktay Selim Karaca), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, (Haz.: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003, 270.

¹⁸ Arzu Öztürkmen, "Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, 91, 2001-2002, 115.

verdiğini işaret ederek yazılı tarihin de eleştirel olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.

Alevi Bektaşî geleneğinin sözlü olarak aktarılması söz konusu konunun araştırılmasında sözlü kaynakları öncelikli bir konuma getirmektedir. Bu anlamıyla çalışmamızda da gerek dervişlerle yapılan görüşmeler gerekse daha önceki yıllarda yapılmış olan muhabbet kayıtları çözümlenerek kullanılmıştır. Söz konusu sözlü metinler dervişlerin neliği, işlevleri gibi birçok konunun anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte Alevi Bektaşî araştırmalarındaki bir diğer önemli kavramsallaştırma da Heterodoksizmdir.

Heterodoksi Alevi Bektaşî araştırmalarında çok kullanılan önemli bir kavramdır.¹⁹ Aslında bu kavram basitçe; kabul edilmiş genel din kurallarına aykırı olan anlamındadır. ‘Doksa’ kural kaide temel prensipler anlamında olup, ‘Hetero’, karışık, belirsiz, sabit olmayan anlamına sahipken, ‘orto-doksy’ kelimesindeki ‘orto’; sabit, bilinen anlamındadır. Bu anlamlarıyla, aslında işaret edilen anlam belirginleşmektedir. Reha Çamuroğlu Alevi-Bektaşî inancının heterodoks bir dinsel inanç olduğunu belirterek heterodoks dinsel inançların en temel özelliğinin ise evrensel oluşları olduğu tespitini yapar.²⁰ Bu anlamda bir Hristiyan heterodoks inancı olan Bogomilli, Paulicien ya da Katharların, Alevi-Bektaşilik gibi bir İslam heterodoks akımı arasında çok büyük benzerlikler, hatta özdeşlikler bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte birbirleriyle sürekli çatışan ortodoksilerin aksine, farklı dinlerin heterodoksileri her zaman denilebilecek bir genellikte birbirleriyle sıcak ve dostane ilişkiler kurduklarını da belirtmiştir.²¹

Heterodoks halk İslam’ı olarak kabul edebileceğimiz Alevilik, Anadolu’da, organize bir din olan İslam’ın içine eklenmiş ve halkın çeşitli (ruhani) ihtiyaçlarını karşılayan bir görünüm kazanmıştır.²² Anadolu’daki tüm heterodoks düşünceler birbiri ile bir şekilde ilişki içinde olmuşlardır. Çünkü heterodoks inançlar yapı itibari ile dışlayıcı, buyurgan değildir. Bu sebeptendir ki birbirlerinden birçok ritüel ve inancı almış birbirlerini etkilemişlerdir. Klasik İslam’ın dışladığı birçok mistik, Aleviler arasında yaşama imkânı bulduğu gibi zaman zaman dini önder konumuna da yükseltilmiştir. Bu konuda Çamuroğlu Anadolu’nun mümbit ve hoşgörülü kucağı olan Alevi-Bektaşî ortamının söz konusu bu mistikleri yaşatmakla kalmadıklarını, onlar hakkındaki bilgiyi kulaktan kulağa, nefesten nefese aktardıklarını Nesimi örneği ile açıklayarak, Nesimi’den söz etmemiş bir Alevi-Bektaşî şairinin olamayacağını belirtmiştir.²³

¹⁹ Reha Çamuroğlu, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, Ant Yayınları, İstanbul, 1994.; Reha Çamuroğlu, *Bektaşilikte Zaman Kavrayışı Dönüyordu*, 2. Baskı, Om Yayınları, İstanbul, 1999.; Reha Çamuroğlu, *Enel-Hakk Demişti Nesimi Sabah Rüzgârı*, 2. Baskı, Om Yayınları, İstanbul, 1999.; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslam-Türk Heterodoksizminin Teşekkülü*, 3. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000, 82.; Niyazi Öktem, “Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: İren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, 240.

²⁰ Çamuroğlu, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, 38-39.

²¹ Çamuroğlu, *Bektaşilikte Zaman Kavrayışı Dönüyordu*, 59.

²² Okan, *a.g.e.*, 38.

²³ Çamuroğlu, *Enel-Hakk Demişti Nesimi Sabah Rüzgârı*, 51.

Heterodoks kavramının Hristiyan inancının bir parçası olduğu gerekçesi ile bazı araştırmacılar Metadoksi kavramını önermişlerdir.²⁴ Söz konusu kavram doksi ötesi diyerek özde olana vurgu yaptığı belirtilmiş ama bu kavram araştırmacılar tarafından kabul görmemiştir. Daha çok ilahiyat kökenli araştırmacılar söz konusu kavramı tercih etmiştir. Bu tercihin sebebi ise Hristiyan kavramını aşan bir İslam kavramlaştırması yapmak arzusudur. Fakat bu kavram yine Ortodoks inançlara vurguyu gündeme getirmiştir.

Heterodoks yapının Alevi Bektaşî geleneğindeki belirleyiciliğine örnek olarak Ocak, Sünni halk İslam'ı, tasavvufî bir organizasyon şekline dönüşmediği halde, heterodoks halk İslam'ı olan, Bektaşîlik ve Alevilik, çok kuvvetli bir tasavvufî organizasyon oluşturmuş olduğunu belirtmiştir.²⁵ Bunun sebebi olarak da bizzat tasavvufun heterodoks yoruma uygun olması olarak açıklamıştır. Aslında Heterodoksi ile Tasavvufun kültürel köklerinin yakınlığı çok ciddi bir araştırma konusudur. Alevi Bektaşîliğin Heterodoks yapısı eski dinlerin bazı alışkanlıkları, kültürel geleneği ve kültürleriyle bir senkretizme yol açmıştır.²⁶ Bu noktadan itibaren diğer önemli bir kavram olan senkretizmin açıklamasına geçmek yararlı olacaktır.

“Dinsel bağdaştırmacılık ya da 'senkretizm'; farklı dinsel inanç sistemlerinin etkileşime girerek karışması sonucunda yeni inanç öğelerinin ya da örüntülerinin ortaya çıkmasıdır. Antropolojik perspektiften senkretizm, 'kültürleşme' sürecinin ürünü olan kültürel 'karışımlar' şeklinde kavramlaştırılabilir”²⁷

Senkretizm kavramı genel olarak bir kültürün tamamı için değil de, o kültürün bir ögesi, genellikle de din için kullanılır. Buna göre, söz konusu olan (senkretik sayılan) ögenin, farklı kültürlerden alınan çeşitli muhtevalarla bağdaşıp uzlaşmasıyla meydana geldiği kastedilir. Senkretizm (syncretism) sözcüğü Grekçe synkretizein kökünden gelir.²⁸ Türkçede bağdaştırmacılık şeklinde kullanabileceğimiz kavramla, kastedilen aslında heterodoks İslam'ın uzun yüzyıllara yayılan bir zaman ve Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan bir mekân süreci içinde, muhtelif Türk zümrelerin İslam dışındaki diğer çok değişik dini ve mistik kültürlerin kalıntılarını bağrında saklamış olmasıdır.²⁹ Senkretizm bu anlamlarıyla Alevi Bektaşî araştırmalarında neredeyse vazgeçilmez bir kavramdır. Çünkü senkretizm Heterodoks inançların bir sonucu ve anlama çabalarında önemli kolaylıklar sağlayan bir kavramdır. Aslında bizim çalışmamız için Alevi Bektaşî geleneğinin senkretik özelliği önemlidir fakat Anadolu'daki bütün inançlar için bu önemden bahsedilebilir. Bu konuda Tayfun Atay Anadolu'nun insan yerleşimine açıldığı çok eski devirlerden günümüze kadar çeşitlilik arz eden bir inanç örüntüsüne sahip olduğunu tespit etmekte ve bu çeşitliliğin Anadolu insanının zihninde ve duygularında asırlar boyunca harmanlanmasından 'halk dini' denilen 'senkretist' (bağdaştırmacı) bir dinselliğin şekillendiğini belirtmektedir. Bununla birlikte

²⁴ Taha Akyol, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, Milliyet Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1999, 22-23.

²⁵ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 82.

²⁶ Öktem, “Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı”, 225.

²⁷ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, 109.

²⁸ Okan, *a.g.e.*, 35.

²⁹ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 81.

Aleviliğin başlı başına bir senkretik gelenek olduğunun söylenebileceğini ayrıca Sünni halk İslam'ında da senkretik motiflere yoğun biçimde rastlanmakta olduğunu tespit etmektedir.³⁰

Alevi Bektaşî senkretizminin birçok ögesi vardır. Niyazi Öktem Anadolu Aleviliğinin heterodoksisini tek bir senkretizme bağlamanın yanlış olduğunu belirterek Şia, Mazdeizm, Maniheizm, Hıristiyanlık, Antik Anadolu kült ve kültürlerini de senkretizmin öğeleri arasında saymanın gerekli olduğunu söyler.³¹ Bu anlamıyla senkretizm kavramının Alevi Bektaşîliği anlamak için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Çalışmamızın Aleviliğe senkretizm ve Heterodoksi kavramları açısından yaklaşan araştırmalara halkbilim perspektifinden bir katkı olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Senkretizm kavramı dinin halkça yorumlanması ve anlaşılmasının da işaretlerini vermektedir. Bu anlamıyla “Halk dini” kavramı araştırma için özel bir anlama sahiptir.

Halk dini kavramı aslında karşısı ile karşılaştırılınca anlaşılması kolaylaşır. Tayfun Atay’a göre “yüksek din”, aslolanın kutsal metin ve peygamberin pratiği olduğunu vazeder ve bu savdan hareketle dinsel davranış ve eylemi sınırlar. “Halk dini” ise dinselliğin bünyesine giren inanç motiflerini ve pratiklerini üst bir yapıya dayandırmadan uygular. Bu uygulama sonucunda “yüksek din” “halk dinini” 'hurafe', 'boş inanç' veya 'batıl (uydurma) itikat' şeklinde olumsuzlar demektir. Bu anlamıyla Halk dininin bağdaştırmacı (*syncretic*) ve uyarlamacı (*accommodationist*) iken, 'yüksek dinin' püriten ve özcü olduğunu belirler ve örnek olarak yatır ziyaretlerinin, evliyalara meyletmenin, adak adamanın püriten bir dinselliğin savunucuları ve temsilcileri açısından kabul edilemez olduğunu belirtir.³²

“Halk Dini” ve “yüksek din” kavramlaştırmaları içinde incelediğimiz Alevi Bektaşî geleneği tabî ki “halk dini” kavramlaştırmaları içinde yer alır. Fakat “Halk İslam'ı” sadece Alevi Bektaşîlere ait bir kavram değildir. Başka bir deyişle Türk halk Müslümanlığının biri ortodoksiye, öteki heterodoksiye dayanan iki boyutu vardır.³³ Bu yüzden Türk Halk İslam'ını yalnızca heterodoks yoruma indirgemek yanlış olur. Fakat heterodoks halk dini kavramlaştırmaları İslam dairesi içinde büyük bir oranda Alevi Bektaşî geleneğine işaret etmektedir. Söz konusu konunun araştırılması zorunlu olarak yeni kavramları gündeme getirmiştir. Analizleri zenginleştirmek ve derinleştirmek için “Halk İslam”ı, “Tekke İslam”ı, “Kitabi İslam”, “Siyasallaşmış İslam”, “Türk Müslümanlığı”, “Evliya Kültü” gibi kavramlar kullanılmaktadır.³⁴ Ancak bu kavramların işlevlilik kazanması ile konu daha detaylı bir şekilde incelenebilir olacaktır. Yukarıdaki kavramlar mistik, yönü olan ve kitabi dinlere benzemeyen bir inanç sistemini anlayabilmek için zorunlu olarak geliştirilmesi gereken kavramlardır. Bu kavramların tanımlanması araştırılan konuya nasıl bakıldığını ve nasıl bakılacağını anlatabilmek için gereklidir. Bunların anlatılması aslında uygulanacak yöntem hakkında bir bilgi vermek anlamına gelir. Buradan

³⁰ Atay, a.g.e., 105.

³¹ Öktem, a.g.e., 238.

³² Atay, a.g.e., 107.

³³ Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, 52.

³⁴ Bülent Arı - Selim Aslantaş, “‘Dairenin Dışındakiler’i Araştıran Tarihçi: Ahmet Yaşar Ocak”, *Doğu Batı Dergisi*, 16, 2001, 100.

hareketle Alevi Bektaşilik mistik özelliği olan heterodoks, senkretik bir inanç ve yaşam biçimi ise bunun nasıl inceleneceği hakkında bazı belirlemeler yapmak gereklidir.

1.1.3.2. Alevi Bektaşi geleneği nasıl araştırılmalı?

Din üzerine yapılan çalışmalarda karşılaşılan en ciddi güçlük din alanının kişiye farklı bir gerçeklik alanı sunmasıdır. Tayfun Atay bu konuda dinin, insanı, kendisini aşan ve kuşatan, üstesinden gelemeyeceği, kavramakta, nüfuz etmekte ve tüketmekte zorlandığı, kendi dışında kalan bir “gerçeklik” alanına “bağladığını” söyler.³⁵ Bu bağ kişiyi hem ait olduğu dünyaya bağlar hem de realiteden uzaklaşmasına imkân tanır. Kişiyi sadece reel verilerle değerlendirecek kişinin din aracılığı ile zihninde oluşan “makul” kategorileri anlayamayız. Kişinin zihnindeki kategorilere göre anlamaya çalışırsak ise bu seferde realiteyi kaçırabiliriz. Alevi Bektaşi inancı mistik boyutları olan bir inançtır ve bu araştırmada mistik liderler olan dervişler incelenmektedir. Bu dervişler Tanrısal olanın kendilerinde yansıdığı düşünülen kişilerdir. Bu anlamıyla Eliade’nin belirttiği hiçbir Tanrının, hiçbir medenileştirici kahramanın, hiçbir zaman dindışı bir eylem ifşa etmediği gerçeği ve Tanrıların veya ataların yaptıkları her şeyin, kutsal küresine ait olduğu, bunun sonucu olarak bunlar aracılığı ile insanların "varlıkça" katıldığı,³⁶ üzerinde düşünmek gerekmektedir. Çünkü kişiler söz konusu bu kişilerle kutsalla kurdukları ilişkiler bağlamında bir ilişki kurmaktadır. Bu anlamıyla onların anlattıkları menkıbelerden tutun da dervişler hakkındaki kanaatlere kadar her şey çok önemlidir. Çünkü inanma biçimleri onların dünyayı algılama biçimleri ile paralellikler gösterecektir.

Din insanlık tarihi boyunca daima ruha ve duyguya hitap etmiştir. Bu anlamıyla bir kafa dini bir de gönül dini vardır.³⁷ Kafa dini inanan kişiye hakikati bildiği, evreni tanıdığı, köklerinde ve derin gerçeğinde her şeyi anladığı izlenimini vererek insanı doyuma ulaştırıp tamamlanmışlık hissi yaşatır. Gönül dininin ise ana belirtisi sevgidir: Kutsal varlıklara, doğayı canlandıran ruhlara, koruyucu tanrılara, ermişlere, Tanrıya, Evrensel Yaşam’a olan sevgidir. Bu sevgi yöneldiği şeye karşı bir empati (duygudaşlık) geliştirmek olarak kendini gösterir. Bu anlamıyla kafa dini bencilliği körüklerken, gönül dini sevgiyi ve empatiyi gündeme getirir. Bu anlamı ile Challaye’a göre empati varlığı kendi benliğinden çıkmaya, psikolojik yaşamın kendi öz kişiliğinin daha da ötesine genişletmeye yönlendirir. Daha sonra da empati, soylu varlıkların üzerinden aşarak, sonsuz varlığa hitap edebilir.³⁸ İşte bu noktada mistik deneyim gündeme gelir ve yaşamın merkezine oturur.

Yukarıdaki mistik deneyim, kutsal güç olarak kendini anlamlı kılar.³⁹ Kutsal güç aslında hem gerçek, hem de ebedi etkinlik demektir. Bu anlamıyla, dindar insanın var olmak istemesi, hakikate dahil olduğunu hissetmek istemesi doğaldır. Açıkça ki,

³⁵ Atay, *a.g.e.*, 17.

³⁶ Mircea, Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, (çev.: Mehmet Ali Kılıçbay) Gece Yayınları, Ankara, 1991, 76.

³⁷ Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, (çev.: Semih Tiryakioğlu) 4. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, 215.

³⁸ Challaye, *a.g.e.*, 216.

³⁹ Eliade, *a.g.e.*, X.

bu zihniyete göre gerçeklik, kutsal olan aracılığı ile tezahür etmektedir.⁴⁰ Dolayısıyla asıl gerçeklik kutsal olandır; zira, yalnızca kutsal olan mutlak, etkindir, şeyleri yaratır ve onları sürdürür. Bu anlamıyla mistik kutsal olana ve kutsalın yansıdığını düşündüğü şeye yönelir, bu yönelişle birlikte hayat bir deneyimler ve deneyimle birlikte bir kutsallaşmalar alanına döner. Araştırmamızın konusu olan dervişler de hayatı böyle bir kutsallıklar bütünü olarak kavramakta ve insanlara böyle bir dünyayı vaaz etmektedirler. Bu anlamıyla dervişlerin gerçekle kurdukları ilişki hakikat olarak tasarladıkları veya inandıkları teolojik varsayımlarla ve yaşadıkları sosyal gerçeklikle bire bir ilişkilidir. Bu sebeple, dervişlerin hem anlam dünyaları hem de sosyal gerçeklikleri çok önemlidir. Dervişler, kendisine inananlara bir kutsallık alanı açar ve kendi hayatları ile bu kutsal alanın nasıl yaşandığını gösterir. Toparlayacak olursak, dervişlerin ne şekilde anlaşılmasından, dervişin kendini nasıl anlamlandırdığına kadar her şey bu bütünlüğün anlaşılması için sorulması ve cevaplanması gereken sorunsallardır.

Dervişler halk arasında bir kült konusu olmuştur, dolayısıyla tarihsel kişiliği ile menkıbevi kişiliği birbirinin içine geçmiştir. Böyle mistik simaları incelemek, tarihçilik açısından ilginç ve bir o kadar da güç bir iştir.⁴¹ Bu güç işin başarılması, ancak kişi ile ilgili sözlü ve yazılı kaynakların çok iyi tanınıp analiz edilmesine ve değerlendirilmesine bağlıdır. Bunu yaparken kişiye dair anlatılan olağanüstü motiflerle bezenmiş menkıbeler inanç dünyası ve hayatı anlama biçimi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bunun yanında dervişler sıradan insan için makul olmayan birçok deneyime sahip gibi gözükür. Bunların araştırılması ise ona dair bir teknik ve insan hakkındaki beklentiler düzeyinde esnekliği gerekli kılar.

Bu konuda S. Grof'un holotropik şuur deneyimleri olarak tanımladığı durumlar, C. G. Jung'un psişenin daha derin düzeylerinde kökeni olan deneyimlere karşılık gelmektedir.⁴² Grof holotropik şuur hallerinin içeriğinin genellikle felsefi ve mistik olduğunu belirtir. Bu anlarda psikospiritüel ölüm ve doğum deneyimlerinin yaşanabileceğini ya da diğer insanlar, doğa, evren ve Tanrı'yla kendimizi bir hissedebileceğimizi belirtir. Bu durumlarda başka enkarnasyonlardan kalma anıları hatırlayabilir, güçlü arşetipik varlıklarla karşılaşabilir, bedensiz varlıklarla iletişim kurabilir ve sayısız mitolojik gerçekliği ziyaret edebilir olduğumuzu söyler. Aynı zamanda bu geniş deneyim yelpazesi beden dışı deneyimleri de içerebileceğini belirtir. Söz konusu deneyimlerin yaygın dinlerin bazı mistik kolları için de aynı önemi taşıdığını belirterek bu ezoterik (gizlemlı) geleneklerin, holotropik deneyimleri yaşatacak çeşitli manevi teknikler geliştirmiş olduklarına dikkat çeker. Bunların arasında yoga, meditasyon ve konsantrasyon teknikleri, toplu ilahi söyleme, sema, derviş uygulamaları, Hristiyan hesiastizmi ya da "İsa duası" ve daha birçok tekniğin sayılabileceğini belirtir.⁴³

Holotropik şuur halleri kavramlaştırması dervişlerin halk üzerinde üstün insan

⁴⁰ Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, (çev.: Ümit Altuğ) İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994, 25.

⁴¹ Ocak, *Sarı Saltık*, 1.

⁴² Stanislav Grof, *Geleceğin Psikolojisi*, (çev.: Sezer Soner) Ege Meta Yayınları, İzmir, 2002, 289.

⁴³ Stanislav Grof, *İnsan Şuurunun Yeniden Keşfi Kozmik Oyun*, (çev.: Levent Kartal), Ege Meta Yayınları, İzmir, 2000, 23.

sayılmalarına gerekçe olan olağanüstü deneyimlerinin bir açıklaması olabilmektedir. Aynı zamanda bunların bir teknikler bütünlüğü içinde olması, başka bir kişiye öğretilabilir nitelikte olması, söz konusu mistiklerin birbirleri arasındaki sır öğretilerinin de varlığını anlamlı kılmaktadır. Söz konusu deneyimlerin yaşanıp yaşanmamasından daha önemli olan, dervişe inananların, dervişin bu durumları yaşadığı yönündeki kanaatidir. Bu anlamıyla dervişler hem kutsalla bağ sağlayan kişi olarak kabul edilmekte hem de yaşam içindeki üstün insan olarak algılanıp hayatın merkezine yerleştirilmektedir. Çalışmamızda bu anlaşılma biçiminin gerek derinlemesine görüşme, gerekse katılımlı gözlemlerde ortaya çıktığı söylenebilir. Fakat bu bilginin ortaya çıkması içten anlama yöntemi ile bakarak mümkün olmuştur. Buradan hareketle söyleyebiliriz ki; heterodoks, senkretik, mistik ve sözlü gelenekle aktarılan kültürlerin araştırılmasında içten anlamaya dair bir yöntemle bakmak zorunluluktur. Bu konuda gerek antropolojik yaklaşımın gerekse folklor derleme yönteminin nasıl kullanılabileceğinin açıklanması gerekli olmaktadır.

1.1.3.3. Antropolojik yöntem

Dervişlik geleneği incelenirken antropolojik yaklaşımların dine bakış açısını değerlendirmek gerekecektir. Tayfun Atay'a göre antropolojik yaklaşımla bir toplumsal-kültürel olgu, ancak insan toplumsallığının bir çıktısı olarak kavranabilir. Buna bağlı olarak da antropoloji dine yaklaşırken "insanüstü" etkene veya onu temsil eden "Kitap"a değil, "insan"a bakar. Başka bir ifade ile ilahiyatın öznesi "insan-üstü", din antropolojisinin ise öznesi insandır der.⁴⁴ Çalışmamızda dervişlerin toplumsal işlevleri belirlenirken aslında insanın toplumsal içindeki konumu tanımlanmaya çalışılmıştır. Din hayata dair verdiği bilgiler ile bir düzen sağlar, bu düzeni Atay denetlenemeyeni denetlenir kılan, açıklanamazı açık eden, hayata ve insana dair bir anlam haritası sunan ve "kaos"u "kozmos"a çeviren gibi "psikokültürel" işlevlerinin yanı sıra toplumsal süreçler ve ilişkilerde de bir dizi işleve sahip olduğunu tespit eder.⁴⁵ Bu anlamıyla din aslında insanlara bilinmezlikler içinde bilinir bir anlam haritası çizer. Bu haritaların kodları heterodoks, sözlü, senkretik dinlerde hem dini liderlerin vaazları hem de mistik insanların yaşantıları ile gözlemlenir. Bu anlamıyla dervişlerin şiirlerinden tutunda onlar hakkında anlatılar menkıbelere kadar hepsi dinsel anlam dünyasında önemli koordinatların işaretlerini verir.

Dinlerin tarihsel yönü, nasıl ortaya çıktığı ve ne şekilde yayıldığı incelenebilir. Bu anlamda çoğunlukla yeni bir din eski gelenek ve kültürün üzerine inşa edilir ve eskinin birçok özelliği kalır.⁴⁶ Sadece dinsel olan değil gelenek de değişir. S. Özbudun esnekliğini yitiren, yeni durum ve koşullara uyarlanamayan geleneğin, bir süre sonra taşıyıcıları açısından işlevselliğini yitireceğini belirterek, yeni koşullara ilişkinliğin verilerini taşımayan, yeni bir anlamlandırmaya kapalı olan geleneklerin bir süre sonra unutulup gideceğini belirtmiştir.⁴⁷ Söz konusu tespit

⁴⁴ Atay, *a.g.e.*, 26.

⁴⁵ Atay, *a.g.e.*, 21.

⁴⁶ Rıza Yıldırım, *Dervishes in early Ottoman society and politics: a study of velayetnames as a source for history*, The Department of History of Bilkent University, Thesis (Master's) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, 39.

⁴⁷ Sibel Özbudun, *Hermes'ten İdris'e Bir Dinsel Geleneğin Dönüşüm Dinamikleri*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2004, 29.

çalışmamız açısından çok önemlidir. Çünkü Alevi Bektaşî geleneği de ortadan kalkma ihtimali olan, bir mistik anlayış ve bir gelenektir. Bunun ortadan kalkmasının tabîî ki sosyolojik gerekçeleri vardır. Yapılan görüşmelerle bu gerekçeler ortaya çıktığı gibi, bu değişimin sonucu olarak teolojik anlayıştaki farklılaşmalar da tespit edilebilmiştir.

Dervişler toplumun ve kurumlarının tümünü ilgilendiren toplumsal bir olgudur. Hem dinsel hem de simgesel, ekonomik, siyasal, estetik bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında derviş, özel nedenlerle ve daima açıklık getirilmesi gereken bağlamlarda, aynı anda, eldeki kaynaklardan yararlanan bir yönetici, hastalıkları tedavi eden bir uzman, zeki bir psikolog, yetkin bir sanatçı işlevi üstlenir. Hem Tanrıların sözcüsü olur, hem de siyasal bir planlamacı niteliği taşır. Bu yönü ile toplum içindeki Şamanlara benzer. Perrin şaman sağaltıcıların, din adamları ve büyücülerin bilincin değişik halinin peşinde koştuklarını belirtir.⁴⁸ Bu anlamıyla dervişler holotropik şuur hallerini deneyimlemenin peşindedirler. Bu deneyimlerle her şeye anlam katan, olacakları bildiren ve başa gelenleri açıklayan simgeleri çözen konumundadır. Dervişlerin mistik dünyalarından zaman zaman çalışma içinde bahsedilmiştir. Dervişleri anlamak için daha içten anlamacı bir yöntem benimsenmiş ve yaşandığı belirtilen olası mistik deneyimler holotropik şuur halleri ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda Grof, holotropik şuur halleriyle ilgili deneyimi olmayan, tutucu eğilimleri olan antropologların, söz konusu durumları anlamalarının güçlüklerinden bahseder ve bu tür davranışların akıldışı olarak kabul edilip, anlaşılmasız olarak değerlendirdiklerini belirtir. Bununla birlikte açık görüşlü ve serüvenci antropologların, bu kültürleri anlamak için holotropik halleri içeren ritüellerine katılmanın esas olduğunu fark etmiş olduklarını belirtir ve bu şekilde bir içten anlamamanın olabileceğini belirtmiştir.⁴⁹ Bu anlamıyla da çalışmamızda da “muhabbet” denen ortamlara katılıp, bir şekilde dervişlerle yakın olmaya çalışılmıştır. Bu durumun dervişleri anlama konusunda özel imkânlar sağladığı görülmüştür. Söz konusu deneyimler olabildiğince yazılı hale getirilerek, çalışma içinde paylaşılmaya çalışılmıştır. Bu uygulama ile tezin sınırları aşılmış olsa da hiç olmazsa başka bir cepheden bakabilmenin imkânları zorlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında folklor bilimi gerek derleme yapmada yöntem olarak, gerekse “resmi İslam” dairesi dışındaki heterodoks İnançları incelemek noktasında bizi doğru yönlendirmiştir.

1.1.3.4. Folklor yöntemi

Halk bilimi, inançları özel bir tarzda inceler. P.N. Boratav halk biliminin, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilendiğini belirtir.⁵⁰ Bu anlamda araştırmamız tamamıyla halk biliminin araştırma alanına girmektedir. Çünkü Alevi Bektaşîlik senkretik ve heterodoks özelliği ile hem resmi İslam’ın ön kabullerinden farklıdır, hem de geçmiş din ve kültürlerin kendine özgü senkretik bir bütünüdür. Bunun iç işleyişi ve ana mekanizması hakkında bir şeyler söylemek halk bilimin

⁴⁸ Michel Perrin, *Şamanizm*, 2. basım, (çev.: Bülent Arıbaş) İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, 108.

⁴⁹ Grof, *Geleceğin Psikolojisi*, 286.

⁵⁰ Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 19.

ve antropolojinin önerdiği yöntem ve metotlar ile mümkün olmaktadır

Halk bilimi W. Bascom'un "Sözlü sanat" (Verbal art) kavramının içeriği ile ilgilenir.⁵¹ Çalışmamızda sözlü geleneği taşıyan kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler, sözlü olarak taşıdıkları, menkıbe ve şiirler ile bir sonuca ulaşmak hedeflenmiştir. Boratav efsanelerin (özel bir anlamda kişi üzerine oluşturulmuş menkıbelerin) halkın çaresizliklerini, umutlarını özlemlerini dünya görüşlerini bütün öteki halk edebiyatı türlerinden daha keskin ifade ettiğini söyler. Onları saçmadır, akıldışıdır diye küçümsemenin, zararlıdır diye aforoz etmenin yersiz bir davranış olduğunu belirterek aydın kişilerin böylesine bir tutumu ile halkı anlamasının mümkün olmayacağı ve onunla işbirliği yapamayacağını belirtir.⁵² Bu anlamıyla bir mistik grubu anlamamanın yolu onun bize göre ters görünen davranışları üzerinden yargılamak değil, onu olduğu biçimde öncelikle anlamamanın gerektiğini bilmektir. Anlamak ise anlamın üzerine düşünmekle mümkündür. Anlamı araştırma da Röhrich'e⁵³ göre, neden halk anlatmalarının süregeldiği sorusuna cevap bulma çabasıdır ve geleceğin halk bilimcileri, neden halk biliminin herhangi bir türünün bugün yaşıyor ve geçmişte yaşanmıştır? Sorusuna cevap bulmak durumundadır demektedir. Aslında araştırmaya yöneldiğimiz konu bizim içinde bulunduğumuz dünya kavrayışı ile de ilgilidir. Bizim dünyamızda bir şeyi dolduruyorsa büyük ihtimalle o şeye doğru yönleniriz. Ve bu yönelişin içinde anlam arayışı ve anlayış tespiti yapmak varsa bu durumun bizim yaşadığımız dünyadaki anlam kaygıları ile ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Folklor bu anlamlarıyla, hem resmi din karşısındaki konumu ile Alevi Bektaşî geleneğini anlamamıza uygun yöntemsel ortam sağlar, hem de halkı anlamamanın bir vasıtası olarak elimizdeki metinleri değerlendirmemizi mümkün kılar.

1.1.3.5. Çalışmada kullanılan yöntem

Alevi Bektaşî dervişlik geleneği üzerine yaptığımız çalışma birçok bilgi toplama yolunun birlikte uygulandığı ve konunun merkezinde interdisipliner bir bakış açısıyla değerlendirmelerin yapıldığı bir çalışmadır. Konu yöntemsel olarak iki açıdan önemlidir. Birincisi bilgi toplama araçları ve değerlendirme, ikincisi ise elde edilen bilginin yorumlanmasındaki kuramsal beklentilerdir.

Çalışmada bilgi toplama araçları olarak ilk önce ciddi bir literatür taraması yapılmıştır. Söz konusu okumaların ilk bölümü Alevi Bektaşîlik üzerine olup, onun tarihsel gelişimi, inançları ve farklı kültürel görünüşleri üzerinedir. Bunun yanında ikinci bölüm olarak dervişlik özelinde daha geniş kapsamlı literatür taraması yapılmış, iki okumanın birleştirilmesi ile Alevi Bektaşî dervişlik geleneği üzerine hipotezler kurulmuş ve bu oluşturulan hipotezlere dayanarak alan çalışmasına çıkılmıştır.

⁵¹ W.R. Bascom, "Halkbilimi (Folklor) ve Antropoloji", *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, (Haz.: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003, 466.

⁵² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (Haz.: Konur Ertop) K Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2003, 131.

⁵³ Lutz Röhrich, "Halk Anlatısı Araştırmasında Anlam Arayışı", (çev.: Kürşat M. Korkmaz) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde, (Haz.: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003, 144.

Alevi Bektaşî dervişleri dışarıdan çok rahat bilgi alınabilecek kişiler değillerdir.⁵⁴ Bu sebeple, bilgi paylaşımı için sizin çalıştığınız konuda samimiyetinize güvenmeleri gerekir, bunun bir üst boyutunda sizi kendilerinden saymaları gerekir. Birçok araştırmacı bu süreçte elenmiş ve dervişler kendilerinden bilgi almaya giden insanları kendi tabirleri ile “ihtiyaçları olanı verdik gönderdik” diyerek gerçeklerini değil onların kafalarındaki kurguyu destekler şeyler söyleyip göndermişlerdir. Bu anlamıyla bilinen yapılandırılmış, sınırlandırılmış görüşme formlarının söz konusu ortamda işlerliği zayıftır. Bu anlamıyla dervişler üzerine yapılan bir araştırma, zorunlu olarak kaynak kişilerle katılımlı gözlemi ve derinlemesine görüşmeyi gerekli kılmıştır. Bu durum ise özellikle Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin yaşadığı yer olan “muhabbet”lerde bulunmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu gerekçe ile hem günümüzde kalmış dervişlerle hem de eskiden yaşamış dervişleri sevenler ile derinlemesine görüşmeler ve “muhabbetler” yapıp görüşmeler kayıt altına alınmış, hem de geçmiş dönemde yapılmış “muhabbet” kayıtları değerlendirilip kayıtlar sözlü gelenek metni haline dönüştürülmüştür. Bunlar araştırmada kullanılan kaynaklar kısmında detaylı olarak belirtilmiştir. Bunun yanında katılımlı gözlem sonuçlarının büyük çoğunluğu kendi kişisel deneyimlerimizden ilham almış olup bunun ışığında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kültürel olarak böyle bir geleneğin içinde doğmuş ve yetişmiş olmamızın dezavantajları en aza indirilmiştir. Araştırılan alanın içinden olmak özellikle içten anlama ve sembollerle aslen neyin ifade edilmeye çalışıldığının anlaşılması konusunda çalışmaya başka bir derinlik kazandırmıştır.

Sözlü gelenek eserlerinin derlenmesi, muhabbetlerin metine dönüştürülmesi sürecinin sonunda elimizde ciddi bir Alevi Bektaşî dervişlik geleneği kaynak metni oluşmuştur. Bu aşamadan sonra şiirler metinlerin içinden alınmış ve Derviş Ruhan’a ait olan şiirler bir araya getirilmiştir. Daha sonra bu şiirlerin farklı varyantları da dikkate alınarak değerlendirilmeye, analize tabi tutulmuştur. Bunun yanında şiirlerin şekil ve yapı özellikleri tespit edilip değerlendirilmiştir.

Alevi Bektaşî Dervişlik geleneği ve Derviş Ruhan hakkında toplanılan materyal tezin bütününde betimlemeye ve analize tabi tutulmuştur. Söz konusu analizde öncelikle Heterodoksi, senkretizm, sözlü kültür özellikleri, Halk İslam’ı gibi kavramlarla elde edilen metinlerin ilişkisi temelinde açıklamalar yapılmıştır. İnsanın yarattıklarını konu alan antropolojik perspektif yardımıyla, dervişlerin nasıl bir sosyal işlev içinde oldukları tespit edilmiş, dervişlik geleneğinin tarihsel sürekliliği ve günümüzde yok olma gerekçeleri ortaya konulmuş, dervişliğin nasıl bir toplumsal düzen vaaz ettikleri hakkında saptamalarda bulunulmaya çalışılmıştır. Bu anlamıyla daha çok yapısal ve işlevsel analizler çalışmada kullanılmıştır. Bunun yanında Senkretik bütünün içindeki eskiye dair izler ve halkın bu izlere gösterdiği yeni tepkiler ve üretilen anlamlar, özel dikkat konusu olarak özellikle Boratav’ın halk bilim metodu işlerlik kazanmıştır. Aynı zamanda resmi İslam karşısındaki konumu ile halka ait olan dinin anlaşılmasına olanak sağlayan yaklaşım, efsane bağlamında olağanüstü anlamlandırmanın sosyal ortam içindeki işlevine dikkat çekerek anlamlı olması konusunda yardımcı olmuştur.

⁵⁴ Resul Ay, *XIII-XV. Yüzyıllarda, Anadolu’da Derviş ve Toplum: Tarihsel bir Tipoloji Denemesi*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Hazırlanmış Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, 5.

Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin Derviş Ruhan üzerinden anlatılmaya çalışıldığı çalışmamız, yöntem olarak kaynak oluşturma ve değerlendirme alanı olarak iki kısımda değerlendirilebilir. Kaynak oluşturma ilk ayağını literatür taraması oluştururken ikinci ayağını sözlü gelenek metinlerinin derlenmesi oluşturmaktadır. Bunun için katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme yapılmış ve muhabbet ortamlarında bulunulmuştur. Söz konusu çalışmaların dökümü yapıp metin haline getirilmiştir. Değerlendirme kısmı için ise antropolojinin yapısal işlevselci anlayışı kabul edilmiş olup halk biliminin sözlü gelenek metin değerlendirme teknikleri ile halka ait olanın ortaya çıkması yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Çalışma konunun kapsamı ve içeriğinin gerekli kıldığı şekilde interdisipliner bir çalışmadır. Zaten böyle bir çalışmada interdisipliner bir yöntem uygulamak tercih değil bir zorunluluktur.

1.2. ARAŞTIRMANIN ALANI

1.2.3. AMASYA VE ÇEVRESİ.

Amasya ili coğrafi konum itibarıyla; Karadeniz bölgesinin, Orta Karadeniz Bölümünün güneyinde yer almaktadır. “34 derece, 57 dakika, 06 saniye ve 36 derece, 31 dakika, 53 saniye Doğu Boylamları ile 41 derece, 04 dakika, 54 saniye ve 40 derece, 16 dakika, 16 saniye Kuzey Enlemleri arasındadır. Doğudan Tokat, güneyden Tokat ve Yozgat, batıdan Çorum, kuzeyden Samsun illeri ile çevrilidir.⁵⁵ İl genelinin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği (rakım) 1.150 m, il merkezinin ise 411,69 m dir. İlin yüzölçümü 5.701 km² dir. İlin toplam çevresinin uzunluğu 492 km’dir. İlin Samsun’la 169 km, Tokat’la 165 km, Yozgat’la 6 km, Çorum’la 152 km. sınır uzunluğu vardır. Amasya’nın komşu illere uzaklıkları Çorum’a 92 km, Samsun’a 131 km, Tokat’a 114 km, Yozgat’a ise 196 km dir. İl merkezinin ilçelere uzaklıkları; Göynücek 46 km, Gümüşhacıköy 68 km, Hamamözü 90 km, Merzifon 46 km, Suluova 27 km ve Taşova 48 km dir.⁵⁶

Amasya il arazisi Kuzey Anadolu dağlarının güney yamaçlarında asırlarca devam eden çeşitli aşınma, oyulma, volkanik ve tektonik hadiselerle meydana gelmiştir. Yeşilirmak, Çekerek, Deliçay, Tersakan ve bunların kolları olan irili ufaklı birçok çay ve dereler bu yaylayı bölmüş derin vadiler açmış, verimli ovalar meydana getirmiştir. Bölgenin arazisi, jeolojik oluş bakımından Mesozoik ve Neozoik zamana rastlar. Mesozoik zamanın, Trias ve Jura devirlerine ait arazi il merkezinin kuzey kesimleri ile Merzifon ve Gümüşhacıköy Bölgesinde tesadüf etmektedir.⁵⁷ Verimli ovalarla dolu olan Amasya’nın ilçeleri bakımından da yerleşim ve yaşama uygun bir

⁵⁵ Bkz. Amasya haritası Eklerde Haritalar bölümündeki birinci harita, ‘Amasya Siyasi Haritası’ adı altında yer almaktadır. <http://www.amasya.gov.tr> , Erişim tarihi: 05/10/2007 19:20

⁵⁶ Bkz: Ekler, Haritalar, 1. Harita.

⁵⁷ Ahmet Ankaralı-Sedat Cin-Galip Tuncay, *Dünden Bugüne Gümüşhacıköy*, Gümüşhacıköy Matbaası, 1997, 110-111.

durumdadır. Bu sebeple tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar yerleşim yeri olmuştur.⁵⁸ Amasya Anadolu'nun en köklü ve eski illerinden biridir. Amasya şehri, Anadolu coğrafyasında Orta Anadolu ile temas halinde bulunan Karadeniz bölgesinin orta bölümü gibi stratejik bir alanda bulunmaktadır.

Amasya'da yerleşimin ilk izlerine Kalkolitik çağda rastlanmaktadır, fakat yapılan kazılar sonucunda Tunç çağında da önemli bir yerleşim yeri olduğu tespit edilmiştir.⁵⁹ Şehrin kim tarafından kurulduğu hakkında net bilgiler yoktur fakat tarihinin *Hititler* dönemine (M.Ö. 1900- 1200 arası) kadar uzandığı tahmin edilmektedir.⁶⁰ Amasya ve çevresinde çıkan arkeolojik eserlere bakarsak, Hititler döneminden, Friglere, oradan Kimer'lere ve İskit medeniyetine, oradan Pers'lere kadar izler bulmak mümkündür. Kaya mezarlarının içindeki süslemelerin Mısır sanatına benzemesi de ayrıca çok dikkat çekicidir.⁶¹ Bunun yanında Helenistik dönemde önemli bir yerleşim merkezi olduğu gözlenmektedir. Daha sonra şehir, Helenistik Seleukhoslar döneminde Pontus krallarına başkentlik yapmıştır. M.Ö. 63 yılında Romalıların eline geçtiği tespit edilebilen şehir M.S. III. yüzyıldan itibaren bir piskoposluk merkezi olarak dini bir önem kazanmış, VI ve VII. yüzyıldan itibaren de Bizanslıların askeri vilayetlerinden biri olmuştur. Bu anlamıyla uzun bir dönem Roma egemenliğinde kalmış ve bir dini merkez olarak önemli bir şehir olmuştur.

Onuncu yüzyıldan sonra Anadolu'ya Türkmen göçlerinin başlaması ile gelen Türkmen aşiretlerinden Amasya yöresine yerleşenlerin Ulu Yörükler olduğu söylenmektedir.⁶² Bunların, Sivas ve Tokat'a kadar olan bölgeye dağılmış oldukları, bazı oymaklarının da Ankara ve Kırşehir'e değin uzandıkları belirtilmektedir. Bunun yanında Osman Turan'ın çalışmasındaki bir kaydı zikreden Umar'a göre de, Anadolu'nun Doğu Karadeniz bölgesi, "Samsun'dan itibaren sahili takip eden Oğuz Çepni boyu tarafından Türkleştirilmiştir."⁶³ Oğuz Boylarına ait Anadolu'daki yer adlarını tespit ederek bağlı olduğu sancağı, kazasını ve yerleşen boyun adını Oğuzlar isimli eserinde açıklayan Prof. Dr. Faruk Sümer'e göre, Amasya ya Kayı Boyu, Bayat Boyu, Yazır Boyu, Afşar Boyu, Kızık Boyu, Bey-Dili Boyu, Karkın Boyu, Bayındır Boyu, Peçenek (Becenek) Boyu, Çavuldur (Çavundur) Boyu, Çepni Boyu, Salur Boyu, Eymür (Eymir) Boyu, Ala-Yuntlu Boyu, Yüreğir (Üreğir) Boyu, Yıva Boyu ve Kınık Boyuna mensup Türkmenler Amasya da yerleşmiştir, demektir.⁶⁴

Anadolu'nun Türkleşmesinin somut başlangıcı sayabileceğimiz, Malazgirt Savaşından sonra Türkleşme hızlanmıştır. Amasya patriği Battal Gazi tarafından öldürülmüş⁶⁵ ve Amasya'nın güçlü ruhani düzeni Gazi ve Horasan erenleri sayesinde

⁵⁸ Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği: Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2004, 27.

⁵⁹ Ankaralı-Cin-Tuncay, a.g.e., 5.

⁶⁰ Yıldız, a.g.e., 27.

⁶¹ Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya*, Net Ofset Matbacılık, Ankara, 2000, 30.

⁶² Ankaralı-Cin-Tuncay, a.g.e., 225.

⁶³ Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi- Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998, 239.

⁶⁴ Faruk Sümer, *Oğuzlar –Türkmenler Tarihleri- Boy Teşkilatı – Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

⁶⁵ Menç, a.g.e , 43.

yıkılmıştır. Daha sonra yerli halkın desteği ile Danişment Ahmet Gazi⁶⁶ tarafından Sivas, Amasya, Tokat, Niksar ve Çorum'u kapsayan bölge ele geçirilmiş ve burada güçlü bir devlet kurulmuştur.⁶⁷ Danişmentliler Amasya'da din konusunda insanları özgür bırakmışlardır, öyle ki bastırdıkları parada daha önce halkın da tanıdık olduğu İsa figürü ve Rum harfleri kullanılmıştır.⁶⁸ Daha sonra İlhanlılar ve Eretna devletlerinin kısa süre de olsa egemenliği altında kalan Amasya, Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan döneminde (1155-1192) Selçukluların eline geçmiştir. Bu dönemde şehrin İslamlaşması için yoğun bir faaliyet içine girilmiş, bu amaçla cami, medrese gibi dini ve ilmi kurumlar inşa edilmiştir.⁶⁹ Bunun yanında Horasan erenleri halk içinde tekkeler kurup Türkmen geleneğini devam ettirmiştir. Bu dönemde Amasya, önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir.

Selçuklu imparatorluğu döneminde tekke merkezli dinsel anlayışlarla merkezin dini anlayışları arasında uyumsuzluklar oluşmaya başlamıştır. Bu durum ve birçok sosyal sorunun sonucu olarak Baba İlyas önderliğinde Türkmen birliği Babailer isyanını başlattı, isyan o kadar etkili oldu ki Selçuklu saltanatı bir daha kendini toparlayamadı, üstüne üstlük Köseadağ savaşında Moğollara yenilmesi ile Selçuklu İmparatorluğu dağılma sürecine girdi. Çalışmamızın içinde bu tarihsel olaydan daha detaylı bahsedilecektir, fakat burada bu ayaklanmanın merkezinin Amasya olduğunu zikretmek ve Baba İlyas İsyan sonunda yakalanarak Amasya Kalesinde öldürülmüş olduğunu söylemek yeterli olacaktır.

Amasya yoğun bir Türk göçü almış ve Horasan erenlerinin mekân tuttuğu bir yer olmuştur. Kanaatimizce dervişlik geleneğinin Amasya'da etkin olmasının en önemli sebeplerinden biri burada Horasan erenleri ve dervişlerinin etkinlikleridir. Amasya özellikle Babai isyanı öncesi ve sonrasında çok önemli dervişlerin mekânı olmuştur. Örnek vermek gerekirse; Gül Baba ile Veli Baba, Merzifon'dan kalkıp Balkanları irşat etmiş dervişlerdir.⁷⁰ Bunun yanında Amasya'da Baba İlyas, İğneci Baba, Serçoban, Salih Baba, Kocacık Baba, Merzifon'da Piri Baba, Gül Baba ve Gani Baba, Osmancık'ta Koyun Baba, Kum Baba, Gümüşhacıköy'de Niyaz Baba, İmir Baba, Cüneyt Baba, gibi etkili Horasan erenleri ve dervişleri vardır. Eraslan Doğanay, Koyun Babanın Merzifon'da bulunan Piri Baba ile musahip olduğunu belirterek dervişlerin geleneğinin evlatları tarafından bir şekilde sürdürülmüş olabileceğini belirtmektedir.⁷¹ Buna örnek verecek olursak Koyun Baba'nın süreğinin Kum babalı dervişler tarafından, Piri babanın süreğinin ise Merzifonlu dervişler tarafında sürdürüldüğünü söyleyebiliriz.

Baba İlyas isyanı ve 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğollar Anadolu'nun önemli bir bölümünü işgal etmişlerdir. Bir süre Eretna'lılar şehri yönetmiş daha sonra şehir Eretnaoğlu Ali Bey'i yenen Emir Hacı Şadgeldi tarafından ele geçirilmiş ve böylece bağımsız Amasya Beyliği kurulmuştur. Daha sonra Amasya Yıldırım

⁶⁶ Menç, a.g.e., 50.

⁶⁷ Erdoğan Çınar, *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul, 2006, 137.

⁶⁸ Menç, a.g.e., 59-60.

⁶⁹ Yıldız, a.g.e., 27.

⁷⁰ Fuat Bozkurt, "Gül Baba ile Veli Baba", *Toplumsal Tarih Dergisi*, VIII-44, İstanbul, 1997, 24.

⁷¹ Eraslan Doğanay, *Anadolu'da yaşayan dergahlar: Sivas- Samsun- Amasya- Tokat-Çorum- Yozgat çevresi dergahları ve tekkeleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2000, 88.

Beyazıt tarafından 1398'de Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁷² Osmanlı Amasya'yı ele geçirince idareyi ilk olarak Çelebi Mehmet almıştır. 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Osmanlıların Timur'a yenilmesi üzerine, savaşa katılmış olan Çelebi Mehmet, kuvvetleriyle birlikte Amasya'ya çekilmiş ve Amasya'dan Osmanlı'nın tekrar dirliğini sağlama mücadelesi vermiştir. Osmanlı zamanında Amasya, Tokat ve Sivas çevresini ifade etmek için Eyalet-i Rum ifadesi kullanılmıştır.⁷³ Bu ifadeden de bu çevrenin Osmanlı tarafından nasıl algılandığı gözükmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu özellikle Safevi devletinin güçlü olduğu dönemlerde Amasya'yı stratejik bir nokta olarak, doğu sınırı gibi kullanmıştır. Amasya ve çevresindeki yerli halkın, bu dönemde Türkmen Safevi etkilerine kapıldığı olmuştur. Fakat Osmanlı devleti Amasya'nın önemini bu dönemde anlayıp, şehrin imarı ve ideolojik yapısını düzenleme konusunda hassasiyet göstermiştir o kadar ki birçok Türkmen Kızılbaş ve kendisini Işıklar olarak adlandıran mistikler, o dönemde kovuşturmaya uğramıştır. Bir kaç örnek vermek gerekirse Baki Öz'ün bahsettiği; Merzifon'da "dinsiz" olarak nitelenen Kızılbaş, Alevilerin cezalandırılması,⁷⁴ Halil Öztoprak'ın sunduğu Amasya Kızılbaşlarının cezalandırılmalarına dair belge⁷⁵ ve Nejat Birdoğan'ın belirttiği suçlama gerekçeleri ve cezalar⁷⁶ söylenebilir.

Amasya, Osmanlı imparatorluğu döneminde özellikle doğu seferlerinin yoğun olduğu dönemde çok gözde bir şehirken, şehzade şehriyken, daha sonra İstanbul'a yakın sancakların önem kazanması ile gözden düşmüştür. XVI, yüzyıl sonlarından itibaren önemini kaybetmiş, onun yerine Manisa tek şehzade sancağı olarak önem kazanmıştır. Bundan sonra Amasya, merkezden tayin edilen sancak beyleri tarafından idare edilmiştir. Amasya, XVI. yüzyıl sonlarında karışıklıklar içine girmiş, bu dönemde Celali isyancıları şehre hakim olmuşlardır. Daha sonra askeri tedbirlerle isyanlar bastırılmış ve ciddi iskân politikaları gözden geçirilmiştir. Amasya bölgesinde Kırsal alanda Türkmen Aleviler, Kasaba ve şehirde Türkmen Sünni, Ermeni ve Rumlar bulunmaktadır. Gayri Müslimler, daha çok ticaretle uğraşırken, Türkler tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Osmanlı döneminde belli bir yükselişten sonra durgun bir şehir olan Amasya Kurtuluş savaşına kadar tarih sahnesinde sessizliğini korumuştur.

Gazi Mustafa Kemal tarafından Samsun'da yakılan kurtuluş ateşi, Amasya'da 21-22 Haziran 1919 tarihinde, Milli Mücadele'nin programı ve stratejisi tespit edilip, Amasya Tamimi olarak kendini göstermiştir. Kurtuluş savaşında Alevi Bektaşiler örgütlü bir biçimde Gazi Mustafa Kemal'in yanında, başından itibaren yer almışlar ve Cumhuriyet kurulduktan sonra da cumhuriyetin getirdiği yeniliklere en kolay uyum sağlayan kesim olmuşlardır. Amasya bölgesinde bulunan dervişlik geleneğinin Kurtuluş savaşı esnasında çok etkin olduğunu burada belirtmekte fayda

⁷² Menç, a.g.e., 105.

⁷³ Yıldız, a.g.e., 28-29.

⁷⁴ Baki Öz, *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, 3. Basım Can Yayınları, İstanbul, 1997, 49-50, 69.

⁷⁵ Halil Öztoprak, *Kur'an'da Hikmet Tarih'te Hakikat ve Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat*, Can Yayınları, İstanbul, 1990, 15.

⁷⁶ Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi Ocaklar – Dedeler- Soyağaçlar*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 1995, 288.

olacaktır. Amasya, Cumhuriyet'in ilanından sonra 20 Nisan 1924 tarihinde de il olarak kabul edilmiş modern bir şehir olmuştur.

Amasya yöresinde farklı inanç grupları uyum içinde yaşamaktadır. Farklı inanç ve mezheplerin bir arada uyum içinde yaşaması yörenin zengin ve hoşgörülü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kurtuluş savaşı öncesinde kısmen Merzifon Amerikan koleji merkezli Hristiyan örgütlenmeleri ve dernekleşmeleri olsa da söz konusu oluşumlar ile halk arasında yoğun çatışmalar yaşanmamıştır. Bunda yöredeki dervişlik geleneğinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda yörede hem Sünni hem de Alevi kesim, yüzyıllardan bu yana barış ve hoşgörü içinde bir arada yaşamış ve böylece geleneksel kültürlerini günümüze taşımışlardır. Amasya'da Aleviler Taşova ilçesi hariç diğer tüm ilçelerde yaşamaktadır. Amasya'nın ilçeleri itibariyle nüfus dağılımını gösterir tablo ile nüfus yoğunluğunu göstererek bu kısmı noktlayıp Gümüşhacıköy ilçesi özelinde alanın tanıtımına devam edilecektir.

Tablo 1: Amasya nüfusunun ilçeler itibariyle dağılım tablosu⁷⁷

İLÇE ADI	MERKEZ		KÖYLER		TOPLAM		YOĞUNLUK (Kişi/Km2)	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Merkez	57.087	74.393	65.915	58.814	123.002	133.207	70	77
Göynücek	2.678	2.776	17.432	14.838	20.110	17.614	37	30
Gümüşhacıköy	14.170	14.057	21.812	15.738	35.982	29.795	60	46
Hamamözü	1.557	1.511	6.613	4.650	8.170	6.161	36	31
Merzifon	40.431	45.613	27.017	21.668	67.448	67.281	72	69
Suluova	36.223	42.715	13.151	11.408	49.374	54.123	106	105
Taşova	10.197	15.556	44.982	41.494	55.179	57.050	54	55
İL TOPLAMI	162.343	196.621	196.922	168.610	359.263	365.231	63	64

1.2.4. GÜMÜŞHACIKÖY İLÇESİ VE ÇEVRESİ.

Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesi çalışmamızın merkezini oluşturan alandır. Derviş Ruhan hayatını bu ilçe ve köylerinde yaşamıştır. Gümüşhacıköy Karadeniz Bölgesinin, Orta Karadeniz Bölümünün iç kesimlerinde yer almaktadır. Amasya ilinin en batısında olup Çorum'un ilçesi Osmaniye'ye sınırdır. Deniz ile doğrudan ilişkisi yoktur, fakat ulaşım imkânları bakımından oldukça elverişli bir konuma sahiptir.⁷⁸ İlçenin ortasından Karadeniz Bölgesini, İstanbul'a bağlayan, bir kolu da Suluova, Amasya ve Taşova üzerinden doğuya ayrılan devlet yolu geçmekte olup, ilçe merkezi

⁷⁷ <http://www.amasya.gov.tr/http/index.asp?PageNo=101> Erişim tarihi: 22/12/2007 15:18

⁷⁸ Bkz. Gümüşhacıköy haritası, Eklerde Haritalar bölümünde 'Gümüşhacıköy Haritası' adı altında yer almaktadır. <http://www.amasya.gov.tr> Erişim Tarihi: 12.03.2008.

Merzifon'a 20 km, Amasya'ya 68 km, batıda Osmancık'a 40 km, Güneyde Çorum'a 60 km., mesafelerde olup bu il ve ilçelere asfalt yollarla bağlıdır. Kuzeyde Vezirköprü'ye 40 km. dağ yolu ile komşu bulunmaktadır. Gümüşhacıköy ilçesi, Sivas-Samsun demiryolu üzerindeki Havza tren istasyonuna 50 km. uzaklıktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 810 m. dir. Kuzey de Tavan dağları, batıda İnegöl dağları, güneybatıda Eğirli (Saray) dağları ile çevrili olup, doğu istikametine doğru uzanan sulak Gümüş Ovasına sahiptir.⁷⁹ Gümüşhacıköy'ün ölçümü 820 kilometrekaredir. Gümüşhacıköy'e bağlı Hamamözü bucağı ilçe olup, bazı köylerle birlikte ayrılması sonucu yüzölçümü değişmiştir. İlçe Gümüş ovasının kuzey batısının dağ eteklerinin ova ile birleştiği bir noktada kurulmuştur. Gümüşhacıköy'ün doğusunda Merzifon ilçesi, batısında Osmancık ilçesi, kuzeyinde ise Vezirköprü ilçesi, güneyinde Hamamözü ilçesi ve Mecitözü ilçeleri ile sınırları oluşmaktadır. Gümüşhacıköy 35 derece 15 dakika doğu boylamı, 40 derece 52 dakika 48 saniye kuzey enlemindedir.

Gümüşhacıköy, orta Karadeniz bölümünün az yüksek dağlarını kaplar. Bu dağlar arasında da Gümüş Suyu, Köse Deresi, İmirler Deresi, Saraydüzü Deresi, Akpınar Çayı çevresinde düzlükler mevcuttur. İlçenin doğusunda ise Merzifon'a doğru uzanan, büyük bir kısmı sulanabilen verimli bir ova vardır. Dağların dik yamaçları arasında da dar ve derin vadileri vardır. Gümüşhacıköy'ün iklimi, yazlar oldukça sıcak, kışlar ise soğuk geçmektedir. Yağışlar daha çok ilkbahar ve Sonbahar aylarında görülür. Gümüşhacıköy'ün iklimi buğdaygiller tarımına oldukça elverişlidir. İlçe toprakları buğdaygiller tarımında oldukça verimlidir. İlçenin doğu ve güneyini kaplayan, topraklar düzgün bir ova halinde Merzifon'a doğru uzanır. İlçede yetiştirilen buğdaygiller, ilçe halkının ihtiyacını karşıladıktan sonra, fazlası dışarıya satılır. İlçede yetişen ürünler; buğday, arpa, çavdar, yulaf, burçak. Yem olarak; fiğ, yonca, korunga, baklagil olarak; nohut, fasulye, yeşil mercimek, bakla, taze fasulyedir.⁸⁰

Gümüşhacıköy ilçesi, merkezdeki 6 mahalle ile birlikte 41 köy ve 3 bucak'tan meydana gelmektedir. İlçenin toplam nüfusu, 29.795 olup bu nüfusun 14.057'si ilçe merkezinde geri kalan 15.738'i de ilçeye bağlı kasaba ve köylerde yaşamaktadır.⁸¹ İlçeye inanç yapısı açısından bakıldığında ise, ilçenin 41 köyünden 22'sinde sadece Alevi nüfus, 2'sinde Alevi ve Sünni nüfus bir arada ve diğer 17 köyde ise Sünni nüfus bulunduğu tespit edilmektedir.⁸² İlçe merkezindeki Alevi potansiyelinin önemli ölçüde Adatepe, Hacıyahya ve Artıkabat mahallelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Aleviler çoğunlukla tarikat bağı ile bağlı olan, dede talip ilişkisi bağlamında inancını yürütenlerdir. Bunun yanında Bektaşî olarak kendini ifade eden grup da vardır. Bu iki grup genelde uzlaşî içinde olsa da ibadet ve uygulamada birçok farklılaşmalar gözlenmektedir. Bununla birlikte çalışmamızın konusu olan dervişler her iki kesimi oluşturan halk için ruhsal önder konumundadır.

Dervişlik geleneği açısından Merzifon ilçesi de önemlidir. Merzifon'a inanç yapısı açısından bakıldığında, ilçenin 64 köyünden 18'inde sadece Alevi nüfus,

⁷⁹ Ankaralı-Cin-Tuncay, a.g.e., 110.

⁸⁰ Ankaralı-Cin-Tuncay, a.g.e., 117.

⁸¹ Yıldız, a.g.e., 85-96.

⁸² a.g.e., 96.

6'sında Alevi ve Sünni nüfus bir arada ve diğer 40 köyde ise Sünni nüfus bulunduğu söylenebilir.⁸³ Osmanlı döneminde ilçenin etnik ve kültürel yönlerden oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu görülmektedir, burada Ermeni ve Rumlar yüzyıllar boyunca barış içinde bir arada yaşamışlardır. Cumhuriyet döneminde ise, gayr-i Müslim nüfus, mübadele yoluyla burayı terk etmişti. Bunun yanında Osmanlı zamanında Merzifon'da Amerikan koleji kurulmuş ve Amerikan Misyonerlerinin yoğun çalışmasına mekân olmuştur. 1891-1892 seneleri arasında 20.000 civarında olan Merzifon nüfusunun, 13.380'i Müslüman, 5.820'si Ermeni ve 800'ü Rum'dur.⁸⁴ Aynı zamanda özellikle Rumlar Pontus Rum Cemiyeti aracılığı ile etkinliklerde bulunmuş fakat Kurtuluş savaşı sonunda mübadele sonucunda göç etmişlerdir.

Çalışmanın alanı olan Gümüşhacıköy ve çevresinin genel özellikleri yukarıda anlatıldığı gibidir. Daha özeldir ise Derviş Ruhan'ın yaşadığı köylerden bahsetmek faydalı olacaktır. Derviş Ruhan, Kuzalan köyünde doğmuş, Çampınar köyünde büyümüş, Kuzalan köyünde hocalık yapmış, Kırca Köylülerince çok sevilmiş, daha sonra Gümüşhacıköy'e yerleşip, Çetmi ve Yemişen köyü ile sıkı ilişkiler içinde bulunmuştur. Söz konusu köylerin hepsi Türkmen alevi köyleridir. Faruk Sümer'in metodu ile yukarıda saydığımız köy adlarını inceleyecek olursak Çetmi Köyü'nün isminin Çepni Boyuna, Alan ve Kuzalan köylerinin, İskit Türklerinin diğer adı olan Alan Türklerine bağlı olarak bu isimleri aldıkları söylenebilir. Bilindiği üzere Çepniler, Oğuzları meydana getiren yirmi dört boydan biridir. Çepniler, tüm oymaklarıyla birlikte Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesinde çok önemli rol oynamışlardır.

Yukarıdaki köylerin hepsi tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Sulu ve susuz tarım yapma imkânlarına sahiptirler. Konargöçer bir yapıları yoktur. Yerleşik köylü kültürü hâkimdir. Bu köylerin hepsinde Işık Ruhan'ın⁸⁵ yaşadığı dönemde cemler yapılmakta olup, derviş muhabbetlerinde bulunmak bir gelenek olarak devam etmektedir. Fakat kentleşme ve köylerin yoğun göç vermesi sonucu, gelenek çok hızlı bir biçimde değişmiş, neredeyse yok olma durumuna gelmiştir. Köylerde bir eren inancı vardır. Bu inanç aslında dervişler vasıtasıyla taşınmış ve geliştirilmiştir. Buna göre hakikat bilgisine ve olağanüstü yeteneklere sahip olduğu düşünülen dervişler, erenler, gerçekler yol içinde kutsal kişiler olarak kabul edilmiştir. Bu kutsal kişiler aracılığı ile inanç daha doğru biçimde paylaşılabilmıştır. Bu inançla ilgili bilgilerin öğrenildiği yer ise muhabbetler olmuştur. Bu sebepten dolayı dervişlere inanan insanlar, onların muhabbetinde bulunup kendi ruhsal gelişimlerini sağlamayı hedeflemişlerdir. Söz konusu gelenek kışın yapılan muhabbetlerle yakın zamanımıza kadar devam etmiştir.

⁸³ a.g.e., 99.

⁸⁴ George E. White, *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, (çev.: Cem Tarık Yüksel) Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, 85.

⁸⁵ Derviş Ruhan'ın diğer bir şiir mahlası da Işık Ruhan'dır, bu sebeple çalışmamızda zaman zaman Işık Ruhan adlandırması da kullanılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAYNAKLAR

1.3.1. KAYNAK KİŞİLER

Aşağıda listesi verilen kişilerle video kamera veya teyp kaset kayıtları yapılmıştır, bazılarının iki tip kaydı da vardır. Daha sonra söz konusu kayıtlar metin haline getirilmiştir. Kaynak kişi listemiz hem derleme yaptığımız hem de derinlemesine görüşme yaptığımız kişilerden oluşmaktadır. Çalışma içinde de görüşme yapıldığı konusunda ismi zikredilecek olan kişiler bu kaynak kişilerdir. Aralarında derviş, dede, aşık, derviş ailesi mensubu olanlar belirtilmiştir. Bunun dışında özellik belirtilmeyenler derviş seveni veya aile ilişkileri gereği dervişleri tanımış kaynak kişilerdir. Söz konusu özellikler parantez içinde belirtilmiştir. Ad ve soyada göre alfabetik sıralama yapılmış olup, liste aşağıdadır.

Abdullah Balcı, (Aşık) Hamamözü. Yemişen. 1933. İlkokul.

Ali Belli, (Yanyatan Ali Derviş), Merzifon Diphacı köyü, 1926, İlkokul mezunu

Ali Cemal, (Aşık Ali Cemal, Dede, Dertli Cemo), Tunceli Mazgirt, 1941, İlkokul mezunu

Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş) Gümüşhacıköy. Güvenözü köyü. 1935. İlkokul.

Ali Osman Işık, (Işık Ruhan'ın oğlu), Osmancık, Seciyen Köyü, 1951, Üniversite mezunu

Ali Zeytünlü, (Derviş Zefil Ali) Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1943, İlkokul mezunu

Bani Kurban, (Sefil Kurban'ın Eşi) Gümüşhacıköy, Çetmi Köyü, (1930), İlkokul mezunu.

Bani Şaşmaz, Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, (1935), Okuryazar değil.

Celal Bat, Gümüşhacıköy, Korkut Köyü, 1965, İlkokul

Cuma Zeytünlü, (Derviş Dertli Garip) Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1929, İlkokul mezunu

Çağlar Şaşmaz, Gümüşhacıköy, Çetmi Köyü, 1974, Üniversite mezunu.

Deniz Işık, (Işık Ruhan'ın torunu), Çorum, 1979, Üniversite mezunu

Dilaver Şaşmaz, (Kadın derviş ve Işık Ruhan'ın dünürü) Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, 1930, Okuryazar değil.

Ergun Ulusoy, (Efendi) Ankara, 1965, Üniversite mezunu.

Evren Uyar, Çetmi köyü, 1980, Lise mezunu

Fadime Kaya, Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1954, İlkokul mezunu

Fuzuli Işık, (Işık Ruhan'ın oğlu), Kuzalan Köyü, 1958, Lise mezunu

Gülsüm Işık, (Işık Ruhan'ın gelini), Çetmi köyü, 1955, Ortaokul

Halime Şahin, (Dede kızı, Derviş) Gümüşhacıköy, Sarayözü Köyü, 1929, Okuryazar değil.

Hamdi Gürbüz, (Dede) Amasya, 1962, Ortaokul mezunu.

Hasan Kurban, (Sefil Kurban / Derviş) Çetmi Köyü Gümüşhacıköy, 1926, İlkokul mezunu.

Hasan Uyar, (Çağdaş derviş) Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, 1960, İlkokul mezunu

Hatice Kaya, Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1963, İlkokul mezunu.

Hatice Şaşmaz, Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, 1958, İlkokul mezunu

Haydar Kul, Ankara, 1960, İlkokul mezunu

Haydar Zeytünlü, (Dertli Garip dervişin oğlu)Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1953, İlkokul mezunu

Hüseyin Aktaş, (Öğretmen) Gümüşhacıköy. İmirler Köyü, 1960. Üniversite

Hüseyin Kaya, Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1941, İlkokul mezunu

Hüseyin Zeytünlü, (Aşık Kara Hüseyin) Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1936, İlkokul mezunu

Kerziban Zeytünlü, Kırca Köyü, 1941, Okuryazar değil
Mahmut Ciddi, Osmancık, Seciyen Köyü, 1930, İlkokul mezunu.

Mehmet Ali Işık, (Işık Ruhan- Derviş Ruhan), Kuzalan Köyü, 1928-1995

Mehmet Kaplan, (Aşık)Gümüşhacıköy, Korkut, 1930, ilkokul.

Muammer Badem, (Aşık-Vekil Dede). Gümüşhacıköy, İmirler. 1958. Lise.

Muharrem Zeytünlü, Gümüşhacıköy, Kırca köyü, 1941, İlkokul mezunu.

Mustafa Karabacak (Baba). Gümüşhacıköy, 1932, İlkokul Mezunu

Mustafa Karatepe, (Aşık-Dede) Gümüşhacıköy, Yemişen köyü, 1933, İlkokul mezunu

Necati Kaya, Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1960, Sanat okulu mezunu.

Nevriye Kaya, Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1953, İlkokul mezunu

Pınar Uyar, Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, 1976, Lise mezunu

Sadık Ersoy, (Kul Derviş) Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1943, İlkokul mezunu

Sadiye Işık, (Işık Ruhan'ın eşi) Osmancık, Seciyen, 1928 Okuryazar değil.

Sakine Bat, Gümüşhacıköy, Korkut Köyü, 1926, Okuryazar değil.

Sebahat Yılan, Çorum, 1955, İlkokul mezunu.

Sultan Şen, Gümüşhacıköy, İmirler Köyü, 1935, Okur yazar değil

Süleyman Şaşmaz, (Işık Ruhan'ın dünürü) Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, 1926, İlkokul mezunu

Süveyda Işık, (Işık Ruhan'ın gelini), Gümüşhacıköy, Korkut Köyü, 1965, İlkokul Mezunu

Şekip Şahadoğlu, (Aşık Şekip Şahadoğlu) Çorum, Ortaköy, 1930, İlkokul mezunu

Tayyar Şaşmaz, Gümüşhacıköy, Çetmi köyü, 1970, Üniversite mezunu

Türkan Şahadoğlu, Çorum, 1958, Lise mezunu

Veli Aykut, (Vekil Dede/Aşık- Dertli Divani), Urfa-Kırsas, 1966, Üniversite

Veli Balcı, (Aşık Kör Veli), Gümüşhacıköy, Yemişen Köyü, 1923, tahsili yok.

Veli Balcı, (Aşık) Hamamözü, Yemişen. 1942. İlkokul.

Yaşar Aksoy, (Baba) Gümüşhacıköy. Merkez. 1938. İlkokul.

Zeynel Kaya, Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, 1941, İlkokul mezunu

1.3.2. YAZILI KAYNAK ESERLER

1.3.2.1. Alevi Bektaşî Dervîşliği üzerine, kitap ve makaleler.

Alevi Bektaşî dervîşlik geleneği ile doğrudan ilişkili olan yazılı bir eser bulmak çok zordur. Çünkü söz konusu gelenek günümüze kadar şifai bir şekilde gelmiştir. Bununla birlikte dervîşler tarafından yazmak da doğru bir davranış olarak düşünülmemiş. Bu konuda Ahmet Yaşar Ocak Alevi Bektaşî geleneği ile ilgili kaynakların belki hiç bir zaman olmadığını belirterek, okuma yazmanın bile pek bilinmediği, güçlü bir şifahi din geleneğinin hüküm sürdüğü konar-göçer bir toplumda böyle teolojik kaynakların kaleme alınabileceğini varsaymak imkânsıza yakın derecede zor görüldüğünü belirtir.⁸⁶ Bunun yanında özellikle Muharrem aylarında okunan kitaplar vardır. Bunlar, Kerbelâ ve Matem, Tam Hüsniye, Kumru ve özellikle dedelerde bulunan İmam Cafer Sadık Buyruğudur. Çalışmamızda biz bu eserleri dikkatli bir şekilde değerlendirdik ve bu metinlerin özellikle dedelerin tarikat anlatılarını oluşturduğu ana metinler olduğu tespit edildi. Dervîşlerin bu anlamıyla yazılı kültüre daha uzak olduklarını ve dervîşlerin daha çok “gerçek kelâmı” olarak kabul edilen deyişlerin çözümlenmesi ve yorumlanması ile ilgilendikleri gözlenmiştir. Bunların yanında çalışmanın başladığı zamandan bu zamana ciddi bir literatür taraması yapılmıştır. Söz konusu yazılı kaynaklardan doğrudan yararlanılanlar (alıntı yapılan veya referans olarak sunulanlar) çalışmanın sonunda bulunan kaynakçada belirtilmiştir. Bu sebeple yararlanılan kaynakların burada zikredilmesine gerek duyulmamıştır. Bunun dışında yazılı kaynak olarak, Dervîş Ruhan’ın bıraktığı her yazılı metin çalışma içinde değerlendirilmiştir. Bunlar ‘Dervîş Ruhan’ın defterleri’ başlığı altında aşağıda aktarılmıştır.

1.3.2.2. Dervîş (Işık) Ruhan’ın kendine ait defterleri.

1. Dervîş (Işık) Ruhan’ın kendi eliyle yazdığı şiir defteri, 154 sayfadan ibaret olup içinde 102 adet şiir vardır. Şiirlerin hepsi Dervîş Ruhan’a aittir. 54 Tanesi Dervîş Ruhan tarafından yazılı hale getirilmiş olup diğerleri başkalarınca yazıya geçirilmiştir. Defterin girişinde içindekiler kısmı vardır. İçindekiler kısmı şiirlerin ilk mısralarının sıra ile yazılması ile oluşturulmuştur. Bu deftere çalışmamız içinde; **Dervîş Ruhan’ın 1. Defteri** denmiştir.
2. Dervîş (Işık) Ruhan’ın kendi eliyle yazdığı küçük şiir defteri, 17 sayfadan ibaret olup içinde 8 adet şiir vardır. Bunun yanında Ali Osman Işık’ın ve Deniz Işık’ın el yazıları ile yazılmış vasiyeti ve tamamlanmamış birkaç mısralık şiir parçaları vardır. **Dervîş Ruhan’ın 2. Defteri** denmiştir
3. Dervîş (Işık) Ruhan’ın kendi eliyle yazdığı not ve şiir defteri, 8 sayfadan ibaret olup içinde 2 adet şiir vardır. Bunun yanında Küfe, Nefes ve Kerbelâ

⁸⁶ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 79.

hakkında notlar vardır. Buradan onun buraları gezdiği ve nelerle ilgilendiği anlaşılmaktadır. **Derviş Ruhan'ın 3. Defteri** denmiştir

4. Derviş (Işık) Ruhan'ın kendi eliyle yazdığı 4 sayfa Arapça öğrenimi ile ilgili notlar ve bir şiir, diğer defterlerin içinde not olarak bulunmuş ve tarafımızdan birleştirilmiştir. **Derviş Ruhan'ın Notları** denmiştir
5. Derviş (Işık) Ruhan'ın şiirlerinin notaya alınmış halleri, toplam 7 sayfa olup, 6 adet ayrı beste söz konusudur. Bu bestelerin, kimin tarafından notaya alındığı belli değildir. Bu notaya alınmış sayfalara **Derviş Ruhan'ın Besteleri** denmiştir.

1.3.2.3. Çalışma esnasında derlenmiş sözlü gelenek metinleri

Bu bölümde anacağımız metinler video kaset kayıtları ve derinlemesine görüşme kayıtlarının çözümlenmesi sonucu oluşan metinlerdir. Söz konusu metinler çalışma esnasında yoğunlukla kullanılan metinler olmuştur. Otuz görüşme olarak belirttiğimiz görüşme ve derlemeler Kişilerin ad ve soyadları dikkate alınarak sıralanmıştır. Bu sıralama sonucunda otuz adet görüşme olduğu ortaya çıkmıştır. Görüşmeler çalışmamızda ilk kez zikredildiğinde aşağıdaki listedeki tam künyesi ile birlikte verilmiştir. İkinci kez ve daha sonra zikredildiğinde ise görüşülen kişinin ismi ve görüşme numarası zikredilmiştir. Örnek olarak; Abdullah Balcı ile yapılan görüşmeden bir alıntı yapılacak olursa ve görüşme ilk kez zikrediliyorsa ilgili dipnotta; “*Abdullah Balcı, (Aşık- Zakir), Amasya - Hamamözü –Yemişen Köyü, 1933 Doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen Köyünde, Veli Balcı'nın evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 1. Görüşme.*” Şeklinde geçecektir. Aynı görüşme bir kez daha zikredildiğinde “*Abdullah Balcı, 1. Görüşme*” diye isim ve görüşme numarası verilerek görüşme listesine referans verilmiştir. Listede ise söz konusu kaydın detayı verilmiştir. Görüşme listesindeki kişiler aynı zamanda kaynak kişilerdir. Fakat kaynak kişilerin hepsi görüşme listesinde yer almamıştır. Bunun sebebi ise kaynak kişilerle yapılan görüşmelerin hepsinin görüşme formuna dökülecek bir yapıda olamaması sebebiyledir. Bu kişilerle muhabbet ortamlarında bilgi alış veriş yapılmıştır. Bu ise katılımlı gözlemde elde edilen bilgiler olarak kabul edilmiştir.

Alevi Bektaşî dervişlik geleneği üzerine çalışma yapmanın en güç tarafı, geleneğin şifai bir biçimde aktarılmış olmasıdır. Geleneğin yazılı olan metinleri “gerçek kelamı” olarak kabul edilen deyişlerdir. Bunlar da aslında sözlü gelenek ürünleri olup, zaman zaman kayıt altına alınmıştır. Bu sebepten dolayıdır ki bire bir görüşme ve katılımlı gözlem sonuçları ile bilgilerin derlenmesi yapılmış, çalışma boyunca sözlü bir gelenek içinde analizler yapıldığı gözden kaçırılmamıştır. Görüşmeler söz konusu geleneğin gündelik hayat içinde nasıl anlaşıldığının ve teolojik bazı kabullerin nasıl anlamlandırıldığının izlerini sunmuştur.

‘Yol bir süre bindir’ sözü Alevi Bektaşî geleneğinde önemli bir kabuldür. Sözlü gelenek içinde kendini var eden gelenek çok farklı ifade edilse bile dervişlik

yolunda aynı hedefe odaklanmışlardır. Çalışmamız boyunca da bu yol ‘Derviş Ruhan süreği’ üzerinden takip edilecektir. Onun özelinde detaylanacak olan konu, yukarıda bahsettiğimiz metotların yol göstermesi ile incelenmiştir. Genelden özele doğru giderken nasıl değerlendirileceğinin anlatıldığı yöntemden sonra, üst bir başlık olarak derviş ve genel olarak dervişlik geleneğinin anlatılması bir gereklilik olmuştur. Yöntemle belirlenen inceleme prensipleri ve onun işaret ettiği araştırma evreni, geniş bir üst başlık olan dervişin anlamı ve olası tarihi kökenleri adı altındaki ikinci bölümle de incelenmeye devam edilmiştir.

2. BÖLÜM: DERVİŞİN ANLAMI VE TARİHSEL KÖKENİ

2.1. DERVİŞ KAVRAMI VE ANLAMSAL İÇERİĞİ

2.1.1. DERVİŞ KELİMESİNİN ETİMOLOJİK KÖKENİ VE YAYGIN

ANLAMLARI

Derviş kelimesi Farsça bir kelime olmakla birlikte İslam toplumlarının dillerine girmiştir. Derviş, esas itibarıyla "fakir, yoksul ve dilenci" anlamlarına gelir⁸⁷ fakat geniş bir coğrafyada uzun süre kullanılması sebebiyle değişik manalar kazanmıştır. Kelime Eski Farsçada (Avesta'da) "*drigôş*, *deryôş* ve *drigu*"; orta Farsçada (Pehlevîce'de) *driyôş*; yeni Farsça'da *dervîş* şeklinde kullanılmıştır⁸⁸. Dervîşân kelimesi de dervîş kelimesinin çoğuludur.

Dervîş kelimesinin Farsçada hangi kökten geldiği kesin olarak bilinmediğinden bu konuda birçok görüş ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre kelime "kapı önü" anlamına gelen *der-pîş* 'ten gelmiştir. Aslında bu tanımlama, kapıların önlerinde göründükleri için dilencileri tanımlamaktadır. Diğer bir görüşe göre "asılmak" anlamındaki *der-âvîhten* mastarının şimdiki zaman kökü olan *der-âviz* kelimesinden elde edilmiştir. Kapılara asıldıkları ve (*âvîzede ez-der*), kapıları tuttukları için dilencilere dervîş denilmiştir. Başka bir görüşe göre ise, kelimenin aslı, "aramak ve dilenmek" anlamındaki *der-yûziden* mastarının şimdiki zaman kökü olan *der-yûz* 'dür.⁸⁹ Ancak dilencilikle ilgili olan yukarıdaki mânâları sûfilere yakıştırmak istemeyen tasavvufçular, bu kelimeyi "inci gibi" anlamına gelen *dür-vîş* şeklinde telafuz etmeyi tercih etmişlerdir. Aslında dilin yapısı gereği birbiriyle uzak ve yakın ilişkisi olan anlamlar zaman zaman tercih edilerek kullanılmaktadır, bu farklı anlamlar da sembolik ve çok anlamlı kullanımları kolaylaştırmaktadır.

Dervîş ve dervîşe kelimeleri, İslam içinde zahit olanı ve zühdü, sûfiyi ve tasavvufu ifade etmek üzere Arapçadaki *fakîr* ve *fakr* kelimelerinin yerine kullanılmıştır, zamanla daha farklı ve daha geniş bir muhteva kazanmıştır⁹⁰. Dervîş kelimesi aslında İslam içinde içsellığe doğru yönelmiş olanın en belirleyici ismi olmuştur. İslam'da Arapça egemen bir dil olmasına karşın, dervîş kelimesi Fars kökenlidir ve İslam dünyasında içsel bir zenginliği olan, fakr içinde bulunanı tanımlamak için kullanılmaktadır.

Dervîş, sufi ve abdal tabirlerinin çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanıldığı için, bu kavramlara açıklık getirmek gerekmektedir⁹¹. Buna göre sufi daha çok entelektüel ve yaratıcı hayat gücüyle öne çıkarken, dervîşin heyecan ve eylem yönüyle kendini gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte tekkelerde bulunan esma yolunu benimseyen, dolayısıyla, zikir, ibadet ve riyazetle meşgul olan zahit türü

⁸⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001, 103.

⁸⁸ Tahsin Yazıcı, "Dervîş Maddesi", *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1994. 188-189

⁸⁹ a.g.m.

⁹⁰ a.g.m.

⁹¹ Ay, a.g.e., 6-7.

kişiyi sufi tabirinin daha uyduğunu, buna karşılık, aşk yolunu benimseyen Horasan mektebine mensup olanlara ise daha çok derviş veya abdal adlandırmasının kullanıldığını söylemek doğru bir tanımlama olacaktır.⁹²

Yukarıdaki belirlemelerden hareket ederek, derviş tanımlaması, her türlü anlamı içerir şekilde üç farklı biçimde yapılabilir. Bunların birincisi; bir tarikata girmiş, onun yasa ve törenlerine bağlı kimse, alp eren anlamındadır. İkinci olarak; alçakgönüllü ve her şeyi hoş gören kimse. Üçüncü olarak da; yoksulluğu çilekeşliği benimsemiş kimse olarak tanımlanabilir⁹³. Tarikata girmiş kişi olarak belirtebileceğimiz ilk gruptaki dervişler; derviş, abdal, sufi gibi değişik isimler alabilirler ve farklı tarikatlara mensup olan dervişlerin birbirine benzemesi beklenmemelidir, dervişler homojen bir yapıya sahip değildirler.⁹⁴ Bir Bektaşî Dervîşi (Babagan Koluna bağlı olan) ikrar vererek yola girer⁹⁵. Bu verdiği ikrar ve girdiği yol üzerine kademeli olarak dervîşlik yolunda yürür. Bu dervîşlik Cabbar kulu tarafından sınıflandırılır ve dervîşliğin dokuz türü olduğu, sekiz mertebeden oluştuğu anlatılır⁹⁶. İkinci olarak tanımlanabilecek olan alçakgönüllü ve hoş görüyü benimsemiş dervîşler ise daha çok tarikat içinde değil de halk içinde bulunan dervîşlerdir. Bunların bir tarikatla ilişkisi olabilir fakat asıl önemli tarafları halkın içinde bulunmalarıdır. Bu gruba Gazi dervîşler⁹⁷, Müslüman azizler⁹⁸ diye tanımlanan kişiler girer. Anadolu ve Balkanlar'daki kolonizatör dervîş ailelerinin kişisel isimlerinden başka "ahi, baba, dede, şeyh, hoca, hacı, pir, abdal, gazi, dervîş" unvanlarının da kullanıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz⁹⁹. Üçüncü grup dervîş kelimesinin anlamına karşılık gelenler ise yoksullukla ilişkili bir biçimde dervîşliği tanımlayanların verdiği anlamdır.¹⁰⁰ Bu konuda Dilaver Cebeci şöyle bir belirleme yapar.

*"İlk sufiler 'yoksulluk' demek olan fakr ile 'Allah'a muhtaç olma' manasına gelen fakr'ı birleştirerek kendi meslekleri ve gayeleri haline getirmişlerdir. Onlara göre fakr, Allah'a giden yol, fakir (dervîş) de bu yolun yolcusudur."*¹⁰¹

Yoksullukla kurulan bu bağlantı dervîşliğin Batını tarafına vurgu yaparak

⁹² a.g.e.

⁹³ Türkçe Sözlük, 1998, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 9. Baskı, 1.cilt, Ankara Sayfa; 567

⁹⁴ Ay, a.g.e., 123.

⁹⁵ John Porter Brown, The darvishes or, Oriental spiritualism, (Edited with introduction and notes by H.A. Rose) Oxford University Press, London, 1927, 208.

⁹⁶ Abdurrahman Güzel, *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVIII-15, Ankara, 1999.

⁹⁷ Irene Melikof, "Alevî Bektaşîliğin Tarihi Kökenleri, Bektaşî-Kızılbaş Bölünmesi ve Neticeleri", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşîler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: İren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, 20.

⁹⁸ Brown, a.g.e., 301.

⁹⁹ Yaman, a.g.e., 27.

¹⁰⁰ Gunnar Jarring, *Dervish and qalandar*, Almqvist and Wiksell International, Stockholm, 1987.

¹⁰¹ Dilaver Cebeci, "Dini Karizmatik Tipler Olarak Anadolu Velilerinin Türk Fütühatındaki Etkileri", *Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Gönül Erleri : Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde, (Haz.: Z. Aksal ve bşk.) Kırıkkale, 1998, 54.

maddi olan varlığın Allah’a giden yolda değer kaybetmesi ve kıymetsizleşmesi anlamına gelmektedir. Dervişler genellikle mizaç, hal ve hareketleriyle kendilerini belli etmişlerdir. Dünyevi alana karşı umursamaz bir tavır içerisinde olan dervişler, bazen durgun ve sessiz, bazen de taşkın bir hal almışlardır. Özellikle alt toplumsal kesimden olan dervişler arasında miskinlik, yaygın bir özelliktir. Çoğunlukla yarı çıplak, yırtık, yamalı ve kirli elbiselerle miskin bir hal sergilemişlerdir¹⁰². Dervişler aynı zamanda harap ve gözü yaşlı kimseler olarak da dikkat çekmişlerdir. Aşk ateşine tutulan derviş, maşukuna ulaşamama endişesine kapılarak veya onun hoşnutluğunu kaybetme ihtimali karşısında sürekli bir keder içinde olmuşlardır. Bunun yanında züht ve takva yolunu benimseyen sufilerde daha çok bir vakar ve ciddiyet söz konusudur¹⁰³. Özellikle şeyhlik makamında olanlar arasında, oldukça heybetli, baskın kişilikli ve otoriter tabiatlı simalara rastlanır.

Dervişlik bu belirlemelerin yanı sıra mistik deneyimi hayatına geçirme anlamında, iki farklı insan tipinden birine karşılık gelir. Bu insan tiplerini bütünselci, uyumlu ve bireyci, isyancı insan tipleri diyerek kabalaştırabiliriz. Ve bu insan tiplerinin ait oldukları öğretilerine de yol diyebiliriz. Bu anlamıyla “Dervişin Yolu” ve “Savaşçının Yolu” birbirine bazı zıtlıklar gösterir. İkisinin de kendine göre tehlike, zorluk ve keyifleri vardır. Dervişin Yolu, tevekkül ve teslimiyet, diğerlerine hizmet yoludur. Savaşçının Yolu başkaldırmayı, kendi öz değerlerine güvenmeyi ve kendine hizmeti gerektirir.¹⁰⁴ Dervişlik içinde, hem başkaldırma hem de tevekkül içinde olma olarak iki ana sınıflama yapmak mümkündür. Bu anlamıyla yukarıdaki kavramlaştırmalara göre sufi tabiatlı olanlar dervişinde tevekkül içinde olanı iken. Halk içindeki dervişler, heterodoks karakter gösteren dervişler daha çok özgürlükçü, başkaldıracı bir görünüm içindedirler. Dervişler kurumsal bir yapının içinde ise daha uyumlu, halk ile birlikte ise daha özgürlükçü bir görünümde olabilir. Farklı bakış açıları içinden derviş kavramı ve onun üzerine oluşturulan yaygın anlamlar ortaya konularak aslında farklılıklar içindeki bütünlüğe işaret edilmek istenmiştir. Bu bağlamda J.P.Brown dervişlerin genel düşüncesini maddeler halinde şöyle özetlemiştir.

Dervişlerin doktrini: 1- Sadece Tanrı vardır. 2- Bütün görünen ve görünmeyen şeyler ondan zuhur etmiştir. 3- Bütün din ve öğretiler birlik içindedir. 4- Dinler birbirine özde benzer fakat uygulamalar farklıdır. 5- İyi ve kötü arasında önemli bir fark yoktur bunların hepsi birliği gerektiren unsurlardır. 6- İnsan Tanrıya bağlıdır bu anlamda hareketlerinde özgür değildir. 7- Ruh bedenden önce var olmuştur, bedenden ayrılınca da var olacaktır. 8- İnsan Tanrı ile arınır ve sadece kaderini yaşar. 9- Birlik için derin düşünür ve Tanrıda ölmeye çalışır. 10- Zuhur eden Tanrının izidir¹⁰⁵.

Derviş kelime olarak Farsça olmasına rağmen bütün İslam dünyasında kullanılmış bir kelimedir. Kelime taşıdığı ilk anlamı süreç içinde aşarak İslam mistiklerini tanımlayan ve düşüncenin aksiyon yönüne daha çok vurgu yapan bir anlama doğru evrilmiştir. Derviş kelimesi, dervişler ve onların toplumla temasları

¹⁰² AY, a.g.e., 180.

¹⁰³ a.g.e.

¹⁰⁴ Bülent Kısa, *Havas'ın Derinlikleri*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2005, 23-24.

¹⁰⁵ Brown, a.g.e.,10-11.

sonucunda, çok farklı anlamlara veya anlamlandırmalara maruz kalmıştır. Dervişlerin düşünce biçimi ve dünya görüşü olarak yukarda maddeleştirilmiş olan görüş, dervişleri geniş bir perspektiften anlama olanağı vermekle birlikte onların üzerine üretilen anlamlarında anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

2.1.2. İSLAM'IN DERVİŞ ANLAYIŞI

İslam'ın klasik yorumlarını aşan ve daha Batını bir karakter arz eden yapılar genel anlamda sufilik olarak tanımlanmış ve bu yolda ilerleyenler de derviş veya sufi olarak adlandırılmıştır. Dervişler tarih içinde, genelde din uleması ile çatışmıştır¹⁰⁶. Dervişler sabit kurallara uymak yerine İslam'ın daha içsel veya batını yorumlarını tercih etmişlerdir. Aslında İslâm'ın doğuşunda ve ilk yayılma dönemlerinde dervişliğin sistemleşmiş şekli bulunmamaktadır.

Hz. Muhammed'in yakın dostlarından olan, "Ashab-ı Suffe" denilen ilim topluluğu var olmuş ve bunlar çok fakir sahabelerden meydana gelmişse de, Hz. Muhammed'den sonra ve 10. yüzyıldan itibaren görülen sistematik tasavvuf hareketine has olan dervişlikle, bu topluluk arasında herhangi bir benzerlik bulmak mümkün değildir. İslamiyet'in ortaya çıkışından beş asır sonra, İslam dünyası en kuvvetli ve farklılıkları kapsayıcı durumda iken, İslam'ın tasavvufi yorumu denilen yaşama biçimi organize bir bütünlüğe ulaşmış, buna paralel olarak çok çeşitli tarikatlar ortaya çıkmıştır. Özellikle tarikatlar iki halifeyi önemli tasavvuf mürşitleri olarak görmüşlerdir. Bunlardan birincisi İmam Ali ikincisi ise Halife Ebubekir'dir. Bunların yanında İslâm dünyasında efsanevî bir kimlik olarak duran Veysel Karânî'nin "sâde bir derviş" olarak kabul edilmesi örneklenir. Hz. Peygamberi görmeden onu derin bir muhabbetle sevmesi bir örnek kişilik sergilemesi sebebiyle, ilk derviş diye kabul edildiği belirtilir¹⁰⁷.

Tasavvuf hareketi, Hasan-ı Basri (ö.728), Bayezid-i Bestâmî (ö.859) gibi öncülerle zamanla sistemleşmiştir, bir kurum karakteri kazanması ise Cüneyd-i Bağdâdî (ö.910) ve Muhyiddin Arabî (ö.1240) gibi mutasavvıflar sayesinde olmuştur. Bayezid-i Bestâmî, "zühd" hareketini sistemleştirirken "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır" diyerek, müritlerin bir şeyh'e bağlanması için halk üzerinde manevi bir baskı yaratmış ve tekkeleri yöneten şeyhlerin olmasını sağlamıştır. Bu açıklama ve yönlendirme, kurumsal olarak tekkelerin kurulmasını sağlamakla kalmayıp, Batını yorumu da kurumsal bir kanaldan iletmeyi bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu manada bilinen en yaygın derviş tanımı da, bu kurumlara girişi kabul edilen, en alt düzeydeki tarikat üyesinin rütbesinin karşılığı olarak söylenen derviş kavramlaştırmasıdır.

¹⁰⁶ a.g.e., 366.

¹⁰⁷ Uludağ, a.g.e., 369.

Dervişler ve tasavvufçular klasik İslam tarafından zaman zaman çok ciddi eleştirilmiştir. İslâm'ın hayata geçirilmesinde aşırılıklara düştüğü ve "ittihat, hulûl" gibi İslâmî olmayan tezleri öne sürdüğü iddiaları ile, tarikat ehline karşı çok sert eleştiriler yapılmıştır. Hatta İbn Teymiye, kelamcılarla sûfileri, tek bir yönle yetindikleri, yani sadece akıl veya ilhama bağlandıkları için eleştirirken, onların çoğunun dalâlete, nefislerine düştüklerini, basit bir cehalet ve bilgisizlikle küfür ve zulümden oluşan birer kurum haline geldiklerini söylemiştir.¹⁰⁸ Tarikatlardaki öğreti aracılığıyla "ilm-i ledün" adı altında Hristiyanlıktaki keşişliği ve ruhbanıyeti İslâm'a soktukları da belirtilmiştir. Bu manada İslam alimlerinin büyük bir kısmı, Kur'ân-ı Kerim'deki:

"... Onların (yeni bir âdet olmak üzere) ihdas ettikleri ruhbanlığa (gelince); onu üzerlerine biz farz etmedik. Ancak (onlar bunu sırf) Allah'ın rızasını aramak için yaptılar. Fakat buna hakkıyla riayet de etmediler. Biz de içlerinden (gerçek) iman edenlere mükâfatlarını verdik. Onlardan birçoğu ise (doğru yoldan) çıkanlardı." **El-Halid, 57/27"**

İslam uleması söz konusu ayetin bu sapkınlığa işaret ettiğini delil getirerek İslam'ın Batini yorumuna karşı ciddi tepkiler ve yasaklamalar yapmışlardır. Yukarıdaki şekilde ifade edilen ve Hristiyanların ruhbanlığını, ibret olsun diye anlatan ayeti delil göstererek, tasavvuf ehli, İslâm'ın vasat yolunu bu yola soktukları için suçlanmışlardır. Bu kelamcı, tasavvufçu ikilemi, İslâm âleminde tarih boyunca devam ederek gelmiş, bazı devirlerde uyumlu bir beraberlik görülmesine rağmen, çoğunlukla birbirlerinin aleyhinde olmaları, ciddi sıkıntılara ve kayıplara sebep olmuştur.

İslam'ın ehli sünnet yorumunca Hucetü'l-İslâm lâkabıyla İslâm tarihine geçen İmam el-Gazzâlî, bir bakıma, İslâmî bilgi ve yaşama yollarının her çeşidine girerek, Müslümanlar için orta yolda bir örnek oluşturmıştır. Gazali önceleri İslâmî ilimleri öğrenmekle işe başlamış, fıkıh, tefsir, usûl, hadis gibi ilimleri öğrendikten sonra kelâm ve felsefeyle ilgilenmiş, Batini ve Zâhirî ilimleri incelemiş ve en sonunda bütün öğrendiklerini sentezleyerek tasavvufa girmiştir. Tasavvufun onun sayesinde yasallaştığını, kelamcılar tarafından kabul edilebilir hale getirildiğini söylemek mümkündür. Gazali, başından geçenleri "el-Munkızu mine'd-Dalâl"de özetledikten sonra şöyle der:

*"Kesin olarak şunu bildim: Allah yoluna koyulanlar yalnızca sufilerdir. Onların yaşayışları, en güzel yaşayıştır. Yolları en doğru yoldur. Ahlâkları en temiz ahlâktır..."*¹⁰⁹

Zaten Gazali'nin belirttiği bu, "İslâm'ı en güzel biçimde yaşama şekli", halk arasında hızla yayılmış, yüzlerce tarikat kolu meydana gelmiştir. İslam aslında kalp fethini bu sufiler ve dervişler vasıtasıyla yapmıştır. Bunların fakir geniş halk kütleleri tarafından benimsenmesinin yanında, yüksek tabaka mensuplarının, sultan ve vezirlerin bağlı olduğu tarikatlar da çıkmıştır.

¹⁰⁸ Ay, a.g.e., 366

¹⁰⁹ Tahsin Yazıcı, "Derviş Maddesi", 188-189.

İslam tarihinde yer alan dervişler on iki ana tarikatta toplanmışlardır bunlar: Kadirî, Rıfâî, Bedevî, Desukî, Sa'dî, Şâzilî, Halvetî, Mevlevî, Bektaşî, Bayramî, Celvetî, Nakşî.¹¹⁰ Bunlardan Kadirî, Rıfâî, Yesevî, Halvetî ve Nakşî isimli tarikatlara ehli sünnetçe "esma yolu tarikatlar" denir. Bu tarikat dervişleri halktan ayrı bir halde dergâhlarda yaşarlar. Melâmî, Kalenderî,¹¹¹ Haydarî, Bektaşî, Mevlevî dervişlerinin tarikatlarına da yine ehli sünnetçe "müsemma yolu tarikatlar" denilir ki, bunlar, toplum içinde yaşarlar. Bektaşilik halk içinde bir yoldur. Bu sebeptendir ki halk içindeki derviş kavramının anlamı ve ona yüklenen anlamlar Ortodoks İslam'ın belirlediği anlamların dışında bir anlamlandırmaya karşılık gelmektedir.

İslam tarikatlarında ortak bazı özellikler vardır bunlardan bazılarını şöyle belirtebiliriz: çoğunluğunda zikir önemlidir. Bunlar, kendilerince bilinen özel bir dile, törenlere ve terminolojiye sahiptirler. Soyun devamı, silsile ve örgütlülük çok önemlidir. Sürüden ayrılmamak hususunda dervişler arasında bu örgütlülük önemli bir birlik ve beraberlik anlayışını geliştirmiştir. Sistemde talip, mürit, salık, vasıl diye aşamalar vardır. Tövbe, zühd, fakr, sabr, tevekkül, rıza diye makamlar bulunur. Murakabe, muhabbet, havf, recâ, şevk, üns, müşahede, yakîn, halvet, hulûl, fenâ, bekâ, ubudiyet gibi "haller" İslâm'ın ilk dönemlerinde görülmeyen ve kullanılmayan bu özel dilin anlatım yoludur. Bu özellikler, zamanla tarikattaki dervişler ile halkın arasının ve dilinin açılmasına yol açmıştır. Tarikatların kurumsal hüviyetleri ön plana çıkınca halk ile temasları da zayıflamıştır.

Başlangıçta fakir gibi derviş kelimesi de hem yoksul kişi, hem de zengin bile olsa her yönden Allah'a muhtaç olduğunun şuuruna sahip sûfî anlamında kullanılmıştır. Sûfîler her iki anlamdaki dervişliğe büyük önem vermişlerdir. Bu dönemde dervişlik birinci anlamıyla yoksulluk ve gönül zenginliğini, ikinci anlamıyla fânî olmayı ifade etmiştir. Mutasavvıflarca birbirinden farklı tanımları yapılan sufilik, insanın akıl yoluyla erişemediği ilahi ve doğaüstü denilen hakikatleri metafizik bir seziyle ya da derin bir sezgiyle arama yolu olarak tanımlanabilmiştir.¹¹²

Dokuzuncu yüzyılda manevî ve ruhanî hayata yönelen Müslümanlar arasında iki kuvvetli eğilim belirmiştir. Bunlardan birinin merkezi Irak, diğerinin merkezi ise Horasan'dır. Hâris el-Muhâsibî, Serî es-Sakatî ve Cüneyd-i Bağdadî gibi ünlülerin önderlik ettikleri Irak'taki harekete "*tasavvuf*", mensuplarına da "*sûfî*" denilmiştir. Bunlar dindarlığın mânevî esaslarına hassasiyetle bağlı kalmakla beraber âdâb, erkân, hırka gibi dış görünüme ve semâya da önem vermişler, bu özellikleriyle toplumda farklı bir zümre olarak görünmüşlerdir. Zaten bu ekoller daha sonra Anadolu'da da başka bir tarzda kendisini göstermiş ve İslam'ın yayılmasında bu dervişlerin büyük etkisi olmuştur. İkinci grup olan Bâyezîd-i Bistâmî ve Hamdûn el-Kassâr gibi ünlülerin önderlik ettikleri Horasan'daki harekete ise "*melâmet*", mensuplarına da "*melâmî*" veya "*melâmetî*" adı verilmiştir. Bunlar halktan biri gibi görünmeyi tercih ettiklerinden kendilerini halktan farklı gösteren davranışlara, hırka ve semâ gibi mensuplarını teşhir eden şeylere kesinlikle karşı olmuşlardır. Bu husus, iki derviş

¹¹⁰ Ömür Ceylan, *Böyle Buyurdu Sufî Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, 18.

¹¹¹ Gunnar Jarring, *Dervish and qalandar*.

¹¹² Cem Çobanlı-Alpaslan Salt, *Dharma Ansiklopedi, Parapsikoloji-Mistisizm-Okültizm- Ezoterizm- Teozofi-Spiritüalizm-Neospiritüalizm*, Dharma Yayınları, İstanbul, 2001.

tipinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Irak sûfîlerinin dervîşliği hem içte (*bâtın*), hem dışta (*zâhir*) iken, Horasan Melâmîleri'nin dervîşliği sadece içte olan bir dervîşliktir. Bu iki dervîş tipi her dönemde varlığını sürdürmüştür. Bizim çalışmamızda da özellikle ikinci ekolden olan dervîşlerin halkın içindeki durumu ve konumlanışına özel bir ihtimam gösterilmiştir.

Klasik manada dervîş, tarikat silsilesine bağlı olup, şeyhinin emrinden dışarı çıkmaz. Bazı tarikatlarda (Nakşibendi) "rabîta" denilen hal vardır ki bu dervîşin devamlı şeyhini düşünerek dünyadan soyutlanmasını sağlamaktadır. Şeyh, dervîş için ana-babadan da ileridir. Çünkü aslında şeyh manevî doğumu gerçekleştirecek olan babadır. Onikinci ve daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan Kâdiriyye, Rifâiyye, Kübreviyye, Şâzeliyye gibi tarikatlar da kendilerine has bir dervîş tipi oluşturmuşlardır. Bu tarikatlara giren müritler tarikat pîrine nispetle anılmışlardır. (Kâdirî dervîşleri, Rifâî dervîşleri, Yesevî dervîşleri gibi.) Bununla beraber tarikatların yaygın olduğu çağlarda bile belli bir tarikata bağlı olmayan dervîş zümreleri de olabilmıştır. Tarikat ve tekke dönemindeki dervîşlerin kendilerine has bir hayat felsefeleri ve yaşama tarzları vardır. Bilhassa geç dönemlerde ellerinde teber, asa, tesbih, keşkûl, sırtlarında cübbe ve hırka kapı kapı dolaşıp dilenen, def çalarak ilâhiler okuyan, keramet gösterileri yapan, gaybı bildiklerini iddia eden dervîş zümreleri ortaya çıkmıştır¹¹³

Dervîşler pratikte halkların Müslümanlaşmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Ahmed Yesevî'ye bağlı dervîşler, Türkler arasında İslâm'ın yayılmasında büyük gayret göstermişlerdir. Eba Müslim-name, Battal-name, Danişmend-name, Saltuk-name ile Hacı Bektaş-ı Veli, Otman Baba, Abdal Musa menakıbnameleri gibi eserler, cihat amacıyla yapılan gazalar, İslam dininin cihana yayılması ideali, İslamiyet öncesi Türk kültürü ve düşüncesindeki "alp" tipinin yeni bağlamdaki şekli olan "gazi", "veli" veya "dervîş-gazi" tipleri etrafında oluşan örnekler olduğu kabul edilmektedir¹¹⁴. Bunun yanında bu insanların mistik tabiyatları düşüncelerinin kabul edilmesinde daha etkili olmuştur. Dervîşlerin yazdığı tasavvufî halk şiirleri, dervîş menkıbeleri, İslâm velilerine ait eserler, medrese öğretilerine göre yüzyıllarca halkların İslâmlaşmasında önemli rol oynamıştır.

Tasavvuf örgütlenmeleri olan tarikatların ilk dönemlerde güçlü bir ruhî cazibesi olan irfân ve ahlâk sahibi şeyhler etrafında toplanan dervîşler mescitlerde, evlerde ve özellikle zaviyelerde mürşitlerinin sohbetinden faydalanma fırsatını bulmuşlardır. "*Tayfûriyye, Muhâsibiyye, Cüneydiyye, Kassâriyye, Sehliyye ve Hakîmiyye*"¹¹⁵ gibi çeşitli adlar altında toplanan dervîş zümreleri birtakım farklılıklar göstermekle beraber, tasavvufun temel ilkelerinde birleşmişlerdir. Daha çocukken babasıyla düzenli bir şekilde dervîşlerin sohbetlerine katılan ünlü sûfî Ebû Said-i Ebül Hayr (ö.915), *Esrârût-Tevhid* adlı eserinde dervîşliğin esaslarını ve âdâbını ortaya koymuştur. Ona göre dervîşlik; bir riyâzet ve müşahede faaliyetiyle başlar. Sıkı bir perhize girilen bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyuma en aza indirilir; ibadet, zikir ve tefekkür arttırılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, ölçülü ve disiplinli

¹¹³ a.g.m.

¹¹⁴ M. Öcal Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*; (Haz.: M. Öcal Oğuz ve bşk.), Grafiker Yayınları, 3. Basım Ankara, 2005, 250.

¹¹⁵ a.g.m

yaşamaya, böylece mânevi olgunluğa ulaşmaya çalışılır. Çile hırkasını giyen derviş, istediği gibi hareket edemez, zorluklara dayanmak mecburiyetindedir. Dervişin muradına ermesi için sabırlı ve tahammüllü olması ise şarttır.

Dervişlerin bir önemli özelliği de gezgin olmalarıdır. Bütün tasavvufî eserlerde sefere çıkma ve seyahat etmenin önemi üzerinde durulmuş ve bu seyahatin âdâbı anlatılmıştır. Tekke ve zâviyeler, mescitler, imarethâneler, harabe ve viraneler, hatta mağaralar gezgin dervişlerin konakladıkları ve geceledikleri yerler olmuştur. Bazı dervişler tasavvuf yoluna girdiklerinde, bazıları da olgunluk döneminde sefere çıkmıştır, bir kısmı ise sefere hiç ihtiyaç duymadıklarından bulundukları yeri terk etmemişlerdir. Seferin amacı çile çekmek, nefsi zorluklara alıştırap eğitmek, bilgili ve iyi hal sahibi kişilerle görüşüp kendilerinden faydalanmak, Allah'ın büyüklüğünü gösteren değişik şeyler görüp ibret almaktır. Esasen dervişlik, maddî âlemden ruhî âleme doğru yapılan mânevî bir seferden ibarettir. Bu sefer maddi hayatta mekan değiştirerek sürerken ruhsal boyutta beşerden insan olmaya doğru giden bir değişimler zincirini yansıtır.

Dervişlerin önemli bir kısmı dünyadan el etek çekmekle birlikte diğer insanlara göre makul olmayan hal ve durumlarda olabilmişlerdir. Genellikle kılık ve kıyafetlerine önem vermeyen dervişlerin, üstleri başları toz toprak içinde, elbiseleri kirli, saç ve sakalları uzun ve bakımsızdır. İç yüzlerinin iyi olması için, dış yüzlerinin çirkin görünmesi gerektiğine inanmışlardır. Bazen de halkın tepkisini çeken bu tür görünümü, gerçek kişiliklerini gizlemenin bir aracı saymışlardır. Çünkü bu görünüş sebebiyle insanlar yaklaşamamış ve kişi kendini sırlamış olmuşlardır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, bunları "*hırka altındaki sultanlar*"¹¹⁶ diye tanıtır. Bu tip dervişler aslında halk arasında en çok görünen dervişlerdir. "*Defineye malik viraneler*" olarak da Virani tarafından tasvir edilenler de bunlardır.

Dervişler sadece yaşayış olarak kendilerini ifade etmemişler aynı zamanda ciddi bir edebi külliyyatın oluşmasına da vesile olmuşlardır. Dini tasavvufî edebiyat diye tanımlayabileceğimiz çok özel bir alanın şairleri dervişlerdir.¹¹⁷ Dervişler bu alanda kendi seyri sülûklerini anlatmışlar, insanı kamil olma yolunda karşılaşılan güçlüklerden bahsetmişler ve yoğunlukla yaratıcıya olan aşkı dile getirmişlerdir. Dervişler ve onların yazdıkları eserler birçok farklı disiplin tarafından çok farklı sınıflandırılarak incelenmiştir.

Genel olarak toparlayacak olursak Klasik İslam'ın kabul ettiği hakiki derviş tarikata girmiş ve bir şeyhi olan dervîştir. Gündelik hayatında ise maddeye önem vermeyen, yoksul olandır. Bir hırka, bir lokma ile yetinir, kendi kendine yeterli olandır. Miskinliğiyle övünür, ancak yoksulluğunu hiçbir zaman çıkar sağlamanın bir aracı olarak görmez. İbrâhim İbn-i Edhem gibi el emeği ve alın teriyle geçinir. Gönlü zengin, eli açıktır. Zengin bile olsa, servet elinde değil gönlündedir. Herkese yardım eder, uğradığı haksızlıklara tahammül gösterir, bütün insanları sever. Yunus Emre'nin dediği gibi; "Dövene karşı elsiz, sövene karşı dilsizdir. Yaratandan ötürü yaratılanı

¹¹⁶ Mevlana Celaletin-i Rumi, *Mesnevi*, (çev.: Abdülbaki Gölpınarlı)I.cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1997

¹¹⁷ Abdurrahman Güzel, *Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

hoş görür”. Yetmiş iki millete bir gözle bakar. Günahkâr insanlardan yüz çevirmez. Edepsizlerden bile edep öğrenmeyi bilir.

2.1.3. HALKIN DervİŞ ANLAYIŞI

Derviş anlayışı halkın nazarında kendi yaşam beklentilerine uygun bir biçimde şekillenmiştir. Bu anlayış klasik İslam’ın muteber gördüğü tarıkata girmiş ve bir şeyhi olan derviş anlayışından çok farklıdır. Halk, "derviş"i dünyadan elini eteğini çekmiş, dünyanın hiçbir nimetine yüzünü dönmeyen kişi olarak düşünmüştür¹¹⁸. Halk herhangi bir biçimde ruhsal yolda olan birini derviş olarak adlandırmak ve çağırmaktan çekinmemiştir. Kurumsal bir yapı içinde kendi rütbeleri çok açıkça belli olan Ortodoks İslam söyleminin tersine, Halk derviş meşrebinde olmak diye adlandırdığı bir ifade ile dervişliği sosyal hayat içinde insanın yaşayabileceği, insana dair bir hal olarak da tanımlayabilmiştir.

İslam’ın derviş anlayışının Anadolu’da yeni bir anlama bürünmesinin en önemli sebebi, Anadolu’nun İslamlaşmasının dervişler vasıtasıyla olması ve İslam’ı halkın bu dervişlerden öğrenmesidir. Bilindiği üzere, eskilerin "Diyar-ı Rum - Rum Ülkesi" diye adlandırdıkları bölge, Anadolu ve Rumeli topraklarını kapsayan "Doğu Bizans" ülkesidir. Horasan’dan kalkıp buralara gelip halkı irşat edenler Gaziyân-ı Rum başka bir ifade ile Rum Gazileridir¹¹⁹. Söz konusu dönemde Anadolu’da çok değişik derviş grupları vardır.¹²⁰ Horasan’dan gelen dervişlere *Horasan erenleri* denilmektedir. Hatta Hacı Bektaş da, Baba İlyas gibi *Horasani* olarak anılmaktadır¹²¹. Bu dervişler halkı İslam’a davet ederken, kendi anladıkları ve Batını bir biçimde yorumladıkları İslam’ı halka anlatmışlardır. Bu sebeptendir ki halk İslam’ı dendiği zaman Tasavvuf ve mistisizm akla gelir. Bu bilgilenme biçimi, örgütlü bir yapı içinde olagelen sistemli bir öğrenme değil, daha çok halk içinde Batını bir biçimde mistik deneyimlerle zenginleşen bir bilgilenmedir.

Onuncu yüzyıl’dan itibaren Ortodoks İslâm’a uymayan birtakım inanç, düşünce ve davranışlara sahip derviş toplulukları ortaya çıkmıştır. Şeriat ulemâsının İbâhiyyeci saydıkları bu topluluklar medrese sûfileri tarafından da dışlanmışlardır. Fakat, bu dervişler halk tarafından, halkın ait olduğu kültüre yakın oldukları gerekçesi ile benimsenmişlerdir. İslam’ın kendi insan projesinde dayatılan kimliği benimsemekte zorlanan halk, bu dervişlerin şekli önemsemeyen içsellikçi önemseyen anlayışlarından, daha da çok etkilenmiş ve bu dervişler gittikleri yerlerdeki insanların kalplerini kazanmışlardır.

¹¹⁸ OĞUZ, M. Öcal, *Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, 79.

¹¹⁹ Ahmet Özdemir, “Horasandan Gelen Ahi Evran Aydınlığı”, *Ahmet Yesevi’den Hasan Dede’ye Gönül Erleri : Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde, (Haz.: Z. Aksal ve bşk.) Kırıkkale, 1998, 159.

¹²⁰ Ay, a.g.e., 27.

¹²¹ Irene Melikof, “Anadolu İslam Gizemciliğinin Orta Asya Kökenleri”, *Yabancı araştırmacılar Gözüyle Alevilik- Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* içinde, (çev.: İlhan Cem Erseven), Ant Yayınları, İstanbul, 1997, 16.

Halk arasında bilinen dervişçe özellikler, sürekli nefsi ile mücadele içinde, sabırlı, anlayışlı, hoşgörülü ve cesur olmaktır. Dervişlerin aynı zamanda yeme, içme, konuşma ve uyumayı en aza indirmiş, ibadet, zikir ve tefekkürle meşgul olduğu da varsayılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, ölçülü ve disiplinli yaşamaya, böylece mânevî olgunluğa ulaşmaya çalıştıkları da düşünülmektedir.

Halkın tanıdığı dervişlerin en önemli özelliklerinden biri de gezgin olmalarıdır. Bütün tasavvufî eserlerde sefere çıkma ve seyahat etmenin önemi üzerinde durulmuş ve âdâbı anlatılmıştır. Tekke ve zâviyeler, mescitler, imarethâneler, harabe ve viraneler, hatta mağaralar gezgin dervişlerin konakladıkları ve geceledikleri yerlerdir. Bazı dervişler tasavvuf yoluna girdiklerinde, bazıları da olgunluk döneminde sefere çıkmışlar, bir kısmı ise sefere hiç ihtiyaç duymadıklarından bulundukları yeri terk etmemişlerdir. Seferin amacı çile çekmek, nefsi zorluklara alıştırıp eğitmek, bilgili ve iyi hal sahibi kişilerle görüşüp kendilerinden faydalanmak, Allah'ın büyüklüğünü gösteren değişik şeyler görüp ibret almaktır. Esasen dervişlik, maddî âlemden ruhî âleme doğru yapılan mânevî bir seferden ibarettir.

Anadolu'da, dervişlerden dünyadan vazgeçme anlayışına bağlı olanların yanı sıra, nefesler okuyarak Allah rızası için insanları hayra çağıran, insanlık sevgisi ile dolu olanlar da vardır. Bu tip dervişler halk tarafından büyük bir ilgi görmüşlerdir. Bu tip dervişliğe en güzel örnek Yunus Emre'dir (ö. 1308). Belki onun kadar samimi, yüzyıllarca halkın sevgisini kazanmış, sözleri ile halkı etkilemiş bir başka dervişin bulunmadığını söylemek doğrudur. Derviş Yunus, dervişliğin hırka ile, mürit ile, taç ile okumakla olmadığını Divan'ında vurgulamıştır. Yunus Emre; "Derviş bağı baş olur, gözü dolu yaş olur. Koyundan yavaş olur, sen derviş olamazsın" diye bunu anlatırken, "Gönül Çalap'ın tahtı, Çalap gönül'e baktı / İki cihan bedbahtı, kim gönül yıkar ise" diyerek derûnî, saf, samimî bir insanlık şefkatini ortaya koymuştur. Yunus Emre gerçekten de Anadolu insanının mistik önderi, ve kendi içinde yaşadığı değerleri taşıyıp, yansıtan kişiliğe çok iyi bir örnektir.

Dervişlik aslında Yunusça bir yola girmek ve kendini ararken halka hizmet etmek demektir. Halkın arasındaki derviş anlayışı kanaatimizce tekkelere kapanan dervişleri değil de hak aşkı ile halk arasında dolaşan ve yaşama bir şekilde eylemini katan kişileri karşılamaktadır. Bu manada dervişlik hem örnek olmayı, yaşantısı ile insanlara sunarken hem de hayatın kendisinden etkilenererek hayatın bizzat içinde durmayı göstermektedir.

Halkın arasındaki dervişler konusunda Vâhidî'nin 1523 yazdığı "*Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*" adlı eserinde Edhemî, Câmî, Şemsî, Abdal gibi adlar alan acaip kıyafetli, garip davranışlı derviş zümrelerinden bahseder.

"Kapılardan kovulmuş, toza toprağa belenmiş, insanların değer vermediği nice kimseler var ki, şu şey şöyle olacak diye yemin etseler Allah onları yalancı çıkarmaz."
122

¹²² Tahsin Yazıcı, "Derviş Maddesi", 188-189.

Meâlindeki hadisle, bu tip dervişlere işaret edildiği ileri sürülmüştür. Görüldüğü üzere bu tip dervişler halk arasında iken halk tarafından da, Tanrısallığın doğrudan tezahürü gibi algılanmış ve öyle kıymet verilmiştir. Kurumsal yapı içindeki dervişler bütün varlığını şeyhlerine verirken halk arasındaki dervişler bir şekilde onların gündelik hayatları içinde yer etmişlerdir.

Halkın derviş anlayışlarını sahada yaptığımız derlemelerden birkaç alıntı yaparak daha açık hale getirebiliriz. Derlememizde Derviş kimdir diye sorduğumuz soruya aşağıdaki gibi yanıtlar verilmiştir.

*“Hiçbir kimse ben dervişim diyemez. Ben dervişim dedikten sonra muhakkak o derviş değildi. Dervişlik öyle kolay bir şey değildir. Ancak Hacı Bektaşî Veli efendimize verilmüştür dervişlik. Emme bize derviş diyolar, desinler, kimisi canı gönülden derviş diyo, kimisi lalalmak için derviş diyo, olsun nefes canlıdır. İsterse lal alıversin biz onun burada peşindeyiz. Yoksam ben dervişim demek kolay değil, ben dervişliği tarif edemem”.*¹²³

*“Dervişlerin dükkanında her zaman altun doludur, aslan yavrusu vardır. Bizim aşıklar diyoki; “Dükkanında yoğusa aslan yavrusu / Emeği boşadır her dem pul satar.” Dervişler aslan yavrusunu almışlardır kalbine beynine almıştır, her zaman ondan bahseder, ondan altun satar”.*¹²⁴

*“Deme diyenlere dervüş denü, Zefîl Ali dervüş, Yunus dervüş gibi. Dervüşlük hizmetin olur, dervüşlük hırka işi değil, hizmet ve ahlak işi, turap olacak, gönü saf olacak, alçak gönüllü olacak, onun hali ve durumuna göre ona derviş diyorlar. O ismi daha çok sevenleri takar”.*¹²⁵

*“Dervişin herşeyden önce sabırlı, hoş görülü olması lazım, bilgili, ileriye görmesi lazım, yeniliğe açık olması lazım. Dervişlik bir yerde okumamış alevî kesiminin önderleri yol göstericileridir. Cahillikten kurtarıp bilgili bir insan yapan kişilerdir”.*¹²⁶

Halkın derviş anlayışını görüldüğü üzere en güzel de halk anlatmıştır. Hiçbir kimsenin kendisini derviş olarak görmemesi gerektiği görüşü, aslında tamamlanan değil sürekli olan bir süreç gibi dervişliğin algılandığını gösterir. Dervişliğin kolay

¹²³ Cuma Zeytönlü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Cuma Fatma Zeytönlü’nün evinde, 15.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 12. Görüşme.

¹²⁴ Ali Zeytönlü, (Derviş Zefîl Ali) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca Köyünde Ali Zeytün’ün evinde, 18.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 7. Görüşme.

¹²⁵ Hasan Kurban, (Derviş Sefîl Kurban) Amasya - Gümüşhacıköy - Çetmi Köyü , 1926 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Çetmi Köyünde Hasan - Banu Kurban’ın evinde, 05.02.2007 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 16. Görüşme.

¹²⁶ Ali Osman Işık, (Işık Ruhan’ın oğlu), Çorum - Osmancık - Seciyen (Çampınar) Köyü, 1951, Üniversite mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Ali Osman - Gülsüm Işık’ın evinde , 27.12. 2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 5. Görüşme.

bir şey olmadığı, ancak insanların kendilerine derviş dediklerini, belirterek aslında halk ile hakkın bütünlüğünü vurgulanmıştır. Bir kişinin samimi bir şekilde bir kişiye derviş gibi davranmasının da dervişçe bir davranış olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında halk, dervişin ne kadar büyük bir zenginliğin sahibi olduğunu da bilmektedir ve bunu “Dervişlerin dükkanında her zaman altın doludur, aslan yavrusu vardır” sözü ile ifade etmişlerdir. Bu anlamıyla aslında içsel zenginliğin ne kadar belirleyici olduğu vurgulanmıştır, bunun da zirvesine dervişler konmuştur. Bunun yanında nefes söyleyen kişilere de derviş dendiği belirtilmiştir. Bu anlamıyla bilginin hem sanatçıları, hem taşıyıcıları, hem de gösterenleri olarak dervişler kabul edilmiştir. Dervişlerin bilgiliği, yol göstericiliği üzerine yapılan veride dervişlerin sosyal işlevleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Toparlayacak olursak; halk dervişleri ruhsallığın hem göstereni, hem yaşatıcısı hem de aktaranı olarak görmektedir. Bu anlamları ile üst bir anlam atfederek, insanüstü bir kişiliği yaşayabilen ideal tip olarak sunmaktadır. Onun dış görünüşüne takılmak şöyle dursun, ondaki ruhsal etkiye muhatap olmak istemektedir. Halka göre derviş ruhsal yaşantısının somut olarak yaşanabilirliğinin kanıtıdır. Derviş kutsallaşmış insan, kamil insandır.

2.2. DERVİŞ VE BENZERİ TİPLERİN TARİHSEL KÖKENİ

2.2.1. ESKİ ANADOLU MEDENİYETLERİ VE RUHSALLIK.

Eski Anadolu medeniyetleri ve kadim kültürlerle, Alevi Bektaşilik arasında kurulan bağlantılar, araştırmacılar tarafından yeni veriler ışığında tekrar oluşturulmaktadır. Temel olarak iki temel başlık altında, söz konusu durum değerlendirilmektedir. Birincisi Anadolu’da yaşamış Hitit, Sümer gibi medeniyetlerin, kültürel kalıtlarının halkın inançları arasından süzülüp geldiği ve Alevi Bektaşi düşüncesinin temel kaynağı olduğu, ikinci görüş ise daha yeni olan ve Kayıp Kıta Mu çalışmaları ile bağlantılı bir şekilde delillendirilmeye çalışılan, bir tarafı ezoterizme dayanan bir tarafı da kadim bilgeliklerle ilişkili olan ruhsal anlayışların ilişkilendirilmesidir. Bunlar çalışmamızda sırası ile yeni araştırmaları da dikkate alarak değerlendirilecektir.

Anadolu’da var olup kökleşen Aleviliğin antik kalıtlarla özdeş olduğu iddiası eski bir iddiadır. Bu iddianın entelektüel dünyadaki sahipleri; Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaç, Azra Erhat, Vedat Günyol, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve İsmet Zeki Eyüboğlu’dur. Bu düşünürler Anadolucu olarak da adlandırılırlar¹²⁷. Bunlar tarafından iddia edildiğine göre Anadolu’daki inançlar İslam-Anadolu kült ve kültürleri senkretizmidir.¹²⁸ Başka bir anlatımla Anadolu Antik inanç sistemlerindeki

¹²⁷ Baki Öz, *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yayınları, İstanbul, 1997, 113.

¹²⁸ Öktem, a.g.e., 235. ; Erdoğan Alkan, *Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005,

panteizmi Anadolu Aleviliğinde görebilmemizin nedeni bu inançların devamı olması sebebiyledir. Anadoluculara göre Bektaşilik; Anadolu'nun İlkçağı'nın düşünceleri ve inanç izleriyle doludur. Başka bir ifade ile Bektaşilik Anadolu'da doğmuş, Anadolu teknesinde yoğrulmuş ve mayalanmıştır. İslam içinde ona benzeyen pratiklere sahip bir öğreti olmaması da ancak böyle açıklanabilir denmektedir. Bu iddialar zaman zaman gündeme gelmiş ve bazı araştırmacılar tarafından gündeme getirilip tartışılmıştır. Fakat Alevi inancının antik kalıtlarla bağlantısını somut olarak kanıtlamak, her zaman problemlili bir konu olmuştur. Son zamanlarda bu konudaki araştırmaları ile dikkat çeken, Erdoğan Çınar söz konusu durum için gerek kadim medeniyetlerden gerekse Anadolu antik kalıtlarından bu iddiayı destekler nitelikte örnekler vermektedir. İddialarından biri Aleviliğin Anadolu'daki Luvi'lerle ilişkili olduğu iddiasıdır. Bu konuda Alevi sözcüğünden yola çıkarak, Anadolu'nun kadimdeki sessiz uygarlığı Luviler ve Luviler'in çağdaşı ve komşuları Hititlerle bağlantı kurar¹²⁹. Çınar, Alevi deyiminin tıpkı "Luvi" sözcüğü gibi ışık insanı anlamına geldiğini belirtmektedir. Alevi kelimesinin de a-luvi kelimesi ile ilişkili olduğunu tespit etmektedir. Bununla birlikte Sümerlerin bir dinsel tören organizasyonunun Alevi ayini cemine çok benzemesini de özel bir kanıt olarak sunmaktadır. Bu kanıt bu alanda çalışma yapan araştırmacılar için güçlü bir kanıttır. Erdoğan Çınar'ın işaret ettiği benzerlik şöyledir. Aşağıda iki töreninde görev taksimi verilmiştir¹³⁰.

Alevi ayini cem-i

1. Pir Mürşit 2. Rehber 3. Gözcü (Yoklamacı) 4. Çerağcı (Delilci) 5. Zakir 6. Süpürgeci 7. Kurbancı (kimi bölgelerde Sofracı) 8. Saka 9. Peyik 10. Süpürgeci 11. Sucu 12. Kapıcı (kimi bölgelerde İbrikçi, İstanbul Bektaşilerinde Mihmandar.)

Sümer töreninde Oniki Hizmet

1. Arabacı 2. Kahya 3. Mübaşir 4. Silahtar 5. Müzisyen 6. Kuşbaz 7. Keçi Çobanı 8. Dalyan Denetçisi 9. Ulak (Haberci) 10. Tahıl Denetçisi 11. Mabeyinci 12. Kapı Bekçisi.

Anadolu uygarlıkları ile Alevilik arasında bağlantı kuran ikinci bir iddia ise, kayıp kıta Mu ile ilişki kurularak, Aleviliğin aslında kadim bilgileri günümüze kadar taşıyan ezoterik bir öğreti olduğu iddiasıdır. Söz konusu iddia farklı örneklerle delillendirilmektedir. Edouard Schure Turanların, Atlantisliilerin en dayanıklılarının soyundan geldiğini belirtmekte ve Gobi çölü ve Anadolu'ya yerleştiklerini söylemektedir¹³¹. Bunun yanında James Churchward; Mu'nun en büyük kolonisinin "Mu'dan sonraki, insanoğlunun en büyük uygarlığının", Uygur İmparatorluğu olduğunu söylemektedir. Uygur imparatorluğu aynı zamanda hemen hemen tüm Asya'yı ve Avrupa'yı da kapladığı tespitini yapmıştır. Doğuda Pasifik'ten batı'da

¹²⁹ Çınar, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, 32.

¹³⁰ Samuel Noah Kramer, *Sümerler*, Kabalcı Yayınevi, 2002, 186.; Çınar, a.g.e., 173.

¹³¹ Edouard Schure, *Sfenksten Milada Kutsal evrim*, (çev.: Rengin Ekiz) Ege Meta Yayınları, İzmir, 2003, 148.

Atlantik okyanusuna kadar uzanan ve güneyde İran, Mezopotamya ve Hindistan'ı içine alan bu uygarlığın merkezi Orta Asya düzlükleri olduğunu belirtmektedir.¹³² Buradan hareketle bazı çıkarımlarda bulunmanın mümkün olduğunu belirten Cihangir Gener şöyle belirlemeler yapar:

*“Kadim Uygur imparatorluğunun mirasçıları olan Orta Asya Türkleri, bir güneş kültü olan Şaman dinine bağlıydılar. Naacal öğretisinin binlerce sene içindeki bozulmuş bir ifadesi olan Şaman dinine göre, Türkler, aynı Tanrının eril ve dişi ifadeleri olan Güneş ve Ay'dan doğmuşlardır. Şamanizm'in rahipleri Şamanlar, Güneş ve Ay tapının törenlerinde kırmızı külâh giyerler, kopuz çalarlar ve dans ederlerdi. Benzeri uygulama, Şamanist Türklerin devamı olan Anadolu Alevilerinde ve ayrıca Mevlevilerde de görülmektedir.”*¹³³

Yukarıdaki iddialarla paralel olmak üzere Erdoğan Çınar'da orijinal iddialarda bulunmaktadır¹³⁴. Çınar Aleviliğin bir insanlık mirası olduğunu belirterek bu toprakların en önemli zenginliği olduğunu belirtir. Bu zenginliği ortadan kaldırmanın hunhar çabası içinde olmanın, bir insanlık ayıbı olduğunu söyler. Aleviliğin bu yeryüzünün, üzerinde yaşadığımız bu gezegenin gördüğü, büyük ve muhteşem bir rüya olduğunu belirterek. Bu görkemli rüyanın devamı olmak, böylesi önemli bir mirasın parçası veya komşusu olmak, bu topraklarda yaşayanların büyük talihi olduğunu söyler. Bunu ise Kadim Mu dininin dört temel kavramının Alevi inancında da temel inanç olması ile delillendirir. Mu dininin dört temel kavramı şunlardır;¹³⁵

- 1-Tanrı tektir. Her şey ondan var olmuştur ve ona dönecektir.
- 2- Ruh ile beden birbirinden ayrıdır. Beden ölür ve ayrışırken ruh ölmez.
- 3- Ruh, mükemmelliğe ulaşmak için değişik bedenlerde yeniden doğar.
- 4- Mükemmelliğe ulaşan ruh Tanrıya döner ve onunla birleşir.

Kadim uygarlıkların, Mu uygarlığı bağlamındaki bağlantıların bir yüzü de Hermetik bilgilerle Alevi inancının karşılaştırılması veya ilişkilendirilmesidir. Hermes konusunda doktora çalışması yapmış olan Sibel Özbudun'a göre¹³⁶; İslam hermetistlerinin çoğu, Batını-Şia bağlamı içinde kendilerini konumlamaktadırlar. Bunun dışında Erdoğan Çınar'a göre;¹³⁷ Hermes'in öğretisi Moğol baskısı ile Asya'daki yurtlarını bırakarak Anadolu'ya göçen Türkmenler eli ile Anadolu'ya taşınmıştır. Bu sebeple Anadolu Bektaşiliği'nin gizemli kaynağının Hermetik bilgiler olduğunu belirtmiştir. Bu tespiti destekler bir şekilde Mehmet Saltık yapmış olduğu bir araştırmasında¹³⁸, Hacı Bektaş Veli ve Hermes hakkında bağlantı kurulabileceğini söylemiştir. Saltık; Nevşehir Hacı Bektaş ilçesinde bulunan, Hacı Bektaş külliyesi girişinde bulunan çeşmede Hz. Süleyman'ın mührünün olduğunu

¹³² Cihangir Gener, *Ezoterik- Batını Doktrinler Tarihi*, 7. basım, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2003, 27.

¹³³ Gener, a.g.e., 89.

¹³⁴ Çınar, a.g.e., 12-13.

¹³⁵ Gener, a.g.e., 22.

¹³⁶ Özbudun, a.g.e., 300.

¹³⁷ Çınar, a.g.e., 210.

¹³⁸ Mehmet Saltık, *Kuşdili Klavuzu Simyanın Ayak Sesleri*, Hermes Yayınları; İstanbul, 2005, 60.

belirterek, dergah kapısının, giriş kemerinin üzerinde Güneş ve Ay sembolleri bulunduğunu söyler. Bununla beraber dış avluda bulunan cem odasında da 12 adet post bulunduğunu, bunların birincisinin Horasan erenlerinin postu olarak Hacı Bektaş'a ait olduğunu 12. postun mihmandar yani yol gösteren postu olduğunu ve bu postun Hızır Aleyhisselam'a, başka bir ifade ile Hermes'e ait olduğunu söylemektedir.

Anadolu uygarlıkları, gerek Anadolu üzerinde bilinen uygarlıklar, gerekse kadim uygarlıkların göçleri sonucu oluşmuş yapılar olsun, Aleviliğin kökeni ve içeriğinin nasıl şekillendiği konusunda elde yeterli bilimsel veriler olmasa bile, önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler tarihe ve Aleviliğe farklı gözlerden de bakılabilme imkanları vermekte ve insana kadimle bağlantı kurabilme olanağı sağlamaktadır. Ezoterik doktrinlere göre, Tanrısal bilincin artmasının en öncelikli aracı Kamil İnsandır, hedef Kamil İnsanlar yetiştirmektir. Kamil İnsanları yetiştirmek ise, ancak üst düzeyde bir öğretiyi algılayabilecek, seçilmiş insanların eğitilmesi ile mümkündür. Özellikle Bektaşiler kendi aralarında üst düzey bir teolojik sistem paylaşırlar. Bunların bu gizlilikleri ve paylaştıkları bilginin neliği, kadimle bağlantı kurmak konusunda anlamlı sebepler sunmaktadır. Bunun yanında Kamil İnsanları yetiştirmek için binlerce yıldan bu yana çeşitli, Bektaşilik gibi yapıların kurulmuş olduğu ve bir sırlar sistemi içinde sembolik bir dille bilgiyi aktardığı, bu şekilde bilginin hemen her kavimde, her millette, binlerce sene korunarak, uygarlıktan uygarlığa aktarılmasının mümkün olduğunu düşünmek makul görünmektedir. Alevi Bektaşî inancı kadim uygarlıklar ve Anadolu uygarlıklar bağlamında düşünüldüğünde daha kesin olmayan bir araştırma alanına doğru kaymaktadır. Buna rağmen öğretinin farklılığı ve derin mistik yanı bu bağlantının olabilirliğini düşündürmektedir. Bu bağlamda aslında dervişler söz konusu bu uygarlıklarla düşünsel bağ kurabilecek özgün kişiliklerdir. Dervişlerin gerek düşünce dünyalarının ortaya çıkarılması, gerekse insanlara öğütlediği yaşam pratiklerinin göz önüne alınması ile insana dair kadim izlerin bulunması da mümkün gözükmektedir.

2.2.2. ESKİ TÜRK İNANÇLARI VE RUHSAL İNSANLAR

Türk topluluklarının zaman içinde kabul ettikleri dinler çok çeşitlidir. Tarihsel ve toplumsal koşulların sonucunda birçok dinle karşılaşmış ve bunların birçoğu ile ilişki içinde olmuşlardır. Türklerin kabul ettiği dinler: Doğa Kültleri, Gök Tanrı dini, Budizm, Zerdüştlük, Şamanizm, Mani dini ya da Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık İslam ve İslam'ın Batini yorumlarıdır.¹³⁹ Türkler her karşılaştığı dini tıpkı diğer toplumlarda olduğu gibi kendi geleneği çerçevesinde anlamış, anlamlandırmış ve yaşamıştır. Bu bağlamda Türkün dini çoğu zaman, töresi ile yakından ilişkili

¹³⁹ Bkz; Şükrü Günbulut, *Ortadoğu Din Kültürü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, 8.; Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, 53.; Okan, a.g.e., 49.; Harun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006. 11.; Ceren Selmanpakoğlu, *The formation of Alevi syncretism*, The Department of Graphic Design and The Institute of Fine Arts of Bilkent University Thesis (Master's), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, 41-52.

olmuştur.¹⁴⁰ Bu aslında törenin, bütün dinsel kabullerin ötesinde, toplumun işleyişinde, belirleyici bir rol oynadığı anlamına gelmektedir. Günümüzde de, Türkler çok çeşitli dinlere dağılmışlardır, bunlara örnek verecek olursak: Hristiyan olarak; Ortodoks: Yakutlar, Çuvaşlar; Katolik: İtil, Yayık boyları Türkleri, Kazan ve Lehistan Türkleri, Musevi olarak; İtil, Yayık Türkleri, Kazan Türkleri, Karaimler, Budist olarak; Türkistan, Kansu Göktürkleri, Şaman olarak, Kansu'dan Sibirya'ya kadar bütün Asya ve Yakutlar, İslam olarak; Ortadoğu, Balkanlar, Hazar'ın doğusu ve çeşitli göç yerleri.¹⁴¹ Bu kadar farklı dinsel inanışlarda geleneğin dinin içine girip dinsel anlayışları farklılaştırdığı da görülmüştür. Bunun yanında eski dinsel inanç ve kabullerin, yeni dinsel anlayışı etkilemesi ve senkretik bir biçimde yeni yorum ve anlayışlar oluşturduğu da görülmektedir. Bu yeni anlayışların oluşmasında hangi dinden olunursa olunsun, dinsel anlayışın aktarılmasında aracı olan ruhsal insanların etkisi, dinin anlaşılmasında yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu anlamıyla yeni olan bir dinin içinde eski ruhsal insanların izlerini görmek her zaman mümkün olmuştur. Bunları daha açık anlatabilmek için söz konusu dinlerin Türk inanç dünyasındaki yerleri belirlenip, ruhsal insanların etkileri ortaya koyulmalıdır. Bu ortaya koyuş Anadolu'daki dinsel kavrayışlarında kökeni ile ilgili belirlemeler yapmaya imkan verecektir. Başka bir ifade ile Türkmen kitlelerinin Anadolu'ya gelmeden önce tanıdıkları yer, gök, su ve ata kültü gibi eski Türk inançları ile birlikte Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm ve Hristiyanlık gibi inançların oluşturduğu senkretik kültür ortamı Anadolu Aleviliğinin inanç dünyası hakkında önemli işaretler verecektir. Dinlerin senkretik bütününe Proto Alevilik¹⁴² bağlamında açıklayan çalışmalar da bu belirlemelerle daha anlamlı hale gelecektir. Hiç olmasa Aleviliğin nasıl bir senkretik bütünlük içinde olduğu görülecek, bu bağlamda Türk dünyasının da söz konusu yapıya nasıl bir etki yaptığı gösterilecektir.

Anadolu Aleviliği Türk dünyası inançlarının en eskisinden en yenisine kadar birçok inanç ve pratiklerin gözlemlendiği bir alandır. Bu benzerlikler özellikle ruhsal inanç ve pratikleri taşıyan kişiler tarafından aktarılmaktadır. Bu bağlamda aleviler içindeki ruhsal insan olan dervişlerde birçok eski inanç unsurları ve pratikleri görülmektedir. Bu bağlantılar söz konusu inançlar anlatılırken belirtilecektir. Çalışmamızda dervişlerle doğrudan bağı olduğunu düşündüğümüz Doğa Kültleri inancı, Gök Tanrı dini, Şamanizm, Mani dini ya da Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın Batini yönü hakkında bazı belirlemeler paylaşılacaktır.

2.2.2.1. Tabiat Kültleri

Türklerin bilinen en eski inançları olarak kabul edilen Atalar ve tabiat kültürleri üzerine çok ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan Ahmet Yaşar Ocak'ın çalışması çok önemlidir. Ocak¹⁴³, atalar kültürünün Türklerin eski dini inançları arasında köklü ve sarsılmaz bir yeri olduğunu anlaşıldığını belirterek, Budizm ve

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz; Sait Başer, *Heterodoksi, Nakşilik-Bektaşilik*, (I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu bildirileri içinde) Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, 56

¹⁴¹ Günbulut, a.g.e., 8.

¹⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz: Ertuğrul Danık, *Öteki Tanrılar Alevi Bektaşî Mitolojisi*, İmge Yayınları, Ankara, 2006, 17.

¹⁴³ Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 47.

Maniheizm gibi yabancı dinlerin yayılmasından sonra bile atalar kültürünün kuvvetinden bir şey kaybetmediği tespitini yapar. Buna örnek olarak da ruhun bedenden bedene geçmesi (tenasüh, reincarnation) inancını benimseyen Budizm ve Maniheizm gibi dinlerin Türkler içinde tutunabilmesinde atalar kültürünün önemli bir payı olduğunu belirtir. Çünkü atalar kültüründe de atalar öldüklerinde ruh olarak dünyaya tekrar bir beden içinde gelir kabulü vardır. Bu sebeple eski ataların isimleri çocuğa verilir. Atalar kültürü aynı zamanda Türklerin atasına gösterdiği saygıda da kendisini gösterir. Ata ve Tabiat kültürlerine önemli bir örnekte Türklerin yaşadığı bölgelerde tabiat unsurlarının ata isimleri ile anılmasıdır. Örnek olarak Anadolu'daki birçok yatır bir şahıs adı yerine Nohutlu Baba, Çamlık Baba gibi, üzerinde bulundukları dağın, tepenin adıyla anılmaktadırlar.¹⁴⁴ Doğanın kişiselleştirilmesi ataların mahlasları ile yapılmakta, bu anlamıyla atalar doğa içinde yaşayan ve kutsallaşan varlıklara dönüşmektedir. Bugün Anadolu'nun hemen her tarafında üzerinde Hz. Ali'nin "atının ayak izleri" bulunduğu söylenen ve bu yüzden takdis ve ziyaret olunan birçok kayaya rastlanmaktadır. Mesela, Amasya'da Çoban Dede tarafında Hz. Ali'nin ayak izi olduğuna inanılan bir kaya vardır.¹⁴⁵ Bununla birlikte derlemelerimiz arasında Kemal Kaplan'ın kutsal bir ağaç hakkında söyledikleri dikkat çekicidir.

“Bu ağacı Rumlar kesmek istemiş, baltayı bi vuruyor çama ikinci vuruşu ayağına oluyo. İlk vurduğu baltanın yeri belli...” “ Öksürüğü olan çaput bağıyor, ben aklım erdi ereli bu ağaç var, yakacağını vermez, kapısına koysa ateş yanar, sırtında bir hastalık varsa geçsin diye parpulama yaparız. Herkes yapabilir....”¹⁴⁶

Anadolu Alevileri arasında yoğun bir şekilde rastlanılan bu inanışlar doğrudan tabiat kültürleri ile ilişkili olduğu söylenilebilir. Çünkü tabiat kutsallaştırılmış ve ona olağan üstülük atfedilmiştir. Bunun yanında bu ağacın kutsallığını yanındaki yatırdan mı yoksa kendisinden mi aldığı çok belirli değildir. İki durumda da ya atalar kültürü ya da tabiat kültürü baskın olmuştur.

2.2.2.2. Gök Tanrı İnancı

Gök Tanrı inancı aslında Türklerin en sistemli eski dinidir. Gök ve özellikle güneş Tanrısını doğrudan sembolize eder. Gök aynı zamanda yüksek seviyeli varlıkların yaşadığı yer olarak kabul edilir. Gök Tanrı ile iletişim kuran kişiler vardır. Bular şamanlar olarak gök ile yerin arasında aracılık yapan kişilerdir. Şamanlara girmeden önce dinin kendisinin gök Tanrı dini bu dini uygulayan aracı kişilerin ise şamanlar olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bununla birlikte gök Tanrı inancını benimseyen Sibiry Türklerinden¹⁴⁷ örnek vermek gerekirse onlar göğü yaşadığımız

¹⁴⁴ Ocak, a.g.e., 99-100.

¹⁴⁵ a.g.e., 105

¹⁴⁶ Mehmet Kaplan, (Aşık - Zakir) Amasya – Gümüşhacıköy – Korkut köyü, 1930 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Korkut Köyü Komşu Dede türbesinde, 31.07.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 23. Görüşme.

¹⁴⁷ Bkz: Güngör, a.g.e., 92.

dünya gibi kabul etmektedirler, fakat gökte yere göre daha yüksek dereceli varlıkların yaşadığına inanırlar, bu varlıkların yeryüzüne müdahale edebileceklerini düşünürler, bu anlamda onların istedikleri zaman yeryüzündeki insanlara mutluluk verebileceklerini kabul ederler.

Türklerin ortak sembolü olan Dede Korkut ile günümüz arasında bağ kurmak mümkündür. Bu bağda ise gök Tanrı dininin aracısına yüklediği özellikler Dede Korkut'ta gözlemlenebilir. Dede Korkut göçebe Türklerin yücelttiği bozkır hayatının geleneklerini ve törelerini çok iyi bilen, kabile teşkilatını koruyan bir Oğuz büyüğüdür. Halkın atası, kabilenin reisi, bilgili, güçlü halk ozanı ve bilge olarak Kitabı Dedem Korkut'ta, Dede Korkut'un tasviri kitabın başından sonuna kadar tekrarlanır. Hanlar ona danışır, öğüt veren, yol gösteren, sorunları çözendir. Ali Şir Nevai, onun Türkler arasında büyük bir yeri olduğunu, kendinden önceki ve sonrakileri haber verdiğini belirtir. O aynı zamanda Kazak-Kırgız bahşılarının piri olarak da tanınır. Dede Korkut eserde, genellikle ozan olarak karşımıza çıkar. Fakat toplumu yönlendirme biçimi bir şamanın motive edici tavrına ve gök Tanrı inancının pratiklerine benzer¹⁴⁸. Korkut ata söz konusu toplumun vazgeçemeyeceği bir ruhsal önder konumundadır. Onun bu şamanistik özelliği bir menkıbeye göre şöyle tasvir edilir, Korkut adlı bir şaman, şamanlarına kopuz çalmayı ve türkü söylemeyi öğrettiği belirtilir¹⁴⁹. Buradan aslında gök ile yer arasındaki irtibatı sağlayan kişinin önemi ve bu kişiler vasıtası ile inanç dünyasının inşasının mümkün olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki belirlemelerin dışında bir Oğuz menkıbesine göre "Çepniler" Gök Han evladıdır¹⁵⁰. Çepnilerin hepsinde gök tanrı dininin özellikleri daha baskın olarak görülmektedir. Günümüzde de Çepniler, bugün tamamen yerleşik düzene geçmişlerdir. Batı Anadolu'daki Çepnilerin tümünün alevi olması da bu bağlantı sebebiyle tesadüf değildir. Karadeniz dağlarında da Çetmi adıyla oturmaktadırlar.¹⁵¹ Çalışmamızda dervişlerin yoğun yaşadığı bölgede Çepnilerin olduğu gözlenmiştir. Hatta bir köyün ismi Çetmi'dir. Anadolu Alevileri arasında yaygın olan kurtarıcı beklentisi ile bile gök Tanrı inancı arasında bağlantı vardır. Bu konuda Fuzuli Bayat şöyle bir belirleme yapar.

*“Eski Türk ananesinde kurtarıcılık, nizam, adalet simgesi olan Tanrıoğlu, baba dervişlerin Mehdilik sıfatları verdikleri Baba İlyas'ın, Şeyh Bedreddin'in, Şeyhoğlu'nun, Nur Ali'nin, Baba Zünnun'un, Şeyh Celali'nin simalarında yeniden canlanmıştı. Ancak Gök Tanrı dini ideolojisi yani, her zaman ethosu bu veya diğer beladan kurtaran kutsal kahraman, Şii Alevi yönlü, yeni dini tasavvufi ideolojiye dönüştürülmüştür.”*¹⁵²

Bu anlamlarıyla Gök Tanrı dini inancın doğalcı bakış açısına sahip olmasında etkin rol oynamıştır. Aynı zamanda şamanın ruhsal alem ile yer alemi arasındaki aracılık görevi ile de ruhsal pratiklerin zamana göre değişimi ve uyumu sağlanmıştır.

¹⁴⁸ Dua ederken ellerini göğe kaldırması buna örnek olarak gösterilebilir. Bkz: Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 53.

¹⁴⁹ Ocak, a.g.e.

¹⁵⁰ Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, 43.

¹⁵¹ Birdoğan, a.g.e., 86.

¹⁵² Fuzuli Bayat, *Şamandan Aşıka Alpten Erene Köroğlu*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, 149-150.

Aslında birçok dervişin şaman benzeri bir iş görmesi çalışmamızda ortaya çıkan en önemli verilerden biridir. Dervişler de şifa yaptığına ruhsal âlemle temas kurduklarına inanılan insanlardır.

2.2.2.3. Şaman ve şamanizm

W.Radloff'un çalışmaları Türklerin eski dinlerinin Şamanizm olduğu yönündedir¹⁵³. Fakat şamanizm; bugün inisiyasyon içeren bir vecd ve trans tekniği olarak kabul edilmektedir¹⁵⁴. Doğrusunu söylemek gerekirse Şamanizm, bir din değildir. Daha çok görünmeyen ruhlar âlemiyle irtibat kurmak ve beşeri faaliyetleri yönetmede bu ruhların desteğini elde etmek için uygulanan vecdi ve tedavi ile ilgili metotlar bütünüdür¹⁵⁵. Şamanizm'de transın amacı, kendinden geçip bedenden ayrılarak Tanrısal boyuta, ilahi mekanlara nüfuz etmektir; başka bir ifadeyle, ruhsal yolculuk yapmaktır. Bu yolculuk yapabilme yeteneğine sahip olan şaman aynı zamanda şifacılık, geleceği bilme, obsede¹⁵⁶ kişilerden obsede varlıkları kovma ve büyü yapabilme yeteneğine sahip olduğuna inanılır.

Moğolistan ve Sibirya inançlarına Şamanizm demek biraz yanıltıcıdır, çünkü şamanın kendisi yüceltilmemektedir ve şaman Gök Tanrı dininin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bir şaman sadece bozulan dengeyi yineden tesis etmek ve hastalığa şifa getirmek için ihtiyaç duyulur ve çağrılır. Şaman ruhsal pratikleri uygulayan kişidir. Bazı kabilelerde birden fazla türde şaman vardır, bazı topluluklarda onlar güçlerine göre derecelendirilmekte veya kullandıkları ruhlara ve yolculuk yaptıkları yerlere göre kara veya ak olarak da ayırt edilmektedirler. Şamanların nitelikleri Türklerin girdikleri dinlerle yeniden şekillenmiştir. Türklerin, Atalar kültü, Gök tanrı inancı, Budizm, Manihizm gibi dinlerin bir kısmında, uygulayıcı olarak görülen kişilerdeki şamanik kabiliyetler, bu konuda çalışan kişilerin Şamanizm üzerine yoğunlaşmalarını sağlamıştır. Aslında burada önemli olan, şamanın söz konusu inanç sistemleri içinde veya dışında pratik unsurlar içeren bir kimlik olması ve kendisini daha sonra ait olunan sistem içinde ikame etmesidir.

Bir Şaman aslında ruhsal âlemle maddi âlem arasında köprü vazifesi üstlenirken, kendi konumunu bir aracılıktan daha üst bir seviyeye çıkarmaz. Kendisini söz konusu ruhsal duruma muhatap olmuş bir kişilik olarak tanımlar. Bu özelliği ile dervişlere benzer bir tevazu ve doğallık içindedir. Şamanlar ait oldukları toplumlarda bazı işlevleri yerine getirirler ve bazı pratikleri uygulatırlar. Bunları şöyle belirtebiliriz. Doğa güçlerini kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmek¹⁵⁷ buna büyü ve sihir yapmak diyebiliriz. Günümüzde Anadolu'da okuyup üflemek, ip bağlamak, muska yazmak gibi usullerle hastalık tedavi etmeye çalışan kimseler vardır. Halk arasında genellikle hoca diye tanınan bu şahıslar, gerçekte Şaman kalmıntısı kimselerden başka bir şey değildirlir¹⁵⁸. İkincisi hastaları iyileştirmek, buna

¹⁵³ Ocak, a.g.e.

¹⁵⁴ Çobanlı – Salt, a.g.e. 439-440.

¹⁵⁵ Mircea Eliade- Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev.: Ali Erbaş) İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, 259.

¹⁵⁶ Spiritüel bir kavram, bir ruhun tasalludunda (yönetiminde, kontrolsüz etkisinde) olma durumu.

¹⁵⁷ Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 141.

¹⁵⁸ a.g.e., 129.

şifacılık misyonu diyebiliriz. Şamanlar, din adamı sıfatıyla dini merasimleri yönetirken, sihirbaz-hekim sıfatıyla da hastaları tedavi etmektedirler.¹⁵⁹ Üçüncüsü gaipden ve gelecekte haber vermek, bunu da kehanet misyonu olarak belirtebiliriz. Şamanların gaipden ve gelecekte haber vermeleri konusunda uyguladıkları ve hem tarihte, hem de günümüzde örnekleri bulunan iki ana usul vardır, bunlardan biri, Şamanın ruhunun geçici olarak bedeninden ayrılıp gizli alemlerde dolaşmak şeklinde, gaip bilgilerini alması, öteki de göğe yükselerek Tanrı'nın yanına gidip, gelecekte olup bitecekleri bizzat ondan öğrenmesidir.¹⁶⁰ Dördüncüsü ise tabiat kuvvetlerine hakim olmak, bunda da kuvvetleri ihtiyaçlar yönünde yönlendirebilmekten bahsedilebilir. Söz konusu bu özellikler Türklerin ilişkiye geçtiği bütün dinlerde bir şekilde görünür olmuştur. Aslında burada görünen, başka dinlerin çerçevesini kullanan, ruhsal alemle irtibatlanabilen Şamanist bir zihniyetin yansımalarıdır. Söz konusu tespitler Ahmet Yaşar Ocak tarafından şöyle sunulmaktadır.

“Alevi-Bektaşî velileri olan Hacı Bektaş, Hacım Sultan, Abdal Musa ve diğerleri gibi, Müslüman olmakla birlikte izleri bir türlü silinmemiş Şamanist geleneklerin hakim olduğu bir çevreden çıkma Türkmen babaları olunca, bu motiflerde esas unsur olarak Şamanizm'i görmek tabi hale gelecektir.”¹⁶¹

Eski kam-ozanların, yeni derviş ve şeyhler olduklarını söylemek yerinde olacaktır. Bu ruhsal insanlar eski inançlarla İslam'ın uzlaşmasını Türkmenler'i hiç sarsmadan sağlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak heterodoks Türk İslam'ı doğmuştur.¹⁶² Tasavvuf, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda, göçebe ve yarı göçebe çevrelerde kuvvetli temsilciler bulmuştur. Bozkırlarda göçebe, yarı göçebe bir hayat süren Türkmenler'le birlikte bulunan ve eski kam-ozanlara benzeyen babalar Anadolu'nun şartlarına uygun bir halk tasavvufunu da oluşturmuşlardır. Eski Şamanların babalara, dervişlere dönüşümüne Barak baba çok iyi bir örnektir. Söz konusu örneği Ahmet Yaşar Ocak şöyle aktarır.

“Barak Baba, hepsi de aynı kıyafeti taşıyan yüz kadar dervişiyle şehre gelmişti. Barak Baba da dahil olmak üzere hepsi, iki yanında öküz boynuzlarına benzer boynuzlar olan, keçeden yapılmış külahlar giymişlerdi. Kazınmış saçlarına, kaş ve sakallarına karşılık, aşağı sarkan bol ve gür bıyıkları vardı. Belden yukarıları çıplak olup boyunlarında ve omuzlarında küçük ziller ve kına ile boyanmış aşık kemiklerinden yapılmış kolyeler asılıydı. Ayrıca bellerinde tahtadan yapılmış kılıçlar vardı. Davullar ve ziller çalarak raks ediyorlardı. Bu esnada çıkardıkları sesler çok ürkütücü ve etkileyiciydi.”¹⁶³

Eski şamanlar gerek erkek, gerek kadın olsunlar bir kast halinde bulunmazlar. Mensup oldukları boy, oymak ve köyün üyesi olarak halk için de yaşarlar. Onların

¹⁵⁹ a.g.e., 127.

¹⁶⁰ a.g.e., 132.; Perrin, a.g.e., 117.

¹⁶¹ Ocak, a.g.e., 123.

¹⁶² Irene Melikof, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. (çev.: Turan Alptekin) Cumhuriyet Kitabevi, İstanbul, 1998, 150.; Mircea Eliade, *Şamanizm*, (çev.: İsmet Birkan) İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, 440.; Ocak, a.g.e., 81.; Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, 105.

¹⁶³ Ocak, a.g.e., 196.

başka diğer insanlardan farklılığı ancak ayin yaptıkları zaman, başka bir ifade ile Tanrılar dünyasına karıştıkları, ekstaz haline geldikleri anlarda olur. Vecd hali geçtikten sonra şaman diğer kişilerden farksızdır.¹⁶⁴ Dervişler de halk içinde böyle bir konuma sahiptir. Bunun dışında dergahlarda yaşayan dervişler halktan kopuktur, fakat halk içinde yaşayan dervişler onlar gibi yaşayış sergilerler. Şamanın vecd haline geldiği durumlar ise dervişlerin nefes söylerken ki durumlarına benzer. Dervişler muhabbet esnasında kendi fark edişine göre şifa yapar ve bu anın dışında, sıradan halka benzer davranışlar sergiler. Aslında şamanların birçok özellikleri söz konusu bu mistik şahsiyetlerde farklı şekil içinde gözükmektedir.

Özetleyecek olursak Şamanizm farklı dinlerle karşılaşmış olsa bile etkilerini karşılaşmış olduğu dinin içinde göstermiştir. Dinler genel anlamda bütünsel ve kapsayıcı anlam şemaları sunarlar. Bu şemalar kişisel dünyanın organizasyonundan başlar toplumsal ve kainata ilişkin bilgilerin, ödevlerin sunumuna kadar geniş bir yelpazeyi içerir. Çoğu zaman dinlerin ürettiği bu anlamlar kümesi kişi, grup veya toplum tarafından kendi kültürel birikimleri üzerinden anlaşılır. Bu manada bir din ile karşılaşan insandan topyekun bir değişme beklenir, şayet bu karşılaşan bir toplumsa beklenti toplumun komple değişmesi yönündedir. Türkler de İslam dinine geçtiklerinde böyle bir değişim ve uyum süreci içine girmişlerdir. Fakat bu değişim ve uyum süreci içinde, kendilerine ait ve toplumsal deneme de geçerliliği olan inanç ve davranış biçimlerinin değişmesi çok zor olmuştur. Özellikle Türk gelenek ve göreneklerine daha da bağlı olan göçebe yaşayış tarzına sahip topluluklar, eski inanç kalıntılarını daha da fazla üzerlerinde barındırmışlardır. Bu özelliklerden ve görünen etkileyici unsurlardan en başta geleni ise Anadolu insanı üzerindeki Şamanizm'in ve Şamanın etkisidir.

2.2.2.4. Budizm, Zerdüştlük ve Mazdekizm

Bu dinler diğer başlıklar altında incelediğimiz dinler kadar direk ilişkili dinler değildir. Fakat Türklerin inanç dünyasında olan belirli sembollerin kaynağıdır. Bunda söz konusu dinlerle, Türklerin ilişkisinin, yaşadıkları bölgelere yakınlıkla bir ilişki içinde bulunmasındandır. Budizm Türklerin yaşadığı coğrafyaya yakın bölgelerde hakim bir inanç olduğu için Türklerin bir bölümü Budist olmuştur. Bunlara örnek verecek olursak; Kuşanlar (3-76), Topalar (386-557), Akhunlar (496-567), Uygurlar (800-900'lü yıllar) sayılabilir. Bunun yanında Göktürk Toba Han (572-581), Bilge Han (683-734) Budizm'i kabul etmek istiyor fakat Vezir Tonyukuk ve asiller, Budizm'in savaş karşıtı olduğunu, oysa Türklerin savaşarak zenginleştiklerini öne sürerek vazgeçiriyorlar.¹⁶⁵ Budizm temel olarak Türklerin gök Tanrı inancı ile de fazla örtüşmüyor. Özellikle insanı yumuşatan yanları savaşçı Türkler için çekici olmuyor. Bunun yanında Budizm'in tenasüh inancı Türklerin atalar kültü geçmişine destek veriyor. Bilindiği gibi Budizm'in temel inancı olan tenasüh gereğince canlılar, Nirvana'ya (ebedi mutluluk) ulaşınca kadar, öldükten sonra değişik bedenlerde birçok defalar yeniden dünyaya gelindiğine inanılır. Söz konusu inanç, Türkler de ciddi kabul görmüştür. Öyle ki bu inanç Mani dini ile ilişkilerine olanak sağladığı gibi İslam tasavvufunda da özgün yorumlamalara imkan vermiştir.

¹⁶⁴ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, 79.

¹⁶⁵ Günbulut, a.g.e., 8.

Özellikle Türkler Anadolu'ya gelmeden önce bulunduğu bölgelerde İran dinleri bağlamında Zerdüştilik ve Mazdekizm ile ilişkileri olmuştur. İran'a yakın Türkler 600 - 700'lü yıllarda Zerdüşti dinine yönelmiştir.¹⁶⁶ Türkler içinde geniş bir taraftarlar kitlesi elde edebilmişlerdir. Bu konuda Ahmet Yaşar Ocak biraz mübalağalı olmakla birlikte ifade ettiğini söyleyerek, Üstad-ı Sis'in etrafına üç yüz bin Zerdüşti Oğuz Türkünün toplandığını ve buradan bu taraftarlar tabanının ne kadar geniş olduğunun görünebileceğini belirtmektedir.¹⁶⁷ Zerdüştilik ve Mazdeizm'in Oğuzlar arasındaki etkisi, özellikle Anadolu açısından önem kazanmaktadır. İslamiyet'in kabulünden sonra göçebe kabileler arasında kalıntıları bulunan Zerdüşti ve Mazdeist etkiler, Oğuzlar vasıtasıyla Anadolu'ya getirilmiştir. Bu etkilenmede Hallacı Mansur'un ciddi belirleyiciliğinden söz edilebilir. Bunun yanında söz konusu dinler özellikle İran bölgesinde hakim olan dinlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden veya geldikten sonra da bu etkilere açık olacağı da rahatlıkla söylenebilir. Söz konusu dinlerin etkisi daha çok Mani rahipleri aracılığı ile Mani dini çerçevesinde olmuştur.

2.2.2.5. Manihizm

Mani dini aslında Zerdüştlük ile Hristiyanlık arasında bir din olarak düşünülebilir. Dinin kendisinin senkretik bir karakteri vardır.¹⁶⁸ Belki de bu özelliğinden dolayı Türkler arasında kabul görüp yayılmıştır ve etkileri günümüz halk inançlarında da görülmektedir. Mani dininin Türklerle karşılaşması; 762'de Uygur Hakanı Büğü'nün, Çin'den dört Mani rahibiyle birlikte dönerek soylularla birlikte Maniliği kabul etmesiyle başlamıştır.¹⁶⁹ Daha sonra 700-800'lerde de halk arasında Manilik yayılıp gelişmiştir. Mani dini Orta Asya'da Uygur Devletlerinin siyasi desteği ile ve yine Uygurlar vasıtasıyla yayılmıştır, onların siyasi güçleri azaldıkça da Mani dini Orta Asya'daki etkisini kaybederek yerini Budizm'e terk etmiştir.¹⁷⁰

Mani dininin Uygurlarda resmi din olarak kabul edilmesinin dışında, Mani dini İran'da gizliden gizliye taraftar toplayarak yayılmıştır. Din genellikle Anadolu, Suriye ve Orta Asya'da yayılma imkanı bulabilmiştir.¹⁷¹ Maniheist din adamları, buralara yayılarak propagandalarını sürdürmüşlerdir. Aradan fazla bir zaman geçmeden, önce Horasan, sonra da Maveraünnehir'de ilk Maniheist topluluklar oluşmuştur. Daha sonra Horasan ekolünün oluşmasında da etkili olacak olan bu Maniheist rahipler, Anadolu'daki halk inançlarına da senkretik karakteri ile yardımcı olmuştur. Maniheizm'in bu kuvvetli etkisinin Anadolu'ya göçlerle geldiğine ve bazı Türk tarikatlarının oluşumunda önemli payları olduğuna F. Köprülü'nün dikkat çektiğini Ahmet Yaşar Ocak önemli bularak belirtmiştir.¹⁷² Mani dini Türk düşüncesi açısından çok önemlidir. Öyle ki Türklerin Akdeniz ve Yakınoğu düşüncesine açılmasını sağlamış ve somut olarak Türklerin yerleşik hayata geçmelerine katkıda bulunmuştur.¹⁷³ Mani dininin Türk düşünce ve inanç sistemini ne kadar etkilediği

¹⁶⁶ Günbulut, a.g.e., 8.

¹⁶⁷ Ocak, a.g.e., 73.

¹⁶⁸ Öktem, a.g.e., 232.

¹⁶⁹ Günbulut, a.g.e., 8.

¹⁷⁰ Güngör, a.g.e., 157.; Melikoff, a.g.e., 51.

¹⁷¹ Ocak, a.g.e., 73.

¹⁷² Ocak, a.g.e., 78.

¹⁷³ Güngör, a.g.e., 158.

karışık bir konudur. Çünkü Mani dini senkretik bir karakter taşımaktadır. Bu yüzden hangi unsurların Türk düşüncesine Mani dininden, hangilerinin Budizm, Hristiyanlık hatta Müslümanlıktan geçtiğini tespit etmek güçtür. Buna rağmen, düalist karakteri ve rahiplerinin ruhsal mistik insanlar olarak halk ile birlikte yaşamaları, kurumsal bir yapılarının olmaması, daha naturalistik bir dinsel karakter taşımaları Anadolu halk inançlarını etkilemiş ve özellikle halk içindeki derviş tiplerinin oluşmasında belirleyici olmuştur.

2.2.2.6. Yahudilik ve Hristiyanlık.

Türkler Hristiyan olarak; Ortodoks: Yakutlar, Çuvaşlar; Katolik: İtil, Yayık boyları Türkleri, Kazan ve Lehistan Türkleri, Musevi olarak da; İtil, Yayık Türkleri, Kazan Türkleri, Karaimler ve Hazarlardır, Türkler 740'ta Hazar hakanı ve asillerinin Yahudi dinine geçmesi ile Yahudi olmuşlardır. Bu dönemde Tevrat, Türkçeye çevrilmiştir. Hazar üst tabakası, Türkçe Tevrat'a göre ibadet etmeye başlamış fakat halk yine Şaman kalmıştır¹⁷⁴. Binli yıllara kadar Türkler tek Tanrılı dinlerden olan bu iki dinle de ilişki içinde bulunmuşlardır. Fakat bu ilişkide bulunuş, aynı İslam'la ilişkide bulunuş gibi kitabi dinlerin beklediği düzenlilik içinde olmamıştır. Türkler söz konusu inançları kendi töreleri doğrultusunda ve eski inançlarının belirleyiciliği altında hayata geçirmişlerdir. Bu sebeple, halk inançları her zaman senkretistik özellikler göstermiştir. Başka bir ifade ile Türkler, dinleri kendi geleneksel algılayışları içinde yaşama geçirmişlerdir. Yönetici soylular nazarında böyle olan durumun, halk arasındaki durumu ise geleneğin belirlediği inançların hakim olması şeklindedir.

Türkler ikinci olarak ise, Hristiyanlıkla Anadolu'ya gelip yerleştikten sonra ilişkiye girmişlerdir. Söz konusu ilişki putperestlik ve Hristiyanlığın syncretisminden oluşan yeni bir kültürle temas etmek şeklindedir¹⁷⁵. Bu sebeplerden dolayı Anadolu'ya gelen Türkler her ne kadar Horasan ekolünün etkisi ile İslam olarak gelmiş olsalar da, Anadolu'daki halk, Doğu Roma imparatorluğunun politikalarından dolayı Hristiyan, pagan veya senkretik doğal inançları olan mistiklerdir. Anadolu halkının mistik kökenli Hristiyanlığı göçle gelen Türkleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle Anadolu Aleviliğindeki birçok inancın, Anadolu antik inançları ve Hristiyanlıkla ilgisi vardır. Basitçe örnek vermek gerekirse, 12 havari ve 12 imam, baba-oğul –kutsal ruh ve Hak –Muhammet- Ali, türbelerde mum yakmak, Azizlere gösterilen saygının erenlere dervişlere gösterilmesi gibi örnekler verilebilir. Fakat bu sembolik benzeşme içerikte bir benzeşme değildir. Söz konusu kavramlar İslam'ın temel prensipleri ışığında şekillenmiştir. Bu konunun içeriği ise Batıni bir görüş olan Horasan ekolü vasıtasıyla oluşturulmuştur. Anadolu halk İslam'ını anlamada Horasan ekolü çok önemlidir. Yaptığımız derlemelerde herkes söz birliği yapmışçasına Horasandan geldiğini belirtmektedir. Bu anlamıyla Horasan ekolü ve Batınilik Alevi Bektaşî geleneğini anlamada temel noktalardan biridir.

2.2.2.7. Horasan Ekolü ve Batınilik

¹⁷⁴ Arthur Koestler. “13. Kabile”, (çev: Belkıs Dişbudak), Plato Film Yayınları, İstanbul, 2006

¹⁷⁵ Ocak, a.g.e., 92.

Horasan İran'ın doğusunda bulunan geniş bir coğrafi bölgenin adıdır. Ceyhun ırmağı'nın güneyindeki ve Hindikuş dağlarının kuzeyindeki memleketleri de içine almaktadır. Bu gün, ekseriyeti Sovyet sınırları içerisinde olmak üzere Moğolistan, Rusya ve İran tarafından paylaşılmış vaziyettedir¹⁷⁶. Horasan, Anadolu'nun yurt edinilmesinde, Anadolu'yu hem nüfusça ve hem de kültür bakımından sürekli beslemiştir. Bu itibarla Anadolu'daki ilk mutasavvıflar Horasan Erenleri diye anılmıştır. Gerek Abdal Musa'nın babası ve gerekse Hacı Bektaş bu Horasan Erenleri'ne dahildir¹⁷⁷.

Bunun yanında Horasan kelimesi, Horasan'da doğmuş bulunan, cezbe ve ilahi aşk esasına dayalı Melameti-Kalenderi sufiliğine de işaret eder¹⁷⁸. Bu dervişlere horasani denmesinin bir sebebi de bu aşk yolu olan Kalenderilik akımına mensup olduklarını göstermektir. Bu yol aşk yoludur, bunu benimseyenler, çok büyük zorlukları, gerektiren Allah'a ulaşmanın ancak aşkla gerçekleşebileceğine inanırlar.¹⁷⁹ Çünkü aşk zorluklara katlanmak ve onları aşmak için gerekli olan kuvvet kaynağına yani Yaradan'a yönelmeyi gerekli kılar. Bu dervişlerin aşkla dini yaymaları hakkında Köprülü şunları ifade eder.

*“Birçok Türk dervişleri yeni dini ve tarikatlarını yaymak aşkıyla göçebe Türkler arasına geliyorlar ve yeni mefkureyi onların anlayacakları bir lisan ve zevk alabilecekleri bedi'i bir şekil ile yaymağa çalışıyorlardı.”*¹⁸⁰

Dervişler Anadolu'ya göç eden Türkmen boylarına İslam'ın Batını yorumunu yaymaya çalışmışlardır. Hacı Bektaş'ta Ahmed Yesevî gibi, bu dini, göç eden kavimlerin anlayışı ve geleneklerine uyarlamaya çalışmıştır.¹⁸¹ Daha sonra süreç içinde, Bektaşilik bir dini senkretizm yani bir bağdaştırmacılık şeklini almıştır.

Diğer dinler Türklerin düşün dünyasını ciddi biçimde etkilemişlerdir. Budist, Zerdüş ve Maniheizt rahipler Müslüman sufi çevrelere yabancı değillerdir. Toplumların karmaşası ile inanç ve düşünce sistemlerinin yaygınlaşması arasında paralellikler vardır. IX ve X. yüzyıllarda İran ve Asya içlerine uzanan geniş bir sahada, içinde yaşadıkları siyasi otoritenin ve toplumun sıkıntılarından kaçmak isteyen bazı sufilerin, dünyayı umursamayan, protestocu bir mistik felsefeyi benimsemeleri çok mümkün görünmektedir. İslam'ın iktidara ve savaşa yöneldiği dönemlerde manevi yolun yolcusu olan birçok kişi mistik yolları tercih etmişlerdir. İşte meselenin bu safhasında işin içine Melamet-Kalenderilik ilişkisi girmektedir ki, Kalenderiliğin mistik temellerinden birisi de Ahmet Yaşar Ocak'ın kanaatine göre budur. Horasan geleneğinin bir görünümü olan Kalenderilik Anadolu Aleviliğinin temellerinden bir tanesidir. Yine önde gelen araştırmacılardan İrene Melikof da bu konudaki görüşlerini etmektedir.

¹⁷⁶ Abdurrahman Güzel, *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVIII-15, Ankara, 1999, 132.

¹⁷⁷ Melikof, “Anadolu İslam Gizemciliğinin Orta Asya Kökenleri”, 16.

¹⁷⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler (XIV-XVII Yüzyıllar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, 83.

¹⁷⁹ AY, a.g.e., 74.

¹⁸⁰ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976, 2.

¹⁸¹ Melikof, “Alevi Bektaşiliğinin Tarihi Kökenleri, Bektaşî-Kızılbaş Bölünmesi ve Neticeleri”, 18.

“ Gezin derviş, Kalender ya da abdal, şamanın bütün dış çizgilerini taşır; muska, çingirak, kuş teleklerinden başlık, at simgesi değnek, tasavvufta zikir, Şamanlığın kendini aşma uygulamalarını andırır. Onları gibi hastalıkları iyi edici amaçlarla yapılır. Şaman gelenekleri, yok olup gideceği yerde, halk sufiliği çerçevesi içinde yaşaya gelmiştir. Bu gelenekler günümüzde de orta Asya'nın kimi yörelerinde hala yaşamaktadır. Bu bilinç dışı kalıntıları anlamak için, ilk dervişler tarikatının kurucusu Hoca Ahmet Yesevi'ye dönmek gerekir. ”¹⁸²

Türklerin en eski geleneklerindeki ruhsallığın pratik uygulayıcısı olan şaman, Türklerin geçirdiği tarihsel dönemler ve tanıştığı farklı dinlerde kendisini kılık değiştirerek göstermiştir. Sistemleşmiş Gök Tanrı dini ve Atalar kültüründen de bağımsız olarak düşünülmesi gereken Şamanlık aslında ruhsallığın pratik boyutu ile ilgili teknikler bütünüdür. Bu anlamıyla var olan her anlayışla bir şekilde ünsiyet kurabilme kabiliyetine sahiptir. Melikof'un belirttiği geçmişle kurulan bilinç dışı ilişki kavramı çok önemlidir. Şöyle ki; geleneği taşıyan bir kişi, ait olduğunu varsaydığı dini bozmak ve tahrif etmek için geleneği bidat olarak dinin içine sokmaz. Onun için dine dahlettiği unsur o kadar doğaldır ki onun, dinin temel prensiplerine aykırı olduğunu düşünmez. Zaten kendisi için o kadar doğal olan bir inanca uymayan hiçbir dini de benimsemez. Dinlerin yaygınlaşması aslında alışkanlıkların yaygınlaşması gibidir. İnsanlar dinleri derin bir sorgulama ve arayış neticesinde bulmaz daha çok çevresindeki pratik anlayış ve kavrayışlarla bir şeylere yönelir. Bu manada Türklerin tarih içinde girdiği dinlerin özellikleri, Müslüman yaşayış tarzı içine, bu biçimde dahlolunmuş ve yaşayışını sürdürmüştür. Daha sonraki ifadelerde de göreceğimiz gibi İslam geleneği içindeki sufilerin farklılaşarak Anadolu'da dervişlik adı altında Halk sufiliği bağlamında yorumlandığı görülmektedir.

2.2.3. İSLAM GELENEĞİNDE SUFİLER

İslam'ın ilk dönemlerinde bilinen anlamda derviş ve sufi yoktur. Sufiler çoğunlukla kendilerini hayatı boyunca peygamberi görmeyip fakat ona karşı yoğun muhabbeti olan Veysel Karani ile ilişkilendirmişlerdir¹⁸³. Onun gittiği yolun kendi gittikleri yol olduğu konusunda belirlemelerde bulunmuşlardır. Bunun yanında İslam Tasavvuf yorumları İmam Ali ve Halife Ebubekir üzerinden delillendirilir ve bu temel şahsiyetlerle, Sufizm, İslam içinde İslam'a uygunluk temelinde, merkez isimler arar ve bunları belirtir.

Sufizm daha çok İslam devletinin gelişmesi ve başka kültürlerle karşılaşılması sonucunda İslam'ın içinde oluşmuştur. Bunda Fars Kültürü ve Hint Kültürünün çok belirleyici etkileri olmuştur. Bu etkilerin İslam'a uygun olup olmadığı, nasıl bir İslam

¹⁸² Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, 26.

¹⁸³ Osman Eğri, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, Alevi Bektaşî Klasikleri VII, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

anlayışının gerçek olduğunu araştırmak daha özel bir araştırma konusudur. Bu konuda Ömür Ceylan'ın “Böyle buyurdu Sufi” çalışmasını burada zikretmek yerinde olacaktır.

İslam tarihinde sufilik tarikatlar vasıtasıyla yaygınlaşmıştır. Tarikatlar aslında birer öğrenme okulları, şimdiki manada ekollerdir. Kahire, Keşmir, Konya üçgeninde yaygınlık kazanan 12 ana tarikat isimleri, kurucu pirleri ve tarikatın kurulduğu şehirler şöyle sıralanabilir:

Yesevi'ye; Ahmed Yesevi (ö.562/1167 Yesi)
Kadiriye; Abdülkadir Geylani (ö.562/1167 Bağdat)
Rıfaiye; Ahmed Rıfai (ö.578/1182 Basra)
Bedeviye; Ahmed Bedevi (ö.675/1276 Mısır)
Şazeliye; Ebü'l-Hasan Şazeli (ö.656/1258 Mısır)
Halvetiye; Ömer Halveti (ö.800/1398 Herat)
Sadiye; Sadüddin Cibavi (ö.700/1300 Suriye)
Sühreverdiye; Ş. Sühreverdi (ö.632/1254 Bağdat)
Kübreviye; Necmüddin-i Kübra (ö.618/1221 Türkmenistan)
Mevleviye; Mevlana (ö.672/1273 Konya)
Bektaşîye; H. Bektaş-ı Veli (ö.669/1270 Hacıbektaş)
Nakşibendiye; B. Nakşibend (ö.791/1389 Buhara).¹⁸⁴

XII-XIV yüzyıllarda kurulan ve gelişen tarikatlar İslam geleneği içinde etkin tarikatlardır. Bununla birlikte bir de bir süre tarikatlar devrinde varlığını sürdürdükten sonra fikirleri ve tavırları ile çeşitli tarikatlar içerisinde eriyen daha Batını karaktere sahip olan ve özellikle Anadolu coğrafyasında dini-siyasi çok önemli tesirler bırakan bazı ekolleri de burada zikretmek gerekir bunlar:

Vefailer; Ebü'l-Vefa Bağdadi (ö.501/1107)
Babailer; Baba İlyas Horasani (ö.637/1240)
Kalenderiler; Cemaleddin Savi (ö.631/ 1233)
Haydariler; Kutbuddin Haydar (ö.618/ 1221)
Hurufiler; Fazlullah Esterabadi (ö.796/1394).¹⁸⁵

Özellikle yukarıdaki ekoller kurumsallaşmış tarikatlar içinde değil de halk arasında kurumsallaşmamış dini-siyasi anlayışlarda etkili olmuştur. Çalışmamızın konusu olan Alevi Bektaşî dervişleri de söz konusu anlayışları çoğu zaman bünyelerinde taşımıştır. Zaten bu dervişler Batını¹⁸⁶ karakterli dervişlerdir ve bu kişilerin İslam anlayışı ortodoks İslam'ın anlayışı ile ciddi tezatlıklar gösterir. Abdülbaki Gölpınarlı bu konuda;

“Batıniliği temsil edenler, Müslümanlığa inanmamış kişilerdir; asıl Müslümanlık, bizim anladığımız Müslümanlıktır diye telkin ettikleri esaslar, tümünden Müslümanlığa aykırıdır; fakat bu aykırılık, çok zekice gizlenmiş, İslami bir şekle

¹⁸⁴ Ceylan, a.g.e., 18.

¹⁸⁵ a.g.e.

¹⁸⁶ Uludağ, a.g.e., 68.

bürünmüştür.”¹⁸⁷

Gölpınarlı’nın Batıniler hakkında İslam dışı olduğu kanaati İslam’ın ne olduğu tartışmalarından kaynaklanmıştır. Fakat bu dervişler ve sufiler kendilerini İslam hatta İslam’ın asli yorumu olduğunu söylemişlerdir. Gerek yaşayış gerekse düşünceleri göz önüne alınırsa bu kişilerin kendilerini olmadıkları bir kimlikle göstermeyecekleri açıktır. Bu derviş-sufilerin İslam’la münasebetlerini, İslam dairesi içinde düşünmelerini inançları ifade ederken Ayet ve hadisleri kullanmaları ile delillendirebiliriz. Çünkü bu kişiler, İslam’ın sadece zahiri bir anlayış olmadığını, içsel bir anlayış olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Bu Batıni tarafları kutsal kitabı okurken öne çıkardığı ayetlerden de görünmektedir. Söz konusu sufi dervişlerin düşüncelerini temellendirdiği Kuran-ı Kerim’deki tasavvufa delil gösterilen ayetlerden bazılarını çalışmamıza naklederken Ömür Ceylan’ın çalışmasından yararlanılmıştır.¹⁸⁸

“Hatırla ki Rab’in meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak insanı mı halife kılıyorsun, dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.” Bakara 2/30

“Allah, Adem'e bütün isimleri öğretti.” Bakara 2/31

“Doğu da Allah'ındır, batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır.” Bakara 2/115

“Gözler O'nu göremez, halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.” En’am 6/103

“Attığın zaman da sen atmadın fakat Allah attı (onu)” Enfal 8/17

“Bu dünyada kör olan kimse ahirette de ködür.” İsra 17/72

“De ki: Ruh Rabb'imin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.” İsra 17/85

“O'nun zatından başka her şey yok olacaktır.” Kasas 28/88

“Biz emaneti (göklere, yere ve dağlara) teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o, çok zalim ve çok cahildir.” Ahzab 33/72

“Allah'ın eli (kudreti), onların ellerinin üzerindedir.” Feth 48/10

“Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biz biliriz ve biz ona şahdamarından daha yakınız.” Kaf 50/16

¹⁸⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

¹⁸⁸ Ceylan, a.g.e., 21-25.

“Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki, (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.” **Necm 53/9**

Ayetlerin dışında yine Ceylan'ın çalışmasında tasavvufa delil olarak gösterilen bazı hasisler ise şunlardır:

*Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve halkı yarattım. Nefsini bilen Rabbi'ni bilir. Ölmeden evvel ölünüz. Fakirlik övüncümdür. Bir saatlik tefekkür yetmiş bin senelik ibadetten daha hayırlıdır. Allah Adem'i kendi sureti üzere yarattı. Allah Adem'i yarattı ve onda tecelli etti. Tanrıyla beraber olduğum öyle özel anlar vardır ki, ona, en yakın melekler ve hatta diğer nebiler dahi sığmaz. Kulum nafile ibadetleri ile ben onu sevinceye kadar daima bana yaklaşıp. Ben onu sevdiğimde ise onun işiten kulağı, gören gözü, söyleyen dili ve tutan eli olurum. Yarattığım yerlere ve göklere sığmadım ama mümin kulumun kalbine sığımdım. Kur'an yedi harf (lisan) üzerine indirilmiştir. Adem su ve çamur arasında iken ben peygamberdim. Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız. Eğer ipinizi uzatsanız Allah'ın üzerine düşerdi. Gök kubbelerim altında öyle veli kullarım vardır ki, onları benden başkası bilmez. Velinin ilhamı nebinin vahyi gibidir. Kim beni (rüyasında) görürse Hakk'ı görmüş olur. Ben ilmin şehriyim ve Ali kapısıdır.*¹⁸⁹

Söz konusu hadis ve ayetleri Anadolu'da dervişlerin şiirlerinde görmek mümkündür. Doğrudan aktarılmasa da anlam ve mana olarak bu ayet ve hadislerle çoğu zaman rastlanır. Bunların yanında bir de Şathiyat-ı sufiyane adı verilen geleneğe zemin hazırlayan sözler vardır, bunlar ünlü sufilerin söylediğine inanılan sözlerdir. Bunlardan en bilinen bazıları şunlardır:

*“Bayezid-i Bistami'nin: “Cübbemin altında Allah'tan başkası yoktur. Ebu Hüseyin Nuri'nin: Ben Allah'a aşığım, Allah da bana aşıktır. Hallac-ı Mansur'un: Ben Hakk'ım. Şeyh Şibli'nin: Ben söylüyor ve ben dinliyorum. İbn Arabi'nin: Beni hakkıyla tanısaydınız bana secde ederdim.”*¹⁹⁰

İslam, tasavvufu Batını bir anlama ve uygulama alanına dönmüştür. Söz konusu dönüşüm ortodoks İslam anlayışınca her dönemde eleştirilmiş hatta eleştirilmekle de kalmamış, yukarda zikrettiğimiz birçok sufi, din adına verilen fetvalarla öldürülmüştür. Aslında bu farklı yorumlamalar evrensellik iddiasında olan bir din için doğal ve gereklidir. Evrensel bir din bütün bu farklılaşmalar sonunda ancak evrensel bir niteliğe kavuşacaktır. Kanaatimizce İslam'ın aldığı her şekil İslam'ın asli unsurudur. Asıl İslam tartışması çoğu zaman siyasi beklentilerin gerekçelerini hazırlamak içindir. Her farklı okuma bir insan gözüyle yaratıcının nasıl anlaşıldığının ipucunu verir, bu da bütünden ne beklendiğinin işaretlerini taşır. Çünkü bu farklı anlayışlar, İslam'ın farklı bir okumasını, anlaşılmasını ve yaşanmasını salık veren özgürleştirici bir tutum geliştirirler. Sufiler ve dervişler İslam dünyası içinde önemli ruhsal kanallardır Sadî'nin deyişiyle derviş gönül ehli ve Allah adamıdır.

¹⁸⁹ Ceylan, a.g.e., 26-28.

¹⁹⁰ a.g.e., 54.

*"Derviş gönül ehlidir, Allah adamıdır. Çiğnendikçe daha iyi ürün veren toprağa benzer. Sevimli ve güzel yüzlüdür, soğuk tabiatlı ve asık suratlı değildir. Herkesi anlamaya ve derdine deva bulmaya çalışır. Ermiş ve ergin bir insandır. Dervişin eli, gönlü ve bedeni boştur; elinde mal, gönlünde mal edinme arzusu bulunmaz, bedeniyle günaha girmez."*¹⁹¹

Vâhidî (ö:1523) yazdığı "*Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*" adlı eserinde Edhemî, Câmî, Şemsî, Abdal gibi adlar alan acaip kıyafetli, garip davranışlı derviş zümrelerinden bahseder.¹⁹² Bunların karakteristik özelliklerini şöyle belirler: 1- Saç kaş kazıtırlar. 2- Hırka ve şal giyerler. 3- Haydari adında küpe ve boyunlarına bir şeyler takarlar 4- İbadeti bilinen şekilde yapmazlar 5- Evlenmez ve başkasına gereksinim duymazlar.¹⁹³

Cüneyd-i Bağdadi'ye göre, "Sufi yeryüzüne benzer; ona her kötü şey atılır; fakat ondan ancak güzel ve temiz şeyler biter; üstünde iyi de gezer, kötü de. Bulut gibidir Sufi; her yere her şeye gölge salar; yağmur gibidir, herkesi sular. Sufiyi bezenmiş gördün mü, bil ki içi harap olmuştur. Tasavvuf, görünürde bir bağla bağlı olmadığın halde Allah'la bulunmandır."¹⁹⁴ Sufiler tasavvuf vasıtası ile mistik İslam düşüncesini oluşturmuşlar ve dervişlerle birlikte bunu uygulamışlardır. Allah'ı hayatın her zeresinde yaşamayı arzulayan bu anlayış, böyle yaşamayı hedefleyen kişiye de insanı kamil vasfını vererek onun konumunu özel kılmıştır. Dervişler insanı kamil olmak hedefiyle İslam'ın hedeflediği insan tipine karşılık gelmişlerdir.

İbn Arabi, Hakk suretinde kendinde gizli olan potansiyelleri gerçekleştiren, tam ve kamil bir insanı tanımlayan insan-ı kamil düşüncesiyle, insanın âlemdeki yeri arasında bir ilişki kurmuştur. Bu açıdan, 'Hayvani İnsanlara' kıyasla, 'İnsanı kamil' olanlar övülmeye değer her insani özelliği taşıdığı vurgulanır. Onlar insan, irfan ve merhametin, ahlaki ve manevi iyiliklerin tümünün temsilcileri olarak kabul edilir. İnsanı Kamiller insanlara ve topluma, mutlak iyi olan Hakk ile, en ideal uygarlığı kurmaları için rehberlik ederler. İnsanları ahirette mutlak mutluluğa ileten insan-ı kamil, halk içinde Hakk'ın temsilcisi olarak muamelede bulunur.¹⁹⁵ İnsan ile alem arasında Arabi'nin kurduğu bu organik bağ sebebiyle, İbn Arabi İnsan-ı Kamilleri âlemin "sütunu" olarak adlandırır. İnsan-ı Kamilsiz âlemin, çökeceğini belirtir. Aslında insanı kamille bir zahit'in hem farkına, hem de değişimine Mevlana ile Şems güzel bir örnektir. Şems İslam'ın temel tezlerine ters düşen bir dervıştır. Şems Mevlana'yı uyandırıp ortodoks İslam söyleminden koparıp aşka düşüren bir dervıştır bu konuda İlhan Başgöz şöyle bir belirleme yapmıştır.

"Mevlana... Coşkun bir dervişe, Şems'e rastlıyor; onunla yedi gün halvet oluyor. Bu halvetten çıkan Mevlana artık bambaşka bir Mevlana'dır. Devrinin en büyük camilerinde ders veren, ayakkabılarını çıkarıp saray kadınlarıyla semah ettikten

¹⁹¹ Sadi-i Şirazi, *Gülistan*, (Haz.: Sadık Yalsızuçanlar) Timaş yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁹² Yazıcı, "Derviş Maddesi", 189.

¹⁹³ Yıldırım, a.g.e.

¹⁹⁴ Reha Çamuroğlu, *Tarih Heterodoksi ve Babailer*, 3. Baskı, Om Yayınları, Tarih Dizisi, İstanbul, 1999, 117.

¹⁹⁵ William Chittick, *Hayal Alemleri İbn-Arabi ve Dinlerin Çeşitliliği Meselesi*, (çev.: Mehmet Demirkaya) Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, 39.

sonra, ayakkabılarını altınla, elmasla, pırlantalı küpe ve yüzüklerle dolu bulan, dinleyicileri beylerden ve sultanlardan oluşan Mevlana tümünden değişecektir. Dergahının kapısını yoksullara ve kötü kadınlara açacak, kurulu düzenin hoş görmediği yerlerde semaha duracaktır. Mevlana'yı karşı kültüre ve aykırı yola çeken Şems, bu nedenle öldürülecektir.¹⁹⁶”

Aslında İslam içinde Mevlana'nın yaşadığı böyle bir değişimin hoş görüldüğüne çok az rastlanılmıştır. Mevlana da Şems gibi öldürülebilecekken yaşayabilmiş hatta Şems'ten öğrendiklerini aktarabilecek zamanı olabilmıştır. Bu hoşgörünün temel sebebi Mevlana'nın ortodoks İslam içinde olduğu kabulüdür. Fakat eserleri dikkatle incelendiğinde hulül inancından Tanrının bedenlenmesi inancına, son vahyin devam ettiği söyleminden, tabiat varlıklarının evrimine kadar birçok ortodoks İslam'a göre reddedilen görüşler savunulmuştur. Tasavvufun bu yönü Klasik İslam'a göre, sabit gibi görünen anlayışların esnemesine vesile olmuş ve İslam'ın zenginleşmesini sağlamıştır. Mevlana'yı da saran Batıni karakterin diğer ismi Sufizm hakkında XX. Yüzyıl mistiklerinden Osho şöyle demiştir;

“Sufizm bir dünyadır, bir dünya görüşü değildir. Sufizm bir aşkın bilgelik halidir ama bir aşkın bilgelik felsefesi değildir. Sufizm teori anlatmaz, pratik ipuçları verir.”¹⁹⁷

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere tam bir katılımı gerektiren her şey gibi, ona iştirak etmeyen birinin, Sufizmi doğru değerlendirmesinin mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni *'Sufizmin kendi aracılığıyla anlaşılmasıdır'*.¹⁹⁸ Elmalar konusunda bir uzman olabilir ve onlar hakkındaki her tür olgu bilinebilir, fakat bir elma tadılmadığı müddetçe elma hakkındaki bilgi sadece dolaylıdır.

Dervişler İslam dünyası içinde gönül ehli, hal ehli kişiler olarak adlandırılmıştır. İslam dünyasında yaşamış ve entelektüel olarak kabul edilebilecek kişiler de derviş olarak anlaşılmak istemişlerdir. Dervişlik bu anlamıyla bir derinlik ve anlayış zenginliği anlamına gelmiştir. Bu konuya en iyi örnekleri Osmanlı İmparatorluğu saray çevresinde şiir yazan divan edebiyatı şairleri arasında bulabiliriz. Söz konusu bu şairlerden bazıları gerçekten sufi tabiatlı ve tarikat bağlantılı kişilerdir. Bazıları ise dervişlik ve derinlik anlamında kurulan bağ sebebi ile derviş olarak kendini adlandırmıştır. Divan edebiyatında dervişten bahseden Ahmet Paşa, Cafer Çelebi, Adni, Nesimi, Karamanlı Ayni gibi bir çok şair vardır.¹⁹⁹ Çalışmamızda dervişliğin iki kullanım tarzı örneklenecektir. Birincisinde dervişlik hakkındaki kaside ve gazeller, ikincisinde ise derviş redifli şiirler örnek olarak gösterilecektir. Dervişlik hakkında Hayreti ve Nevi'ye ait kaside ve gazellerden örnekler şunlardır;

¹⁹⁶ İlhan Başgöz, *Yunus Emre*, Pan Yayınları, İstanbul, 1999, 49.

¹⁹⁷ Bhagwan Shree Rajneesh Osho, *Zen Yolu / Tasavvuf Yolu*, (çev.: Sertaç Kartal) Okyanus Yayınları, İstanbul, 2000, 105.

¹⁹⁸ Stuart Litvak, *Sufizm Bilgelik Arayışında Tasavvuf Yolu*, (çev.: Nur Yener) Okyanus Yayınları, İstanbul, 2003, 95.

¹⁹⁹ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf - 14 ve 15. yy. Divanlarına Göre*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007, 401-406.

Günleri toğdı ısındı haline dervişler

Gördiler fi'l-cümle çün mihr ü vefa-yı ruzgar.²⁰⁰

Gönül abdalına han-ı visalün olmadı ruzi

Geçinür gam yimekle ruz u şeb derviş kani'dür²⁰¹

Dervişlerüz ki mülk-i Süleyman'a virmezüz

Bu kuy-ı fakr u fakada kendü bucagumuz²⁰²

Nev'i'yi mazhar kılaldan lutf u kahrın sureti

Sözleri şahanedür evza'ı dervişanedür²⁰³

İkinci örneğimiz ise, Zati ve Yakını'nın derviş redifli şiirleridir. Bu şiirlerde dervişliğin neliği ve şairin dervişlik hakkındaki görüşleri anlatılmaktadır.

Mefa'lün Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün,

Nola can-ü gönül olsa kulı kurbanı dervişün

Bu alem tekye-gahında naziri kani dervişün

Hicabı keşf it ey sufi temaşa kıl bu esrarı

Gören halva-yi la'lini olur hayranı dervişün

Şeref vire felekde Müşteriye tali'üm bin yıl

Eger kim asitanında olam mihmanı dervişün

Feleklerde görüb yüz şenk ile çarha sema'eyler

Olupdur ay ile gün mihri ser-gerdanı dervişün

Yürürler baş açuk yalın ayak' uryan olub **Zati**

Şaçı meftüli abdal eyledi çendani dervişün²⁰⁴

²⁰⁰ Hayreti, Divan- Tenkitli Metin, (Haz: Mehmet Çavuşoğlu, Mehmet Ali Tanyeli), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981, Kaside, 12/5

²⁰¹ Hayreti, a.g.e., Gazel 60/2

²⁰² Hayreti, a.g.e., Gazel 127/3

²⁰³ Nevi, Divanı- Tenkitli Metin, (Haz: Mertol Tulum, Ali Tanyol), İstanbul, 1977, Gazel, 155/5

²⁰⁴ Zati, Divanı- Tenkitli Metin, (Haz: Ali Nihat Tarlan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, II. Cilt, İstanbul, 1967-1970, Gazel, 781.

mefa'ilün fe'ilatün mefa'ilün fe'ilün,
Za'if idüp dili reşk-i hilali derviş'ün
Beni hayal ide gibi hayali derviş'ün
Külâh-ı cem sana ey sakın-i saray-ı sürür
Yeter bana seg-i kuyı sıfali derviş'ün
Sitare olmaz-ısa afitaba hem –pehlu
Nedür ya mihr-i 'izarında hali derviş'ün
Geda-yı bi-ser ü payı şeh-i dü- alem ider
Sürur- ı cam –ı lebiyle visali derviş'ün
Nedür hüviyyeti bilmek dilersen ey derviş
'Ayan ider anı nur-ı cemali derviş'ün
Var ey geda seg-i kuyına iltiyam eyle
Tevazu '-ıla gerek her hısali derviş'ün
Libası jende kıl abdal ol İbni Edhem-veş
Yakını ışkına giy kara şalı derviş'ün
Urur yüreklere ateş bu nazm-ı 'alem-suz
Beli pür-ateş olur hasb-ı hali derviş'ün²⁰⁵

Tasavvuf ve onun belirlemeleri ışığında yapılan değerlendirmeler, İslam'ın yorumlanması konusunda oldukça geniş ve insancıl bir düşünce akımı olarak Şii ve Sünni ortodoksiyi zorlayan bir fikri yoğunluk geliştirmiştir. Tasavvufun kökeninin İran, Hint ve eski Mısır'a dayandığı genel olarak kabul edilmektedir.²⁰⁶ Türk halk İslam'ının biri ortodoksiye, öteki heterodoksiye dayanan iki boyutu vardır. Bu

²⁰⁵ Ömer Zülfe, *Yakını, Divan- Tenkitli Metin*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004, Gazel, 115.

²⁰⁶ Bkz.; Abdulkaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Der Yayınları, İstanbul, 1979. ; Melikof, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*; Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*.

yüzden Türk Halk İslam'ını yalnızca heterodoks yoruma indirgemek yanlış olur.²⁰⁷ Atalarımız, gene tarihçilerin verdikleri bilgilere göre, Anadolu'ya, biri Arap yarımadası üzerinden, güneyden, diğeri de İran'dan, Hazar Denizi'nin güneyinden, doğudan olmak üzere iki ayrı koldan girmişlerdir. Ve gene bilindiği gibi, az sayıda güneyden gelenlerin genellikle İslamlığı Arabistan'da benimsemiş Sünni-Hanefiler olmasına karşılık, doğudan gelenlerin de neredeyse tamamı Şaman, ya da panteist ağırlıklı heterodoks Müslümanlar, bugünkü deyimimizle Alevi-Bektaşiler olduğudur.²⁰⁸ Özellikle Horasan ekolünün ağırlıklı olduğu ikinci grubun halk İslam'ı anlayışı daha çok diğer bölümlerde de aktardığımız üzere Anadolu medeniyetleri ve Türk gelenekleri etkisi altında şekillenmiş, diğeri ise Arap kültürüne Alevi-Bektaşilere nazaran daha yakın durmuştur.

Modern çağlara gelindiğinde İslâm dünyasında dervişlik, tasavvufî yönden gelişmeyi ön plana çıkardığı için öncelenmiş, fakat İslami bazı prensipleri eleştirdiği için de çok sıkı bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu manada yozlaşmış olarak değerlendirilmiştir. Fakat İslam içinde, genelde gelişme, değişme ve evrenselliğe çağrıda bulunan bu Allah dostları ihmal edilmiş ve bizzat resmi İslam tarafından din dışı ilan edilmişlerdir. Fakat zamanla din dışı dedikleri kişilerin teorileri ile değişen dünyaya dinlerini uydurmak için zulüm ettikleri düşünürlerin düşüncelerinden faydalanmışlardır. İslam içinde sufilerle başlayan, Tasavvufla sistemli bir öğreti haline gelen ve dervişler kanadıyla tarikatlarda kurumsallaşan yapı, İslam'ın günümüze kadar uyum süreçlerinde geliştirilerek gelmesine vesile olmuştur. Dervişler İslam içinde çok farklı değerlendirilseler de asıl itibarlarını halk nazarında almışlar ve onlarda kendilerini var eden halkla bir şekilde ilişki içinde olmuşlardır. İslam tarikatlarının yapısı züht anlayışından dolayı ayrı yaşamayı beraberinde getirse de zamanla halk ile ciddi manevi alış verişler olmuştur. Söz konusu dervişler İslam'ın halk tarafından anlaşılmasında büyük rol oynamışlardır.

2.2.4. ANADOLU'DA DERVİŞLER

Anadolu İslam'la karşılaştığında, yoğun mistik bir deneyimi olan kültürlerin tortusunu bağrında taşıyordu. Hem eski Anadolu uygarlıklardan kalan mistik birikim, hem de erken ve geç Türk göçleri ile olan dönemde, ciddi mistik bir yapı oluşmuştur. Bu öyle bir süreçtir ki, Doğu Roma imparatorluğu zamanında bile, halkın inancı ile resmi kilise inancı arasında zıtlıklar olmuştur. Halk Paulicien inancına bağlıdır. Benzer bir şekilde, İslam devlet dini olarak kendini sunduğu biçimiyle halk arasında kabul görmesi mümkün olmamıştır. Bu sebeple İslam Anadolu'da daha çok

²⁰⁷ Ocak, *Türkler Türkiye ve İslam*, 52.; Güler Eren, *Osmanlı Ansiklopedisi, Toplum* (Edi.: Güler EREN, Doç. Dr. Kemal ÇİÇEK- Cem OĞUZ) IV. Cilt- Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, 381-383.

²⁰⁸ Demirtaş Ceyhun, "Anadolu Türklerinde Din, Siyasal Otorite ve Edebiyat", *Varlık*, LXVII-1109, 2000, 61.

mistisizm vurgusu yaparak yayılabilmiştir. Anadolu halkının mistik geçmişine dair Ergün Arıkdal'ın şöyle bir tespiti vardır.

*“Anadolu halkının en eskisinden en yenisine, yani en son göç olan Oğuzların göçüne varana kadar bütün asıl beslenme kaynağı Moğolistan'dır. Moğolistan'daki Uygurlardır. Mu Uygurluğu'nun insanları göç edecek yer olarak Uygurları temel olarak seçmişlerdir. Uygurların inanç, bilim, sosyolojik yaşam, insan ve doğa arasındaki denge, insan ve kozmos arasındaki yapılar bakımından getirip bıraktıkları esaslar çok doğrudur.”*²⁰⁹

Uygurlardan Anadolu'ya göçlerle mistik kökenin bağıını kuran Arıkdal Anadolu halkının kalıtımsal olarak getirdiği en büyük niteliğin psişik olduğunu söyleyerek²¹⁰ çalışmamız için önemli bir tespiti daha yenilemektedir. Bu toprakların insanların psişik varlıklar olması, dervişlerin kökeninin çok eskilere dayandırma gereğini karşımıza çıkarmaktadır. Daha sonralarda da belirteceğimiz üzere görüşme yaptığımız birçok derviş,²¹¹ dervişliğin geçmişini bilinmeyen zamanlara kadar götürüp, İslam içinde kemale erdiğini belirtmiştir.

Alevi Bektaşî dervişleri ve diğer mistik yapılar, Anadolu'da yan yana ve birbirlerini etkileyerek yaşamışlardır. Buna örnek olarak Hacı Bektaş dergahı ile Hristiyan mistiklerinin Kapadokya bölgesinin yakınlığı dikkat çekicidir. İki de resmi din anlayışlarının dışında Batını yorumlara sahip düşünce sistemlerine sahiptir. Bununla birlikte heterodoks inançların, daha çok kırsal halk yığınlarına özgü olduğundan ortak yanları çoktur. Öyle ki, bir Alevi-Bektaşî dervişiyile, yoksul bir manastır keşişinin yaşam görüşünü ve biçimini birbirinden ayırmak güçtür. Anadolu'da İslami halk tasavvufunu, Hacı Bektaş Veli ve onun Sulucakarahöyük'teki dergahına bağlı halife ve dervişleri temsil ettiği gibi, Hristiyanlık halk mistisizminin temsilcileri de bu manastır keşişleridir. Kapadokya bölgesinde, Alevi inançlı Türkmenlerle, Hristiyan mistikler iç içe yaşarken, kent merkezlerinde yaşayan Bizanslılar bu Hristiyan mistiklerine, küçümseyerek Trogtlytai□ (toprak altındaki deliklerde yaşayanlar) demişlerdir.²¹² Bu sıralarda Rum'da (Anadolu'da) Gazıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyanı Rum şeklinde isimlendirilen dört kesim vardır.²¹³

Söz konusu dervişler aslında Anadolu insanının temel ruhsal beklentileri ve anlayışlarına karşılık gelmiştir. Bu manada halk sufiliği halkın dini nasıl anladığı ve geleneği ile dini nasıl şekillendirdiği hakkında ciddi belirlemeler yapmaktadır. Göçlerle gelen Türkler kendi din tasavvurlarına uygun bir din anlayışı ile göç etmişler ve İslam'la bağları Batını anlayışlar vasıtası ile kurulmuştur. Söz konusu durum hakkında İlhan Başgöz şunları belirtmektedir;

“Orta Asya'nın göçebe Türkmen boyları Anadolu'ya geldiklerinde göçebe

²⁰⁹ Ergün Arıkdal, *Büyük Sentez Tekamül*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1999, 300.

²¹⁰ Arıkdal, a.g.e., 302-303.

²¹¹ Mehmet Ali Işık, (Işık Ruhan- Derviş Ruhan), Kuzalan Köyü, 1928-1995.; Ali Zeytinli, (Derviş Zefil Ali) Kırca Köyü, 1933, İlkokul mezunu.; Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş) Gümüşhacıköy Merkez, 1935, İlkokul.

²¹² Ayrıntılı bilgi için bkz., İsmail Kaygusuz, *Hünkar Hacı Bektaş*, Alev Yayınları, İstanbul, 1998.

²¹³ Cebeci, a.g.e., 57.

kültürleri ile eski inançlarını da birlikte getirmişlerdir. Anadolu'ya yerleşen bu göçebe Türkler kendi inanç ve geleneklerine en yakın kültür ve din merkezleri olarak Batını tekkelerini bulmuşlardır. Yerleşik hayata yeni geçen veya hala göçebe kalan Türkmenler, bu tekkelerde bir yandan yukarı kültürün, dilini ve edebiyatını tanıyor, bir yandan da yoz toprağı işlemeyi, bostan yetiştirmeyi, bağ bahçe yapmayı, ev kurmayı öğrenmişlerdir.. Çünkü bu tekkeler, bağ bahçe ve sebze yetiştirmede becerikli olmuşlardır.”²¹⁴

Türkmenlerin söz konusu bilgi ve teknikleri öğrenmeleri tekkeler vasıtası ile gerçekleşmiştir. Türk boyları İslam'la ilk kez sufilik kanalıyla Horasan'da, daha sonra da dervişlerin etkilerine teslim oldukları Anadolu'da karşılaşmışlardır. Bu dervişler, Türkmenlerin şaman inançları ve aşiret boy örgütlenmelerinden gelen geleneklerini, mistik İslam'a taşıyıp uyumlulaştırmaları sürecinde rol oynamışlardır. Bu süreçte, irsi boy, aşiret reisleri kendi topluluklarının toplumsal ve ruhani yaşamını yöneten dede veya babalara dönüşmüştür. Söz konusu süreç hakkında Ahmet Yaşar Ocak'ın Sarı Saltık adlı çalışmasında özenle incelenmiştir. Sarı saltık üzerinden dönemin Anadolu ve Rumeli'sinin görünümü verilmiştir.

Ocak, Sarı Saltık'ın bir Işık (Kalenderi) olduğunu belirtmektedir²¹⁵. Başka bir ifade ile bir Batını olduğunu hem de Batınilerin en uçlarından biri olan kalenderilere mensup olduğunu söylemektedir. Sarı Saltık'ın İslamlaştırma sürecinde İslamlaştırdığı bölgelerin daha önce Bogomilizm adlı bir Hristiyan mezhebinin yaygın olduğu yerler olduğunu tespit etmiştir. Sarı Saltık'ın temsil ettiği İslam, yayılmadan önce Bogomilizm yerel Hristiyan halk arasında yaygındır. Bogomilizm'in nasıl bir mezhep veya inanç sistemi olduğunu anlamak için, onun temeli olan *Paulisyanizm'i (Pavlosçuluk'u)* ve ikisi arasındaki bağlantıyı bilmek gerekmektedir.²¹⁶ Paulisyanizm mezhebinin yayılmasını tehlikeli gören Bizans imparatorları I. Mihael (811–813) ve Leon (813–820), Anadolu'da Pavlosçular'ı büyük çapta katliama tabi tutmuştur. Bu zulümden kaçan Pavlosçular, Malatya ve havalisindeki Abbasilere bağlı Müslüman emirlere sığınmışlardır. Bundan sonra Pavlosçular, Müslümanlarla ittifak ederek Bizans'a karşı taarruzlarında Müslümanları desteklemişlerdir. Görüldüğü üzere Anadolu'nun eski sakinleri, Baba İlyas'ın propaganda ettiği doktrine benzer bir biçimde, "Tanrı tarafından bir kurtarıcının gönderileceğine" inanmışlardır. Buralarda oturan Hristiyan köylülere de Baba İlyas'ın vaaz ettiği doktrin bu yüzden hiç yabancı gelmemiştir. Buradan da Baba Resul'ün böyle bir mntıkayı seçmekle ne kadar isabet ettiği çok iyi anlaşılmaktadır.²¹⁷ Söz konusu bölge Roma İmparatorluğu tarafından ciddi sıkıntılara sokulmuş ve halk neredeyse yaşadıkları yerleri boşaltmak zorunda kalmıştır. Hristiyan halkın kaçarak boşalttığı bölgelere, ya da ulaşım yolları boyunca stratejik noktalara, dervişler (Kalenderiler, Bektaşiler ya da diğerleri); yerleşmişlerdir²¹⁸. Bu dervişlerin amacı "gönülleri fethetmektir". Reha

²¹⁴ İlhan Başgöz, "Turkish Folk Stories About the Lives of Minstrels" Journal of the American Folklore, 65/258, 1952, 331-340.

²¹⁵ Ocak, *Sarı Saltık*, 76.

²¹⁶ a.g.e., 92.

²¹⁷ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 119

²¹⁸ Nathalie Clayer-Alexandre Popoviç, "Osmanlı Döneminde Balkanlar'daki Tarikatlar", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (Haz.: Ahmet Yaşar Ocak) Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXX-3, Ankara, 2005, 248.

Çamuroğlu'nun bu dervişlerin tahta kılıç sembolü üzerine yaptığı belirleme zihin açıcıdır.

*"Dervişlerin amacı "gönülleri fethetmektir". Fetih aracı ise o dönemde kılıçtır. Fakat fetih aracı olan kılıç, baskı aracıdır da. Keser, doğar, öldürür. Çeliktendir, pahalıdır. Devletlerin saldırgan evrenine ve beylere yaraşır. Ama tahta kılıç öyle değildir, hem fetih çağrısını hem de uzlaşma isteğini ulaştırmaktadır. Beylerin kılıcı zora yönelik, çelikten; Heterodoks dervişlerin kılıcı gönüllere yönelik, tahtadandır."*²¹⁹

Fetihlerin gönülden başlayıp güçle sonuçlanması da Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamıştır. Bu konuda Tarihçi Balivet'de Anadolu'daki Türk yayılmasının mızrak başı olan Bektaşî dervişlerinin, daha askeri fetih başlamadan önce, mutasavvıfların yaydığı mistik evrenselliğin çekiciliğine kapılan Hristiyan yandaşlar kazandıklarını belirtmektedir.²²⁰ Bunun yanında bazı yerleşik halklar arasında Hristiyanlığın etkisi azalmıştır, dinle bağları iyice incelmıştır. Bu durum da Müslümanlığa geçişi kolaylaştırmıştır.²²¹ Bununla birlikte başka bir unsur ise din değişmesi olduğu halde farklı dinlerin ibadethanelerin birbirini dışlamaz bir biçimde bağdaşmış olarak bulunabilmiş olmalarıdır.

Tekkeler XII-XIII. yy. da Anadolu'nun en önemli organizasyonlarından biridir. Tekkeler sadece mistik öğretilerin insanlara aktarıldığı yerler değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik alana dair bilgi üretilen, uygulama ve teknik öğretilen kurumlardır. Bunun yanında gerek yayılmaya çalışan Araplar ve Moğollar, dirlik ve düzen sağlamaya çalışan Bizans ve Türkler halka çok fayda sağlayamamışlardır. Daha çok halk onları savaş çıkaran ve kendi ürettiklerini ellerinden alan, din buyurganlığı yapan gruplar olarak tanımışlardır. İşte bu kaos ortamında Horasan erenlerinin bağdaştırmacı, mistik ve uyuma çağıran inanç evreni gerek Anadolu'ya yeni gelen gruplar, gerekse Anadolu'da yaşayan halklar için bir umut ışığı olmuştur. Horasan erenleri Anadolu'ya geldiğinde diyar-ı Rum'da Rum erenleri ile de birlik olarak senkretik, Batini tekkeler oluşturmuşlardır. Bu tekkelerde dini, mistik, kültürel ve teknik bilgi üretilip halkı bir uzlaştırıcı evrende birleştirmişlerdir. Daha sonra gerek Selçuklu gerekse Osmanlı, tekkelerin bu uzlaştırıcı evreninin gücünden yararlanarak, halkı, kendi etraflarında birleştirmişlerdir. Selçuklu, imparatorluğa dönüşünce bu tekkelerin evreninden vazgeçip, daha rahat yönetim sağlayabileceği İslam devleti modeline uygun görüşlere yönelmiştir. Bunun sonucu olarak da Babai ayaklanması²²² olmuştur ve Selçuklu imparatorluğu bu isyanı bastırmış olsa da bir daha kendini toparlayamamıştır. Başka bir ifade ile Anadolu'ya gelen devlet kuran Türklerle, halkın bütünleşmesini sağlayan Horasan erenleri ekolünün mücadelesinden iki tarafta zararlı çıkmıştır. Bunun üzerine gelen Moğol akınları Anadolu'yu umutsuzluğa düşürmüş, bu umutsuzluk ortamında yine güven verici merkez olarak sadece tekkeler kalmıştır. Daha sonra tekkeler ve onları var eden

²¹⁹ Çamuroğlu, *Tarih Heterodoksi ve Babailer*, 145.

²²⁰ Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan*, (çev.: Ela Güntekin) İkinci Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, 25.

²²¹ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev.: Erol Üyepazarcı) İkinci Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, 173.

²²² Ocak, *a.g.e.*

Horasan ekolünün desteği ile Osmanlı hızlı bir teşkilatlanma içine girip yeni bir güçlü devlet oluşmuştur. Osman beyin Şeyh Edebali'nin kızı ile evlenmesi bu birlikteliğin bir göstergesidir. Osmanlı uzunca bir süre tekkeler ve Türkmenlerle birliğini bozmamıştır. Osmanlı ilk olarak Yıldırım Beyazıt, sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında Anadolu birliğini sağlamaya çalışmıştır. Birincisi Timur tarafından engellenmiştir. Ankara savaşı fetret devri derken, Şeyh Bedreddin Hareketi²²³ ile dönem noktalanmıştır. İkinci büyük Batını isyanı olan Bedreddin hareketi aslında Tekkelerin Anadolu'da nasıl bir oluşum görmek istediklerinin işaretlerini vermiştir. Batıniler bütün din ve düşünme biçimlerini içine alan içrek, mistik aynı zamanda sosyal adalete uygun bir organizasyonun kurulması beklentisi içinde olmuşlardır. Fakat imparator olmak bu kadar eşit olmayı gerekli kılmadığı için, Batınilerin düşünsel evrenleri yöneticiler için tehlikeli düşünceler olarak görülmüştür. Özetle söyleyecek olursak, Batını düşünceler kaos anlarında derleyici, uzlaştırıcı olup toplumda güvenilir ana kaynak olmuştur. Fakat devletler güçlenince, batını anlayışla oluşturulan, bu adil düşüncenin kendinden daha etkili olmasına müsaade etmemiştir.

XIII-XV. yüzyıllarda Anadolu'da faaliyet gösteren derviş gruplarının çok çeşitli olduğu söylenebilir. Horasan kökenli dervişler çoğunlukta olmak üzere diğer İslam tarikatlarının bir çoğunun da Anadolu sahasında etkinliği olduğu söylenebilir. Söz konusu tekke ve dervişler, önce Selçuklu'nun sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda aktif rol oynamışlar daha sonra, Selçuklu İmparatorluğu ile yollarını Babai ayaklanması sonucunda ayırmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ise zaman zaman Batını tekkelerle çatışsa da Yavuz Sultan Selim zamanına kadar isyan sulh idare etmişlerdir.²²⁴ Fakat Yavuz Sultan Selim'le Şah İsmail'in arasındaki, Türkmenlerin ve İslam'ın başı olma mücadelesinin bedelini iki tarafta da halk ödemiştir. Anadolu sahasında Alevi Türkmen Batıniler öldürülürken, İran sahasında da Sünni Türkmen ve Araplar öldürülmüştür. Osmanlı'nın tutumu savaş bittikten sonra da devam etmiştir. Anadolu'daki Batını tekkeler ortadan kaldırıldığı gibi, Aleviler (Işıklar) de kovuşturmalara uğramıştır. 'Amasya'daki Kızılbaşların Cezalandırılmalarına İlişkin' başlıklı, Amasya Kadısına, Amasya Beğine, Çorum, Zile, Turhal, İskilip, Osmancık, Artukabad, Hüseyinabad, Güleş, Ortapare, İnabazan, Mecitözü, Kazabat, Katar, Karahisarı Demirli ve Havsa Kadılarına verilen buyruklardan²²⁵, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı öncesi Alevi tesbiti ve kırımı hakkındaki fetvalara,²²⁶ Alevi-Kızılbaşların mal ve mülklerini devlet yanlısı Hanefi-Şafii mezhebinde olanlara dağıtılmasına,²²⁷ kadar birçok belge ve kayıt Osmanlı arşivlerinde yer almaktadır. Zaten bu baskı ve kovuşturma sonucunda Aleviler ya inançlarını değiştirip, yerleşik hayata geçip Sünnileşmişler ya da dağ başlarına, yol yolak olmayan güvenli bölgelere göç etmişlerdir.

Aleviler yukarıda belirlediğimiz süreç içerisinde Osmanlı yönetiminden uzaklaşmışlardır. Fakat Bektaşilerin ilişkisi tarikatın kurulduğu günden II. Mahmut

²²³ Baki Yaşa Altınok, *Şeyh Bedreddin ve Varidat*, Oba Yayınları, Ankara, 2004.

²²⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

²²⁵ Birdoğan, a.g.e., 288.

²²⁶ Öz, *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, 257.

²²⁷ a.g.e., 265.

dönemine kadar sürmüştür. Bu ilişkide zaman zaman iniş ve çıkışlar yaşanmış olsa da özellikle yeniçeri ocağı üzerinde Bektaşî hakimiyeti sebebiyle, Bektaşîler Osmanlı için önemli bir tarikat olmuştur. 1826'da, Yeniçeriler Ocağı kaldırıldıktan sonra, bunlarla sıkı ilişkileri olduğu için Bektaşî tarikatı da kapatılmıştır ve mal varlıklarına el konulmuştur.²²⁸ Osmanlı sarayı, Bektaşîlere karşı alınan kararları Ferman olarak yürürlüğe koymuştur. Daha sonra Bektaşî tekkeleri yıkılmamış bütünüyle Nakşibendi şeyhlere devredilmiştir²²⁹. Bu sebeple bu devirden sonra Nakşiler çok güçlenmiş ve yayılması hızlanmıştır. Bu konu ile ilgili örnek verecek olursak; Hacı Bektaş Veli Dergahı'na postnişin olarak atanan Nakşibendi şeyhlerinin dergahı Sünnileştirememeleri, hatta kendilerinin Bektaşîlik yoluna girmeleri üzerine Esseyid Ahmet Muhtar'ın Feyzullah Efendi'ye gönderdiği uyarı yazılarının suretleri arşivlerde mevcuttur.²³⁰

Dergahtaki Bektaşî liderlerin dağıtılması aslında Anadolu'daki Alevilerin doğrudan Bektaşîlikle tanışmasına da imkan sağlamıştır. Bu durum Anadolu Alevileri içinde halk sufiliği bağlamında yeni dervişlerin ortaya çıkmasına da imkan sağlamıştır. Kurumsal yapısı çöken Bektaşîler halk arasında daha mistik ve aynı zamanda bilgi ve görgü bakımından uyandırıcı çalışmalar yapmıştır. Söz konusu dervişlerden birini örnekleyecek olursak. Amasya'da türbesi bulunan Hamdullah Efendidir. Kendisi aslında Hacı Bektaş dergahından sürgüne gönderilmiş bir liderdir ve gittiği Amasya'da kendisini bağrına basan Türkmen Alevileri bulmuş, onları görgü ve bilgi konusunda yetiştirmiştir. Bu insanların yaptıkları çalışmaların etkisi, daha sonra kurtuluş savaşı sırasında görülmüştür.²³¹ Onların yetiştirdiği dervişler Mustafa Kemal ve arkadaşlarına şeksiz şüphesiz destek vermişlerdir.

Alevi olarak adlandırılan toplulukların ve Bektaşî tarikatı çevresindeki kişilerin Kurtuluş Savaşına içten bir şekilde katılmaları konusu, Alevilik üzerine araştırma yapanların üzerinde uzlaştıkları konulardan biridir²³². Mustafa Kemal'in 23 Aralık 1919'da Hacıbektaş'a gitmesi ve burada üç gün iki gece kalması da bu yüzdendir. Mustafa Kemal Anadolu'da iken kendisini karşılayanlar arasında yoğunlukla Amasya'da, Tokat'ta, Erzincan'da, Sivas'ta, Ankara'da Aleviler vardır. Anadolu Alevi-Bektaşî'sinin gözünde Mustafa Kemal "evliya"dır, "mehdi"dir, Hz. Ali ve Hacı Bektaş'ın "don değiştirmiş" ve onları kurtarmaya gelmiş halidir.²³³ Bu konuda Amasya'dan bir derviş olan Kul Fakır şöyle bir dörtlük söylemiştir.

²²⁸ Fahri Maden, "Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yeni Yüzyılı" II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, Editörler: Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, 17-19 Ekim 2007, Ankara, Sayfa:1033-1059.; Irene Melikof, "1826 Sonrası Bektaşî Tarikatları", *Yabancı araştırmacılar Gözüyle Alevilik- Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* içinde (çev.: İlhan Cem Erseven) Ant Yayınları, İstanbul, 1997, 78.; Selmanpakoğlu, a.g.e., 28.

²²⁹ Butrus Abu Manneh, "1826'da Nakşibendi Müceddidi ve Bektaşî Tarikatları", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşîler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: İren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, 125.

²³⁰ Öz, *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, 97.

²³¹ Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.; Ali İhsan Aktaş-Sabri Yücel, *Anadoluda Bir Duru Kaynak Aşık Kul Fakır*, Dizgi Baskı, İstanbul, 1991, 64.

²³² Okan, a.g.e., 89. Küçük, a.g.e.

²³³ Baki Öz, *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yayınları, İstanbul, 1997, 25.

*"Batın tarafından gelir haberler
Mehdi çıkıp oynayacak teberler
Okundu fermanlar duymadı kerler
Aşıklar müjdeler satmak isterler"*²³⁴

Dörtlüğündeki "mehdi" Mustafa Kemal'den başkası değildir. Kul Fakır tam da Mustafa Kemal'in yaşadığı dönemde yaşamıştır. Zaten çalışmamızda Derviş Ruhan'ın öncesindeki dervişleri anlatırken Kul Fakır Ali dervişten de bahsedilmiştir. Kurtuluş savaşı döneminde Alevi-Bektaşiler Mustafa Kemal'e nasıl sahip çıktılarsa Cumhuriyet kurulduktan sonra da Cumhuriyete sahip çıkmışlardır. Kendi aleyhlerine olan tekke ve türbelerin kapatılması kanununu bile dönemin gereği diye kabul etmiş, hatta bunun gerekçesi olarak Gazi Mustafa Kemal'in Mürşit olarak ilmi göstermesini hakikat olarak kabul etmişlerdir.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra 13 Aralık 1925'de tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklar (Türbede hizmet edenler) gibi birtakım unvanların iptal edilmesine dair kanun kabul edilmiştir.²³⁵ Buna göre tekke ve türbelerin kapatılmış, dini eğitim vermeleri yasaklanmış, tarikatlarda kullanılan, Şeyhlik, Dervişlik, Müritlik, Dedelik, Seyitlik, Çelebilik, Babalık, Emirlik, Naiplik, Halifelik Büyücülük, Üfürükçülük, Falcılık ve gaipden haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla Nüshacılık gibi unvan ve sıfatlar ve bu unvan ve sıfatları işaret eden elbiselerin giyilmesi yasaklanmıştır. Bu kanuna uymayanların ise üç aydan eksik olmamak üzere hapse ve elli liradan aşağı olmamak üzere para cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir. Bu yasağa Alevi-Bektaşiler'den neredeyse hiç direnç olmamıştır. Fakat özellikle Nakşibendi tarikatından ciddi itirazlar gelmiştir. Öyle ki birçoğu istiklal mahkemelerinde yargılanmış ve ceza almıştır. Alevi-Bektaşiler, Mustafa Kemal'in kurduğu Cumhuriyetin ideal yönetim olduğuna inanmışlar ve halka adalet getireceği duygusunu taşımışlardır. Günümüzde bile Alevi-Bektaşilerin büyük bir çoğunluğu Cumhuriyetin devrimleri ile barışıktır. Söz konusu dönemden sonra Alevi Bektaşiler dervişleri de derviş ismini kullanmamışlardır. Bunun yerine Gerçek, Eren, Aşık gibi isimler kullanılmıştır. Tarihsel hatırlatmalar dışında Anadolu'daki dervişliği toparlayacak olursak şunları söyleyebiliriz.

Derviş Anadolu kültür görünümü içinde, ruhsal bilgiyi İslamla barışık olarak halka aktaran kişidir. Dervişin İslam'la bağlantısı, hakim düşüncenin insanlara aktardıkları temel sistemli düşünce bağlamı içinde bir ilişkidir. Fakat derviş, temel anlam dünyasını mistisizmle şekillendirir ve bunun köklerini yaşadığı coğrafyanın kültürel kökleri ve ait olduğu inanç sisteminin doğrular bütününden alır. Dervişler bu manada ruhsal özellikleri olan kişilerdir. Özellikle halk sufizmi içindeki dervişlerin şifacılıkları, geleceği görmeleri, beden dışı deneyimi önemsemeleri, vecd hallerine girmeleri ile ruhsal insan özellikleri göstermektedir. Dervişlik aslında resmi söylemin din anlayışına göre çok daha zor bir arınma ve insan olma durumuna çağrıdır. Bu yolun zorluğu, insanın düşüncede temizlik yaparak insan olabileceğine dair bir vurguyu yapması sebebiyledir. Klasik dinlerde hata yapılabilir ve bunun telafisi din

²³⁴ Aktaş-Yücel, a.g.e., 64.

²³⁵ Zeki Başar, *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, 161.

içinde mutlaka vardır. Ama dervişlerin yolunda yapılan hata ile yaşamaktan, onu anlamaktan başka yol yoktur. Derviş insan olma erdemine daha sıkı sıkıya sarılmıştır, bu sebeple kökü ait olduğu toplumun kültürel köklerine uzanmaktadır. Gücünü kendini var eden kültürden ve ruhsal birlikten alır. İçinde görüldüğü din sadece ifade için gerekli kavramları ve anlam şemalarını verir. Anadolu insanının gözünde en büyük dervişlerden biri olan ve halkın gönlünü her hali ile kazanan Derviş Yunusun, dervişliğin zor ama derin anlamı üzerine belirlemeler yaptığı bir şiiri ile çalışmamızın bu kısmını noktalamak, işin ustasının sözüyle bitirmek gereğince anlamlı olacaktır.

Dervişlik der ki bana, Sen derviş olamazsın
Gel ne deyeyim sana, Sen derviş olamazsın

Derviş bağı baş gerek, Gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek, Sen derviş olamazsın

Döğene elsiz gerek, Söğene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek, Sen derviş olamazsın

Dilin ile şakırsın, Çok mailer okursun
Vara yoğa kakırsın, Sen derviş olamazsın

Kakımak varmışsa ger, Muhammet de kakırdı
Bu kakımak sende var, Sen derviş olamazsın

Doğruya varmayınca, Mürşide yetmeyince
Hak nasip etmeyince, Sen derviş olamazsın

Derviş Yunus gel imdi, Ummanlara dal imdi
Ummana dalmayınca, Sen derviş olamazsın.

3. BÖLÜM: Dervişliğin Alevi- Bektaşî Geleneğindeki Durumu

3.1. Dervişlerinin Sınıflandırması ve İşlevleri

3.1.1. Dervişlerin Sınıflandırılması

Derviş üzerine buraya kadar yaptığımız belirlemelerden hareket ederek, dervişliğin birçok farklı görünümünün Alevi Bektaşî geleneğinde görüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Alevi Bektaşî dervişliğinin üç farklı biçimde sınıflandırılıp tanımlanabileceği söylenebilir. Bunlardan birincisi; bir tarikata girmiş, onun yasa ve törenlerine bağlı olan dervişler. İkincisi; alçakgönüllü ve her şeyi hoş gören dervişler. Üçüncü olarak da; yoksulluğu çilekeşliği benimsemiş dervişler diye sınıflandırılabilir²³⁶. Derviş kelimesinin sınıflandırılmasında kelimenin halk için özel anlamlara geldiği de dikkate alınırsa bu sınıflandırma daha da anlamlı olacaktır.

Halk, "derviş"i dünyadan elini eteğini çekmiş, dünyanın hiçbir nimetine yüzünü dönmeyen kişi olarak düşünmektedir.²³⁷ Durum böyle olunca dervişlik halk için zorluklarla dolu bir dünya kavrayışı olarak görülmüş ve halkın dervişlere saygı ve hayranlık duymalarına sebep olmuştur. Bunun yanında dervişlik, İslam'ın her algılanış biçiminde özel bir yere sahiptir. Çünkü dervişler aslında tasavvufi iç içe bir yaşam sergilemişlerdir. Bu anlamıyla derviş, ortodoks olsun heterodoks olsun Türk "halk İslam"ının temel ögesidir.²³⁸ Aslında İslam'ın Anadolu'da yaygınlaşmasından, halk nazarında kabul görmesine kadar birçok unsurun uygulayıcısı dervişler olmuştur.²³⁹ Bunun yanında dervişler tasavvuf yorumu ile Anadolu'da yayılmaya uygun bir ortam bulmuşlardır.²⁴⁰ Bu yayılma dönemlerinde özellikle Amasya, Tokat, Çorum ve Yozgat çevresinde Hacı Bektaş ve Erdebil tekkesiyle ilintili olan dervişler, abdallar ve babalar oldukça etkin olmuşlardır.²⁴¹ Söz konusu bu dervişlerin Alevi Bektaşî geleneği içinde özel bir yeri vardır. Anadolu coğrafyasında yaşanan tarihsel birçok olayın, dervişliği başka formlara soktuğu gözükmektedir. Fakat her değişim Halk İslam'ı bağlamında farklılıklar yaratmış ve uzlaşma dervişler üzerinden yapılmıştır.²⁴² Bu sebeple dervişler Anadolu'nun uzlaştırıcı evrenini temsil etmiştir.

Dervişler üzerine yaptığımız çalışmamızda konunun uzmanlarından geri bildirim almak amacıyla, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Bektaşilik

²³⁶ *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 9. Baskı, 1.cilt, Ankara, 1998, 567.

²³⁷ Oğuz, *Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları*, 79.

²³⁸ Çamuroğlu, *Tarih Heterodoksi ve Babailer*, 116.

²³⁹ Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". Vakıflar Dergisi, 2, 1942, 279-304.

²⁴⁰ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 62.

²⁴¹ Ali Haydar Avcı, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Pir Sultan Abdal", Sürekli Kitaplar Dizisi, I, E yayınları, İstanbul, 2003, 13.

²⁴² Çamuroğlu, a.g.e., 116.

Bilgi Şöleninde, “Alevi Bektaşî Geleneğinde Dervîş”, başlığı altında tarafımızdan bir bildiri sunulmuştur. Bu bildiri Bilgi Şöleni kitabında yayınlanmıştır. Söz konusu bildiri geri bildirimler dikkate alınarak çalışmamızda yeniden düzenlenmiştir. Dervîşlerin sınıflandırılması ve işlevlerinde söz konusu bildirinin ana taslağı geri bildirimler dikkate alınarak düzenlenmiş ve kullanılmıştır.

Alevi Bektaşî geleneğindeki dervîşleri şöyle sınıflandırabiliriz²⁴³. Dervîş, adlandırmasını ilk olarak bir tarikatın üyesi olma, ikinci olarak alçakgönüllü ve her şeyi hoş gören ruhsal kişi, üçüncü olarak ise ruhsal bir yaşantı için yoksulluğu çilekeşliği benimsemiş kimse diye değerlendirilebilir. Bu şekilde üç temel farklı dervîş tipinden söz edebiliriz. Kaba bir sınıflama yapacak olursak. Bektaşîlerin “Babağan kolu”nda tarikata giren kişi kurumsal dervîşliğe, “Çelebiler kolu”nda ‘Efendilere’ hizmet eden, hoşgörülü, bağdaştırmacı dervîşliğe, halk arasında çilekeşliği benimsemiş kimseler ise meczup dervîşliğe örnektir.

3.1.1.1. Babagân kolunda tarikat dervîşi

Babagân kolu Bektaşîliği sistemli bir tarikattır. Babagân kolu “kâmil insan” yaklaşımını tarikat modeline uygun olarak organize etmiş, soydan değil liyakatle mertebelenmenin olduğu bir Bektaşîlik yorumudur.²⁴⁴ Bu yoruma göre, babaların evlenmeme geleneği, Balım Sultan’la (925/1519) başlamıştır. Bu değişiklik Mücerret dervîşlik anlayışı daha önce Bektaşîlikte olmamasına rağmen yeni tarikat organizasyonunda yerini almıştır. Tarikatın yöneticisi “Dedebaba”dır. Bu en yüksek idarecilik mertebesi için, adaylar, tarikatın evlenmemiş mensuplarından oluşan bir seçim heyeti tarafından belirlenir.²⁴⁵ Babalardan oluşan bir heyetin seçtiği aday, Halife baba (Dedebaba) olur ve devlet makamları tarafından, imparatorluk fermanıyla daha sonra onaylanarak resmi bir nitelik kazanır. Babağan kolunda törenler belirli bir düzen içinde yapılır tarikat içindeki mertebeler üyelerin kıyafetlerine yansır. Bu konuda Gölpınarlı’nın önemli belirlemeleri vardır.²⁴⁶ Gölpınarlı Bektaşîlikte “aşık, muhip, dervîş, baba, halife” dereceleri olduğunu, belirterek bu makamları açıklar. Aşığın, tarikata girmek isteyen kişi olarak tanımlanabileceğini söyler. Aşığın tecrübelerle sınıandığını ve daha sonra iki yol kefilinin şahadeti üzerine tarikata alındığını, tarikata girmiş olan kişiye muhip dendiğini, muhiplerden dervîş olmak isteyenlerin, dervîşliğe ikrar verdiğini, dervîşlikle birlikte kendisine Bektaşî tacı tekbir edilerek giydirildiğini ve tekkede

²⁴³ Caner Işık, “Alevi Bektaşî Geleneğinde Dervîş”, II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2007.

²⁴⁴ Ali Aktaş, “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi”, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri* Kitabı, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, 452.; Bedri Noyan, *Bektaşîlik Alevilik Nedir?*, Ant Yayınları, İstanbul, 1995.

²⁴⁵ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik Alevilik VII. Cilt*, Ardiç Yayınları, İstanbul, 2006.; Frederick De Jong, “Bektaşîlik ve Resim Sanatında Sembolizm ve Temalar Üzerinde Bir İnceleme”, *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, (Haz.: Ahmet Yaşar Ocak) Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXX- 4, Ankara, 2005, 255.

²⁴⁶ Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, 275.

bir hizmete memur edildiğini belirtir. Bununla birlikte ehliyeti olan dervişe, halife tarafından icazet verilirse tacının üstüne sarık sarabileceğini, babalık makamına geçerek, muhip ve derviş yetiştirebileceğini söyler. Dervişlikten sonraki makam Babalıktır. Babalık vermek salahiyeti, Halife Baba'ya aittir ve Halife Baba, Babagân kolu Bektaşilerinin en büyüğüdür. Halife Baba, taçlarının üstüne siyah sarık sararlar; babalar, peygamber soyundansa yeşil, değilse beyaz sarık sararlar.

Bu tarikat hakkında İren Melikof başıbozuk bir dervişler grubunu sistemli bir tarikata dönüştüren kişi diyerek, tarikatı Balım Sultan'a bağlar²⁴⁷. Bu düzen sağlama gereğini ise Sultan II. Beyazıt'ın isteği doğrultusunda yaptığını belirtir. Her ne için yapmış olursa olsun "Babagân kolu"nun Balım Sultan'la birlikte kurumsallaştığı ve sistemli bir tarikat olduğu açıktır. Babagân kolu Amasya ve Çorum bölgesinde yok denecek kadar az etkinliğe sahiptir. Cenksu Üçer en yakın olarak Tokat'ta "Dervişçiler" adı altında bir gruptan söz edilebileceğini söyler²⁴⁸. Araştırma evrenimizde söz konusu derviş tiplemesinden kimseye temas edilememiştir. Bunun sebebi söz konusu bölgede bu derviş grubunun etkinliğinin olmamasındandır.

Söz konusu tarikatta hiyerarşik bir yapı vardır. Talipler, bir rütbe olarak belli bir liyakatin sonunda derviş olurlar. Söz konusu liyakat baba tarafından belirlenir ve dervişliğe geçişin belirli törenleri vardır. Dervişler daha sonra yol üzerinde ilerleyerek, sırayla "Baba", "Dede" ve "Dedebaba" olurlar. Bu rütbelerin alımı da seçim ve liyakate bağlı olarak yapılır. Rütbeleri almanın belirli kuralları vardır.²⁴⁹ Dervişler Bektaşilerin Babagân kolundaki hiyerarşi içinde, tarikatın rütbe almış ikrar vermiş üyesidir.²⁵⁰ Bu yapısı ile ehlişünnet tarikatlarındaki hiyerarşik yapıya benzer bir örgütlenme gösterirler. Bu sebeptendir ki Alevi Bektaşilikte derviş dendiği zaman ilk akla gelen tipleme Babagân kolundaki derviş tiplemesidir. Bu dervişlerin etkinlikleri tarikat üyeleri ile sınırlıdır.

Dervişlerin tarihi konusunda belirttiğimiz, yeniçeri ocağının kapatılması ve Nakşibendî şeyhlerinin dergâha yerleştirilmesi sürecinde, Babagân kolu dervişliği, Bektaşilik içinde daha da etkin bir yorum olmuşlardır, bu yorum biçimi söz konusu durumdan güçlenerek çıkmıştır.²⁵¹ Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Bektaşî dergâhı kapatılmış ve söz konusu organizasyon resmi niteliğini kaybetmiştir. Bu resmi niteliğini kaybetmeye dergâhın sırlanması denmiştir²⁵².

²⁴⁷ Melikof, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, 208.;

²⁴⁸ Üçer, a.g.e., 186.

²⁴⁹ Yılmaz Soyuer, "19. Yüzyılda Yapılan İki Bektaşî Nasip / İkrar Ayini", *Alevilik* içinde, (Haz.: İsmail Engin-Havva Engin), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

²⁵⁰ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik Alevilik IV. Cilt*, Haz: Şakir Keçeli, Ardıç Yayınları, İstanbul, 2001.

²⁵¹ İrene Melikof, "1826 Sonrası Bektaşî Tarikatları", *Yabancı araştırmacılar Gözüyle Alevilik- Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* içinde (çev.: İlhan Cem Erseven) Ant Yayınları, İstanbul, 1997, 78.; Manneh, a.g.e., 125.; Öz, *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, 97.

²⁵² Hasan Baba Vakfı dervîşi olan Hasan Erdoğan (50) tarikatın sırlanmasından, tekke ve zaviyeler kanununun çıkması ve tarikatların kapatılmasının anlaşılması gerektiğini belirtmiş ve dergahlar sırlandıktan sonra, halife baba seçmenin doğru olmadığını belirtmiştir.

Ankara'daki Hasan Baba Vakfı bu kola bir örnektir. Bunun yanında Doç. Dr. Bedri Noyan, Babagân kolunun seçilmiş Dedebasıdır. Babagân kolunun dervişleri diğer bektaşî dervişlerine göre daha sistemli ve kontrollüdür. Babagân kolunda bir aşığın tarikat içinde izleyeceği yol tariflenmiş ve denetim altında tutulmuştur.

3.1.1.2. Efendi-Çelebi kolu ve bağdaştırmacı derviş.

Çelebiler kolu: Hacı Bektaş Veli'nin evlatları olduğuna inanılan “efendi” adlı liderlerin yönetimindeki Bektaşî koludur.²⁵³ Efendiler; genellikle Hacıbektaş kasabasında yaşar ve yılda yaklaşık bir defa kendilerine bağlı köylere gelip “hakullah” adı verilen bir aidat toplarlar. David Shankland halledilmesi gereken anlaşmazlıklar olduğunda, efendilerin en son başvurulacak bir temyiz mahkemesi işlevini görebildiklerinin söylemenin mümkün olduğunu belirtir.²⁵⁴ Çelebiler kolu efendileri çoğu yerde dedelerin üstünde bir makamda olarak kabul edilirler fakat tesirleri olmadığı dede bölgeleri de vardır. Bu kolun lideri olan Ulusoy ailesi yani Çelebiler, onlara bağlı dedeler ve topluluklarca “Efendi” olarak da adlandırılmaktadırlar.²⁵⁵ Bu tür ocaklardaki dedeler Efendilerin lideri “postnişinden” “serçeşme”den her yıl icazet almak suretiyle halka hizmetle görevlendirilir. Her yıl hizmet izninin yenilenmesi, dedelerin mutlaka her yıl serçeşme olarak sayılan postnişinle görüşmesi gerekir. Daha önceki yıllarda bir günlük yola giden her yıl, iki günlük yol mesafesinde olan iki yılda bir, üç günlük yol mesafesinde olan ise beş yılda bir gelip icazetini yenilemek durumundadır.²⁵⁶

Çelebiler kolu dervişleri ise ‘Efendilere’ hizmet eden, yaşayış olarak alçakgönüllü ve hoş görü sahibi olan bağdaştırmacı dervişlerdir. Bu dervişlerin Amasya ve Çorum yöresinde etkinlikleri vardır. Bunlar Babagân kolunun dervişleri gibi kontrollü bir tarikat içinde değildir ve aldıkları rütbe onlara halk tarafından verilir, belirli bir törenden geçmezler. Fakat derviş halk arasında kime hizmet etti ise o ‘efendinin’ hizmetini yapmıştır, diye bilinir ve derviş olarak kabul edilir. Söz konusu bu derviş efendisi geldiğinde ona mihmandarlık yapar, onun için muhabbetler düzenler ve talipleri ile görüşmesinde yardımcı olur. Bu kişi, bağlı olduğu efendinin hizmetlerinde görev alır. Eğitimi mürşit diye kabul ettiği ‘efendi’ tarafından yapılır. Söz konusu eğitim kurumsal bir yapı içinde gerçekleşen planlı programlı bir eğitim değildir. Bunun yerine eğitimi ‘efendi’nin muhabbetlerinde bulunup onu dinleyerek, nasiplenmeye yönelik bir öğrenimdir. Bu dervişler halk arasında şu efendinin seveni, dervişî diye tanınır ve anılırlar²⁵⁷. Bu dervişler halk arasında bağdaştırmacı bir kişiliği yansıtır. Efendiler olmadığı zaman da bu dervişler gerek kendi aralarında gerekse halkın içinde muhabbet etmeye insanları bilgi ve becerileri doğrultusunda yönlendirmeye özen gösterirler. Özellikle Alevi toplumu içinde kendilerini rahatlıkla

²⁵³ Aktaş, a.g.e., 452.

²⁵⁴ David Shankland, “Antropoloji ve Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografyanın Yeri”, (çev.: B.Kurt Torun-Hayati Torun) *Alevi Kimliği* içinde, (Edi.: T. Olsson- E. Özdalga- C. Raudvere) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, 26.

²⁵⁵ Yaman, a.g.e., 197-198.

²⁵⁶ Veli Aykut (42) ile yapılan görüşmeye göre. Veli Aykut, Dertli Divanı mahlası ile deyiş yazmakta aynı zamanda Velîyettin Ulusoy tarafından atanmış olarak vekil dedelik yapmaktadır.

²⁵⁷ Çalışmamızın alanı içinde bulunan Amasya, Gümüşhacıköy, Çetmi köyünde Sefa Ulusoy Efendinin seveni olarak bilinen Sadık Uyar (72), Süleyman Şaşmaz (75) bunlara örnek olarak verilebilir.

Bektaşî olarak adlandırabilenler bu dervişler ve bunların ilişkide bulunduğu kişilerdir. Bunlara bağdaştırmacı dervişler ismini vermemizin sebebi ise bu dervişlerden biri olan Cuma Zeytûnlü²⁵⁸ ile yaptığımız görüşmede “*Bektaşî kur bağdaşı*” sözünü bağdaş oturuşunda oturmak anlamında değil de, bağdaşmayı sağlayabilmek anlamında yorumlaması ve Bektaşî’nin öncelikli işlevinin insan, toplum ve doğa arasındaki bağdaşmayı sağlamak olduğunu söylemesi sebebiyledir. Araştırmamızda da söz konusu dervişlerin çatışmadan uzak birleştirici, uzlaştırıcı, barışçı tutumları özellikle dikkatimizi çekmiştir. Sertlik söz konusu dervişlik açısından kesinlikle tercih edilen bir yöntem değildir. Onun yerine ılımlı ve yumuşak sözlerin, Tanrısal esini kalplerde canlandırabileceğine inanırlar. Bu sebeptendir ki bu dervişlerin halk arasında çok özel ve güven verici bir pozisyonları vardır.

3.1.1.3. Dedegân kolu ve meczup derviş

Dedelerin etkinlik sahasında olan sonuncu tiplememiz, halk arasında yaşayıp yoksulluğu çilekeşliği benimsemiş dervişlerdir. Bunlar meczup dervişliğe örnek olarak sunulabilir. Dedegân kolu, başka bir ifadeyle “Ocakzade”ler; Anadolu’ya Hacı Bektaş Veli’den önce gelen, yerleşen ve Aleviliği soy anlayışına göre sürdüren liderlerin etkinliğindeki koldur.²⁵⁹ Araştırmacı yazar Ali Yaman bunlara örnek olarak: Baba Mansur, Hubyar Sultan, Üryan Hızır, Hıdır Abdal gibi yerel ocakların söylenebileceğini belirtir²⁶⁰. Bunun yanında eski Türk kabile reislerinin, Şah İsmail olayından sonra dede olarak, seyit kabul edilerek, dini liderlere dönüştüğü iddiası da vardır.²⁶¹ Dedelerin kökeni ne olursa olsun Alevi toplum üzerinde dini lider olarak etkinlikleri açıktır ve bilinen en etkili, yaygın ve benimsenmiş dini liderlerdir.

Söz konusu dervişler genelde “Dede”lerin hizmet bölgelerinde olan çoğunlukla meczup olarak görülen, ne zaman ne yapacağı kestirilemeyen, insanların gelen kabulleri dışında yaşayan, çoğunlukla bekâr olan dervişlerdir. Ali Cemali²⁶² ile yapılan görüşmede böyle dervişlerden söz açılmış ve bu dervişlerin halk arasında Deli-Veli olarak kabul edildiği belirtilmiş, aynı zamanda bu insanların muhabbet ehli oldukları, mağaralarda yaşadıkları ve insanların dayanamayacağı zor hayat şartlarına katlandıklarından bahsedilmiştir. Bu dervişler yaşam tarzı olarak dünyadan büyük çoğunlukla kendilerini soyutlamış kişilerdir. Halk bu özelliklerinden dolayı dervişlere insanüstü özellikler atfetmiştir. Tunceli yöresinde böyle deli-veli tipinde dervişlerin yoğunluğu derlememiz esnasında gözlenmiştir. Hatta medyatik de olan ‘Seyuşen’ bu derviş tiplmesine örnek gösterebileceğimiz bir derviştir. Seyuşen sokakta yaşayan, acıktığında kimseye sormadan, lokantada yemek yiyen herhangi birinin yanına oturup, onun tabağından ortak olarak yiyen ve halk tarafından büyük bir sevgi ve saygı ile benimsenmiş bir meczup derviş tiplmesidir. Halk Seyuşen’in metafizik, olağanüstü güçleri olduğuna inanmaktadır. Seyuşen öldüğünde Tunceli’ler onun heykelini yapmıştır. Bu da aslında nasıl bir değer verdiklerinin göstergesidir.

²⁵⁸ Amasya, Gümüşhacıköy, Kırca köyünde doğmuş ve halen Gümüşhacıköy’de yaşayan Cuma Zeytûnlü (75), “Dertli Garip mahlası ile şiirler yazmaktadır ve Derviş Ruhan’ın öğrencisi olan dervişlerden biridir.

²⁵⁹ Aktaş, a.g.e., 452.; Yaman, a.g.e., 27.

²⁶⁰ Yaman, a.g.e., 196-197.

²⁶¹ Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, 49.

²⁶² Tunceli yöresinde Seyit Baba Mansur’un büyük oğlu Seyit Kasım’ın torunlarından olan Ali Cemali (68) dede, aynı zamanda kendi ismi ile şiirler yazmaktadır.

Mecsup, deli-veli derviş tiplmesi aslında eski Türk inançlarındaki Şamanlara çok benzemektedir. Özellikle Ahmet Yaşar Ocak'ın Barak baba hakkında bahsettikleri bu tip bir dervişliğin tarihteki izleri gibi görünmektedir²⁶³. Ocak Barak Baba'nın raks ederek tam vecde geldikten sonra çıkardığı hayvan sesleri, çılgın ve coşkulu hareketleri ile onun tam bir şamana benzetilebileceğini, bu kadar coşkulu raks edebilmek için, Şamanların ve Kalenderi, Haydari dervişlerinin kullanmaya alıştıkları esrar almış olabileceklerini, yine bu vecd hali esnasında sara nöbetine tutulmuş gibi hareketleri ve ağzından çıkan anlamsız bir takım kelime ve cümleler söylediğini belirtip, Şamanlarla dervişler arasındaki ilişkinin varlığını kanıtlamaya çalışmıştır.

Bu dervişlerin bilinen hiyerarşik bir yapıları yoktur. Birbirleri arasında neye göre olduğu bilinmeyen bir hiyerarşileri vardır ama genel anlamda bağımsız tiplerdir. Bunların arasında nefes söyleyen, dua eden, gezip muhabbet edenler olduğu gibi sessizliği erdem sayanlar da bulunmaktadır²⁶⁴. Bu dervişler tarikatın kurallarına tabi değildir. Bu dervişlerin çoğunun metapsişik yeteneğe sahip olduğuna inanılır ve halk tarafından özel bir saygı gösterilir²⁶⁵. Bu dervişlerin sözleri önemsenir beddualarından kaçınılır ve hayır duaları alınmaya çalışılır. Halk tarafından Tanrı dostu, Hızır olarak tabir edilirler. Virani'nin "*Harabat ehline Hor bakma zahir / Defineye malik viraneler var*" dediği derviş tiplmesi bu tiplmedir. Söz konusu dervişler, Anadolu'da tarihin her döneminde olmuş ve kırsal kesim insanları tarafından hoş karşılanmışlardır. Bu derviş tiplmeleri günümüzde ise neredeyse ortadan kalkmıştır. Onları yaşatacak olan halkın modernleşme süreci içinde değişmesi ile birlikte, böyle bir derviş geleneği günümüzde görünmez olmuş, ortadan kalkmıştır.

3.1.1.4. Alevi Bektaşî geleneğinde eren veya gerçek olarak derviş.

Yukarıda Alevi Bektaşî geleneği içinde üç tip olarak ayırdığımız dervişler hakkındaki tanımlamalar konunun anlaşılması için yapılmıştır. Gerçekte bu dervişlerden ruhsal insan olma yolunda yol katedenlerin hepsi Alevi Bektaşî bütününde 'eren', 'gerçek' olarak kabul edilmişlerdir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak Alevi Bektaşilikte hedef insan-ı kâmil olmaktır, insan-ı kâmilin halk arasındaki adı ise "eren" "gerçek" veya "derviş" tir. Bu konuda İren Melikof Hacı Bektaş'ın bir derviş olduğunu ve Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya 1230 yılına doğru, Harezm'in Moğollar tarafından fethedilmesinden sonra sığınacak bir yer arayan Harezmşahlar ile birlikte gelmiş olduğunu söylemektedir.²⁶⁶ Dervişlik aslında ruhsal yaşam içinde en üst rütbedir. Dervişlikten sonra anlatılan rütbelere yolun

²⁶³ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 196.

²⁶⁴ Amasya Gümüşhacıköy, Kırca köyünde 50 senedir Cem aşıklığı yapan Aşık Kara Hüseyin (Hüseyin Zeytüllü (75)) Sefil Mehmet adlı bir dervişten bahseder; bu dervişin konuşmadığını ve kimsenin gözüne bakmadığını belirtip, insanlara psişik etki konusunda çok güçlü (manevi yönden) bir zat olduğunu özellikle vurgular.

²⁶⁵ Amasya Gümüşhacıköy, Kırca köyünde Doğmuş olan Kerziban Zeytüllü (64) "biz dervişlerin ölüyü diriltilebileceğine inanıyoruz her şey onların elinde" demiştir.

²⁶⁶ Irene Melikof, "Bektaşilik, Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları", (çev.: B.Kurt Torun-Hayati Torun) *Alevi Kimliği* içinde, (Haz.: T. Olsson- E. Özdalga- C. Raudvere), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, 4.

kurumsallaşması ile gerçekleşmiştir. Bu sebeptendir ki Aleviler dervişlere özel bir önem verirler ve onları çoğu zaman İmam Ali'nin, Hacı Bektaş Veli'nin yerine koymuşlardır, onları Hızır olarak kabul etmişlerdir. Sonuç olarak bu dervişlere sırlara vakıf olma anlamında “eren”, gerçek insan olup beşeri aşmış varlık anlamında da “gerçek” demişlerdir. Bu “gerçek tabiri hakkında Araştırmacı yazar Erdoğan Çınar; Alevilerin gerçeklerden başka güvenecek kimseleri olmadığını belirterek, Alevi annelerin çocuklarına "gerçekler yardımcın olsun" diye dua ettiklerini belirtir²⁶⁷. Gerçekler Alevi Bektaşî deyişlerinde sıklıkla işaret edilen kişilerdir.

*“Gerçeğin nefesi eritir dağı
Yalancının ateşi eritmez yağı”²⁶⁸*

Diyan Arifoğlu gerçek nefesin özelliğini anlatmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz derviş tiplerinin hepsi, kendilerine doğru ruhsal bir yolculuğu hedeflemiş tiplerdir. Bu yolculuğun en alt kademesi dervişliktir. Aslında ruhsal yolculuk aynı zamanda makamsızlığa doğru yapılan bir yolculuk olduğu için en yüksek derecedeki kişi de derviştir²⁶⁹. Bu manada halk, insanlara uyandırıcı bilgiler aktaran kişilere derviş demiş ve onlara gönüllerinde önemli bir makam vermiştir. Halka göre derviş Tanrı yolunda olan, Hakka yakın kimsedir. Bu anlamıyla dervişler Alevi Bektaşîler arasında ruhsal olanın bire bir yaşandığı kişilerdir, bu anlamıyla Tanrısal tezahürün de kaynaklarıdır.

3.1.2. DERVİŞLERİN İŞLEV VE ÖZELLİKLERİ

Dervişlerin işlevleri, özellikleri ile belirtilebilir. Dervişleri sabit bilinebilir anlam kategorileri ile sınırlandırıp, toplumsal ve bireysel alanda sabit işlevlere karşılık gelir demek zordur. Buna rağmen toplum içinde gösterdikleri etkinliklere, kurumsal yetkilerine ve kişisel özelliklerine göre dervişlerin işlevleri tespit edilebilir. Öncelikle farklı derviş tiplerinin farklı işlevlere karşılık gelebileceği açıktır. Örnek vermek gerekirse bir bağdaştırmacı derviş için aile sahibi olmak ve ailede dengeyi gözetmek, değerlere saygılı olmak üst değerler üretebilmek, çalışmak ve çalışmayı salık vermek gibi hasletler önemlidir, bağdaştırmacı derviş bu değerleri aktarmak ve yaygınlaştırmak işlevini yerine getirir. Bunun tersi olarak, bir meczup derviş bu değerlerin hiç birini önemsemez. Bunların dışında insanların arasında uzlaşmaz düşünceleri ile yaşar ve olağanüstü deneyimlerini insanlarla paylaşır, veya insanlar onun olağanüstü şeyler yapabileceğine inanır ve keramet gösterdiğine inanarak yaşayan kutsal insan işlevini toplumda yerine getirir. Bu işleve göre insanlar meczup

²⁶⁷ Çınar, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, 202.

²⁶⁸ Sabahat Akkiraz (42)adlı halk müziği sanatçısı aynı zamanda alevi bektaşî deyişleri yorumcusunun, “Lamekan” isimli kasetinde söylediği bir deyişten.

²⁶⁹ Abdullah Balcı, (Aşık- Zakir), Amasya - Hamamözü –Yemişen Köyü, 1933 Doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen Köyünde, Veli Balcı'nın evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 1. Görüşme.

derviş zorluklardan belalardan kurtaran insan olarak anlar ve onlardan bu yönde beklentiler geliştirir. Meczup dervişin toplum içindeki durumu ile bağdaştırmacı dervişin toplum içindeki durumu birbirine neredeyse tamamen zıttır. Fakat ikisi de ruhsal insan olmak anlamında birleşirler. Birbirleri ile bilinen tarzda bir çatışmalarına rastlanmaz.

Bir önceki bölümde kurumsal yapıları ve yaşam tarzları ile üç tipe ayırdığımız dervişler burada işlev ve özelliklerine göre tanımlanıp daha kapsamlı anlaşılması sağlanacaktır. Alevi Bektaşî geleneğinde dervişler ruhsal insan olarak işlevleri ve özelliklerine göre çok farklı sınıflandırılabilir. Bunlar özetle; “Arif”, “Sadık”, Nefes söyleyen, “Şifa” yapan, “Keramet sahibi”, “Balım Sultan Muhabbeti” yapan, “Bekâr-meczup” dervişler ve derviş meşrepli “Dede”ler, “Baba”lar, “Âşık”lar olarak zikredilebilir. Dervişler söz konusu işlev ve özelliklerden sadece biri ile tanındığı gibi birkaç özelliğe birden sahip olup birden fazla özellikte de tanınanlar vardır.

3.1.2.1. Arif dervişler, Sadık dervişler.

Arif; bilen, vakıf, aşına, tanıyan, anlayışlı, kavrayış mükemmel, irfan ve marifet sahibi kişi, başka bir anlamı ise Allah’ın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahade ettirdiği kimse. Müşahade ve temaşadan hâsıl olan bilgiye marifet, bu bilgiye sahip olan şahsa da arif denir²⁷⁰. “Arif” dervişler; bilgi ve edepleri ile halk arasında örneklik teşkil eden dervişlerdir. Bunlar özellikle aile yaşantısının yüceliği ve toplum hayatındaki dengeliğe önem verirler. Genellikle bunlar Bektaşî olup “Babagân” ve “Çelebi” kolu dervişleridir. Çelebi kolu dervişleri Alevi toplum içinde aynı zamanda bağdaştırıcı özelliği ile liderlik görevini de yürüttüğü olur. Arifler yolun denetleyicisidirler²⁷¹. Gerek tarikat işleyişinde gerekse hayatın işleyişindeki aksaklıklara ve geriliklere dair çözüm üretip yeni bilgileri uygulamaya koyarlar²⁷². Arifler her söz ve eylemi bir anlamlılık içinde düşünürler ve onları yorumlamayı kendileri için bir görev sayarlar. Onun için gerek hayatta yapılan davranışlar hakkında, gerekse ilişki biçimleri hakkında fikir ve yorumları vardır. Bir cemde arif varsa o kişi muhabbeti açmak soru sormak ve alçakgönüllülükle varsa yanlışlara işaret etmek durumundadır. Bir cemde geçen diyalog aslında ne demek istediğimizi daha iyi anlatacaktır.

“Cuma Zeytünlü (Arif derviş)- Zakirinen babanın İrfan meclisinde tespih çekmesi çok da tehlikeli değil mi?

Aşık Abdullah (Zakir) Ayıbısa cebime koydum işte.

Cuma Zeytünlü (Arif derviş)- Kendün farkedecen. Tabi.

Hamdi Gürbüz (Dede)- Oda güzel bir şey dosttan gelen sitem ikramdır yani. Size bir ikramda bulundu. Örf adet gelenekler yer yer çok farklı oluşabiliyo. Zaman zaman değişiyö.

²⁷⁰ Uludağ, a.g.e., 44.

²⁷¹ Çorum, Osmancık’ın Güvenözü köyü doğumlu, A.İhsan Aktaş (70) ile yapılan görüşmedeki ifadesidir.

²⁷² Amasya, Gümüşhacıköy, Kırca köyü doğumlu “Derviş Dertli Garip”le yapılan görüşmede, “Derviş Biçare” hakkında şöyle bir olay nakledilmiştir: “Biçare”nin köye gelmesine sevinen sevicileri onun için bir koç kurban etmek isteyince, “Biçare” “Çağamız (çocuklarım) bugün cana kıymayın, kendinizi kurban edin yola” diye uyarıda bulunmuş ve kurban kesmeyi gerçek anlamına kavuşturmuştur. Bu durumda bir bilgi değişikliği derviş aracılığı ile yapılmıştır.

Cuma Zeyt nl  (Arif dervif)- Dede bir de neden biliyonmu ‘‘G  n ndeki tespihi kaybeden elinde çeker.’’

Afık Abdullah (Zakir) - Ne desen eyvallah.

Hasan Kurban (Dervif sevic)- Arifin elinden dünya zar a larmif, bu i ler böyle.’’²⁷³

Arif ve sadık dervifler aynı zamanda  alıfmaya ve üretmeye de çok önem verirler. Çünkü onlara göre asıl olağanüstü olan bizim sıradan ya amımızdır. Ondaki gizemi çözmek sıradan olanın hikmetini anlamak zaten arifin görevidir. Sadık ise m r sidinin hizmeti ile gizemin ortaya çıkmasına yardımcı olmayı ister. Ali Zeyt nl  dervifin  alıfm hakkında aktardığı anekdot çok açıklayıcıdır.

‘‘Bugün Ali a amın (Yanyatan Ali dervif) yanına gittim,    be  ölçek arazisi varıdı,  alıfmına gelince de tarif edemem o kadar  alıfkanıdı. Zaten Manicinin Ali’nin bir  it kelamı varıdı, ‘‘Ali a a  alıfmayan adamı ben dervifden saymam derdi’’ diye bize söylendi. Kul Fakır  yle demiş hani, ‘‘ alıfmalı babam  alıfmalı’’ demiş. Yav a a senin arazi böyle, s r y nen davarın var hani  alıfmana gerek yok deselerde o ‘‘ alıfmalı babam  alıfmalı’’ dermi .’’²⁷⁴

‘‘Sadık’’ dervifler; m r sidine olan sadakatle onun kendisinden istediklerini yapmaya odaklanan derviflerdir. Bu dervifler kendi istek ve be enilerini tamamen ortadan kaldırıp kendisinde m r sitlerini gerçekleştirmeyi hedefleyen derviflerdir. Bunlar genelde m r sitlerinin kamberi olarak hizmet ederler ‘‘ elebiler’’ kolunda ve ‘‘Dedegân’’ kolunda yaygındırlar. Sadık olan m r sidini bekler ve saklar, onun her şeyi gerçekleştirebilecek güce sahip olduğunu d  n r. Kendi işlevinin m r sidine yardım olduğuna inanır. Bu sebeple bütün kişisel vurguları m r sidine yapar. Aslında bu derviflerin genel tavrı sultanlık peşinde olmayı larıdır. Yol içinde kendilerine d  en misyonu en iyi şekilde yapmak ile zaten alınabilecek payenin en üstte olanının alınabileceğini belirtmi lerdir²⁷⁵. Sadıklar aslında alevi Bekta ilikteki musahiplikle de ilişkilidir. Bir birine sahip olmak da bir sadakat i idir. Bu anlamıyla sadık olmak Alevi Bekta i geleneğinde sadece dervifler nazarında bir özellik değil en alt düzeydeki aile kompozisyonunda da etkili bir anlayıştır. Fakat sadık dervifin özelliği m r sidinin gerçekleşmesini arzulaması ile ilgilidir.

3.1.2.2. Nefes söyleyen dervifler

Nefes söylemek zaten dervif e bir iştir ve ruhsal tesirleri sözle iletmenin şeklidir. Söz konusu durum, eski Türk geleneklerinden gelen bir yöntem olmakla birlikte İslam’la birlikte dervifler, ozanlık işlevinin İslam sonrası görünümleridir. Bu anlamı ile Müslüman ozan anlamında, başka bir ifade ile ozanın ruhsal bir kimliğe bürünmesi ile   ıklık kavramı ortaya çıkmıştır.   ık, halk arasında, umumiyetle saz

²⁷³ Amasya Gümüşhacıköy, Kırca Köyü, Keçeli dede türbesinde, 1996 da Dervif Ruhan’ın Vefatından sonra yapılan ‘‘yıl ceminde’’ söz konusu diyalog kayıt altına alınmış buraya da oradan nakledilmiştir.

²⁷⁴ Ali Zeyt nl , (Dervif Zefil Ali) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca Köyünde Ali Zeyt n’ n evinde, 18.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki G r   me Listesinde 7. G r   me.

²⁷⁵ Mehmet Ali Işık bir deyi inde; ‘‘Işık Ruhan e il kullu a e il / Kul oldukça  ahlık alır giderim’’ demiştir.

şairlerine verilen bir isimdir.²⁷⁶ Bu anlamıyla halkın anlayışına göre bu derviş şairler Hak âşıkları'dır ve ilham kaynaklarının ilahi olduğuna inanılır. Öyle ki İlhan Başgöz derviş şairlerin kendi sözleri hakkında işaret ettiği "*Bende söyleyen dil Tanrı dilidir*"²⁷⁷ ifadesinin bu ilahiliğe kendilerinin de inandığını gösterdiğini söylemiştir. Kendisini çağdaş derviş olarak tanımlayan İhsan Aktaş, Kaygusuz Abdal'ın bir deyişi-delilini kullanarak derviş şiirlerinin kutsallığını vurgulamıştır:

"Nebiler peygamberlerin, bir çoğuna kitaplar gelmiş Tanrıdan ayetler alınmış. Kendi sözleri hadis oluyor, Tanrıdan gelen ayet oluyor. Alevi Bektaşî düşüncesinde bunlarla eş anlamlı bir ozan kültürü düşünülmüş koyulmuş, ve Kaygusuz Abdal da onu vurgulamış teyid etmiş. Şöyle ki;

*Evliyadan gelen kelim
Okunan kuran değil mi
Gerçek Velinin sözleri
Sureyi Rahman değil mi"*²⁷⁸

Âşıklıkla dervişlik o kadar iç içe girmiştir ve anlam olarak birbirini çağrıştırır ki bazı Koroğlu varyantlarında, dervişlik, âşıklıkla aynileştirilmiştir.²⁷⁹ Bunun yanında Alevi Bektaşîlerin şiirleri hem inanç dünyasının temel dillendiricisi olmuş hem de şiir yazarlara çeşitli olağanüstülük atfederek dervişlik payesi verilmiştir. Bunun yanında halk şiirinin günümüze kadar gelmesinde bu inanç unsuru çok etkili olmuştur. Çünkü inanç bilgilerini Alevi Bektaşîler şiir vasıtasıyla getirmişler ve şiire üst bir anlam vererek tarih sahnesinde unutulmasına müsaade etmemiştir. Bu konuda Fikret Türkmen Halk şiirimizin kaybolmadan günümüze kadar gelmesinde Alevi Bektaşî şairlerinin büyük katkıları olduğunu açıkça belirtmiştir.²⁸⁰

Nefes söyleyen dervişler; bunların halk arasında nefes yazan ve söyleyen olarak özel bir yerleri vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi çoğunluğu eren olarak kabul edilir ve söyledikleri kelamın kutsal olduğuna inanılır. Bu kutsallık öyle bir kutsallıktır ki Amasya yöresinde bu şiirlere "kelam" "delil" gibi isimler verilmektedir. "Kelam" "hak kelamı" anlamında iken "delil" ise "gerçeğe" delil anlamında kullanılmaktadır. Şiirler genelde muhabbet ortamlarında yarı vecd halinde söylenir bu coşkunluk verme ise alkollü içeceklerle sağlanır, hatta bu içkiye dem denerek kişinin belli bir kıvama getirildiği işaret edilir. Söz konusu ortamlarda dile gelen eserler o ortamda dervişin sevenleri tarafından kaydedilir. Bunlar bütün derviş tiplerleri arasında vardır. Bir dervişin kendinden nefes okuması onun olgunluğu ve etkisi açısından çok önemlidir.

²⁷⁶ Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, 167-168.

²⁷⁷ İlhan Başgöz, *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1986, 31.

²⁷⁸ Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş), Amasya - Gümüşhacıköy - Güvenözü köyü, 1935 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Ali İhsan - Yeter Aktaş'ın evinde, 22.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci kısmıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 4. Görüşme.

²⁷⁹ Bayat, a.g.e., 126-127.

²⁸⁰ Fikret Türkmen, "Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerinin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller", *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildiri* kitabı içinde : Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, 344-345.

Dervişler arasında “aktan okuma” diye bir durum vardır. Böyle doğaçlama ve yarı trans halinde okunan eserlerin ilahi nitelikli olduğuna inanılır. Ve o kişinin okumasının başkalarından farklı olduğunu açıklamak için değişik tasvirler yapılır. Bu tasvirler söz konusu kişiye inanan kişiler tarafından çok farklı yapılsa da anlatılan mana eserin ilahi nitelikli olduğudur. Görüşmelerimizden birkaç alıntı yaparak bu durumu daha anlaşılır bir hale getirmek mümkün olabilecektir.

“Bazı Haydar hoca anladudu, Kul Fakır Ali ağa varya, ben onun deyiş okurkene kucağında kuran kitabı gibi bir kitap oradan okuduğunu gördüm derdi. Cem yerinde açıktan görmüş yani, tabi mana olarak görmüş herkes onu deyiş okuyo görüyo emme o aslında hattan okuyo, benim Cuma abiyi görmem gibi. Başka gören de olmamış koca köyde bi o görmüş. Yani oluyomuş böyle.”²⁸¹

“Ondan sonra Sefil Ali Babanın dedikleri birer birer hep gerçekleşti. Yani yekten söylemek her kişiye mahsus değil, o kolay değil. Emme ne yapmışlar orada. Sefil Ali baba onu doğuramazdı, kim doğurtturmuş, oradakiler artık medet mürvet diyorlar, ya sahip diye bağırıyolar, medet mürvet kelimesine gelinci onların yardımıyan Sefil Ali Baba doğurabiliyo. Onların medet mürvet kapısını zorlaması, Türkiye’nin hali ne olacak demesi, mehdi yetişsin, hızır yetişsin hesapları varya, milletin canı acıyo atuk, medet mürvet diye bağırınca oradakiler bir coşku veriyö Sefil Ali Babaya, öyle olunca onu yapmasa, yapamasa o Sefil Ali babalığa yazuk.”²⁸²

“Kul Fakır (Kul Fakır Ali Derviş) ağdan (ak) okumuş, gerçekliğin en güzel tarafı ağdan okumak. Karadan herkes okur. Ben bu yazıyı şimdi okurum sende okun, amma ağdan okuyamak, ağdan okumak güzellik, işte o hakikaten hak aşığı ağdan okuyan gerçektir. Bizler karadan okumuşuz güzelim.

*Kul fakıram ağlamışım gülemem
Okuram ağdan Karayı bilmem.
Bin derman verseler bu derdi bilmem
Hemen galp evimde mihmana benzer.”²⁸³*

Nefes söyleyen dervişler, Alevi Bektaşî düşüncesinin sürekli işlenmesini sağlamışlardır. Halkın insanüstü vasıflar yüklediği dervişlerin ağzından çıkan söz kutsallaştırılmış ve yolun eğitim öğretim bilgileri olmuştur. Sözlü geleneğin böyle inanç unsuru ile yoğun yaşandığı çok az gelenek vardır. Söz konusu dervişler hem bilginin aktarılma işlevini, hem korunma işlevini hem de eskiyen bilgilerin

²⁸¹ Sadık Ersoy, (Kul Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Sadık Ersoy’un evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 28. Görüşme.

²⁸² Cuma Zeytünlü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Cuma Fatma Zeytünlü’nün evinde , 15.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 11. Görüşme.

²⁸³ Hüseyin Zeytünlü, (Aşkî Kara Hüseyin) Amasya - Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1936 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Hüseyin Zeytünlü’nün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 19. Görüşme.

değiştirilmesi işlevini yerine getirmişlerdir. Bu dervişlerden dolayıdır ki Alevi Bektaşiler inanç alanında birçok yeniliğe açık heterodoks karakterini korumuştur.

3.1.2.3. Şifa yapan, keramet sahibi dervişler

Şifa yapan, “Keramet sahibi”²⁸⁴ dervişler; metapsişik yetenekleri olduğuna fiziksel ve psikolojik sağaltım yaptıklarına inanılan dervişlerdir. Bunlar metapsişik yeteneklerinin Tanrı vergisi olduğunu belirtip, şifayı bu yolda kullanacaklarının vurgusunu yapar ve dervişvari bir yaşam sürerler.²⁸⁵ Evliyaların bir niteliği, yaşıadıkları sürece ve öldükten sonra akıldışı işleri başarma gücünde olmalarıdır. Peygamberlerin olağanüstü işlerini göstermek için kullanılan "mucize" deyimine karşılık bunları "keramet" kelimesiyle gösterilir.²⁸⁶ Keramet kelimesi, evliya, eren ve dervişlerin olağan üstü güçlerini vurgulamak için kullanılan bir kavramdır.

Söz konusu sağaltım teknikleri ile Şamanik ritüeller ve inançların benzerlikleri oldukça şaşırtıcıdır. Bu sebeptendir ki birçok araştırmacı²⁸⁷ Alevi Bektaşî erenleri ile şamanlar arasında benzerliklerin izini sürmüştür. Şamanların özellikleri ve kabiliyetleri Türklerin girdikleri dinlerle yeniden şekillenmiştir. Türklerin, Atalar kültü, Gök Tanrı inancı, Manihizm, Budizm gibi dinlerin bir kısmında uygulayıcı olarak görülen kişilerdeki Şamanik kabiliyetler bu konuda çalışan kişilerin Şamanizm üzerine yoğunlaşmalarını sağlamıştır. Bu anlamıyla İslam’la Türklerin tanışması sonucu bu Şamanik kabiliyetler dervişlerde gözlenmiştir. Ahmet Yaşar Ocak Alevi-Bektaşî Veliler olan Hacı Bektaş, Hacım Sultan, Abdal Musa ve diğerlerinin, Müslüman olmakla birlikte izleri bir türlü silinmemiş Şamanist geleneklerin hâkim olduğu bir çevreden çıkma Türkmen babaları olduğunu, bu motiflerde esas unsurun Şamanizm olduğunu görmenin pek tabii olduğunu belirtmektedir.²⁸⁸ Bununla birlikte İren Melikof da yukarıdaki düşüncüyü destekler bir biçimde gezgin derviş, Kalender²⁸⁹ ya da abdalın, şamanın bütün dış çizgilerini taşıdığını; muska, çingirak, kuş teleklerinden başlığın, at simgesi değneğin, tasavvufta zikrin, Şamanlığın kendini aşma uygulamalarını andırdığını belirterek. Bu şeylerin aynı Şamanlarda olduğu gibi hastalıkları iyi edici amaçlarla yapıldığını, şaman geleneklerinin, yok olup gideceği yerde, halk sufiliği çerçevesi içinde yaşaya geldiğini, bu bilinç dışı kalıntıları anlamak için ilk dervişlere ve tarikatının kurucularına dönmek gerektiğini söylemiştir.²⁹⁰

Bu dervişler birçok inanan tarafından tıpkı Şamanların kabul edildiği gibi kutsal insan olarak kabul edilir ve halk bu motivasyonla dervişlerle ilişki kurar. Bu özellikleri vasıtasıyla bunlarla temas halinde olan halk ruhsallıkla temas halinde olduğuna inanır. Birçok fiziksel ve psikolojik sorununu söz konusu dervişler aracılığı ile çözmeye çalışır. Bu sebeptendir ki dervişler halka göre yeryüzünde ruhsallığın

²⁸⁴ Grof, *İnsan Şuurunun Yeniden Keşfi Kozmik Oyun*, 23-24.

²⁸⁵ Ali Belli adında, Amasya, Merzifon Diphacıköy’lü Yan Yatan Ali Derviş (1925-1990), yörede şifa yapması ile tanınmış bir dervıştır.

²⁸⁶ Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 62.

²⁸⁷ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 123.; Güngör, “Türk Alevî-Bektaşî İnanışlarında Şamanlığın İzleri”, 245.; Eliade, *Şamanizm*, 440.

²⁸⁸ Ocak, a.g.e., 123.

²⁸⁹ Gunnar Jarring, *Dervish and qalandar*, Almqvist and Wiksell International Press, Stockholm, 1987.

²⁹⁰ Melikof, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. 26.

kaynağı veya yansıdığı yerdir. Özellikle meczup karakterli dervişler bu kategori içinde sayılabilir. Bunun yanında bazı nefes söyleyen dervişlerin de böyle metapsişik yetenekleri olduğuna inanılır.

3.1.2.4. Balım Sultan Muhabbeti yapan dervişler

“Balım Sultan Muhabbeti” yapan dervişler, çoğunluğu Bektaşî terbiyesinden geçmiştir ve “dem” diye adlandırılan alkollü içkinin olduğu muhabbet sofralarında ruhsal bilgiyi aktarırlar. Balım Sultan muhabbeti dediğimiz sofrada yapılan bu muhabbette belirli kuralları vardır, sofranın dua ile başlaması, “dem”in hep birlikte alınması, nefeslerin izin alınarak söylenmesi, nefeslerin akabinde dua yapıp nefeslerin yorumlanmasına geçilmesi ve uygun yerlerde yöneticinin izni ile hep birlikte “dem”in alınması gibi birçok kural vardır. Bu sofralar oldukça kontrollü, bir o kadar da coşkulu sofralardır. Söz konusu sofralarda içki belli oranda derinleşme sağlamak için bir vasıta olarak kullanılır. Hatta çalışmamızın odak noktası olan Derviş Ruhan’ın söylediğine göre söz konusu sofrada kişinin mayasını meydana çıkarır²⁹¹, onun için bu sofralarda oturmak ciddi nefis terbiyesinden geçmiş olmayı gerekli kılar.

Alevi Bektaşîlerde içki içmek yasak değildir²⁹². Hatta içki içmek miraç olayı içinde anlatılırken dini bir motif olarak kullanılır. Söz konusu sofralarda bazı metapsişik olayların yaşandığına inanılır. Sofradaki dervişin veya mistiğin yönlendirmesi ile kehanet, geçmiş bilme, telepatik iletişim gibi durumların yaşandığını görüşmelerimizde anlatan birçok derviş seveni olmuştur.²⁹³

Bahsettiğimiz muhabbetlerde hem yeni nefesler okunur hem de daha önce vücuda gelmiş nefesler okunur. Bu okunan nefesler çoğunlukla simgesel bir dil kullanılarak söylenmiştir. Bu simgesel dil eserlerin çok katmanlı olarak anlaşılması ve yorumlanmasına imkân sağlar. Bu konuda Belkıs Temren sohbet - muhabbet ortamlarında tercih edilen nefeslerde kullanılan simgesel dil nedeniyle bir tür sohbet oluşmaya başladığını, buradaki simgesel kalıpların deşifre edilmesinin ise, "Katlı anlatım" olanağını verdiğini belirtir.²⁹⁴ Simgesel kalıplar kullanılarak yazılmış olan nefeslerde her simgesel kalıbın anlamlandırmasının ve yorumunun yapıldığını, zaten sohbetin temelinde de bu yorumların yer aldığını söyler. Yorumların anlamlarının kat kat açılıp, sohbe konu olduğu, sohbetlere katılanların öğreti bilgilerini çoğu kez bu yolla edindiğini, dolayısıyla Bektaşî eğitiminin en önemli araçlarından birinin nefesler olduğu, özellikle öğretinin temel prensiplerini konu alan muhabbet nefeslerinin çok önemli olduğunu vurgular.

Söz konusu muhabbetler yukarıda bahsettiğimiz bütün derviş tipleri arasında söz konusudur. Bu tarz muhabbet içinde paylaşım ve öğretinin aktarımı özel bir

²⁹¹ Amasya, Gümüşhacıköy, Kuzalan Köyü doğumlu Mehmet Ali Işık (1928-1995) adlı derviş, şiir mahlası Işık Ruhan’dır.

²⁹² Yıldız, a.g.e. ; Üçer, a.g.e., 382.

²⁹³ Amasya Gümüşhacıköy’den Bani Kurban (75), Kerziban Zeytünlül (70) ile yapılan görüşmelerde söz konusu durumlara örnek olarak bir çok olay anlatılmıştır.

²⁹⁴ Belkıs Temren, “Bektaşî ve Alevi Kültüründe Nefesler ve İşlevleri”, *Halkbilimi Araştırmaları, Sürekli Kitaplar dizisi; 1*, E yayınları, İstanbul, 2003, 189.

aktarım metodudur. İçki ortama belli bir yumuşaklık katsa da ciddi konular ve derin felsefi öğretilerin aktarıldığı muhabbet sofraları nevi şahsına mahsus çok özel bilgilenme mekânlarıdır.

3.1.2.5. Meczup, bekâr dervişler.

“Bekâr-meczup” dervişler; Bunlar Bektaşî tarikatı ile ilişkisi olmayan meczup dervişler ile “Babagân” kolunda “mücerret” derviş olarak tanınan evlenmemiş dervişlerdir. İkisinin ortak özelliği toplum dışı değere sahip olmasıdır. Ama yaşayış olarak çok farklıdır. Mücerret dervişler bekârlığı şuurlu bir yaşam biçimi olarak seçerken, meczup dervişlerin makul bir tercih olarak seçtikleri söylenemez. Bu tip dervişler toplum içinde deli-veli tipi olarak anlaşılır.²⁹⁵ Yaptıklarına akıl sır ermez olarak düşünülür fakat onlarda ruhsal bir etki ve yükseklik olduğuna inanılır. Bu konuda Ali Cemal dedenin bu tarz dervişler hakkında anlattıkları dikkat çekicidir.

“Sakallı dervişler onlar kalmadı. Hasan efendi kendisi Ağır göl mağalarında yaşamıştır. Kendini belli bir inanca adanmış, insandı... Zaten bizim ustalarımız o sakallılardı, belli inançları vardı, onlar hiç okul okumamışlar, biz onlarla otururduk sabaha güneşin nasıl açtığını bilmiyorduk, ama onlarda kalmadı... Sakallı dervişler muhabbet ederdi. Onlar aklına gelebilecek her konuyu alabildiğince etraflıca düşünür, konuşur incelerlerdi, bir yorum yaparlardı, akla hayala gelen her düşüncüyü ortaya atar bir birlerine görüşlerini sorarlardı, o düşünceler üzerinde yorum yapıp kabul edilebilir inanılabilir hale gelince noktalarlardı. O noktayı bulunca sevinirlerdi kalkar birbirlerini öperlerdi. Bu sorun bilinmiştir, çözülmüştür diye sevinirlerdi. Ben ekseriyet bunların arasında yetişmişimdir.”²⁹⁶

Ali Cemal Dede'nin anlattığı bu dervişler toplum içinde deli-veli kategorisindeki tiplerdi. Meczup tipteki dervişler kılık kıyafetine önem vermezler, hatta bazıları meczup olarak görünür ve halk arasında öyle bir hayat sürer. Genellikle kılık ve kıyafetlerine önem vermeyen dervişlerin üstleri başları toz toprak içinde, elbiseleri kirli, saç ve sakalları uzun ve bakımsızdır. Erkan Türkmen “Bir yoksulluk vardır ki dervişin gıdasıdır” der.²⁹⁷ Bu dervişler iç yüzlerinin iyi olması için, dış yüzlerinin çirkin görünmesi gerektiğine inanırlar. Bazen da halkın tepkisini çeken bu tür görünümü, gerçek kişiliklerini gizlemenin bir aracı sayarlar. “*Harabat ehline hor bakma zahir, Defineye malik viraneler var*” diyen Virani böyle varlıkların aslında en kıymetli varlık olduğunu vurgularken, halka bu yönde nasihat yoluyla dervişler hakkında bir bilgi vermektedir. Bu konuda Baki Öz yarı meczup fakirlerin her yerde görülebileceğini, Türklerin tüm yarı meczup kimseleri Tanrı'ya daha yakın olduğuna inandıklarını söyleyerek, bu tip meczup dervişlerin önemine vurgu yapar.²⁹⁸ Bununla birlikte Halil İnancık Otman Baba ile ilgili çalışmasında, İslam'da derviş tipleriyle ilgilenmiş olan Alman sosyologu Max Weber'in kavramlarını kullanarak, Otman

²⁹⁵ M. Esat Harmancı, “A(bt)al’ın Velive Görünümü”, *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, III-4, İstanbul, 2006, 80-83.

²⁹⁶ Ali Cemal, (Aşık Ali Cemal, Dede, Dertli Cemo), Tunceli Mazgirt, 1941, İlkokul mezunu. Kayıt; Ankara Dikmen’de, Ali Cemal Dede’nin evinde, 02.02.2007 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 2. Görüşme.

²⁹⁷ Erkan Türkmen, *Şems-i Tebrizi’nin Öğretileri*, Konya, 2005, 20.

²⁹⁸ Öz , *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, 289.

Baba tipindeki meczup dervişleri, Tanrı'yı müşahade eden ermiş (contemptative) mistikler arasına koyduğunu ve bu, gibi dervişlerin duyularımıza hitap eden her çeşit empirik gözlemin ötesinde kâinatın esas zâtı (Tanrısâl) anlamını, vahdeti gözlemlediğini iddia eder; onun, günlük dünya yaşamının her türlü baskısına karşı kendinde, Tanrı'nın bağışladığı haleti sürekli hale getirmeye çabaladığını ve Tanrı'nın aracısı olduğuna inandığını söyler. Ona göre cezbe, keşif hali Tanrı'nın gerçek maksadını temsil etmiş olmanın bilincini en belirgin biçimde ifade ettiğini belirtir. Ona göre derviş kâinatın tüm görünüşü içinde merkezi bir duruma gelmiş ve dünya üzerinde bütünleştirilen bir etki yapmış olan mistik hakikatlere ermiştir. Bu tip dervişlere, Weber'in "mystagogue", "devrimci mistik" dediği bir derviş tipi olarak bahseder. Velâyetname'de sadakatle çizilen Otman Babanın, tam da böyle bir derviş tipi olduğunu, sürekli cezbe halinde bir meczubu canlandırdığı tespitini yapar.²⁹⁹

Diğer bekâr dervişler ise mücerret dervişler olup Bektaşiliğin Babagân kolu dervişleridir. Söz konusu dervişler mücerret küpesi takarlar ve hiç evlenmezler. Böyle bir yolu seçmelerinin sebebi Hacı Bektaş Veli'nin de evlenmemiş mücerret bir derviş olduğuna dair inançlarıdır. Onlara göre “dünya çirkine batmamak gerekir” temiz değerleri ancak temiz kalarak korumak mümkündür, onun için olabildiğince dünyasal nimetlerden el etek çekilmelidir diye düşünürler. Mücerret dervişler diğer Bektaşî dervişler arasında çok farklı bir yeredir. Babagân kolunda çok saygın bir konumda iken Çelebiler kolunca ise en çok eleştirilen konumdadırlar.

3.1.2.6. Derviş meşrepli dedeler, babalar, âşıklar.

Dervişlik, çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi, tarikat içinde bir makama karşılık gelebildiği gibi, bir hal ve yaşam biçimine de karşılık gelmektedir. İşte bu halle ilgili olan durum, tarikat içinde başka görevi olanlarda da görüldüğü zaman, bu kişiler derviş meşrep özellikler sergilemiş olur ve bir bakıma derviş olurlar. Başka bir ifade ile dervişlik aslında ruhsal insanın bir görünümüdür. Bir tarikat içindeki insanın hedefi de yaşamda ruhsallığı deneyimlemek olduğu için kişi ruhsal yönden geliştikçe dervişçe özellikler göstermeye başlayacaktır, sonuçta tarikatın farklı görevlerinde olsa da kişinin etkisi yol içinde yol aldıkça gelişecek ve derviş özellikleri gösterecektir. Bu anlamıyla birçok dede yol içinde olgunlaştıkça derviş özellikleri gösterip, ermiş olarak kabul edilecektir. Cemlerde zakirlik yapan ve bir derviş seveni olan Âşık Abdullah dedelerinde derviş olacağını söyleyerek, dervişlerle oturup kalkan dedeler derviş tabiatlı olmuştur der. Dervişlerle oturup kalkmayan dedeyi ise benlik almış yürümüştür. Diktatör olmuştur der³⁰⁰. Bununla birlikte Ali Osman Işık da yapılan görüşlerde, dedelerin dervişler vasıtasıyla arifleşebileceğini belirtmiştir.³⁰¹ Dervişler yol içinde aslında bir arındırma mekanizmasıdır, herkes dervişliğe eşit şartlarda başlar ve liyakatine göre yol alır.

²⁹⁹ Halil İnalçık, “Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed” Doğu Batı Dergisi, VII-26 Ankara, 2004, 15.

³⁰⁰ Abdullah Balcı, (Aşık- Zakir), Amasya - Hamamözü –Yemişen Köyü, 1933 Doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen Köyünde, Veli Balcı'nın evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 1. Görüşme.

³⁰¹ Ali Osman Işık, (Işık Ruhan'ın oğlu), Çorum - Osmancık - Seciyen (Çampınar) Köyü, 1951, Üniversite mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Ali Osman - Gülsüm Işık'ın evinde , 27.12. 2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 5. Görüşme.

Sadece dedeler değil “âşık”lar ve “baba”lar da dervişlerle oturup kalkarak derviş tabiatına uyarlar ve dervişleşirler.

Tarikat içinde bir görevi varken derviş olan bazı görevliler tarikat içindeki görevini çoğu zaman bırakmıştır, Örneğin; Amasya yöresinde Dede Kul Fakır³⁰², dedelik yapmamıştır, Yine Dede Yanyatan Ali³⁰³, dervişlik yapmış dedelik yapmamıştır. Bunun yanında Aşık Cuma Zeytünlü³⁰⁴ aşıklık yapmamış muhabbetlere yönelmiştir. Bunun gibi birçok derviş sayılabilir. Yolun kuralları doğrultusunda bir tarikat yürütmek ile insanı kâmil yolunda yürümek çok farklı şeylerdir. Bu tarz dervişler her türlü şekilde kendilerini uzak tutarlar. Yaşamın bütünü Batını olarak yorumlarlar. Yol içinde dede, âşık, baba olanlar yolun kendilerinden bekledikleri işleri yaparlar, bunun yanında yol içinde ruhsal bir insan olarak yaşamaya odaklanıp dervişlik yaparlar. Daha sonra bu dervişçe özelliklerinden dolayı “eren” “gerçek” sıfatları ile anılmaya başlarlar. Bu kimlikleri kurumsal kimliklerinin önüne geçmeye başlar. “Eren” “Gerçek” sıfatları aldıktan sonra kendilerine özgü yol ve yöntemlerle insanlara ruhsal bilgi aktarırlar. Dervişlerin bu yönleri ruhsal bütünde tekrar belirtilecektir.

3.1.2.7. Gezin dervişler.

Halkın tanıdığı dervişlerin en önemli özelliklerinden biri de gezgin olmalarıdır. Tasavvufi eserlerde sefere çıkma ve seyahat etmenin önemi üzerinde durulmuştur. Tekke ve zâviyeler, mescitler, imarethaneler, harabe ve viraneler, hatta mağaralar gezgin dervişlerin konakladıkları ve geceledikleri yerler olmuştur. Bazı dervişler kendi iç dünyalarındaki farklı gelişim zamanlarında yola çıkmayı tercih etmişlerdir. Bazıları tasavvuf yoluna girdiklerinde, bazıları da olgunluk döneminde sefere çıkmışlardır. Seferin amacı çile çekmek, nefsi zorluklara alıştırıp eğitmek, bilgili ve hal ehli kişilerle görüşüp kendilerinden faydalanmak, değişik şeyler görüp ibret almaktır. Esasen dervişlik genel anlamda, maddî âlemden ruhî âleme doğru yapılan manevî bir seferden ibarettir. Bu sebeple gezginlik dervişliğin asıl anlamına ters düşmez. Çünkü esasında terk ve arama vardır. Nejat Birdoğan dervişleri gezgin ve yerleşik olarak ikiye ayırmaktadır.³⁰⁵ Gezin dervişler daha çok bir yere bağlanmadan arayan ve ararken bulduğu insanlarda iyi insan olmaya dair deneyimler paylaşarak yaşayan dervişler, yerleşik dervişler ise yerleşip yurt tutan, köy kuran, yaşamayı öğreten dervişlerdir diye belirtir.

³⁰² Merzifon’un Kireymir köyünde yaşamış, Piri baba evlatlarından bir dede iken Kul Fakır mahlası ile şiirler yazmış bir dervıştır.

³⁰³ Merzifon’un Diphacı köyünde yaşamış olan Rumi hoca evlatlarından bir dede iken Yan yatan derviş olarak tanınmış ve öyle yaşamıştır.

³⁰⁴ Gümüşhacıköy’ün Kırca köyünde aşıklık yaparken, dervişliğe merak salmış ve Dertli Garip mahlasıyla şiirler yazmış daha sonra tarikatlara katılmamıştır.

³⁰⁵ Birdoğan, a.g.e., 43.

3.2. ÂŞIKLIK VE ALEVİ BEKTAŞİ DERVİŞLİK GELENEĞİ

3.2.1. OZAN, ÂŞIK, SAZ ŞAİRİ KAVRAMLARI VE HALK ŞİİRİ.

3.2.1.1. Kavramlar

Ozan, Âşık ve saz şairi kavramları tarihsel süreçte, halk içinde şiir yazıp bunları kopuz³⁰⁶ veya “bağlama-cura” gibi çalgı eşliğinde icra eden sanatçılar için kullanılmış adlandırmalardır. Halk edebiyatı için halk şiiri temsilcileri ile ilgili araştırmalarda karşılaşılan en önemli sorun, terminoloji sorunudur. Bu sorunu tespit eden Öcal Oğuz alandaki karışıklığın nedenlerini;

1- Gelenegin sözlü kültür yoluyla yayılması ve gelişmesinin eseri sürekli, canlı ve değişken kılması.

2- Gelenek temsilcilerinin ve halkın yaptığı adlandırmalarda bölgesel özelliklerin, kişisel bakış açılarının alana taşınması.

3- Bilim adamı ve araştırmacıların bir terminoloji oluşturma gayreti içinde ortaya koydukları önerilerin bazen genel bir kabul görmemesi olarak belirtmiştir.³⁰⁷

Bu tespitlerden sonra alanla ilgili araştırmaların yeni olması ve zamanla kavramların yerlerine oturacağını da dillendirmektedir. Bu konuda söz konusu eleştirilere katılmakla birlikte, incelenen konuların zaten böyle bir farklılaşmaya neden olacağını da gözden kaçırılmaması gerektiğini belirtmek yerinde olacaktır. Kavramlar belli ideolojik anlamlara işaret etmediği sürece bilinçli bir saptırma ve anlamda kaydırma yapılmadığı müddetçe, her kavramsallaştırma kendi içinde anlamlıdır. Fakat halk edebiyatı çalışmalarında kavramsallaştırmalarda bazen ciddi yanlışların yapıldığını da burada işaret etmek gerekecektir. Bu konuda kullanılan kavramın kullanılma gerekçesinin açıklandığı çalışmalar, bilimsel bilginin oluşmasına daha fazla katkı sunabilecektir.

Ozan, âşık, derviş kavramları üzerine yapılan tanımlamalar kavramın kullanıldığı ortam hakkında da bize bilgi vermektedir. Çalışmamızda derviş kavramının geniş içeriğine, âşıklar da girdiği için, derviş veya derviş şair kavramını kullanmayı tercih ettik. Gelenegin içinde yer yer âşık, ozan, derviş kavramları birbirinin yerine kullanılsa da sadece derviş kavramı söz konusu açıklamaya çalıştığımız grubu tanımlayacak bir genişliğe sahiptir. Bu sebeplerden dolayı bu bölümde kavramları tanımlayıp, kavramların süreç içindeki görünümünü tespit edip âşık mı, derviş mi? sorularına yanıt aranacaktır.

Ozan üzerine en detaylı tanımlama girişimini Fuat Köprülü yapmıştır. Köprülüye göre:

“1- Ozan kelimesi, Oğuzlar'ın halk şairi-musikişinası manasında çok eskiden beri kullanılan bir kelimedir. Kelimenin eskiden beri muhtelif Oğuz şubeleri

³⁰⁶ Kopuz; Türk baksı-ozanlarının sagu'lar, destanlar okunurken yahut diğer yarı-dini ayinlerde kullandıkları en eski milli musiki aletidir, bkz. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 102.

³⁰⁷ Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 187.

arasında bulunması, daha Oğuzlar'ın Seyhun kıyılarında oturdukları zamanlarda, yani Büyük Selçuk Devleti'nin kuruluşundan önce kelimenin bulunduğu delildir.

2- Bu kelime muhtelif Oğuz sahalarında eskiden beri yaşamış ve belki Azeri sahasında XIV. asırda ozanlar'ın kullandıkları kopuz'a da bu isim verilmiş, böylece bir de ozancı kelimesi meydana çıkmıştır.

3- XV. asırdan sonra bu Ozan kelimesi yerine Azeri ve Anadolu sahalarında Aşık, Türkmen sahasında da Baksı kelimeleri yer almıştır.

4- Anadolu ve Azerbaycan Oğuzları arasında bu eski manası unutulduktan sonra da, ozan kelimesi herze söyleyen manalarında şu son zamanlara kadar, gerek edebi dilde gerek halk lisanında devam etmiştir. Anadolu'nun bazı yerlerinde çalgıcı çingenelere de bu isim verilmektedir.

5- Başka Türk şubeleri arasında bu kelime kullanılmamıştır. Çagatay müelliflerinin bu kelimeyi Horasan Türkmenleri'nden yahut Azeri sahasında yazılmış eserlerden öğrendikleri allahşılıyor. Peşte'deki lügatin ve Süleyman Efendi'nin bu kelimeye verdikleri mana yanlıştır; Nevai'nin bahsettiği ozmaq kelimesinin, Horasan Türkmenleri'nin halk edebiyatına mahsus bir ıstılah olduğu tahmin olunabilir.³⁰⁸

Ozan kavramı, verilere göre geçmişe gittiğimizde bulduğumuz bir kavramdır. Bu kavram günümüzde yeniden bir anlam kazanmıştır. Bu anlam aslında dini olmayan kökünü gelenekten alan bir anlamdır. Günümüzde halk şairleri, âşık kavramının oluşturduğu anlam bütününden ayrı olduklarını göstermek için bu kavramı tercih etmektedirler. Bu konuda Oğuz Öcal; XV. yüzyıldan sonraki uzun bir süre içinde "âşık"ı karşılamak üzere kullanıldığına tanık olmadığımız "ozan" kelimesinin, XX. yüzyılın ortalarından, özellikle 1970'li yıllardan itibaren tekrar âşık edebiyatı temsilcilerini karşılamak üzere kullanılmaya başlanmış olduğunun tespit edilebileceğini belirtmiştir. Öcal son zamanlarda "ozan" veya "halk ozanı" terimlerinin iyice yerleştiğini görmekte olduğumuzu, hatta bazı gelenek temsilcilerinin kendilerini zaman zaman "âşık" yerine "ozan" veya "halk ozanı" terimleriyle takdim ettiklerinin görülebildiğini söylemektedir. "Ozan" kelimesinin geniş çevreler tarafından kabul görmesi, bazı kesimlerin âşık tarzını bilmemesi ve "âşık" kelimesinin daha çok "birini seven" anlamıyla yaygınlık kazanması gibi sebeplerden dolayı tercih edilmediğini de belirtmektedir.³⁰⁹ Ozan kavramının günümüzdeki kullanılması ile geçmişte terk edilmesi arasında aslında başka bir ilişki daha vardır. Bu ilişki iki durumda da kavramın dini bir çağrışımının olmaması daha çok milli ve çağcıl çağrışıma sahip olmasıdır.

Ozanlar sözlü geleneğin taşıyıcıları ve yaratıcılarıdır. Ozan başka söz ustalarından duyduğu izlek ve kalıpları, dinleyicilerin önünde anımsamaya çalışmaktadır. Her anımsama-icra anındaki ortam ve dinleyicinin tepkisine göre ozanın performansı ve anımsaması değişiktir, tekrarlanamaz. Bu anlamıyla ozan topluluğun belleğidir ve işini icra ederken topluluktan uzakta değil, bizzat topluluğun karşısında, topluluğun denetimine açık bir vaziyettedir.³¹⁰

³⁰⁸ Köprülü, a.g.e., 143-144.

³⁰⁹ Oğuz, a.g.e., 189.

³¹⁰ Okan, a.g.e., 67.

Türklerin Müslümanlaşması, Batıni tekkelerin ve Horasan dervişlerinin etkinliğinin artması, ozanların değişimine neden olmuştur. Zamanla ozanlar dervişlere dönüşmüştür. Dervişler Batıni tarikatlarla ilişki içinde olup, bazıları nefeslerinde derviş ismini kullanırlar.³¹¹ Bu şiir yazan dervişler daha sonra şehirlerde kahvehanelere gelip âşıklara dönüşmüştür. Ozanların âşıklara dönüşmesi hakkında Köprülü şöyle der:

“XVI. asırdan sonra saz şairleri için artık umumiyetle Âşık kelimesinin kullanılması ve eski Oğuz şair - çalgıcılarına verilen ozan tabirinin ancak tezyif ve tehzil ifade etmesi, tekke edebiyatının tesiri altında olmuştur. Çünkü mutasavvıf şairler, daha XIII. asırdan beri, kendilerini diğer şairlerden ayırmak ve bu suretle ilham kaynaklarının kudsi ve ilahi mahiyetini göstermek için Âşık ünvanını kullanıyorlar, beşeri ve dünyevi ihtirasları terennüm edenlere verilen şair ünvanını kabul etmiyorlardı. Türkçe yazan tekke şairlerinin kendi manzumelerine şiir demeyerek ilahi, nefes adını vermeleri de, hep bu düşüncenin mahsulüdür.”³¹²

Aşık: Tanrısal olanı seven, derviş anlamındadır. Aynı zamanda Ozan kelimesi ile anlamdaş olan bir kelimedir. Âşık-Ozan: Lirik şiirler söyleyen, halk şairi olarak da tanımlanabilir.³¹³ İlhan Başgöz Hacı Bektaş tekkesinde tarıkata yeni girecek isteklilere "Aşık" dendiğini belirtip, tarıkata kabul edildikten sonra "Talip" ünvanını aldığını söyler.³¹⁴ Aynı zamanda Pertev Naili Boratav Âşık kelimesi ile belirtilen sanatçıların kendilerini âşık diye adlandırdıkları için, kendilerinin bu deyiimi kullanmayı yeğlediklerini söylemiştir. Bunun yanında kelimenin halk geleneğinde bir inanışla ilgisinin olduğunu da unutmamak gerektiğini belirtip, Âşık'ın şairlik gücünü ve yetkisini, düşünde, kendisine Pirinin sunduğu "aşk badesi"ni içerek aldığını ve "ideal sevgilinin hayalini görerek kazandığına inanıldığını belirtmiştir. Böyle bir olağanüstü olayla şairlik niteliğini kazanmış sanatçıları ayırt etmek isteyenler, onları "badeli âşık", "hak aşığı" sözleriyle nitelendirdiklerini tespit etmiştir.³¹⁵ Görüldüğü üzere Âşık tanımlaması ilahi bir niteliğin eser yaratımına etki ettiği kabulü ile ilgili bir kavramdır. Söz konusu kavram, ozandan aşığa dönüşünceye kadar bir süre Batıni dervişlerin aracılığına ihtiyaç duymuş XV yy. dan sonra da âşık bir tanımlayıcı kavram olarak kullanılmıştır.

Âşık kelimesinin, genel anlamının yanında, dilimizde özel bir anlamı daha vardır; son yıllarda bu kelime yerine "halk ozanı" sözü kullanılır olmuştur; daha önceleri de Âşık kelimesi yerine "saz şairi", "halk şairi" deyimleri vardır. Bu konuda Öcal Oğuz, halk edebiyatının manzum ürünlerini ortaya koyan şairlerin, birçok bakımdan birbirlerine benzediklerini, bazı bakımlardan da ayrıldığını ifade ederek şu açıklamayı yapar:

³¹¹ Lucy Garnett - Jane Mary, *Mysticism and magic in Turkey : an account of the religious doctrines, monastic organisation, and ecstatic powers of the dervish orders*, AMS Pres, New York, 1990, 90.

³¹² Köprülü a.g.e., 186.

³¹³ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, 348.

³¹⁴ İlhan Başgöz, "Turkish Folk Stories About the Lives of Minstrels", 331-340.

³¹⁵ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 31.

*"Bunlar arasında 'Hak aşığı', 'badeli âşık', 'meydan şairi', 'saz şairi', 'çöğür şairi' gibi adlara da sahip olan 'âşık' ile, 'kalem şairi' ve 'halk şairi' olarak adlandırılan saz çalmayan şairler, halk şiirinde iki önemli grubu meydana getirmektedirler...Halk edebiyatının manzum ürünlerini meydana getiren şairlerin tamamını "halk şairi" genel başlığı altında değerlendirmek gerekir."*³¹⁶

Oğuz söz konusu değerlendirme ile üst bir başlık önermektedir. Bu üst başlık olan halk şairi kavramının altı, kanaatimizce ister dönemsel kavramsallaştırmalar (X yy. XV yy. Halk şairleri gibi), ister mekâna göre yapılmış kavramsallaştırmalar (Kent, Köy, Göçebe halk şairleri gibi), isterse şiirlerin içeriklerine göre yapılabilecek kavramsallaştırmalarla (ladini, dini-tasavvufi halk şairi) tanımlanabilir. Bu şekilde daha bütünsel çalışmaların yapılabileceğinin öngörülebilir. Çalışmamızda da, dini tasavvufi içerikle, köy toplumu içinde, XX. yy da yaşamış bir halk şairi incelenmiştir. Halk şairliği, şiir daha doğru bir ifade ile deyiş³¹⁷ yazdığı için aldığı bir tanımlamadır. Ama halk arasında bu özelliğinden dolayı, daha çok ruhsal bir insan yani derviş olarak kabul edilmesi sebebiyle de derviş olarak adlandırılmıştır.

Halk şiirinin en önemli özelliklerinden biri sözlü olmalarıdır. Fakat günümüzde artık yazı her alandaki etkinliğini halk şiiri alanında da göstermektedir. Sözlü halk edebiyatı sözle kurulan iletişim üzerine kuruludur. Başka bir ifade ile eseri dinleyende, üretende sözlü iletim mekanizmaları ile hareket eder. Bu şiirler yazılı olmadığı halde sözlü olarak yani, ezbere bilinirler. Bunun temel sebebi ait oldukları kültürün bir kısmının veya tümünün okuryazar olmaması ya da okur-yazar oranı yüksek olsa dahi ağızdan ağıza dolaşan şiirlerin unutulmaması, kıymet ve kabul görmesidir.³¹⁸ Alevi ozanlar aktan okurum karayı bilmem diye okumayı küçümserler. Çünkü kültürü sözlüdür ve sözlü kültür içinde ortaya çıkan eserlere ilahi bir nitelik yüklerler.³¹⁹ Sözlü kültürün bir yönü de Murat Okan tarafından vurgulanmaktadır. Okan'a göre, halk şiirleri, yüz yüze iletişimin geçerli olduğu cemaat yapılarında işlevseldir ve böylece yazılı metinlerde bulunamayacak olan tonlama, tekrarlar, vurgular, mimikler gibi duygusal anlamları ifade edebilme imkanlarına sahiptir. Bu anlamıyla sözlü kültüre, evrensel değil yerel diyebileceğimizi ve yalnızca ifade edildiği bağlam için geçerli olabileceğini belirtmiştir.³²⁰

Sözlü aktarım mekanizmalarının hâkim olduğu kültürlerde aktarımın yapıldığı bağlamın önemi gözden kaçmamalı ve o bağlamı doğru resmedebilmek için söz konusu kültürel durumun kavramlarına sadık kalınmalıdır. Toparlayacak olursak ozan, âşık, halk şairi kavramları ülkemiz kültür hayatında bir tarihsel geçmişe sahiptir. Birbirine geçişleri ve dönüşümü gerek içerik gerek zaman gerekse

³¹⁶ Oğuz, a.g.e., 188.

³¹⁷ Deyiş Alevi-Bektaşî edebiyatında hece vezniyle söylenmiş dini-tasavvufi şiirdir. Bu şiirlere Bektaşiler nefes, Aleviler ise deyiş derler bkz. Uludağ, a.g.e., 106.

³¹⁸ Finnegan, "Sözlü Şiir", 443.

³¹⁹ Mustafa Öztürk, "Alevilerin Kur'an Tasavvuru Üzerine", İslâmiyât Dergisi, VI-3, İstanbul, 2003, 59.

³²⁰ Okan, a.g.e., 67.

mekân boyutunda anlamlıdır. Şimdi şiir ve özellikle ilahi niteliği üzerinde bazı belirlemeler yapmak anlamlı olacaktır.

3.2.1.2. Şiir ve ilahi niteliği

Arapça lügatte şiir kelimesinin manasının; "şuurunda olmak", "fehmetmek", "hissetmek" ve "sezişle bilmek" gibi anlamlara gelmesi "şiir" ile "şuur" arasında doğrudan irtibat kurulmasını sağlar.³²¹ Mahmut Erol Kılıç'a göre Peygamber, şiirin bazısının Cebrail tarafından getirilen ilham olduğunu ima etmiştir. Onun, mana derinliklerini hisseden şair tarifi ile Aristo' nun şairi bir "kâşif", "keşfi açık kişi" olarak görmesi arasındaki benzerlik olduğuna ve bu benzerliğe dikkat çekmek ister.³²² Finnegan'a göre ise şair, aslında ve her zaman ilahi ilhamla ruhlarla ilişkiler kurarak gizlenmiş olguları açığa vuran bir peygamberdir.³²³ Şair, eğer derin bir anlayışa ulaştı ise çoğunlukla kendinden geçmiş bir şekilde konuşur. Şairler çoğunlukla dini rollere sahiptirler. Resmi dinin ve emredici geleneklerin taşıyıcısı olan yerleşik şairler vardır. Tasavvuf külliyatı şairler tarafından oluşturulmuştur. Bir toplumun belli bir kültürüne ait şiir sanatını dile getiren daha yetenekli ve mahalli düzeydeki şairler ile dervişler de ruhsal bir ilhamı iletmekle kendilerini sorumlu tutarlar. Ruth Finnegan bu tür şairler hakkında şöyle der:

*“Bazı durumlarda dini şairler gururlu ve sert bir yüz ifadesiyle sanatlarını icra etmeyi tercih ederler. Diğer yandan Malay büyücüsüne benzeyen medyumlar gibi pek çok şair vardır. Bazı durumlarda Eskimo şamanı, kendinden geçme ve rüyanın elemanları olan bir tür ruhani seansın kapsamı içinde şiirlerini elde eder ve sunarlar. Şair, ruhun varlığına doğrudan bir giriş talebinde bulunur.”*³²⁴

Söz konusu durum dervişlik geleneğindeki derviş ve âşıkların durumuna da benzemektedir. İlhan Başgöz; bizim Âşıklar da, aşklarının kökü ilahidir, demek istiyorlar ama onların aşkı Tanrıya yada bir güzele düştüğünü söylemektedir. Aynı zamanda derviş şairlerin, aşk ve aşk şarabı anlayışlarının farklı olduğunu, aşkın onlar için ilahi olduğunu belirtmektedir.³²⁵ Başgöz; benliğin ilahi bir varlığın sevgisi içinde kaybolması, kişinin dilinden onun konuşması durumunun İslam tasavvufunda da görüldüğünü belirterek derviş şairlerin bunu, “Bende söyleyen dil Tanrı dilidir” diye sözlendirdiklerini belirtmiştir.³²⁶ Bu durum çok yoğun bir ruhsal iletişimin delili olabileceği gibi başka şekilde yorumlanabilecek problemlere de karşılık gelebilir. Finnegan yazılı kültür toplumunda olduğu gibi sözlü kültür toplumunda da şairlerin bir medyum olduğunu, şairin, gaipen haber veren kişi olduğunu ve kendi dünyası

³²¹ Mahmut Erol Kılıç, *Sufî ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, 4. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, 28.

³²² a.g.e., 26-27.

³²³ Ruth Finnegan, “Gaipen Haber Veren Kişi Kahin Olarak Şair”, (çev.: Mustafa Sever) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (Haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır) Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2005, 460.

³²⁴ Finnegan, a.g.e., 462.

³²⁵ Başgöz, *Folklor Yazıları*, 26-27.

³²⁶ İlhan Başgöz, *Türk Halk Hikayelerinde Düş Motifi Zinciri*, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, V-2, Ankara 1973, 79.; Başgöz, *Folklor Yazıları*, 31.

içinde kemale ermiş olduğunu söyler.³²⁷ Şairleri yukarda belirttiklerimiz ışığında özetleyecek olursak. Şairler ruhsal insanlardır ve söyledikleri sözlerle insanlarda içsel etkiler yaratabilirler. Bu anlamıyla mistiklerin insanlara iletmek istedikleri sözleri şiir olarak yazmaları işin doğası gereğidir. Ozan, derviş, âşık ve halk şairleri de ait oldukları toplumsal kesimin yaşadıklarını anlatan dilleridir. Bu dil yarı ilhamlı bir biçimde insanlara ruhsal mesajlar iletir. Nitekim dervişler, şiirlerle kendi gittikleri yol kurallarını anlatmışlardır. Şiirin ilahi niteliği belirtildikten sonra halk şairleri tiplerinin birbirlerine dönüşümünde bu ilahi farkındalık ve toplumdaki değişmelerin de olduğunu söylemek gerekmektedir.

3.2.2. ŞAMANDAN OZANA, OZANDAN HAK AŞIĞINA, ÂŞIKTAN

HALK ŞAİRİNE

3.2.2.1. Şamandan-Derviş Ozana

Şaman yaşadığı toplumda çok önemli görevler yapar bu görevler onun ruhsal âlemle aracı olması sebebiyle çeşitlidir. Sağaltım işlerinden, kehanette bulunmaya, topluluğun ruhsal olarak korunmasından, müzik yapıp şiir söylemeye kadar birçok işi Şaman-Kam yapar. Kamlar gerek erkek, gerek kadın olsunlar bir kast halinde bulunmazlar. Ait oldukları boy, oymak ve köyün üyesi olarak halk içinde yaşarlar. Abdülkadir İnan Şamanın tabiatındaki bazı sırlara vakıf olduğunu ve Şaman olacak kişinin küçüklüğünden beri çok düşünceli olduğu, irticalen şiirler söyleyen şair olduğunu belirtir.³²⁸ Şaman ağızdan ağıza söylenen çok zengin şiir ve anlatı geleneklerinin toplayıcısı ve söyleyicisi bir saz ustasıdır. Şaman bir ozandır ve ozanlık yapan Şamana; Kam-ozan denir. Türklerin İslam'a geçişi, Şamanı ortadan kaldırmamıştır. Şamanın ruhani öncü yönü her şeyden önce geldiği için, işlevi, pir, derviş, Ata, Baba, Dede gibi yeni ruhani öncülerin işlevleri ile, bir bakıma, iç içe girmiştir.³²⁹ XIII-XIV. yy. Anadolu'sunda önemli bir nüfusa erişen Türkmenlerin karşılaştıkları veya kendi aralarında yaşayan dervişlerle belleklerindeki şaman, ozan tiplerimleri arasında bir paralellik kurduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.³³⁰ Şamanik özellikler âşıklık döneminde de görülmüştür. İlhan Başgöz; Âşıkların mesleğe giriş törenlerini, Âşık olmak için seçilmelerini, Şamanların mesleğe girmek için seçilmeleri ve mesleğe girme törenlerine benzetir.³³¹ Fakat burada sembollerde değişme olmaktadır, fakat işleyiş birbirine benzemektedir. Örnek vermek gerekirse Şamanın su ile inisiye olmasına karşılık halk sufizmindeki dervişler şarapla inisiye

³²⁷ Ruth Finnegan, "Bireysel Yetenek Olarak Şair", (çev.: Mustafa Sever) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (Haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır) Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2005, 455.

³²⁸ İnan, a.g.e., 79.

³²⁹ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, 40.

³³⁰ Süleyman Turduyevîç Kayıpov, *Türk Akın Aşık Kültürü Bağlamında Van Kırgızlarının Apızlar Sanatı ve Aşık Veysel*, Halk Kültürümüzde Sivasın Yeri Sempozyum Bildirileri, Aşık Veysel Kültür Derneği Yayınları 3, Ankara, 2001, Sayfa; 327-340

³³¹ Başgöz, *Türk Halk Hikayelerinde Düş Motifi Zinciri*, 77.

olurlar. Her iki halde de vergi uykuda veya 'uyku ile uyanıklık arasındaki bir anda, yani kahraman gerçek âlemle ruhi âlem arasında olduğu anda verilir.

Şamanlar aynı zamanda ozanlardır. İslamileştikten sonra Şaman'ın özellikleri de toplum içinde dağıldığı olmuştur. Çünkü şaman bütünlüklü bir işlev görürken kendine özgü bir toplumsal koşula da aittir. Toplum karmaşıklaştıkça şamanın işlevleri de başkalarına dağılmıştır. Şiir söylemesi daha çok ozanlar tarafından yapılırken, mistik yönü özellikle dervişler tarafından uygulanmıştır. Her derviş kısmen ozan, her ozan da kısmen mistik olsa da böyle bir paylaşımın görüldüğü anlaşılabılır. Daha sonraları ozanın iyice gözden düşmesi ile tekkelerin etkisi daha da ön plana çıkmıştır. Özkul Çobanoğlu ozan-baksı geleneğinin, tekke edebiyatının genişliği ve fonksiyonelliği karşısında çaresiz değişime uğradığını, ozan-baksı geleneğini devam ettirenlerin gittikçe eserlerinde tematik olarak İslamileştiklerini ve yeni medeniyet dairesi içinde fonksiyonelliklerini kaybettiklerini belirtmekte buna kanıt olarak da Ozan kavramının uğradığı anlam kaybı ve anlamının "geveze" ve "herze söyler" anlamına gelmesini göstermektedir.³³² Ozanlar Fuat köprülünün de dediği gibi XV. yüzyıla kadar Anadolu'daki kayıtlarda vardır.³³³ Ondan sonra ozan'ların yerini Âşıklar almıştır. Aslında bu dönemde ozanlarla âşıklar arasında ciddi Batını derviş şairler vardır. Bu dervişler kendilerini ozan olarak tanımlamamış derviş olarak tanımlamışlardır. Bu durum hakkında Fuat köprülü âşık tarzının tekke edebiyatı etkisine gitmeye tepki olarak ortaya çıktığını belirtmektedir ve çıkış amacının ladini olmak olduğunu belirtmiştir. Buna karşın âşık edebiyatının ladini olmayı başaramadığını da belirtmektedir.³³⁴ Bu konuyu tekkeler ve Batını dervişleri açıklarken daha da açık belirteceğiz. Aslında Batını dervişler bütün anlamıyla Şamanların ve Anadolu mistiklerinin birçok işlevlerini üstlenmişlerdir. Tekke dervişleri sadece Şamanların işlevlerini üstlenmemiş, Anadolu kökenli mistiklerin aktarım mekanizmalarını da öğretilerinin içine almışlardır. Başka bir ifade ile, Anadolu mistiklerinin tecrübeleri, şamanın yetenekleri ve Horasan ekolünün Batını sentezlemesinin birleşmesi ile çok özel bir yapı oluşturmuşlardır. Bu yapının üstlendiği ana görev, şiir söyleyerek ruhsal dünyaya dair aracılık yapmak ve ruhsal olanın beklentilerine uygun bir toplumsal organizasyon oluşturmaktır.

3.2.2.2. Tekkelerde derviş ozan, derviş âşık

Anadolu'daki tekkeler XII. yy. da Anadolu'nun en önemli organizasyonlarından biridir. Tekkeler, XVI. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyası içinde Müslümanların ibadetin yanı sıra topluca eğlenme ve diğer sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunma imkânını bulduğu en önemli sivil ve tek sosyal kurumdur.³³⁵ Tekkeler mistik, sosyal ve ekonomik alana dair bilgi üretilen, uygulama ve teknik öğretilen kurumlardır. Anadolu'da siyasal iktidarını sağlamaya çalışan Bizans, Arap ve Moğol yöneticileri, halk tarafından savaş çıkaran ve kendi ürettiklerini ellerinden alan, zulmeden olarak görülmüşlerdir. İşte bu kargaşa ortamında Horasan erenlerinin bağdaştırmacı, mistik ve uyuma çağırıcı inanç evreni, gerek Anadolu'ya yeni gelen

³³² Özkul Çobanoğlu, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, 129.

³³³ Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, 243.

³³⁴ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, 187.

³³⁵ Çobanoğlu, a.g.e., 129.

gruplar gerekse Anadolu’da yaşayan halklar için bir umut ışığı olmuştur. Horasan erenlerinin Türk olması ve Horasan erenlerinin dinsel evreninin İslam’ın Türklerce yorumlanmış biçimi olması da, daha sonra Horasan erenlerinin sağladığı uyumlu zemin sayesinde Anadolu’ya Türklerin hâkim olmasını sağlamıştır. Horasan erenleri Anadolu’ya geldiğinde diyar-ı Rum’da bulunan, yerli mistikler olan, Rum erenleri ile de birlik olarak senkretik, Batını tekkeler oluşturmuşlardır. Bu tekkelerde dini, mistik, kültürel ve teknik bilgi üretilip, halk uzlaştırmacı bir evrende birleştirilmiştir. Daha sonra gerek Selçuklu gerekse Osmanlı, tekkelerin bu uzlaştırmacı evreninin gücünden yararlanarak halkı kendi etrafında birleştirmiştir. Özetle söyleyecek olursak; Batını düşünceler kargaşa anlarında derleyici, uzlaştırmacı olup toplumda güvenilir ana kaynak olmuştur. Fakat devletler güçlenince bu adil düşüncenin kendinden daha etkili olmasına müsaade etmemiştir.

Yukarıda kısaca özetlenen tekkelerin bulunduğu sosyal-siyasi zemin aslında tekkelerin işlevleri hakkında da bilgi vermektedir. Tekkelerin en önemli işlevlerinden biri olan dini, mistik bilgiyi üretme ve halkla paylaşma işlevi ancak ait olunan kültürel birikimin unsurları tarafından yapılabilmektedir, bu sebeple tekkelerde Horasan ekolünün ana çizgisinde olan ozanlar dini mistik bilgiyle uyanmış âşıklara dönüşmüşlerdir. Bu konuda İlhan Başgöz;

*“Âşık adı, mistik bir anlamla da olsa, ilkin Batını tekkelerde ortaya çıkıyor. Daha XII. yüzyılda Anadolu’da kendilerine Uşşakan veya Âşık-el Hak (Hak Âşığı) adını veren dervişler vardı.”*³³⁶

Başgöz’ün de belirttiği üzere bu kişiler aslen dervişlerdir. Âşık olmaları Işık’la (Âşık Işık kökünden bir kelimedir) dolmaları, maşuğa yönelmeleri anlamındadır. Dolayısıyla dervişlik aşığı içine alan bir kavramdır. Bu kavram sadece şiir yazabilen dervişleri anlatabilmek için kullanılırken daha sonra derviş olma özelliği de şiir yazma özelliğinden ayrılmıştır. Söz konusu durum hakkında Özkul Çobanoğlu; Âşık tarzı edebiyat geleneğinin XII. yy. da Horasan’da başlayarak, Türk dünyasına yayılan ve İslam öncesi edebiyat geleneğinin pek çok açıdan devamı olan tekke ve tasavvuf edebiyatı geleneğinden ayrılmış olduğunu belirtir. Bu ayrılmanın gerekçesi olarak da tekkelerin sosyal alandaki etkinliğinin ortadan kalkması ile ilişkilendirir.³³⁷ Bu tespit önemli bilgiler sunar.

XV-XVI yy. da Osmanlı İmparatorluğunda önemli değişimler olmuştur. Öncelikli değişim, Osmanlının, kendisini kuran Türkmenlerle kurduğu çatışmalı ilişki ve onların düşünsel kökleri olan Batını tekke ve Horasan erenleri ile kurduğu güvensiz ilişki durumudur. Bunda Şah İsmail’in Türkmenler üzerinde oynadığı oyun ve entrikaların yeri olsa da, Osmanlı Türkmenleri kazanmak yerine Batını görüşün kaynağı olan Batını tekkeleri ortadan kaldırmayı gerekli görmüştür. Bu noktadan sonra hilafeti de alarak, Batını tekkelerin en büyük düşmanı olmuş ve dinsel olarak nasıl bir gelişme yönünde olmak istediğini de açıkça göstermiştir. Osmanlı bu sayede içsel ışığının kaynağı olan Horasan erenlerinin Işık’ını söndürmüş, gösteriş ve

³³⁶ Başgöz, “Turkish Folk Stories About the Lives of Minstrels”, 331-340.

³³⁷ Çobanoğlu, a.g.e., 128.

saltanata yönelmiştir. Bu süreç Aleviler arasında anlatılan Pir Sultan Abdal efsanesinde gizli bir biçimde anlatılmıştır.³³⁸ Burada Pir Sultan Abdal efsanesi üzerinden Alevilerin tarih boyunca süren, devlet olanla (Bizans, Selçuklu, Osmanlı vb.) olan mücadelesi aktarılmıştır. Söz konusu dönemden sonra Osmanlı en geniş sınırlarına ulaşmış ve dünyadaki en etkili güç olmuştur. Fakat Osmanlı içindeki Batını hareketler büyük bir kısırlığa düşmüştür. Söz konusu kısırlık sadece Osmanlı ile sınırlı kalmamış Bütün İslam dünyası XI ve XII. yüzyıldaki aydınlanmasını arar olmuştur.

Tekkelerin Batını yönü hakkında Fuat Köprülü Bektaşilik bağlamında önemli belirlemelerde bulunurken âşıklar üzerindeki bu etkiyi de şöyle dile getirmiştir;

“Tekkelerin ve bilhassa Bektaşilik gibi heterodoks tarikatlara mensup tekkelerin verdiği edebi ve tasavvuf kültür, muhtelif içtimai çevrelerde birbirinin aynidir. Köylerde ve göçebeler arasında çok yayılmış olan Kızılbaşlık talimatı da bundan çok farklı değildir. Hangi muhitte yetişirse yetişsin, umumiyetle Âşıklar üzerinde Bektaşilik tesiri bulunduğu yukarıda söylenmiştir.³³⁹ ...Orta-Asya'da Ahmed Yesevi ile başlayan tekke edebiyatı, XIII-XIV. asırlarda Anadolu'da büyük bir inkişaf göstermiş ve bilhassa büyük mutasavvıf şair Yunus Emre'den sonra kuvvetli bir manevi nüfuz kazanarak, Ortodoks tarikatlara mensup devriş-şairler tarafından o tarzda şiirler yazılmıştır; mamefih bu şiir tarzının en ziyade heterodoks tarikatlar arasında inkişaf ettiğini ve bedii kıymet bakımından en orijinal, en kuvvetli mümessillerinin; Kaygusuz Abdal, Hatayi, Pir Sultan Abdal gibi, Bektaşiler ve Kızılbaşlar arasında bulunduğu muhakkaktır.”³⁴⁰

Orta Asya'da başladığı kabul edilen tekke edebiyatı kabulü, geleneği tekkelerle sınırlı tutmak anlamında tartışmalıdır. Tekke edebiyatı gibi ayrı bir kategoride şiirlerin incelenmesi sanki Batını tekke etkisinin kesintiye uğramasını çağırır ki, kanaatimizce bu anlayış konuyu farklı bir noktaya götürür. Tekke edebiyatı yaklaşımı ozanlardaki dönüşümü anlamak için anlamlı bir çerçeve sunar. Tekke edebiyatının yanlış anlaşılabilceğinin ikinci sebebi ise tekkelerin kurumsal yapılar olmasıdır. Batını bilgi sadece tekkelerin elinde değildir. Anlatılan bilgi ise Batını'dır ve insanın iç dünyasına özgüdür. Batını bilginin kurumsal yapılar içine hapsedilmesi zordur. Örnek vermek gerekirse, Hallac-ı Mansur, Esterabatlı Fad'allah Şemsi Tebrizi veya Şeyh Bedreddin hangi tekkenin ürünüdür, bütünü ile Batını tekkelerle ilişkileri vardır ama sadece bir tekkenin tekelinde hiç biri değildir. Hatta işleyişe uygun olarak bu erenlerin hepsi Batını tekkelerin geneli için baş tacı edilen kişiler olmuşlardır. Horasan erenlerinin kurumsal bir örgütleniş vardır, ama asıl gücünü mistik karakterinden alır. Mistik karakter ise kurumsal güce değil iç (batın) güce doğru yönünü çevirmiştir. Bu mistik hareket kurumsal tekkeleri gerekli kılabilceği gibi asıl ve sadece Batına yönelen dervişleri gerekli kılmaktadır.

Ozanların Batını şahsiyetlere dönüşü hakkında Köprülü'nün söylediklerini daha açık hale getirir ve destekler biçimde, Ahmet Yaşar Ocak dedeler ve babaların eski kam-ozanlar olduğunu söyler. Onların, içlerinde yaşadıkları ve yönettikleri

³³⁸ Erdoğan Çınar, *Kayıp Bir Alevi Efsanesi*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007.

³³⁹ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 178.

³⁴⁰ a.g.e., 184-185.

kabilelerinin başında, din adamı, büyücü, hekim ve şair kimliğini bir araya toplayan fevkalade önemli reisler olduğunu belirtir.³⁴¹ Başka bir yerde ise; Eski kam-ozanların, yeni derviş ve şeyhler olduğunu onların Türkmen gelenekleri ile İslam bilgisini bir uzlaşa içinde sunduğunu ve bu uzlaşmayı, Türkmenler'i hiç sarsmadan sağladıklarını bu uzlaşa bilgisine de heterodoks Türk İslami denebileceğini söyler.³⁴² Bu dervişler hakkında Nejat Birdoğan da göçebe Türkler arasına kadar sokularak inançlarını yayan dervişlerin, şiirler okuyarak Hakk rızası için halka cennetin yollarını gösterdiklerini, eski kutsal Türk ozanlarına benzediklerinden, halk bunlara yabancı kalmadığını, böylece eski ozanların yerine ataların, babaların yerleştiğini, bunların daha sonra Anadolu'ya gelerek dede adını aldıklarını belirtir.³⁴³ Bununla birlikte kendisi de bir Alevi dedesi olan Eraslan Doğanay; dedeliğin Hoca Ahmedî Yesevîlerin, Lokmanî Perendelerin kurumlaştırdığını söylemekte. Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Anadolu babaları olan Sivas'ta Ali Baba'nın, Tokat Almus köyünde Hubyar Baba'nın Erbaa Keçeci köyünde Keçeci Baba'nın, Merzifon da Piri Baba'nın Osmancık'ta Koyun Baba'nın, Amasya da Baba İlyas'ın, Pir Sultan Abdal'ın, Nesimi'nin, Yemini'nin, Hatayi'nin, Kul Himmet'lerin hepsinin dede olduğunu iddia etmektedir.³⁴⁴ Söz konusu iddia dedeliğin kurumsallaşmasının XVI yy. dan sonra olması ile çürütülebilir, fakat söylediklerinde çok önemli bir gerçeklik vardır. Söylediği bütün şahsiyetler Horasan erenleri ekolüne bağlı, Batını mistik dünya görüşüne sahip dervişlerdir ve hepsinin de mistik şiir söyleme kabiliyeti vardır. Bu dervişler Anadolu'ya bir misyonla gelmişler ve Anadolu'daki mistiklerle birlikte yöreye özgü bir uyumlaştırıcı, uzlaştırıcı, barışçı, mistik yapılar kurmuşlardır. Halkı da söz konusu yapılar aracılığı ile birleştirmiş ve tamamen kargaşanın hakim olduğu bir coğrafyada halkın nefes alabilmesine imkan sağlamışlardır.

Ozanlardan Âşıklara direk geçiş olmadığı, arada derviş şairlerin olduğu bu derviş şairlerle ilgili bölümün edebiyat tarihçilerince tekke edebiyatı başlığı altında incelendiği, ama tekke edebiyatının aslında günümüze kadar izinin sürülebildiği, yani bir geçiş dönemi değil bir devamlılık arz ettiği görünmelidir. Bununla birlikte âşık edebiyatının da tekke edebiyatından arınmış olduğunu söylemenin mümkün olmadığını da tekrar belirtmekte fayda vardır.

Gerçeklikte Âşık edebiyatı olsun Halk şairleri geleneği olsun bunun başlangıcı Batını tekkelerdir. Söz konusu tekkelerin Osmanlı'nın gözünden düşmesi demek halkın da gözünden düşmesi anlamına gelmez. Halk Batını görüşü Alevi-Bektaşî zümreleri içinde yaşatmış ve derviş şairler vasıtasıyla Batını görüş üretimine devam edilmiştir. Alevi-Bektaşî şiiri için tekke ve âşık edebiyatı kavramsallaştırması işlevsel değildir. Çalışmamızda araştırmamızın odak konusu olan Derviş Ruhan'ın şiirleri değerlendirilirken de bu problemle karşılaşmıştır. Derviş Ruhan'ın şiirleri hem tekke edebiyatı kavramları ile hem de âşık edebiyatı kavramları ile değerlendirilmek zorunda kalınmıştır. Derviş Ruhan söz konusu Batını dervişlerden olduğu için, şiirlerini sınıflandırmak, yaygın kategorilerle sınırlandırmanın yarattığı zorluktan dolayı güç olmuştur. Derviş Ruhan gibi şairler halk arasında "gerçek",

³⁴¹ Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı...*, 71.

³⁴² a.g.e., 81.

³⁴³ Birdoğan, a.g.e., 23.

³⁴⁴ Eraslan Doğanay, *Anadolu'da Yaşayan Dergahlar: Sivas - Samsun – Amasya – Tokat – Çorum - Yozgat çevresi dergahları ve tekkeleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2000, 53.

“eren” veya “derviş” olarak kabul edilip yazdıkları eserler ise “nefes”, “deme”, “deyiş”, adlarıyla anılıp kutsal “kelam” olarak kabul edilmiş, bunun yanında güzelleme gibi aşık tarzı şiirlerde yazmışlardır.

3.2.2.3. Derviş âşıklardan kahvehanelerdeki âşıklara

XVI. yy. da kahvehanelerde rastlanan Âşık şiiri ile din ve tarikat konularını işlemiş derviş şairler arasında ciddi ilişkiler vardır. XIII-XV’inci yüzyıllar arasındaki dönemde halk şiirini yalnız derviş şairler temsil etmektedirler.³⁴⁵ Örneğin bu dönemin iki büyük şairini, Yunus ve Kaygusuz'u ele alacak olursak, onların, yaratmalarında din ve tarikat konuları ile birçok ladini konunun işlenmiş olduğunu görebiliriz. Bu dönem şairleri daha sonraki "âşık şiiri"ni etkilemişlerdir. Derviş şairler için dini ve ladini şiir ayrımı yoktur, iki türde de şiir yazarlar. Bu gelenek alevi Bektaşî dervişleri vasıtasıyla devam etmiştir. Fakat aşık şiiri daha önce de belirtildiği gibi tekke şiirinden bir kopuşun ürünüdür. Âşık şiirinin nazım ölçüleri ve biçimleri, daha önceki dönemlerdeki ölçü ve biçimlerin gelişmesi olduğu gibi, dil, konu, üslup, şiir imgeleri de aynı geleneğin sürdürülmüş ve geliştirilmiş biçimleri olduğu görülmektedir.³⁴⁶ XVI. yüzyıldan sonra, din dışı ve tarikat dışı bir halk şiiri akımı güç kazanmıştır. Yüzyıllar ilerledikçe bu akımın temsilcisi olan adlar artmış, daha önceki dönemde rastlanmayan biçim ve tür çeşitlenmeleri "Âşık şiiri" denilen şiir okulunu meydana getirmiştir.

Köprülü söz konusu süreci yani tekke edebiyatı ile âşık edebiyatını farklı gelişim süreçleri içinde izlemeye çalışmıştır. Bu konuda Çobanoğlu; Köprülü ve günümüze kadar devam eden takipçilerinin tekke kurumu etrafında teşekkül eden Tekke edebiyatı ile Âşık edebiyatını başlangıçlarından itibaren birbirinden bağımsız kabul eden anlayışın sadece dini şiirden din dışı şiire geçişin bir gerekliliği olarak kabul edilip, tekrar edile gelişe esas itibarıyla yanlış değilse de söz konusu sürecin aydınlatılıp tahlil edilmemesi nedeniyle eksik olduğunu belirtmektedir.³⁴⁷ Çobanoğlu'na göre;

“Tekkeler; 16. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyası içinde Müslümanların ibadetin yanı sıra topluca eğlenme ve diğer sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunma imkânını bulduğu en önemli sivil ve tek sosyal kurumdur. Ancak, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kahvehaneler, Tekkenin karşısında bir nevi alternatif Müslüman sosyal kurumu olarak belirir ve Tekkenin topluca eğlenmek ve çeşitli sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunma tekelini kırar. Dahası Tekke ekseninde uhrevî bir neşve içinde yer alan topluca eğlenmeler, Kahvehane ekseninde nerdeyse tamamen dünyevî veya din dışı bir karakter kazanır. Kanaatimizce ozan-baksı ve tekke tarzı edebiyat geleneği üzerine bağımsız bir edebiyat tarzı olarak teşekkül eden Âşık Tarzı Edebiyat Geleneğinin veya bir yaşama biçimine dönüşen haliyle daha geniş kapsamlı bir terimle ifade etmek gerekirse Âşık Tarzı Kültür Geleneği' nin en önemli ortaya çıkış nedeni kahvehanelerdir.”³⁴⁸

³⁴⁵ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 162-163.

³⁴⁶ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 32-33.

³⁴⁷ Çobanoğlu, a.g.e., 128.

³⁴⁸ Çobanoğlu, a.g.e., 129.

Kahvehanelerin Âşıkların ortaya çıktığı mekân olarak sunulması âşıklık geleneğini kısmen şehirli bir geleneğe dönüştürmüştür. Bunun yanında şiirlerin içeriğinin dünyevileşmesi ile de Tekke şiirinden tamamen koparılmış olur. Fakat başta İlhan Başgöz olmak üzere bu tespite ciddi itirazlar vardır. Başgöz; Yesevilerden beri dervişlerin kendilerine sadece âşık demeyip "Hak Âşık'ı" ve "halk âşık'ı" deyimlerini kullandıklarını ve söz konusu deyimın kahvehanelerin etkisi ile ortaya çıkmamış olduğunu belirtmektedir.³⁴⁹ Bununla birlikte derviş şairlerinin mesleğe alıştırma törenleri ile âşıkların anlattığı hikâyelerin düş motifleri zinciri arasında benzerlikler vardır. Örnek olarak dervişler ilahi vasma düşte içtiği şarapla ulaşırken, âşıklar düşte içtikleri bir dolu ile ilahi vasıf kazanıp badeli âşık olurlar. Kanaatimizce bu benzerlik bir kopuşu değil bir sürekliliği yansıtır. Başgöz'e göre

*“Âşık şiiri, Anadolu'da Derviş şiiri geleneğinin gelişmesini izlemiş en önemli etkiyi gerek şekli gerek öz bakımından ondan almıştır. Âşıklarımızın çoğu da ya bir tekkeye bağlanmış, ya da bir tarikata girmiştir. Alevilerde ise tarikata girmeyen âşık yoktur.”*³⁵⁰

Görüldüğü üzere Halk şiiri söyleme geleneğinde tekke ile âşık şiirini ayırmaya çalışmanın nereye varacağı kestirilememektedir. Çünkü kültürlerin devamlı ve sürekliliğini yadsır bir çizgide anlayış şekillenmektedir. Hâlbuki Horasan erenleri geleneğinden bu tarafa şiir ile bilgi aktarmak bir süreklilik içinde gelmiş, fakat iktidara sahip olanların yönlendirmesi ve kentleşmenin etkisiyle, şiir aktarım mekanizmalarında çeşitlenmeler olmuştur. Bu çeşitlenmeler kahvelerde âşık şiirinin, derviş şiirinin bir devamı gibi icra edilmesi ve aleviler arasında âşık, zakir ve dervişlerin şiir geleneğini daha geleneksel yöntemlerle devam ettirmesidir. Bunun yanında kahvelerde olduğu varsayılan âşıklık geleneği içindeki âşıklar da büyük oranda bir tarikata bağlıdır. Öyle ki bunlardan asker olanlar Bektaşî tarikatına bağlı diğerlerinin de ilk başlarda Batını tarikatlarla ilişkisi olmuştur. Dolayısıyla âşıklar tekkelerdeki dervişlere göre daha dünyevi konularla ilgilenmişlerdir fakat ruhsal etki ve arayışlarını bırakmamışlardır.

3.2.2.4. Günümüzde halk şairi

Klasik edebiyatımız incelenme amacıyla parçalanarak kısımlara ayrılmıştır. Bu ayırma modern araştırmacıların sınıflandırma istekleri sonucunda doğmuş yapay bir ayırmadan başka bir şey değildir. "Tekke edebiyatı", "Divan edebiyatı" ve Halk edebiyatı" ayrımı ancak edebi türler ve teknikleri açısından yapıldığında mümkündür. Yoksa tasavvufî açıdan bakıldığında öyle kesin hatlarla ayrılmış edebiyat dalları yoktur.³⁵¹ Bunun dışında “Âşık Edebiyatı” ayrı bir kategorize etme çabasıdır. Aslında bu bütün edebiyat türleri daha üst kategorilere göre anlamlandırılmalıdır. Örneğin sözlü gelenek eserleri ile yazın (literatüre), iki ana başlıktır ilki ile Halk bilim (folklore) bilim dalı ikincisi ile ise “Edebiyat”(Literature) bilim dalı ilgilenebilir. Bununla birlikte her iki bilim dalı içinde şiir bir alt alan olabilir. Şiir şayet sözlü gelenek etkisi ile oluştu ve yayıldı ise halk bilim yöntemleri

³⁴⁹ Başgöz, “Turkish Folk Stories About the Lives of Minstrels”, 331-340.

³⁵⁰ İlhan Başgöz, *Türk Halk Hikayelerinde Düş Motifi Zinciri*, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, V-2, Ankara 1973, 76.

³⁵¹ Kılıç, a.g.e., 44.

ile incelenir. Yazarı belli ve yazar metni son metin haline getirebiliyorsa bu Edebiyatçıların konusu olabilir. Bu üst ayrımlar ülkemizdeki birçok kavramsal kargaşayı da aşma imkânına sahiptir.

Yukarıdaki kavramsallaştırmalara göre Âşık şiirinin sözlü gelenek ortamında yayılma imkânları olsa bile sanatçısının belli olmasıyla değişik bir konumda durmaktadır. Bu haliyle Edebiyat ve Halk bilim'in arasında bir yerde anlamlıdır. Fakat günümüzde artık halk şairleri kavramı edebiyat içinde anlamlı bir kategoridir. Çünkü halk şairleri kullandıkları teknik açısından geleneksel yöntemleri kullanan, fakat eserin yaratıcısının belli olmasıyla edebi bir etkinliktir. Ve halk şairleri kategorisi diğer bütün kategorilerin bir sonucu gibi görülebilir. Geleneksel toplumlardaki bireyin yokluğu, halk şairlerinde bireyselleşme ile ortadan kalkmaktadır. Gelenekte, şiirlerdeki temaların geleneğin belirleyiciliğinde olması, halk şairinin özgün temaları kendi tarzı ile aktarması ile aşılmıştır. Farklı sosyal ve kültürel ortamlarda bir değişim seyri izleyen şairlerin serüveni günümüzde halk şairleri kategorisi altında kendisini göstermektedir.

Üst bir kategori olarak sunulan Halk şairi kavramlaştırması günümüz açısından açıklayıcı ve kapsayıcı bir adlandırmadır. Bunun yanında çalışmamızda adlandırma konusunda ciddi sıkıntılar çekilmiştir. Alana girince fark ettiğimiz bazı problemlerden dolayı “Âşık” kavramı yerine “Derviş” kavramını kullanmak tercih edilmiştir. Halk şairleri kategorisi altında söz konusu iki kavram da çok farklı anlamlara gelmektedir. Şimdi bu konu üzerinde bazı belirlemelerde bulunmak yerinde olacaktır.

3.2.3. NİÇİN Derviş DİYORUZ DA ÂŞIK DEMİYORUZ?

Âşık kavramı halk edebiyatı içinde, İslam sonrası ozan kavramını karşılamak için Müslüman Ozan anlamına işaret etmiştir. İlk önce Âşık kavramı ilahi nitelikli şiir söyleyen kişiyi tanımlamak için, Hak aşığı olma anlamında şiir söyleyen dervişleri tanımlamak için kullanılmıştır. Hak aşığı olabilmek ise “Bade içme, el alma” ile mümkün olduğu belirtilmiştir. Çoğu zaman bade bir şarap veya ölümsüzlük suyu olan ab-ı hayat olmuştur. Söz konusu badeyi içen derviş, hak aşığı olup şiir söylemeye başlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak Âşık aslında İlâhi aşkla yanan anlamındadır. Aşık, sevgilisi olan Yaratıcıya kavuşmak için çabalayan ve onun isteklerine göre hayatını organize eden kişidir. Aşık ismi bu şekilde ilahi bir aşka referans etse de daha önceki sayfalarda anlattığımız ve referanslarla zenginleştirdiğimiz bilgiler doğrultusunda söyleyebiliriz ki âşıklar tekke edebiyatından uzaklaşma bağlamı içinde değerlendirilmiş ve âşık edebiyatı kavramı dünyevi şiir yazarlar için kullanılmıştır. Bu kavramsallaştırmanın hatalı olduğunu daha önce belirtmiştik. Bunun yanı sıra bu tarz bir kavramsallaştırma aslında, Alevi-Bektaşî inancı taşıyanlar tarafından da çok anlamlı bulunmamıştır. Çünkü Alevi-Bektaşîler âşık kavramını çok farklı bir anlamda kullanmışlardır. Öncelikle Âşık adlandırmasının nasıl kullanıldığını tespit edip, daha sonra Alevi-Bektaşîlerin söz konusu adlandırmayı nasıl kullandıklarını açıklamak yerinde olacaktır.

Âşık adlandırması çoğunlukla araştırmacılar tarafından araştırması yapılan kişiyi tanımladıktan sonra konmuştur. Örnek olarak Dertli; Âşık Dertli, Erzurumlu Emrah; Âşık Erzurumlu Emrah, Nesimi; Âşık Nesimi, Pir Sultan Abdal; Âşık Pir Sultan Abdal gibi. Buradaki Âşık adlandırması söz konusu Halk şairini farklı bir anlam bütünlüğü içine dâhil etmiştir. Aslında halk onları nasıl gördü ise veya nasıl tanıdı ise ona göre adlandırmıştır. Başka bir ifade ile halk geçmişteki ozanları âşık diye tanımaz, onlara doğrudan şiir isimleri ile hitap eder. Söz konusu Âşık adlandırmasının bu kadar yaygınlaşmasının temel nedeni âşıklık edebiyatı adındaki kategorizasyon ve âşıklık üzerine yapılmış araştırmalarda kullanılan ve sınıflandırıcı bir tabir olan âşık kavramıdır. Bu araştırmalarda halk şairlerinin isimlerinin başlarına âşık kelimesi sonradan eklenmiştir. Bu bütün halk şairleri için geçerli değildir. Kendisini Âşık olarak kabul eden halk şairleri “Âşık” ismini özellikle kullanmaktadır. Bunlara Âşık Ömer, Âşık Reyhanî örnek olarak verilebilir.

Âşık adlandırmasının yaygınlaşmasının bir diğer sebebi de, Âşıkların kentlerde âşıklar adı altında örgütlenmesidir. Neredeyse her kentte bulunan âşık kahveleri veya âşık dernekleri söz konusu örgütlenmenin yapıldığı mekânlardır. Buralarda âşıklar, âşık kültürü içinde bütünsel bir anlamlandırmaya tabidirler. Söz konusu âşıklık örgütlenmesi, çoğunlukla Alevi-Bektaşilerden uzaktır. Çünkü bu yapılar Alevi Bektaşilerin beklentilerine çok uygun olmayan bir kültürel duruma sahiptir. Âşıklar, kendine özel bir kültürel anlam dünyasına karşılık gelir. Şimdi bu dünyanın nelere karşılık geldiği hakkında birkaç tespitte bulunulursa şunları söylemek yerinde olur.

Âşık genel olarak bir saz şairini akla getirmektedir, bu saz şairinin özellikleri ise; lebdeğmez yapması, doğaçlama şiir söylemesi, atışma yapması gibidir. Âşıklar bu söylediğimiz özelliklerle tanındığı gibi, Âşıklar da bu özelliklere sahipse kendilerini âşık olarak tanımlarlar. Bu özelliklerdeki becerilerine göre de kendi aralarında bir ustalık hiyerarşisine sahiptirler. Bunların yanında Âşıklar dinsel inanç olarak çoğunlukla Sünni mezhebe dâhildirler. Ve ait oldukları sosyal çevre içinde dini bir şahsiyet olarak tanınmazlar. Bunun aksine müzikle uğraşması ve bazen alkollü ortamlarda bulunması sebebiyle dinen uygun olmayan şeyleri de yapabilen insanlar olarak tanınırlar. Birçok aşığın babası, Aşığa saz çalmayı yasaklamış bunun içinde dini gerekçe göstermiştir. Bu anlamıyla ait oldukları dinsel grup içinde daha seküler ve özel bir yerleri vardır. Âşıkların bulundukları dinsel inanç içinde bir hizmetleri yoktur. Başka bir ifade ile ibadet etmeye yardımcı görevli değildirler. Saz ortamları bu âşıklar için ilahi mekânlar olmaktan uzaktır. Daha çok duyguların açık yaşandığı ve ifade edildiği alanlardır. Başka bir özellik ise Âşıklar Âşık kahvelerinde toplanıp organizasyonlar düzenlerler. Bu organizasyonlar, kahvede düzenlenen atışma, muhabbet, divan olabileceği gibi, bir evde düzenlenen sıra gecesi, davet veya bir konser salonunda düzenlenen âşıklar gecesi olabilir. Âşıklar günümüzde neredeyse kaybolmaya yüz tutmuş olsa da genelde destan söyleme geleneğini devam ettirirler. Bu özelliği ile “destancı âşık” vasfını alırlar. Bir gösterim sanatçısı gibi bir destanı çok farklı yerlerde icra edebilirler. Son olarak söyleyebileceğimiz özellik ise âşıklar usta çırak ilişkisi içinde yetişirler. Ustaları da âşıktır ve süreç içinde çırağını yetiştirir el verir. Bu elvermede iki yol vardır. Eğer âşık rüyada bade içerse badeli âşık olur ve ustası bunu onaylar yok böyle bir durum söz konusu değilse badesiz âşık

olur, ustası ona mahlas verir ve o mahlas üzerine şiir yazarak, Âşıklar dünyasına girer. Âşıkları genel hatları ile tanımladıktan sonra Alevi –Bektaşiler arasında Âşık kavramının ne anlama geldiğini hakkında aşağıdaki belirlemeler yapmak yerinde olur.

Âşık kavramı Aleviler arasında Cemlerde Zakirlik yapan kişiler için kullanılır. Çünkü zakirlik cemlerdeki bir görevdir³⁵² ve cemde bulunan 12 posttan birine karşılık gelir. Söz konusu postun İsmi âşık (zakir) postudur. Postun manevi sahibi olarak altıncı İmam Cafer-i Sadık kabul edilir. Zakirler yol içindeki hizmetlerinden dolayı lakap olarak âşık diye anılır. Başka bir ifadeyle nasıl ki köyün babasına baba, soydan dede olana dede denirse, cemde zakirlik yapanlara da âşık denir.

Çoğunlukla kendi nefesleri olmayan bu kişiler usta malı adı altında Aleviliğin yedi ulu ozanından deyişler söylerler. Bu âşıklar cemde hizmeti yürütebilmeleri için en az üç Duvaz-ı İmam, 6 nefes, bir Miraçlama, bir Semah bilmek zorundadırlar. Bu eserleri cemlerde sırası geldiğinde okurlar. Aynı zamanda usta âşıklar cemde muhabbetin ve nasihatın nasıl verilmesi gerektiği konusunda yönlendirici olurlar. Daha da ustaları yapılan muhabbetleri özetleyen deyişleri okuyarak cemin daha da doyumlu ve bilgi verici olmasında etkin olurlar. Tarikat âşıkları çoğunlukla, sazı çalması ve sesinin edası ile cemaati coştururlar. Asıl görevleri tarikatın yürütülmesinde Zakirlik hizmetini yerine getirmektir. Âşıklar icralarında mutlaka bir enstrüman kullanırlar, çoğunlukla bağlama olmakla birlikte bazı yerlerde keman da kullanılabilmektedir. Bir cem zakiri ancak başka bir zakir tarafından yetiştirilir ama çoğunlukla babadan oğula, bu görev geçer.

Görüldüğü üzere Alevi-Bektaşilerdeki âşık ile bahsettiğimiz, âşıklık geleneği aşığı arasında neredeyse saz çalıp, hece ölçüsü ile şiir söylemekten başka benzerlik yoktur. Bu sebeple çalışmamızda âşık kavramsallaştırmasını kullanmadık. Bunun gerekçelerini de şöyle belirtebiliriz: Âşık kavramı ile Alevi Bektaşî geleneğinde deyiş yazarlar kendini tam manası ile ifade edememektedir. Deyiş yazabilenler, söz konusu inanç içinde özel fonksiyonları vardır, bu fonksiyonlarının dışında sadece şiirleri ile bir anlam ifade etmezler. Söz konusu fonksiyonları şunlardır:

- 1- İnancı taşıyacak bilgiyi güne uyarlayarak şiir (deyiş) vasıtasıyla iletme fonksiyonu.
- 2- Ahlak ve kişilikçe toplum içinde örneklik fonksiyonu.
- 3- Hayatta denge kurarak yaşayan kelam (canlı kuran) olma fonksiyonu.
- 4- Muhabbetle ruhsal uyandırma ve insanı kâmilî gerçekleştirme fonksiyonu
- 5- Sosyal sorunları dinleme ve çözüm bulma fonksiyonu

Görüldüğü üzere Alevi- Bektaşî geleneğinde deyiş yazarlar aslında ruhsal insanlar ve dini önderler olarak anlaşılırlar. Bu bağlamda kendilerinin sözlerinin ilahi nitelikli olduğuna inanılırlar. İlahi nitelikli sözler aktaran kişiler ise Alevilerce Hak'ın kelamını dillendiren “canlı kuran” olan kişilerdir. Alevi Bektaşilikte deyişler sadece bir şiir değildir. Deyişler, onları oluşturan ortamın, doğdukları kültürün özelliklerini,

³⁵² Âşık Ali Metin, *Pençe El Aba*, İstanbul, 1999, 51.

inceliklerini, bakış açılarını, hayatı anlamlandırma şekillerini, ana mesajlarını, bünyelerinde saklı tutan anlam bütünleridir.³⁵³ Tekrar edecek olursak Âşıklar cem âşıklarıdır ve çoğunun deyişi yoktur, usta malı alıp satarlar. Deyiş söyleyen âşık olarak değil, “derviş”, “gerçek”, “eren” olarak tanınır. İnsanüstü vasıflara sahip bir ruhsal insan olduğu düşünülür. Çünkü deyiş Alevi için kutsal bir metindir. Bu metni meydana getirebilen kimse de doğal olarak kutsallaşır. Bu deyiş yazan kişiler Alevi toplumu içindeki ve tarikattaki yerine göre Mürşit, Dede, Efendi, Baba, Âşık olarak adlandırılır. Fakat bu ruhsal kişiliği ve ruhsal duruşu sebebiyle Derviş olarak adlandırılır.

Alevi Bektaşî geleneğinde deyiş yazarlar: âşık mı, derviş mi? Diye bir soruya bizim çalışmamızda verdiğimiz cevap derviş dendiği yönündedir. Çünkü Âşık kavramı halk edebiyatı içinde İslam sonrası Müslüman Ozan olarak kullanılmıştır. Âşık ismi Dertli; Âşık Dertli örneğinde olduğu gibi çoğunlukla araştırması yapılan kişiyi tanımlamak için kişiye sonradan konmuştur. Âşıkların kentlerde âşıklar adı altında örgütlenmesi âşık isminin akademik çevrelerce kabulünde etkilidir. Âşık genel olarak lebdeğmez yapan, doğaçlama söyleyen, atışma yapan saz şairlerini akla getirmektedir. Din ve onunla ilgili pratiklerin içinde bir hizmetleri yoktur. İbadet etmeye yardımcı görevli değillerdir. Bununla birlikte etkinlikleri organizasyonlar düzenlemek şeklindedir. Âşık kavramı Aleviler arasında cemlerinde Zakirlik yapan kişiler için kullanılır. Cemlerdeki 12 posttan biri âşık (zakir) postudur. Tarikatın yürütülmesinde özel dini bir görevi vardır. Kendi eserleri çoğunlukla yoktur cemlerde yedi ulu ozandan deyiş okurlar. Âşık kavramı ile Alevi Bektaşî geleneğinde deyiş yazarlar kendini tam manası ile ifade edememektedir. Deyiş yazabilenlerin, söz konusu inanç içinde özel fonksiyonları vardır, o fonksiyonların dışında sadece şiirleri ile bir anlam ifade etmezler. Aleviler arasında Âşıklık deyince cem zakirleri anlaşılır ve çoğunun deyişi yoktur, usta malı alıp satarlar. Deyiş olan âşık olarak değil, “derviş”, “gerçek”, “eren” olarak tanınır. Bu makam ise aslında aleviler için İnsan-ı Kamil makamıdır. Deyişin kutsal kelam olduğuna inanan Aleviler söz konusu deyiş’e vücut veren kişiyi de kutsal olarak anlamış ve inanç dünyasında üst bir yere yerleştirmiştir.

3.3. ALEVİ BEKTAŞİ GELENEĞİNDE RUHSAL İNSAN OLARAK

DERVİŞLİK.

Alevi Bektaşî geleneğinde dervişler ruhsal yaşam deneyimini gerçekleştiren kişilerdir. Bu anlamıyla insanlara belirli kuralları tavsiye eden kurumsal yapılardan daha tesirli ve inandırıcıdırlar. Bunu bahsederken ruhsal olanın ne olduğu hakkında bazı belirlemelerde bulunmak açıklayıcı olacaktır. Ruhsallık dinden farklı bir şeydir. Daha içsel Batını bir anlayıştır. Yaşamın bütününe, düşünceni, duygularını ve fiziki eylemlerini katmaktır. Bu katılım ise farkında olduğumuz bir katılımdır. Ruhsal kişi

³⁵³ Temren, a.g.e., 185.

için her hissettiği ve düşündüğü gerçektir ve bu gerçeklik üzerinde düşünürken sıradan insana göre önemsiz olan şey onun için bir gerçeklik olarak algılanır. Sıradan insan, fizik bedenini etkilemeyecek bir şeye önem vermezken, ruhsal bir insan zihninden geçen düşünceleri bile farkındalığa dönüştürmeye çalışır. Ve ruhsallığın yolu deneyim ve deneyim sonucunun farkındalığa dönüşmesidir.

İbn Arabi mistik hallerin ve mistik hallere dair bilginin ancak deneyimle elde edilebileceğini söyler.³⁵⁴ Söz konusu bilginin deneyimlenmesi, aktarımı veya taşınması hakkında M.Mihriban ÖZELSEL'in³⁵⁵ bir açıklaması vardır. Özelsel bilginin "morfik rezonans" alanı vasıtasıyla aktarımının gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu aktarım sürecinin, zaman ve mekân ötesinde olup, kalıtım veya eğitim yoluyla edinilen bir bilgiye gereksinim duymadığını belirtir.³⁵⁶ Mistiklerin deneyimleri üzerine çalışmalar arttıkça olağanüstü gibi anlaşılan birçok olayın olağanlığının da anlaşılabileceği düşünülmektedir. Bu açıklamalardan sonra dervişlere geri dönecek olursak. Alevi-Bektaşî geleneğinde ruhsal yön, dervişler tarafından yaşanır. Söz konusu gelenekte, yol üzerinde derinleşme sağlandıkça çoğunlukla kişilerin yolları dervişlere veya derviş meşrepli önderlere çıkar. Onlarda kendisinden bir şeyler öğrenmeye ihtiyacı olanlara, bildikleri şekilde bilgi ve deneyimlerini aktarırlar. Burada tekrar ruhsallıktan ne kastedildiğinden bahsetmek gereklidir. Ruhsallık kavramını açıklarken Stanislav Grof'un kavramsallaştırmasından faydalanmak yerinde olacaktır. Grof ruhsallığın, gerçekliğin olağandışı boyutlarının doğrudan deneyimine dayandığını ve özel bir yere ya da ilahilikle iletişimi sağlayacak resmi olarak atanmış bir kişiye ihtiyaç duymadığını belirtir.³⁵⁷ Ruhsallığın bireyle kozmos arasında özel bir ilişkiyi içerdiği tespitini yaparak, özünde kişisel ve özel bir ilişki olduğunu söyler. Bu anlamıyla mistiklerin inançlarının deneyime dayalı olduğunu, kilise ya da tapınaklara ihtiyaç duymadıklarını, kendi ilahilikleri de dâhil olmak üzere gerçekliğin kutsal boyutlarını deneyimledikleri çevrenin, kendi bedenleri ve doğa olduğunu, ihtiyaç duydukları yardımı ve desteği din adamlarından değil, kendileriyle aynı arayışta olan insan gruplarından veya içsel yolculukta kendilerinden daha ileride bulunan öğretmenlerden aldıklarını belirtir. Bu konuda âlim ve Ortodoks bir Müslüman olan Şeyh Bedreddin'in hayatının belirli bir döneminde karşılaştığı bir mürşit sayesinde mistik aydınlanma deneyimi geçirmesi ve bu karşılaşma ile bir dervişe dönüşmesi buna örnektir.³⁵⁸ Dervişler de Grof'un belirttiği mistiklerle benzer özellikler taşır. Bu anlamıyla dervişler mistikler gibi insanlarla daha doğrudan ilişkiye girebilir kendi bilgileri deneyim kaynaklı olduğu için, anlattıkları bilgiler karşıdaki için daha anlamlı ve gerçek olabilir. Aslında gerçeklik denilen şey de tam bu noktadadır. Hamasi şeyler ve spekülâtif teorilerle dervişler uğraşmaz, dervişler bizzat hayatın gerçeği ile uğraşır. Dervişe göre ruh

³⁵⁴ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (çev.: Ali Berktaş) Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, 159.

³⁵⁵ Kendisi Psikolog olan Özelsel, mistiklerin dünyasını anlamak için 40 günlük çile deneyimini yaşamış ve deneyimlerini bir günlükte toplamıştır. Halvette 40 gün adlı eser bu deneyimleri ve bunların açıklanması üzerinedir.

³⁵⁶ Michaela Mihriban Özelsel, Halvette Kırk Gün Psikolog Dervişenin Halvet Günlüğü ve Bilimsel Çözümlemesi, 2. Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002, 138.

³⁵⁷ Grof, *İnsan Şuurunun Yeniden Keşfi Kozmik Oyun*, 253.

³⁵⁸ Balivet, a.g.e., 34.

deneyimlenebilecek bir gerçekliktir³⁵⁹. İnsanın anlayış ve kavrayış düzeyi arttıkça farkında olduğu gerçeklik düzeyi de farklılaşacaktır.

Dervişlerin Alevi Bektaşî geleneğinin temel düsturlarından olan dört kapı öğretisinin işleyişinde önemli fonksiyonları vardır. Çünkü dervişler söz konusu kapıların birbiri ile olan bağlarını iyi bilir ve farklı anlayıştaki kişilerin birbirleri ile bağdaşmasına yardımcı olur. Bu anlamıyla kapılar arası bağları bağlayan kişiler de derviş meşrepli kişilerdir. Buna bir örnek verirse daha açıklayıcı olur. Bilindiği üzere Hacı Bektaş tekkesinde bir kazan vardır ve bu kazanda 12 öküzün piştiği söylenir, bu kazan önemli bir semboldür ve her anlayış düzeyinde bir anlama karşılık gelir. Şeriat kapısındaki bir kişiye göre 12 tane öküz kurban edilmiş ve bir kazanda pişirilip insanlara yedirilmiştir, ona göre bu bir mucizedir çünkü 12 öküz bir kazana sığmaz ama Allahın hikmeti ile bu mucize gerçekleşmiş, bu da Allahın yüceliğine bir delildir. Tarikat kapısındaki bir insana göre ise yine 12 kurban kesilip bir kazana pirin himmeti ve gücü vasıtasıyla girmiştir. Bu da pirin manevi gücünün yüksekliğini gösterir ve yola bağlı olmanın gerekliliği vurgulanır. Marifet kapısındaki bir insana göre ise 12 öküz bir kazana sığmasının bir anlamı olması gerekir ve bu anlam ne olabilir diye düşünür. Buradan arifin yardımıyla şu yorum yapılabilir; olmayacak denilen şeyler olabilir ve birlikte olamayacak şeyler birbiri ile aynı yerde gelişebilir, ama bu gelişme için önce kurban olmak gerçeğe teslim olmak gerekir. Gerçeğin yol göstermesi ile pişme gerçekleşir ve kişi olgunlaşır. Hakikat kapısındaki insana göre ise durum tamamen farklıdır, hakikat gerçeğin bilebileceği bir şeydir ve dilerse açıklar bu olayda şöyle bir gerçeklik söylenebilir. 12 rakamı vücuttaki 12 deliğe karşılık gelir, kurban olacak yerlerimiz bu vücuda dışarıdan alınan şeylerin terbiye edilmesidir. Kara kazan vücuttur. İnsan şuurunda olursa hayatın içinde karşımıza gelen her şey bizi uyandırıcı niteliktedir. Başka bir ifade ile dışımızdan aldığımız uyarıları içimizde pişirir ve pişirmemiz gerektiğini düşünürsek bizden hakikat lokması çıkar, onun için kazanımıza sahip olmalı ve iç dengemizi korumalıyız. Buna bir hakikat yorumu da kendisini “Çağdaş Derviş” olarak tanımlayan A.İhsan Aktaş tarafından şöyle yapılmıştır. Aktaş; Vücut kazanını aşkla, sevgiyle, inançla kaynatırsan, pişirdiğin her şey leziz olur. Yani, gözlerin iyi görür, kulakların iyi duyar, ağzında dilin iyi tat alır, dokunma hissetme duygun gelişir. Böyle olunca da insan iken, İnsan-ı Kamil olursun diyerek konuya açıklık getirir. Böyle bir yorumlamaya bir örnek daha verecek olursak: Şeriat: İstemek Tarikat: İstenilen yolda yürümek. Marifet: Hakk'a ulaşmak Hakikat: Hak ile bir olmak, sevişmek.³⁶⁰ Görüldüğü üzere bu yorumlar tamamen birbirinden farklı zihniyet durumlarına işaret eder. İşte dervişler bu olası yorumların hepsine açıktır, kendi sezgileri doğrultusunda karşıdakinin ihtiyacı ve anlayışına göre bu yorumlama işinde yardımcı olur.

Alevi Bektaşî tarikatının yürütülmesi, dini liderler olan, “Dede”, “Efendi” veya “Baba”nın sorumluluğundadır. Bu uygulamanın başarısı ise, söz konusu liderlerin derviş meşrepliliklerine bağlıdır. Başka bir ifade ile dervişlik bütün makamların iptal edildiği aynı zamanda kişinin tamamen yola teslim olduğu bir

³⁵⁹ Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş), Amasya - Gümüşhacıköy - Güvenözü köyü, 1935 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Ali İhsan - Yeter Aktaş’ın evinde, 22.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci kısmıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 4. Görüşme.

³⁶⁰ Aktaş-Yücel, a.g.e., 181-182.

makamdır. Bu anlamıyla dervişlik aslında yol içinde hem amaca odaklanmayı kolaylaştırır hem de “bende böyleyim” tarzında benlik oluşturulmasına engel olur. Zaten liderde dervişçe bir özellik yoksa, orada büyük olasılıkla kibir hâkim olmuştur, söz konusu ortamın ruhsallığı da o derecede olur. Dervişler Aleviler arasında genellikle tarikata girmez. Hüseyin Zeytünlü’nün ifadesiyle;

“Dervişler o sınıfı atlamış, tarikat sınıfını atlamış kişilerdir. Tarikatı geçmiş, hakikatten ayrılmazlar, gerçekler tarikata oturmazlar. Biraz oturur, nasihat eder veya bir deste bağlar, kurban etinden bir lokma alır, müsaade ister ayrılır. Yani o sınıfı geçmiş o tereciye tere satılmaz. Zaten o tarikatı kuran onlar.”³⁶¹

Dervişler gerçek olarak zaten tarikatı kuranlar ifadesi çok dikkat çekicidir. Bu ifade ile aslında bizim çalışmamız boyunca ifade etmeye çalıştığımız şeyi sade bir biçimde açıklamıştır. Aleviliğin ruhsal yönü olan dervişler halkın kendi adlandırması ile “gerçek”lerdir, “gerçekler” bu yolun ruhsal önderleridir. Gerçekler hakkında Erdoğan Çınar; Alevilerin gerçeklerden başka güvenecek kimseleri yoktur, Alevi anneleri çocuklarına "gerçekler yardımcın olsun" diye dua ettiklerini belirterek önemli bir noktaya değinmiştir.³⁶² Gerçekliğin kökeni konusunda Derviş Ali Zeytün’ün ilginç belirlemeleri vardır;

“Gerçeklik İslam’dan önce de vardı. İslam dediğin daha dünkü mesele. Sen de annenden doğduğunda gerçek olarak doğuyosun. Ama bu dini bu kuralları sonradan öğreniyon. Orucunu , namazını, tarikatını, şeriatını sonradan öğreniyosun hep. Bütün dine ait şeyleri sonradan öğreniyosun. Ama anandan gerçek olarak doğuyosun ve bir mürşidi kamilden dersini alarak bu gerçekliği yaşıyosun. Eğer mürşidi kamil dersini verir, ve mürşidi kamile teslim oluyosan o zaman gerçek olabilir, gerçekliği yaşayabilirsin. Gerçekliği o zaman yaşayabilir ancak o zaman gerçek olabilirsin.”³⁶³

Saf olarak en ideal şekilde doğup yaşarken ilk halimize bir mürşitle kavuşabilmemiz halini, gerçek olmak olarak yorumluyor derviş Ali Zeytünlü. Ve insanın var oluşu ile bütünleştiriyor. Gerçeklere dair böyle önemli ve merkez belirlemelerin yapıldığını görünce bizde gerçeklerin önemi ve birbirleri ile ilişkileri, varsa hiyerarşileri hakkında sorular sorduk, Hüseyin Zeytünlü’nün verdiği cevaplar şöyleydi;

“Gerçek zaten var kendini ispat eder gösterir. O ayrı konu ama gerçeklerde de aynı askerler gibi, er, onbaşı, yarbay albay rütbeleri gibi gerçeklerde de basamak basamak rütbelere vardır. Rütbeyi iyi tanımak lazım. Kendünü saklardı ama Baş komutanıydı, Sefil Mehmet, Paşaydı paşa. Cumhur reyisiydi. Yan Yatanda onun korumasıydı. Basamak basamak rütbelidir, gerçeklerde.”³⁶⁴ ... Gerçek dünyaya

³⁶¹ Hüseyin Zeytünlü, (Aşık Kara Hüseyin) Amasya - Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1936 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Hüseyin Zeytünlü’nün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 19. Görüşme.

³⁶² Çınar, Aleviliğin Gizli Tarihi, 202.

³⁶³ Ali Zeytünlü, (Derviş Zefil Ali) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca Köyünde Ali Zeytün’ün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 6. Görüşme.

³⁶⁴ Hüseyin Zeytünlü, 19. Görüşme.

*hakimdir. Karıncadan alda deveye kadar kısmet veren gerçeğin kişileridir. Bazı evlerde el fotoğrafı elin ortasında göz vardır, o hazreti Hünkarda bulunur, o yeşil el hünkarın elidir. Cümle varlıklara nasip veren o yeşil eldir. Başka yerden kısmet çıkmaz o elden çıkar. Çünkü o serçeşme başıdır. Evvel Ali sonra Veli olarak geldi. Veliyullahlarda bulunur. Şih Mahmudu Veli Sultan(Keçeci baba), Hacı Bayramı Veli Sultan, Hacı Bektaş Veli Sultan, Eyüp Sultan. Dört Veli vardır Türkiye’de Dört veli oldukça korkma Türkiye’den bu Türkiye’nin sırtı yere gelmez. Başına bir şey gelmez.*³⁶⁵

Gerçek yukardan da anlaşılacağı üzere Tanrının yerdeki gölgesi temsilcisi gibi bir şeydir. Gerçeklere yüklenen özellikler ve onların birbirleri arasındaki hiyerarşik yapıları halk nazarında ruhsal bir hiyerarşi olduğu kabulünü de karşımıza getirir. Dervişliğin halk arasındaki bir başka ismi olan gerçek kavramı çok önemlidir. Kavramın kendisinde bir sahicilik vurgusu vardır. Bu sahicilik insanın aslına, gerçeğine dair bir sahiciliktir. Sanki kendi gerçeğini bulamayan başka bir ifade ile gerçek olamayan insan sahte insandır. Alevi düşüncesi aslında bu mistik insanlar vasıtasıyla günümüze getirilmiştir. Söz konusu ruhsal insanlar yolun çok görünen taraflarında değildirler. Garip bir biçimde gizlenirler, kendilerinde bir şey olduğunun bilinmesini istemezler. Bu konuda Hüseyin Zeytünlü, Yan Yatan Ali dervişten bahsederken;

*“Saklardı gizlerdi. Arı kovanını sırlamasa bal yapamaz. Gerçekte kendünü sırlar. Ben buyum derse yalandır gerçek. Saklardı gendünü amma herkes biliyodu onun gerçek olduğunu.”*³⁶⁶

Gerçeğin aslında tamamen Batını karakterini vurgular. Zahiri hiçbir şey gerçek- derviş için bir değer taşımaz. Fakat burada şunu da belirtmekte fayda var gerçeğin gerçek olduğunu bilmekte başka bir gerçeklik gerektirir. Gerçeğe inananlar, gerçeğin ölümü yendiğini, ölmeden önce öldüğünü düşünür. Zeytünlü gerçeğin tabiatın her nesnesinde tezahür edebileceğini düşünür;

*“Gerçek sohbetinin olduğu yerde bulunur. “Gerçeğin muhabbeti nerde oluyosa yavrum bilki gerçek sinek gibi başınızda dolandır” derdi Yanyayan. “Nerede muhabbeti oluyosa o gerçek ordadır. Sakın uzakta sanman, değildir”. “O sizi takip eder” derdi. “O gerçeğin muhabbetini yaparken yanınızda olmuş gibi düşünün” derdi. “ Hilafsız, katmadan duyurun, o gerçek nasıl hedefine yaklaşıyorsa sizde ona göre sözünü sohbetini yapın, hedefini doğru tutun” derdi.*³⁶⁷

Böyle bir anlayış hayatın her tarafında hâkim ve etkin bir ruhsal anlayış kurgusudur. Ortodoks İslam’ın Allah anlayışından en önemli farkı, Tanrısal olanı cisimleştirmiş, gerçek üzerinde görünür kılmıştır. Ruhsal olanın böyle somut bir şekilde görünür olarak algılanmasının insan yaşamında nasıl bir ruhsal dönüşüm yaratacağını tahmin etmek bile zordur. Sanırız gerek Mevlana'yı, gerek Şeyh Bedreddin'i tamamıyla değiştiren şey böyle somut bir deneyimdir.

³⁶⁵ Hüseyin Zeytünlü, 19. Görüşme.

³⁶⁶ a.g.g.

³⁶⁷ a.g.g.

Yukarıdaki belirlemeler ışığında şunları söyleyebiliriz; Dervişler işlev ve özelliklerine göre karmaşık bir yapı arz etmektedirler. Bu karmaşık yapıya rağmen dervişleri ruhsallık ve ruhsallığın ana çatısı altında toplamak kolaydır. Çünkü dervişler Anadolu Aleviliğinde ruhsallığın taşındığı ana kanaldır. Başta da belirttiğimiz gibi, bu kişiler derviş olarak adlandırılmanın yanı sıra “Gerçek”, “Ermiş” veya “Eren” olarak da adlandırılmaktadır. Çalışmamızda “Eren” anlayışının farklı bir okuması olarak, Dervişlik bağlamında belirlemeler yapılmıştır. Bu belirlemeleri yapmamızın sebebi Alevi Bektaşî geleneğinin mistik yönünün ancak dervişler aracılığı ile anlaşılabilceğine dair kanaatimizdir.

Aleviliğin mistik yönü anlaşılmadan da Alevilik hakkında bir şey söyleyebilmek mümkün değildir. Çünkü mistik yönü ve teolojisi bilinmeden, görünüşe bağlı değerlendirmeler, ana mekanizmanın işleyişini tarif edememektedir. Büyük ihtimalle, kişiler Alevilerde istediklerini bulmaktadırlar. İslamcısı İslam’ı, Marksist’i Eşitliği, Milliyetçisi Türklüğü bulmaktadır. Çünkü Alevilerin mistikleri, içte bu düşüncelerin hepsi ile bir temasları olduğunu düşünmektedir. Dervişlerin dışları da içleri gibi olduğu için her arayan bu insanlarda kendine yakın bir şeyler bulabilmektedir. Bu anlamıyla Alevilerde bunların hepsi vardır ama batını bir anlayışla yaklaşmadıktan sonra, bunların hiçbirisi kapsayıcı değildir.

Dervişliği genel anlamıyla toparlayacak olursak; Dervişler bir kalıba konamaz, onların kalıbı ruhtur. İç yüzleri dış yüzlerinde görülür, çünkü onlar kendi batınlarını zahir etmişlerdir. Dervişler sıradan insanlar gibi görünmeyi isterler, kendilerindeki gücü gizlerler, her ne kadar dış görünüş açısından sıradan insanlardan ayırt edilseler bile bu sadece kendi bedenlerine karşı özensiz olmaları sebebiyledir. Dervişler halk içinde yaptıkları işi ve hizmeti açık etmezler, bildirmezler, sırlarlar. Derviş anlamak için dikkatli gözlem ve özenli bir yaklaşım şarttır. Dervişler sadece kendi mensubu olduğu grupta değil her kesimle ilişki içindedir. Çünkü Yaratıcıya ait her şey derviş için özel ve kutsaldır. Dervişler Alevi-Bektaşî inancı içinde “tarikat”, “marifet” arası dengeyi gözetir, uyarılarda bulunur. Dervişlerin net bir biçimde tariflenebilecek bir makamları yoktur. Dervişlerin kendi söylediği deyişlerinde nasihat unsuru yoğundur, deyişlerinde ruhsal bir yaşam telkin edilir. Bu sebeplerden dolayı dervişler Alevi Bektaşî geleneğinde ruhsallığın taşındığı ana kanaldır. Dervişlerin üzerinde düşünmek ile Alevi-Bektaşîliğin ruhsal yönü görünür hale gelmektedir. Çalışmamızda incelenecek olan Derviş Ruhan’da Alevi-Bektaşî geleneğinden gelen bir dervıştır. Sevenleri tarafından kendisi gerçek olarak kabul edilir. İncelememizin bundan sonraki bölümlerinde kendisi ve geleneği hakkında belirlemeler yapılmıştır.

4. BÖLÜM: Derviş Ruhan ve Dervişlik Geleneği

4.1. Derviş Ruhan'ın Hayatı, Farklı Adları, Söylenceleri.

4.1.1. Derviş Ruhan'ın Hayatı.

Derviş Ruhan'ın asıl ismi Mehmet Ali Işık'tır.³⁶⁸ Mehmet Ali 1928'de Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinin Kuzalan köyünde, ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Annesi Amasya Gümüşhacıköy, Kırca Köyünden Fadime Kaya, Babası ise Çorum Osmancık, Seciyen (Çampınar) köyünden Aziz Osman Işık'tır. Babası Amasya Gümüşhacıköy'ün Kuzalan köyünde Cami hocalığı yaparken, Kuzalan'a yakın bir köy olan Kırca köyünden Fadime Kaya ile evlenmiş (1925) ve bu evlilikten üç çocukları olmuş, fakat sadece ikisi hayatta kalmıştır. Mehmet Ali'nin dışında hayatta kalan Ablası ise kendisinden iki yaş büyük olan Emine Eker'dir. Mehmet Ali doğumunu 'Hayat şiiri' adını koyduğu şiirinde şöyle anlatmıştır.

Bin dokuzyüz yirmisekiz'de doğdum
Kuzalan köyünde dünyaya geldim
İki yıl kucakta büyüdüm kaldım
Üçde ordan rıskım kestim ey felek

Babası aslen Çorum'un Osmancık İlçesinin Seciyen köyündendir. Mehmet Ali'nin kendisine ait bir şiirden³⁶⁹ anladığımıza göre soyu Erdebil tekkesine dayanmaktadır. Erdebil tekkesi normalde Alevi inanisında önemli bir ocakken, Aziz Osman'da Alevi inanisından bir iz bulmak mümkün değildir. Çünkü Aziz Osman Sünnileşmiş bir Alevidir. Öyle ki kendisi Cami imamlığı yapmakta olup köyün dini inanç ve ritüellerinin uygulatıcısıdır. Aziz Osman'ın babasının ismi Osman, onun babasının ismi de Hasan'dır. Hasan, Gökderinin üstü diye bilinen günümüzde Kabaoguz mevkiinin içinde kalan, İstir köyünden, Seciyen köyüne göç etmiştir. İstir köyü şimdi tamamen sünnidir. Mehmet Ali Işık ve Emmisinin oğlu Mahmut Ciddi'ye³⁷⁰ göre, Yeniçeri ocağı kapatıldıktan sonra Osmancık sancağı ve çevresindeki Alevi köylerinde ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun üzerine ayaklanmalar bastırılmış ve köylere cami yapılıp, söz konusu köylerin dini liderleri bu tarzda değişime yönlendirilmiştir. Bu söylediklerimiz Mehmet Ali Işık'ın aktarımları ile sabittir. Fakat bu konu ciddi arşiv araştırmaları ve sözlü tarih çalışmaları gerektirmektedir. Fakat buna dair anlatılar söz konusu çevredeki köylerde yaygındır. Nitekim Kabaoguz (kaba-oguz) diye bilinen dokuz parçadan oluşan köylerin hepsi günümüzde Sünni köylerdir. Alevi olarak kalmış köyler daha dağlık bölge köyleri ve Gümüşhacıköy'e yakın köylerdir.

³⁶⁸ Ekler, Resimler, Resim 1: Derviş Ruhan'ın, 1970'li yıllarda çektiği bir vesikalık resim.

³⁶⁹ "Işık Ruhan" Erdebil'in soyundan

Bağdat Basıra'dan Şah' a geçilir.

³⁷⁰ Mahmut Ciddi, 1930, Çorum, Osmancık, Seciyen Köyü, İlkokul Mezunlu, Emniyetten emekli.

Mehmet Ali'nin annesi ise Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinin Kırca Köyünden, Keçeli Dede torunları olan Kayalar sülalesinden gelmektedir. Keçeli dede köyün kurucu babasıdır, hem babası hem de köyün manevi lideridir. Keçeli dedenin torunları olarak kabul edilen, soyadları Kaya olan insanlar hala köyde yaşamaktadırlar. Bunun yanında Keçeli dedenin türbesi halen Kırca köyünde bulunmaktadır. Kırca köyü aynı zamanda Mehmet Ali Işık'ın her zaman çok mutlu olduğu ve dervişlik yaptığı köylerin başında yer almıştır. Kırca köyü tamamıyla Alevidir, köylülerin ileri gelenleriyle yapılan sohbetlerden anlaşıldığı üzere köy geç kurulmuş bir köydür. Büyük ihtimalle Osmanlı'nın siyasetinden kaçan ailelerin, geç zamanlarda kurduğu bir köydür. Ve saklanan insanların kurduğu bir köydür. Osmanlıdan kaçan Türkmenler, kendi inanç ve göreneklerini bir şekilde kendi aralarında yaşatarak bu köyleri kurmuşlar ve inançlarını devam ettirmişlerdir.

Mehmet Ali Kuzalan köyünde doğmasına rağmen nüfusunda doğum yeri olarak Seciyen köyü gözükmektedir. Bunun sebebini oğlu Ali Osman Işık şöyle aktarmaktadır.

“Dedem Aziz Osman Kuzalan köyünde imamlık yaparken, babam Kuzalan'da doğmuş. Aslında doğum yeri Amasya Gümüşhacıköy ilçesinin Kuzalan köyü. Dedem orada imamlık yaparken doğmuş, şimdiki gibi doğum yeri neresi ise kütüğü orada geçmiyo, kütük neresi ise orası yazılıyo, bunun için Çorum'un Osmancık İlçesinin Çampınar (Seciyen) köyüne kayıtlı gözükiyo.”³⁷¹

Mehmet Ali, ablası, anne ve babasıyla birlikte 1931 yılında babasının köyü olan Seciyen'e taşınırlar. Babası kendi köyünde cami hocalığına başlar. Eskiden cami hocaları devletten maaş almaz, halkın verdiği ürününden payla yaşarlardı. Bu payda yüksek bir gelire karşılık gelmez, hocalar köy içinde ek iş yapmak zorunda kalmışlardır. Fakat Aziz Osman'ın tarla işlerinden pek yüzü yoktur, bu sebeple ailesi yokluklar içinde yaşamını idame ettirmiştir. Bu yoklukların doğal bir sonucu olarak Mehmet Ali'nin annesi Fadime Işık genç yaşlarında (27) nedeni belli olmayan bir hastalıktan dolayı 1935 yılında vefat etmiştir. Bu kayıp Mehmet Ali'nin bütün dünyasını çok etkileyecektir. Babası ile ilişkisinden tutunda, dünyaya karşı daha merhametli, sevecen ve birazda mahzun olmasının sebebi olarak hep doyamadığı annesini gösterecektir. Yetimlik duygusu Mehmet Ali'de baskın bir duygu olacaktır. Bu konuda;

Dört sene köyümde büyüdüm kaldım
Eller kapısında ekmeğim buldum
Ta küçük yaştayken anasız kaldım
Çocukken yetimlik verdim ey felek

Mehmet Ali bir yandan yokluk, bir yandan babasının evlendiği üvey anaların halden bilmezliği ile büyür. 1935' de köyündeki ilkokula başlar. Seciyen köyü o zamanlar

³⁷¹ Ali Osman Işık, (Derviş Ruhan'ın oğlu), Çorum - Osmancık - Seciyen (Çampınar) Köyü, 1951, Üniversite mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Ali Osman - Gülsüm Işık'ın evinde , 27.12. 2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 5. Görüşme.

bile nüfusu büyük olan bir köydür. Mekmet Ali okulunda başarılı bir öğrencidir. 1940 yılında okumaya uygun bir ortamı olmamasına rağmen başarı ile ilkokulu bitirir. Babası birkaç kez evlenir, hem fakir hem de tembel olduğu için evlenmek için kadın bulmakta zorlanır. Buldukları da yaşlı, hastalıklı veya geçimsiz tiplerdir. Bu durum karşısında da olan çocuklara olur. Çünkü evde olan iki çocuk onlar için sadece yüküdür. Bu döneminde annesinin hayali Mehmet Ali'nin en süslü gündüz düşleri olur. Fakat bu düşler diğer analarının hışmı ile birdenbire kabusa dönüşür. Bu konuda:

Üç dört ay arada geldi bir ana
Üveylik var yaranamam ben ona
Altı sene sitem çektirdi bana
Akan gözyaşımı sel ettin felek

Üçüncü anaya yetti elimiz
Ağzımızda lal eyledi dilimiz
Bükülmüş boynumuz eğik belimiz
Bir dilim ekmeğe kul ettin felek

Mehmet Ali ilgili ve meraklı bir çocuktur, bilgiye aç ve öğrenmeye açıktır. Babası bunu fark eder ve hiç olmazsa bir mesleği olur ve dini konularda da iyi yetiştir diye ona eski yazıyı (Arap alfabesini) öğretir. Mehmet Ali hızlı bir şekilde Kuran okumayı öğrenir ve Kur'anı Kerim'in büyük bir bölümünü ezberler. Bununla birlikte küçük yaşlarda mevlit, kuran okumaya, mevlitlere gitmeye, babasına yardımcı olmaya başlar. Mehmet Ali'nin hayatı böyle devam ederken, ilkokuldaki başarısına şahit olan birkaç köyün ileri gelenlerinin yönlendirmesiyle 1942'de Samsun Ladik Öğretmen okuluna kaydedilir ve eğitimine burada devam eder. Mehmet Ali bu okula başlayarak hayatına yeni bir yön çizmiştir. Okulda ne üvey ana ızdırabı vardır ne de babasının dini telkin ve yasaklamaları vardır. Kendisinde hızlı bir değişim yaşanır, bu dönemde, Mehmet Ali hayata karşı daha meraklı ve ilgili olmuştur. İki sene okula devam eder, başarılı bir öğrencidir. Öğretmen olma, köyü ve ülkeyi kurtarma, bir ışık gibi köylüleri aydınlatma hayalleri ile okulundaki günleri geçmektedir. Bunun yanında Mehmet Ali öğretmen okulunda Atatürk'ü ve devrimlerini daha yakından tanıma fırsatını bulur. Tatillerde köyüne döner ve bildiklerini gördüklerini olması gerekenleri ateşli bir şekilde insanlara anlatır, babası Mehmet Ali'nin bu halinden ve başarılarından etkilenmemektedir. Beslediği bazı fikirler hoşuna gitmez ve okulda ikinci yılında iken 'babalık hakkımı helal etmem' tehdidi ile gavur olmanı, kravat takmanı istemiyorum diyerek 1944'de okuldan alır. Bu sebeple resmi eğitim hayatı biter. Annesinin ölümünden sonra, okuldan ayrılması bir düş gibi, birden görüp kaybolan dünyasının acısı hayatı boyunca kendisini terk etmeyecektir. Mehmet Ali meraklı ve ilgili bir çocuk olduğu için onu hiçbir şey durduramaz ve kendi kendine, arif kişilere danışarak aklındaki soruları çözmeye çalışır. Babası için dünya bellidir, ahiret bellidir, dünya kötüdür, çile yeridir, buradan kurtulmanın yolu Allahın emirlerine uymaktır. Allahın emirleri ise karmaşık değil basittir. Bunlar, abdest, namaz, oruç ve kuran okumaktır. Babasına göre insan kötüdür ve her an nefsinin emrine girebilir. Onun için sürekli dikkatli olmalı ve her şeyden sakınmalıdır. İnsanın asıl ödülü öte dünyadır. Öte dünyadaki kazanç asıl kazançtır. Bu ve benzeri ifadelerle sistemleştirmiş olduğu görüşleri Mehmet Ali için tatmin edici değildir. O araştırır,

başka dünyaların olduğunu bilir ve insanın kötü olduğuna bir türlü inanamaz. Babasına göre kendisi geleceğini düşünmeyen kullanılmaya müsait bir adamdır. Mehmet Ali köyünde yardımına koşmadığı, derdiyle dertlenmediği insan neredeyse yok gibidir. Kız kardeşi Emine’de mizaç olarak Mehmet Ali’ye benzer. Zaten onun sevgi dolu yetişmesinde ablasının çok payı olduğu görülür.

Mehmet Ali evdeki üvey analar ve yaşadığı birçok zorluklarla büyümüştür. Babasının kendisi için uygun gördüğü yolda, içine sinmese de yürümektedir. Babası 1944’de dördüncü üvey anne ile evlenir. Mehmet Ali bu anneyi çok sever. Onun yumuşaklığı, şefkati doyamadığı anne duygusunu tekrar alevlendirir. Feleğe sitem ettiği hayat şiirinde şöyle der:

Artık deymişidim onbeş yaşıma
Yetimlikte neler geldi başıma
Benzedim yuvada kalmış kuşuna
Kandım ezelden kırdın ey felek

O ana ölünce geldi bi ana
Öz anam sanardım bakınca ona
Hepsinden iyi bakardı bana
Onu da elimden aldın ey felek

Mehmet Ali’nin anne duygusu bu anne ile de tatmin olamamış kapanmış bir yara sanki tekrardan açılmıştır. O bu acıya dayanma yollarından biri olarak okumayı seçer ve 1945’de Seciyen köyünde Katip efendinin yanında eski yazının inceliklerini öğrenir. Bu konuda Katip efendinin akrabası olan daha sonra eşi olan Sadiye Işık şunları belirtir:

“ Herif (Mehmet Ali Işık) askere gitmeden önce genciken Katip dedeme çok gider gelirmiş, babasından ve Katip dedemden Arapçayı ve kuran okumayı öğrenmiş.”³⁷²

Bilgilenme yolu olarak kendisine dini ilimlere dair yollar açılırken Mehmet Ali bir kıza sevdalanmış. 1945’de kızla kendi aralarında sözlendirir bu sözlülük esnasında sözlüsünün düğünde oynadığına tepki göstererek bir yıl sonra ayrılmışlardır. Bu ayrılık kararı Mehmet Ali’nin başka bir acı ile tanışmasına ve aşkı tatmasına neden olmuştur. Ayrılınca aşık olduğunu ve ayrılamayacağını anlar fakat geri dönüşü olamaz. Bu konuyu da feleğe sitemle şöyle aktarır:

Eller güleridi ben de ağlardım
Kendi elimi öz koynuma bağlardım
Hayalinde ırmak olup çağlardım
Derde derman aşkı verdim ey felek

³⁷² Sadiye Işık, (Derviş Ruhan’ın eşi) Çorum – Osmancık - Seciyen, 1928 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Mehmet Ali – Sadiye Işık’ın evinde, 31.07.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 29. Görüşme.

Bu aşkınan bir saz aldım elime
Önce sabır şükür geldi dilime
Garip kuşun sen erersin halime
Bu aşkınan bana yön verdin felek

On sekiz yaşında aktım duruldum
Ondokuzda göl olupda vuruldum
Yirmide kendi özümnden soruldum
“Işık Ruhan” deyip kul ettin felek

Mehmet Ali sevdalanmış gönlünü saz ile şiir ile avutmaya çalışır ve ilk şiirlerini yazdığı zaman 17 yaşlarındadır. Bu şiirleri kayıt altına almaz. Zamanında bir yerlere yazdı ise de askere gidip geldikten sonra onları bulamaz. Babası Mehmet Ali'nin bu halini beğenmez, bu gerilimli hal onun daha da içine kapanmasına neden olur. Çocukluğundan beri sakinliği ve sessizliği seven sürekli düşünce halinde içli bir çocuk olarak büyüyen Mehmet Ali on yedi yaşındayken düştüğü sevdada ateşini dindirmek ve sevdada ile yanan yüreğini iyileştirmek için kendi eliyle yaptığı bir kabak sazla efkar dağıtmıştır. İlk değişlerini kendi eliyle yaptığı sazla söylemiştir. Mehmet Ali içli bir yüreğe sahip olduğu gibi marifetli ellere de sahiptir. Zamanında girdiği her işte ustalaşmıştır. Nitekim daha sonraları geçimini ustalığı ile sağlayacaktır.

Hayatı köyünün içinde babasının çizdiği yol üzerinde yaşayarak sürerken, 1949 yılında yine aynı köyünden Memmet Yener kızı Sadiye ile evlenir.³⁷³ Sadiye tam bir Yörük kızıdır. Babasının yaylada koyun sürüsü vardır ve Sadiye evin büyük kızı olarak yayladadır. Kendine güveni yüksek, çalışkan, güzel bir kızıdır. Aklında evlenmek yokken annesinin ayarlamaları ile bir nişanlılık devresi atlatırlar. Sadiye, Mehmet Ali'yi beğenir ama ev olarak gideceği evi beğenmez. Bundan dolayı evlenmek istemez. Daha sonra biraz nişanlılık devresi geçince evlenmeye razı olur ve evlenirler. Evlendiklerinden bir yıl sonra ilk çocukları olan Ali Osman Işık dünyaya gelir. Aziz Osman kendi isminden Osman isminin çocuğa konmasında ısrarcı olur, Mehmet Ali ise Osman'ı yalnız koyamayacağını söyleyerek çocuğunun ismini Ali Osman koyar. Birlikte iki sene oturduktan sonra Mehmet Ali askere gider. Sadiye ile Ali Osman'ı babasının yanında bırakır ve gider. Bu dönemden Sadiye Işık çok çileli günler olarak söz eder. Çünkü tek Mehmet Ali için katlandığı evde artık oda yoktur. Fakirlik bir yandan evin yükü bir yandan küçük çocuk yetiştirmek bir yandan çileli günler geçirir.

1951-1953 yıllarında Erzurum merkezde askerliğini yapar. Askerlik kendisi için bir dönüm noktasıdır. Askerde çağdaş imam diye tanınır. Dini bilgisi ve açık görüşlülüğü ile şaşırtıcı derece de ilgi çeker. Bir gün nöbet kulübesine “Bir saat vatan beklemek yüz kere hacca gitmekten yüksektir” diye bir yazı yazar. Bu yazı, konuşması ve bilgece tavırları bir astsubayın dikkatini çeker. Astsubay, Mehmet Ali yıllık iznini almışken onu salmaz ve Erzurum'un bir köyünde bulunan ermiş bir şahsiyetle tanıştırır. Mehmet Ali izne gitmez bu zatın dizinin dibinde oturur ve bu yaşına kadar merak ettiği her şeyi ondan öğrenir. Mehmet Ali bilgiye açtır, gönlü ise aşkla yanmaktadır. Bu bilgi hali ile aşk dolu gönlünün halinden mürşidi anlar ve onu

³⁷³ Ekler, Resimler, Resim 3: Derviş Ruhan'ın Eşi Sadiye Işık ve Derviş Ruhan'ın evi.

doyurur. İşte asker Mehmet Ali Işık aşk dolusunu bu pirin elinden içer. Askerde eğitim ve farklı başarılarından dolayı üç kere mükafat izni alır. Çünkü Mehmet Ali Ladik Öğretmen okulunda öğrendiği eğitimecilik bilgisi ile Ali okulunun öğretmenidir. Aynı zamanda askerde ihtiyaç olan dini hizmetleri yerine getirmektedir. Mehmet Ali, aldığı bu mükafat izinlerinin hepsini pirinin yanında geçirmiştir. Bu zattan Arapça, Farça ve tasavvuf ilminin inceliklerini öğrenmiştir ve kendi deyimizle gönül gözü bu zatın yanında açılmıştır. Gönül gözü açılan asker Mehmet Ali'ye piri tarafından "Ruhan" ismi verilmiştir. O günden sonra şiirlerini önce "Derviş Ruhan" daha sonra da "Işık Ruhan" olarak yazacaktır. Askerliği bitirdiğinde de yine belli bir süre bu zatın yanında kalmış bilgi eksiklerini tamamlamış ve pirinin yol vermesi ile memleketine geri dönmüştür. Sevdasına önceleri anlam veremeyen Mehmet Ali'nin aşktan yaralı olan yüreği artık aşkın kaynağına yönelmiştir. Artık gözünde aştan başka bir şey yoktur, kendi sözüyle söylersek

Gözüm görmek oldu dünyayı
Aşk anlatmak farz oldu bana

deyip köy köy, şehir şehir dolaşır dervişlik yapmış ve dilinin döndüğünce gönlünün aldığıncı, kafasının anladığıncı aşkı ve güzeli anlatmaya çalışmıştır. Bu anlatmasında ise hem doğaçlama şiir tekniğini kullanmış hem de pratik hayatındaki sevgi doluluğunu göstererek insanları ıslah etmeye çalışmıştır. Buraya kadar dönemle ilgili Mehmet Ali Işık'a ait kendisi hakkında bilgi veren şöyle bir kaydımız vardır:

*"1928 doğumluyum, Aziz Osman ve Fatıma'dan olmayım. Kendi ismim Mehmet Ali IŞIK. Derviş Ruhan diye anılırım. 5 yaşında öz anam göçtü, bir kız bir oğlan kardeşik, onyediy yaşıma kadar övey ana ızdırabına dayandım. Sakinliği çok severim, dünyada en çok sevdiğim şey arıfane muhabbettir. Gençliğimde bir kıza aşık oldum babası bizi hakir görüp sevdiğime vermedi. Yirmi yaşında başka bir güzelle evlendim. İlk sevdiğimden ayrılınca kendime bir kabak saz yaptım onunla efkarımı dağıttırdım. İlk güzellemelerimi o zaman okudum. Sonra asker oldum askerde bir başçavuşla tanıştım beni çok sevdi ve beni Aşkale'nin Dedeler köyündeki bir zatı muhteremle tanıştırdı. Fırsat buldukça onun yanına giderdim, askerliği de bitirince belli bir süre onun (ağamın) yanında kaldım. Onun vergisiyle ismim Işık Ruhan oldu. Ruhu şad olsun. Arapçayı ondan öğrendim. kendisi İmam Cafer sülalesinden geliyordu. Arapçayı bildiğim için tercüman olarak doğu ülkelerinin çoğunu gezdim. (Suriye, İran, Irak, Arabistan vb.) Pakistan'daki Atatürk sevgisi beni çok duygulandırdı ağladım."*³⁷⁴

Mehmet Ali Işık'ın mürşidim dediği kişi aslında belirli bir kişi değildir. Memleketinden kimse söz konusu mürşidi tanımaz. Ama bizim araştırmalarımızda o dönemde Erzurum Erzincan yöresinde ün salmış iki kişiye rastlanmıştır. Bunlardan birincisi Erzurum Aşkale'nin Dedelerinin geldiği köylerden, Hüseyin Fevzi adında bir zat ve Erzincan Ağırşöl civarında yaşayan Baş köylü Hasan efendidir. Bu iki zat olabileceği gibi ikisi de olmayabilir. Belki daha az bilinen ama Mehmet Ali'ye çok

³⁷⁴ Derviş Ruhan'ın "Derviş Ruhan'ın 2. Defteri" olarak adlandırdığımız defterinde, kendi elyazısı ile yazdığı Hayat hikayesi ile ilgili notlardan buraya aktarılmıştır.

önemli tesirler verebilen bir kişidir. Hatta bazı arkadaşları Mehmet Ali'nin anlattığı bu mürşidin hayali olduğunu bile düşünmüşlerdir ve bunu kendisine söylemişlerdir. O ise bu eleştirilere mürşidinin kimliğini açıklayarak değil, ona karşı duyduğu duyguları anlatan bir deyişle karşılık vermiştir. Mehmet Ali'ye göre mürşidi ulaşılması gereken noktadır ve onun aşk noktasının anahtarıdır.

“Işık Ruhan” okur hoca bilmezem
Işık gönül evim gece bilmezem
Zahiri gideni hacı bilmezem
Pirim kalbi Beytullah'tır Sina'nın.

Askerlik görevini bitiren Mehmet Ali köyüne 1953'de döner oğlu iki buçuk yaşına gelmiştir. Köyünde iş arar ama uygun bir şeyler bulamaz. Bu arada değişik uğraşlarla vakit geçirir. Bunlardan biri onun doğan kuşu merakıdır. Bu konu hakkında Muammer Badem şunu söyler;

*“Askerlik dönüşü Seciyende bir kuşu varmış Doğan kuşu beslermiş, gidermiş kuş kekliği avlarmış getirirmiş. Dedim bunu nasıl eğittin. Yavruyken almış eğitmiş. Onu anlattı bana. Kekliği yakalar getirirmiş.”*³⁷⁵

Durum böyle iken kendisinin hocalık yaptığını öğrenen ve bir alevi köyü olan Kuzalan köyü kendisinin hiç olmazsa Ramazan ayı çıkana kadar köyde hocalık yapmasını ister. Çünkü o dönemde her camide özellikle ramazanda hoca olması zorunluluğu varmış. Alevi köyleri de Sünni bir hocanın gelip kendilerini zorlamasını istemediği için alevi köylerden hocalık yapabilecek kişi ararlarmış. İşte böyle bir durum da Mehmet Ali Kuzalan köyünde hocalık yapmaya başlamış. Tam olarak 1954'de Amasya Gümüşhacıköy, Kuzalan Köyünde Cami hocası olarak çalışmaya başlamıştır. Kuzalan'da hem hocalık, hem rençperlik, hem de ustalık yapar, sürekli bir çalışma halindedir. Bu çalışma semeresini verir ve biraz birikim yapar. Bununla daha sonra Gümüşhacıköy'deki evini yaptıracaktır. Mehmet Ali ile Sadiye'nin 1957'de ikinci oğlu olan Fuzuli dünyaya gelir. Ailenin saadeti Fuzuli'nin dünyaya gelişi ile bir kat daha artar. Mehmet Ali aile yaşantısı, çalışkanlığı ve ahlakı ile örnek bir şahsiyettir. Söz konusu hocalık döneminde neredeyse bütün sorunlu durumlar onun kararı ile çözüme kavuşturulur. 1954 ile 1964 yılları arasında hocalık yaptığı dönemde bir taraftan da Kırca, Kuzalan, köylerinden arif, aşık ve bilgili insanlarla muhabbet eder, hem onlardan öğrenir hem de onlara öğretirken öğrenir. Zamanla Alevi köyleri arasında Kuzalan köyündeki ermiş hoca olarak tanınmaya başlar. Bu dönem hakkında eşi Sadiye Işık şunları anlatır.

*“Kuzalan'da bizim evimiz nasıldı biyol, gece taburunan gelilerdi, hocanın muhabbeti derlerdi. Kırcanın adamı, gece bunun muhabbetine gelülerdi. Cumayı, Koca Sadık daha kimle topluşu gelülerdi.”*³⁷⁶

³⁷⁵ Muammer Badem, (Aşık-Derviş) Amasya - Gümüşhacıköy - İmirler Köyü, 1958 doğumlu, Lise mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkezde, İmirler Köyü Kültürünü Yaşatma Derneğinin Salonunda, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 24. Görüşme.

³⁷⁶ Sadiye Işık, 29. görüşme.

Bunun yanında söz konusu muhabbetlere katılan Hüseyin Zeytünlü o dönem hakkında Şunları belirterek Mehmet Ali IŞık'ın ilham kaynaklarından biri olan Uzunov hakkında bilgi verir.

“Ali Zeyt n, Ben (Hüseyin Zeyt nl ), Kel Cumak (Cuma Zeyt nl ), Patlak EniŐten Ahmet, Kel Sadık Gacurun babası, Yusuf bek gitmezdi Yusuf emmin, AkŐamdan çıkardık, delikli  amdan sizin eve inerdik, Kuzalan'dayken, sabahlara kadar muhabbet ederdik, dem aluduk giderken orada hem demlenid k, hem muhabbet ederd k. Babanı baba yapan o mertebeye erd ren, Uzunov'unan Kinik Hocadur. Uzunov ustaz görmüş bir insandı, çok okumuŐudu tarih iydi. “Ali Hocaya yavrum Şu yoldan gir Şu yoldan  ık” derdi. “sen çevrede güzel bir hoca olun benim dediğim gibi yaparsan” derdi. “Herkesi bir gözle g r yavrum” Uzunov Kuzalan'lı Kara Ahmed'in babasıdır. Çok güzel bir canıdı. Gerçek değildi amma ustaz g rm Ő d . Her lafında mana muamma varıdı. Her harfinde bir gecelik muhabbet varıdı. Adam kend n  çok iyi yet Ő t rm Ő d , amma gerçeklik yoğudu. Yalınız Gerçek ben gerçeğim demez. IŐleĐinden, konuŐtuĐu sözünden, baktığı gözünden anlarsın. Hal ve hareketinden yaŐamından, ispat eder o kend n . Anlayan anlar. Anladıktan sonra ona hızzat eden himmetini alır.”³⁷⁷

Kuzalan'da hocalık yaptığı dönemde Kuzalan'ın ileri gelenleri ile muhabbet eden Mehmet Ali kimseye mürşidinden bahsetmez çünkü kendinden aldığımız bilgiye göre mürşidi “kilidinin” daha sonra açılacağını ona söylemiştir. Onun için her arifane muhabbet eden onun için ustadır ve onların yönlendirmelerini Hak kabul eder. Kırca'da ki bu aşk dolu günlerini bir Şiirinde Şöyle anlatır:

Kurarsanız Kırca köyde kırları
Mekan olur yuvaları yurtları
AŞk yok eder türlü çeşit dertleri
Akar o dillerin balı turnalar

Kuzalan köyü ile Kırca köyü karşı karŐıyadır aralarından bir yol geçer ve beş kilometre uzaklıktadır. Kuzalan köyü daha çok hoca olarak Mehmet Ali'yi tanır ama Kırca köyü onun gerçek yönünü g rm Ő tir. Bu anlamıyla Kırca'lılar Mehmet Ali'nin en sadık sevenleri ve yarenleri olmuştur.

IŞık Ailesi 1965 yılında Amasya Gümüşhacıköy ilçesine taşınır ve Hallar mezarlığı karşısında bir eve yerleşir. İlçede hocalığa baŐvurmaz inşaat ustalığı ile geçinir. Hocalıktan soğumasında devletin imam kadrosuna geçmek için girdiği sınavda karşılaştığı muamele çok belirleyicidir. Mehmet Ali söz konusu sınavda sorulara üstün baŐarılarla cevap vermiş fakat cevapların meseplere göre farklı olduğunu da anlatmıştır. Söz konusu sınavda, sınava giren herkesin verilen cevaplar karşısında hayretler içinde kalmasına karşın, hocalık yapma belgesi, yeterlilik belgesi bir tek Mehmet Ali'ye verilmemiŐtir. Arapça okumasını öğrettiği dört hoca arkadaşı belge alırken kendisi yetersiz g r lm Ő tir. Bu durum onun zaten içsel olarak zayıf

³⁷⁷ Hüseyin Zeyt nl , (AŞık Kara Hüseyin) Amasya - Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1936 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Hüseyin Zeyt nl 'n n evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 18. Görüşme.

olan cami cemaatiyle ilişkisini tamamen koparmış ve kendi deyimiyle tamamen “gerçek”liğe yönelmiştir. Gümüşhacıköy’e taşınınca Alevilerinde yoldan uzak olduğunu görüp onları yola çekmek için ait olduğu mahallede birliğin sağlanmasına çalışmış, Aşık Abdullah bu konuda şunu belirtir:

“Hacıyahya mahallesine gelince orada o gelmeden önce 30 sene birlik olmamışımı, cem yapılmamışımı. Mahallenin ileri gelenlerinin evini tek tek gezerek orayı birliğe getiren Ali ağa (Mehmet Ali Işık) olmuş, başlangucu böyle. Ondan sonra babalık görevi birkaç sene Ali Ağaya verilmiş, demişki ben buraya baki değülüm seçin içinizden kim idare edecekse, yönetecek birini bizde öğretelim.”³⁷⁸

Aşık Abdullah’ın da dediği gibi “Baba” görevini biraz yürütmüş sonra birlik sağlanınca ve devam ettirecek birini yetiştirince “baba”lık postunu başkasına bırakmıştır. Mehmet Ali 1972’de oğlu Ali Osman Işık’ı Çetmi köyünden Gülsüm Şaşmaz ile evlendirir. Bu evlilik sayesinde çok sevdiği bir aile ile dünür olmuştur. Dünürleri olan Dilaver ve Süleyman Şaşmaz gerçek sohbeti dinlemiş arif, sadık kişilerdir. Özellikle Dilaver ana çok özel duyarlılıkları olan ve yola bütün saf niyeti ile bağlı olan bir anadır. Dilaver Şaşmazla yapılan bir kayıta, Mehmet Ali Işık’ı ilk görüşünü şöyle anlatmaktadır:

“Akşam hısım kurbanı yiyecez. Bir dişim ağrıyo, başım düşecek sanıyom, Sadık ağa diyoki moturu alayım dişini çektüreyim, diyo, ben işimiz var diye gitmek istemiyom. Akşam meydana çıkacuk ya. Orada iken Anşa geldi bana Dilaver bir gerçek (ermiş, Mehmet Ali) geldi, onun ilk köye gelmesi bizim kurbana gelmesidir. Kız nerede diye sordum, oda bizim odada dedi ben görmek istedim, anahtar deliğinden içeriye baktım. Ali ağayı görür görmez şartolsun dişimin ağrısı gitti. O günden sonra bağlandık, görüşmeye devam ettik.”³⁷⁹

Mehmet Ali gerek Kuzalan köyünde gerek Gümüşhacıköy’de insanlara inanç dünyaları ve onun doğrudan yaşanması için gerekli olan bilgileri paylaşmıştır. Gün geçtikçe babasının kendisi için çizdiği ruhsal yoldan ayrılıp, daha eski köklerine dönmüştür. Mürşidinin ona neler öğrettiği herkes için bir sırdır, fakat Mehmet Ali askerden geldikten sonra çok değişmiştir. Zaman geçtikçe Mehmet Ali daha Batını sohbetler içinde olmuştur. Değişler yazmaya ve bunları insanlarla paylaşmaya başlamıştır. Söz konusu değişler daha da tanınmasını sağlamış ve kendine has bir üslup ve sohbet tarzı geliştirmiştir. 1965-1975 yılları arasında Gümüşhacıköy’de iyice tanınmıştır. Çetmi, Yemişen ve Korkut köylerinde ise kendisini çok seven aileler oluşmaya başlamıştır.³⁸⁰ Bu sevenleri onun şiirlerini ezberleyip muhabbetlerde söylemişler, onun Tanrısal bir ışık taşıdığına dair inançlarını paylaşmışlardır. Bu dönemlerde sevenleri olduğu gibi kıskananlar ve birbirlerinden sakınanlarda olmuştur. Bu konuda Mehmet Ali bir kaset kaydında şunları söylemiştir.

³⁷⁸ Abdullah Balcı, (Aşık- Zakir), Amasya - Hamamözü -Yemişen Köyü, 1933 Doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen Köyünde, Veli Balcı’nın evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 1. Görüşme.

³⁷⁹ Dilaver Şaşmaz, (Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Çetmi köyü, 1930 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Çetmi köyünde Dilaver-Süleyman Şaşmaz’ın evinde, 16.07.1996 tarihinde yapılmıştır. Teyp kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 13. Görüşme.

³⁸⁰ Ekler, Resimler, Resim 2: Derviş Ruhan ve sevenlerinin 1975’deki bir resmi. Soldan sağa, Fedai Balcı, Mehmet Ali Işık (Derviş Ruhan), İlyas Kaya.

“Bir gün bir dedikodu şahsiyetine muaf oldum, ben yokum amma benim üzerime aktarılmış muaf demek, hani vergiden muaf diye bir sözümüzde vardır ya, hatta o muaf demek tamam Arapçadan kalmadır bize, hala aynı sözcüğü kullanıyoruz, daha Türkçemiz tamamen Türkçeleşmemiştir. Böylelikle bir gün kendi evlerinde oturukene 10-15 can varız her kez biraz sazına sözüne okudular. Tabi sıra bana geldi o zaman bir miktar bağlamadan tutamıyorum ama sazdan bir miktar tutabiliyordum. O anki okuduğum şu kelam oldu ilk el, tahminim 1975 devreleri idi. Onu da beni sever gibi görünenler hep birbirini benden kıskanıyorlar, yav kıskanıncaya kadar, oda sevsin sende sev, ben size kötülük yaramazlık bir şey düşündüğüm yok, imkanı yok. O diyor benim evime gelecek beriki diyor benim evime gelecek, bu benim tuhafıma gitti. Başka bir fakirhane bir eve kondum.”³⁸¹

Görüldüğü üzere insanlara bir şeyler anlatmaya giderken onların kendi sevmeye beklentileri birbirlerinden kıskanma olarak kendisini göstermiştir. Mehmet Ali daha sonra şiirlerinde de bol miktarda görüleceği üzere sürekli insanlara, kardeşlik, birlik, aşkın yüceliği, inancın güçlülüğü hakkında nasihatler vermiştir. Bunları şiir olarak halkın uyanması için yapmış fakat asıl derin paylaşımlarını “Balım Sultan muhabbeti”nde yapmıştır. Söz konusu muhabbetlerde bir şiir veya bir konu ele alınır ve en derin anlamlarına, çağrışımlarına kadar konuşulup, açıklanmıştır. Bu muhabbetler aslında muhabbete katılan herkesin yüksek uyumu ile verimli hale gelir. Söz konusu muhabbetler hakkında yaşadığı bir deneyimi anlatarak muhabbetlerin nasıl bir şekilde olduğunu anlatmak için Cuma Zeytüllü şöyle der:

“İrametlik çürük Sadık, Ali Hoca (Mehmet Ali Işık), Foto İhsan gibi varıdı böyle adamla. Hatta Ali Hoca'nın ilk sattığı evde bahçede bir muhabbet oldu, öyle bir konuya girildi ki aklım ayım bayım oldu, o zaman o muhabbeti gözümün önüne aldım, Kırca'daki muhabbeti göz önüne aldım, Kırca gözümde yohalır gibi oldu. Bir şey geçti arada ama ben anlamadım, yav ben burayı anıyamadım desem muhabbet dağılacak, konuşulan konu dağılacak. Anadım desem anıyamadım, o zaman anadım diye onun uçunu bıraksaydım ben yarım kaludum. O anıyamadığumun peşinde tam iki sene gezdim, sonra yine aynı canlar aynı evde bir sohbe bir muhabbete girdik, onlar bana demiş gibi oldular ki (onlar bana demesin amma ben öyle anıyom) Cumayı ağa sen iki sene evvel bu noktayı anamadım diyodun, işte anamadığın noktanın cevabı şu, diye iki sene sonra öğrendim.”³⁸²

Görüldüğü üzere dervişlerin yaptığı muhabbette tartışma olmadığı gibi sistematik bir anlatı da yoktur. Fakat muhabbette olan, can kulağıyla dinleyip, konuyu benimsemeye ve konu üzerinde düşünerek açılımlar yapmaya çalışması gerekmektedir. Sonra o bilgiyi anlayacak hale geldiğinde başka bir muhabbette bilgi

³⁸¹ Mehmet Ali Işık, (Derviş Ruhan – Işık Ruhan) Amasya - Gümüşhacıköy - Kuzalan Köyü, 1928 - 1995 yılları arasında yaşamış, İlkokul mezunu. Kayıt; İzmir – Çiğli – Egekent'te oğlu Fuzuli Işık'ın evinde, 12.7.1994 tarihinde yapılmıştır. Teyp Kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 21. Görüşme.

³⁸² Cuma Zeytüllü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Cuma Fatma Zeytüllü'nün evinde, 15.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 11. Görüşme.

açıktan söyleniyor. Mehmet Ali Işık söz konusu muhabbetlerde her türlü konuya çok hakim bir derviştir ve anlatabilme açıklayabilme kabiliyeti vardır. Bu sebeptendir ki kısa zaman içinde Gümüşhacıköy ve çevresi Alevi Bektaşileri arasında etkili bir derviş olmayı başarmıştır. Söz konusu dönemler Derviş Mehmet Ali'nin de çok coşkun ve aşk ile dolu olduğu dönemlerdir. Bu dönemlerde turnalarla konuşur gibi yazdığı bir deyiş o dönem Gümüşhacıköy'ü ve yaşanan ruhsal paylaşımların işaretlerini verir. Deyiş şudur:

Gani baba³⁸³ Amasya'nın ilinden
Al yeşil bürünmüş sarı turnalar
Pirim Hamdülillah³⁸⁴ nesli Veliden
Destur ile uçun bari turnalar

Eynegölde selam eylen Sadığa
Mecitöz'de bir ol bir cana daha
Erenler ulusu biçilmez baha
Ali Belli³⁸⁵ verir kari turnalar

Sakın geçmeyin dost köyünde eğleşin
Miskin derviş³⁸⁶ ile gönül söyleşin
Hazin hazin bir katarı yerleşin
Göremez ladenin körü turnalar

Konmadan göçmeyin Çetmi³⁸⁷ köyüne
Mehman olun güzellerin beyine
Selam söylen kadehine meyhane
Sakın eyletmeyin zari turnalar.

Bir tur edin Hacıköy'ün üstüne
Altı canın³⁸⁸ eli varır destine
Gönül ister kavuşmayı dostuna
Hakikat ehlinin varı turnalar

Kurarsanız Kırca köyde kırkları³⁸⁹
Mekan olur yuvaları yurtları
Aşk yok eder türlü çeşit dertleri

³⁸³ Amasya yolu üzerinde bulunan Horasan erenlerinden olan Gani Babanın türbesi kastedilmektedir.

³⁸⁴ Yeniçeri ocağı kapatılıp Hacı Bektaş dergahı kapatılınca, dergahtan sürgün edilen Hamdullah Efendinin Amasya merkezdeki türbesidir.

³⁸⁵ Ali Belli Yan yatan Ali derviş'in gerçek ismidir. Yörede insanların çok önemseydiği keramet sahibi olduğuna inandığı bir derviştir. Çalışmamızda da ismi geleneksel derviş olarak çok zikredilmektedir.

³⁸⁶ Miskin derviş, Esen çaylı Zefil Memmet isimli dervişin şiir ismidir. Kendisi Yanyatan Ali dervişin gönül dostudur. Geleneksel dervişlerdendir.

³⁸⁷ Çetmi de derviş seveni olan, Derviş Ruhan'ın dünürü Süleyman ve Dilaver Şaşmaz ile dostları Hasan ve Bani Kurban aileleri vardır.

³⁸⁸ Gümüşhacıköy'deki altı derviş: Dertli Garip, Foto İhsan, Piriççi Yusuf, Çürük Sadık, Manicinin Ali, Koca Sadık.

³⁸⁹ Kırca köyünde Derviş Ruhan (Mehmet Ali Işık) çok sevilir ve en çok seveni bu köydedir. Dolayısıyla en birlik sağlayabildiği yer olarak burada Kırca köyünü zikreder.

Akar o dillerin balı durnalar

Ali'si Veli'si Sadık'ı bir de
Aşıkı maşuku verir el ele
Bin bir türlü seda gelince dile
Açılır arşu ala yolu durnalar.

Gitmen uzaklara pervazı dönün
Sakın yükselmeyin engine inin
Bir gün Adatepe bağırma kanım
Kul Işık Ruhan'ın yari turnalar.³⁹⁰

Mehmet Ali Işık 40 yaşlarını aştıktan sonra insanlar üzerinde daha da etkili olmaya başlamıştır. Muhabbet etmeyi bilgi aktarmada, ruhsallığı deneyimlemede bir yöntem olarak uygulamıştır. Bu yöntem onun daha da anlaşılır olmasını sağlamış ve yol üzerinde bir çok değişikliklerin yapılmasını sağlamıştır. Örneğin bütün herkesin okuma yazma öğrenmesini gerek şiirleri ile gerek öğütleri içinde belirtmiştir.

Hayatta gördüm ilim ileri
Temelde terbiye okumalıyız
İlla oku dedi hak peygamberi
Kuranı Türkçeden okumalıyız

İlim Okumakla olur ileri
Fen iş yükseldikçe kalınmaz geri
Öğretmendir önce ilim rehberi
Atanın nutkunu okumalıyız.

“Işık Ruhan” doğru olan din bulur
Kültürsüz softalık geride kalır
Bir gün okuyanlar ileri olur
Marif kültür yayın okumalıyız.

Mehmet Ali öğrendiği hakikatleri şiiri ile açık bir biçimde dile getirerek, ülkenin gidişatı hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Kendisinin Atatürk ve yurt sevgisi hakkında çok özel hassasiyetleri vardır. Bu konuları önemli bulup, gündeminde tutmuş ve gençlere bu yönde telkinler vermiştir. Özellikle siyasetin ülke gündemini sardığı günlerde çok uğraşmasına rağmen birçok çatışma ortamına engel olamamıştır.

Derviş Ruhan'ın bir önemli özelliği de kadınlara verdiği değerdir. Kadınlar ona göre yaratıcıdır ve bu vasıfları ile dünyayı daha güzel kılabilme özellikleri vardır. Kadınların bu özelliğinin ortaya çıkmasının yolu ise toplum içindeki ayrımcılığın ortadan kalkmasıdır.

Bükülmez bilekler çalışmalıyız

³⁹⁰ Derviş Ruhan'ın şiirleri içinde “Al yeşil bürünmüş sarı turnalar” başlıklı 148. şiir

Tatlı söze güzel alışmalıyız
İnsana kardaşça tanışmalıyız
Erkek kadın birdir ayırt etmeyin

Mehmet Ali Işık'ın bir diğer özelliği de gezgin olmasıdır. Hayatı boyunca Türkiye'de bir çok yeri gezmiş, yaklaşık 3.5 yıl da Ortadoğu ülkelerini şehir şehir dolaşmıştır.³⁹¹ İlk gezisi 1972'de Suriye, Irak, ve İran'adır buralarda türbe ziyaretlerinde bulunmuştur. Arapça ve Farsçayı bildiği için Arabistan'a tercüman olarak gitmiş ve oralarda derviş vari bir şekilde dolaşa dolaşa çoğu Ortadoğu ülkelerini gezmiştir. Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Yemen, Kuveyt, İran, Irak, Pakistan, Afganistan gibi bir çok ülkeyi gezmiştir. Mehmet Ali Işık gezdiği yerlerde düzenli not tutmamıştır fakat elimizde onun gezi notlarından bazı parçalar kalmıştır. Bu parçalardan bir kaçı aşağıya orijinal şekli ile aktarılmıştır:

“Bismilahi Desturi Pir; Hacıköy'den Havza, Amasya, Tokat, Yozgat, Kırşehir. HacıBektaş ziyareti, Nevşehir, Gülşehir, İskenderun Reyhanlı Cilve gözüinden Halep'te Seyit Nesimi'nin yüzüldüğü yer ve Zekeriya peygamber.

Şam'da Zeynep anayı ve Kasım'ım eşi Fatime'yi, Ümmü Gülsüm, Zakine, üçü bir arada. 16 şüheda başları Zeynel Abidin'in oğlu Abdullah, Caferi Tayyar oğlu Abdullah ve üç devrili camiye imamiyede Yahya peygamberle Şah Hüseyin ve sakalı şerife. Hazreti Aliyel Murteza'nın kızı Rukiye ve Türk şehidi yüzbaşı.

Kerbela: Şah Hüseyin'in mergadi ve yanında Ali Askar ayrı yerde 73 şüheda ve sancaktarı, habibi aynı çatıda. Celal Abbasi ve kollarının düştüğü yeri, sonra Hür şehit ve Harmangahlar Şah Hüseyinin kesildiği yeri ziyaret ettik.

Bağdat, İmam Musayıl Kazımı ve İmam Muhammet Taki'yi ziyaret. Sonra Abdülkadir Geylani ve İmamı Azamı ziyaret.

Maşat, İmam Rıza'nın ziyaretinden Tahrana 1,5 günde geldik. Kazvin şah, Gülşeni İbrahim, İmam Rızanın kardeşi ziyareti.

Kufe : Hazreti Şahın yaralandığı cami ile durdukları evini, Müslimin türbesinde Hani bin Üzre ve kahraman Muhtar ziyareti. Müslimin çocuklarının kesildiği Fırat'ın kenarındaki yeri. Yunus peygamberin türbesi ve imamların makamı. Musaybinde Müslimin çocuklarının türbesinden sonra.

Necef: Hazreti Şahın türbesine, Hazreti Adem (as), Hazreti Nuh (as), üçü bir kubbede dille tarif edileceği yok.

Samra: İmamı Ali Naki, Hasanül Askeri, bacısı Halim ve Muhammet Mehtinin mağarası ve anası Nergize anayı ziyaret. Kerkük Türk vilayetinde kalede Danyal peygamber, Üzeyr, Hüneyn peygamber ve Hüzeyfe Yemani ziyaret ettik, Musul'da Şit peygamberi ziyaret ettik.

İran Medayım'da Selmanı Pak. Huduttan geçtik beş şehirden sonra Kazvini'de İmamı Rıza'nın oğlu Şah Hüseyini ziyaret.

Tahranda Hamzazade Seyit Abdullah, İmam Zeynel oğlu Tahir. Kum Şehrinde İmam Rıza'nın kardeşi Masurva anayı ziyaret. Hazreti Hünkarın Babası İbrahim Sani ve Ayak izinin yerini ziyaret.”

Tebrizden Baküden Hudut kapısından atladık Doğu Beyazıt, Iğdır Erzurum üzeri döndük.”³⁹²

³⁹¹ Ankaralı -Cin -Tuncay, age., 203

³⁹² Derviş Ruhan'ın, 'Derviş Ruhan'ın 3. Defteri' olarak adlandırdığımız defterinden alınmıştır. Gezi notları sayfalarda dıgınlık bir şekilde bulunmasına karşılık buraya bir düen içinde aktarılmıştır.

Mehmet Ali'nin gezilerinde ruhsal bir amaç vardır. Ruhsal olarak önemli olan kişilerin türbe ve yaşadığı mekanları gezmek ona çok yüksek duygulanımlar yaşatmıştır. Bu konuda gezdiği yerleri anlatmak ve orada hissettiklerini paylaşmak en keyif aldığı konular olmuştur. Mehmet Ali ruhsal konularda olduğu kadar, maddi konularda başarılı değildir. Çalışır kazanır ama kazandığının kıymetini bilmez. Çok rahat elindekileri başkalarına verebilir. Bu özelliği onun maddi anlamda suistimal edilmesine sebep olabilecek bir özelliğidir. Durum böyle iken 1975'de oturduğu büyük evi borçları sebebiyle satar, daha küçük bir eve yerleşir. Sonra 1976'da tekrar yurtdışına çıkar. Bu gezisinde; Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Hindistan ve Pakistan'ı gezer. Her geziden dönüşünde daha da inançlı, kararlı ve enerji dolu olur fakat ülkenin gidişatı Mehmet Ali'nin gidişatına uymaz. Siyasi çatışmaların yaşandığı bir ortama doğru ülke her geçen gün sürüklenmektedir. Özellikle 1979 herkes için olduğu gibi onun için de zor yıllardır. Düşünen bilen bir insan olduğu için insanlara nasihat vermeye çalışır, ama sözleri dinlenmez. Kendisi sol kesimce eski kafalı olarak algılanır, dindar kesimce alkol içen adamdan hayır gelmez diye yargılanır, sağ kesim ise alevi diye dinsiz olarak algılar. Mehmet Ali kime ne dediyse sözlerini dinletemez. Sadece onu seven sevenleri tarafından dinlenir ama kavgaya engel olamaz. Bu dönemde kayda alınmış bir muhabbetinde şöyle bir konuşması vardır;

*“Şimdi beni bilmeyenin ben de nesiylim, anlamı, şöyle bir duruma geliyor ki, beni bilmezlerse ben kimin nesi olurum, herkes beni bilemez, ama beni bilenlerin, ben aslında onların kulu ve gulamı gibi bendesi olmuş olurum, gerçeklik bu yöndedir.”*³⁹³

Mehmet Ali kimsenin bilmek çabası içinde olmadığını, kişilerin hem kendilerinden, hem de kendilerinden uzak olduğunu, bu anlamıyla zaten kişilerin birbirine temas etmesinin zor olduğunu düşünmektedir. 1971'de doğaçlama olarak söylenip kayda alınan ve geleceği söylediğine inanılan bir şiirinde bu günlerden şöyle bahseder:

Yetmişbirde tamam bilmem ne olur
Sağcı solcu kavgaları çoğalır
Tıp tabiat hesapları dövülür
Ara yerde nice canlar kovulur

Yetmişiki inen kanunca sene
Sahte Süleymancı baya kana
Yetmişüç demeden girecek ine
Onuda aradan bize duyulur

...
Yetmişaltı yeşmişsekiz seksende
Bir aslan arada kalır ihsanda
Halk P.hası dikilecek bir anda
İşçi pası onun peşine bayılır

³⁹³ Mehmet Ali Işık, (Derviş Ruhan – Işık Ruhan) Amasya - Gümüşhacıköy - Kuzalan Köyü, 1928 - 1995 yılları arasında yaşamış, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen köyünde Aşık Abdullah'ın evinde, 02.02.1979 tarihinde yapılmıştır. Teyp Kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 22. Görüşme.

Seksenbirde er aşıklar çağırır
Yine dev her birbirini kavurur
Seksenbeş bir karanlık gün olur
Aşıklar Allah der hakka duyulur

...
Nice Mümin görür öyle devranı
Çeker hünkar katarına kervanı
“Işık Ruhan” gördüğümüz seyranı
Gören ve gösteren şahım sayılır.

Mehmet Ali Işık, Derviş Ruhan olarak insanların bu acı içinde olma haline bir şey yapamaz. Onun insan ve insanlıktan anladığı birçok şey göz ardı edilmiş ve onun sözüyle söyleyecek olursak “birliğin dirliğinden” uzaklaşmıştır. İkinci oğlu olan Fuzuli Işık söz konusu siyasi olaylar zamanında askeredir, buna rağmen Fuzuli gençliğin siyasi olaylarına zaman zaman katılmıştır. Mehmet Ali bu konuda sert yasaklamalar yapmaz, Şahı Merdan’ın yolunun inceliklerini anlatarak gençlere fırsat vermeye çalışır. Mehmet Ali, oğlu Fuzuli’yi askerden gelince 1982’de Korkut köyünden Süveyda Bozkurt ile evlendirir. Fuzuli ile Süveyda evlendikten sonra İzmir’e göç ederler. Daha sonra Mehmet Ali de, 1984’de Gümüşhacıköy’deki evini satıp İzmir’e Fuzuli Işık’ın yanına göç eder. İzmir’de aradığını bulamaz ve 1986’ da Gümüşhacıköy’e geri döner ve Hallar mezarlığı karşısında Saray mahallesinde küçük bir eve yerleşir. Bu yerleştiği yer Gümüşhacıköy’e ilk geldiği sokaktır. Sanki kader ona bir oyun oynamıştır. Dönüp dolaşmış Hacıköy’de ilk geldiği sokağa tekrar yerleşmiştir. Mehmet Ali burada evini yapar ve hastalanır, ayakları kireçleme olmuştur. 1988’den sonra ayaklarındaki siyatik ve kireçlenme hastalığı daha da artar. 1988-1992 yılları arasında tek bastonla yürümekte iken, 1992- 1995 arasında çift bastonla zor yürür bir hale gelmiştir. Hareket kabiliyetinin zayıflaması onun gezmesini, muhabbetlere gitmesini, köylerde kalmasını engellemiştir. Bu günler Derviş Ruhan için çok zor yıllardır. Çünkü anlatması gereken, paylaşması gereken, onca sırda kaybolmak istememektedir, yükü çok ağırdır ve bu bilgileri paylaşması gerekmektedir. Bu dönemlerde insanlar kendi işlerine dönmüşler, televizyonlar herkesi yalnızlaştırmaya başlamış, muhabbete itibar kalmamıştır. Bu dönemde eski dostların çoğu yaşam kavgası içine düşmüş ve muhabbetler seyrelemiştir. Muammer Badem (Ozan Özlemi) gibi yanına gelip ondan feyz almaya çalışan insanlar ne yazık ki çok azdır.

Mehmet Ali Işık son olarak Tayyar Şaşmaz ve Esin Şaşmaz’ın nikahlarını kıyar ve son birkaç şiirini Tayyar Şaşmaz’a emanet bırakır. Bu düğün Büyük oğlu Ali Osman’ın eşi Gülsüm Işık’ın yeğeninin düğünüdür. Düğünden bir iki hafta sonra Mehmet Ali herkesle vedalaşmaya başlar. Hakka kavuşma vaktinin geldiğini anlamıştır. 1995 yılının Eylül ayının altısında (6.9.1995) Amasya Gümüşhacıköy’deki evinde Hakkın rahmetine kavuşur. Aşk ile dolu dolu altmışyedi (67) yıldan sonra Mehmet Ali Işık olarak doğan, “Derviş Ruhan – Işık Ruhan” olarak müşdidinden yeniden doğan ve birçok insanın vicdanında özel paylaşımlara imza atan derviş, ardında gözü yaşlı sevenlerini ve dünyayı algılayış biçimini yansıttığı deyişlerini bırakarak aramızdan ayrılmıştır. Mehmet Ali’nin kendisi hakkında bir

şeyler yazması istenince yazdığı bir paragraflık bilgi onun kendini nasıl gördüğü hakkında özel bilgiler sunar:

“İlkokul mezunuyum. Bir avuç toprağım yoktur. Hayatta gülmedim. Genel işim yazın köyde kentte insanlara oturması için oturma evi yapardım, kışın ise gezer gönül evi yaparım. Amasya, Çorum, Tokat çevrelerinde hep mutlu oldum. İşim halkıma insan kıymetini ve sevgiyi anlatmak oldu. Kırk beş senedir dem içerim. Sekiz senedir belimi kireçleme tuttu iki bastonla çok az gezebiliyorum. İki oğlum ve ikisinden de ikişer torunum var ailecek ikrar verdiğimiz yola hizmet ediyoruz. Ailem ve ben yalan, siyasete hiç karışmadık, insan sevdiğine kızmalı ve ona öğüt vermeli düşüncesini sonuna kadar savundum.”³⁹⁴

Bunun gibi insanlara bıraktığı son sözleri olan vasiyeti de çok incelikli sözlerle doludur. Derviş Ruhan vasiyetinde³⁹⁵ şunları der;

“Göçtüğümde arkamdan ağlamayın desemde ağlayacaksınız, yalnız üzülmeyin. Beni güzellikle uğurlayın. Cenazemi tezce yıkayıp gömün. Dar çekmeyin Mevrit yapmayın. Bunların hepsi sağlığında tamamladım. Bunların yerine gömüldüğüm günün akşamı bir eve toplanın beni görmeye gelen herkese kadın erkek, yaşlı, genç ayırt etmeden dem verin saz çalıp, deyiş söyleyip, semah dönün ve bu güzellikle beni uğurlayın. Hayatta gönül kırmayın, Hakkın kalpevinde olduğunu unutmayın, inanacağınız yeri sıkı tutun, sevin sevin, Aşk gönlünüzden, deva aklınızdan, tatlı söz dilinizden düşmesin, sevgiyle, saygıyla, samimiyetle Allah’a emanet olun yavrularım. Beni Keçeli Dedenin yanına gömün, deyişlerimi okunabilecek şekilde yazın ve türbenin duvarlarına asın”³⁹⁶

Derviş Ruhan’ın cenazesi de ona yakışan bir saygınlık içinde gerçekleşmiştir. Ölümünden birkaç saat sonra birçok kişi, evinin olduğu sokağı doldurmuştur. Kendi isteği üzerine hemen o günün akşamı Gümüşhacıköy Kırca köyündeki Keçeli Dede türbesinin yanına gömülmüştür. Keçeli dedeye Mehmet Ali’nin özel bir yakınlık duyduğunu birçok seveni bilmektedir. Mehmet Ali kendisinin bir önceki hayatında Keçeli dede olduğuna inanmaktadır. Türbesinin başka bir ad altında yapılmasına onun için gerek olmadığını söylemiştir. Onu sevenlerde bu bilgiye uyararak mezarını türbe dışında bırakmıştır. Derviş Ruhan’ın mezar taşının arka yüzünde adı, mahlası, doğum ve ölüm tarihleri yazmaktadır. Mezarının önyüzünde³⁹⁷ ise, okumakla ilgili aşığıdaki şiirinin ilk iki dördlüğü vardır.

Hayatımda gördüm ilim ileri
Temelde terbiye okumalıyız
İlla oku dedi Hak peygamberi

³⁹⁴ ‘Derviş Ruhan’ın “Derviş Ruhan’ın 2. Defteri” olarak adlandırdığımız defterinde, kendi elyazısı ile yazdığı Hayat hikayesi ile ilgili notlardan buraya aktarılmıştır.

³⁹⁵ Ekler, Levhalar, Levha 2: Derviş Ruhan’ın Vasiyetnamesi, Ali Osman Işık ve Deniz Işık tarafından kaleme alınmıştır.

³⁹⁶ Derviş Ruhan’ın Vasiyetnamesi: Ölmeden birkaç saat önce hem oğlu Ali Osman Işık hem de torunu Deniz Işık tarafından kaleme alınmıştır. Buraya ikisinin de yazdıkları aktarılmıştır. Söz konusu bu yazılar “Derviş Ruhan’ın 2. Defteri” olarak adlandırdığımız defterinde bulunmaktadır. Eklerde resimler bölümünde, vasiyetname adıyla görülebilir.

³⁹⁷ Ekler, Resimler, Resim 4: Derviş Ruhan’ın 1996’ da yaptırılmış mezar taşının ön yüzü.

Kuranı Türkçeden okumalıyız.

Işık Ruhan doğru olan din bulur
Kültürsüz softalık geride kalır
Bir gün okuyanlar ileri olur
Tiptan tabiattan okumalıyız.

Vasiyeti üzerine Gümüşhacıköy Kırca köyündeki Keçeli dede türbesinin yanına gömülen Mehmet Ali'nin mezarı dışarıda kalacak şekilde türbe yıkılıp yeniden 1996'da inşa edilir. Türbe Mehmet Ali Işık'ın ailesi ve sevenleri tarafından özenle yeniden yapılır, aş evi, kurban kesme yeri ve yemek yeme yeri ile daha kullanışlı bir hale getirilir. Mehmet Ali'nin diğer bir vasiyeti olan "Işık Ruhan" mahlasları ile yazdığı şiirlerinin türbenin duvarına asılması ise 1997 yılında yapılır.³⁹⁸ Bununla birlikte eklerde göreceğiniz türbe içi iç dekorasyon yapılır. Bu dekorasyon yapılırken Derviş Ruhan'ın anlattığı bilgiler, türbeye yansıtılmaya çalışılmıştır. Örnek verecek olursak; türbe 6X6 metre genişliğinde bir kare duvar ortasında 3 metre çapında bir kubbe ile sabitlenmiştir. Kubbenin en yüksek ucunda 12 köşeli bir teslim taşı bulunmaktadır. Teslim taşı bir güneş gibi sembolize edilip kubbeden duvarlar dahil 12 eşit parçaya iç yüzey bölünmüş ve kırmızı, beyaz ve yeşil nurları temsilen üç farklı renge boyanmıştır.³⁹⁹ Duvarlara 33 tane "Işık Ruhan" mahlaslı şiirler asılmış, Bektaşî ilitürasyonları Türkçe anlamları ile birlikte asılmıştır.⁴⁰⁰ Bunun yanında Hazreti Ali sağda, Mustafa Kemal Atatürk ortada, Hacı Bektaşî Veli solda olmak üzere duvara temsili resimleri asılmıştır. Türbe bu hali ile cem yapılabilecek bir hale getirilmiştir. Cem yapılabilecek hale getirilen türbenin ilk cemi de Mehmet Ali Işık'ın yılı niyetiyle türbede yapılmıştır. Günümüzde de hem muhabbetler hem de cemler türbede yapılabilmektedir.

4.1.2. MEHMET ALİ IŞIK'IN YÖREDEKİ ADLARI VE MAHLAS

DEĞİŞTİRMESİNİN GEREKÇELERİ.

Asıl ismi Mehmet Ali Işık olan derviş, halk arasında Ali hoca, Ali dede, Derviş Ruhan, Işık Ruhan, Ruhani baba gibi isimlerle anılırdı. Söz konusu adlandırmaların hepsi dervişin nasıl anlaşıldığı hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Çünkü adlandırmalar ilişkide bulunan insan gruplarının kafasındaki kurguların işaretlerini vermekte, bunun yanında yaşadığı hayatta bıraktığı olası izler hakkında yorumlar yapabilmemize imkanlar tanıyabilmektedir. Mehmet Ali Işık, çok farklı hayat deneyimlerinden geçmiştir. Düşünsel olarak da bu farklılıkları eserlerine yansıtmıştır. Fakat temas da bulunduğu insanlar onu nasıl anlamlandırdı ise ona göre değerlendirmiştir.

³⁹⁸ Ekler, Resimler, Resim 6: Keçeli dede'nin türbesinin duvarındaki, Derviş Ruhan'ın deyişleri

³⁹⁹ Ekler, Resimler, Resim 5: Keçeli dede Türbesinin kubbesi, 12 ayrı parçaya bölünmüş resmi.

⁴⁰⁰ Bektaşî ilitürasyonlarının çözümlenmesi Prof. Dr. Fikret Türkmen'in yardımları ile gerçekleşmiştir.

Mehmet Ali Işık bir cami hocası, bir cem babası, bir deyiş yazarı ve hepsini bir araya toplarsak bir dervişdir. Onun dervişliği horasan erenleri dervişliğinin neredeyse bir devamı gibidir. Tarihin ve sosyal koşulların kültürde yaptığı değişimleri o, ruhsal olarak inandığı anlayış biçimiyle durdurmaya çalışmış ve doğru olan ne ise onu yaşamına dahil etmeye çalışmıştır. Kırk yaşlarına kadar hem cami hocalığı hem de Bektaşî arifliği yapan Mehmet Ali hoca, iki yıl kadar cemlerde babalık yapmış, daha sonra da tamamen ruhsal bilgi aktarımının kurumsal organizasyonlarından kendisini çekerek, muhabbetler vasıtasıyla bilgisini aktarmış ve paylaşmıştır.

Mehmet Ali Işık'ın lakap ve mahlaslarını iki bölümde ifade etmek doğru olacaktır. Birinci bölüm; Ali Hoca ve Ali Emmi olarak kendisini derinden tanımayanların adlandırmalarıdır. İkinci bölüm ise kendisi ile ruhsal bir paylaşım içine girenlerin adlandırmalarıdır bunlar da; Derviş Ruhan, Işık Ruhan, Ali Ağa ve Kaygusuz olarak söylenebilir.

Uzun yıllar yaklaşık 40 yaşına kadar cami hocalığı yaptığı ve Arapça okuyup yazabildiği için, kendisini uzaktan tanıyanlar Ali hoca adlandırmalarını kullanmışlardır. Çünkü devletin resmi hocası değilse de uzun yıllar bu alanda hizmet vermiştir. Söz konusu bu adlandırma onun Gümüşhacıköy genelinde de en çok tanındığı lakabıdır. Bunun yanında söyleyebileceğimiz ikinci adlandırma ise Ali Emmi'dir. Ali Emmi daha çok köylüleri ve komşuları tarafından kullanılan bir adlandırmadır. Bu adlandırmada ruhsal bir çağrışım yoktur daha çok mahallesindeki bir yaşlıya veya köydeki herhangi bir yetişkine verilen bir adlandırmadır. Bu adlandırmada Mehmet Ali Işık'ın tevazusu ve halk içinde kendisini gizlemesi çok net görünür. Mehmet Ali, ruhsal bir paylaşıma karşıdaki istekli olmadıkça girmez. Bu sebepten dolayı Gümüşhacıköy'deki birçok insan onun "Derviş Ruhan, Işık Ruhan" olduğunu bilmez. Öğrendiklerinde de "bizim Ali emmi mi?" diye şaşırırlar. Çünkü kendisi, sadeliği ve halk arasına karışmayı sever, farklı görünmek yerine onlardan biri gibi davranmak onun için iyi olanıdır. Bu sebeple çevresinde sakin, uyumlu, iç dünyasında yaşayan bir insan olarak tanınır.

Mehmet Ali Işık'ın lakap ve mahlaslarının ikinci bölümü ise kendisi ile ruhsal bir paylaşım içine girenlerin adlandırmaları olduğunu söylemiştik. Bunlardan; "Derviş Ruhan" adlandırması kendisinin ve çok yakın tanıdıklarının, özel derinlikli paylaşımlarda bulunduğu insanların kendisine hitap ederken kullandığı mahlasıdır. Bunun gibi "Işık Ruhan" da şiirlerinde kullandığı bir başka mahlastır. İlk mahlası ikinci ile değiştirilmiştir. Değiş mahlasları onun bir gerçek kelam söyleyicisi olarak tanındığı adlarıdır. Bir çok insan vardır ki mahlasını bilir ama kendisini tanımaz, bu insanlarla derviş, değişleri vasıtasıyla bir alış veriş içindedir. Bunun dışında Mehmet Ali'nin yakın derviş arkadaşları kendisine "Kaygusuz" ismini takmışlardır. Çünkü Mehmet Ali özellikle maddi olan hiçbir şeyi dert etmemektedir. Onu kızdırmak, onu kaygılı bir hale getirmek neredeyse imkânsızdır. Hışımlı değil, sevgi dolu, öfkeli değil merhametlidir. Bu isim onun diğer dervişler tarafından nasıl bir makamda algılandığının da işaretlerini verir. Bu adlandırmalara son olarak da onu çok seven ve ona ruhsal bağlılıkları olan, kişilerin söylediği "Ali Ağa" adlandırmasıdır. "Ali Ağa" adlandırmasındaki ağa kelimesi bir maddi zenginliğe değil bir ruhsal zenginlik ve yetkinliğe işaret etmektedir. Ruhsal olarak ağa denilen kişinin yerde ve gökte tasarruf

hakkına sahip olduğuna inanılır. Sevenlerine göre ağalar “ol” deme makamındadır. Onların gönlünden geçen insanlar için gerçek olanlardır. Başka bir ifade ile ağalar, insanların ruhsal alanlarından sorumlu ermiş kişilerdir. Onlarda, sadece Tanrısallık yansır. Bu anlamıyla bu tarz inanan sevenleri onu mucizelerin odağı olarak algılamış ve kendileri ile onun arasında geçen olağanüstü olayları bir söylence gibi aktarmışlardır. Bu söylenceler bir sonraki kısımda örneklerle sunulacaktır.

Genel olarak adlandırmalardan bahsettikten sonra yukarıda bahsettiğimiz, “Derviş Ruhan” dan “Işık Ruhan”a mahlasın dönüşümü üzerinde biraz durmakta fayda vardır. Mehmet Ali Işık’ı “derviş” olarak adlandırmak sanırım ona en uygun adlandırmadır. Çünkü kendisi her anlamıyla bir dervıştır. Hem yoksul fakirdir, hem Tanrı cezbesi altındadır, hem de ona ruhsal kapıları açan mürşidi vardır. Bu halleri ile aslında ait olduğu toplumda da çok iyi anlaşılamamıştır. Anlattığı bilgi ve anlayışlar muhatap olduğu ortamların çok çok üstündedir. Fakat Mehmet Ali derviş bizlerin bilemediği bir gerekçe ile bu ortamdan kopmayı hiç düşünmemiştir. Kendisinden anladığımız kadarıyla bunu sağlayan, bir vazife sezgisidir.

Derviş Ruhan ilk deyişlerini (şiiirlerini) “Derviş Ruhan” mahlası ile yazmıştır.⁴⁰¹ Değiş yazanların kullandıkları mahlaslar çok önemlidir. Çünkü mahlaslar aslında ruhsal doğum yaşadıktan sonra, kişinin yeni adıdır. Mehmet Ali’de böyle bir doğum yaşamış ve mürşidi tarafından kendisine “Ruhan” ismi verilmiştir. Kendisi önceleri bu “Ruhan” ismini “Derviş Ruhan” olarak kullanmıştır çünkü dervıştır ve dervişlik onun kafasında horasan erenlerini çağırıştırır, insanın aslına dair olan makama ve Tanrı’ya kulluğun idrak edildiği anlayışa karşılık gelir. Bu anlamıyla ilk şiiirlerini “Derviş Ruhan” Mahlasıyla yazmıştır.

Mehmet Ali Işık kasabaya taşınınca deyişlerinde kullandığı ana mahlası değiştirmeden “Derviş” adlandırması yerine soyadı olan “Işık” adlandırmasını kullanmayı tercih etmiştir. Bu sebepten dolayı deyişlerini o günden sonra “Işık Ruhan” mahlası ile yazmıştır. Aslında bu mahlas değişikliği çok önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler, dervişlik geleneğinin Alevi inancı içindeki serüveni ile de alakalıdır. Derviş Ruhan niçin mahlasını Işık Ruhan olarak değiştirmiştir? Bu sorunun yanıtları söz konusu geleneketeki değişim ve ülkenin politik beklentileri ile alakalıdır. Bunun olası gerekçelerini; derviş anlamları üzerindeki karışıklık, çağdaşlık vurgusu yapmak, ülkedeki değişimin bir ayağının da kendisi olduğunu gösterebilmek, adla şiiir yazmanın yaygınlığı ve babagan koluna mensup Bektaşî dervîşi olarak anlaşılmaktan çekinme olarak sıralayabiliriz.

Derviş anlamları üzerinde söz konusu dönemde ciddi karışıklıklar vardır. Öyle ki dervişlik daha çok Cumhuriyet rejimine karşı olan bütün hareketlerin içinde yer alan tipleri adlandırmak için kullanılmıştır. Bu kullanımın temel sebebi dervişliğin siyasi bir adlandırmaya dönüştürülmesidir. Şeyh Sait’ten, Derviş Vahdeti’ye kadar hilafet ve Osmanlı saltanatı vurgusu yapan bir çok dinsel kökenli siyasi oluşumlar, kendi yandaşlarına derviş demişlerdir. Çünkü dervişin tarihsel olarak inançlı insanlarda yarattığı olumlu anlam meşruiyet aracı olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet devrimiyle birlikte tekke ve zaviyenin kapatılmasına karar verilmiş, söz konusu bu

⁴⁰¹ Ekler, Levhalar, Levha 1: “Derviş Ruhan” mahlasının üstü kendisi tarafından kalemle çizilmiş “Işık Ruhan” mahlasına çevrilmiştir.

suistimallerin yapılabileceği dikkate alınarak tarikat ve cemaat organizasyonlarından dolayı kullanılan bütün makam adlarını ve adlandırmaları kullanmak yasaklanmıştır. Bu yasaklamalardan biri de derviş adlandırmasıdır. Hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Bu ülke şeyhler ve dervişler ülkesi olamaz*” sözü en çok bilinen popülerleşmiş sözlerden biridir. Cumhuriyet tutkusu ile Ladik öğretmen okulunda tanışan Mehmet Ali söz konusu bu anlayışların hepsinin farkındadır. Kendi kafasında derviş kavramının özel bir anlamı olsa da dini, siyasal organizasyonlara alet eden anlayışların dışında bir kavrayışa sahip olduğu için derviş kavramı yerine kendi soyadını kullanmayı tercih etmesi anlaşılmaktadır.

Mehmet Ali, yukarıda bahsettiğimiz yanlış anlaşılmanın üstüne bir de çağdaşlık vurgusu yapmak için de, söz konusu ad değişikliğini yapmış olabilir. Çünkü kendisi Atatürk'e “Hazreti Atatürk” diyebilecek kadar cumhuriyet ve onun değerlerini benimsemiş bir mistiktir. Ona göre Cumhuriyet Türk ulusunun dünya üzerindeki misyonuna zemin hazırlayacak yegane düzendir. Mehmet Ali'ye göre Türkler Araplara nasıl İslam olmayı öğretmişse, dünyaya da nasıl medeni olunabileceğini öğretecektir. Bu fikirleri oluşturan temel kuramcı olarak da Atatürk'ü görmektedir. Ona göre çağdaşlık dönemini yakalamak ve onun ötesine geçmektir. Değişime uymak ve değişimi gerçekleştirmek çağdaş olmanın bir gereğidir. Geçmiş değerlere saplanıp kalmak, değişimden kaçınmak ise sadece akan bir nehri tersine çevirmek anlamına gelir. Mehmet Ali bu anlamda kendi inanç sistemi içinde de ciddi yeniliklerin yapılması gerektiğine işaret etmiş ve bunun için çalışmıştır.

Mehmet Ali geçmiş olan bir geleneğin Alevi-Bektaşî dervişlik geleneğinin son temsilcilerinden biridir. Bu öyle bir temsilcilik durumudur ki ortadan kalkan bir geleneğin ülke şartlarına uygun hale getirilip, ortadan kalkmasına iştirak etmek şeklindedir. Başka bir ifade ile “ilimin en büyük mürşit olarak kabul edildiği” çağdaş dünyaya uymak için, ilme halkın yaklaşmasını sağlayıp kendi varlık gerekçelerini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Aslında bu Mehmet Ali'ye göre Atatürk'ün Cumhuriyet devriminin ikinci ayağıdır. Bunu sosyolojik bir dille ifade edecek olursak, alt yapıdaki değişimin üst yapıyı değiştirmesine yardımcı olmaktır. Bir kültür devriminin uygulayıcısı olmak demektir. Mehmet Ali Işık mistik dünyayı tanımasının yanında gerçek bir Batını'dır ve söz konusu bilimsel gelişmenin insan varlığının doğru bir biçimde aktarılmasına olanak sağlayacağına inanmaktadır. Çünkü din adına insanların ve ülkelerin nasıl kullanıldığını bilmektedir. Ona göre Atatürk; dinin asıl değerlerinin çalışma, onur ve haysiyetle nasıl korunup gerçekleştirildiğini gösteren, hamasetten uzak, gerçekçi, vatansever bir şahsiyettir. Bu sebeplerden ötürü Mehmet Ali ülkesinde bulunduğu konum ve anlayışa uygun olarak değişimin mistik alandaki ayağı ile kendisinin bağlantılı olduğunu düşünmüş ve ona göre hizmetlerde bulunmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz sosyal ve siyasal gerekçeler ülkenin her tarafında kendince farklı tesirler oluşturmuştur. Cumhuriyet dönemi halk şiirindeki en önemli farklılaşmalardan biri şairlerin kendi adları ve soyadları ile şiir yazmalarıdır. Aşık Veysel'den Aşık Mahsuni Şerif'e “İhsan” (Ali İhsan Aktaş) dan “Kurban” (Hasan Kurban)'a kadar adla şiir yazmak önemli hale gelmiştir. Mürşidin ad vermesi artık şiir yazarlar için önemli olmamaktadır. Özellikle yazılı olarak şiiri üretmenin de yaygınlaşması ile, şiir yazarlar soy adlarını kendi mahlasları olarak kullanmışlardır.

Bu durum aslında çok önemli bir değişim döneminin halk şairlerine yansımasıdır. Buradan hareketle söyleyebiliriz ki Mehmet Ali Işık'ta derviş adlandırması yerine soyadını kullanması söz konusu yaygınlık içinde anlamlıdır.

Derviş adlandırmasını, mahlasından kaldırması hususunda yapabileceğimiz son tespit ise babacı bir Bektaşî dervîşi olarak anlaşılmaktan çekinmektir. Babagan kolu Bektaşîleri, Alevî Bektaşîler için çok farklı bir yerdedir. Mücerretlik anlayışları, sıkı tarikat kuralları ile Mehmet Ali Işık'ın kabul ettiği dervîşlik geleneğinden çok farklı bir anlayışa karşılık gelmektedir. Söz konusu dönemde de dervîş adını halkın kullanımı dışında tarikat silsilesi içinde kullanan yegâne Bektaşî koludur. Çünkü onlara göre tıpkı Nakşibendîlikte olduğu gibi dervîşlik bir tarikat makamına karşılık gelmektedir. Mehmet Ali Işık bu sebeplerden dolayı, "Dervîş Ruhan" mahlasını "Işık Ruhan" olarak değiştirmiş ve bu şekilde hayatında işaret ettiği değer ve anlayışlara denk düşer bir mahlasla deyişlerini yazmıştır. "Işık Ruhan" mahlasındaki "Işık"; ad ve soyada, kişiselliğe, çağdaş olana, geleceğe, bilime, dair vurguyu temsil ederken, "Ruhan"; mürşide, bütünselliğe, geleneğe, imana dair vurguyu temsil eder. Bu durum onun birçok arada bulunma haline başka bir ifade ile bilimci bir mistik olma haline çok uygun gözükmektedir. Mehmet Ali Işık'a göre bu anlayışların hiç biri birbiri ile çatışmayacağı gibi insan hakkındaki gerçeği de ortaya çıkarmak ancak bu şekilde gerçekleşebilecektir.

4.1.3. DERVİŞ RUHAN'A DAİR SÖYLENCELER.

Söylenceler ortaya çıkış biçimleri ile değil insanlarda oluşturduğu anlam bütünü ile farklı bir gerçeklik kurarlar. Bu gerçeklik geleneğin beklentileri ile şekillenmekte ve insanlar için bir anlam kategorileri oluşturmaktadır. Eliade'nin efsanelerin söyleniş hakkında söyledikleri söylenceler hakkında bilgi vermektedir. Eliade'ye göre;

*"Efsane bir kez "söylendikten", yani ifşa edildikten sonra, kanıtlanmış ve tartışılmaz gerçek haline gelmektedir. Mutlak gerçeği ihdas etmektedir... Bu anlamıyla efsane, yeni bir kozmik "durum"un veya ilksel bir olayın zuhurunu ilan etmektedir. Demek ki her zaman bir "yaradılış" anlatısıdır, bir şeyin nasıl icra edildiği, nasıl varolmaya başladığı anlatılmaktadır."*⁴⁰²

Söylencenin ortaya çıkması aslında bir gerçekliğin dışavurumudur. Bu gerçeklik öyle bir gerçekliktir ki, ortaya çıktıktan sonra ister makul olsun, ister içeriği olağanüstülük taşısin, inananlar için gerçektir. Bu gerçek olduğu inancı, söz konusu söylencenin paylaşılmasını kolaylaştırır ve buna dair bir gerçeklik kurgusu sunar. Kişiler daha sonra bu gerçeklik kurgularına dair olayları anlayacak ve değerlendirecektir. Söylenceler seküler bir bakış açısını işaret etmezler. Söylencenin oluşması ve yayılmasında inanç çok önemli bir unsurdur. İnanç ise doğrudan kişinin kutsalla bir

⁴⁰²Eliade, *Kutsal ve Din Dışı*, 75.

bağ kurmasına olanak tanır. Kutsalla kurulan bağın kutsal olduğuna inanılır ve anlam bu bağlamda iletilir söz konusu durum hakkında Eliade;

*“Hiçbir tanrı, hiçbir medenileştirici kahraman, hiçbir zaman dindışı bir eylem ifşa etmemiştir. Tanrıların veya ataların yaptıkları her şey, yani efsanelerin onların yaratıcı faaliyetleri hakkında anlattıkları her şey, kutsal küresine aittir ve bunun sonucu olarak Varlık'a katılmaktadır.”*⁴⁰³

Derviş Ruhan'a dair anlatılan söylenceler de inananların kutsallık anlayışları ile doğrudan bağlantılıdır. İnananlar olan olayları olağanüstülükle anlar ve aktarır. Bu olağanüstülükler hem inandığı şeyin materyalize olmasını sağlar, hem de kişiye inancının gerçek olduğu bilgisini verir. Bu anlamıyla burada aktaracağımız söylenceler doğrudan birinci ağızdan alınmış söylencelerdir. Birinci ağızdan alınması Derviş Ruhan'ın ruhsal karizması ve etki gücü hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanında kendisindeki olağanüstülüğe inananlarla, nasıl bir bağ kurduğu hakkında da bilgi vermektedir. Çalışmamızda kişilerin derleme esnasındaki anlatışlarına tamamen sadık kalınmış, gerekmedikçe de açıklama yapılmamıştır.

Uzaktan kurtarma ve şifa.

*“Muhabbette iken Ali ağa (Derviş Ruhan) silkindi Sezayi'leri gücünün kurtardım dedi, peşine telofon geldi ki adamlar kaza atlatmış bir sürü yaralı varmış diye gözümüzün önünde oldu. Benim dudağımda kötü bir şey çıktı (kanser) elini dudağıma sürdü evel Allahın izni korkma geçer dedi. Yemişenlilere de bunu söylemiş, yine de bir şey olmadı, birkaç kez tedavi oldum ama dedikleri tehlike olmadı.”*⁴⁰⁴

Su ile karın ağrısına şifa.

*“İlaçtanda keskün valla, Ali ağamın (Derviş Ruhan'ın) tarlada tütün kırıyoduk. Gece emme, sabaha yakın bir karnım ağrıyo ki deme, korkuyom diyemiyom da halbuki sevdiğün adamdan niye korkuyon hanı, doğrucana geldi yanıma Ali Ağam, “Ya deli kız iyicene kıvranıyon hele “dedi bana. “hayır” dedim hemen itiraz ettim. “hayır hayır şu suyu içele” dedi. İçtim cipiden durdu karnımın ağrısı. “ya bu acıyı daha önce deseydinde çekmeseydin” dedi. Cipidene durdu karnımın ağrısı. Gerçekten gördük yaşadık yani.”*⁴⁰⁵

Uzaktan bir kişiyi düşünce ile çağırıp getirmek

“Gece Hacıköyde Oturukene, Ali ağa (Derviş Ruhan), Cuma abiye demişki “ben sana gelsinmi Cumayı diyecem sende gelsin Ali ağa diyeceksin” demiş. Çok uzaktan bir yerden buraya getürecük demiş. Şimdi. Cumayı gelsinmi demiş gelsin Ali ağa demiş. Tam nokta söylenecek püf noktada iken Cumayı gelsinmi gelsin Ali ağa

⁴⁰³ Eliade, age., 76.

⁴⁰⁴ Bani Şaşmaz, Gümüşhacıköy, Amasya – Gümüşhacıköy - Çetmi köyü, 1935 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Çetmi Köyünde Bani Şaşmaz'ın evinde, 1.08.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 8. Görüşme.

⁴⁰⁵ Ali Zeytüllü, (Derviş Zefil Ali) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca Köyünde Ali Zeytün'ün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 6. Görüşme.

demiş. Gece saat ikide dedükleri adamlar gelmiş yani, böyle kerametleri oldu yani.”⁴⁰⁶

Rüyada deyiş ezberletmek.

“Gözümle gördüm. Bir gün ufak bir dem aldım evine vardım. Anayla beraber otuduk, demleniyoh. Sofradan demlenirken bir elma aldı, dişledi dişledi dişledi bana verdi, al bu elmayı ye dedi. Ben o elmayı kabuğuyunan çöpüğüyenen, çiğidiyenen hepsini yedim. Ha yedin dedi tamam aldın alacağını dedi. Bunu Derviş Ruhan diyo bana. Mahalle babası vefat etti sen mahallenin babası olacan dedi. “Ali ağa ben bişey bilmiyom” dedim. Ali ağa bana bu hizmetleri yazdı, dualarını falan yazdı, bunları belleycen dedi. Ben o hizmetleri o gece rüyamda belledim. Çığırın Ali'nin evinde ilk babalığa otumum. Orada hizmet yaptım.”⁴⁰⁷

Zihinden geçeni bilmek.

“Ali ağam senin kalbinde olanı yüzüne söyler. Onun yanında bir diyeceğin olamaz yamacında susmadan başka bir şey bilemen. Abur cubur konuşsan ona bir set çeker aşamazsın. Dervişlik budur, seni yanlış abur cubur konuşturmaz, konuşamazsın. Susmak mecburiyetinde kalırsın. Ya gerçekleri konuşup dinetecen, yada oturup gerçeği dineyecen.”⁴⁰⁸

Geleceği bilmek.

“Ben çok kerametlerine rastgeldim. Atuh hepsini söylemeye gerek yok. Bir kış günü köye geliyoh, hava normal vaziyette, arabaya dedim mezarlıkta dur, durdurdum, Ali ağayı aldım, “hava şimdi açık emme göze varınca kar başlar” dedi. Güneş gelip gelip gidiyor yol ayrımına geldük. Aşağı indük, yürüyerek köye çıkacaz. “Ali ağa kabahat bizde” dedim. “Niye” dedi. “Köyden telefon etseydik bi at getirülerdi” dedim. “Allah atıda verü sen merak etme” dedi. Şimdi bir 150-200 metre yürümedük, Çayköyden bi komşu geliyomuş atınan, Ali ağayı görünce foter şapkalı indi atını Ali ağaya vedü, biz beraber çıkıyoh yukarı. Köyün alt tarafına gelinci bir fırtına çıkmasınmı. Aynı dediği gibi oldu.”⁴⁰⁹

Uzaktaki bir yeri düşünce ile görmesi.

“Tütün ayıklamaya gittük karıynan Hacıköye geldik, Ali ağamın tütününe yardım ediyoh,, Kırçalılar da var. Bir yağmur yağdı bi yağmur yağdı, burayı bir daha sermeyecük, bugün baş edecük dedük, sabah sekize kadar tütün ayukladuk. Ondan sonra ev temizlendi. Dem getüdüle, “Acap bu yağmur bizim köyde, evde varmı yokmu” bu geçtü kalbimden. Ali ağam; “Abdullah dikkat et, sizin evden yukarıda sıradala diyonuz ya, şurdan yüz metre aşağısı, ordan yukarıda yağmur yok” dedi. “Eşeğin sırtı bile toz” dedi. “Emme ondan aşağısında şrampolden taşı

⁴⁰⁶ Sadık Ersoy, (Kul Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Sadık Ersoy'un evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 28. Görüşme.

⁴⁰⁷ Mustafa Karabacak, (Baba) Amasya - Gümüşhacıköy, 1932 doğumlu, İlkokul Mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkez parkında, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 26. Görüşme.

⁴⁰⁸ Abdullah Balcı, 1. Görüşme.

⁴⁰⁹ Abdullah Balcı, 1. Görüşme.

sel” dedi. “Allah Allah” dedim. Ertesi gün köye gittik, hakketten şrampolden daşan sel taşları taşımış yolun kenarına. Çok şeylerini gördüm.”⁴¹⁰

Bir başkasının gördüğü rüyayı bilmesi.

“Bundan sonra nişanlandığım sene Ali ağam Keçelilerin Yusufun oraya gelmiş, böyle cem yeri gibi dolu yani, kadun erkek, hü dedik, otuduk. Beni yanına otuttu, şu gördüğün rüyayı söyle dedi. “Rüyamda Ali ağa Amasyanın bu tarafında Lalekli var orada dedim harp ettik dedim, dört tane tayyare bombaladı darmaduman etti” dedim. “Onu demiyom bu geceki gördüğün rüyayı anlat” dedi. Yani rüyayı da söylemenin imkanı yok yani. Utanyom yani, emme anlat dedi ben de anlattım. “Cem yerinde eşik yoklamaya destur ettile ufak su dökmeye destur vedile, seyran etmeye, Su dökmeye gittim, dışarı çıktım, bi don bi göynek, benim donum yani söküük her tarafım, dal daşşak yani, her yer meydanda, su dökerken benim su döktüğüm yer kökünden düştü yani, ulan görmesinler diye ayağımınan kahıvedim”. Buraları utancımından söyleyemedim yani. Bu rüyanın ötesini Ali ağam söyledi, Allah cümlemize böyle rüya görmeyi nasip etsin dedi. Alnımın ortasından öptü. İşte böyle göreyim oğlum dedi, içindeki bütün kötülükleri silip atmışın, yeniden filizlenmeye başlamışın dedi. Bu kadar yani ırahmetlik insanın gönlünü biliyodu yani.”⁴¹¹

Suyu içkiye dönüştürmek.

“Aşık Sadıklar vardı, karısı vardı. Geldi, yine rakı istedi. “Bak dedim şimdi, dua edecuk orda içersin çok içtin” dedim. Sonra bu gözlerinden bi eteş çıkardı, bende buradan içmesem gitmem dedi, bende bu ırakıyı vemem dedim. Bana muhtar derdi aşık Sadık, muhtar gel verecek dedi, ben korkuyom dedi, gidecuk akşam yakın bi de cipci Dursun var o götürecekt. Hadi ve vemesen bu şimdi kalkmaz dedi. Verin vemen derikene bu Hadime ecük veriverek dedi, o bizi dinlemeden vemeseniz vemen dedi, salonun başındada musluk var. Büyük filke va. Vemeseniz bende dolduramam mı dedi, emme eteş çıkıyo gözlerinden, bişey diyecek diye korktum, ben dedim şimdi bişey der diye korktum. Gizlendim. Bu musluğu açtı, bembeyaz doldudu. Şişeyi doldudu, aşık Sadık sezdi hemen bi şişe daha getirdi ama orayı kapattı. Herkese birer bardak verdi, Hadime 'ciddi ırakı' dedi ben içmedim emme. Hadime dibinde kalan bi yudumu götüdü, ana valla ırakı dedi. ‘Aynı içtiği ırakı’ dedi. Sadık ara sıra gelidü bana muhtar Ali ağayı bida hırslanduda şurdan bidaha rakı akıtaah derdi. O size hırslanmazda bana hırslanu derdim. O bi geldi getti şimdi zorlasanız akmaz derdi.”⁴¹²

Rüyada sevenleri ile iletişim.

“Keçeli dedeyi türbede gördüm, çok gezdim dolandım, çok güzel yerlere gittim, şunları yazıp okuyacan dedi, şu demide al iç ondan sonra git dedi denizin üstünden aştım gittim daha sonra gerçekte Ali emmi söyledi biz yazdık, dedik. Burada denizi bulduk. Rakıyı suya dönüştürdüğünü ben gördüm. Aldı içiyor hepimiz

⁴¹⁰ Abdullah Balcı, 1. Görüşme.

⁴¹¹ Sadık Ersoy, (Kul Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Sadık Ersoy’un evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 27. Görüşme.

⁴¹² Sadiye Işık, (Derviş Ruhan’ın eşi) Çorum – Osmancık - Seciyen, 1928 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Mehmet Ali – Sadiye Işık’ın evinde, 31.07.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 30. Görüşme.

korktuk kimse şişeyi alamıyor bana dediler sen al, ben gittim elinden şişeyi aldım hep sen içecek değilsin birazda biz içelim dedim, aldım ama çok korktum. O gün bu gün ben bağılıyım çok şeyini gördüm.”⁴¹³

Geleceği bilip müdahale etmek.

“Çocuklarım hasta, bana dediki “delikiz bunların gitmesinimi kalmasını mı istiyon bunla gitse nolur“ dedi bende “veren de o alan da o nedeyim” dedim o zaman “kazandın deli kız ölmeyecekler ama çileli hayatları olacak” dedi. “Niye” dedim “gitsin diyeydin bidahaki gelmelerine çilesiz olacaktı” dedi. İsmaan o saat gözlerini parıdan açıverdi. Daha da çekiyo. Daha da çekecek. Hayır vemiyon demeseydim kalacaktı. Anlatmayınan bitmez.”⁴¹⁴

Sevenlerine rüya aracılığıyla bilgi aktarımı yapmak.

“Rüyamda keçeli dede ile Ali ağa bir vücutta iki kafa olarak gördüm, Kafa iki, bir vücut, bizim ikimiz bir, aklın gani geldimi, buna diyo. İyi bak farkımız varmı diyo. Bir de farkımız varmı kızım diye sordula. Bildiğin comba gibi çıplak her yerleri bitişik, bakmayım diye düşünüyon amma diyola biz bitiştik baksanda göremen korkma diyola. Ordaki yatan benim aklım kani geldimi diyo”. Bu rüyadan sonra Ali ağayı rüyada gördüm dedim, ille gidelim, illa Ali ağaya gidelim dedim ama gidemedim, sonra köyce gidelim dediler ben gitmem dedim, bu gece Ali emmim ölmüş deyince onu rüyada gördüm dedim. Ben gitmem o buraya gelü dedim. Haber aldımki ölmüş, gel oraya dediler ben gelmem o buraya gelir, getirirler dedim getidiler Keçeli dedeye gömdüler. Nokta nokta her şeyi kulağımızdan soktu. Onu unutmak mümkün değil. Demlendiğinde her şey açık ona. Her zaman açığıdu.”⁴¹⁵

Halk inançlarında kutsallık reel hayat içinde sürekli ortaya çıkar. Bu ortaya çıkışın ise kutsallığın somutlaştığı bir kişi vasıtasıyla gerçekleştiğine inanılır. Söz konusu söylenceleri anlatan kişiler anlattıkları olayları kendilerinin yaşadıklarını söylemektedirler. Bu insanlar için, bu yaşananlar gerçektir ve kutsalın tezahürüdür. Bu yaşanan olağanüstülüklerin ise, gerçek-eren olarak kabul ettiği kişi tarafından yapılmasının normal olduğuna inanılmaktadır. Bu gerçeklik kurgusu rasyonel insanın gerçeklik algılamasından farklıdır. Böyle bir anlayış, kutsal olanın da, hayatın da mucizeler vasıtasıyla gerçekleşebileceğine inanır, bu inanç buna dair bir bakış açısı geliştirilmesine olanak sağlar ve sonuçta bu mucizeler ortaya çıkar. Yukarıda örneklediğimiz olağanüstü olaylar şifa aktarma, geleceği bilme, zihni okuma, ve rüyalarından yararlanma olarak sınıflandırılabilir. Şifa aktarmayı bir nesne; su veya lokma ile yapabildiği gibi, elle veya bakarak da yapabilmektedir. Bunun yanında geleceği bilmek daha çok demli (alkollü) bir halde iken geleceğe dair şeylerin söylenmesi şeklinde olduğu aktarılmaktadır. Zihni okuma ise en sık rastlanılan söylencelerdendir. Kendisine inanan insanların tümü Derviş Ruhan'ın kendi zihinlerinden geçeni bildiğine inanmaktadır. Hatta bu onlarca şaşılacak bir şey

⁴¹³ Fadime Kaya, (Derviş Ruhan sevenlerinden) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca köyü, 1954 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyü Keçeli dede türbesinde, 02.08.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 15. Görüşme.

⁴¹⁴ Kerziban Zeytünlü, (Derviş Ruhan sevenlerinden) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1941 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Kayıt; Kırca köyü Keçeli dede türbesinde, 02.08.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 20. Görüşme.

⁴¹⁵ Kerziban Zeytünlü, 20. Görüşme.

değildir. Bu sebeple ona hiç yalan söylenmez. Yalanın olmadığı iletişimde Derviş Ruhan'da söz konusu insanlara daha rahat yardımcı olur. Bir başka olağanüstü olay olan rüyalardan yararlanma ise gerek doğrudan rüyanın konusu olarak kişi ile iletişime geçme şeklinde, gerekse kendi gördüğü bir rüyanın Derviş Ruhan tarafından görülmüş gibi bilinerek yorumlanması, açıklanması şeklindedir. Derviş Ruhan'a inananların hepsinin rüyalara çok önem verdiğini, hatta rüyanın çoğu zaman gerçeğin önüne geçtiği gözlemlenmiştir.

Toparlanacak olursa; söylenceler ve onu oluşturan sosyal psikolojik ortamlarda, bilinen rasyonel mekanizmalar işlemez. Daha çok kutsal olanın somut olarak deneyimlemenin mümkün olduğuna dair bir kabul vardır. Bu ortam derviş ve inananı ile bir bütündür. Anlatılanlar, anlatan için deneyimlenmiştir, yaşanmıştır ve gerçektir. Bu gerçekliği anlamamanın yolu ise söz konusu zihinsel algılayış biçimi ile temasa geçmekle mümkündür. Bu da ancak deneyimleme ile mümkün olabilecektir. Başka bir ifade ile sıradan olanın içindeki sıra dışılığı fark etmek, keskin bir dikkatin oluşmasını sağlar. Bu keskin dikkat ise yaşamın farklı anlamlarda olağanüstülüklerle dolu olduğunu bizlere deneyimlettirir. Olağanüstü bir bakış oluşturabilmek olağanüstülüğü deneyimlemenin kapısını aralar. Bu durum da olağanüstülüğe kapalı bir kişi için gerçek olmayan olarak anlaşılır. Çünkü böyle bir bakış açısında olağanüstülüğe yer yoktur. Dervişler ve dervişe inananlar ise yaşamın bütününe olağanüstülüklerle doldurur ve bunu görmeye dair bir dikkat geliştirmeye özen gösterirler. Sonuçta bu yaşananların hepsi söz konusu insanlar arasında bir gerçekliğe denk düşer.

4.2. DERVİŞLİK GELENEĞİ İÇİNDE DERVİŞ RUHAN

Derviş Ruhan'ın içinde bulunduğu dervişlik geleneği; Anadolu mistik geleneğinden kökünü alıp, Türkler ve Horasan erenleri ile gerçek anlamına kavuşan, Alevi Bektaşî, Batîni, kutsal olanın insanda tecelli edeceğini varsayan, ruh göçüne inanan, bir inanç sistemi ve gelenektir. Amasya Gümüşhacıköy'de söz konusu geleneğin güçlü olmasının en belirleyici sebebi güçlü bir tarihsel geçmişe sahip olmasıdır. Çalışmamızın ikinci bölümünde belirttiğimiz üzere yörede Horasan Erenlerinin Babacılık geçmişi vardır.

Horasan erenlerinden olan Piri Baba'nın yatır Merzifon'da, Koyun Baba'nın yatır Osmancık'ta, Koyun Baba'nın kardeşi olan Kum Baba'nın yatır ise Kumbaba'dadır. Bu babalar Horasan erenlerinin anlayış ve inanç sistemini bu yöreye

aktarmış ve bu yörede zamanla güçlü örgütlenmeler sağlamışlardır. Bu örgütlenmelerin en bilinen örneği ise tarihe “Babailer ayaklanması” olarak geçen, başında Baba İlyas ve Baba İshak’ın olduğu isyandır. Bu isyan sonucunda babacılar ve Selçuklu büyük güç kaybetmiş ve Anadolu bir karışıklığa düşmüştür.

Gümüşhacıköy’deki görüşmelerimiz esnasında Amasya ve Eskişehir Malya ovasında yenilgiye uğrayan Babaların Gümüşhacıköy yöresindeki İnegöl dağı eteklerine yerleştiği anlatısını kayıt altına aldık.⁴¹⁶ Anlatılanlara göre yörede bulunan Niyaz Baba, Cüneyt Baba ve İmir Baba türbeleri bu isyanla ilgilidir. Niyaz baba, Baba İlyas’ın oğlu olup güvenlik gerekçesi ile kaçırılıp İnegöl dağına getirilen çocuktur. Cüneyt baba ise babaları daha sonra tekrar toplayacak olan Niyaz babanın oğludur. İmir baba ise Cüneyt babanın oğlu olup, gücünü artırıp halkı düz ovaya yerleştiren bir erendir. Aslında bu bilgilerin kanıtlanması zordur. Fakat böyle bir söylentinin olması bile çok önemlidir. Çünkü babacılık geleneği, özellikle 16 yüzyıldan sonra sistemleşen Alevilik anlayışına göre farklılıklar taşır. Babalar Anadolu’da hep isyancı kimlikleri ile fark edilmişlerdir, fakat aslında isyan etmelerinin de sebebi olan şey onların eşitlikçi yönleridir. Bu sebeple kurumsal gücü eline geçiren bu eşitlikçi anlayışı kendisi için tehdit olarak görmüş ve ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Böyle bir tarihsel geçmiş içinde tarihi yazanlar hep iktidarlar olduğu için babacılar gibi bir Horasan ekolünün izlerini ancak belleklerde kalmış söylencelerden çıkarabiliyoruz.

Babailer’in yöredeki faaliyetleri, etkinlikleri ve kültürel dokuya neler kattıklarını ortaya çıkarmak çok zorlu araştırma alanlarına girmek demektir. Söz konusu konu ile ilgili derin araştırmalar yapan Ahmet Yaşar Ocak babailerin oluşum ve tarih içindeki etkileri konusunda ciddi bilgiler sunmuştur. Aşık Paşa, Elvan Çelebi’nin kayıtlarından hareketle ortaya çıkardığı bilgiler söz konusu yöre hakkında daha ciddi çalışmalar yapılmasının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Babailer tarihin bir döneminde ortadan kalktılar, fakat onların eşitlikçi ve mistik dünya görüşleri dervişler, erenler ve yöre tabiriyle gerçekler vasıtasıyla halk arasında yaşamaya devam etmiştir. Derviş Ruhan’ın da ilham aldığı gelenek işte bu gelenektir. Söz konusu gelenek Babailer’den sonra Aleviler içinde yaşamaya devam etmiş ve Bektaşilik’le günümüzde bilinen yapısına kavuşmuştur.

Yörede dervişlik geleneğinin hatırlanan köklerini sorduğumuzda en uzak olarak hatırlanan dervişler Cumhuriyet dönemi öncesindeki dervişlerdir. Bunlardan Keçiköy’lü Kul Hüseyin, Büyük İbrahim Ağa, Deli Boran, Zefil Ahmet, Zefil Ali ve Keçeli dededir. Bu dervişler deyişleri vasıtasıyla günümüze kalabilmişlerdir. Bu kişilerin yörede olağanüstü bir çok söylenceleri anlatılır.

Yöredeki dervişlerin tabiriyle Atatürk döneminde yaşamış dervişler, halka hem kurtuluş savaşı bilinci vermiş hem de inanç önderleri olmuşlardır. Bunlar Kul

⁴¹⁶ Hüseyin Aktaş, (Öğretmen) Amasya - Gümüşhacıköy - İmirler Köyü, 1960 doğumlu, Üniversite mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkezde, İmirler Köyü Kültürünü Yaşatma Derneğinin Salonunda, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 17. Görüşme.

Fakır Ali⁴¹⁷, Yemişenli Halil Ağa, Hacetli Deli Sadık, Dağsaray'lı Biçare ve Karasar'lı Derviş Edna'dır. Dervişler hakkında hem söylenceler vardır hem de deyişleri aşıklar tarafından söylenmektedir. Bu dervişler kurtuluş savaşında çok önemli yararlılıklar göstermişlerdir. Halkın olağanüstü insan beklentilerini karşılamış ve bunların motivasyonu ile, korkusuz bir biçimde savaşmışlardır. Bu dönemden sonraki dervişler bu dervişlerin etkisinde kalmış olmakla beraber Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklere de uymaya çalışmışlardır. Sıtkı Baba, Deli Sadık, Selman Baba, Bunlardandır. Bunlardan bir kuşak sonra olan, Yan Yatan Ali Derviş, Zefil Memmet, Kumbaba'lı İbrahim ağa ve İrfani baba, eski derviş tiplerine tamamen benzeyen son dervişlerdir. Daha sonra gelenek içinde eleştirel olmak adına değişimler yapılacak ve dervişlik geleneği sönmeye başlayacaktır.

Derviş Ruhan söz konusu durumda tam arada bir dervıştır. Kendisi geleneksel dervişlerin dünya algılayışının tamamını kabul etmiş fakat yeni nesli, yeni değerlerle yetiştirmek konusuna da önem vermiştir. Örnek vermek gerekirse, okumaya, bilime, Cumhuriyete ve onun ilkelerine, Türklüğe özel önem vermiştir. Dervişliğin ilgi alanları içine toplum, eğitim ve ilerlemekle ilgili kavramları sokmuş ve bunlarla ilgili deyişler söylemiştir. Derviş Ruhan ilime ve çağdaşlığa önem vermesine rağmen bir yönü ile de çok yoğun bir mistiktir. Öyle ki, Anadolu mistik geleneğinden kökünü alıp, Türkler ve Horasan erenleri ile gerçek anlamına kavuşan, Alevi Bektaşî, Batîni, kutsal olanın insanda tecelli edeceğini varsayan, ruh göçüne inanan gelenekte, bir değişiklik yapmadan bunu çağdaş bir anlamda yorumlamaya çalışmıştır. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, Derviş Ruhan ruh göçüne, Tanrısal tecelliye ve olağanüstülüğe her zaman inanmış, inancını ise her şeyin üzerinde tutmuştur. Derviş Ruhan'ın bu durumu kendisinin arkadaşı olan diğer çağdaş dervişler tarafından çok eleştirilmiştir.

Derviş Ruhan aslında sönmekte olan bir geleneğin kendini ifade edememiş bir örneğidir. Değişimi fark etmiş fakat değişimin yönünü inandığı, ideal olan yöne doğru yapamamıştır. Bu süreçte mistisizmden daha arınmış bir tasavvuf yorumculuğuna dönüşen Çağdaş dervişlik daha belirleyici olmuştur. Yörede bulunan bu çağdaş dervişler olarak ; Ali İhsan Aktaş, Cuma Zeytünlü, Manicinin Ali, Piriçci Yusuf söylenebilir.

Cumhuriyet devrimi ile birlikte zaten kutsal bir insan olduğu kabul edilen Mustafa Kemal'in her dediği Alevi Bektaşî inancı taşıyan kişiler için kutsal kelam sayılmıştır. Bunun bu şekilde anlaşılmasında gerek Kurtuluş savaşı öncesinde yaşamış, gerekse Atatürk döneminde yaşamış olan dervişlerin anlattıkları ve telkinleri çok belirleyicidir. Bu anlamıyla iyi bir Alevi Bektaşî olmak sosyal hayat içinde iyi bir Cumhuriyetçi olmaya dönüşmüştür. Çağdaş olmak dervişlerin de yöneldiği bir odak olmaya başlamış ve bu oranda hurafe olarak belirtilen bir çok inanç unsurundan Alevilik arındırılmıştır. Söz konusu arındırma süreci daha sonra dervişlerin mistik özelliklerinin de görmezden gelinmesine yol açmış ve bir gelenek hızlı bir biçimde mistifikasyonlarından arındırılmıştır.

⁴¹⁷ Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş), Amasya - Gümüşhacıköy - Güvenözü köyü, 1935 doğumlu, İlkokul mezunu, Kayıt; Gümüşhacıköy'de Ali İhsan – Yeter Aktaş'ın evinde, 22.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci kısmıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 3. Görüşme.

Derviş Ruhan söz konusu dönemde farklı bir duruş göstermiştir. Bu farklı duruşun sebebi kendisini Erzurum'da Askerken yetiştiren bir mürşidi olmasıdır. Diğer dervişler usta çırak ilişkisini sınırlı tutmuş ve bir mürşide bağlanmamışlardır. Derviş Ruhan'dan sonra gelenek daha çok çağdaş dervişlerin yönlendirmesine girmiştir. Derviş Ruhan'ın yetiştirdikleri de söz konusu tesirden kendini kurtaramamıştır. Belli bir bilgi birikimine gelince Derviş Ruhan'ın yanlış söylediği kararına varıp çağdaş dervişlerin söylediklerinin daha akla yakın olduğunu düşünmüşler ve uygulamışlardır.

Derviş Ruhan'ı besleyen üç ana bilgi kaynağı vardır. Bunlardan birincisi ait olduğu yörede Horasan erenleri ile sistemli hale gelen Babailerle devam eden ve Bektaşilerle süregelen dervişlik geleneği, ikincisi Kuranı Kerim bilgisi ve yurtdışı gezilerle zenginleştirdiği dünya görüşü, üçüncüsü ise mürşidi olduğunu söylediği Erzurum'daki zattan öğrendikleri ve ondan aldığı ilham. Derviş Ruhan bu haliyle çok orijinal bir noktada durmaktadır. Ne eski dervişler gibi yöre dervişisi olabilmiş, nede çağdaş dervişler gibi kendini mistisizmden arındırmaya çalışmıştır. Onun durduğu yerde bunların hepsi bir bütünlük içinde anlamlıdır. Fakat her şey o kadar kategorize edilmiştir ki bu durumda Derviş Ruhan'da kendisini doğru anlatamamak sonucu ile karşılaşmıştır.

Derviş Ruhan'dan sonra ilk zamanlarında onun yetiştirdiği dervişlerden olan Cuma Zeytönlü, mistik konularda Derviş Ruhan'ı eleştirmiş, Sadık Ersoy, Cuma Zeytönlü'nün fikirlerine eğilim göstermiştir. Bunların dışında ozan ve aşıklar Derviş Ruhan'ın sadık takipçileri olmuştur. Bunlardan Muammer Badem, Veli Balcı ve Abdullah Balcı, Derviş Ruhan'ı mürşidi olarak kabul ederken, Ali Zeytün, Hasan Kurban öğretmeni olarak zikretmektedirler. Burada kısaca anlatarak Derviş Ruhan'ın nasıl bir gelenek içinde olduğunu belirttik. Bu geleneği Derviş Ruhan'ın öncesindeki ve sonrasındaki dervişlerin üzerinden daha detaylı bir şekilde aktarmak konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

4.2.1. Derviş Ruhan'ın Öncesi ve Dönemindeki

GELENEKSEL Dervişler

Alevi Bektaşî dervişlik geleneği olarak tanımladığımız geleneğin aslında kökleri çok eskiler dayanmaktadır. Söz konusu geleneğin izi sürölmek istendiğinde, bölgedeki yatır ve türbeler başta olmak üzere yörede anlatılan söylencelerin, yerleşmiş inançların dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü halk inançları üzerinden, bir geleneğin, zamanla kodlarının değişerek, içerik olarak benzer anlamlara bürünerek geldiği gözlenebilir. Dervişler de geçmiş zamanların ruhsal insanların bir devamıdır. Ruhsallığı yansıtan kişiler olarak dervişler, tarih içinde birçok farklı görünümde bulunsalar da halk içinde yapıp ettikleri birbirine çok benzerdir.

Dervişlik geleneğinin Amasya Gümüşhacıköy’de güçlü olmasının birkaç temel sebebi vardır. Bunları tarih sırası ile belirtecek olursak şunları söyleyebiliriz. Birincisi yörenin eski Anadolu medeniyetleri merkezine yakın⁴¹⁸ Hitit, Frigya, Kimerler ve İskitlerin yerleşim yeri olmasıdır.⁴¹⁹ Bunlar arasında özellikle İskitler çok önemlidir. İskitler, Sakalar olarak da bilinen Alan Türkleridir.”⁴²⁰ Eski uygarlıklar hem araştırmanın alanının tanıtıldığı birinci bölümde hem de tarihsel açıklamalarımızın olduğu ikinci bölümde açıklanmıştır Bu sebeple burada tekrar edilmeyecektir. İkinci sebep yörenin Horasan erenlerinin yerleşim merkezlerinden biri olması ve Babailer’in yöreyi yurt edinmeleridir. Bu yurt edinmede yörenin eski kültürel mirası ve halkın bu mistik anlayışlara yatkınlığı belirleyicidir. Horasan erenleri olan Babailer XII-XIII. yüzyılda önemli bir güç merkezi haline gelmiş ve Babai ayaklanmaları yörede gerçekleşmiştir. Daha sonra Baba dervişler yörede hakimiyetini devam ettirmiştir. Bu etkinlik zaman zaman zayıflasa da genelde mistik ve eşitlikçi anlayışlar temelinde yörede görünür kalmıştır. Üçüncü sebep ise Yeniçeri ocağının kapatılması ile sürgüne gönderilen bir çok Bektaşî derviş ve mürşidi⁴²¹, yörenin esnek ve mistik karakterinden dolayı yerleşmeyi uygun bulmuş ve farklı bir bağdaştırmacı dervişlik yapısı oluşturmuştur. Bu dervişlik geleneği daha sonra Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş savaşında etkin rol oynamıştır. Kurulan Cumhuriyetin aydınlık yüzleri olan dervişler kurumsal yapılarla bağlarını kesip zaman içinde değişime uğrayarak günümüze kadar değişerek gelmiştir.

Yörede Horasan erenlerinin ciddi bir etkinliği ve saygınlığı vardır. Horasan erenleri kendilerine türbeler yapılarak halk arasında yaşatılmıştır. Horasan erenlerinden olan Piri Baba’nın yatırı Merzifon’da, Koyun Baba’nın yatırı Osmancık’ta, Koyun Baba’nın kardeşi olan Kum Baba’nın yatırı ise Kumbaba’dadır. Bu babalar Horasan erenlerinin anlayış ve inanç sistemini bu yöreye aktarmış ve bu yörede zamanla ciddi güçlü örgütlenmeler sağlamışlardır. Bu konu hakkında Eraslan Doğanay şöyle der:

*“Piri Baba; Anadolu babalarındandır, 1200–1300 yıllarında yaşamıştır. Anadolu’ya Hacı Bektaşî-ı Veli ile aynı tarihte gelmiştir. Anadolu’da manevi varlıklarına bakıldığında Sivas’ta Ali Baba, Tokat Almus Hubyar Tekke köyünde Hubyar Baba, Tokat Erbaa Keçeci köyünde Keçeci Baba, Amasya Merzifon’da Piri Baba, Çorum Osmancık’ta Koyun Baba aynı tarihte yaşamış Hoca Ahmet Yesevi tarafından Türkiye’ye gönderilen Anadolu Babalarıdır.”*⁴²²

Eraslan’ın bahsettiği bu Anadolu babaları Horasan erenleridir. Babalık ise kendisini Babailikte somutlaştırmış bir teşkilatlanma biçimidir. Bu örgütlenmeler kendisini tarihin bazı dönemlerinde göstermiştir. Bunlardan en bilinen örnek ise tarihe “Babailer ayaklanması” olarak geçen, başında Baba İlyas ve Baba İshak’ın olduğu

⁴¹⁸ Hitit kenti olan Hattuşaş söz konusu mekana çok yakındır. Hattuşaş (Boğazköy) Çorum’un Sungurlu ilçesinin 22 km güneydoğusundaki Boğazkale ilçesinin (Boğazköy) 4 km doğusundadır. Şehrin adı Hititçede gümüş anlamına gelmektedir.

⁴¹⁹ Ankaralı – Cin – Tuncay, a.g.e., 5-10.

⁴²⁰ Ankaralı – Cin – Tuncay, a.g.e., 9.

⁴²¹ Amasya’da türbesi bulunan Hamdullah Çelebi ve onun dervişleri yöreye 1926 dan sonra yeniçeri ocağının kapatılması ve Hacı bektaş dergahının dağıtılması sonucunda gelmişlerdir.

⁴²² Doğanay, a.g.e., 49.

isyandır. Bu isyan sonucunda babacılar ve Selçuklu büyük güç kaybetmiş ve Anadolu bir karışıklığa düşmüştür. Gümüşhacıköy'deki görüşmelerimiz esnasında araştırmacı ve Niyaz baba kültür derneği kurucu üyelerinden Hüseyin Aktaş, gerek Niyaz baba, gerekse Babailik hakkında çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Açıklamalara göre Babailik isyanından sonra, Niyaz baba olacak olan Baba İlyas'ın oğlu kaçırılmış ve Gümüşhacıköy yöresindeki İnegöl dağı eteklerinde saklanılmıştır. Niyaz baba yetişince etrafına insanları toplamış ve babalık hareketini tekrar canlandırmıştır. Söz konusu anlatıya Hüseyin Aktaş şöyle devam eder;

*“Niyaz Baba, babalık postunu, Cüneyt babaya, Cüneyt Baba babalık postunu Bizim İmir dede diye bildiğimiz İmir Baba'ya bırakmış. Dedelik gibi postnişinlik devam ediyor ama bunlar soydan değil seçimle başa geliyorlar. Aralarındaki önderlik yeteneğine bakarak seçiyorlar.”*⁴²³

Babalık dedelikten çok farklı bir organizasyondur. Yeteneği olan posta geçer. Söz konusu geleneğin varlığı dervişlerin daha sonraki etkinliğinin sanki habercisidir. Çünkü dervişlikte de soy değil bir görev alırken liyakat önemlidir. Gümüşhacıköy yöresinde bulunan Niyaz Baba, Cüneyt Baba ve İmir Baba türbeleri Babai isyanı sonucu ile ilgilidir. Yörede Babailerin etkinliği bir gelenek olarak sürmüştür. Babailer eşitlikçi ve özgürlükçü bir çizgiye sahiptirler. Bu sebeplerle kurumsal olan yapılarla araları hiç iyi olmamıştır. Nitekim XVI. Yüzyıla gelindiğinde Babailik neredeyse ortadan kalkmıştır. Babailik geleneği isyanlarla bastırılmıştır.

Bir ikinci değiştirici etki ise XVI. yüzyıldan itibaren Şah İsmail'in sistemleşen Alevilik anlayışı ve ona göre örgütlenmedir. Dedeler vasıtasıyla gerçekleşen bu örgütlenmede soy zinciri önemsenmiş ve Babailer gözden düşmüşlerdir. Bu gözden düşüş iki yönlüdür. Bir yandan Osmanlı tamamen Babaileri yok etmek istemiş, bir yandan da Dedeler halk üzerindeki iktidarını devam ettirmiştir. Durum böyle iken eski Anadolu medeniyetlerinden arta kalan mistisizm ve Horasan erenleri ile birleşip oluşan Babailik değişik bir şekle bürünerek dervişler vasıtası ile yaşar hale gelmiştir. Dervişler soy ehli değildir. Liyakat ve ruhsal tasarruf gücü ile sınıflandırılırlar. Dervişler gerçekler olarak kabul edilip yolun asıl sahipleri ve bu yolu kuranlar olarak kabul edilmişlerdir. Dedeler arasında gerçekler(ermişler) olabileceği gibi bir gerçeğin dede olması zorunlu değildir. Söz konusu geleneğin Gümüşhacıköy yöresinde aktif olmasından dolayı diğer Alevi yörelerinde olan dini bilgi aktaran liderin sadece dede olması bu yörede yoktur. Onun yerine dervişler, aşıklar, babalar yol içinde ciddi ilerlemeler kaydetmişler ve gerçeklik (ermişlik) makamına oturup bilgi aktarımında bulunmuşlardır. Söz konusu olaya bu açıdan yaklaşmayan ve kendisi de bir dede olan Eraslan Doğanay yöredeki Dede etkinliğinin düşüklüğüne şaşırmıştır. Kendisinin yaptığı bir araştırma da Horasan erenlerinin yatırlarını ve bu yatırların evlatları olması gereken dedeleri aramış bulamamıştır.

“Koyun Baba'nın evladı yoktur. Talipleri burada Kumbaba köyü vardır. Kum Baba, Koyun Baba'nın kardeşi olup kendilerinin köyde türbesi vardır deyince değişik durumlarla karşılaştım. Ben Koyun Baba evlatları olduğunu düşündüm tekrar sordum: Peki Kum Baba evlatları müritlerine gidiyorlar mı? Yol erkan ne durumda?”

⁴²³ Hüseyin Aktaş, 17. Görüşme.

Yol ve erkanın sadece dedeler vasıtası ile yürütülebileceği inancı Alevilikte yaygın bir inançtır. Dedelerin olmaması, yol ve erkanın yürümemesi anlamına gelirken. Yörede çok farklı bir yapı vardır. Örnek olarak söyleyecek olursak yolun deyişleri söz konusu erkânlarda, tarikatlarda üretilmez. Deyişler muhabbetlerde daha farklı bir coşkunluk durumunda olanlarca üretilirler. Bu bakımdan Gümüşhacıköy yöresindeki Alevi Bektaşî bilgisini aktarmada, dervişlik geleneği önemlidir ve bu gelenek aracılığıyla tarihsel olarak çok eskilere dayanan bir aktarım süreci işler hale getirilmiştir.

Yörede Babailer'in kültürel kalıtları çok bellidir. Bu kalıtların kültürel dokuya neler kattıklarını ortaya çıkarmak çok zordur. Ahmet Yaşar Ocak söz konusu oluşum ve tarih içindeki etkileri konusunda ciddi bilgiler sunmuştur. Aşık Paşa, Elvan Çelebi'nin yazma nüshalarından hareketle ortaya çıkardığı bilgiler, söz konusu yöre hakkında daha ciddi çalışmalar yapılmasının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Babailer tarihin bir döneminde ortadan kalktılar veya kaldırıldılar. Onların eşitlikçi ve mistik dünya görüşleri dervişler, erenler ve yöre tabiriyle gerçekler vasıtasıyla halk arasında yaşamaya devam etmiştir. Derviş Ruhan'ın da etkilendiği gelenek bu gelenektir. Söz konusu gelenek Babailer'den sonra Aleviler içinde yaşamaya devam etmiş ve Bektaşilik'le günümüzde bilinen yapısına kavuşmuştur.

Bektaşiliğin yörede yaygınlaşması yeniçeri ocağının ve Hacı Bektaş dergahının kapanması ile ilişkilidir. Yörede Babailik geleneği dervişler üzerinden devam etmiştir. Yöre bu sebeple dergahtan sürgüne gönderilmiş olan efendi ve dervişler için, düşüncelerini paylaşmak ve yaşamak için uygun bir zemin olmuştur. Amasya da türbesi bulunan Hamdullah Çelebi söz konusu dönemde yöreye gelen önemli bir efendidir. Kendisi hakkında yörede anlatılan birçok olağanüstü olay anlatılır. Bu söylenceler kendisinin halk tarafından algılanış biçimi hakkında ipuçları verir. Hamdullah efendi hakkında Hüseyin Zeytünlülü sürgüne gelmesini ve bir mucizesini anlatmıştır:

“Hamdullah efendimiz Amasya'ya sürgün gelinci, kadının yanına varıyo, 'kadı efendi ben sürgün geldim' 'nerelisin sen' 'ben çelebilerdenim' 'Hangi çelebile' 'Hacı Bektaşlıyım, Hacı Bektaşın soyundan sülbündenim' diyo. 'Ne istiyon', diye kadı soruyo 'Yatıp kalkmaya yerim yok, ben sürgün geldim gözaltındayım, günlük karakola da imza veriyom. Bana yatıp kalkmaya bir yer göster, ailem var, hizmetçim var ben varım' diyor. O zamanın kadısı, diyoki, 'zencirli kayanın oraya bir baraka yapın bunu oraya sevkedin. Bu zencir yağmurdan yaştan çürür, kaya bu Kızılbaş'ın tepesine düşer bizde bundan kurtuluruz' diyo. Düşüncesi bu. Hamdullah efendimiz ne yapsın o barakaya sığınyo...”⁴²⁵

“Hamdullah efendi, şimdiki türbenin olduğu yere bir çamın dibine oturuyo, Kur'anı Kerimi çıkariyo, davudi sesle, hüseyini avazla bir kuran okuyo emme, geyik gibi meliyo. Sünni kesiminden Memmet ağa isimli bir kişi iyi kulak veriyoki çamın

⁴²⁴ Doğanay, a.g.e., 93

⁴²⁵ Hüseyin Zeytünlülü, 18. Görüşme

dibinden geliyor ses. Varyoki nurlu bir kimse. Adamın merakına gidiyo, hoşuna gidiyo, aşık oluyo Hamdullah efendimize. Hamdullah efendimizde bir noksanlık görüyo, onlarda noksanlık olmaz ya, görüyo, noksanıda neymiş yakasında kir görüyo Hamdullah efendimizin. Sürgün geldi, banyo yüzü gördümü kimbilir, ne meşakkatlerinden geldi kimbilir. Memmet ağa diyoki, “Hoca efendi hoca efendi seni bi banyoya götürüyüm bugün” diyo. Kuranına sedasına aşık oluyo ya bu alimde bu yaka kiri ne oluyo, şunu bi banyoya götürüyümde onun sevabı bana yeter diyo. “Gedek Mehmet ağa gidek” diyo Hambullah efendimiz, “sen nereden biliyor Memmet olduğumu” diyo o sünni adam, “biz bilirük oğlum” diyo. Öyleyse bana müsaade et diyo, çarşuya inip ilif kese sabun bi kat çamaşur elbise alıyo, hadi hoca efendi banyoya gidek diyolar ve gidiyorlar. Gidince Hamdullah efendimiz soyunuyo banyodan içeriye giriyo, kunnanın birinin için güzelce temizliyo sabunluyo, kunnayı dolduruyo suyu tatlı vücuduna kuyunmaya başlıyo. Memmet ağa bir ihtiyaç duyuyo dışarı çıkması icap ediyö. Gidiyo ihtiyacını temin ediyö, geri dönecek banyonun kapısını açıyoki Hamdullah efendimiz, kellesini gucağına almış başsız gövde başını sabunlayıp su döküyo...”⁴²⁶

Hüseyin Zeytünlü’nün⁴²⁷ aktarımı ile buraya yansıttığımız tarihsel bilgi ve söylence, sözlü gelenek içinde Hamdullah Çelebinin nasıl anlamlandırıldığı hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Yöredeki aleviler kendisini İmam Hüseyin’in yeniden bedenlenmiş hali olarak düşünmüşler ve bu sebeple onun gösterdiği kural ve kaideler halk arasında rahatlıkla yaygınlaşabilmiştir. Söz konusu dönemde Hamdullah çelebi ve dervişleri yöreye Bektaşî anlayışını iletmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken yöredeki Babai geleneği sürgünde olan bu zatların anlaşılmasını ve benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Babai geleneği ile Bektaşîliğin sürgün görmüş hali yörede orijinal bir sentez yaratmış ve Kurtuluş savaşında da aktif görev alacak dervişler grubunun yetişmesine ön ayak olmuştur.

Hamdullah Çelebinin yöredeki dervişlik geleneğine etkisi çok büyüktür. Çünkü daha önce Hacı Bektaş kasabasında bulunan bu zatlar sürgün sebebiyle halkla tanışma fırsatı bulmuş ve halk ile karşılaşan Efendiler halkın ruhsal uyanışında daha etkin rol oynamıştır. Yörede dervişlik geleneğinin hatırlanan köklerini sordüğümüzda en uzak olarak hatırlanan dervişler, Cumhuriyet dönemi öncesindeki dervişlerdir. Bunlardan Keçiköy’lü Kul Hüseyin, Büyük İbrahim Ağa, Deli Boran, Zefil Ahmet, Zefil Ali ve Keçeli dededir. Bu dervişler deyişleri vasıtasıyla günümüze kalabilmişlerdir. Söz konusu dervişlerin yaşadıkları dönem itibari ile Hamdullah Çelebi ile ilişkileri olması mümkündür. Bu kişilerin yörede olağanüstü birçok söylenceleri anlatılır.

Keçiköy’lü Kul Hüseyin yöre açısından çok önemlidir. Kendi deyişleri olduğu kadar yetiştirdiği derviş olan Kul fakır sayesinde de tanınan Kul Hüseyin yörede keramet mucize sahibi bir insan olarak tanınır. Etkisi günümüzde bile devam etmektedir. Keçiköy şimdi bile dervişlik geleneğini sürdüren köylere dendir. Aynı

⁴²⁶ Hüseyin Zeytünlü, (Aşık Kara Hüseyin) Amasya - Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1936 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Hüseyin Zeytünlü’nün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 19. Görüşme.

⁴²⁷ Ekler, Resimler, Resim 11: Hüseyin Zeytünlü (Aşık Kara Hüseyin) ve Eşi, Kırca Köyü, 2006

dönemde Büyük İbrahim Ağa da Osmancık Kumbaba'da yaşamıştır. Büyük İbrahim ağa ile Kul Hüseyin musahiptir.⁴²⁸ Bu ikisinin ve benzer düşüncedeki diğer dervişlerin organik birlikteliği dervişlik geleneğinin yaygınlaşması açısından çok önemlidir. Çünkü gerek Osmancık, Kumbabalı dervişler gerek Gümüşhacıköy ve Merzifonlu dervişler gerekse Çorum'lu dervişler Kurtuluş savaşında orijinal bir sentez yaratıp halkın direnişini örgütlemiş ve daha sonra kurulan Cumhuriyetin en ateşli savunucuları olmuşlardır. Öğrencileri üzerinden daha detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz Osmancık, Gümüşhacıköy ve Merzifon dervişleri ile aynı zamanda yaşamış olan Çorumlu iki dervişten bahsetmek yerinde olacaktır.

Çorum dervişlerinin yönlendiricisi Zefil Ali'dir. Söz konusu derviş hakkında Aşık olarak inceleyen ve değerlendirme yapan Can Yoksul'un makalesi önemli bir çalışmadır. Zefil Ali yörede gerçek olarak tanınmış ve halk nazarında mucizeler yaratabilen bir insan olarak kabul edilmiştir. Onun deyişleri kutsal metin olarak kabul edilip bir kelimesinde bile değişiklik yapılmadan aktarılmasına özen gösterilmiştir. Can Yoksul söz konusu geleneği Aşıklık geleneği ile ilişkilendirerek şunları belirtmiştir;

“Orta Anadolu'da aşıklık geleneği açısından Çorum oldukça zengin bir ildir. Baba İlyas'ın torunları olan Aşık Paşa ve Elvan Çelebi'den bu yana bu geleneğin önemli halkalarından ikisini de Sefil Ali ve Sefil Ahmed oluşturmaktadır. Çorum yöresi halk dilinde "sefil" sözcüğü "zefil" olarak söylenir. Bu neden bu aşıkların adları da özellikle köylerde çoğunlukla "Zefil Ali" ve "Zefil Ahmed" olarak telaffuz edilir.”⁴²⁹

Gümüşhacıköy yöresinde de çok saygınlığı olan Zefil Ali yöre dervişlerince örnek alınan kişilerden biridir. Zefil Ali ile birlikte Zefil Ahmet onun devamı gibi görünse de Zefil Ali'nin çok özel bir yeri vardır. Bu anlamıyla burada Zefil Ali Hakkında birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Yörenin çağdaş dervişlerinden olan Cuma Zeytüllü ile yaptığımız görüşmede Zefil Ali'nin geleceği görme yetisine sahip olduğu ve Kurtuluş savaşından önce halkı nasıl motive ettiği bir deyişle örneklendirerek şöyle anlatır.

“Zefil Ali Atatürk'ün gençlik zamanlarının Zefil Alisi bu. Biz onlara yetişemedik. Hatta Çorum'un Dağsara köyünden Biçare bile epey bir zaman önce Piriçi Yusuf, 85 yaşında onu anası Biçarenin yanına sırtında götürürmüş. Zefil Alinin delillerini bildiğimiz için o kadarını bilebülürük. “Bir gün Sefil Ali'yi ceme götürmüşler demişlerki, Ali Baba bu Türkiye'nin hali nolacak demişler. Almış bi kere ağzına, ona demmi esrar mı derler bilemem, artuk neyise, erenler şu sazı elime verin demiş. İşte yekten söylemek varya bazı oluyomuş. Sazı eline alıyo

*“Kible tarafından bir yeşil sancak / Doksan bir erinen çıkıp gelecek
Çıkıp minareye sela verecek / Mümin olan şad olupda gülecek*

Kabeyi beytullahın yolları naçar / Sivas kalesinde çok kanlar saçar

⁴²⁸ Aktaş - Yücel, a.g.e., 47.

⁴²⁹ Can Yoksul, *Çorum Yöresinden İki Halk Ozanı: Sefil Ali ve Sefil Ahmet*, Halkbilimi Araştırmaları, E Yayınları, 3. Kitap, İstanbul, 2004, 167

Veziirler mahsumunu bırakır kaçar / Öğlen vakti Kayseriyi alacak

*Kuşluk vakti Engürüye(Ankara) uğrattı yolu/ Figanla buyurdu İstanbul eli
İzmir de çağrılır bir adı Ali / Yetiş Hüncarım car sende olacak.*

*Hüncar Hacı Bektaş'a bir gece mehman/ Mehdi gelecektir ol ahır zaman
İkrarsız sofuyu kes deyi hemen / İcazet eline orda alacak*

*Yeniden kuracak erkânı yolu / Yolu battal etti şeytanın kulu
Gafil durup gam yeme sen **Zefil Ali** / Vallahi bu işler Böyle olacak.*

Ondan sonra Sefil Ali Babanın dedikleri birer birer hep gerçekleşti. Yani yekten söylemek her kişiye mahsus değil, o kolay değil."⁴³⁰

Zefil Ali, derviş Cuma Zeytünlünün de dediği gibi halk arasında çok özel bir yere sahiptir. Kendisi sadece sosyal konulara değil dini tasavvufi konularda da deyişler yazmıştır. Kendisi ruhsal bir insan ve derviş olduğu için deyişleri ile insanları bir yola çekmeye çalışmıştır. Söz konusu bilgilendirmelerden biri olan ve Tanrı'nın Hz. Ali bedeninde zuhur ettiğini anlatan bir deyişi halk arasında yaygınlıkla bilinir. Bu deyiş tasavvufi olarak Alevilerin nasıl bir anlayış içinde olduğunu gösteren bir deyiştir. Ve bunun mana olarak benzerini de araştırmamızın örnek dervişi olan Derviş Ruhan da yazmıştır⁴³¹.

*"Arş-ı kürşü yeri göğü yaratan / Ben Ali'den gayrı tanrı görmedim
Yaratıp kulunun kısmetin veren / Ben Ali'den gayrı tanrı görmedim*

*Birbir ismi vardır bir ismi Allah / Eğer inanmazsan hem vallah billah
Ademi de gördüm elhamdülillah / Ben Ali'den gayrı tanrı görmedim*

*Gevher deryasını kazdım hark ettim / Sarı öküzün tüyün saydım fark ettim
Arşa kürşe yere göğe hükmettim / Ben Ali'den gayrı tanrı görmedim*

*Ali gibi er gelmedi cihana / Ona da buldular türlü bahane
Yedi kere uğradım ulu divana / Ben Ali'den gayrı tanrı görmedim*

***Sefil Ali'm** bir ikrarın bel'idir / Kendi söyler amma ismi delidir
Allah bir Muhammed tanrı Ali'dir / Ben Ali'den gayrı tanrı görmedim*"⁴³²

Zefil Ali Hz. Ali'nin Tanrı olduğunu söylerken aslında ortodoks İslam anlayışının ciddi bir şekilde dışına düşmektedir. Bu anlayış söz konusu yöre dervişlerinin genelinde hakimdir. Kurtuluş savaşı sırasında da Mustafa Kemal'i methi olarak kabul etmiş ve onun Hz. Ali'nin yeniden bedenlenmiş hali olduğunu düşünmüşlerdir. Bu sebeple onun getirdiği Cumhuriyet rejimine bağlılık ilahi bir bağlılıkla anlam kazanmıştır. Söz konusu bu anlayışın yaygınlaşmasının kökü, methi bekleyişi ve reenkarnasyon inancı iken, uygulanması kurtuluş savaşının verilmesi

⁴³⁰ Cuma Zeytünlünün, 11. Görüşme.

⁴³¹ Bkz. Deyişler bölümü, "Ali'dir Aleme Allah" adlı 34. deyiş.

⁴³² Yoksul, a.g.e., 173.

Cumhuriyetin kurulmasıdır. Zefil Ali ve devresindeki dervişlerin hazırladığı ortam asıl anlamına kurtuluş savaşı sırasında kavuşacaktır. Söz konusu dönemin dervişlerinde ise kurtuluş en önemli konu olmuştur. Yöredeki dervişlerin tabiriyle Atatürk döneminde yaşamış dervişler, halka hem kurtuluş savaşı bilinci vermiş hem de inanç önderleri olmuşlardır. Bunların isimlerini tekrar sayacak olursak; Kul Fakır Ali, Yemişenli Halil Ağa, Hacıatlı Deli Sadık, Dağsaraylı Bıçare ve Karasarlı Derviş Etna'dır.⁴³³ Dervişler hakkında hem söylenceler vardır hem de deyişleri zakirler-aşıklar tarafından söylenmektedir. Bu dervişler Kurtuluş Savaşında çok önemli yararlılıklar göstermişlerdir. Halkın olağanüstü insan beklentilerini karşılamış ve bunların motivasyonu ile korkusuz bir biçimde savaşmışlardır. Bu dervişlerden Derviş Etna'nın bir deyişini burada zikretmek yerinde olacaktır;

*“Gelsin yanımıza arz eden canlar / Birlik makamında deme bakalım
Rahi tarikatta olalım senalar / Sınıf gönüllerde ele bakalım*

*Gönül arzusunu buldu sevdiğim / Farzılar vacibi kıldı sevdiğim
Senin güler yüzün noldu sevdiğüm / Birlik makamında ceme bakalım.*

***Dervüş Etna** dosta eder nazını / Bulur meydanını çalar sazını
Bırakamam sultanımın izini / Bırakıpta gayrı kime bakalım.”⁴³⁴*

Derviş Etna deyişleri ile yörede özel bir yere sahiptir. Bunun yanında Bıçare mahlaslı gözleri görmeyen derviş ise sürekli maniler söylemiştir. Söylediği manilerin kendisine ait olduğuna inanılır ve ezberinden değil yöre tabiriyle “yekten” doğaçlama olarak manileri söylediği düşünülür. Bu sebeple Bıçare'nin de halkın inanç evreninde özel bir yeri vardır. Onun birkaç manisinden örnek vermek burada yerinde olur:

*“Ne istedin benden dervişanına
Farkeyle kendünü saygı canına
Iratma gönlümü gelmem yanına
Ne ise kusurum söyle ya dilber.*

*Dili datlı kalbi temiz olanlar
Bir haka sevgülü olurda gider
Dostun halını tezce sormasa
Unutur birbirin el olur gider.”⁴³⁵*

Atatürk dönemi olarak dervişler arasında anlatılan dönemde çok önemli dervişler yörede bulunmuşlar ve halkı özellikle kurtuluş savaşı esnasında yönlendirmişlerdir. Bunlardan en önemlisi ve en fazla eser bırakan derviş, Kul Fakır Ali dervişidir. Bunun yanında Büyük İbrahim Ağa, Hacıatlı Deli Sadık, Yemişenli Halil Ağa da önemli etkiler bırakmıştır.

⁴³³ Hüseyin ZeytünlÜ, 18. Görüşme; Ali ZeytünlÜ, 6. Görüşme.

⁴³⁴ Ali ZeytünlÜ, 6. Görüşme.

⁴³⁵ Derviş Bıçare, Amasya – Gümüşhacıköy - Dağsaray Köyü, 1900 doğumlu, Ukur yazar değil, Dertli Garip'ten 20.08.2006 Tarihinde Alınmış Bir Kaset Kaydı, Zamani Bilinmiyor. Eklerdeki Görüşme Listesinde 9. Görüşme.

Bu dönemde yörede çok önemli bir tesir bırakan Kul Fakır Ali Derviş,⁴³⁶ Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Kireymir köyünde 1837'de doğup, 1938 yılında aynı köyde 101 yaşında iken Hakk'a yürümüştür. Asıl adı Ali'dir. Kendi soyunun Piri Baba ile ilişkisi olduğu söylenir. Bu anlamıyla ocak zadedir fakat talip mürşit ilişkisine girmemiş dervişliği tercih etmiştir. Yaşadığı yıllar eski dervişlerin yaşadığı yıllara yakın bir dönemdir. Uzun yaşaması sebebiyle söz konusu geleneği Cumhuriyet dönemi devrimlerine uyumlaştırmaya çalışmıştır. Kul Fakır Ali dervişin yetiştireni – mürşidi, Gümüşhacıköy'ün Keçiköy'ünden olan Kul Hüseyin'dir. Alevi Bektaşî şiir antolojisini hazırlayan İsmail Özmen dervişimizi Aşık Kul Fakır başlığı altında antolojiye şöyle almıştır.

“Kul Fakır Ali Gümüşhacıköy'e bağlı Keçiköy'deki bir düğüne gürüşmek üzere pehlivan olarak gitti. Konuk olduğu Aşık Kul Hüseyin adlı dervişin telkinlerine ve “gerçek pehlivan kendisiyle, kendi hırsıyla, nefsiyle gürüşen, onu yenendir” demesi üzerine Ali, “saddaksın üstadım” diyerek, Aşık Kul Hüseyin'in sözlerine, öğütlerine uydu. Orada kendisine Kul Fakır mahlası verildi dili ‘çözüldü’ gönline aşkın muhabbetin ateşleri doldu, için için göğnüiyüp yanmaya başladı. Okur yazar değildi. İki kez evlendi. Çocukları torunları oldu. Hacı Bektaş dergahına özellikle o sıralar pir postunda oturan Ahmet Cemalettin Çelebi'ye büyük bir saygıyla, hayranlıkla bağlandı.”⁴³⁷

Derviş Kul Fakır'ın Kul Hüseyin'le olan muhabbeti ve onun yön vermesi ile dervişliğe girmesi halk arasında söylencelere neden olmuştur bu söylencelerden biri Çağdaş dervişlerden olan Cuma Zeytönlü tarafından şöyle dile getirilmiştir.

“Kul Fakır'ın olayına girmiştik onu yarım bırakmayalım. Kul Fakır Ali ağa Kul Hüseyin babaya aşığımış onu görmeden duramazımış. Kul Hüseyin babanın dizinin dibine oturur onu dinlermiş, analı babalı gibi yaren olmuşlar. Emme Kul Fakır fazla gürüşürümüş ve başı da yaraymış. Kel Ali derlermiş o zaman. Kul Hüseyin baba ‘Kel Ali bi yıkaniver’ diyor. Kul Fakır nefesi aldı ya suyu dökündükçe kafasının yaraları dökölmeye başlıyo, çünkü nefesi hakladı, yarası iyi olmuş. Ondan sonra Kul Hüseyin'e daha fazla bağlanmış. Bir gürüş varmış, oraya Kul Hüseyin'in geldiğini de duymuş hemen yanına varmış, gürüş neme lazım deyip dizinin dibinde sohbet sohbet, Ali ağa buyur sıra geliyo demişler hele bir orta gelsin diyo, ayrılamıyo Kul Hüseyin'in yanından, ortaya sıra geliyo, Ali ağa buyur, hele başa sıra gelivesin diyo. Öyle sardırıyorlarki Kul Hüseyin'inen Kul Fakır pehlivanlığı falan unuttuyo. Oradan peyik geliyo Ali ağa başa sıra geldi, Kul Hüseyin'in gözüne bakıyo. Kul Hüseyin “Ali Ali insan insanın sırtını yere getümeiyinen pehlivanlık olmaz, kim nefsinı yenerse asıl pehlivan odur” diyo ve o anda insan yıkmayı değil nefsinı yıkmayı düşünen insanı kamil olmaya doğru yöneliyor. İşte o zaman Kul Fakır Ali ağa oluyo.”⁴³⁸

Kul Fakır Derviş'in hayatı Osmanlının son dönemleri ile, Cumhuriyetin ilk dönemlerine denk gelir. Bu sebeple dervişlik geleneğindeki dönüşümde çok önemli

⁴³⁶ Ekler, Resimler, Resim 7: Kul Fakır Ali dervişin, A. İhsan Aktaş tarafından yapılmış temsili esmi.

⁴³⁷ İsmail Özmen, *Alevi – Bektaşî Şiirleri Antolojisi IV Cilt 19. Yüzyıl*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, 599

⁴³⁸ Cuma Zeytönlü, 11. Görüşme.

bir role sahiptir. Geleneksel mistik derviş anlayışını daha çağdaş bir şekilde yorumlamanın kapılarını açan Kul Fakır yöresinin aydınlanması için çok etkili görevler yerine getirmiştir. Cumhuriyet devrimlerinin bir numaralı savunucusu olmuştur. Hatta yörede ilk şapka giyen kişinin Kul Fakır olduğu söylenmektedir. Söz konusu durum hakkında Kul Fakır'ı konu edinen kitabın yazarı olan İhsan Aktaş şunları söylemektedir;

*“Kul Fakır; Ulusal Kurtuluş Savaşının ve genç Cumhuriyet'in büyük önderi Mustafa Kemal' e içten bir sevgiyle, daha da ötesi, bilinçle bağlı idi. Atatürk'ün ilkelerine, ülkülerine, devrimlerine özüyle, sözüyle, eylemleriyle inanmış, onun tüm girişimlerini candan desteklemiştir.”*⁴³⁹

Kul Fakır yine aynı kitapta söz edildiği üzere dede olduğu halde dedelik yapmamış, yeri gelmiş ise dedelik kurumunun yozlaşmış yanlarını eleştirmiştir.⁴⁴⁰ Kul Fakır bir dervişlik geleneği içinde olmasına rağmen hep yenilikten, çağdaşıktan yana olmuştur. Kul Fakır'da aslolan insandır, insanca yaşamaktır. İnsana ait olan her şey Kul Fakır'a yabancı değildir. Çağın gerisinde her türlü kuruma, düşünceye, anlayışa, davranışa, gelenek ve göreneğe cephe almıştır. Kul Fakır Cumhuriyet devrimlerinin yerel planda uygulayıcısı, öncüsü olmuştur. Derviş yaşadığı dönemde keramet sahibi⁴⁴¹ bir kişi olarak düşünüldüğü için sözleri halk tarafından sorgulanmaz gerçekler olarak algılanmış ve yöredeki Alevilerin Cumhuriyetle bağlarının temelde sağlam atılmasına öncü olmuştur. Sadece araştırma yaptığımız yörede değil, bütün Anadolu'da Aleviler gerek Cumhuriyete, gerekse Mustafa Kemal'e benzer bir sadakatle bağlı kalmışlardır. Osmanlı zamanında marjinal bir pozisyonda olan Aleviler Cumhuriyetle görülebilir olmuşlardır. Örnek vermek gerekirse, Kul Fakır Ali dervişin kurtuluş savaşı esnasında söylediği deyiş açıklayıcı olacaktır;

*“Batın tarafından gelir haberler
Mehdi çıkıp oynayacak teberler
Okundu fermanlar duymadı kerler
Aşıklar müjdeler satmak isterler”*⁴⁴²

Daha açık bir ifade ile yazdığı uzun bir şiirinde açıktan Mustafa Kemal adına övgüler yazmıştır. Şiirin ilginç yanı yazım tarihinin kurtuluş savaşı dönemine denk gelmesidir. Kul Fakır Ali derviş sayesinde yöredeki Aleviler Mustafa Kemal'i müjdelenmiş kişi olarak önceden kabul etmişlerdir.

*“Kemalin var olsun Mustafa Paşa / Iraklılar ölsün hele sen yaşa
Ortaı mal ettin hazır ol başa / Vakit tamam oldu meydan geliyor.*

*Meydanda belolur er ile körler / Düzde menzil almaz dikine zorlar
Çoktan geçtiydi hayrüle şerler / Islahat memuru sultan geliyor.*

...

Yedi kiral olsun Hak muin ise / Esef çekme yetmiş dahi gelirse

⁴³⁹ Aktaş – Yücel, a.g.e., 52

⁴⁴⁰ a.g.e., 9

⁴⁴¹ a.g.e., 7

⁴⁴² a.g.e., 64

Onların askeri topu var ise / Şükür bize Hak'tan bürhan geliyor

*Hani padişahlık nerede kaldı / Zevkü sefa ile aklını aldı
Yola kem bakanlar belasın buldu / Dünya başlarına zindan geliyor.*

*Tanrının aslanı Hazreti Ali / Ta ezel kandilde kurdu bu yolu
Sıdkile tutarsan yetürür eli / Nice bin dertliye derman geliyor.*

...

*Kul Fakır'ım fermanını okudu / Andelibim dost bağında şakıdı
Akli selim gönül evi pak idi / Mümin müslümana seyran geliyor.”⁴⁴³*

Kul Fakır Ali derviş, Mustafa Kemal'e adı ile sesleniyor. Osmanlı'nın yönetimini eleştirip, Mustafa Kemal'in ülkeyi kurtarmaya geldiğini müjdeliyor. Bu müjdeyi coşkulu bir anlatımla veriyor. Bunun yanında savaşta Mustafa Kemal'in galip geleceği inancı mistik bir hal ile vurgulanıyor. Örneğin; dervişin “Yedi kiral olsun Hak muin ise / Esef çekme yetmiş dahi gelirse / Onların askeri topu var ise / Şükür bize Hak'tan bürhan (delil-öncü) geliyor.” dörtlüğünde bu inancı açıkça görüyoruz. Bunun yanında Ali İhsan Aktaş'ın belirttiği, şiirin dörtlüklerinin son dizelerinde kullanılan ‘geliyor’ rediflerinden önce kullanılan nitelemeler, (meydan, sultan, bürhan, zindan, derman, seyran) büyük öndere duyulan inancın çarpıcı ifadeleridir.⁴⁴⁴

Kul Fakır Ali derviş yaşadığı dönem itibari ile dervişlik geleneği açısından çok önemli bir noktada durmaktadır. Kendisi bir geleneğin takipçisidir, batınıdır, mistiktir, ruhsal bir insandır, Horasan geleneğinin iz sürücüsüdür. Bunun yanında bir devrimci, Cumhuriyetçi, ilerici ve çağdaş bir insandır. Söz konusu kavramların hiç biri Kul Fakır'da çelişmez. Çünkü o günümüzde çatışmalara sebep olabilecek bu kavramları kendine özgü iç bağlantıları ile algılamış ve uygulamıştır. Onun ruhsal dünyası, ortodoks düşüncelerden uzak, hale önem veren, tanrı ile gönül bağı ile bağlı bulunmayı öğütleyen, dini değil dinlerin özüne yönelmeyi tavsiye eden bir dünyadır. Bunun yanında devrimciliği insanı köhneleştiren hareketsiz kılan önyargı ve taassuba karşıdır, Cumhuriyetçiliği halkçılık bağlamında halkın aydınlanmasını sağlayacak rejim manasında almaktadır. İlericiliği gelişmekte olan tekamül etmekte olan bir insanın zorunlu hali olarak kavramakta ve insanın sırrını çözmede adım adım yükselmenin geleceğini öngörmektedir. Çağdaşlık ise derviş için, insanlığın ürettiği her değeri insana dair kullanmak anlamındadır. Kul Fakır çalışkan bir insandır, onun için emek en kutsal değerlerden biridir, hatta yörede kullanılan “iş Allah'tır”⁴⁴⁵ sözü onun söylediği bir söz olarak aktarılmaktadır. Kul Fakır Ali derviş Cumhuriyet devriminin aynı zamanda ruhsal bir misyon devrimi olduğuna da inanmıştır. Bu sebeple ne daha sonra ortaya çıkan elitist, pozitivist, jakoben Cumhuriyetçiler gibi devrimi anlamış, ne de dinci, padişahçı, ümmetçi anlayışlardakiler gibi ruhsal yaşamını anlamlandırmıştır. Aslında o Cumhuriyet devriminin boş bıraktığı ruhsal alanı dolduran bir gönül genişliğine sahiptir. Tanrıya duyduğu muhabbet, mistik dünyasını insana dair duyduğu derin muhabbet ise maddi yaşamını anlamlandırmıştır.

⁴⁴³ a.g.e., 68

⁴⁴⁴ a.g.e., 67

⁴⁴⁵ Dilaver Şaşmaz, (Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Çetmi köyü, 1930 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Çetmi köyünde Dilaver-Süleyman Şaşmaz'ın evinde, 20.08.1996 tarihinde yapılmıştır. Teyp kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 14. Görüşme.

Bu iki yaşam ayrı gibi gözükse bile onun zihin dünyasında birleşmiştir. Bu algılayış biçimi onu özel ve tamamlanmış kılmıştır. Kul Fakır Ali dervişten sonra Dervişlik geleneği değişerek devam etmiştir. Derviş anlayışları farklılaşsa da Kul Fakır ve Atatürk zamanı dervişleri, yöredeki Aleviler tarafından çok özel ermişler olarak kabul edilmiştir.

Atatürk döneminden sonraki dervişler bu dervişlerin etkisinde kalmış olmakla beraber Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklere de uymaya çalışmışlardır. Sıtkı Baba, Deli Sadık, Selman Baba, bunlardandır. Kendinden önce gelen büyük ustaların fazlaca gölgesinde kalmışlardır. Söz konusu dervişler kendilerini ön plana çıkarmak için de bir şey yapmamıştır. Bu dervişler bir kuşak sonra olan, Yan Yatan Ali Derviş,⁴⁴⁶ Zefil Memmet ve Kumbaba'lı İbrahim ağa İrfani baba, gibi dervişler geleneksel derviş tiplerine tamamen benzeyen son dervişlerdir. Daha sonra gelenek içinde eleştirel olmak adına değişimler yapılacak ve dervişlik geleneği sönmeye başlayacaktır. Burada bu dervişlerden bahsetmekte fayda olacaktır. Çünkü söz konusu dervişler ile Derviş Ruhan'ın temasları olmuş, onlardan dervişlik geleneği adına çok şey öğrenmiştir.

Günümüz dervişlerinden olan Ali Zeytönlü, dervişlik için bir gerçeğe bir veliye hizmet etmenin şart olduğunu, ancak bu şekilde derviş olunabileceğini belirtmiştir. Böyle bir derviş olunca ise “Toplanır başına köy deli gönül” dediği gibi insanların ondan bir şey almak için yanlarına geleceğini söylemiştir.⁴⁴⁷ Bu sebeple herkesi derviş kabul etmenin doğru olmayacağını belirterek kendisinin de gördüğü dervişler olarak, Yanyatan Ali ağa, Sefil Memmet ve Kumbabalı İbrahim ağanın derviş olarak kabul edilebileceğini söylemiştir. Bu üç dervişin yöre için çok önemli olduğunu belirtip bunların üç saç ayağı gibi ortamı dengede tuttuğunu tespit etmiştir. Derviş olabilmek için tabip olup yara sarmak gerektiğini söylemiştir. Başka bir ifade ile insanların sorunlarına çareler bulabilecek insanların ancak derviş olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir.⁴⁴⁸ Kumbabalı İbrahim dervişe uzun yıllar hizmet eden Ali Zeytönlü, İbrahim ağa hakkında olağanüstü hikayeler anlatmaktadır. İbrahim ağa “Sersem Köle” adıyla şiirler yazmakta olup şiirleri çoğunlukla doğaçlamadır. Bu olağanüstülüklerden biri olan, geleceği anlattığına inanılan bir şiiri burada nakletmek yerinde olacaktır;

Marifetinen yuğurulsa işimiz / Kalmasa da boranımız kışımız
Mürvet çağırorsa erkeğimiz dişimiz / Şöyle günlerini görsem bir zaman.

Yıkılsın Urusun tahtı temeli / Galmasın İngiliz yarıdan geri
Dost olsun Amerika gelsin ileri / Sürsünler devranı getsin bir zaman.

Japonya'nın ismi temelden batsın / Çin bayrağını üstüne çeksın
Dost dostun arzumanına doğrudan baksın / Şöyle günlerini görsem bir zaman.

Alamanda iman etsin amele / 56 düvel gelsin meydana
Çağırınsınlar daima ulu divana / Şöyle alemine ersem bir zaman

⁴⁴⁶ Ekler, Resimler, Resim 8: Ali Belli, (Yanyatan Ali derviş) dervişin, 1955 yıllarından bir resmi.

⁴⁴⁷ Ali Zeytönlü, 6. Görüşme.

⁴⁴⁸ a.g.g.

Sersem Köle bu manaya ermeli / Bülbulünen has bağçaya girmeli
Davet aydınlıktır tamam görmeli / Alsam kaşığı da çalsam bir zaman. ⁴⁴⁹

İbrahim ağa'nın babası Büyük İbrahim ağa Kul Fakır'ın mürşidi olan Kul Hüseyin'le musahiptir ve Kumbaba evlatlarındandır. Yörede büyük saygınlığı olan İbrahim ağa ismindeki ağa adlandırması onun manevi gücüne dair bir vurguyu yapmak için kullanılan bir adlandırmadır. İbrahim Ağa ile ilişkide bulunan gerek Sefil Memmet, gerek Yanyatan Ali Derviş, İbrahim ağaya karşı çok saygılı davranır ve onun yanında hiç konuşmazlar.⁴⁵⁰ Bu sessizlik onun büyüklüğüne dair vurgunun bir göstergesi olarak algılanmıştır.

Yine aynı dönem de olan Sefil Memmet yörede ciddi etkilerde bulunmuştur. Sefil Memmet'in kendinden güzel deyişleri vardır. Fakat hitap ettiği kitle bir türlü onun deyişlerini ezberleyememiş ve kaleme alınamamıştır. Derlememiz esnasında deyişine rastlanmamıştır. ama yörede anlatılan olağanüstü bir sürü söylencesi vardır. Kendisi de derviş olan Kul derviş mahlası ile deyiş yazan Sadık Ersoy Sefil Memmet hakkında şunları söylemiştir.

*“Çok güzel demeleri varıdı. Yazıp ezberimize almadık. Çok sukunetli bir kimseydi. Kapıdan biri geldi diyelim büyük olsun küçük olsun 15 yaşındaki genç gibi ayağa kalkar fırlardı yani. Böyle bir hissi vardı yani. Sağa sola bakmazdı. Eli göğsünde sukut durudu. 1988'de vefat etti.”*⁴⁵¹

Sefil Memmet halk içindeki yaşantısı, dünyayı boş vermiş hali ve gizemli davranışları ile çok etkili bir derviştir. Kimsenin gözüne bakmaması onun en önemli özelliğidir. Halk içinde onun baktığı kişinin şifa bulacağına dair bir inançta gelişmiştir. Sefil Memmet ve Yanyatan Ali dervişe bağlı olan ve Aşıklık yapan Aşık Kara Hüseyin lakaplı, Hüseyin Zeytünlü bu iki dervişe karşı inancını şöyle anlatır:

*“Diyebilirim ki, ama benim görüşümce, Hz. Ali Yan Yatan idi, Peygamber efendimiz Sefil Memmet idi. Benim görüşümle, herkeste bir görüş vardır. Buna imanım inancım sonsuz. Çünkü çok kerametini gördüm. Çok hikmetlerini gördüm. Öyle kuvvet varıdı ki Sefil Memmet'te Ölüyü diriltecek kadar kuvvet varıdı.”*⁴⁵²

Hüseyin Zeytünlü çok itikatlı geleneksel ve inançlı bir derviş sevenidir.⁴⁵³ Kendisi derviş olduğunu kabul etmese de derviş tabiatlı bir kişidir. Kendisi gerek Yanyatan'a gerek Sefil Memmet'e uzun yıllar hizmet etmiş, aşıklıklarını yarenliklerini yapmıştır. Yörede anlatılan bir söylenceyi onun aktarımı ile buraya aktarıyoruz. Onun anlatımından aktarmamızın sebebi olayın yaşandığında Hüseyin Zeytünlü'nün orada olduğunun söylenmesidir.

⁴⁴⁹ a.g.g.

⁴⁵⁰ a.g.g.

⁴⁵¹ Sadık Ersoy, 28. Görüşme.

⁴⁵² Hüseyin Zeytünlü, 18. Görüşme.

⁴⁵³ Ekler, Resimler, Resim 11: Hüseyin Zeytünlü (Aşık Kara Hüseyin) ve Eşi, Kırca Köyü, 2006

“Kuru yarın üzerine, kuru yarın dibine, bize ark açtudu, boru döşetti, su yok, hem kazıyoh hem 300 metre hortumu döşedik. Oluğu betondan döktü, iki metre yüksekliğinde beş metre uzunluğunda duvar ördü. 50 cm kalınlığında. O duvarın üstüne kafam gibi taş bezi koydu. Fakat su yok. Çörtleyi daktı olukta su yok. Sefil Memmet Şambadan gelivedi. O zaman kellecinin handa duruyodu. Ağa oluğu yaptık, çörtleyi daktık dedi. bana dedi ki “oğlum samanlıkta bir kurban var onu getir hemen burada hesap edek” dedi. Gittim getüdüm, kesdim, “yavrum karnını yar, yüzmeden böbreklerini çıkar, Nimete ver bize lokma yapsın” iki bacaklarını açtım, karnını yardım, böbreklerini alıp Nimet anaya verdim. O böbrekleri kavurup meydana getirünceye kadar ben koyunu yüzdüm. Deriyi çıkardım getüdüm eve teslim ettim. Lokmayı da Nimet ana getüdü meydana koydu. “Ağa bu lokmayı yiyecen çağıracağın yere çağır, bu kadar emek çektiük suyunu getüümekte sana ait” dedi. Bir gülbenk çekti, dua etti, arşta kürste, levfte, kalemde, 18 bin alemde yatan erler, evliyalar, enbiyalar, veliler, nebiler, cebrail, mikail, israfil, ezrail, tekke türbe, dış devletlerdeki tekkeler yüzü suyu hürmetine, Koyun baba, Kum baba, Piri baba, Pircivan Yüzü suyu hürmetine, Kul Hüseyin, Kul Himmet, Kul Fakır Yüzü suyu Hürmetine, Aşık Ahmet, Sefil Ahmet, Sefil Ali, Zefil Memmet yüzü suyu hürmetine, Ali Memmet dede yüzü suyu hürmetine, Anam saymadığı tekke türbe kalmadı, bunlar yüzü suyu hürmetine, isteğimizi muradımızı ver Yarabbi dedi. Bir selavat getüdü. Elimizi yüzümüze çalduk. “Yavrum şu demliği alda pınardan bir su getü” dedi. Yanyatan. Gittim ki kolum gibi akıyo, hala akıyo. Bu gerçek değilmi? Daha bundan iyi kerametmi olur. Bunu gördük yaşadığımız olay bunlar.”⁴⁵⁴

Sefil Memmet ve Yanyatan Ali derviş çoğunlukta birlikte olan iki yaren derviştir. Yöre halkı üzerinde çok etkili bir konumları vardır. İkisinin de Tanrısal zuhur olduğuna inanan bir çok kişi vardır. Özellikle Yanyatan Ali derviş, dervişler arasında en çok göze görünen ve etkisi en fazla olan derviştir. Sofrası yirmi dört saat açıktır, insanlara muhabbetleri vasıtasıyla sürekli bilgi aktarır. Yanyatan da gizemli olması bakımında Sefil Memmet’e benzer.

Asıl ismi Ali Belli olan olan Yanyatan Ali derviş Merzifon’un Diphacıköy’ündendir. Genç yaşlarda yola ve dervişlere yönelmiş ve yöredeki dervişlerle genç yaşlarında ilişkisi olmuştur. Gizemli bir kişiliktir. Az konuşur ve her hangi bir şey için kimseyi iknaya çalışmaz. En önemli özelliklerinden biri askerden geldikten sonra hiç sakal ve bıyığını kesmemesidir. Ali Cemal dedenin sakallı dervişler dediği tipte bir derviştir. Halk arasında birçok söylencesi vardır. Bu söylenceler olağanüstülüklerle doludur. Bunlardan birini örnek olarak buraya almak yeterli olacaktır.

“Kulağım tamamen kapanmışıdı doktor umut yok dedi bende Yanyatan’a gittim. Yanyatan Deli ağa bizde bir şey, yok sade parpu” dedi. “o bana yeter” dedim.”Yat kucama” dedi. Hocaların dar çektiği gibi küfleyi arzda erenler evliyalar komadı, şunun için bağışla bunun için bağışla... “deli ağa parpu kimisine bir haftada kimisine 15 günde kimisine bir ayda geçer “ dedi. “Herkesin bi alım gücü vardır ona göre” dedi. Velide Oda “eyvallah Ali ağa” dedi. 5- 6 gün olunca kulağım fank ediyö fank açılıyo, 7-8 gün deyince anadan doğmuşa döndüm. 15 sene

⁴⁵⁴ Hüseyin Zeytinli, 18. Görüşme.

öyle geçti. Gine hiç oralı olmadık, tekrar kapandı kulaklarım bu seferde cihaz almayınca idare edemedik.”⁴⁵⁵

Yanyatan Ali derviş ile ilgili yukarıdakine benzer bir çok söylence vardır. Kendisi ehli kamil bir insandır, insanlarla derinden ilişkiler kurar ve dervişlik geleneğini çok iyi bilir. Yanyatan geleneksel mistik dervişlerin neredeyse sonuncusu gibidir. Hiçbir konuda net açıklamalar yapmaz. Bir konuyu sembollerle anlatır, rumuzlarla süsler ve bilgiyi saklar. Onun için onun muhabbetlerinde sistematik bir bilgi aktarmaktan çok, hisse dayalı bir aktarım mevcuttur. Bununla birlikte Yanyatan Ali derviş doğaçlama birçok deyiş yazmış bir kaç hariç deyişlerinde ismini veya mahlasını kullanmamıştır. Bu konuda Yanyatan’a çok önemli hizmetlerde bulunmuş olan Hüseyin ZeytünlÜ söyle der;

“Kendü ismini söylemezdi, Ali Belli, ve yahut Yanyatan demezdi. Saklardı kendünü gizlerdü yav gız gibi saklardı. Kimseye sırrını açıklamazdı.”⁴⁵⁶

Deyişleri ortamın ihtiyacına göre ortaya çıkarır vermek istediklerini semboller kullanarak anlatır, anlayan anlar gerisi için uğraşmaz. İnsanlarda onun dediklerinden bir sistematik bilgi öğrenmez, fakat farklı bir doyum yaşarlar. Bu doyum onları Yanyatan’a bağlar, bu bağlılık Yanyatan'ın daha da olağanüstüleşmesine sebep olur.

Yanyatan Ali derviş'in Ege ve Akdeniz bölgesindeki Tahtacı Yanınyatır ocağı⁴⁵⁷ ile bağlantısı hakkında net bir bilgi yoktur. Bunun yanında kökü ve ne olduğu hakkında Yanyatan Ali derviş'in Rumi hoca adıyla kendisini anlattığı şiiri önemlidir.

*“Kalktık Horasandan sökün eyledik / Mekanı Çeçbeli gez Rumi hoca
Pirim Hünkar Hacı Bektaş nazar eyledi / Mekanı Çeçbeli gez Rumi Hoca*

*Dervişleri vardır dilleri tatlı / Dilleri datlıda hem muhabbetli
Omuzu hırkalı kolu pazvantlı / Abdal Musaya da eş Rumi hoca*

*Dervişleri vardır zamahın dutar / On iki imam katarıdır bu katar
Baharın uğradım bülbüller öter / Kandillerin dolu nur Rumi hoca*

*Yolundanmı döner kendünü bilen / Dünyada şehittir yol için ölen
Urum diyarına irahber olan / Cihanın içinde er Rumi hoca.*

*Pirsultan abdalım irahber haktır / Gaziler comarttır noksanım çoktur
Doldur güdüğünü sancağın çekti / Mekanı Çeçbeli gez Rumi Hoca.”⁴⁵⁸*

Yukarıdaki deyişten anlaşıldığına göre Yanyatan Horasan erenleri ekolünden geldiğini, Hacı Bektaş'ın nazarıyla irşat olduğunu, Rum diyarında hüküm sürdüğünü,

⁴⁵⁵ Abdullah Balci, 1. Görüşme.

⁴⁵⁶ Hüseyin ZeytünlÜ, 18. Görüşme.

⁴⁵⁷ Yusuf Ziya Yörükân, Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar, Hazırlayan; Turhan Yörükân, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 150-154

⁴⁵⁸ Ali ZeytünlÜ, 6. Görüşme.

tatlı dilli muhabbetli ve savaşçı dervişleri olduğunu, başka bir ifade ile ruhsal makam sahibi olduğunu, belirtir. Sembollerle doldurduğu anlatım özellikle yol içinde belli sembolleri çözmeyi bilmeyen için sırlarla dolu metinlerdir. Fakat bu metinlerin kendi içinde çözümleri vardır. Dervişler bu sembolleri bir şekilde anlarlar. Bu anlama için özel bir tedrisattan geçmezler, fakat birbirlerinin karşılıklı konumlarını bilirler. Yanyatan Ali dervişin anlatamadığı veya anlatmaması gereken sırları ve acıları varmış izlenimi verir. Bu durum halk arasında onun daha da mitikleştirilmesine yol açar. Bu dertli hali ile ilgili bir deyişi vardır;

*“Arzumanım arz eyledim o yare / Mecnunam halımdan bir Leyla bilir.
Aşıklar maşuku nazlı yarime / Mecnunam halımdan bir Leyla bilir.*

*Sabır dedikleri zehirden acı / Cümle dertlilerin sabır ilacı
Balım Sultan olsun bize yardımcı / Mecnunam halımdan bir Leyla bilir*

*Arzumanım arz eyledim o yare / Sırrı Balım Sultan Bektaş Veli'ye
Kavuştur **Yanyatan**'ı aşkı Leyla'ya / Mecnunam halımdan bir Leyla bilir”⁴⁵⁹*

Yanyatan Ali derviş Sefil Memmet ve İbrahim ağa yörede geleneksel derviş tipine yakın son dervişlerdir. Bu dervişler için itikat önemli bir ilişki kurma biçimidir. Rasyonel bilgi ile uğraşmazlar, halkla ilişkilerinde de daha çok olağanüstü yetenekleri ile fark edilirler. Bu olağanüstü algılama biçimlerine dair inanç onlara sarsılmaz bir karizma sağlar ve bu karizma ile problemlere çözüm bulmaya, yönlendirmeler yapmaya çalışırlar. Bu dervişlerin araştırmamızın konusu olan Derviş Ruhan'la da somut ilişkileri olmuştur. Derviş Ruhan'ın İbrahim ağa ile bir çok konuda anlaşamadığı Derviş Ruhan sevenleri tarafından söylenir.⁴⁶⁰ Bunun yanında Sefil Memmet ve Yanyatan'la çok özel gönül dostlukları vardır. Derviş Ruhan, Yanyatan'ın yanında hiç konuşmaz, onun muhabbetine sessizliği ile katılır. Derviş Ruhan, Yanyatan'ı kendisinden yüksekte bir makamda idrak etmekte, bunun için böyle davranmaktadır. Yöre dervişleri olarak bu dervişin, Derviş Ruhan'ın gönül dünyasında ciddi etkisi vardır. Bu etki Derviş Ruhan'ın çağdaş dervişlerle bazı konularda yaşadığı çatışma noktalarında kendini göstermektedir. Örneğin çağdaş dervişler reenkarnasyona inanmazken geleneksel dervişler ve Derviş Ruhan inanır. Yine çağdaş dervişler mucize keramet noktalarına önem vermezken, geleneksel dervişler ve Derviş Ruhan için mucizeler en belirleyici unsurlardır. Çağdaş dervişlere göre yazılan deyişler düşünce ile yazılmış şiirler iken, geleneksel dervişler ve Derviş Ruhan için vecd ile ilham ile yazılmış ilahi metinlerdir. Yörede kalan, yöredeki geleneği takip eden geleneksel dervişlerin son kuşağı olan Yanyatan ve Sefil Memmet kendileri gibi ardıklarını yetiştirememişlerdir. Fakat İbrahim Ağanın ocağı oğlu Hamza Ağa tarafından yürütülmektedir. Bunların dışında dervişlik geleneği büyük bir değişim yaşamış ve halk üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır.

Dervişlik geleneği yöredeki saf hali ile devam edememektedir. Söz konusu geleneğe bir taze kan olarak gelen Derviş Ruhan değişime ayak uydurmaya, geleneksel dervişlerin algılayış biçimini modernize etmeye çalışmıştır fakat bu

⁴⁵⁹ Ali Zeytinli, 6. Görüşme.

⁴⁶⁰ Sadiye Işık, 30. Görüşme; Ali Zeytinli, 6. Görüşme; Ali Osman Işık, 5. Görüşme.

çabaları kendi sevenleri arasında sınırlı kalmıştır. Derviş Ruhan ait olduğu yörenin dervişlik geleneğini bilmektedir, bunun yanında Kur'anı Kerimi bilmekte ve Erzurum'daki Mürşidinden aldığı özel bilgileri bilmektedir. Derviş Ruhan'ın bu üçlü sentezi kendi anlayışında somutlaşmış ve eserlerine yansımıştır. Aslında yapmaya çalıştığı, geleneğin zamana uygun yorumu olarak tanımlanabilecek yaklaşımın başarılı olduğu söylenemez. Derviş Ruhan'ın dışında kalan ve kendilerini çağdaş derviş olarak tanımlayan dervişler ise başka bir yol seçmişler, neredeyse tamamen kendilerini mistisizmden arındırmışlardır. Derviş Ruhan'a göre bu seçilen yol geleneğin devamı değil geleneğin asli unsurunun ortadan kaldırılmasıdır. Bu sebeplerle yöre kaynaklı olan geleneksel dervişlik geleneğinin son temsilcisi Yanyatan Ali derviş, gelenekle modernin arasında kalan ve icazetini dışarıdan alan son derviş ise Derviş Ruhan'dır. Derviş Ruhan'ın döneminde olan, onun yetiştirdiği veya kendisinden daha sonra olan dervişler daha çok çağdaş derviş kategorisine girmektedir. Bu kategoriler ve Derviş Ruhan'ın gelenek içindeki yeri 'Derviş Ruhan'dan sonraki dervişler' başlığı altında incelenecektir.

4.2.2. Derviş Ruhan Dönemi ve Sonrasındaki Çağdaş

DERVİŞLER

Derviş Ruhan aslında sönmekte olan bir geleneğin değişime ayak uydurmaya çalışan örneğidir. Değişimi fark etmiş fakat değişimin yönünü inandığı, ideal olan yöne doğru yapamamıştır. Bu süreçte mistisizmden daha arınmış bir tasavvuf yorumculuğuna dönüşen Çağdaş dervişlik daha etkin bir hale gelmiş, geleneksel dervişlik terkedilmiştir. Cumhuriyet devrimi ile birlikte çağdaş olmak dervişlerin yöneldiği bir odak olmaya başlamış ve bu oranda hurafe olarak belirtilen birçok inanç unsuru Alevilik inancından arındırılmıştır. Söz konusu arındırma süreci daha sonra dervişlerin mistik özelliklerinin de görmezden gelinmesine yol açmış ve bir gelenek hızlı bir biçimde mistik düşünceden arındırılmıştır. Bu mistik düşünmeden arındırma sürecinde Derviş Ruhan, Ali İhsan Aktaş, Cuma Zeytünlü,⁴⁶¹ Keçiköy'lü Manicinin Ali ve Piriçci Yusuf gibi çağdaş dervişler rol oynamışlardır. Derviş Ruhan bu çağdaş yorumlamaya katılsa da zamanla bu dervişlerden ayrı durup daha çok geleneksel dervişlere yakın düşünceleri savunmuştur. Bu duruşunun farklı olmasının sebebi kendisini Erzurum'da askerde iken yetiştiren mürşididir. Derviş Ruhan dışındaki dervişler, usta çırak ilişkisini sınırlı tutmuş ve bir mürşide bağlanmamışlardır. Geleneğin içinde değişimin görüldüğü kişi olarak aldığımız Derviş Ruhan'dan sonraki dervişleri burada anmak yerinde olacaktır. Bu dervişler Derviş Ruhan'ın bizzat emek verdiği Cuma Zeytünlü, Sadık Ersoy⁴⁶² ve Hasan Kurbandır. Bunun dışında kendisini en sıkı takip edenler başta Türkmen kadınlar⁴⁶³

⁴⁶¹ Ekler, Resimler, Resim 9: Ali İhsan Aktaş (Foto İhsan), Cuma Zeytünlü (Dertli Garip) resimleri.

⁴⁶² Ekler, Resimler, Resim 10: Sadık Ersoy (Kul derviş), 2006'daki resmi.

⁴⁶³ Kadınlar Derviş Ruhan'ı ermiş olarak görmüş ve öyle davranmışlardır. Derviş Ruhan'da kadın eşitliği ve değerinin bilinmesi konusunda çok çabalar harcamıştır. Bu kadınlardan; Dilaver Şaşmaz,

olmak üzere Zakir ve Aşıklardır. Bunlardan Muammer Badem, Veli Balcı ve Abdullah Balcı Derviş Ruhan'ı mürşidi olarak kabul ederken, Ali Zeytün öğretmeni olarak zikretmektedir.

Derviş Ruhan gelenekteki değişimin zorunlu olduğu bir dönemde geleneğin aslolarak yansıttığı değerleri bozmadan değişime ayak uydurmaya çalışan bir dervıştır. Değişimin gerekliliğini fark etmiş, fakat değişimin yönünü kontrol edememiştir. Derviş Ruhan'a göre akıllı ruhsal dünyaya taşımak materyalistleşme değilken, çağdaş dervişlerin yorumları gittikçe materyalistleşmeye imkân tanımıştır. Sonuçta her türlü mistik düşünmeden arınmak çağdaş insan değerleri ile barışmak anlamında yorumlanmıştır ve çağdaş dervişlik daha etkin bir hale gelmiş, geleneksel dervişlik terkedilmiştir.

Aleviler Cumhuriyet devrimini ve Mustafa Kemal Atatürk'ü her hali ile kabul etmiş, hatta geleneksel dervişler tarafından Atatürk'ün Methi olarak kabul edilmesi, Alevileri Cumhuriyet ve devrimlerinin bir numaralı savunucusu konumuna getirmiştir. Bu anlamıyla iyi bir Alevi Bektaşî olmak, sosyal hayat içinde iyi bir Cumhuriyetçi, Atatürkçü olmaya dönüşmüştür. Bu süreçte üst bir kategori olarak kabul edilen çağdaş olmak, dervişlerin de yöneldiği bir odak olmaya başlamış ve bu anlamda hurafe olarak belirtilen birçok inanç unsuru Alevilik inancından arındırılmıştır. Söz konusu arındırma süreci daha sonra dervişlerin mistik özelliklerinin de görmezden gelinmesine yol açmış ve bir gelenek hızlı bir biçimde mistik düşünceden arındırılmıştır. Yöredeki bu mistik düşünmeden arındırma sürecinde Ali İhsan Aktaş, Cuma Zeytünlül gibi Çağdaş dervişler etkin rol oynamışlardır.

Geleneksel dervişler ile çağdaş dervişler arasında kalan Derviş Ruhan ile Ali İhsan Aktaş'ın ilk başlardaki dervişlik anlayışı benzeşirken, daha sonra ciddi ayrışmalar yaşanmıştır. Geleneksel ve Çağdaş derviş ayrımı yapacak olursak Derviş Ruhan Geleneksel dervişe daha yakın iken İhsan Aktaş tamamen çağdaş bir dervıştır. Ali İhsan Aktaş mistik olayların akıl ve tecrübe ile bir açıklaması olabileceğini önemle belirtirken, Derviş Ruhan açıklanamayacak şeylere inanmaktadır. Örnek vermek gerekirse Derviş Ruhan Reenkarnasyona (yeniden doğma-ruh göçü) inanmakta, dervişlerin kutsal olduğuna inanmakta, insanın Tanrısal zuhur olabileceğine inanmakta, itikata önem vermekte, teslimiyeti savunmaktadır. Akıl ile gitmeyi fakat kararı aşkla vermeyi doğru bulmaktadır. Ali İhsan Aktaş ise daha bu inanç ve tutumlara eleştirel yaklaşmaktadır.

Ali İhsan Aktaş Derviş Ruhan'ın yakın köyündendir. Kendisi Güvenözü köyünde 'Baba'lık yaparken, Derviş Ruhan'da Kuzalan köyünde hocalık yapmaktadır. Tanışıklıkları bu döneme rastlar. İlk karşılaşmalarında geleneksel dervişlere yönelik yaptıkları eleştiriler vasıtasıyla yakın dost olurlar. İhsan Aktaş'ın anlatımıyla şöyle aktarabiliriz:

“Dervişlere devam edecek olursak. Kumbaba'dan İbrahim derviş vardı, mahlası Sersem Köle, şiirleri de vardır. İşte o dönemde Mehmet Ali Işık'la, Ruhani

Hatice Bozkurt, Gülsüm Işık, Süveyda Işık, Bani Kurban, Bani Şaşmaz, Kerziban Zeytünlül, Nevriye Kaya, Fadime Kaya, Hatice Zeytünlül, Öznur Şaşmaz, Hatice Şaşmaz yakınında olanlardır.

babayla, rahmetliyle, o şey içinde tanışıp arkadaş olduk, o hocalık yapıyordu, Kuzalan köyünde bende Bennek'te şimdiki Güvenözü köyünde Babalık yapıyordum. Orda buluştuk gerek Kuzalan'da, gerek Bennek'te birbirimize çok yakın görüşlerimiz ortaya çıktı. Sanki bir bütünün yarısı gibi durumlara geldik. İkimizde İbrahim dervişleri falan görürdük, benim amcam falan da giderdi. Gerek Ruhani gerek ben bizler eleştirel gözle bakardık, diğerleri biraz fanatik bir gözle bakardı.”⁴⁶⁴

İhsan Aktaş ve Derviş Ruhan'ın bu karşılaşması ve dostluğu uzun yıllar devam etti. Bu süreçte birçok muhabbet yapıldı ve insan üzerine eleştirel olarak giderek keşifler yapılmaya çalışıldı. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak daha önce sadece itikatla ve aşkı muhabbetle aktarılan gelenek bilgisi, bunların çabaları ile akıl vasıtasıyla aktarılmaya, şiirlerdeki semboller çözülüp, gündelik hayattaki anlama yakın yorumlamalar yapılmaya başlandı. Burada Ali İhsan Aktaş'ın kısa bir özgeçmişini onun tanınmasını kolaylaştırması amacıyla, kendi ifadeleriyle, vermek yerinde olacaktır.

“Efendim, ben 1-1-1935 yılında Gümüşhacıköy'e bağlı Güvenözü köyünde doğmuşum. 3 yaşında Merzifon'a yerleşmişiz. Merzifon'da 12 yıl durduktan sonra, 1950 yılında köye (Güvenözü) yerleşip, odun çekmeden alda hızarıcılık ve benzeri işler yaparak, bunun içerisinde sığır gütmeye bile var 12 yıl da köyde yaşadık. Sonra Gümüşhacıköy'e 1963 yılında geldim, burada 6 ay bakkallık yaptım, bakkallık yaparken orada kara kalem resimler ile çalışırken benim mesleğimi değil de resme yeteneğimi fark eden fotoğrafçı arkadaşlar bana birlikte çalışmayı teklif ettiler, ben onların teklifini kabul etmiyorum ama fotoğrafçılığa karşı da bir sevgi bende oluşuyor. 1963 yılında herhalde 1964 yılına yakın zamanlarda ben fotoğrafçılığa başlıyorum ve 1980 yılına kadar, fotoğrafçılık mesleğine devam ediyorum, iki oğlum yetiştikten sonra onlara teslim ediyor, Fotoğraf işlerini onlara bırakıyorum, kendim yağlı boya resim çalışmalarına ağırlık veriyorum. O günden bu tarafa 26 yıllık süre içinde 8 kişisel resim sergisi açtım, bunların içinde Gümüşhacıköy'den başlayarak, Merzifon, Amasya Hazeranlar Konağı, Çorum Müzesi (Milli Eğitim haftasında), Kıbrıs Lefkoşa Mücahitler sitesinde ve yine Merzifon'da Cumhuriyet bayramında ve Gümüşhacıköy'de 8 kişisel sergi yaptım. Şimdi çalışmalarım oluyor ama bu arada kitaplar yazdım. “Anadolu'yu Kucaklayan Ozan Mahzuni Şerif” kitabını yazdım, kitabını yazdım derken, onun şiirlerini derledim, kendi fikirlerimi de koydum. Ondan sonra “Anadolu'da Bir Duru Kaynak” diye Atatürk'ün çağdaşı Kul Fakır isminde bir ozanın şiirlerini yazdık. Yazdık diyorum çünkü edebiyat öğretmeni Sabri Yücel'de vardı, onunla birlikte yazdık bu kitabı. Bir saha derlemesiydi, Hacıköy Merzifon dili ağırlıklıydı. İşte bu yıl 2006 yılında “Mucizelerin Dili İnançlarımız” kitabını, bu tümüyle benim görüşlerim kitaba geçti yani bu anlattığım süre içerisinde tasdiksiz, sizinde söz konusu edeceğinizi tahmin ettiğim dervişçe yaşam süreci böylece bu günlere geldi, bundan sonra ne olacak bilmiyorum.”⁴⁶⁵

Kendisi bir ressam ve yazar olan Ali İhsan Aktaş yörede saygın bir yere sahip olmakla birlikte Alevi Bektaşî öğretisi konusunda da danışılan bir kişi konumundadır. Derviş Ruhan'la ilk başlardaki yakınlaşmaları daha sonra ikisinin de görüşlerinde farklılaşma ortaya çıkmasıyla ayrılığa dönüşmüştür. İkisi de hiçbir

⁴⁶⁴ Ali İhsan Aktaş, 3. Görüşme.

⁴⁶⁵ Ali İhsan Aktaş, 3. Görüşme

zaman birbirinin arkasından yanlış bir şey yapmamıştır. Fakat farklı görüşlerini birer farklılık olarak görüp birbirlerini öylece kabul etmişlerdir. Ali İhsan Aktaş, söz konusu farklılaşmada Mahsuni Şerif’le olan dostluğunun etkili olduğunu belirtmektedir. Bu konuda kendisi ile yaptığımız görüşmeyi aynen aktarıyorum:

“Caner Işık- İhsan bey siz dervişlik kelimesini çağdaş kelimesi ile birlikte kullanalım dediniz. Bunda Mahzuni'nin etkisi olmuş olabilir mi?

Ali İhsan Aktaş- Tabi var kesinlikle.

Caner Işık – Siz buradaki geleneksel dervişliği Mahsuni ile birlikte evrensel değerlere daha yakın bir hale getirdiniz diyebilir miyiz?

Ali İhsan Aktaş- Bütünleştirdik, daha canlı bir yapı ortaya çıktı.

Caner Işık - Bu anlamda eskisinden daha farklı bir şey ortaya çıktı.

Ali İhsan Aktaş- Tabi eskisi daha bireysel ve mistikti, bireysel derken, üç beş kişi de olsa birbirlerini aşamıyordu ama Mahzuni'yle birlikte evrensel bir şekle büründü.”⁴⁶⁶

Ali İhsan Aktaş tam bir Mahsuni hayranı ve dostudur. Bu dostluk Mahsuni tarafından da çok özel bir dostluk olarak kabul edilmiştir. Mahsuni Şerif’in kendisi adına yazdığı birkaç deyişi vardır. İhsan Aktaş, Gümüşhacıköy yöresine Mahzuni’cilik diye bir adlandırmayı da hediye etmiştir. Bunlara göre Mahsuni ehli kamil bir insan olmanın ötesinde, çağdaş dünyaya en güzel uyumuş kişidir. Gelenekte yaptığı şeyler önemli değişimlerdir ve savunulması yaygınlaştırılması gereken değişimlerdir. Derviş Ruhan’la belki de çelişmelerinin en önemli sebebi bu Mahsuni hayranlığıdır. Derviş Ruhan Mahzuni’yi bir ozan olarak görür fakat bir derviş, gerçek olarak kabul etmez. Bunda Derviş Ruhan’ın “eren-gerçek” sınıflamasını nasıl yaptığı bizlerce bilinmemektedir fakat Derviş Ruhan, Mahzuni’nin sözlerinin hepsinin ilahi nitelikte anlaşılmaması gerektiği konusunda çok uyarılarda bulunmuştur. Derviş Ruhan’a göre deyişler ilahi nitelikli eserlerdir ve Tanrıya olan teslimiyetle, muhabbet ortamında vücuda gelir. Söz konusu deyişin vücuda gelmesi aslında bir nevi Tanrısal sözün görünür olmasıdır. Toplumsal, psikolojik, politik söylemlerle ve ona dair şiirlerle, ilahi nitelikli deyişler karıştırılmamalıdır. Bunlar birbirine karışırsa zamanla değişebilir nitelikte olan birçok görüş halk tarafından değişmesi güç ilahi prensipler gibi algılanabilecektir. Nitekim Mahsuni hayranı olan Gümüşhacıköy’deki derviş aileleri, bu süreç sonunda olağanüstü olaylara inanmaz olmuş ve gençleri hızla materyalistleşmiştir. Derviş Ruhan, bu değerlerin hepsinin üstünde bir anlayış çerçevesi olarak dervişliği ve inançlarını savunmuş, fakat bu düşüncelerini çoğu okuma yazma bilmeyen insanlardan oluşan sevenleri dışında, başka bir kitleye ulaştıramamıştır. Kentli aydınlar da söz konusu gelenek içinde, Mahsuni ve onun düşüncesi içindeki kişileri daha makul bulmuş ve o düşüncede olmayı en meşru düşünme biçimi, bilgece düşünme biçimi olarak kabul etmiştir.

Geleneksel dervişlikten çağdaş dervişliğe geçiş, Derviş Ruhan ve Ali İhsan Aktaş özelinde çok açık bir biçimde gözlenmektedir. Derviş Ruhan hurafe olarak kabul edilen birçok şeyi bizzat yaşadığı için düşünme biçimi farklı olmuştur. Birçok anında özel metapsişik deneyimler yaşadığı için yaşadıklarını aktaramamıştır. Bu aktarmamasında onu tutan iki şey vardır. Bunlardan birincisi yaşananların sır olması

⁴⁶⁶ a.g.g.

ve anlatılmasının değil, görülmesinin daha önemli olması kabulüdür. İkincisi ise anlatmaya kalksa bile, yaşadıkları, deneyimlemeyen birisi için sadece yalan ve hurafe olacaktır. Derviş Ruhan'a göre akıl aşkın yükselmesine vesile olacaksa gereklidir, yoksa akıl aşkı ketliyorsa o akıl terk edilmelidir. Bu anlayış çağdaş dervişler için kabul edilebilir bir şey değildir. Çünkü akıl suistimali önleyecek bize yön verecek yegane aracımızdır, insanlar aşk ve iman adına kullanılmış ve suistimal edilmiştir. Akıl ve bilimin öncülleri ile insanlık daha aydınlık geleceklere kavuşacaktır. Bu anlamıyla geleneksel dervişlerin iyi niyetli olanları aslında akli olanı anlatmaya çalışmış, fakat halk bilgisiz olduğu için onları ancak inançla bir noktaya taşımışlardır. Çağdaş dervişler bu anlamıyla dervişliği çok farklı yorumlamışlardır. Onlara göre eski geleneksel dervişlerin yaşadığı birçok olağanüstü olay, halkın kafasında yarattığı olaylardır. Halk bilinçlenince bu olağanüstülük asıl anlamına kavuşup olağan şeylere dönüşecektir.

Ali İhsan Aktaş şiir yazmaktadır, şiirleri Derviş Ruhan kadar güçlü değildir. Fakat Ali İhsan Aktaş'ın bir şeyin aktarılmasında olağanüstü bir yeteneği vardır. Kafası sistematik çalışır ve bir resim çizer gibi olayları anlatmayı başarır. Bu anlamıyla yazılı anlatı geleneğine daha uygun bir ifade tarzı vardır. Bu özelliğini nitekim hazırladığı kitaplarda da görmek mümkündür. Burada, akıl ile başlayıp dünya düzeni ve Türkiye'nin nasıl olması gerekliliği ile bitirdiği bir yazısını alıntılarla açıklayıcı olacaktır.

“Akıl insanın en gerekli duygusudur. Akıllı olun ve aklınızı işletin, böyle diyor bizi yaratan. Gel gör ki, aklımızı bir türlü rahat bırakmıyorlar. Yobazlar, softalar cahil hocalar,cahil dedeler öbür tarafta da şartlanmış papaz ve benzeri ,din görevlileri. Bu saydığımız insanlar neyin kavgasını veriyorlar dersiniz. Bilerek ya da bilmeden, kader ve korku temalarını bildikleri gibi vazederek kendilerini de kısaca almış bir düzenin alt yapısını oluşturuyorlar. Söz konusu etmek istediğim düzen, dünya nimetlerinin tümünü ellerine alıp, onlardan sonuna kadar yararlanıp, geri kalanları da geniş halk kitlelerine, paylaşım kurallarına uymayan bir çok biçimlerde verilmeye çalışılan düzendir. Anlıyorum bana diyorsunuz ki yahu şu düzenin adını koysan ya. Sevgili okuyucularım siz o düzenin adını biliyorsunuz, yüz yıllardır adını koymuşlar o düzenin ya da düzensizliğin adını. Emperyalist ve onun kolları olan “Kapitalist sistemler. Başta savaş sanayisini alabildiğince genişletiyor ve zenginleştiriyorlar. Öbür yanda Kapitalist üretim araçlarını ellerinde tutanlar, iyi niyetli de olsalar sistemin gereği ürettikleri ürünlerin karşılığının çoğunu üst düzeydeki ağa babalarına dolaylı yollardan vermek durumundalar. Peki ne olacak, bu kara düzenden nasıl kurtulabiliriz. Tek seçenek var, Türkiye Cumhuriyeti Bağımsız, Demokratik, Laik, Sosyal, Hukuk Devleti yasalarına uyup, isteyerek ve inanarak devleti doğru dürüst yönetebilmektir. Dünyada uygulanan tüm sosyal sistemlerin en güzeli olduğu çok açık bir şekilde anlaşılan bu “Kemalist” düzenin bütün ülkelere örnek olacak nitelikte uygulanması gerekiyor. Yalnız benim toprağım değil, benim vatanım. Yalnız kişisel zenginlik değil, ülkemin zenginliği. Yalnız benim özgürlüğüm değil, ülkemin bağımsızlığı... Bu duygu ve inançla el ele verirse,

bütün dünya bize gıpta ile bakacak, örnek alınacak büyük bir devlet ve toplum olacağız... Ama önce inanıp sonra da, başta gerçek bir toprak reformu ve bir çok alanda toplumun barış ve özgürlüğünün sağlanması içinde yeni düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Tanrı bütün güzellikleri, zenginlikleri vermiş yurduma ve insanlarımıza. Yeter ki bizi yönetenler bu gerçeği görsünler ve de istesinler. Karanlıklar dağılıyor, Şafak ağarıyor güneşin doğması yakındır... Ne Mutlu İnsan Gibi Yaşayıp İnsan Gibi Ölene.⁴⁶⁷

Ali İhsan Aktaş bu anlamıyla da dervişliği çağdaştırmıştır. Sadece deyişlerle iletişim kuran Alevi Bektaşî geleneğinin yazılı kültür bağlamında da ifade edilebileceğini göstermiştir. Bu özelliğinden dolayı, konferanslara katılmakta, ozanlarla dostluklar kurmakta, dernek faaliyetleri içinde bulunmaktadır. Başka bir ifade ile modern olan bütün yapılarla barışık bir halde hizmet üretebilmenin doğru olduğuna inanmaktadır. Derviş Ruhan bu noktada geleneksel dervişlere benzemekte, bazı şiirlerini açık bazı deyişlerini rumuzlu yazmaktadır. Aktarımda iman, samimiyet ve aşka önem vermekte ve böyle bağları sağladığında anlatış ve aktarımı daha kolaylaşmaktadır.

Çağdaş dervişliğe geçişin makbul olduğu dönemde Derviş Ruhan'ın duruşu diğerlerine göre çok farklıdır. Bu farklı duruşun sebebi kendisini Erzurum'da Askerde iken yetiştiren mürşididir. Derviş Ruhan dışındaki dervişler usta çırak ilişkisini sınırlı tutmuş ve bir mürşide bağlanmamışlardır. Derviş Ruhan'dan sonra dervişliğe merak salan herkes çağdaş dervişlerin yönlendirmesine girmiştir. Çağdaş dervişlerden olan Ali İhsan Aktaş derviş Ruhan'ın mürşidi hakkındaki sorumuza değişik bir cevap vermiştir. Derviş Ruhan'ın mürşidinin bir kurmaca olabileceğini şöyle söylemiştir;

*“Biraz gizemliydi Derviş Ruhan, askerlik döneminde birisini anlatırdı. Fakat onunda bir kurgu olduğunu sanıyorum. Bazı insanlar aktiftir, herkes birilerinden etkilenirler, ama üretim yapmasında bu etkinin payı fazla değildir. Kendi daha aktif bir yaşam içerisinde olan insanlar üretirler. Derviş Ruhani, kendi özgün düşüncelerini çok severdi, üretti, doğaçlamalarla ortaya çıkarırdı, bunun içerisinde vecd durumlarında eserlerinin çıktığı da olurdu.”*⁴⁶⁸

Ali İhsan Aktaş aslında bu yorumu ile Derviş Ruhan'a daha üst bir değer verdiğini göstermektedir. Çünkü ona göre Derviş Ruhan aktif bir insandır ve kendi cevherinden güzel hikmetler yansıtabilmektedir. Ona göre Derviş Ruhan bilgileri daha tesirli olsun diye Erzurum'da bir mürşidi kurmuştur. Bunu yalan yapayım diye değil hizmeti daha doğru aktarabileyim diyedir. Fakat bizim çalışmalarımız ve Derviş Ruhan üzerindeki etkisine bakarsak bunun bir kurmaca olması mümkün gözükmemektedir. Çünkü mürşidinden bahsetmesi onun duyulanmasına ve coşkulanmasına sebep olmaktadır. Belki şu söylenebilir. Derviş Ruhan mürşidi ile

⁴⁶⁷ Ali İhsan Aktaş'tan alınan okuyucuları için hazırladığı bir yazılı metin.

⁴⁶⁸ Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş), Amasya - Gümüşhacıköy - Güvenözü köyü, 1935 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Ali İhsan - Yeter Aktaş'ın evinde, 22.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci kısmıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 4. Görüşme.

daha başka iletişim biçimleri ile temas halindedir ve bunun da aktarılması mümkün değildir. Tasavvuf içinde Üveysilik⁴⁶⁹ dediğimiz ekolde mekansal olarak birlikte olmadan his ve rüya yolu ile birlikte olmak diye adlandırdığımız bir yol vardır. Belki de Derviş Ruhan'ın böyle bir iletişimi vardır. Ama İhsan Aktaş'ın da dediği gibi bu nokta çok gizemlidir ve neredeyse kimse net bir bilgiye sahip değildir. Buna rağmen bir müşidi olduğu kesindir, çünkü Derviş Ruhan yöredeki değişime göre çok özel bir görünüme sahiptir, bunun yanında şiirleri diğer yazarlara göre çok güçlüdür. Kendisi önce geleneksel dervişliği çağdaş dervişliğe çevirenlerle birlikte olmuş daha sonra Çağdaş dervişlerin aslolanı ihmal ettiğini söyleyerek kendine özgü bir noktada durmuştur.

Yörede yaşanan değişim rüzgarından Derviş Ruhan'ın yetiştirdikleri de kendini kurtaramamıştır. Derviş Ruhan'ın öğrencileri belli bir bilgi birikimine gelince Derviş Ruhan'dan öğrendikleri eleştirme tarzı ile onu eleştirmişler ve akla uygun gelmeyen açıklamalarında, onun yanlış söylediği kararına varıp, çağdaş dervişlerin söylediklerinin daha akla yatkın olduğunu düşünmüşler ve uygulamışlardır. Kendisi de bir derviş olan Ali Zeytün Derviş Ruhan'ın yetiştirdiği dervişleri hakkında şunları söylemektedir.

*“Yetüştüdüğü aşık derviş; Cumayı ağaynan (Cuma Zeytünlü), Koca Sadık (Sadık Ersoy) var. Bunlara çok emek verdi. Onlara çok çalıştı. Onlara insanlığı yolun kurallarını öğretti. Bunlar Kırca'da olan, başka köylerde de bir sürüsü var. Yemişeni, Çetmi'si, Hacıköy'ünü, Seciye'n'i buralarda bir sürü yar yarenleri var. Aynı İrfani'nin Yanyatan'ın misali bir sürü yar yarenleri mürüdderi var. Hele de yemişende iki tane aşık (Abdullah ve Veli Balcı) yetüştüdüki, meyveleri çekmeyinen tükenmez.”*⁴⁷⁰

Ali Zeytün'ün de dediği gibi Derviş Ruhan Cuma Zeytünlü (Dertli Garip) ve Sadık Ersoy'a (Kul Derviş) çok emek vermiştir. Derviş Ruhan'dan sonraki dervişlerden olan Cuma Zeytünlü ilk zamanlarında Derviş Ruhan'a tabidir daha sonra mistik konuların yorumunda ayrılmışlardır. Bu ayrışma çağdaş dervişliğin popülerleşmesi, Mahzuni'ciliğin artması ile paralel bir zamana denk gelmektedir. Yine Derviş Ruhan'ın yetiştirmelerinden olan Sadık Ersoy, Cuma Zeytünlü'nün fikirlerine eğilim göstermiş. Derviş Ruhan'ı bir gerçek-eren olarak kabul eden Sadık Ersoy çağdaş dervişlerin fikirlerini daha açıklayıcı ve tatmin edici bulmuştur. Bunlarla birlikte ozan ve aşıklar Derviş Ruhan'ın daha sadık takipçileri olmuştur. Muammer Badem, Veli Balcı ve Abdullah Balcı, Derviş Ruhan'ı müşidi olarak kabul ederek en büyük örnekliliği sergilemiştir. Ali Zeytün, Hasan Kurban ise Derviş Ruhan'ı öğretmeni olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Derviş Ruhan ile ilişkileri bazında söz konusu derviş ve aşıkları sırasıyla anlatmak açıklayıcı olacaktır.

Cuma Zeytünlü Kırca köyünde doğmuş gençliğinde cem zakirliğine-aşıklığa heves etmiş ve o dönemde Yemini, Virani ve Fuzuli'den deyişler ezberleyip icra etmiş bir aşıktır. Daha sonraları Derviş Ruhan Kuzalan'da hocalık yaparken, yakın olan köyünden gidip gelerek Derviş Ruhan'ın öğrencisi olmuştur. Derviş Ruhan'la

⁴⁶⁹ Hasan Yüksel – Saim Savaş, Üveysilikten Bektaşiliğe Kitab-ı Cebbar Kulu, Sivas , 1997, 8-15. Süleyman Uludağ, sözlük, 369

⁴⁷⁰ Ali Zeytünlü, 6. Görüşme.

çok sıcak bir gönül dostluğu vardır. Derviş Ruhan’a ait birkaç söylencede söylencenin ana kahramanı olarak geçmektedir. Daha önce yazmış olduğumuz söylenceler içinde bunlardan biri anlatılmıştır. Cuma Zeytünlü “Dertli Garip” mahlasıyla şiirler yazmaktadır. Şiir yönü güçlüdür fakat doğaçlama şiir yazmaz, şiiri kafasında yazar sonra kağıda döker. Az fakat güçlü şiirleri vardır. Derviş Ruhan ile ilişkisi yoğun bir biçimde 1970 yıllarına kadar sürmüş daha sonra Gümüşhacıköy’deki Çağdaş dervişlerin dünyaya bakışları kendisine göre daha makul görünmüştür. Aile ile geçimimi en önemli nokta olarak benimseyen Cuma Zeytünlü, kendisi de örnek bir aile olmaya özen göstermiştir. Geleneksel dervişliğe dair eleştirileri onu, gelenekten koparmıştır. Bu noktadan sonra ilk başta mürşidi olarak kabul ettiği Derviş Ruhan’ı da eleştirmeye başlamıştır. Bu eleştiriler aslında Derviş Ruhan’dan kopuşun da başlamasını sağlamıştır. Bu eleştirilerin içeriğini kimseye anlatmamışlar, kendi aralarındaki ayrışmayı fark edip farklı oldukları yerde birbirlerini kabul etmişlerdir. Aslında burada Derviş Ruhan olağanüstü bir sabır ve anlayış göstermiştir. Kendisi yöredeki hiç kimse hakkında olumsuz bir söz söylememiştir. Herkesin olması gereken yerde olduğuna dair bir hikmetli inancı vardır. Bu olunan yer konusunda da kendisini sabitlemiştir.

Dertli Garip şiir konusunda gerçekten ustadır ve Derviş Ruhan’ı okşayan şiirleri vardır. Bunlardan birini kendi açıklaması ile birlikte almak, hem dünyayı nasıl anladığının görülmesi hem de şiir tarzı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

*“Güvercin donunda gel dedi geldi
Mümin kullarını eline aldı
Daru çeç üstünde namazın kıldı
Hünkar Hacı Bektaş Veli hoş geldin*

*Kadıncık anaya elma getirdi
Nuş etti sultanım aslına erdi
Deşdi ezen gölünde Selmanı gördü
Hünkar Hacı Bektaş Veli hoş geldin*

Dertli Garip’imki Veliden öğren
*Kuşluklayı görüp sevgiyi gören
Alıcı ağacında gönlüne giren
Hünkar Hacı Bektaş Veli hoş geldin*

“Güvercin donunda geldi diyo emme aşık demeye haklı, onu sen nasıl yorumlayacaksın, mazlum donunda geldi, omuzunda heybe, elinde asa, gelirken Erciyes dağında bunun önüne çekemeyenler adam çıkardılar. Bir derviş geliyo onu bu tarafa salmayın diye, Hünkar, ilmiynen onları ikna etti, bunlar biz ilmene güç yetiremedik dediler. Derler ya keramet olarak şahini saldırlar git dut deyi sonra boynundan tuttu Hacıbektaş silkinince boğazından tutup gözleri dışarı fırladı diye. Şahin dedikleri senin gibi benim gibi bir insanıdı, oraya gidiyo Hacı Bektaş sorguya çekiyo, konuşuyo konuşuyo, Hacı bektaş ilimden kültürden başlayınca, o gönderdikleri adamın boğazından başka bir kelime çıkamıyo, hani, hırtlağı sıkıldı

derler. İlimi fazla kültürü fazla, geliyo diyoki, ben diyo onun karşısında bir şey konuşamadımki diyo. Bunun aslı budur”⁴⁷¹

Cuma Zeytönlü şiirlerinde kullandığı her menkıbeye ait sembolün gerçekliğe dayandığını iddia eder. Başka bir ifadeyle her sembol yaşanabilme imkanı olan bir gerçekliktir. Yukarıdaki Güvercin sembolü mazlum anlamına, Darı yığını üzerinde namaz kılmak, kimseyi incitmeden insanların vicdanına hitap ederek konuşmak, Alıç ağacından meyve vermeyi, alıcı olanın ihtiyacını alması gibi açıklamaktadır. Cuma Zeytönlü eski dervişlerinde aslında böyle söylemeye çalıştığını iddia etmektedir. Söz konusu yaklaşım çağdaş dervişlerin ortak yaklaşımıdır. Fakat bazı deyişler vardır ki işaret ettiğı semboller ancak mistik yorumlanır, işte o noktalarda da eleştirel yaklaşırlar. Aslında söz konusu yorumlama çalışmalarını, Derviş Ruhan’da yapmıştır, fakat onun farkı her şeyin akılla anlatılamayacağına dair kanaatidir. Deyişe kıymamak gerekir diye kendini sınırlamak gereğini düşünmüştür. Cuma Zeytönlü’nün kendisine ait bir deyişinin bir kıtasını nasıl yorumladığını örnekleyerek devam edelim.

*“Biz yoğıu bilmeyiz vardan var olduk
Alganın içinde bünyeyi kurdük
Haktan emir oldu dünyaya geldik
Göndermiş cemalı gören övünsün*

Yoğı kim bilir yoğıu, işte bu dediğim noktaları bilmeyenler bilir yoğıu, onlar bütün hak dediğimizi hep havanın üzerinde göstermişler bize, yoğı bunlar göstermişler. Bektaşî vardır, varın içinde yaşamıştır, var etmiştir herkesi. Haktan emir oldu dünyaya geldik derken bir ana dünyaya getüdüğü bir varlığa yardım etmese emretmese hiçbir şey yapamasa haznede bunalı ölür. Ali Hoca’nında (Derviş Ruhan’ın) bir sözü vardır Muhammet’in şefaati gelince diye o budur işte.”⁴⁷²

Cuma Zeytönlü çağdaş dervişler arasında şiirine en hakim kişidir. Diğer dervişlerin yapmadığı bir şeyi yapar, hem şiir yazar hem de bunları açıklar. Açıklarken bu gerçekliğe uygunluk noktasından açıklamalarda bulunur. Cuma Zeytönlü, Derviş Ruhan’dan uzaklaşıp ciddi kopma yaşayan öğrencilerinin başında gelir. Çünkü kendisi Derviş Ruhan’ın en iyi öğrencisi iken çağdaş dervişlik yorumunu daha doğru bulmuş ve o yöne doğru yönelmiştir.

Diğer bir dervişimiz ise Sadık Ersoy’dur. “Kul Derviş” mahlası ile şiirler yazan Sadık Ersoy, yörede Koca Sadık lakabıyla tanınır. Sadık Ersoy, 1943 Kırca köyü doğumludur, 1990 da bir trafik kazası geçirmiş ve belden altı tutmaz olmuştur. Bu halinde tek tutkusu şiir ve muhabbetler olmuş ve dervişlik üzerine şiirler yazmıştır. Sadık Ersoy, Derviş Ruhan’ın ikinci elden öğrencisidir. Daha çok bilgilenmesinde Cuma Zeytönlü etkin olmuştur. Sadık Ersoy, Derviş Ruhan, Kuzalan köyünde hoca iken ona sık gidip gelenlerdendir. Kendisi Derviş Ruhan’la olan ilişkisini şöyle belirtir;

⁴⁷¹ Cuma Zeytönlü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Cuma Fatma Zeytönlü’nün evinde, 23.11.1996 tarihinde yapılmıştır. Teyp Kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 10. Görüşme.

⁴⁷² Cuma Zeytönlü, a.g.g.

“Cuma abi Ali ağamın (Derviş Ruhan’ın) çırağı, bizde Cuma abinin çırağıyız. Ali ağamın bildiğini Cuma abi biliyo, Cuma abinin bildiğini ise biz öğrendik.”⁴⁷³

Sadık Ersoy iyi niyetli bir kişi olması ile çevrede tanınır. Kazadan sonraki durumu onu zoraki yatağa bağlamış ve bu vesile ile muhabbetlerden uzak kalmıştır. Bu esnada kendi kendine bir şeylerle uğraşırken kendi anlatımıyla şiir yazması bir rüya vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu olayı şöyle anlatır;

“Rüyamda Hacı Bektaş Veli’yi gördüm yani, gece gündüz yalvarudum, Yarabbi sen bana gendümden demeyi nasip et diye, ehlibeyte saygımı sevgimi bol et diye yalvarudum yani. Kul Dervüşüm diye son beyitine söyleyecen dedi. Yani, rüyamda Hüncar dedi. Ondan beri “Kul Derviş” diye yazarım.”⁴⁷⁴

Kul Derviş mahlası ile birçok deyiş yazmış olan Sadık Ersoy’un deyişleri doğaçlama değil kalemle yazılma deyişlerdir. Birçok deyişinin konusu bulunduğu durumla, (belden aşağısının felçli olması) ilgili olarak yalvarma ve acıyı dile getirme üzerinedir. Bunların yanında yol üzerindeki bazı mevzuları işlediği de olur. Fakat deyişlerinin tasavvufi derinliği zayıftır. Bu konuda birkaç deyişini buraya almak yerinde olacaktır.

“Bahçedeki gonca güle / Bülbül olup konamadım
Açılmış tomurcuk gülü / Deremedim deremedim

Ben bu candan bezer oldum / Gece gündüz ağlar oldum
Dünya bana zıندان oldu / Sen tabibsin kaldur beni.

Kul Dervüşüm sabır ile / Pirim şahı merdan ile
Bahçedeki gonca güle / Bülbül edip gondur beni.

Yolcu olup yola geldim / Pirim şahı merdan /
Ali yol oğlu yol zefiliyim / Pirim şahı merdan Ali

Erenlerin yolu ince / Yolcu gelir gündüz gece
Cümle nebilerden yüce / Pirim şahı merdan Ali

Fatma ananın yavruları / Meleşir Kuzuları
Cümle erenlerin şahı / Pirim şahı merdan Ali

Kul Dervüşü var eyledin / Yolunda kurban eyledin
Nazar edip dil eyledin / Pirim şahı merdan Ali

İnim inim inliyorum / Gel derdime derman eyle
Gönlüm gülmez gözüm ağlar / Gel derdime derman eyle

⁴⁷³ Sadık Ersoy, 28. Görüşme.

⁴⁷⁴ Sadık Ersoy, a.g.g.

Bir münafık mafeyledi / Ellere gülüş eyledi
Hayatımı maf eyledi / Gel derdime derman eyle

Dünya bana zından oldu / Sancılardan bezer oldum
Sanki ben bir yazar oldum / Gel derdime derman eyle

Kul Dervüşüm biçareyim / Mecnun gibi gezemedim
Eller gibi gülemedim / Gel derdime derman eyle

Sadık Ersoy sanki geleneksel dervişler ile çağdaş dervişler arasında kalmış gibidir. Geleneksel dervişlerin mucizelerine, yeniden doğuşa, tanrısal tecelliye inanır. Bunun yanında çağdaş dervişlerin de geleneksel dervişler gibi düşündüğünü sanır. Bu anlamıyla Sadık Ersoy hem yatağa bağlı hali ile, hem de yola olan iyi niyetli ve eleştirel olmayan kabullenici bağlılığı ile, çok naif bir noktadadır. Ömründe bir çok dervişe hizmet etmiş ve en büyük yakınlığı Derviş Ruhan'dan görmüş, ona bağlanmıştır. Derviş Ruhan'ı çok büyük bir insan olarak düşündüğü için, yol içinde takıldığı konuları abisi gibi gördüğü Cuma Zeytünlü'ye sormayı daha uygun bulmuştur. Sadık Ersoy, bu çalışma içinde dervişlerin değişiminin halk nazarında görünümü hakkında bir bilgi vermiştir. Sadık Ersoy aslında tam bir halk adamıdır ve onun gözünde bütün dervişler birdir, ondan üstün bir konumdadır. O onlara hak gözle bakmakla sorumludur. Onların çatıştığı noktalardan birinin tarafında olmayı seçmek ona göre haddini bilmemektir. Bu noktada dervişler arasında bu değişim yaşanırken, halk nazarında yola safça bağlananlar Sadık Ersoy'un tavrında bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu durumuma uygun bir atasözü vardır. “Eri erden seçen kördür” sözü, yola hizmet eden herkeste bir hikmet olduğunu düşünmeyi salık verir. Yol içindeki dervişleri de kişisel değerlendirme ile yargılamanın yanlışlığına işaret eder.

Derviş Ruhan'ın en yakın dostu ve aynı zamanda öğrencisi olan Hasan Kurban⁴⁷⁵ da söz konusu gelenek için önemli bir kişidir. Hasan Kurban Arapça yazıp okumayı öğrenmek için bir hoca ararken Derviş Ruhan'la yolları kesişir ve çok yakın dost olurlar. Bu süreçte ailecek Derviş Ruhan'ı bir gerçek olarak kabul ederler. Hasan Kurban, Derviş Ruhan'la yaptığı muhabbetlerde pişerek “Zefil Kurban” mahlası ile deyiş söylemeye başlamıştır. Tarz olarak Derviş Ruhan'a yakın olan şiirlerden biri şöyledir.

Dostum dostu nazın yayını çeker / Gönül gözetir ama vurmak istemez.
Sevgi bahçesinin gülünü diker / Alır koklar ama kırmak istemez.

Cemal aynasında kendini gören / Rıza bahçesinin gülünü deren
Sarraftır altunun kıymetin bilen / Alır satar ama çalmak istemez.

Zerrece hak yolu hile götürmez / İcraatsız kişi yol bitiremez
Yükü Cevher olan asla sezdümez / Alır satar emme çalmak istemez.

⁴⁷⁵ Ekler, Resimler, Resim 12: Bani Şaşmaz, Bani Kurban ve eşi Hasan Kurban'ın (Sefil Kurban). Çetmi köyünde, 2007' de çekilmiş resimleri.

Hakikate eren gerçek bellolur / Aşık olan yana yana kül olur
Aynel yakın olan maksudun bulur / Bu fani cihanda durmak istemez.

Aşkın dalgasını çoşa getüren / Gönülden gönüle elma bitüren
Keşkülü elinde himmet yetüren / Kabını açmayana guymak istemez.

“**Sefil Kurbanım**” masum şu gönlüm / Nefsine hükmeyle öldür benliğin
Sana bahşolunan can ile tenin / Aşka yakar nara yakmak istemez.

Hasan Kurban deyiş yazmasının yanında çok da kitap okuyan bir kişidir. İnsan ve onun varoluş sebepleri üzerine kafa yormuştur. Bu anlamıyla 1960'lı yıllarda ruh ve insan hakkında bir çok yayın okumuş ve bunlar üzerine tartışmalar yapmıştır. Fakat gerçek aydınlanmasını Derviş Ruhan vasıtasıyla yaşadığını da anlatmıştır. Görüşmemizde şunları söylemiştir.

“Gümüşlü, Azmi Aziz kütüphaneciydi, Elektirikçi Hakkı, Galip hoca, büyük adamlardı ve ruhçuluk kitapları vardı, onların ruh ve madde diye kitapları vardı orada ayetler üzerinden bu konular açılır tartışılırdı. Orada bunları okumaya çalışır ve tartışırdık. Dünyaya gelip gitmeyi, yeniden doğmayı anlatırlar ve ispatlardılar. Bunlar kitaptan biliyordu, ama Ali ağa (Derviş Ruhan) hakikatten biliyo. Dervişlerin tadı ile o kitapların dadı başka. Dervişler hakikatten bilir..”⁴⁷⁶

Hasan Kurban dervişler arasında çok özel bir örnektir. Gerek eski yazıyı gerek yeni yazıyı okur. Yeniliklerden haberdardır. O kadar ki spirütüalist (ruhçu) bir dernek olan “Metapsişik Tetkikler ve İlmi araştırmalar Derneğinin” yayınları olan “Ruh ve Madde” yayınlarını okumuş ve tartışmıştır. Ama onun aradığı mevzuyu kavraması Derviş Ruhan'ın vasıtasıyla olmuş, aşk ile düşünmek onun vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Hasan Kurban, Derviş Ruhan'ı hiç terk etmeyen nadir dostlarından. Bu sadakat ve sevgisi Derviş Ruhan tarafından da önemsenmiştir. Derviş Ruhan'ın Hasan Kurban'a yazdığı bir deyiş vardır;

*“Sizden ne çeksemde çektiğim bilmem
Duttugum eli yad ele salmam
Nefsimden ölmüşem aşkımdan ölmem
Vadem yetse bile gidip gelenim*

*Candan sevip size demişiz kardaş
Halden bilenlere şah olsun yoldaş
Bize hata suçlu dese de kalles
Hak aşığım sarsmaz asla imanım*

...
*Biladerim dedim bilmem karimi
Gerçek olan boş bırakmaz yerini
Zefil Kurbanı tutup ola varımı
Tutanlara nasihatım sayanım.*

⁴⁷⁶ Hasan Kurban, (Derviş Sefil Kurban) Amasya - Gümüşhacıköy - Çetmi Köyü , 1926 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Çetmi Köyünde Hasan - Banu Kurban'ın evinde, 05.02.2007 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 16. Görüşme.

*“Işık Ruhan” masum geldim giderim
Bir vesile oldu anam pederim
Şahtan himmet alırısam Hü derim
Şaşırtmasın şahım elden dümenim.”⁴⁷⁷*

Hasan Kurban hakkında Derviş Ruhan’ın yazdığı deyiş aslında nasıl bir yakınlığın olduğunu da gösterir. Bu yakınlık aslında ailece bir yakınlıktır. Hasan Kurban’ın eşi Bani Kurban da Derviş Ruhan’ın en sevdiği insanlardan biri olmuştur.

Derviş Ruhan’ın etkilediği bir çok aşık ve derviş vardır. Bunlardan biri olan Ali Zeytün, onun muhabbetlerinde bulunmuş fakat onun dervişi olmamıştır. Çünkü kendisi Kumbabalı İbrahim derviş’in talibidir. Derviş meşrep olduğu ve bir gerçeğe hizmet ettiği için Derviş Ruhan’ı da bir gerçek olarak kabul etmiş ve muhabbetinden çok şey almıştır. Onun deyimiyle Derviş Ruhan “Kaygusuz’dur” çünkü gerçekten de Derviş Ruhan çok derin bir dinginlik halindedir. Bu hal onun hiçbir şeyi önemsemediği şeklinde anlaşılabilir. O sebeple dervişler arasında “Kaygusuz” diye çağrıldığını da kendisinden öğrenmiş bulunuyoruz. Ali Zeytün “*Kaygusuz Işık Ruhan Öğretmenimizdi*”⁴⁷⁸ der. Onun ne kadar yörede etkili olduğunu söyler.

Aşıklar (cem zakirleri) ve ozanlar yanında Derviş Ruhan’ın çok özel yeri olduğu kimseler vardır. Bunlar onun yetiştirdiği aşıklardır. Bu aşıklardan Abdullah Balcı ile Veli Balcı, Gümüşhacıköy’ün Yemişen köyünden olup, geleneksel aşıkların son halkalarındandır. İkisi de usta çırak ilişkisi ile yetişmiştir. Bunun yanında bir gerçeğe hizmet edip bir mürşit terbiyesinden geçmişlerdir. En fazla birlikte oldukları ve nasip aldıkları mürşitleri Derviş Ruhan’dır. Yaklaşık dokuz sene birlikte muhabbetlere gitmişler ve gerçeğin-erenin hizmetini yapmasına yardımcı olmuşlardır. Abdullah ve Veli Balcı kardeştir, babaları Halil ağa diye bilinen yörenin çok önemli bir geleneksel dervişinin sevenidir. Bu aşıklar da söz konusu terbiyeyi babalarından almışlar ve bildikleri oranda, gönüllerinin yettiğince, yola hizmet etmeye çalışmışlardır. Çalışmamızda zikrettiğimiz Derviş Ruhan’a ait söylencelerden birini Abdullah Balcı kendi başından geçen bir olay olarak anlatmıştır.

Derviş Ruhan’ın özellikle son demlerinde yakınlaşan Muammer Badem (Özlemi) de Dervişlik geleneği içinde önemli bir isimdir. Çünkü Muammer Badem diğer adı ile “Özlemi”, Derviş Ruhan’ın kendisinin mürşidi olduğunu söylemekte ve kendisinin usta çırak ilişkisinden geçen son kuşak ozanlardan olduğunu belirtmektedir.

“Işık Ruhan (Derviş Ruhan) benim Mürşidimdir. Çünkü bizim birbirimize gönül bağımız vardı. Kim ne derse desin, nasıl söylerse söylesin. Gönül bağı vardı.”⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Hasan Kurban’ın tarafımıza emanet ettiği şiir defterinden kaydedilmiştir. “Ben bir kulum yalvarım cananım” adlı 96 nolu şiir.

⁴⁷⁸ Ali Zeytünl, 6. Görüşme.

⁴⁷⁹ Muammer Badem, 24. Görüşme.

Muammer Badem, şiir mahlası ile “Özlemi” 1957 yılında İmirler’de doğmuştur. İlkokulu köyde orta okul liseyi Gümüşhacıköy’de okumuştur. Evli ve iki çocuk babasıdır. 1972 yılında Mahsuni Şerif’le tanışmış ve onunla gezmiştir. Usta çırak ilişkisinden dolayı, Anadolu’yu aşıklerle gezmiştir. Derviş Ruhan’la 71-72 yıllarında tanışmıştır. Aktif bir halk ozanıdır. Bu sebeple Hüseyin Çırakman, Feyzullah Çınar, Kul Ahmet, Davut Sülari’yle tanışmış ve yöreleri gezmiştir. Kendisi 1973 den beri şiir yazmaktadır. Yörenin en ünlü halk ozanıdır. Deyişleri, türküleri ünlü sanatçılar tarafından seslendirilmiş bir sanatçıdır. “Değme Felek Değme Telime Benim, Yolun Sonu Görünüyor” gibi türküler onun eserleridir. Gençlik yılları Türkiye’de sol siyasetin egemen olduğu bir döneme rast gelir. Bu dönemde çevresindeki kişiler ateizme ve solculuğa yönelirken Muammer Badem dervişlere yönelmiştir. Bu tavrı dönemine göre çok özel bir tavidir. Ve bu yönelmesi sonucunda sönmekte olan bir geleneğin sonlarına yetişebilmiştir. Bu sebeple Muammer Badem, kendisini “usta çırak” ilişkisinden geçmiş son ozan olarak tanımlamaktadır. Bu konuda şunları söyler.

“1973 den beri de şiir yazmaya başladım. O günden bugüne de yazıyorum. Bunu yapabilmemde ise rahmetli deden (Derviş Ruhan) gibi büyük ustaların payı büyüktür. Geleneği bilen. Her birinden bir şeyler almışım. Anadolu’da usta çırak ilişkisini bilen ozan sayısı 5 kişi kalmış o geleneğinde son halkası benim. Benim yaşımda 50, benden sonra usta çırak ilişkisinden yetişmiş kimse de yok bize “alaylı” diyorlar, alaylı yok kalmadı. Bizden sonrakiler konservatuar çıkışlı artık. Onlar sadece hazırı tüketiyor. Bu kültürün ruhunu taşıyamıyorlar. Bu kültür, sazı çalmak bir marifet değil sazı herkes çalar, önemli olan içeriğinin dolu olması lazım yani o kültürü yaşatabilmesi lazım. Kendisi uğraşsa da gelenekle bağı yoksa bir şey çıkaramaz.”⁴⁸⁰

Özlemi’nin bu yaptığı tespitler çok önemlidir gerçekten de söz konusu gelenekte içerik açısından ciddi bilgisizlikler vardır. Gelenek artık insanların üzerinde herhangi bir şekilde etkili değildir. Özlemi’ye göre Derviş Ruhan çok özel bir insandır.

“Işık Ruhan hakkında söyleyeceğim söz şu, sen madem bunu araştırmak için yola çıkmışsın. Derviş Ruhan Anadolu’da ender yetişen ozanlardan biridir, bunu Gümüşhacıköy’de kimse fark etmedi, ben erken fark ettiğim için kendisini dolu dolu yaşadım. Bugün benim beynimde gezen düşüncelerin çoğunun temel taşı odur. Beynimde gezen öğretilerin temel taşı odur. Çünkü o her zaman hurafeye karşıydı. Yalancıyı, dolandırıcıyı, talancıyı hiç sevmezdi. Sadece insan seven sevici bir insandı, muhabbeti insanı severdi. ‘Senin bildiklerin seninle gitmesin bana öğret derdim’. Anlatırdı. Öğrettikleri şeylerden şunları şunları da sakın konuşma diye tembih ettiği şeyler de vardı. Tembih ettiği sakın konuşma dediği şeylerde var bende.”⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Muammer Badem, 24. Görüşme.

⁴⁸¹ Muammer Badem, (Aşık-Derviş) Amasya - Gümüşhacıköy - İmirler Köyü, 1958 doğumlu, Lise mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkezde, İmirler Köyü Kültürünü Yaşatma Derneğinin Salonunda, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 25. Görüşme.

Muammer Badem çok özel şeyler paylaştığı Derviş Ruhan'ı hayatında doya doya yaşamış olmaktan ve onun gibi bir hazineden doya doya yararlanmış olmaktan dolayı memnundur. Görüşmemiz esnasında anlattığı ve Derviş Ruhan'la aralarında kararlaştırdıkları bir mezar ziyareti ritüeli çok ilginçtir. Derviş Ruhan, içki içmeyi geleneğe göre söyleyecek olursak “demlenmeyi” severdi. Bu özelliği onu geleneksel dervişlere benzeten en önemli göstereni idi. Derviş Ruhan ‘Özlemi’ye’ şöyle bir vasiyet bıraktığını ‘Özlemi’ bize şöyle nakletmiştir:

*“Bana şunu derdi, ‘mezarıma gelece, rakını içecen bir dublede benim mezarıma dökece. Ben onu yaptım gittiğimde de yaparım. Bana mürşidin kim diye sorduklarında anlatırım, buraya gelirlse mezarına götürürüm, orada muhabbet edilir ben bir duble rakıyı mezarına dökerim bana sorarlar ‘ne yaptın’ diye bende ‘o bana onun vasiyeti onu yerine getirdim’ derim. ‘Bana geleceksin, arkadaşlarınla oturacaksın, muhabbetini edeceksin, bana da bir tane dem dökeceksin’ derdi.”*⁴⁸²

Muammer Badem insan olarak eşsiz gördüğü Derviş Ruhan hakkında bir deyişi vardır. Bu deyişte Derviş Ruhan ve ait oldukları yol hakkında bilgi verirken kendisine aşk dolusunu veren mürşit olarak da Derviş Ruhan'ı göstermektedir. Deyiş şöyledir:

*“Harabat ehlinden vahdet şarabı
Doldur da ver içelim Ali baba
Münkir ne bilir gönülde turabı
Doldur da ver içelim Ali baba*

*Biz içer kanarız engür suyundan
İkrarımız vardır Ali soyundan
Sakisi Alidir Kefser suyundan
Doldur da ver içelim Ali baba*

*Bizim şahı merdan Alimiz vardır
Hünkar Hacı Bektaş Velimiz vardır
Balım Sultandan da dolumuz vardır
Doldur da ver içelim Ali baba*

***Özlemi’yim** ikrarımız var uluya
Başımız bağlıdır imam Aliye
Zehir içsek de sayarız biz doluya
Doldur da ver içelim Ali baba”*⁴⁸³

Derviş Ruhan dervişlik geleneği içinde geleneksel dervişlik ile çağdaş dervişliğin tam arasında kalmış bir durumdadır. Gittikçe mistisizmden arınan dervişlik geleneği kendisini çağdaş dervişlikle yeniden uyumlu bir hale getirirken aslında geleneğin sönmesine de engel olamamıştır. Çünkü elma ile armudun karşılaştırılmasına dönen süreç, dervişlik geleneğini mistisizmden arındırarak dervişlikten uzaklaştırmıştır. Sonuçta mistik özelliği olmayan bir inançta yavaş yavaş

⁴⁸² Muammer Badem, 25. Görüşme.

⁴⁸³ Muammer Badem, 24. Görüşme.

içeriği boşalarak değişmiştir. Kendilerini Çağdaş derviş olarak sayabileceğimiz, Ali İhsan Aktaş, Cuma Zeytünlü, Ali Zeyt nl , Kuzalan'lı Bilal, Piriçci Yusuf, Kuzalan'dan Bayram Baba, Kargalının Ahmet, Piriçci Hasan, Manicinin Ali ve Aşur Söylemez deyiş açıklamaları ve yorumlamalarına dayanan bir sistem geliştirmişlerdir. Bu tarz bir dervişlik özellikle dernekler düzeyinde kurumsallaşmış yapılarca çok rahat kabul edilebilecek bir dervişliktir. Derviş Ruhan ise başta  ağdaş dervişlerin eleştirilerine sıcak bakıp onları desteklemiş olsa da, daha sonra itikat ve imanının yıpratıldığını ve aşkın olanın devreden çıkarıldığını düşünerek, söz konusu süreci eleştirmiş ve birkaç kişi dışında etrafındaki bir çok derviş tarafından da eleştirilmiştir. Buna rağmen Derviş Ruhan doğru bildiğı yoldan sapmamış ve belki de geleneksel dervişliğı inançları ile birlikte yaşatmıştır. Derviş Ruhan usta bir şair olduğı için bu sıkıntıları da çok iyi dile getirmiştir. Derviş Ruhan böyle bir ortamda insanlara doğru bildiğini aktarmaya yönelik muhabbetler düzenlemekten vazgeçmemiş, Hasan Kurban, Abdullah Balcı, Veli Balcı, Sadık Ersoy ve Muammer Badem gibi değerlere de rehberlik etmiş başka bir ifadeyle 'gerçeklerin katarına' katmış kişisel gelişmelerinde yardımcı olmuştur. Bu yardımcı olmak kişisel anlamda etkili olmuş olsa da bütünsel olarak yol ve dervişlik geleneğı ciddi erozyonlara uğramıştır. Bu durumlar sebebiyle ortadan kalkmakta olan bir gelenek olarak dervişlik hakkında önemli belirlemeler yapmak mümkündür.

4.2.3. ORTADAN KALKAN BİR GELENEK OLARAK DERVİşLİK

Alevi Bektaşi dervişleri, Cumhuriyet devriminin yarattığı hızlı değişime gönülden destek vermiş ve değişimden etkilenmiştir. Devrim öncesinde toplumda bilgi aktarma, metapsişik yardım, şıfa gibi bir çok işleve sahip olan dervişler söz konusu dönemde işlevsiz kalmışlar, toplumun işleyiş mekanizmasının değişmesi ile de etkisiz kalmışlardır. Modern hayat, rasyonel organizasyonu ve bunun içinde yaşayacak olan, rasyonel insanı zorunlu kılmıştır. Bu rasyonelleşme, sekülerleşme ile birlikte bireyselleşmeyi ortaya koymuş, sonuçta geleneksel roller değerini kaybedip kıymetsizleşmiş yerine yeni sınıfsal yapıya uygun rol ve yapılar geçmiştir. Seküler, rasyonel insan tipine dayanan modern insan, eski sosyal kategorileri sorgulamıştır. Söz konusu sorgulama sonucunda, ruhsal insan olan dervişler toplumda en alt konuma d ş m şlerdir. Aşık, ozan ve dede gibi, gelenek içinde bulunan diğer makamlar bir şekilde sistem içinde bir yer bulmuştur. Başka bir ifadeyle modernleşen toplumda aleviler de modernleşmeye çalışmıştır. Bu modernleşme  ağdaşlaşma anlamında bir hakikat olarak kabul edilip değişim gerçekleştirilmiştir. Alevi Bektaşi geleneğinde dervişliğin  nemsizleştiğı bu s rec  aslında Alevi-Bektaşilikten ruhsallığın ayrıştırıldığını bir süreçtir. Bu s rec  sonunda ruhsal yönü zayıflamış olan Alevilik, sabit sembollere ve gösterilere dönüşmüştür. Aleviliğin Batını yönünü temsil eden dervişler ortadan kalkarken, aleviliğin zahiri boyutu ve kurumsal yapıları gelişmiştir. Değişim örgütlü toplumun gereklerine uygun bir biçimde gerçekleşmiştir.

Dervişlik Alevi Bektaşi geleneğinde ruhsal öğretinin hem  ğretildiğı hem de taşındığı ana kanaldır. Bu ana kanal toplumsal değişmeye paralel olarak hızlı bir

biçimde değişime uğramıştır. Eski sosyal hayatta işlevsel bir tip olan dervişler günümüzde ortadan kalkmaktadır. Ali Cemal dede bu dervişler hakkında şöyle demektedir.

*“Derviş nedir diye söyleyebileceğimiz bir şey yok onun için bende bu derviştir diyemiyorum. Kendini belli bir inanca adanmış mağaralarda yaşayan sakallı insanlar vardı. Bizim ustalarımız o sakallılardı, belli inançları vardı, onlar hiç okul okumamışlar, biz onlarla otururduk sabaha güneşin nasıl açtığını bilmiyorduk, ama onlarda kalmadı.”*⁴⁸⁴

Tarıma bağlı üretim yapan köy toplumlarının içinde ruhsal olanla doğrudan temas kurabilen bir güç unsuru olarak toplum içinde işlevsel bir niteliğe sahip olan dervişler modern toplumda benzer işlevleri yerine getiremediler. Çünkü dervişlerin etkin olduğu dönemde, dervişlerin metapsişik yetenekleri olduğuna inanılır ve o yönde gerek tabiat unsurlarını yönlendirmesi, gerek sosyal ve ruhsal alanda etkili olması beklenirdi. Bu konuda dervişin etkisini ‘yare sarmak’ olarak tanımlayan Ali Zeytün şunları söylemiştir.

*“Bir sürü dede, derviş varıdı amma her tabip yara saramaz. Her dervişüm diyen yare saramaz, emme bahsettiğimiz dervişler yare saran dervişlerdi. Mesela nasıl yare sarar. Hanım belinden yürüyemiyodu, Yanyatan’ın yanına vardım, duasını etti, Sabah yürüyerek aldım. Yare sarmak budur yani.”*⁴⁸⁵

Olağanüstü özelliklerle donanmış olarak kabul edilen dervişlerin, deyiş söyleyerek bilgilendirme, şifa yaparak sağaltım, geleceği görerek hayata hazırlık, dilekleri kabul ederek kişilere imkanlar sağlama, reenkarnasyon (ruh göçü) ve ölüm hakkında bilgilendirerek öte alem bilgisi verme gibi işlevleri vardı. Fakat bu işlevler toplumun işleyiş mekanizmasının değişmesi ile ters yüz olmuşlardır. Toplumun değişim yönü ve artık insandan beklentileri farklılaşınca dervişler insanlar üzerinde hurafeler yaratan ve halkı kullanan istismar eden insanlar olarak anlaşılmıştır. Bu durum dervişlerin kendilerini sosyal hayattan çekmelerine neden olmuştur.

Yaşananlar modernleşmenin getirmiş olduğu zorunlu bir değişimdir. Modern hayat rasyonel organizasyona ve bunun içinde yaşayacak olan rasyonel insanı zorunlu kılar. Bu rasyonelleşme, sekülerleşme ile birlikte bireyselleşmeyi ortaya koyar ve seküler bireyin de inancı bireysel olur. İnançın ve hayatın bireyselleşmesi toplumsal zorunluluklarda da değişimi beraberinde getirir. Örnek vermek gerekirse geleneksel dervişler için aile ve aile ile uyum içinde olma çok önemlidir. Onlara göre kadın ve erkek rolleri çok açıktır ve herkes buna uymak zorundadır. Fakat toplum bireyselleşince yol içinde de aileye karşı değerlendirmelerde değişim başlamıştır. Aşağıya alacağım alıntılar aynı konuya iki farklı bakış açısını yansıtmaları bakımından çok önemlidir. Derviş ve ailesi hakkında bir soru soruyoruz cevaplar şöyle:

⁴⁸⁴ Ali Cemal, (Aşık Ali Cemal, Dede, Dertli Cemo), Tunceli Mazgirt, 1941, İlkokul mezunu. Kayıt; Ankara Dikmen’de, Ali Cemal Dede’nin evinde, 02.02.2007 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 2. Görüşme.

⁴⁸⁵ Ali Zeytünlül, 6. Görüşme.

“Ali Zeyt nl : Derv   ailesi ile birlik olmadıktan sonra, kimseye sözünün tesiri olmaz. Derv  liği de geçerli olmaz. Derv   im diye piyasaya çıksa, herkes derki “ula evde hanımına haber anadamıyo gelmiş burada derv  lik yapıyo, derv  lik satıyo” derler. İlk başta, Aleviliğin, dedeliğin, derv  liğin temeli ailede ba lar. Aile yaşantısı, bir olması, iyi olması, herkese örnek olması gerekir.”⁴⁸⁶

“Caner I  ık: Derv  lerin eşleri ve çocukları ile ilişkisinde de bir örneklik teşkil etmesi gerekmezmi, e lerle derv  lerin arası nasıldır?”

Ali İhsan Akta : Orası biraz zayıf oluyor, bunun nedeni, her zaman Ali’nin karşısına Fatıma ge miyo, Veli’nin karşısına da Kadıncık ana geçmiyor. Anadolu’yu temsil eden kadıncık ana. Ama hepsi de şanslı değil. Örneğin Atatürk’te şanslı değil. E leriyle birliktelikte çok güçlü sözler söyleyemiyorum. Bireysel farklılıklara bağlı.”⁴⁸⁷

Görüldüğü üzere geleneksel derv  lere hizmet etmiş bir derv   seveni – derv   olan Ali Zeyt n aile yaşantısını derv  likte önemli bir kural olarak kabul ederken, kendisini  ağda  derv   – aydın olarak tanımlayan Ali İhsan Akta  bunun çok önemli olmadığını söylüyor. Aslında bu yorum farkı, bireyselle menin çok önemli bir göstergesidir. Çünkü geleneksel anlayışlar bireysel farklılıkları sapma olarak değerlendirirken, modern toplumlarda farklılıklar kişisel özelliklere d n  r. Bireyselle me yine geleneksel derv  lerin dünyasını iyi bilen Ali Zeyt n tarafından şöyle ele tiriliyor:

“Biz ne yapıyoh ağalığa seğirdiyoh. Aslında Kul Fakır kerem sahibi ne demiş biliyonmu, sen talip ol çok i  vardır taliplikte demiş. Bizler, ben bunu başkasına değil de kend me konu uyom. Bizler talipliğe değil de, derv   l ğe, arifliğe, ustazlığa seğirdiyoh. Aslında biz talip olsak, aşağı insek, bir ağaya hizmet etsek ağa bunun zerresini zay etmez.”⁴⁸⁸

Bireyselle me  n plana çıkınca, kişiler yol içinde kendisini göstermeyi arzu etmişlerdir. Bildikleri ve yetenekleri ölçüsünde yol üzerinde görünmeye  alı ınca da yukarda eleştirilen şekilde bir görüntü ortaya çıkmıştır.

Geleneksel derv  likte marifetini saklamak, gizlenmek bir erdemken modern zamanlarda kendisini göstermek normalle mi tir. Bu normalleşme gerçekten alçakgönüllü olanların görünmemesine sebep olmuştur. Bu görünür olmayı isteyip istememedeki tercihte belirleyici olan şey, kişinin kendine değil yola inanmasıdır. Yola inanan derv  ler kendilerini bir bütünün aciz parçası olarak hisseder ve kendini göstermeyi gerekli görmez. Fakat kişi kendi vurgusunun peşinde ise hissettiği, düşündüğü her şeyi gerçekleştirmek ister. Böyle bir anlayış yola dair inancın zayıflaması ve derv  lerin çok önem verdiği “ tikat”ın ortadan kalkmasına yol açmıştır.  tikat aynı zamanda bilimsel d       açısından da yanlış olarak kabul edilir. Bilim bir şeye inanmanın yerine farklı bilme metotları  rerir. Bu bilme yolları ile  ağda  olunacağı kabul edilip, öyle bilgilenme çalışmaları yapılır. Bu bilgilenme

⁴⁸⁶ Ali Zeyt nl , 6. G r   me.

⁴⁸⁷ Ali İhsan Akta , 3. G r   me.

⁴⁸⁸ Ali Zeyt nl , 6. G r   me.

değişimine bir örnek verecek olursak; deyişlerin muhabbet aracılığı ile aktarılması ve insanların bilgilendirilmesi yerine bilimsel bilgiler ile anlamlar oluşturarak, iletişim araçlarının imkanları ile bilgiyi paylaşmak söylenebilir. İletişim araçlarının gelişmesi ve muhabbetin yokluğu konusunda Dilaver Şaşmaz'ın sözleri önemlidir:

*“Evvelki muhabbetler bir başkaydı, şimdi yoh, dinemeyi biliyoduk nasıl güzeldi. Acap televizyondan mı. Radyoyu diniyon ondan ayrı alıyon televizyonu diniyon ayrı alıyon.”*⁴⁸⁹

Gelişen kitle iletişim araçları insanları başka bir şekilde etkiledi. Dervişlerin ruhsal bilgiyi aktarmakta en önemli ortam olarak gördükleri muhabbetler ortadan kalktı ve derviş de, seveni de yalnızlaştı. Bu konuda Muammer Badem Derviş Ruhan'ın son dönemleri hakkında “bilgiyi aktaracak insan bulamıyordu” diyerek önemli bir tespit yapmıştır;

*“Işık Ruhan'ın omuzlarında olan yük, bildiklerini insanlara aktaramama yükü, omuzlarındaki yük bu. Kendi bilgisi çok yüksek buralarda da o bilgiyi aktaracak insan bulamıyor o zaman yük artıyor.”*⁴⁹⁰

Yukarıda Dilaver Şaşmaz muhabbetin yokluğundan şikayet etmekte, Derviş Ruhan'da bilgisini aktaramamaktan, fakat buna rağmen birbirine bu kadar ihtiyacı olan insanlar çok nadir bir araya gelebilmişlerdir. Kitle iletişim araçları yaygınlaşmadan önce bütün kış döneminde köylerde muhabbet yapan Derviş Ruhan, hayatının sonlarında neredeyse tamamen yalnız kalmıştır. Aslında bu sadece kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve muhabbetin yokluğuyla değil, bütünsel bir değişimden, yeni toplumsal yapı içinde geleneğin değersizleşmesi ile de ilgilidir. Başka bir ifadeyle, toplumdaki değişimler toplumdaki ana sınıfsal yapıyı da değiştirmekte olup, geleneksel roller değerini kaybedip kıymetsizleşmiş, yerine yeni sınıfsal yapıya uygun değerler ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse geleneksel dervişlerin etkin olduğu dönemde bir köyün birlik içinde olması en önemli değerdir. Günümüzde ise, muhtarlık seçimleri ve bu seçimlerdeki rakip olmalar, köyleri birkaç parçaya bölmüştür.⁴⁹¹ Bu sebeple köylerde sağlam bir birlik sağlanması neredeyse hayal olmuştur. Böyle bir ikilik durumu geleneksel dervişler tarafından çok rahat çözüme kavuşturulabilirken, günümüzde herkese yakın duran bir referans çerçevesi sağlayan kişilik bulunmamaktadır.

Değişimin yönü modern olana dairdir ve modernizmin insan tipi seküler rasyonel insandır. Bu insan kerameti, olağanüstülüğü, metapsişik deneyimleri eleştirel olarak değerlendirir. Eleştirel değerlendirme geleneksel dervişlerin bulunduğu yapıyı çok etkilemiştir. Çünkü söz konusu dervişlerin kendileri ve ona inananlar olağanüstülükle yoğrulmuş bir anlam dünyasına sahiptir. Bu konuda çağdaş dervişler ilk zamanlarda yoğun etkinlik göstermişlerdir. Hatta Derviş Ruhan ile Ali İhsan Aktaş bu eleştirel düşünebilme halleri ile tanışık olmuşlardır. Bu konuda İhsan Aktaş şunları aktarır;

⁴⁸⁹ Dilaver Şaşmaz, 13. Görüşme.

⁴⁹⁰ Muammer Badem, 25. Görüşme.

⁴⁹¹ Sadık Ersoy, 28. Görüşme.

*“Eski dervişler yazılı kaynaklara önem vermedikleri için. Biz kendimizi kurar yanlışları da görmeye çalışırdık ve görürdük de. Onu bir şekilde yansıtmaya çalışırdık. Onun için de biz eleştiriye uğrardık. Onun için Ali Hoca (Derviş Ruhan) da bende bunlar itikatsız insanlar gibi eleştiriye uğrardık.”*⁴⁹²

Buradaki eleştiri aslında değişimin yönünü göstermek ve dervişliği gerçekliğe göre yeniden inşa edebilmek gibi iyi niyetle yapılmış bir eleştiridir. Bu anlamıyla geleneğe eleştiriye katmak yeni bir şeydir. Bu konuda İhsan Aktaş şöyle devam eder;

*“Bence eleştiri severek yapılabilirmeli, yanlış düzeltmek için yapılmalı, onu küçük düşürmek, rencide etmek için değil. Bir insanın açığını bulup lanse etmek için değil, hatayı düzeltsin diye eleştirmek gerekir. Zaten karşıdaki hatasını düzeltir. Benim bakış açımda bu var. Buna toplumu dinselleştirmeden, mistisizme götürmeden canlı tutabilmenin bir yolu diyelim.”*⁴⁹³

İhsan Aktaş toplumun mistisizmden uzaklaşmasını arzularken Derviş Ruhan eleştiriye aynı anlamda kullanmamıştır. Fakat eleştiri, belli bir noktadan sonra çağdaş dervişler tarafından, sürekli kullandıkları bir yöntem olmuş ve geleneksel dervişliğin neredeyse bütün kategorileri sorgulanmıştır. Derviş Ruhan ise hem akıl hem imanla nasıl gidilebilir, onun yolunu aramaya çalışmış ve gün geçtikçe geleneksel dervişlere benzemiştir. Geleneksel dervişler, geleneksel kültür içinde etkin kişilerdir, Derviş Ruhan’ın böyle bir etkinlik içinde olması toplumun değişmesi sebebiyle mümkün değildir. Bu sebeple Derviş Ruhan, iki yönlü bir görünüm içinde olmuştur. Söz konusu durum hakkında Muammer Badem’in sözleri önemlidir:

*“Işık Ruhan gündüzleri derviş gurubuyunan oturmazdı. Onun görüştüğü insan azıdı. Dervişlerle oturmazdı, şurada bir kahve var orada oturur, genelde oyun oynardı. Saat dördü geçerekten eve giderdi. Ekseriye gündüzleri kahvede oturu sohbet eder ve taş oynardı. O asıl sohbetini evinde yapardı. O taş oynadığı adamlarda onun nasıl bir adam olduğunu bilmezdi. Ben bazen yanlarına sokulur yanınızdaki adam kim diye sorardım bilmezlerdi. Gümüşhacıköy’de bir sürü adama sor Ali hocanın bu özelliklerini bilmez. Bunu ben gündeme çıkardım.”*⁴⁹⁴

Kendisinin bu tanınmadaki etkinliğini ön plana çıkaran Badem önemli bir bilgi vermektedir. Bu tarz dervişler zaten kendilerinde ne olduğunun bilinmesinden memnun olmazlar, hayata karışabilmek onlar için en doğru olandır. Geleneksel dervişler üzerinde, halkın beklenti yönünde, baskıları fazla olduğu için kendilerini gizleyememişlerdir. Fakat günümüzde her değerın yeri değiştiği için dervişler de en alt kategoride yerlerini gönüllü olarak almışlardır. Önceleri eleştirel düşünce ile geleneksel olanı eleştiren Derviş Ruhan, daha sonra bazı inançlar konusunda ayrılmış ve geleneksel dervişlere yakın görünmüştür.

Eleştirel değerlendirmek eski sosyal kategorilerin sorgulanması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu sorgulanma gelenek içindeki farklı statülere farklı işlevler yüklemiştir. Bu statü paylaşımında ruhsal insan olan dervişler en alt konuma

⁴⁹² Ali İhsan Aktaş, 3. Görüşme.

⁴⁹³ a.g.g.

⁴⁹⁴ Muammer Badem, 24. Görüşme.

düşmüşlerdir, bunda dervişlerin rasyonel düşünce ile yer yer yaşadıkları tezatlıklar da etkilidir. Örnek vermek gerekirse daha önce Tanrısal bir vecd ile dengesiz davranışları hoş görülen meczuplar sosyal hayat dışına itilmiştir. Sokaklar, hastaneler ve hapishaneler söz konusu sistem dışı gibi görülen insanlar için yeni mekanlar olmuştur. Bununla birlikte geleneğin içinde olan aşıklar, zakirler, dedeler gibi unsurlar sistem içinde başka işlevler kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Aşıklar ve ozanlar bu değişime en rahat uyum sağlayan meslek grubu olmuştur. Nefeslerin bilgi kaynaklığından çıkması ile aşıklar ve ozanlar sistemin ihtiyaçları doğrultusunda halk şiiri tarzında şiirler yazarak sistem içi bir dönüşüme ayak uydurmuşlardır. Daha önce derviş olarak kabul edilen eren ve gerçek olarak inanılan deyiş yazarlar, sistem içinde yer bulamazken, kendi ismi ile çağdaş konuları anlatan şiirler yazan, saz çalma becerisi olan, sesi güzel olan aşıklar sistem içinde bir yerlere gelmişlerdir. Bu süreç hakkında örneklerle bazı belirlemeler yapmak yerinde olacaktır. Geleneksel dervişlere bağlı sevenler için dervişlerin deyişi kutsal kelimadır ve onlar için her kelime çok değerlidir. Bunu dile getiren Hüseyin Zeytünlü şöyle der:

*“Gerçeğin kelimasını ezmeyecen harfî harfine iletmek lazım duyurduğu kişiye öyle duyuracan. Oda güzellik. Alış verişçiler çok kar ediyö. Ben alış verişçiyim ağa malı alıp satıyom.”*⁴⁹⁵

Kendisi ağa malı alıp satıyorum diye kendini tanımlarken, aslında bu şiir yazma işinin ne kadar ciddi bir iş olduğunun vurgusunu yapmaya çalışıyor. Bu ciddiyet, kaynağını kutsal olarak algılamaktan kaynaklanan bir ciddiyettir. Başka bir ifadeyle yetkin olmadan, söze can vermeye çalışmak kutsiyeti bozmak gibi bir şeydir. Bu konuda yine aynı kişi böyle şiir yazarlar hakkında; *“imla imlayı tutmuyo, sözler birbirini sevecen kavramıyor”*⁴⁹⁶ diye eleştirir. Bunun yanında kendisi de bir ozan olan Muammer Badem Derviş Ruhan’la diğer çağdaş dervişlerin farkından bahsederken Derviş Ruhan’ın ruhsal üretici olduğundan dem vuruyor:

*“Onlar (çağdaş dervişler) bir deyiş üzerine konuşurlar. Mana üzerine mana söylerler, mana üzerine mana söylerler öyle gider. Yeni bir şey yok. Ürettikleri bir şey yok. Ama Ali hoca (Derviş Ruhan) üretici, o zaman onun ürettikleri onlara ağır geliyor. Ali hocadan dışarı kaçmaya çalışıyorlar. Adamın altında ezildikleri için kaçmaya çalışıyorlar.”*⁴⁹⁷

Geleneksel dervişlik dönemi ile, günümüz arasındaki en önemli farkı tespit eden Ozan, aslında yolun değil, kişisel vurgunun nasıl öne çıktığının belirlemesini yapıyor. Durum böyle olunca, kişiler kendi sınıfsal imkanlarına göre yol içinde kendini daha üst bir konumda var etmeye çalışıyor. Değişim devam ederken, Aleviler arasında derviş ve dedelerin üstlendiği, dini ve sosyal yaşama dair nasihatler verme işlevi, eğitim kurumlarına ve aydınlara bırakılmış oluyor. Daha sonra bu işlev alevi toplumunun lideri vasfı ile dedelere tekrar dönmüş, fakat bu süreçte dervişler işlev dışında kalmıştır. Bunun gibi dervişlerin daha önce etkin olduğu, fakat süreç içinde, toplum içinde, tamamen etkisizleştiği bir çok işlevleri olmuştur.

⁴⁹⁵ Hüseyin Zeytünlü, 19. Görüşme.

⁴⁹⁶ Hüseyin Zeytünlü, 18. Görüşme.

⁴⁹⁷ Muammer Badem, 24. Görüşme.

Modernleşen toplumda Alevilikte modernleşmeye çalışmıştır. Bu modernleşme sürecinde geleneğin en görmezden gelinen yapısı dervişlik ve erenliktir. Bunun dışında Alevi Bektaşilik modern kurumsallaşmasını yaparken, kendi unsurları içinde bir yapılaşmaya gitmiştir. Dedeler inanç ve din boyutunun öne çıkması ile önem kazanmış, geleneğin kurumsal bir dine dönüşmesinde aracı olmuşlardır. Dernekler vasıtasıyla, sivil toplum hareketi bazında kurumsal Alevilik işler hale gelmiştir. Bu işleyişin çıktıları farklı organizasyonlarla kendini göstermiştir. Bu süreçte ozan ve aşıklar önem kazanmış, konser organizasyonları ile insanlara bir coşkunluk yaşatılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte her şey büyük gösterilere dönüşmüş ve semboller üzerinden bir Alevilik aktarılmaya başlanmıştır. Söz konusu süreçte, Batını olan ve tamamen ruhsal gerekçelerle hareket eden dervişler, sistem içinde hareket olanağı bulamamıştır. Gerek inançları gerekse algılayışları çağa uygun olarak görülmemiştir. Dervişliğin önemsizleştiği bu süreç, aslında Alevi-Bektaşilikten de ruhsallığın uzaklaştığı bir süreçtir. Söz konusu ruhsallıktan, özünden uzaklaşan Alevilik tasavvufu olmayan İslam gibi, sadece ritüel ve bazı inanç unsurlarının gösterilmesinden ibaret sembollere bürünen bir anlayış biçimine dönüşmüştür. Bu durum, Alevilik açısından Nasreddin Hocanın bindiği dalı kesip, daha sonra düşmesinin anlatıldığı fıkrasındaki pozisyona karşılık gelen bir durumdur.

Geleneksel dervişlik günümüzde ortadan kalkmıştır. Farklı derviş tipleri ortaya çıkmış olsa da dervişler asıl onlara anlamını veren sosyal şartlardan yoksundur. Herkesin kendi merkezinde dünyayı algılaması ve bunun gerçek olduğu kabulünün ortak olarak paylaşıldığı bir çağda, ruhsal olarak Tanrının tezahürü olarak birini kabul etmenin ne kadar güç bir durum olduğu anlaşılabilecektir. Dervişler ruhsal insanlardır ve bir sürü olağanüstü yeteneğe sahip olduğuna inanılır. Bu olağanüstülük onlara göre kendilerini toplumdan ayıran bir özellik değil topluma karşı sorumluluk duyuran bir bütünleştirici vasıftır. Fakat günümüzde bu tarz inançlar artık iyice terkedilmiş veya bireyselleşmiştir. Olağanüstülük eleştirildiği gibi insanlar tarafından artık sahtekarlıkla eş değer gözükmektedir. Bu algılayış da dervişlerin hayat alanından kendilerini çekmelerine neden olmuştur. Dervişlerin boşalttığı sosyal alanlara yine geleneğin içinde olan bir unsur dolmuştur. Sistemin tanıdığı olanaklar çerçevesinde yeni işlevler yeni unsurlar tarafından yerine getirilmiştir. Modernizmin bir gereği olan rasyonel organizasyon ve rasyonel insan, derviş tiplemesinin çok uzağındadır. Derviş aşk ehlidir, Yaratıcıya bağlıdır, her an dünyayı terke hazırdır. Bu ve benzeri anlayışların günümüz dünyasında ne kadar aykırı fikirler olduğunu düşünürsek, aslında dervişliğin niye ortadan kalktığını da anlamak güç olmayacaktır. Modernizm birey merkezli bir duygu dünyasına olanak tanırken, sosyal alanı materyalistçe organize etmiştir. Bu materyalist algılayış dervişlerin tamamen ruh'a göre algılayışlarının tersidir. Bu sebeptir ki dervişler söz konusu değişim sürecinde en önce ortadan kalkan grup olmuştur. Gelenek içindeki bir çok unsur değişime ayak uydurabilmişken, geleneksel dervişler ayak uyduramamıştır. Dervişler içinde günümüz şartlarına uyumlanmayı başaran bir grup vardır. Bunlara çalışmamız boyunca çağdaş derviş adlandırması ile hitap ettik. Bu dervişler uyum sağlarken fazlasıyla materyalistleşmişlerdir. Mistisizmden arınma adına eleştirel yorum yapan aydınlara dönüşmüşlerdir. Bozulan sınıfsal yapı geleneği değersizleştirmiştir. İtikatı hurafe olarak kodlamış, deyişleri ise kutsallıklarından

arındırıp birer sözlü gelenek metnine dönüştürmüştür. Bunların yanında yeni ortaya çıkan kurumsal yapılar Alevi Bektaşî geleneğine yeni bir yön vermiştir. Bu yeni yönde, en kıyıda köşede kalanlar erenler olarak, gerçekler olarak, adlandırdığımız, Aleviliğin ruhsal ana kanalı olan dervişleridir. Söz konusu görmezden gelinen ve rasyonel algılayış biçimine tam manası ile uyamayacak olan dervişler, ortadan kalkan bir gelenek olarak görünmekte, ve Alevi-Bektaşîlik, kökünü kadim zamanlardan alan ruhsal etki ve ruhsal gücünü dervişlerin ortadan kalkmasıyla birlikte kaybetmektedir.

5. BÖLÜM: Derviş (Işık) Ruhan'ın Şiirleri ve Şiirlerin Analizi

5.1. Derviş Ruhan'ın Şiir Anlayışı ve Şiirleri

5.1.1. Derviş Ruhan'ın Şiir Anlayışı.

Alevi Bektaşî Dervişlik geleneğinin içindeki bir derviş olarak, Derviş Ruhan için şiir (deyiş) sadece mısraların ahenkli birleşimi ve imgelerin ustalıkla kullanıldığı bir eser değildir. Şiir her türlü bilginin aktarımını sağlayan vasıtaadır. Bununla birlikte şiir kutsal olanla kurulan bağlantının bir delilidir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu gelenekte şiire, bu mistik işlevi yansıtmak adlandırmalar verilmiştir. Bunlar “Deyiş, Deme, Kelam, Delil, Nefes” dir. Derviş Ruhan bu kutsallık anlayışı içinde şiirlerini yazmıştır. Çoğu zaman doğaçlama olarak söylediği şiirler, bir vecd halinin ürünüdür. Bu sebeple derviş için şiirleri, onun ‘gerçek’ olduğunun ‘delil’idir. Bu adlandırmaların gelenek içindeki anlamları üzerine düşünerek, şiir tasavvurunu ortaya koymak mümkün olacaktır.

Şiire verilen isimlerin en yaygını olan “Deyiş” söyleyişle alakalı olan, denmiş olan söz anlamındadır. Bir şeyin deyiş olması, onun kutsal bir söz olması anlamına gelir. Deyiş klasik manada sözden öte bir anlam taşır. Bununla yakın anlamda olan “Deme” de benzer çağrışımlara sahiptir. Söz konusu adlandırmalar yörede yaygın olarak kullanılır. Daha çok dervişlerle ilişkisi zayıf olan kesimlerce kullanılan bu ifadeler yaygın ve popüler ifadelerdir. Bunlarla birlikte diğer bir yaygın adlandırma “Kelam” da deyiş gibi sözden başka bir kutsallığa işaret eder. Kelam, söz’ün ilahi bir ortamda, ilahi bir vasıtayla, vücut bulan söz anlamındadır. Söz konusu gelenekte Kur’an Kerim’e de Kelam dendiği düşünülürse, Kelam sözcüğünün ne kadar ruhsal bir ifade taşıdığı daha rahat anlaşılabilir.

Yukarıdaki ifadelerin dışında özellikle dervişlik geleneği içinde yer alan kişilerin kullandığı bir adlandırma olan “Delil” özel çağrışımları olan bir adlandırmadır. Delil bir şeyin kanıtı, gerçeğin kanıtı anlamındadır. Bu anlayışa göre delil aslında gerçekliği ortaya çıkarandır, gerçeğe işaret edendir, gerçeği anlatandır, gerçeği açıklayandır. “Gerçek” ise Alevi Bektaşî geleneğine göre “insanı kâmil” için kullanılan bir adlandırmadır. Bütün duaların sonunda geçen “Gerçeğin Demine Hü” sözü, gerçeklerin zamanı yaratıcıdır, anlamına gelir ve bu dualar ile Yaratıcının deminde olmak arzusuna işaret edilir. Dervişler geleneğe göre gerçek olarak kabul edilir. Bu gerçeklik kavramı aslında diğer insanların tamamlanmamışlığını, gerçek dışılığını, asla uygun olmayan olduğunu çağrıştırmaktadır. Söz konusu gerçeklerin ifadeleri de delil olarak, gerçekliğe delil olarak adlandırılır.

Şiirin kutsal olanla kurulan bir bağ olduğu düşüncesi bütün tasavvuf ekolünde görünür. Bu konuda Mahmut Erol Kılıç, Mevlana’dan bir alıntı yaparak; Evliyanın yüksek kerametlerinin ilkinin şiir olduğunu, sonuncunun ise varlığı değiştirebilme ilmi olan simya olduğunu belirterek, Yaradan’a doğru ilerleyen kişinin ilk olarak

şiiire sahip olacağını belirtmektedir.⁴⁹⁸ Bu anlayış Alevi Bektaşî dervîşlik geleneğinde de aynen kabul edilir. Bu sebeple şiir yazabiliyor olmak, Yaratıcıya yakınlaşmış olmakla benzer bir anlama gelmektedir. Bu noktada birçok kişi bu vasıfları yansıtmak babında şiir yazmaya çalışır fakat bazı kişilerin şiirleri bazılarına göre daha tesirlidir. Söz konusu tesir ise ilahi olanla temastaki derece ile anlamlandırılır. Dervîşler söz konusu temasta kendilerinin devre dışı kaldıklarını kendi ağızlarından Tanrının konuştuğunu iddia eder. Bu konuda Yunus Emre;

"Söz karadan aktan değil / Yazıp okumaktan değil
Bu yürüyen halktan değil / Halık avazından gelir"

demektedir. Şiirin zıtlıklar aleminden değil, mürekkeple yazılan yazılardan değil, ders takrirlerinden değil ve bu aciz mahlûk olan kendisinden değil, Yaratıcının nidasından geldiğini söyler.⁴⁹⁹ Bunun bir benzerini

"Işık Ruhan gördüğümüz seyrani
Gören ve gösteren şahım sayılır".

Diyerek dervîş Ruhan'da tekrarlar. Kendi üzerinden şahın hem gören olduğunu hem de gösteren olduğunu vurgular.

Alevi Bektaşî geleneğinde deyiş yazabilenler, söz konusu inanç içinde özel fonksiyonları vardır, bu fonksiyonlarının dışında sadece şiirleri ile bir anlam ifade etmezler. Şiirleri bu fonksiyonları yerine getirdikçe daha da kıymetlenir. Ve geleneğe göre bu işlevlerin yerine gelmesi ile dervîş, Yaratıcıyı yansıtır hale gelir. Söz konusu fonksiyonları şunlardır:

- 1- İnancı taşıyacak bilgiyi, güne uyarlayarak şiir (deyiş) vasıtasıyla iletme fonksiyonu.
- 2- Ahlakı ve kişiliğiyle toplum içinde örnek olma fonksiyonu.
- 3- Hayatta denge kurarak, yaşayan kelimeler (canlı kuran) olma fonksiyonu.
- 4- Muhabbetle ruhsal uyandırma ve insanı kâmilî gerçekleştirmeye fonksiyonu
- 5- Sosyal sorunları dinleme ve çözüm bulma fonksiyonu

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Alevi- Bektaşî geleneğinde deyiş yazanlar ruhsal insanlar ve dini önderler olarak anlaşılırlar. Sözleri kutsala ait olan olarak anlaşılır ve gerçeklik bağlamında ilahi bir organizasyonun parçası olarak kabul edilirler.

Dervîş Ruhan'ın şiir üzerine görüşleri ait olduğu geleneğin bakış açısını yansıtır şekildedir. Deyişlerinin halka ilahi mana ve ilhamlar taşıdığını düşünerek, bu şiirlerini kendisini sevenlere ezberlettirmiştir. Sevenleri de bu şiirleri kutsal söz olarak kabul edip hiçbir kelimesini değiştirmeden ezberlemiş ve günümüze kadar getirmiştir.

⁴⁹⁸ Kılıç, Sufî ve Şiir, 71.

⁴⁹⁹ Kılıç, a.g.e., 80

Muhabbetler, söz konusu gelenekte şiir üretiminin yapıldığı özel ortamlardır. Derviş Ruhan’da neredeyse bütün şiirlerini muhabbet ortamında dile getirmiştir. Muhabbetlerde söylenen deyişlere nazire olarak söylenen deyişlerin dışında tamamen yeni bir konu ve anlayışı işaret eden şiirleri de çoktur. Derviş Ruhan’ın şiirleri elimizde olanlardan kat be kat fazladır, fakat tarafımızdan yazılı hale getirilmiş olanlar 198 tanedir. Bir muhabbet esnasında vücuda gelen şiir, eğer o esnada biri tarafından gerek yazılı, gerek kayıt cihazları vasıtasıyla kaydedilmezse, yavaş yavaş unutulmaktadır. Elimizdeki şiirlerin hiç biri üzerinde düzeltme ve oynama olmamıştır. Derviş Ruhan’ın tabiriyle “*Hak’tan ne gelirse dil onu söyler*” tabirine uygun olarak, bilinen söz tasarlama biçimlerine uygun olarak, sözü kafasında kurmamış, kendi zihninde mana nasıl cevelan ettiyse, öyle aktarmıştır. Hatta daha sonra kendisi de, şiirini çözmek için muhabbet içinde daha başka muhabbetler açmıştır. Bu manada kendi vücuda getirdiği şiir, kendisi için de çözülmesi gereken bir deyiş olmuştur.

Geleneğin içinden yetişmiş bir ozan olan ve Derviş Ruhan’ın yetiştirmelerinden biri olan Muammer Badem, şiir yazım konusunda iki farklı şiir yazmaktan bahseder. Bunlardan biri günlük hayat içinde düşünerek, kâğıt kalemle yazılan şiir, diğeri ise doğaçlama olarak muhabbetlerde dile gelen şiirdir. Kendisinin iki tipte de şiir yazdığını ama Derviş Ruhan gibi ustaların hayatlarının şiire dönüştüğünü, onların her halinde doğaçlama şiirin mevcut olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁰ Bunun yanında bu tarz şiir yazmanın özel bir ruhsal kabiliyet olduğunu da belirtmiştir. Usta çırak ilişkisi ile belli bir düzeye kadar gelebilecek olan bu şiir yazma hali, özel bir donanımla birleşince, gerçeklerin delilleri denilen kutsal söze dönüşmektedir. Usta çırak ilişkisi böyle bir uyanışa veya farkındalığa kapı açabileceği gibi söz konusu süreçte içinde bulunulan kültür, bir yaşam biçimi olarak ustası tarafından öğretilir. Başka bir ifadeyle çırak, usta tarafından geleneğin bütün ayrıntıları ile tanıştırılır ve geleneğin gerçeklik boyutuyla devam etmesi sağlanır.

Derviş Ruhan Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içinde, şiir yazan ve yazdığı şiirin, ilahi olanla temasla ortaya çıkan anlamlar bütünü olduğuna inanan bir derviştir. Onun için şiir ilahi olanın, kendi ağzından tecelli etmesidir. Bu tecelli onun için bir benlik oluşturmaz, çünkü söyleyenin kendisi olmadığını düşünür. Bu anlayış aslında Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin anlaşılması açısından çok önemlidir. Kutsalın zuhuruna imkân sağlayan şiir, sahiplenilecek bir şey değil, aksine şiirdeki tavsiye ve yol göstermelere göre, belli bir disipline girilecek bir şeydir. Bu sebeptendir ki, derviş şairler mahlasları ile şiir okurlar. Gündelik hayatta yaşarken kendilerinin mahlasları ile tanınmasından rahatsız olurlar, çünkü o mahlas onun ilahi ile temas yapan yönünü yansıtır. Derviş o mahlasın ürettiği şiirlerle kendi hayatına da çeki düzen verir. Bu anlamıyla söz konusu şiirlerin bireysel olana değil, bütünsel olana vurgu yaptığına inanılır. Derviş Ruhan’ın şiirleri bu anlamda onun “Gerçekliğine Delil” dir.

⁵⁰⁰ Muammer Badem, 24. Görüşme.

5.1.2. ŞİİRLERİN SIRALANMASI VE NEREDEN ALINDIĞININ

GÖSTERİLMESİ

Şiirler farklı kaynaklardan derlenerek bir araya getirilmiştir. Temel olarak yedi adet defter ve nottan yararlanılmış bunun yanında daha önce yazılı hale getirilmemiş ses kayıtlarının çözümlenmesi ile de şiir derlemesi sonlandırılmıştır. Derlemeyi oluşturan kaynaklar bu bölümde “Derviş (Işık) Ruhan’ın Şiirlerinin Kaynakçası” başlığı altında belirtilip yararlanılan şiir sayıları yazılmıştır. Şiir sıralaması İlhan Başgöz’ün uyguladığı bir sıralama yöntemi olan “Uyak dizelerinin son harfine göre şiirlerin sıralaması”⁵⁰¹ yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle göre şiirlerin ilk dördlüğünün ikinci dizesi olan, uyak dizelerinin, sondan alfabetik sıralaması yapılmıştır. Örnek: Birinci, ikinci ve üçüncü şiirlerin ilk dördlükleri aşağıya alınmış ve ilk dördlükteki uyak dizesi olan ikinci mısralar kalın olarak işaretlenmiştir.

1. Şiir.

Gam yeme hey gönül bin derdin olsa
Gönlünde bir aşkı Ali oldukça
İsterse bu cihan dert ile dolsa
Düşünme zikrinde Ali oldukça

2. Şiir.

Şu cihana kardeş geldim giderim
Kardeşlik sevgisi candadır canda
Kâinata kardeş geldim giderim
Kardeşlik sevgisi candadır canda

3. Şiir.

Cahili ladene ne desem almaz
Sakla gevheri deme aman ha
Er olan cahilin sözüne kalmaz
Suyu fark etmeyen yiye saman ha

Bu dizeler son harfine göre tersten yazılıp düzenlendiğinde
“Gönlünde bir aşkı Ali oldukça” : açkudlo ila ıkşa ribednülñög
“Kardeşlik sevgisi candadır canda” : adnac rıdadnac isigves kilşedrak
“Sakla gevheri deme aman ha” : ah nama emed irehveg alkas

Açk... diziliminde olan dizenin bulunduğu şiir birinci şiir, adn... diziliminde olan dizenin bulunduğu şiir ikinci şiir, ah n... diziliminde olan dizenin bulunduğu şiir üçüncü şiir olarak görülüp sıralanmıştır. Bütün şiirler uyak dizelerinin son harfine göre şiirlerin sıralaması yöntemine göre bu şekilde sıralanmıştır. Uyak dizeleri aynı zamanda şiirlerin başlığı, adı olarak da kabul edilmiştir. Söz konusu sıralama, tekrar

⁵⁰¹ İlhan Başgöz, *Aşık Ali İzzet Özkan*, Indiana Üniversitesi, Türkçe Programları Yayınları, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994, 11-12

eden şiirlerin tespitini kolaylaştırmış ve şekle bağlı bir sıralama yapmayı mümkün kılmıştır. Bu yapılan sıralama sonucu elde olan 198 adet şiir numaralandırılmıştır. Gerek bu bölümde gerek diğer bölümlerde verilen şiir numaraları, söz konusu sıralamaya istinaden şiirlere verilen numaralardır ve her numara bir şiire işaret eder. Bu şiirler ve numaraları bütün olarak “Derviş Ruhan’ın Şiirleri” adlı kısımda verilmiştir. Bunun yanında, şiirlerin nereden alındığının gösterildiği bu kısımda ve şiirlerin yapılarına ve konularına göre analiz edilen diğer kısımlarda, şiir numaraları uyak dizeleri ile birlikte verilmiştir.

Derviş Ruhan’ın şiirleri altı farklı defter, bir emanet edilmiş not ve teyp kasetlerindeki deyişlerin çözülmesi ile oluşturulmuştur. Aşağıda söz konusu kaynakçaların bir dökümü “Derviş (Işık) Ruhan’ın Şiirlerinin Kaynakçası” adı altında verilmiştir.

5.1.2.1. Derviş (Işık) Ruhan’ın Şiirlerinin Kaynakçası.

1. Derviş (Işık) Ruhan’ın kendi eliyle yazdığı şiir defteri, 154 sayfadan ibaret olup içinde 116 adet şiir vardır. Şiirlerin hepsi Derviş Ruhan’a aittir. 74 Tanesi Derviş Ruhan tarafından yazılı hale getirilmiş olup diğerleri başkalarınca yazıya geçirilmiştir. Defterin girişinde içindekiler kısmı vardır. İçindekiler kısmı şiirlerin ilk mısralarının sıra ile yazılması ile oluşturulmuştur. Bu deftere; **Derviş Ruhan’ın 1. Defteri** denmiştir.
2. Derviş (Işık) Ruhan’ın kendi eliyle yazdığı küçük şiir defteri, 17 sayfadan ibaret olup içinde 5 adet şiir vardır. Bunun yanında Ali Osman Işık’ın ve Deniz Işık’ın el yazıları ile yazılmış vasiyeti ve tamamlanmamış birkaç mısralık şiir parçaları vardır. Bu deftere; **Derviş Ruhan’ın 2. Defteri** denmiştir.
3. Derviş (Işık) Ruhan’ın kendi eliyle yazdığı not ve şiir defteri, 8 sayfadan ibaret olup içinde 2 adet şiir vardır. Bunun yanında Küfe, Necef ve Kerbela hakkında notlar vardır. Buradan onun buraları gezdiği ve nelerle ilgilendiği anlaşılmaktadır. Bu deftere; **Derviş Ruhan’ın 3. Defteri** denmiştir.
4. Abdullah ve Veli Balcı’nın kendi el yazıları ile yazdıkları 82 şiirden 55 tanesi Derviş Ruhan’a aittir. Bunlarda diğer kayıtlı defterlerde bulunmayan 52 tane şiir vardır. Bu şiirler Derviş Ruhan tarafından ilk defterinin kopyasından ibarettir. Bu deftere; **Abdullah ve Veli Balcı’nın Defteri** denmiştir.
5. Muammer Badem’in kendi el yazısı ile Derviş Ruhan’ın şiirlerini kaleme aldığı defteri. Defterde Derviş Ruhan’ın Birinci defterinde bulunan şiirler ve 2 adet derviş Ruhan tarafından kendisine yazdırılmış şiirler olmak üzere, 106 tane şiir vardır. Bu defterden alınmış şiirlere, **Özlemi’nin Defteri** denmiştir.

6. Hasan Kurban'ın kendi el yazısı ile hem kendi şiirlerini hem de Derviş Ruhan'ın şiirlerini kaleme aldığı defteri. Defterde kendine ait 30 adet şiiri Derviş Ruhan'a ait ise 3 adet şiir bulunmaktadır deftere **Sefil Kurban'ın Defteri** denmiştir.
7. Cafer Tayyar Şaşmaz'a emanet edilmiş bir sayfada iki şiir ise **Tayyar Şaşmaz'ın Notları** olarak adlandırılmıştır.
8. Onaltı adet şiir ise elimizde bulunan sekiz adet kaset kayıtlarından metin haline getirilmiştir. Tarihsel sıra içinde söz konusu kayıtların yılı, kayıt yapılan yer ve deyişi kimin söylediği aşağıda gösterilmiştir.
 - a. Dört adet deyiş, 1972 de, Gümüşhacıköy- Yemişen Köyünde, Derviş Ruhan tarafından söylenmiş ve kayda alınmış.
 - b. Bir adet deyiş, 1977 de Gümüşhacıköy Yemişen köyünde Işık Ruhan tarafından söylenmiş ve kayda alınmış.
 - c. İki adet deyiş, 1978'de, Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan tarafından söylenmiş ve kayda alınmış.
 - d. İki adet deyiş, 1978 yılında, Gümüşhacıköy'ün Yemişen köyünde, Işık Ruhan tarafından, Yemişen Cemi Sonrası Doğaçlama olarak söylenmiş ve kayda alınmış.
 - e. Bir adet deyiş, 1979 da Yemişen köyünde Işık Ruhan tarafından söylenmiş ve kayda alınmış.
 - f. Bir adet deyiş, 1990 da, Yemişen'de, Işık Ruhan tarafından söylenip kayda alınmış.
 - g. Bir adet deyiş, 8 Eylül 1991 tarihinde, Gümüşhacıköy'de Gülsüm Işık tarafından söylenmiş ve kayda alınmış.
 - h. Dört adet deyiş, 21 Aralık 1992de Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan ve Gülsüm Işık tarafından söylenmiş ve kayda alınmıştır.

Toplam 198 adet olan şiirler yukarda belirtilen kaynaklardan derlenmiştir. Söz konusu kaynaklardan hangi şiirlerin alındığını belirtmek için şiir sıralamasına uygun olarak şiirlerin kaynakçasını göstermek yerinde olacaktır. Bu sebeple aşağıya “Şiirlerin Derlendiği Yerlerin Gösterilmesi” başlığı altında bir listeleme yapılmıştır.

5.1.2.2. Şiirlerin Derlendiği Yerlerin Gösterilmesi

1. **Gönlünde Bir Aşkı Ali Oldukça. Derlendiği Yer:** 1990 Da, Yemişen'de, Işık Ruhan Tarafından Söylenip Kayda Alınmış.
2. **Kardeşlik Sevgisi Candadır Canda. Derlendiği Yer:** 1978'de, Gümüşhacıköy de, Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş ve Kayda Alınmış.
3. **Sakla Gevheri Deme Aman ha. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
4. **Kem mi Baktım Ağ Gözlerim Gör Ağla. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
5. **Muhannet Suyundan İçemem Asla. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
6. **Göç Ederim Benli Bülbül Ağlama. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri

- 7. Gel Ağlama Benli Yavrum Ağlama. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 8. Susuz Bırakma Bırakma. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 9. Yüzündeki Olan Beni Unutma. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 10. Hakkını Helal Eyle Ey Nazlı Ana. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 11. Hekim Sandım İğneciye Aç Dedi Bana. Derlendiği Yer:** 1978 Yılında, Gümüşhacıköy'ün Yemişen Köyünde, Işık Ruhan Tarafından, Yemişen Cemi Sonrası Doğaçlama Olarak Söylenmiş Ve Kayda Alınmış.
- 12. Padişahlık Diyen Vah Cana Cana. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 13. Yanar Aşk Ateşi Yana Gel Yana. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 14. Yetim Kuzularım Kaldı Bir Yana. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 15. Satma Bilmeyene Düşer İsyana. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 16. Tevrat Şu Sinemde Şahın Aşkına. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 17. Çekerim Bu Derdi Şahın Aşkına. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 18. Bağışla Bizleri Şahın Aşkına. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 19. Esirge Bizleri Şahın Aşkına. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 20. İleriye Görmezse Vah Ona Ona. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 21. Birliği Bilmeyen Girmez Katara. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 22. Gizlemiş Kendini Vara Bak Vara. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 23. Nidem Benim Gönlüm Kaldıktan Sonra. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 24. Ayıplama Sakın Gelmesin Başa. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 25. Can Ali Canan Muhammet. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 26. Gönüller Yanarak Şahın Sözünde. Derlendiği Yer:** 1972 De, Gümüşhacıköy-Yemişen Köyünde, Derviş Ruhan Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmış.
- 27. Hakikat Yolcusu Meydana Gele. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 28. Dosta Vermek İçin Duyuldu Bile. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 2. Defteri
- 29. Yetiş Şah Muhammet Ali İmdat Eyle. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 30. Medet Mürvet Pirim Sen İmdat Eyle. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 31. Benli Dilber Benlerinin Aşkına. Derlendiği Yer:** Özlemi'nin Defteri
- 32. Nice Hayır Dese Ona Fayda Ne. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 33. Bakmaz Mısın Sular Akar Engine. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 34. Ali'dür Aleme Allah. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 35. Birleşti Deryalar Kalan Olmadı. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 36. Sende Bencileyin Yar mı Ağladı. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 37. Evvel Rehber Yol Bulmalı. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 38. Lam Elif Ye İle Yaratmadı mı? Derlendiği Yer:** 1972 De, Gümüşhacıköy-Yemişen Köyünde, Aşık Abdullah Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmış.

39. Uçurdum Elimden Gül Yüzlü Canı. Derlendiği Yer: Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
40. Ölüm Sana Derman Bulamam Gayrı. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
41. Artık Bu Cihanda Gülemem Gayrı. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
42. Benim Var Yıldızım Ülker Yıldızı. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
43. Sılam Zindan Oldu Gurbet El Gibi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
44. Estirdin Cihana Beni Yel Gibi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
45. Güzel Bana Dedi Bayram Ay Gibi. Derlendiği Yer: Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
46. Hak Dedi Adem'e Asla Dönmedi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
47. Bu Canıma Sefa Geldi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
48. Güzelin Sevdası Başıma Geldi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
49. Gerçek Aşık Olan Kuluna Geldi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
50. Muhammet İsmi Taç baş İle Geldi. Derlendiği Yer: Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
51. Yarın Zikrullahı Özüme Geldi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
52. Arz eyledim Yarım Göresim Geldi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
53. Yürü Benli Bülbül Bahar Yaz Geldi. Derlendiği Yer: Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
54. Hakkın Bin Bir İsmi Ali'dir Ali. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
55. Evvel Niyet Edip Özün Bilmeli. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
56. Şakır Benli Dilber Gözler Sürmeli. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
57. Bilmem Kim İletir Yol Dertli Dertli. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
58. Balta İle Kazma İle Rende mi? Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 2. Defteri
59. Can Muhammet Ali Canı Değil mi? Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
60. Diller Merhamet Etmez mi? Derlendiği Yer: Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
61. Sene Yetmiş Dileğim Var Bilmez mi? Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
62. Dönmem İkrarımdan Sar Beni Beni. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
63. Sevdası Ağlattı Zar Etti Beni. Derlendiği Yer: Sefil Kurban'ın Defteri
64. Yumak Yumak Etti Yolda Aşk Beni. Derlendiği Yer: Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
65. Dostun Hileleri Yaralar Beni. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
66. O Şirin Dillere Kurban Et Beni. Derlendiği Yer: 8 Eylül 1991 Tarihinde, Gümüşhacıköy'de Gülsüm Işık Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmış.
67. Kara Güne Işık Doğar Yar Nenni. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
68. Yaramız Muhammet Ali Yaresi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
69. Bir Huri Var Bana Peh Dedi Geçti. Derlendiği Yer: 1978'de, Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmış.
70. Yol Muhammet Ali Deyi. Derlendiği Yer: Derviş Ruhan'ın 1. Defteri

- 71. Şaha Yandım Ali Yar Deyi. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 72. Senin İsmi Nurun Var Etti Bizi. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 73. Hak Muhammet Ali Var Etti Bizi. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 74. Zinciri Boynuma Bağlayan Bizi. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 75. Dostlar Karalanıp Unutmam Bizi. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 76. Yüz Yirmi Dört Bin Nebisine Bak. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 77. Adem Bir Aynadır Aynaya Bir Bak. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 78. Yaramıza Melhem Olman mı Felek. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 79. Gülem Dedim Bir Gün Güldürmen Felek. Derlendiği Yer:** 21 Aralık 1992'de Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan Ve Gülsüm Işık Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmıştır.
- 80. Beni Dilden Dile Dil Ettin Felek. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 81. Yoksa Sabredelim Ağır mı Gerek. Derlendiği Yer:** 1979 da Yemişen Köyünde Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmış.
- 82. Güler Yüzle İyi Niyetlik Gerek. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 83. Seher Karaoğlu Yardımına Gel. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 84. Pervane Olup Da Yanarım Güzel. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 85. Ayı Mıyız Senden Gül Yüzlü Babam. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 86. Halim Sana Malum Car Sefam Sefam. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 87. Arttı Aşk Ateşim Gel Mevlam Leylam. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 88. Ben Gurbete Dayanamam. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 89. Şahbaz Mısın Yavrum Öt Durnam Durnam. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 2. Defteri
- 90. Yar Zülfünü Can Evime Bağlasam. Derlendiği Yer:** 21 Aralık 1992'de Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmıştır.
- 91. Sarrafta Terazî Tartılamadım. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 92. Kalbi Katılara Doyuramadım. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 93. Derdime Derman Diye Yine Dert Aldım. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 94. Derdimize Derman Oluver Şahım. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 95. İyi Niyet İle Birlik Olalım. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 96. Ben Bir Kulum Yalvarırım Cananım. Derlendiği Yer:** Sefil Kurban'ın Defteri
- 97. Bu Şah Cemaline Benzer Cananım. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri

- 98. Dedi Ki Allah Birdir Varım. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 99. Hakikat Ehline Söz Kızım Kızım. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 2. Defteri
- 100. Gücüm Yetmediğin Zaptedemedim. Derlendiği Yer:** 1977'de Gümüşhacıköy Yemişen Köyünde Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş ve Kayda Alınmış
- 101. Bari Şu Dünyaya Gelme idim. Derlendiği Yer:** 21 Aralık 1992de Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş ve Kayda Alınmıştır.
- 102. Kuzalan Köyünde Dünyaya Geldim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 103. İsmimce Hükmün Olsa Dutar Giderdim. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 104. Verdiğin İkrarda Dursan Sevdiğim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 105. Çağırdım Hasretle Gel Alim Alim. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 106. Allah Muhammet'in Emrin Bilelim. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 107. Herkesin Bir Canı Vardır Bilelim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 108. Şeriat Şartıyla Tuttu Temelim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 109. Medet İsyanımız Af Eyle Benim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 110. Yemin Ettim Bir Kararı Güderim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 111. Yarelerim Yarelerim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 112. Bülbül Gibi Feryat Figan Eylerim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 113. Hünkar Hacı Bektaş Pirimiz Bizim. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 114. Artık Bu Sitemi Çekemez Oldum. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 115. Kendim Aldım Kendim Buldum. Derlendiği Yer:** 21 Aralık 1992de Gümüşhacıköy'de, Işık Ruhan Tarafından Söylenmiş Ve Kayda Alınmıştır.
- 116. Sanırdım Kendimi Cennetlik Kulum. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 117. Hak Bendedir Ben Bir Kulum. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 118. Çekerim Bu Derdi Bilemiyorum. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 119. Engel Var Arada Göremiyorum. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 120. Bin Görsem De Bir An Göremiyorum. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 121. Can Ehli Dostları Görmektir Arzum. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 122. Gel Bu Halimizi Sen Gör. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 123. Mahrum Etme Dergahından. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 124. Anne Ve Babanın Sebebi Bir Han. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri

- 125. Üç Nur İle Kurulmuştur Bu Cihan. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 126. Şahım El Aman El Aman. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 127. Laden Der Yaman Ha Yaman. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 128. Divaneyim Hak Yolunda Şahınan. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 129. Hak Muhammet Ali Ezel Varınan. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 130. Bu Dertlere Derman Versen Yareden (131). Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 131. El Elinden Al Elinden. Derlendiği Yer:** Sefil Kurban'ın Defteri
- 132. Yar Elinden Yar Elinden. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 133. Çile Biz Çağre Bizden. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 134. İnsanlığı Kardeş Gördüm Gözünen. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 135. Yeraltında Ecinni Var Sanmayın. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 136. Yavrum Güle Güle Gidip Gelesin. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 137. Ezel Verdiğimiz İkrar Ölmesin. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 138. Yıkma Gönül İncinmesin. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 139. Deyim Ki Cihanda Sen Değimlisin. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 140. Soran Dostlarıma Selam Eyleyin. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 3. Defteri
- 141. Turnalar Yarene Selam Söyleyin. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 142. Bana Kaş Eğip De Bakıp Gitmeyin. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 143. Sabredelim Gönül Selamet Olsun. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 144. Uzattım Elimi El Garip Garip. Derlendiği Yer:** 1978 Yılında, Gümüşhacıköy'ün Yemişen Köyünde, Işık Ruhan Tarafından, Yemişen Cemi Sonrası Doğaçlama Olarak Söylenmiş ve Kayda Alınmış.
- 145. Bir Sadık Dostumu Bulana Kadar. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 146. Yürü Bir Katara Ölene Kadar. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 147. Be Bun Günlerde Cah Haydar Haydar. Derlendiği Yer:** 1972 De, Gümüşhacıköy- Yemişen Köyünde, Aşık Abdullah Tarafından Söylenmiş ve Kayda Alınmış.
- 148. Al Yeşil Bürünmüş Turnalar. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 3. Defteri
- 149. Yandım Susuzluktan Ciğerim Sızlar. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 150. Alışverişini Yazanlar da Var. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 151. Seni Dilden Dile Satanlar da Var. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 152. İnsanlar Kardeştir Düşmana Ne Var. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 153. Ne Dedemiz Belli Babamız mı Var. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 154. Sana Nice Yananlar Var. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri

155. **Başlarda Kopacak Türlü Haller Var. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
156. **Seni Yoğurup Da Yapana Yalvar. Derlendiği Yer:** **Derviş Ruhan'ın 1. Defteri**
157. **Huyu Güzel Yar Güzel Yar. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
158. **Onulmaz Yaralar Oyulur Gider. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
159. **Hak Sözün Tutmasa Çeker mi Çeker. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
160. **Biz Gideriz Hoşça Kalın Yarenler. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
161. **Nice Deccal Çakal Düş Eylediler. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
162. **Lisan Yağmuruna Başın Açıver. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
163. **Her Can Sevdiği Şahını Över. Derlendiği Yer:** Özlemi'nin Defteri
164. **Ne Olur Sevdiğim Tek Bir Gülüver. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
165. **Gördüm Arş Yüzünden Canana Benzer (166). Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
166. **Kudret Kalemini Yazara Benzer. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 2. Defteri
167. **Birisi Aynımda Görene Benzer. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
168. **Hak Muhammet Ali Olduğundandır. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
169. **Ta Ezelden Gelen Ünümüz Vardır. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
170. **Yetmiş Biri Yeten Ali Sayılır. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
171. **İsraf Etmek Aptallıktır. Derlendiği Yer:** Tayyar Şaşmaz'ın Notları
172. **Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
173. **Hatice Fatıma Virdime Gelir. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
174. **Yolumu Kesmeye Zorlayıp Gelir. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
175. **Dilimde Şah Zikri Süzülüp Gelir. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
176. **Sabırlı Kullara Selamet Gelir. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
177. **Senemiz Yetmiş Bir Olmuş Gidiyor. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
178. **Fesatlar Gerçeğe Çökmüş Gidiyor. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
179. **Soyun Benliğini Bire Gele Gör. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
180. **Bil Ki Sevgi İle Cihan Durulur. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
181. **En Güzel Bir Mutluluktur. Derlendiği Yer:** Tayyar Şaşmaz'ın Notları
182. **Sadık Dostlarına Sadık Kalırmış. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
183. **Canda Cananım Gel Yetiş. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
184. **Pirim Şahı Merdan Alim Gel Yetiş. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
185. **Hünkar Hacı Bektaş Veli'm Gel Yetiş. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
186. **Şahım Ali Haydar Elaman Yetiş. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
187. **Garip Gönlümüzü Arıdan Medet. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri

- 188. Hak Muhammet Ali Elaman Medet. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 189. Eyüp Gibi Derdi Çekenden Medet. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 190. Mağrur Elini Çatmış Şöyle Yürüdü. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 191. Güzellikler Bir Hal Olup Doğunca. Derlendiği Yer:** 1972'de, Gümüşhacıköy- Yemişen Köyünde, Derviş Ruhan Tarafından Söylenmiş ve Kayda Alınmış.
- 192. Aşkı Öldürmeye Zar Eksik Olmaz. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 193. Hak Cemale Yüz Sürmesi Zor Olmaz. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 194. Temelde Terbiye Okumalıyız (194). Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 195. Hakikatta Canın Hastasıyız Biz. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri
- 196. Ekmek Nadir Ama Susuz Değiliz. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 197. Anıp Hayal Tutan Sefa Geldiniz. Derlendiği Yer:** Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri
- 198. Bizler Her Esrarın Ser Askeriyiz. Derlendiği Yer:** Derviş Ruhan'ın 1. Defteri

Şiir sıralamasına göre detaylı bir şekilde yapılan yukarıdaki açıklamaların bir benzeri kaynakçalar temelinde yapılacak olursa, şöyle bir sınıflama ortaya çıkacaktır. Söz konusu rakamlar şiirlerin numaralarıdır. Bu sınıflamada kaynakça sıralaması ve şiirlerin sıralanması temel alınmıştır.

Derviş Ruhan'ın 1. Defteri: 3, 4, 5, 9, 10, 13, 14, 15, 20, 23, 24, 24, 25, 27, 29, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 59, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 65, 67, 68, 70, 73, 74, 76, 80, 85, 87, 88, 91, 92, 94, 95, 102, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 164, 165, 167, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 192, 194, 195, 198 nolu şiirler.

Derviş Ruhan'ın 2. Defteri: 28, 58, 89, 99, 166 nolu şiirler.

Derviş Ruhan'ın 3. Defteri: 140, 148 nolu şiirler.

Abdullah ve Veli Balcı'nın Defteri: 6, 7, 8, 12, 16, 17, 18, 19, 23, 30, 32, 33, 39, 45, 50, 53, 60, 64, 71, 72, 75, 77, 78, 82, 83, 84, 86, 93, 97, 98, 103, 105, 106, 116, 117, 118, 122, 126, 129, 130, 133, 136, 146, 158, 159, 168, 169, 178, 190, 192, 195, 196 nolu şiirler.

Özlemi'nin Defteri: 31, 163.

Sefil Kurban'ın Defteri: 63, 96, 131 nolu şiirler.

Tayyar Şaşmaz'ın Notları: 171, 181 nolu şiirler.

Kaset Kayıtlarından Derleme: 1, 2, 11, 26, 38, 66, 69, 79, 81, 90, 100, 101, 115, 144, 147, 191 nolu şiirler.

Gerek şiirlerin sıralamasına göre yapılan, gerekse kaynak eserlere göre yapılan sınıflama, hangi şiirin nereden alındığını açık bir şekilde göstermektedir. Görüldüğü üzere Derviş Ruhan'ın 1. Defterinden 116 adet şiir, Derviş Ruhan'ın 2. Defterinden 5 adet şiir, Derviş Ruhan'ın 3. Defterinden 2 adet şiir, Abdullah ve Veli Balcı'nın Defterinden 52 adet şiir, Özlemi'nin Defterinden 2 adet şiir, Sefil Kurban'ın Defterinden 3 adet şiir, Tayyar Şaşmaz'ın Notlarından 2 adet şiir ve Onaltı adet şiir de elimizde bulunan sekiz adet kaset kayıtlarından metin haline getirilmiştir.

5.1.3. Derviş Ruhan'ın Şiirleri.

1. GÖNLÜNDE BİR AŞKI ALİ OLDUKÇA

Gam yeme hey gönül bin derdin olsa
Gönlünde bir aşkı Ali oldukça
İsterse bu cihan dert ile dolsa
Düşünme zikrinde Ali oldukça

Bin bir türlü gazez bühtan etse de
Nice deccal çakal fırsat bükse de
Dağlar gibi yük üstüne çökse de
Üzülme gönlünde Ali oldukça

Kişi hep gönlünde olanı söyler
Aşk ehli canlara çok bühtan eyler
Ali'yi sevenler el sözü neyler
Dinleme yalanı Ali oldukça

Sinemizde Ali'dendir yaremiz
Bütün derde Ali'dendir çaremiz
Ali'nin zikridir gönül karimiz
Bir aşkıyan devran Ali oldukça

Ali'yi görmeyen bakar kör olur
Bu canımız hep Ali'den sorulur
Ali'siz canlar hayvanda kalır
Korkma Işık Ruhan Ali oldukça

2. KARDEŞLİK SEVGİSİ CANDADIR CANDA

Şu cihana kardaş geldim giderim
Kardeşlik sevgisi candadır canda
Kâinata kardeş geldim giderim
Kardeşlik sevgisi candadır canda

Kahi küçük kahi ulu hepisi
Cümlemizin bir şah odur kapısı
Gönülden gönüle bir han yapısı
Esvele düşmeyiz candadır canda

Bunca hasretliği çekerimse de
Duramaz oluyom olduğum yerde
Cümlemizi esirgesin ol merdan
Günde yüz bin kere künedir künde

Kul Işık Ruhan'ı ahir kul eden
Halkın arasında altın pul eden
Aslında kız idim şimdi dul eden
Şahı Merdan gibi yöndedir yönde

3. SAKLA GEVHERİ DEME AMAN HA

Cahili ladene ne desem almaz
Sakla gevherini deme aman ha
Er olan cahilin sözüne kalmaz
Suyu fark etmeyen yiye saman ha

Su gerçek sözüdür dinle öğüt al
Gerçeğin bendinde uğrağında kal
Dikine zor etme en gününe sal
Bak yokuşa giden kaçır yaman ha

Yokuşa gidenler zalim sayılır
Harami haram yer düşer bayılır
Zina karım diyen gezer yayılır
Kalır kışta kıyamette duman ha

Kışta kıyamette dumanda şaşan
O dur bu cihanda tepeden aşan
Dalgıca sarılsın denize düşen
Zehiri fark eyle tutma yılan ha

Yılana uyup da zehiri saçma
Hakkına razı ol her kapı açma
İlla benim deyip yalana kaçma

Sakın siyaseti gütme zaman ha

Zamanın teccali azgın bağıırır
İblise uymuştur ona çağırır
Müminleri birbirinden ayırır
Girer gönüllere hemen gümen ha

Gümen alan amelini kurudur
Kendini fark etmez özün çürütür
Işık Ruhan dil kalemin yürütür
Gaflet uykusuna yatma uyan ha

4. KEM Mİ BAKTIM AĞ GÖZLERİM GÖR AĞLA

Ele etmedim ben kendime ağlarım
Kem mi baktım ağ gözlerim gör ağla
Kainata dost diyerek çağlarım
Dostlar acı hançer vurdu dur ağla

Durgun su misali akamaz oldum
Yaren dost yüzüne bakamaz oldum
Sazımı sineme yaslamaz oldum
Gurbet elde saza pençe vur ağla

Vuruldu bağrıma hançerli yara
Bir arzuhal yazdım Ali Haydar'a
Batın oku değsin hilebazlara
Hak yolunda mazlum kalan yar ağla

Bu yareli sinem dertli ötersem
Kerbela'da Hür şehide yetersem
Işık Ruhan aranızdan yütersem
Bari gel de kefenimi sar ağla

5. MUHANNET SUYUNDAN İÇEMEM ASLA

Doğup şu cihanda aklım ereli
Muhannet suyundan içemem asla
Hak sevgisi kalp evime gireli
Namert köprüsünden geçemem asla

İyilerle yoldaş oldum yıkmadım
Kainata kardeş oldum bıkmadım
Haram şeyi lokma edip dıkmadım
Kötü bir lisan açamam asla

Kurt kuzuyla yürür olmasa kalleş
Hal ehli olanlar hal ile yoldaş
Can Allah'ın canı can seven kardeş
Güzel muhabbetten kaçamam asla

Gönül ile göz görmese katlanmaz
Hakkı seven kır bayırda otlamaz
Ham meyvalar olmayınca tatlanmaz
Hoş görünür gönül seçemem asla

Işık Ruhan hak yolundan kaçmadım
Karga gibi leşe konup uçmadım
Altınımı pul yerine saçmadım
Asılsızı ekip biçemem asla

6. GÖÇ EDERİM BENLİ BÜLBÜL AĞLAMA

Elbet bir gün vücudum dünyadan
Göç ederim benli bülbül ağlama
Şah elini ayırmasın bünyeden
Gel ağlama yavru bülbül ağlama

Bir cenaze biner bir kesik başa
Cenaze ölümden korkmazmış haşa
Kesik baş cenazeye der daim yaşa
Gel ağlama benli bülbül ağlama

Şah olan salmazmış tuttuğu elim
Şaha sığınırım malumdur halim
Nice dert çekersen dertlerin benim
Gel ağlama benli bülbül ağlama

Yanarmış aşıkların çırası
Pençe vurdum açılıyor yaresi
Sağlık olsun ayrılığın sırası
Gel ağlama benli bülbül ağlama

Bir zaman mekanda yuğuran oldun
Nice şah elinden bu ana geldin
Koyun kuzu gibi meleyip buldun
Gel ağlama benli bülbül ağlama

Yavru yeten elim durur üstünde
Nice laden düşman olsa gastinde
Işık Ruhan yavrusunun destinde
Gel ağlama benli bülbül ağlama

7. GEL AĞLAMA BENLİ YAVRUM AĞLAMA

Yine hasretlik çöktü sineme
Gel ağlama benli yavrum ağlama
Öz bakışın benzetmişim anama
Gel ağlama benli yavrum ağlama

Öz bakışın kalp evimde sıralı
Yüreğimiz Kerbela'da yaralı
Bir gerçek meydanda içip kanalı
Gel ağlama benli yavrum ağlama

Canımız birdir de ecel varımız
Pirim hünkar yardımcımız yaramız
Temiz gönül olur şahım yerimiz
Gel ağlama benli dilber ağlama

Şu canım sağ kaldıkça yaşarsın
Bülbül gibi kuran okur coşarsın
Özün birleyip gürler şaşarsın
Gel ağlama benli dilber ağlama

Yat sana kem göz ile baksa da
Vurguncular hep yoluma çıksa da
Bir can incitip de yıksa da
Gel ağlama benli dilber ağlama

Bu çarkı devranda böylece döner
Seni yaratan şah seninle yanar
Işık Ruhan elim üstünde döner
Gel ağlama benli dilber ağlama

8. SUSUZ BIRAKMA BIRAKMA

Beni yaradan güzel yar
Susuz bırakma bırakma
Sen bana ben sana yar
Susuz bırakma bırakma

Öz kendini dışa koyma
Hakka gir ladene girme
Pahal sen yedine doyma
Susuz bırakma bırakma

Yandı Hüseyin su deyi
Kaffarol zünün ben deyi
Param tükenecek deyi

Susuz bırakma bırakma

Tapma kardeş dünya malna
Maldan gelir bin bir bela
Yandım bir yudum ver hele
Susuz bırakma bırakma

Dünya malı senin olsun
Kah ağlayan kah da gülsün
Bağ bahçene otlar yağsın
Susuz bırakma bırakma

On iki İmam on dört mahsum
Elli beyte kimler hasım
Bilenler çekiyor yasım
Susuz bırakma bırakma

Şehit olanlar değil mi
İnsanlıktan el değil mi
Işık Ruhan kul değil mi
Susuz bırakma bırakma

9. YÜZÜNDEKİ OLAN BENİ UNUTMA

Şu kalbimi alıp çalan sevdiğim
Yüzündeki olan beni unutma
Uyma el sözüne yalan sevdiğim
El ver gördüğün yolu unutma

Tanrı bir birimiz kismet eyledi
Bu aşkımız arş alayı boyladı
Ara yerde yatlar neler söyledi
Karanlığa bakıp günü unutma

Aşkı öldürenler sürünür gider
Aşkı yaşatanlar dirilir biter
Halimi sorarsan hallerim beter
Feryat eylediğim ünü unutma

Kul Işık Ruhan'ın bak göz yaşıma
Ayrılık mı gelecekti başıma
Ölüyorum uğra mezar taşıma
Uğrunda verdiğim canı unutma

10. HAKKINI HELAL EYLE EY NAZLI ANA

Şu fani dünyadan murat almadım
Hakkını helal eyle ey nazlı ana
Döndüm şu dünyadan sanki gelmedim
Muradım göğsünde kaldı bir yana

Ben de gider oldum bir ırak yola
Yarab gence verme bu büyük bela
Fani dünya bir gün hep ıssız kala
Ağlama ey anam emir hakkıla

Bir gül idim açılmadan kurudum
Geçen gün sizinle ben de var idim
Geldi ulu kervan aldı yürüdüm
Düştüm gider oldum bir ırak yola

Işık Ruhan eder unutma sakın
Bir hana benzeyen şol dünya yakın
Ahirete düşmeden bir han yapın
Bir gün hepimize verilir sela

11. HEKİM SANDIM İĞNECİYİ AÇ DEDİ BANA

Derdim var da derman diye gezerken
Hekim sandım iğneciye aç dedi bana
Aşkın deryasından kelam gezerken
Bir de sancı geldi kaç dedi bana

Oradan kaçtım terk eyledim o yurdu
Bir ses duydum sanki beni çağır da
Baktım birkaç insan oraya girdi
Meğer kiliseymiş haç dedi bana

Haçım yoktur dedim hatam var benim
Akılsızım amma putam ver benim
Bir de minareye dönmüştüm yönüm
Senin sakalın yok çık dedi bana

Dedim gönül gurbete bakayım
Bu gidişle bir dervişlik yapayım
Enek sandım dedim boncuk takayım
Bir çifte savurdu çat dedi bana

Her sanata girdim çırak çıkmadım
Türlü oyunlara girdim bıkmadım
Saz çalamam aşıklıktan çıkmadım

Pençe vuramayan Te dedi bana
(Kelamdan anlamaz Te dedi bana)

Baktım hırsız bana haydutsun dedi
Zinacı kürcüler meydutsun dedi
Meğer herkes kendi kendin söyledi
O zaman keloğlan (kafa) tık dedi bana

Ne tarikat kaldı nede din kaldı
Nere gitsem kader tersine çaldı
Aslanın yerine tilkiler kaldı
Kul Işık Ruhan'ım yat dedi bana

12. PADİŞAHLIK DİYEN VAH CANA CANA

Yirminci asrın gerçeğin tanı
Padişahlık diyen vah cana cana
Olayıdım Ehlibeyt'in kurbanı
Mındar ölür isem vah bana bana

İnkâr ehli odur hırsı var ise
Nice hoca derviş dede der ise
Kendini fark etmez özü kör ise
Vah acırım ona yuh ona ona

Kör bir olsa bile köprü geçemez
Göremezler güvercinle uçamaz
Karga gak demezse yolu geçemez
Vah acırım cana yuh ona ona

Yürümez gönlünü sildiremeyen
Kalkmaz duman baştan söndüremeyen
Nefsini unutup yandıramayan
Vah acırım cana yuh ona ona

Abdesti olmayan abdest veremez
Gusülü bilmeyen erkan göremez
Fakirlerin hiç halini soramaz
Kim kimi soyarsa yuh ona ona

Abdal mıyım divane mi bilemem
Akar çeşmim gece gündüz silemem
Bir şaha yanmışım gayrı yanaman
İki de bilenler yuh ona ona

Kul Işık Ruhan'ım şaha yanmışam
Pervaneler gibi yanıp dönmüşem

Aşk ehlinin sinesine konmuşam
Nefesine uyan vah ona ona

13. YANAR AŞK ATEŞİ YANA GEL YANA

Pervaneler gelir döner ışığa
Yanar aşk ateşi yana gel yana
Aşk ateşi ilaç imiş aşığa
Hasret koyma şahım bana gel bana

Ben değilim şahım beni okutan
Aşkın ateşiyle yakıp şakıtan
Kahı Melül kahı dertli bakıtan
Kıblem sensin şahım cana gel cana

Can evimden şahın hayali gitmez
Yandı ciğerlerim kokusu bitmez
Bülbülün bir derdi olmasa ötmez
Feryat eylediğim yöne gel yöne

Yönüm şah yolunda yürümüş oldum
Aşkın ateşiyle erimiş oldum
Işık Ruhan tenden farimiş oldum
Damla damla akan kana gel kana

14. YETİM KUZULARIM KALDI BİR YANA

Şu darı dünyadan murat almadım
Yetim kuzularım kaldı bir yana
Dünya senden doyup dadın almadım
Felek kemendini çekti bir yana

Ey kardeş ben de kalmıştım yetim
Felek şu ahdımı böyle mi dedim
Yavrular murada yetmeden gidim
Sen de şerbetim iç hem kana kana

Kızım ana diye kimi çağırsın
Yetim dolabını mevlam çevirsin
Sabredelim haktan gelen ömürsün
Emanet bilenden gerçeğin ala

Can hulga gelince göründü kolum
Söylemek isterim tutmuyor dilim
Dostlar bilseydiniz şu benim halim
Düşünün bu haller size de gele

Işık Ruhan eder dayanmaz yürek
Nasıl dayansın yıkıldı direk
Bir gün hepimize gelse de gerek
Ne yüzle varalım ulu divana

15. SATMA BİLMİYENE DÜŞER İSYANA

Cevahir kıymetin bilenler alsın
Satma bilmeyene düşer isyana
Dileriz ki her can ummana dalsın
Fakat peşimizde iblis yanyana

Yan yana gezene dönme yönünü
Düşürmeye zorlar hakkın şanını
Sarrafım dese de verme malını
Yüze gülücüyse bakma yalana

Yüzü gülücüler sağına bakar
Arar fırsatını yuvanı yıkar
Döndürme yüzünü nefesi kokar
Yanacak dediler ona uyana

Yanar cehennemi kendi özünde
Hak eseri kalmaz onun yüzünde
Küfür isyan çıkar her an sözünde
Gerçek uymaz acı söze dayana

Acı sözü almaz asla ayıplar
Yadlanır yanında durmaz uyuklar
Hak nefesi alır verir sayıklar
Hemen rahmet yağar özün yuyana

Özün yuyan benliğini soymalı
Tarikatta yol ehline uymalı
Marifette nefesini bulmalı
Hakikatı görür girmez ziyana

Işık Ruhan hakikatın halidir
Açıp kalp evini gören Ali'dir
Hak kuranı okur bülbül dilidir
Aşk olsun bir damla suyum koyana

16. TEVRAT ŞU SİNEMDE ŞAHİN AŞKINA

Bai bismillah dile aldım okurum

Tevrat şu sinemde şahın aşkına
Muhammet Ali'dir gözlerde gören
Zebur'la yük tuttum şahın aşkına

Hatice'nin nuru Fatma'da belli
Bunca evliyalar on iki yolu
şah Hasan Hüseyin gömleği kanlı
Zikreder gideriz şahın aşkına

şah İmam Zeynel'le çilemiz dola
Bakırın kirişi boynumda bile
Ol İmam Cafer'de ders verdi bize
Seni zikrederiz şahın aşkına

Musayıl Kazım'le kurşun sinemde
İmam İrizay'nan zehir varımda
Tagı Nagı imdat eyle zarımda
Bu dört ile gideriz şahın aşkına

Hasan Ali Askeri genç iken ölen
Mehdidir gerçeğe nefesi veren
On dört masum bile hem şehit olan
Görür de gideriz şahın aşkına

On yedi kemerbest bağının hakkı
Pirim Hünkar Bektaş ağanın hakkı
Kul Işık Ruhan'ın aşkının hakkı
Çeker de gideriz şahın aşkına

17. ÇEKERİM BU DERDİ şAHIN AŞKINA

Yine kerbaladan sızılar yürek
Çekerim bu derdi şahın aşkına
Salmaz tutan eli doğru bir bilek
Tutarız dermanı şahın aşkına

şahım Ali idi cananım Ali
Bin bir ismi vardır bir ismi Veli
Kimi arif gezer kimisi deli
Hepsi bir yanarlar şahın aşkına

Yanmayınca yarelerim yar olmaz
Hak ehline aşk deryası zor olmaz
şah aşkına yananlara dur olmaz
Yürür gider devran şahın aşkına

Yürüyen yolumuz yolum Hüseyin

Kerbaladan bize gelmiştir sehim
Can gözü açanlar buluyor fehim
Fehmedenler görür şahın aşkına

Şaha yanan cehenneme yanmadı
Şah konduğu yere yadlar konmadı
Işık Ruhan ikrarından dönmedi
Gahi gelir gider şahın aşkına

18. BAĞIŞLA BİZLERİ ŞAHIN AŞKINA

Lafeta şahımsın şahı merdanım
Bağışla bizleri şahın aşkına
Hak Muhammet Ali cana kurbanım
Bağışla bizleri şahın aşkına

Şah Hasan'ın ahı figanı derdi
Şah Hüseyin yoluna serini verdi
Şah İmam Zeynel'im zindana girdi
Bağışla bizleri şahın aşkına

Muhammet Bakır'ın derim hakkıçün
Şah İmam Cafer'in umman hakkıçün
Musai Kazim'in seyran hakkıçün
Bağışla bizleri şahın aşkına

Şah İmam Rıza'nın yönü hakkıçün
Muhammet Tağı'nın ünü hakkıçün
Aliyül Nagı'nın kanı hakkıçün
Bağışla bizleri şahın aşkına

Askeri Mehdi'nin sırrı hakkıçün
On dört masumların nuru hakkıçün
Kul Işık Ruhan'ın zarı hakkıçün
Bağışla bizleri şahın aşkına

19. ESİRGE BİZLERİ ŞAHIN AŞKINA

Allah Muhammet'e Ali yar dedi
Esirge bizleri şahın aşkına
Şah Hasan'la Hüseyin'e Hü dedi
Esirge bizleri şahın aşkına

Zeynel'in ziyası gitmez hayalden
İmam Bakır İmam Cafer ummandan
Musayıl Kazım İriza da candan

Esirge bizleri şahın aşkına

Şah Muhammet Tagı, Ali Nağıynan
Askeri Mehdi gönlüm bağıynan
Yarelendi ciğerim dağıynan
Esirge bizleri şahın aşkına

On iki imam şahım Bektaş Velim
Hak aşkına öter gonca bülbülüm
Kul Işık Ruhan'ım yarimdir benim
Esirge bizleri şahın aşkına

20. İLERİYİ GÖRMEZSE VAH ONA ONA

Yirminci asırda yaşayan canım
İleriye görmezse vah ona ona
Kırk yıl ileriye yetiştir ünüm
İnkâr ehli bilmez yuh ona ona

İnkâr ehli kördür yatmış ise de
Mürşidsiz rehberle yetmiş ise de
Kör körüne bir el tutmuş ise de
Vah acırım cana yuh ona ona

İki kör köprüden geçemez imiş
Kuzgun güvercinle uçamaz imiş
Ağ pınar dağlardan geçemez imiş
Dalga damla bilmez tüh ona ona

Kalmaz dağ başından kaldıramıyan
Ol yedi nefsinin öldüremiyen
Bir gerçeği gönle konduramayan
Beğenmez kimseyi yuh cana cana

Nice rehber pirden ayrı olurmuş
Öp şurayı ver burayı derimiş
Kendi pençe bilmez karga kör imiş
Ben de öyle isem vah bana bana

Ben bir divaneyim neyim bilmezem
Pir aşkına öldüm oda yanmazam
Işık Ruhan ahirete dönmezem
Pirimin cemali mah cana cana

21. BİRLİĞİ BİLMİYEN GİRMEZ KATARA

Cihanda çok insan oldu zamana
Birliğı bilmeyen girmez katara
Ademe secde yok der uymaz Kurana
Esfele safilin iblis zübera

İblis benlik ile havaya girdi
Yetmiş iki millet birbirin kırdı
Ademe yar olan Şit nebi vardı
Hakka secde edip erdi didara

Ademi bilmeyen Allah'ı bilmez
Kul olur nefsine sağ iken ölmez
Kırıp putlarını birliğe gelmez
İnat eder gider benzer humara

İnatlık edenler kurulur kalır
Gider kuru yere secdeyi kılır
Allah'ı göklerden uzakta bilir
Gören olmaz deyip dalar kumara

Kumara el sürüp papaza uyan
Girecek delik arar dolaşır yayan
Arı birlik ile bal yapar beyan
Çalışan kar eder tembel avara

Tembel olan daim vaize dolar
Şartı şeriyat der boşuna yeler
Hakkın bir emri var ikiye böler
Gördüğüne ürer öyle kanara

Işık Ruhan Kuran emri hak derim
Doğru çalışıp da emeğim yerim
Dolandırıcılar yiyecek sırrım
Üleşin başında bir gün zıbara

22. GİZLEMİŞ KENDİNİ VARA BAK VARA

Dört köşeyi yedi iklim sahibi
Gizlemiş kendini vara bak vara
Muhammet Ali'dir derdim tabibi
On iki renginen nura bak nura

On iki renk kıymetin bilelim
Birlik olup hak cemine gelelim
Tarikat evinde bir can olalım

Yolumuzu kuran yare bak yare

Yolumuz Muhammet Ali yoludur
Pirimiz erkanda Bektaş Velidir
Çağırının imdadına ganidir
Gönlümüze giren sıra bak sıra

Hak gönüle girse okur sıranan
Öldürür nefsinin gezmez şerinen
Her ne yöne gitse olur yarinen
Tükense sermaye kare bak kare

Sermaye ömürdür günbe gün zarar
Hakka aşık olan hakkını arar
İblise aldanan ayazda yanar
Çevirir fırtına kara bak kara

Işık Ruhan sakın kar ile kıştan
Yolumuz dönmesin engin inişten
Elaman ayırma böyle gelişten
Sakın demesinler hele bak hele

23. NİDEM BENİM GÖNLÜM KALDIKTAN SONRA

Nasıl yar diyeyim ben böyle yare
Nidem benim gönlüm kaldıktan sonra
Viran bülbülünü düşürdü zara
Nidem kanadım kırıldıktan sonra

Gerçek aşık olan ikrarın güder
İkrar sahibi müsâyip nider
İkrar bilmiyenin sözüne gider
Nidem benim gönlüm kaldıktan sonra

Yar yar dedikçe yarım sanırdım
İlmi hakikattan nasip umardım
Ağam deyişine bakar kanardım
Nidem benim sözüm kaldıktan sonra

Danışmak uludan uluya gider
Kendi kendin gider koyun mu güder
Böyle gidişinen bulunmaz didar
Akıllıyan da yola vardıktan sonra

İkrar sayma günahını bilirim
Dokunursa gönüle geri alırım
Çıktığım haneden sanma gelirim

Atılan okumu saldıktan sonra

Işık Ruhan daim içten ah eder
Çıktı oku yaydan düşer caheder
Düşün razı değil buna şah bedel
Niden aşk atımız öldükten sonra

24. AYIPLAMA SAKIN GELMESİN BAŞA

Hak yarattı şu cihanda her şeyi
Ayıplama sakın gelmesin başa
Bulunur cihanda hem kötü eyi
Cana can gibi bak kem bakma boşa

İbret alam dersin alemleri gözet
İbadet kıların gerçeği söz et
İradeli otur kelamın bezet
Sayılı günlerim gitmesin boşa

Doğru çalışmayı kumar bürüdü
İtikat kalmadı amel kurudu
Millet kama bıçak taka yürüdü
Bin nasihat etsen kar etmez taşla

İnceldi yolumuz üzüleniyor
Çok dede hak için sızılanıyor
Talip sinek olmuş vızılanıyor
Müşahip vuruyor göz ile kaşa

Kısacık ömrümüz uzun olaydı
Münafığın yaptıkları söneydi
Gelecek bir sahip yakın geleydi
Hakkını bilmeyen kalacak şaşla

Işık Ruhan ışık yandırabilsem
Canım kıymetini bildirebilsem
Bir gönülden gümen sildirebilsem
Yolumuz uğramaz ol kara kışla

25. CAN ALİ CANAN MUHAMMET

Din İslam'ın ta temelden
Can Ali canan Muhammet
Şah ayırma bu amelden
Can Ali canan Muhammet

Amelim aşkım imanım
Hakikata yok gümenim
Fikirdir başta dümenim
Can Ali canan Muhammet

Dümensiz gemi yüzemez
Akıl deryada gezemez
Can seven canı ezemez
Can Ali canan Muhammet

Ezme insan gönlü haktır
Hem yaşayıp yaşatmaktır
İnsanlıktan başka yoktur
Can Ali canan Muhammet

Yok olamaz var olanlar
Ehlibeyte yar olanlar
Bilmez beni kör olanlar
Can Ali canan Muhammet

Kör körüne gitmeyelim
Mantıksız iş tutmayalım
Işık Ruhan atmayalım
Can Ali canan Muhammet

26. GÖNÜLLER YANARAK ŞAHİN SÖZÜNDE

...

Pervaneler döner ateş içinde
Gönüller yanarak şahın sözünde
Soyumuz Erdebil Irak ilinde
Bu dem de görerek meyi içilir

İçersen de Muhammet'in meyinden
Güzeller bellolur asıl huyundan
Işık Ruhan Erdebil'in soyundan
Bağdat Horasan'dan şaha geçilir

27. HAKİKAT YOLCUSU MEYDANA GELE

Lam Elif İlinden duyduk ün ile
Hakikat yolcusu meydana gele
Dosta varmak için yüz bin can ile
Menzile erişen düzüldü yola

Yeşil nur aşkına katar yürüdü

Niceleri yolda kaldı faridi
Cenneti alana gubbe var idi
Orda alsancağı almıştık ele

Üç nur ile bir noktadır varımız
Fi mekanda gubbe oldu yerimiz
Ladenler bilemez anda sırrımız
Yüzerdik deryada benzemez göle

Yüz on dört suremiz tamam olunca
Yirmi sekiz burcu bile alınca
Muhammet'in şefaati gelince
Hakka secde edip gelmişiz ele

Düşe kalka hayli zaman gelince
On yediden otuz üçe erince
Kırk makamdan bir mekanı görünce
İlmi Cavidan'ı getirdik dile

Şeriatta seçtik hayrul beşeri
Tarikat babından girdik içeri
Marifette kamil bir mürşit eri
Bağlanıp bendine olmuşuz bile

Yetmiş üçün katarına katıldık
Şu cihanda dilden dile satıldık
Kahi atılıp da kahi tutulduk
Kahi bülbül olup konmuştuk güle

Gülün hasretiyle severiz canı
Böyle gelir gider bilmeyiz fani
Kovanımız eskidince ol gani
Uçup da konarız bir ilden ile

Işık Ruhan küfrün imam ede gör
Hakikata katarını yede gör
Evvelimiz elif ahir be' de gör
Bin Nuhun gemiye düşmeden sele

28. DOSTA VERMEK İÇİN DUYULDU BİLE

İlla mekan elinden aldık hesabım
Dosta vermek için duyuldu bile
O anda görülmez gerçek hesabım
Hakikat yolcusu hep bile bile

Sepbel mesanidir sırat köprüsü

Anlamazsın söylüyorum doğrusu
Sakın görmesin ki iblis uğrusu
Çevirir o zaman hep hile hile

Besmeleyle kazan varlık adına
Doyamazsın lezzetine tadına
Hakkın emri birdir bakma yadına
Gelir gider olur hep bile bile

Rahim ve Rahmandır her işin başı
Kaf ile Bir Nun'dur yaradan kişi
Sevgiyle saygıyla don eden başı
Gerçektir cihanda gel ele ele

Toprak olsa yağmur olsa gün doğsa
Tabiatın varlığıdır bir gelse
Yaratan rahmandır rahimde kalsa
Her insan el açar verir el ele

Kul Işık Ruhan'ım geldim selinen
Baş üstüne gelirsem yönünen
İslamiyet varlığım var dininen
Herkes sever beni verir el ele

29. YETİŞ ŞAH MUHAMMET ALİ İMDAT EYLE

Yaradan şahım sığınıp kaldım
Yetiş Hah Muhammet Ali imdat eyle
On İki İmam rengine boyandım
Yetiş Hak Muhammet Ali imdat eyle

On İki İmam daima zikrimde gezer
On dört masum paklar kalbimiz yazar
Aşkın deryasında canımız yüzer
Yetiş Hak Muhammet Ali imdat eyle

Canım kurban olsun şahım Ali'ye
Pirim Hünkar Hacı Bektaş Veli'ye
Hümmetimiz olsun cümle deliye
Yetiş Hak Muhammet Ali imdat eyle

Ne deliyim ne aklım var divane
Yetişseydim Hakka yeten kervane
Gece gündüz hayalimde seyyare
Yetiş Hak Muhammet Ali imdat eyle

Nice hayal hakikate yetişir

Hak yolunda can el ele tutuşur
Seni bilen şahım sana yetişir
Yetiş Hak Muhammet Ali imdat eyle

Tuttum eteğinden ayırma bizi
Esirge gel şahım şah gören gözü
Işık Ruhan günde ağlıyor z
Yetiş Hak Muhammet Ali imdat eyle

30. MEDET MÜRVET PİRİM SEN İMDAT EYLE

Lafeta şah ile şahı merdan
Medet mürvet pirim sen imdat eyle
Hak Muhammet Ali aslın pryane
Medet mürvet pirim sen himmet eyle

Senin aslın şah Hasan'la Hüseyin
şah Zeynel'den Bakır veripdir payın
Cafer'in aşkına himmet eyleyin
Medet mürvet şahım sen himmet eyle

Yüzünde okunan Musayıl Kazım
İriza'nın aşkına yad etme sözüm
Tagı Nagı aşkına aık et gözüm
Medet mürvet şahım sen himmet eyle

Hasan Ali Askeri sırrını bilen
şah Mehdi serinde okunan kuran
On yedi kemerbest destinde duran
Medet mürvet şahım sen imdat eyle

On dört masumların canı hakkıyçün
Pirim Hünkar Veli yönü hakkıyçün
Kul Işık Ruhan'ın n hakkıyçün
Medet mürvet şahım sen imdat eyle

31. BENLİ DİLBER BENLERİNİN AŞKINA

Benli dilber benlerinin aşkına
Ne olur bir selam vermeden gitme
İhsanın dokuna şu ben şaşkına
Bari bir selam vermeden gitme

Benim canım senin canın deriken
Bu tükenmez aşkın bende variken
Gönülde bir mekan oldu dariken
Elini elime vermeden gitme

Hiç merhamet yok mu aşık kuluna
Kurbanım olayım gerçek yoluna
Bakmaz mısın şu sevdiğim halıma
Kolların boynuma sarmadan gitme

Kul Işık Ruhan'ım biliyor isem
Hakkın aşkı ile soluyor isem
Merhametin yok mu ölüyor isen
Bari kefenim sarmadan gitme

32. NİCE HAYIR DESE ONA FAYDA NE

Şerini üstünden atmayan sofu
Nice hayır dese ona fayda ne
Dövsen bir dibekte başını yahu
Bir seten altına satsan fayda ne

Satma şeriata tarikat ilmin
İleri gidene gerilik yol mu
Sade sulpten gelen sadece belmi
Ben nesilim deyip tutsa fayda ne

Tutar isen bir kapıdan gavi tut
Ol kapıdan un ele iyi öğüt
Elmanın dibine dikme bir söğüt
Ondan yemiş olmaz tutsa fayda ne

Gel kardaş aslen kulaktan tutsak
Hakikat ilmini bilece görsek
Kırklar makamında can cana ersek
Geriye duranlar yetse faydane

Cihan gerçeklerle dolmuş el almış
Herkes hesabına geleni almış
Işık Ruhan garip kimsesiz kalmış
Ayrılıp da yine tutsa fayda ne

33. BAKMAZ MISIN SULAR AKAR ENGİNE

Gönül her nesneye mekan bağlama
Bakmaz mısın sular akar engine
Kimse sormaz fakirlerin halini
Şimdi rağbet güzel ile zengine

Fakire zenginler hep zulüm eder

İnsanlık hududu onlardan gider
Fakirin gönlünde gül açar biter
Eylik haktır ki kemlik kendine

Fakir gönül her mecliste söz alma
Zalim olan gibi çirkefe batma
Sakın zengininen idavet gütme
Akıl ermez zenginlerin fendine

Işık Ruhan fakire kılma kem nazar
Varlığına ulaşan yolundan azar
Kardaşım dese de yüzünden bezer
Eyliğı kendine ara bul gene

34. ALİ'DÜR ALEME ALLAH

Dört kitabı bir eyleyen
Ali'dür aleme Allah
Hakikatı var eyleyen
Ali'dür aleme Allah

Hakikat noktası Ali
Evvel Ali ahır Veli
Aşıkların Gönlü Ali
Ali'dür aleme Allah

Ali'dür bir ismi Kuran
Ali'dür Rahmana eren
Hecede er rahim olan
Ali'dür aleme Allah

Hecem okur alem yarım
Alidür bu küllü varım
Alidür zikrimde karım
Ali'dür aleme Allah

Zikrimde Ali beratı
Ali'siz geçemem sıratı
Ali'den emin beratı
Ali'dür aleme Allah

Berat alan Ali'ye yar
Evvel ahir Ali bir var
Ali'yi bilmez laden kör
Ali'dür aleme Allah

Kördür Ali'yi görmeyen

Ademi Allah bilmeyen
İblistir secde kılmayan
Ali'dür aleme Allah

Secde Ali gıyam Ali
Bu vücutda mekan Ali
Işık Ruhan kiblem Ali
Ali'dür aleme Allah

35. BİRLEŞTİ DERYALAR KALAN OLMADI

El merecal bahreyn yelte gıyane
Birleşti deryalar kalan olmadı
Bu beşinci kezim gelmişem kane
Arif olanlara yalan olmadı

Adım adım hak yolunu almışam
Bir şahın bendine gulem olmuşam
Hakikatın ummanına dalmışam
Yanar aşk ateşim dahi sönmedi

Gayrı zahireden okumaz oldum
Şavkıdı gözlerim bakamaz oldum
Mutapsın dediler satamaz oldum
Galdı kumaşlarım alan olmadı

Şu mahluk kendini farkedip görse
Bir mürşidi kamil dersini verse
İkrar imam verdim deyip de dursa
Bil ki şu cihanda esvel kalmadı

Derviş olan kemer takar beline
Her an hak kelamı gelir diline
Meyil vermez şu cihanda geline
Gönülde kızım var çalan olmadı

Sırrı Ali Haydar pirimiz ola
Kul fakır özümde dersimiz vere
Işık Ruhan daim onlara köle
Rabbi ya sır dedim bilen olmadı

36. SENDE BENCİLEYİN YAR MI AĞLADI

Ne feryat edersin benim bülbülüm
Sende bencileyin yar mi ayrıldı
Sana da mı değdi felekten zulüm

Gör ki hangi laden kanadın kırdı

Hudey bülbül hudey gel aylatma sen
Sabır haktan gelir yaradan varken

Bülbülün feryadı baharda olur
Bülbül dertli öter güller şad olur
Yarsız aşıklara cihan yad olur
Bilmem hangi laden yolun çevirdi

Bülbül aşık olmuş güle yaslanır
Yavru olduğu peşinde beslenir
Tar olanlar bir gün olur uslanır
Bilmem felek çarkı neyle çevirdi

Bülbülleri gülden ayrı görmedim
Aşıklarda dertten gayrı görmedim
Bin bir türlü davalardan dönmedim
Felek yazımızı güze çevirdi

Göz görür gönüller gül gibi açar
Bülbüller zar ile zikrini çeker
Kul Işık Ruhanım bir günde göçer
Felek kismetimiz böyle buyurdu

37. EVVEL REHBER YOL BULMALI

Bu devranda yetişen can
Evvel rehber yol bulmalı
Hakikata karışan can
Elden ele el bulmalı

Rehberde eli var ise
Bir mürşidden yol alırsa
Talip rehber bir olursa
O rehberi can bilmeli

Rehber cahil ise kördür
Sanma pirden eli vardır
Ahmah talip işi zordur
Aydını canan bulmalı

Rehbersiz talip olamaz
Abdessiz abdest veremez
Yozlar kuzuya gelemes
Başta çobanın bulmalı

Yozun südü olmaz imiş

Her can dede olmaz imiş
Yunmayan pak olmaz imiş
Gönül evinden yunmalı

Tabiatın suyu dışı
Gönülden atmalı kışı
Ne gene ihtiyar dışı
Can ile canan yanmalı

İlim ister kelam ister
Dört kapıya selam ister
Rehber olan Pir'e dost der
Bir Pirden destur almalı

El almasa el olamaz
Dışta gezer yol bulamaz
Işık Ruhan pul olamaz
Altın kıymeti bilmeli

38. LAM ELİF YE İLE YARATMADI MI

Bunca veli nebi kainatının
Lam elif ye ile yaratmadı mı
He'yi var vallahi vilayetinen
Bunca aşıkları ün etmedi mi

Nun nihayet nokta yoktan var eden
Mim muhabbetiyle lamı yar eden
Size sığınmışım hakkı şar eden
Geyinip eğnine don etmedi mi

Vet kemer kudretin daktı beline
Gaf kurdeti lisan verdi diline
Te beyan eyledi baktı haline
Gayın ayın aleme yön etmedi mi

Zı bunca zulumatı kaldıran Ali
Tı tufana gemiyi dolduran Ali
Dat tatlı dillerde bulduran Ali
Sat sabur gönüle el etmedi mi

Sınığ şahadeti sevdi can canı
Sin sinede olan gerçeği tanı
Ze ziyasın bulur olursa gani
İrı raha gider yol etmedi mi

Zel ziyası oldu adem aynında

Dal dellala düştü bin bir oynunda
Hı havale eyledi toku boynunda
Ha havarilere çal etmedi mi

Cim cemalin aynasını görene
Se saadet nutku erer yarene
Te turaba bak gör bunca karene
Be aslı dört kitap tur etmedi mi

Elif asıl yüz bin oyun oynuyan
Dört harf oldu arş alayı boyluyan
Yüz on dört sureyi tamam eyliyen
Maracel bahreyni kaynatmadı mı

Payı çayı yüze yazdığı zaman
Zayı ka'yı sipare otuz üç hemen
Kul Işık Ruhan'ım şahım el aman
Aşığımsın deyip zar etmedi mi

39. UÇURDUM ELİMDEN GÜL YÜZLÜ CANI

Şu cihanın metasına inanma
Uçurdum elimden gül yüzlü canı
Ecel gelmez diye asla güvenme
Felek çeviriyor dolabın yana

Geçen gün sizinle bile varidim
Sizler ile olup bile görürdüm
Ecelim yetişti yola yürüdüm
Muradım göğsümde kaldı bir yana

Unutmayın kardaş sakın bizleri
Mevlam soldurmasın gülen yüzleri
Hak kelamı söyleyen o dilleri
Mevlam rahmet eyle hep yana yana

Ey kardaş bende kalmıştım yetim
Felekten ahdımı böyle mi dedim
Yavrumu murada katmadan yetim
Ecel şerbetini sundular bana

Işık Ruhan der dayanmaz yürek
Nasıl dayansın ki yıkıldı direk
Bir gün hepinize gelsede gerek
Ne yüzle varalım ulu divana

40. ÖLÜM SANA DERMAN BULAMAM GAYRI

Ey vade günleri genç iken erdi
Ölüm sana derman bulamam gayrı
Terk eyledim dünya bıraktım yurdu
Gittiğim yollardan gelemem geri

Ruhum gapsolunca çıkamaz önüm
Bir kuyu yorgana sararlar tenim
Kararır o zaman o ışık yönüm
Karardı günlerim diyemem gayrı

Teneşir üstüne tenim koyarlar
İlip sabun ile beni yuyalar
Tezce hemen ılık soğuk koyalar
Suyum ılık koyum diyemem gayrı

Pakça yuyup kefenime sarınca
Ağlar eşim dostum beni duyunca
Dostlar nice bilirsiniz deyince
Hakkım helal eylen diyemem gayrı

İndirirler musallanın taşına
Felek yardım eyle benim işime
Ana toprak pek çökerse başıma
Sıkılır tenlerim diyemem gayrı

Kabrime indirip sapma örerler
Toprağı üstüme hemen kürürler
Dönüp tezce evlerine ererler
Dostlar unutmayın diyemem gayrı

Işık Ruhan der kabir sıkınca
Galan yetimlerin boynun bükünce
Akrepler çayanlar gelip sokunca
İncitmen etimi diyemem gayrı

41. ARTIK BU CİHANDA GÜLEMEM GAYRI

Felek çöktü kanadıma koluma
Artık bu cihanda gülemem gayrı
Hilebazlar kuyu kazdı yoluma
Şehit olurum da dönemem gayrı

Dönekçi değilim hileyi bilmem
Yalnız kalsam da kem yola gelmem
Çekerim bu derdi vadesiz ölmem

Gönülde yaşarım solamam gayrı

Solamaz bir zaman aşık olanlar
Aşkın deryasından içip kananlar
Gerçek sinesine konup yananlar
Tutar yadellere salamam gayrı

Salmaz tutan eli gerçekten tutan
Özün teslim edip katara yeten
Dostların derdidir sinemde öten
Kalleşin bağına konamam gayrı

Konaydım şah bağının başına
İlaç olur gözlerimin yaşına
Işık Ruhan düşme eller peşine
İkrarımız bütün dönemem gayrı

42. BENİM VAR YILDIZIM ÜLKER YILDIZI

Ay ışığı aynı gün gibi doğsa
Benim var yıldızım Ülker yıldızı
Ellerin yıldızı havaya ağsa
Benim bir yıldızım Ülker yıldızı

Havalar da eller yıldızın arar
Özünde bilemez kendini yorar
Ezel ahdı ikrar eyledik karar
Benim bir yıldızım Ülker yıldızı

İkrarım var bırakamam ellere
Düşersem de şu alemde dillere
Bakmaz mısın mah yüzünde benlere
Benim bir yıldızım Ülker yıldızı

Bakar isem yıldızımın yüzüne
Şah olur konarım yarin özüne
Nerde baksam görünüyor gözüme
Benim bir yıldızım Ülker yıldızı

Nerede demeyip gönülde tutan
Gönül den gönüle gül alıp satan
Canıyla canana can meyil katan
Benim bir yıldızım Ülker yıldızı

Canım benim canan benim yar benim
Yarin bir bakışı günde kar benim
Işık Ruhan bu sinemde var benim

Benim bir yıldızım Ülker yıldızı

43. SILAM ZİNDAN OLDU GURBET EL GİBİ

Çok göresim geldi yavrular sizi
Sılam zindan oldu gurbet el gibi
Yanıyor içimde hasretlik közü
Serildim toprağa yanmış kül gibi

Çöktü hasretlik sineme çöktü
Genç yaşım içinde belimi büktü
Gözlerimden hasret yaşları döktü
Çağlayıp gidiyor oldu sel gibi

Hasretlikte yetişti de canıma
Bak şu içirimden akan al kana
Bin bir name gönder canlardan cana
Gönülden gönüle giden yol gibi

Işık Ruhan ne olacak halimiz
Felek neden ırak ettin yolumuz
Hasretlikle çıkacak mı ömrümüz
Kokuyor burnuma açmış gül gibi

44. ESTİRDİN CİHANA BENİ YEL GİBİ

Neyledim dünyada gülyüzlü şahım
Estirdin cihanda beni yel gibi
Yetimlik derdiyle çekerim ahım
Niçin ağlatırsın bakan el gibi

El değilim sana yar olan kulum
Senden ayrı yöne dönemez yönüm
Dermanım olsaydı tutmaz mı kolum
Kabul eyle dergahına kul gibi

Kulum dersin kölen olup gezerim
Aşkın deryasına düştüm yüzerim
Sanma ki bu derdimizden bezerim
Bülbül isen kokla beni gül gibi

Gülün hasretidir bülbülün derdi
Bin bir lisan okur dilimin virdi
Işık Ruhan gönül evine girdi
Altın eyle atma yere pul gibi

45. GÜZEL BANA DEDİ BAYRAM AY GİBİ

Bir güzeli sevdim meylimi verdim
Güzel bana dedi bayram ay gibi
Güzeli sevdikçe ben onu övdüm
Gördüm kipriklerin oku yay gibi

Dedim güzel ne okursun nereden
Seni beni yaratmıştır yaradan
Anan mı çok güzel böyle yön eden
Seviyorum işte verdim ay gibi

Geçer mi güzellik serde soyunan
Aklım aldı bir bakışta huyunan
Nerden güzelliğin böyle soyunan
Kul Işık Ruhan'ı bil ki can gibi

46. HAK DEDİ ADEM'E ASLA DÖNMEDİ

Evrakı ezelden aslın bilenler
Hak dedi Adem'e asla dönmedi
Hakkı kalp evinde mihman kılanlar
İblis uğrusun nesli inanmadı

İblisin uğrusu surette gezer
Nice yalan dolan çevirip düzer
Bu sırdan bakanlar kandili sezer
Münkir münafıklar hep inanmadı

Münkir münafığın sözüne bakma
Gel gönül kimseyi incitip yıkma
Kibirli sofular çok deyip takma
Hakkın kelamına hep inanmadı

İnsanlar hak kelamın buyurur
Mehmanım Ali'dir şahım duyurur
Ölsem de ruh vermem ağıam kayırır
Esfel olan buna hep inanmadı

Esfele safilin buyurdu kuran
Gezer kalıp kalıp esfele uyan
Işık Ruhan hakkın sırrına ayan
İblis uğrucusu hep inanmadı

47. BU CANIMA SEFA GELDİ

Bihamdllah ki rehberim
Bu canıma sefa geldi
Medet ey ilahi yarım
Cemalin Mustafa geldi

Haki payında gedayım
Ali yoluna fedayım
Hatice Fatıma payım
z dara bu defa geldi

Hasan için ağı yudam
Hüseyin n başım yedem
Revan oldu çeşmi didem
Bile Zeynel aba geldi

Muhammet Bakır alnında
Caferi Sadık ummanda
Musayı Kazım bu demde
Rızası gr sefa geldi

Muhammet Tağıdır nurun
Aliyül Nagıdır yarin
Askeri Mehdidir sırrın
şu derdime sefa geldi

Nurun On İki imam Ali
Ceddin Hacı Bektaş Veli
Işık Ruhan meded beli
Gnahımı ala geldi

48. GÜZELİN SEVDASI BAşIMA GELDİ

Bir güzele meyil oldum ezelden
Güzelin sevdası başıma geldi
Bin pare etseler geçmem güzelden
Güzelin sevdası başıma geldi

Güzelin sevdası geçmiyor serden
Bin can ile sevdim güzeli birden
Nasıl ayrılayım böylece yardan
Yare aşık olan peşine geldi

Aşık maşukuna uzak mı olur
Yıkılır engeller tuzak mı kalır
Aşkın dolusunu sunanlar alır
Zehir olsa bile aşıma geldi

Zehiri nuş eder sevenler yarı
Güzeli sevmektir aşığın kari
Birden ayrı düşsem kılarım zarı
Yarimin sevdası karşıma geldi

Şebbürrü şüpberrdir yarimin küsü
Yoluna vereyim bu seri başı
Işık Ruhan hemen yar seven kişi
Yarimin sevgisi sesime geldi

49. GERÇEK AŞIK OLAN KULUNA GELDİ

Şu cihanda yetişip can olalı
Gerçek aşık olan kuluna geldi
Adem cemalinde hakkı görelî
Cemalullah zikri dilime geldi

Şeriat da selam tarikat elden
Ne çekerse adem çekiyor dilden
Marifette cemal gönüldür gülden
Has bahçesi olan yoluma geldi

Gerçek olan yola düzülmüş gezer
Bir gemi misali deryada yüzer
Bülbüller konduğu gülünü bezer
Kokusu reyhandır gülüme geldi

Açan güller açık olup açıktır
Güle kar yağarsa güle yazıktır
Gülün kıymetini güller biliptir
Kul olup gönülden gönüle geldi

Ademin varlığına demişim hak
Kuru yere secde eder o ahmak
Işık Ruhan her dem canlıya mutlak
Can almadan yarım elimi aldı.

50. MUHAMMET İSMİ TAÇ BAŞ İLE GELDİ

Muhammet Ali'nin ismin sorarsan
Muhammet ismi taç baş ile geldi
İlmi Cavidan'dan haber sorarsan
Hatice Fatıma kaş ile geldi

Gözünde bir nokta Ali bilirsən
Fehmeyleyip Ehli Beyt'i görürsen

İlmi Cavidan'dan haber sorarsan
Hatice Fatıma küş ile geldi

Zeynel'dir kipriğin secdeye inen
Bakır da burudur kokuyu alan
Cafer de alınıdır balkıyıp duran
Yedi hat içinde beş ile geldi

Sakal bıyık Kazım Musa ırıza
Tağıda dudaktır destini yaza
Nağıda ağızdır ağuyu süze
Hasanül askeri diş ile geldi

Mehdi'dir dillerde söylenen meğer
Mümin müslüm bunun vasvını över
Sıtkınan sevenin kalbine doğar
Sevdası serime hoş ile geldi

Münkür münafık bu sırlara ermez
Aldanır karaya fehme varamaz
Evliya cemine doğru giremez
Dolanır meclisi boş ile geldi

Alemde değil mi hatemi mühür
Işık Ruhan hakkı bilmeyen kafir
Fatihi çağırır Allaha kaffur
Sevdası serime hoş ile geldi

51. YARIN ZİKRULLAHI ÖZÜME GELDİ

Bu dem yari gördüm şavkıyor gözüm
Yarin zikrullahı özüme geldi
Ol yarin nutkuyla açıldı gözüm
Her ne yönden baksam yüzüme geldi

Her dem bahar yazdır cemalin senin
Lisan yağmuru yağdırır şanın
Mahripten mahşurba erişir ünün
Bunca meteylerim özüme geldi

Bunca meteyleyip baksam doyamam
Tutmuşum doyanım elim koyamam
Ey sevdiğim nişanını sayamam
Vasfının binde biri sözüme geldi

Vasfının binde birin metederdim
Efendim ayrımı tutmuşum elim

İkrar kemerince bağıdır belim
Yolumdaki derman dizime geldi

Dizde derman olan yolundan kalmaz
Pek tut sevdiğini o seni salmaz
Işık Ruhan o can ölsede solmaz
Pençe haktan seda sazıma geldi

52. ARZEYLEDİM YARİM GÖRESİM GELDİ

Bari Hüda'm birliğinin aşkına
Arzeyledim yarım göresim geldi
İhsanın dokuna şu men şaşkına
Yüzüm yerde yare varasım geldi

Yüzümü sürem mi o mah cemale
Ezelden aşıkım gaddi Kemale
Yar yare gelince olur ne ala
Her hali canımı veresim geldi

Yarım ahvalimi yakından bile
Lütfedince Şahım söyletir dile
Aşkın dolusunu alınca ele
İçip ol doluyu kanasım geldi

İçem ol doluyu derdim artırıyor
Kaşlar mizan germiş gönül tartıyor
Birin açarsa da binin örtüyor
Her an cemalinde durasım geldi

Dursamda doyamam gül yüzlü şahım
Gündüzümde şemssin gecemde mahım
Işık Ruhan eder puştı penahım
Böyle güzel yarı arasım geldi

53. YÜRÜ BENLİ BÜLBÜL BAHAR YAZ GELDİ

Seher vakti gönül evim açıldı
Yürü benli bülbül bahar yaz geldi
Göz görüldükçe güllerim açıldı
Yürü benli bülbül bahar yaz geldi

Yürü bülbüllerim devran açıktır
Bülbüllerin gülü yaz bahar çoktur
Bülbül ölse de can eyvahi haktır
Yürü benli bülbül bahar yaz geldi

Aşıktır maşuğun varında kari
Bülbüller gül için kılarmış zari
Gönül bir olunca buluyor yari
Yürü benli bülbül bahar yaz geldi

Kurban olam hak okuyan dillere
Sal zülfünü mah yüzünde bizlere
Hayran oldum sazındaki tellere
Yürü benli bülbül bahar yaz geldi

Balım sultan devranından elimiz
Bülbüller zikrinden kesme dilimiz
Kul Işık Ruhan böyledir yolumuz
Yürü benli bülbül bahar yaz geldi

54. HAKKIN BİN BİR İSMİ ALİ'DİR ALİ

Cihan var olmadan nokta bir kelam
Hakkın bin bir ismi Ali'dir Ali
Bismillahirrahmanirrahim selam
Kuran'ın anası Ali'dir Ali

Ali'dir bu alem içinde emin
Elhamdürillahi rabbil alemin
Errahmanirrahim kiblemdir yönüm
Kef ü nun madeni Alidir Ali

Maliki yevmüdtin evvel ahiri
İyyake nabüdü gördüm zahiri
Ali'dir kainat amman tahiri
Ve iyyake nestagın Ali'dir Ali

İhtines sıratel müstağım sensin
Sıratallezine enamte bağsın
Aleyhim cennette canım koyansın
Doğup da dolanan Ali'dir Ali

Kayrıl magdubi kat kuran sensin
Eleyhim kayırıp can veren sensin
Velettalın ile ün veren sensin
Işık Ruhan şahım Ali'dir Ali.

55. EVVEL NİYET EDİP ÖZÜN BİLMELİ

Dört kapıyı kırk makamı bilenler

Evvel niyet edip özün bilmeli
Yol deyip de cem evine gelenler
Pak edip gönlünü abdest almalı

Abdestli olanın yüzü ak olur
Eşik bekçisinden desturun alır
Hü deyip meydana secdeyi kılır
Tevellayı teberrayı almalı

Tecellayı tevellayı eyleyen
Nasihatı muhabbetle dinleyen
Aynı cemde Hak kelamın söyleyen
Küfüre saymayıp iman almalı

İman alıp hak görenler hacıdır
Bu cem ehli ana baba bacıdır
Bir olanlar hep güruhu nacidir
Her can birbirini ulu bilmeli

El uludan uluya başa dayana
Ferraş Selman gelip çırağ uyana
Bir gülbenk çekince nura boyana
Allah diyen muradını almalı

Murat maksuduna eren dirilir
Aynı cemde birbirinden sorulur
Sakı suyu gelip derman verilir
Hüseyin aşkına serin vermeli

Hüseyin aşkına dolu içince
Kırlar makamına meydan açınca
Mümin müslüm serden baştan geçince
Gayet sakın olup cemal görmeli

Cemal gören canın bir olur lahmi
Kulaktan sulanan gark eder fehmi
Her can amelince alıyor sehmi
Sağ gezip cihanda sağlam ölmeli

On iki hizmeti tamam olunca
Oturan durana destur gelince
Işık Ruhan didar ister halince
Aşık olan maşukuna ermeli

56. ŞAKIR BENLİ DİLBER GÖZLER SÜRMELİ

Nice güzel gördüm gönüldür yarım

Şakır benli dilber gözler sürmeli
Hak aşkına yanıp figan eylerim
Bakar yar aşkına gözler sürmeli

Bakmadan sevdiğim hayalde gezer
Bir ikrar vermişem ikrarın tutar
Hasretin sinemde bağrımı ezer
Kokar burcu burcu gözler sürmeli

Burcu gelir o yarimin bakışı
Vasva gelmez yüzlerinin nakışı
Yel vurdukça zülfün teli saçışı
Döker şu sinemde gözler sürmeli

Dakılmış dişlerin incidir mercan
Dilinden bal akar leblerin ayan
Hasretine dayanamaz seven can
Tüter hasretine gözler sürmeli

Tüterim hayel hasret bırakma
Derdine düşmüşem yabana atma
Kul Işık Ruhan'ı hemen ağlatma
Yanar aşk ateşin gözler sürmeli

57. BİLMEM KİM İLETİR YOL DERTLİ DERTLİ

Selamım var gurbet ilde yavruya
Bilmem kim iletir yol dertli dertli
Hırslı kinli koymayınız avluya
Nankörler elinden kul dertli dertli

Birazcık kazanam el aman dedim
Gurbet elin yollarını gözledim
Bilmem ki ben ya kimlere neyledim
Cahiller dilinden hal dertli dertli

Gurbet elin ayrılığı zar olur
İnsanlığı bilmeyenler tar olur
İyi niyet gönül alan hür olur
Sazım bir ayarda tel dertli dertli

Mevlam hasret ile alma canımız
Şah aşkına bire akar kanımız
Bir sılada bir gurbette ünümüz
Hasiretli açan kol dertli dertli

Cihan bir topraktır su büyük olsa

Canlar birbirine bir bağlı kalsa
Işık Ruhan yare bir name salsa
Üstüne konulan pul dertli dertli

58. BALTA İLE KAZMA İLE RENDE Mİ

Adem ata ile Havva durumu
Balta ile kazma ile rende mi
Aç gözünü iyi anla gelimi
Doğru söyler isem hata bende mi

Güneş doğdu yağmur yağdı nem oldu
Dört anasır la kurtçuk olundu
Kırk gün güne yakın kırk şahit oldu
Ölçde bir bak anlar isen sende mi

Kün buyurdu Allah ama his etti
Tüm canlılar buldu canda kuvveti
Hepsi tabiattan aldı kudreti
Hepsi canda idi yoksa mende mi

Dör anasır olan aldu dersi mi
Erkekli dişili oldu ademi
Işık Ruhan ben bilirim putamı
Toprak Yağmur ya yel günde mi

59. CAN MUHAMMET ALİ CANI DEĞİL Mİ

Gelin hoş görelim can gönülleri
Can Muhammet Ali canı değil mi
Mevlam soldurmasın gonca gülleri
Gül Muhammet Ali gülü değil mi

Güllerimiz solup geri durmasın
Şahım gönlümüze gümen vermesin
Pirim duttuğunuz eli gırmassın
El Muhammet Ali eli değil mi

El ele el hakka yete ulaş
Dünya malı için etme tamaşa
Yolu bilmeyenler bu yoldan şaş
Yol Muhammet Ali yolu değil mi

Yolcu olan bu katara dizilir
Nice bulanıklar akar süzölür
Müminin orucu dilden bozulur

Dil Muhammet Ali dili değil mi

Dilimizde olsun şahın hayali
Göstermez cehennem Muhammet Ali
Işık Ruhan devredip de geleli
Ün Muhammet Ali ünü değil mi

60. DİLLER MERHAMET ETMEZ Mİ

Yalvardım şahım duymadı
Diller merhamet etmez mi
Bir yudum da su koymadı
Göller merhamet etmez mi

Gölümde susam bitmiyor
Bağımda bülbül ötmüyor
Sazım düzeni tutmuyor
Teller merhamet etmez mi

Telim bağlandı bin bende
Dilimde ziğrimde günde
Varamadım hangi yönde
Yollar merhamet etmez mi

Yolum yetişmiyor yare
Goca dünya döndü dara
Bu yarayı ya kim sara
Eller merhamet etmez mi

Ellerim bağlı açılmaz
Bülbüller gülден seçilmez
Işık Ruhan'ım geçilmez
Kollar merhamet etmez mi

61. SENE YETMİŞ DİLEĞİM VAR BİLMEZ Mİ

Acep merhamet kılmaz mı şah
Sene yetmiş dileğim var bilmez mi
Yetmiş eli yeten güzel şah
Bizleri ağlatma şahım olmaz mı

Ağlatma artık gülelim candan
Aşkınan yoğrulup gelmişem handan
Mahrum etme bizi ulu kervandan
Uzattığım elimizi almaz mı

Almazsa elimiz nerde kalırım
Kaç gündür hayalinde bulurum
Yetmiş birden bir günümüz alırım
Derdine inleyen derman bulmaz mı

Bulur isem derde melhem az gelir
Rakıplar taş atar acı söz gelir
Bende almayınca bana vaz gelir
Nefsine uyanın aşkı sönmez mi

Aklım yoktur ama aşkım sönemez
Aşk ehli er ikrarından dönemez
Işık Ruhan cehennemde yanamaz
Can verirken şah sineme konmaz mı

62. DÖNMEM İKRARIMDAN SAR BENİ BENİ

Hak cana eyvallah demişem ezel
Dönmem ikrarımdan sar beni beni
Masumu pak gibi doğmuşum güzel
Aç gonca güllerin der beni beni

Damla damla derya olup çağlasam
Yar zülfünü can evime bağlasam
Yar sazına pençe vurup ağlasam
Hakikat göz yaşım gör beni beni

Görmüşem devranda ikrar güderim
Bin bir ismi anar bire hü derim
Haktan ne gelirse eyvallah derim
Yaktın ateşine yar beni beni

Yarım mah cemali güneşten solmaz
Aşka yanan gayri olana yanmaz
Aşık maşukunu görmeye kanmaz
Sevdiğim ağlatma sor beni beni

Zari kılıp ağlattırma gözünü
Aman şahım mahrum etme yüzümü
Ezraile teslim etmen özümü
Bir canım var candan sor beni beni

Canım Ali bir gerçeğe yar isem
Hak dediğim bir yoluma yürürsem
Işık Ruhan vadem yetmez ölürsem
Uzat ak ellerin al beni beni

63. SEVDASI AĞLATTI ZAR ETTİ BENİ

Bir güzele meyil verip gezerken
Sevdası ağlattı zar etti beni
Gamzeli bakışın bağrım ezerken
Güzel bilmezisen sor beni beni

Söyleyen şirin diline kurbanım
Aşkın namesine öldüm hayranım
Seni gördüm gine bugün bayramım
Kalbimde bir atış gör beni beni

Gel güzelim hasretlik çektiğim yeter
Yandım kerem gibi ciğerim tüter
Ben bu aşkın elinden olmuşum beter
Uzat kollarını sar beni beni

Feda olsun uğruna fakir canım
Sensiz yere düşmez bir damla kanım
Sen kime o yarin aslı da benim
Yandım ateş ile yar beni beni

Işık Ruhan yıldızıma ay dedim
Dilber yüzün benlerini say dedim
Gel sevdiğim düğmelerin say dedim
Aç gonca güllerini der beni beni

64. YUMAK YUMAK ETTİ YOLDA AŞK BENİ

Bir mecnunum leylam kimdir bilinmez
Yumak yumak etti yolda aşk beni
Muhabbetten başka bir yar dilenmez
Saldı ilden ile yaktı aşk beni

Hem varımdan hem karımdan geçmişim
Bir şahın elinden dolu içmişim
Genç yaşımda ilden ile göçmüşüm
Şu sinemde kurban etti aşk beni

Bin derdim var bir dert gibi inlerim
Bu canımdan geçer kurban eylerim
Kul Işık Ruhan'ım gayrı neylerim
Yaktı kül eyledi yarım aşk beni

65. DOSTUN HİLELERİ YARALAR BENİ

Dost deyip tuttuğum kalleş çıkıyor
Dostun hileleri yaralar beni
Ok atmış da şu sineme çakıyor
Acı ok değdikçe yaralar beni

Acı sözü beklemezdim yarimden
Bilmem ne zararım oldu karımdan
Dost uğruna geçer idim varımdan
Ne acayip dostum karalar beni

Kararlı sözleri ele söylemem
Kulak sağır yalan sözü dinlemem
İyilikten başkasını anlamam
Dostum küsmüş geri küreler beni

Küser isem gözüm açık giderim
Benim tecelli mi yoksa kaderim
Ezel verdiğim ikrarım güderim
Ben sevdikçe yarim geriler beni

Bir sevmiştim kalbimdesin diyemem
Canıma kıyar da sana kıyamam
Işık Ruhan yar aşkına doyamam
Yönüm yare doğru saralar beni

66. O ŞİRİN DİLLERE KURBAN ET BENİ

Gel sevdiğim bana bir kelam söyle
O şirin dillere kurban et beni
Hasretli günlerim geçmesin böyle
Yatır eşğine kurban et beni

Kipriklerin oku sinemi deldi
Yarin bir bakışı aklımı aldı
Ben yari sevdikçe yar beni çaldı
Ara şu kalbinde bul beni beni

Maslina mülküne yaslanmaz deyi
Gayri kapılarda dostlanmaz deyi
Bu bir divanedir uslanmaz deyi
İstersen aleme ilan et beni

Bakma ey sevdiğim aklımı aldın
Şu garip gönlümü dertlere saldın
Neden ayrı eller sözüne kandın
İşte ölüyorum gör beni beni

Kul Işık Ruhan'a merhamet eyle
Ne derdin var ise gel bana söyle
Yar yare nükteli söyler mi böyle
Bari şirin söyle hayran et beni

67. KARA GÜNE IŞIK DOĞAR YAR NENNİ

Seherde uyandım boşulmuş bağlar
Kara güne ıfık doğar yar nenni
Çökmüş başımıza dumanlı dağlar
Sönmez aşk ateşim sinem kor nenni

Sönmez gülüm şahtan olaydı yardım
Yavrum senin iyiliğın dilerdim
Sen inleme tek ben çekeydim derdim
Dert çekene derman şahtan var nenni

Dertli gönüllere yeteydi elim
Felek engel etti uzattı yolum
Has bahçam içinde solmasın gülüm
Bülbül feryatına düşmüş zar nenni

Zare düşüp yavrum ağlatma beni
Genç yaşımda kara bağlatma beni
Yavrum diye yürek dağlatma beni
Gurbet ilin hasretliğı zor nenni

Hasretini bize çekmek zor gelir
Derdine inleyen mehlemin bulur
Işık Ruhan haktan ne gelse alır
Hüseyin aşkına kurban Hür nenni

68. YARAMIZ MUHAMMET ALİ YARESİ

Dinleyin yarenler yaremiz vardır
Yaramız Muhammet Ali yaresi
Tartarlar cihanı onlar bir sırdır
Terazi Muhammet Ali darası

Muhammet'dir müşkülümüz yetiren
Ali'dir ki kısmetimiz yetiren
Onlar idi bu cihanı götüren
Muhammet gemidir Ali deryası

Deryası toprağı ayı güneşi
Cihanda görünen onların başı

Muhammet Ali'nin ezel bir yaşı
Muhammet yoğuran Ali mayası

Mayası birdir varı da birdir
Şulesi birdir nuru da birdir
Muhabbeti birdir sırrı da birdir
Muhammet nebidir Ali hüdası

Hüdamız Muhammet Ali değil mi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi
Işık Ruhan onun kulu değil mi
Muhammet temeldir Ali binası

69. BİR HURİ VAR BANA PEH DEDİ GEÇTİ

Ne canım var ne cananım
Bir huri var bana peh dedi geçti
Nuhun tufanına girdim ölmedim
Bir güvercin geldi ceh dedi geçti

Yunus geldim dostan çok çile aldım
Musayınan Turi Sina'da kaldım
Harun ile köşkü sarayda kaldım
Beğenmeyen dostlar mah dedi geçti

Dört kitabı ezber okudum taptım
Yüz yirmi dört bin nebiye çattım
Lut kavminde eyce kuleler yaptım
Zinacılar bize yuh dedi geçti

İsa'yınan ölüleri dirilttik
Mısırdan Kenan eline gittik
Nice dostlarının çarmıhı tuttuk
Zevki sefacılar puf dedi geçti

Zekeriya ile yattık al kana
Yunus ile secde eyledik güne
Yusuf ile gömlek boyadık kana
Attı kardeşlerim yat dedi geçti

Bir aşkınan çile çektik zindanda
Şah aşkıynan niçe çektik o anda
Zeliha'yı Yusuf'a verdiğim günde
Ay güneşi gördük mah dedi geçti

İbrahim'le nice girmiştik nara
Başa gelmez nice dertlere çare

Söyleşirken nice peygamberlere
Nice dostlar bize lah dedi geçti

Medine’de Muhammede yar oldum
Kerbela’da Hür şehitle var oldum
Şehitlik nişanı yoluma aldım
Bize Yezidiler yes dedi geçti.

Nesimi Mansur’u ya da Fuzuli
Edip Harabi'ynen Ahmet Fazılı
Hoca Mansur'unan gezdik ezeli
Muaviye tohumu lah dedi geçti

Dolana çevrile Bektaş Veli'ye
Doğup da tutandır yönüm Ali'ye
Dost demişiz nice biz Ermeniye
Oruçdan softalar yuf dedi geçti

Bin bir kitap hesapları dolaştık
Kahi Arap kahi Kürt'e ulaştık
Medine'de Araplar'a karıştık
Nice dostlar bize nak dedi geçti

Kahi Almanya kahi Polanya
Kahi Bağdat taşra kahi İranya
Ruhumuz bir insanlıktır er meniya
Ruhlarımız bize ceh dedi geçti

Bunca varım handan hana geliptir
Şah oğluyum ismim talip oluptur
Giden ölmez kardaş bilen biliptir
Kör olanlar bize teh dedi geçti

Şah oğluydum şah kızını aradım
Kel başımı şimşir ile taradım
Işık Ruhan bu canımı aradım
Cansız olan canlar oh dedi geçti

70. YOL MUHAMMET ALİ DEYİ

Yolumuza düştüm yayan
Yol Muhammet Ali deyi
Benim halim sana ayan
Hal Muhammet Ali deyi

Halimi Şah'a söylerim
Hasretli gibi özlerim

Seher vakti yol gözlerim
Gel Muhammet Ali deyi

Muhammet Ali derdimiz
On İki İmamlar virdimiz
Müminin gönlü yurdumuz
Dil Muhammet Ali deyi

Gönlümde Şah'ın durağı
Yakın eyle hem ırağı
Kalbime yaktı çırağı
Yan Muhammet Ali deyi

Muhammet Ali yarimiz
Yoluna kurban varimiz
Hünkara bağlı elimiz
El Muhammet Ali deyi

Şah elimiz tutar ise
Özüm Pir'e yeter ise
Işık Ruhan katar ise
Tut Muhammet Ali deyi

71. ŞAHA YANDIM ALİ YAR DEYİ

Anadan doğalı devran gezerim
Şaha yandım Ali yar deyi
Öz bağımnda bülbül gibi öterim
Şahı zikredeyim yar Ali deyi

Ali yaptı bu cismimiz yoğuran
Ali'nin varlığı alemde duran
Ali'dir gözümde daima gören
Hasretle bakarım yar Ali diye

Bahaneyle cihana salmıştır beni
Ali aleme doğar hem gani gani
Ali yürütendir dilce beyanı
Doyup dolanırız yar Ali deyi

Ali'dir dostumuz bahtiyar yüzü
Her kime bakarsam Ali'nin yüzü
Ali'nin aşkıdır yürekte sızı
Yanarım ateşe yar Ali deyi

Akıl veren fikir veren yön veren
Ruhu veren gıda veren can veren

Seni zikredenı ayırma aman
Kul Işık Ruhan yar Ali deyi

72. SENİN İSMİN NURUN VAR ETTİ BİZİ

Lafeta şahımsın şahı merdanım
Senin ismin nurun var etti bizi
Sencileyin güzel bir yar bulmadım
Bize nefes verip hal etti bizi

Aslın Muhammet'tir bir ismin Ali
Hatice Fatıma sırrınan belli
Şah Hasan Hüseyin aslın ezeli
Anlar bülbülüüz zar etti bizi

Zeynel'im zindanda yüreğim sızlar
Bakırın kirişi boynumu gözler
Caferin dalgası cihanı düzler
Bir aşkınan Haktan var etti bizi

Musayıl Kazım'la yanar yüreğim
İmam İriza'dır dinde direğim
Tagının hakkıynan salma bileğim
Nagının aşkına gül etti bizi

Askeriynen oğlun uşak okudan
Mehdi ile bile gumaş dokutan
Hakikatta bülbül gibi şakıtan
Dutup elimizden yol etti bizi

Şahım Pirim Hünkar Bektaş Veli'den
Yaremiz sefadır içtik doludan
Işık Ruhan sayılırsa ölüden
Aldı aklım yarım del etti bizi

73. HAK MUHAMMET ALİ VAR ETTİ BİZİ

Elhamdürillahirabbilalemin
Hak Muhammet Ali var etti bizi
Errahmanirrahim Fatmana sırrım
Şah Hasan Hüseyin çar etti bizi

Maliki yevmitdin şaha inandım
İmam Zeynel Bakır Cafer'den kandım
Musail Kazım'den İriza aldım
İyyake nağbüdü şar etti bizi

Ve iyyake nestayn Muhammet Takı
İhtines sırtel müstağim Nakı
Sıratellezine enamte bakı
Aleyhim askeri yar etti bizi

Gayril mağdubi aleyhim ile
Veladdalin olup Mehdi'yi bile
Işık Ruhan her can masum pak gele
Kefinun emriyneren hür etti bizi

74. ZİNCİRİ BOYNUMA BAĞLAMAN BİZİ

Yas için mi geldik biz bu cihana
Zinciri boynuma bağlaman bizi
İnsanlıkla Hak'kı bulsan daha ne
Günde minareden çağırman bizi

Biz de biliyoruz Hak'ka yetmeyi
Eğer gökte ise çıkıp tutmayı
İnsanlığa eşitlikte yetmeyi
Kötü damga vurup çevirmen bizi

İnsanlıktır bütün dinim, imanım
Ahret için yoktur zerre gümanım
Atatürk'ün ışığıdır kanalım
Karanlık gösterip kavurman bizi

Camilerde yalan vaiz yıkılsın
Kilisenin ziran çanı sökülsün
Padişahlık zihniyeti çekilsin
İleriyim geri çevirmen bizi

Gel ey vaiz bizden gerçeği tanı
Ekmeksiz ya susuz yaşayan hani
Bunlardır insanın dini, imanı
Softalık satıp da sömürme bizi

Bir fakire birgün yardım etmezsın
Parasız bir cenazeye gitmezsın
Işık Ruhan doğru söyler, tutmazsın
İkilik çıkarıp ayırma bizi

75. DOSTLAR KARALANIP UNUTMAN BİZİ

Dostlar selam ile gelip giderim

Dostlar karalanıp unutman bizi
Ben yolcuym deyip dosta giderdim
Dostlar karalayıp unutman bizi

Dost isen ey gönöl alemin gözet
Dostluğum benliğim gönölde bezet
Dostum sığın şaha gönölü gözet
Dostlar karalanıp unutman bizi

Baktım içerde Işık Ruhan var
Ayrı oldum ise dünya bana dar
Dönmem kararından odur bana kar
Dostlar karalanıp unutman bizi

76. YÜZ YİRMİ DÖRT BİN NEBİSİNE BAK

Dört kitabın emri birdir ezelden
Yüz yirmi dört bin nebisine bak
Altı günde bu cihanı düz eden
Adem dört unsurdan mayasına bak

Mayayı Muhammet Ali'den alsa
Hakkın emri ile cihana gelse
Muhammet bağının gülünü derse
Okur Cavidan'ı sayasına bak

Hakikat bülbülü sayadan okur
Erince bahara durmadan şakır
Kırk makam tezgahta kumaşın dokur
Hangi renkten satar boyasına bak

Al yeşil çiçekler baharda açar
On yedi kokuyu aleme saçar
Mümin olan güzün kışından kaçır
Erer yaz gününe gayesine bak

Müminin gayesi bahar yaz olur
Hünkarın gönlünde acı söz olur
Işık Ruhan yolcu yolunda ölür
Atlı olmasak da yayasına bak

77. ADEM BİR AYNADIR AYNAYA BİR BAK

Adem nesli Adem kabedir bilen

Adem bir aynadır aynaya bir bak
Hak Muhammet Ali Adem'dir her an
Hatice Fatıma Yaradana bak

Adem bir var idi yine bir adem
Şah Hasan'da geldi o da bir beden
Şah Hüseyin'e bak hepsi Adem
Onları nur eden Adem'e bir bak

Zeynel'in ziyası Bakır'da balkır
İmam Cafer Adem ilmini okur
Musayıl Kazımdan İriza balkır
Onları yar eden Adem'e bi bak

Şah Muhammet Tağı Adem oluptur
Ali Nagı Adem gidip gelipdür
Askeriynen Mehdi sırrı bilipdür
Onları sır eden Adem'e bi bak

On yedi kemerbest hem mahsumlara
Adem olan aşık olur didara
Cansız diye secde etmem duvara
Onları kar eden Adem'e bi bak

Aslımız Adem'dir Adem enel hak
Bunca nebi veli Adem'dir mutlak
Kul Işık Ruhan'a deseler ahmak
Onları şar eden Adem'e bi bak

78. YARAMIZA MELHEM OLMAN MI FELEK

Felek bir derdim var bin yaram sızlar
Yaramıza melhem olman mı felek
Dert çekenler daim derdine inler
Derdimize derman olman mı felek

Aklım alıp fikrim ile salansın
Bir şikayetim yok bunu bilensin
Yarem sızlar ben ağlarım gülensin
Bir gün olsun bana gülmen mi felek

Gel bu derdimize yönün ver bana
Gece gündüz yalvarıyom ben sana
Gıplem sensin yine gıplem bir yöne
Bir kabe misali kalman mı felek

Yüzün görsem şah sanırdım şah aman

Bilmem bu çileler dolar ne zaman
Aman aşıkları ağlatma hemen
Bunca feryadımı duyman mı felek

Bilirim ki yaradılmış gul benem
Bu aşkının çile çeken can benem
Senden bin bir murat ister gul benem
Gönül muradını bilmen mi felek

Bari bir gül ver de ben de güleyim
Ben bir ilim, yar gurbette sılayım
Merhametin yoksa daha meleyim
Artık bu canımı alman mı felek

Görmez miyim felek senin şahlığın
Gece gündüz hayalimde haklığın
Acıman mı Işık Ruhan yokluğun
Ölsem de başıma gelmen mi felek

79. GÜLEM DEDİM BİR GÜN GÜLDÜRME FELEK

Nedir bu cihanda çektiğim çile
Gülem dedim bir gün güldürmen felek
Gizlendikçe açık eyledin ele
Yaslandı bu gönlüm kaldırman felek

Kalk dedim bir boş eyledim elimi
Hak yolunda laden kesti yolumu
Sabıra vermişim sen gör halimi
Bir damla bade de doldurman felek

Aşıklar doluya kanamaz imiş
Haktan ne gelse de dönemez imiş
Bülbül gül dalına konamaz imiş
Yaktın ateşine soldurman felek

Solmaz imiş gerçek aşık olanlar
Aşkın deryasından içip kananlar
Pervaneler gibi yanıp dönenler
Cehennem oduna yandırman felek

Yare yanan cehennemde yanmadı
Hak sevenler yüzülse de dönmedi
Işık Ruhan badelere kanmadı
Doldurdun badeni kaldırman felek

80. BENİ DİLDEN DİLE DİL ETTİN FELEK

Felek sana kul olup da olalı
Beni dilden dile dil ettin felek
Kul olup da kulluğumu bileli
Tutup elden ele el ettin felek

Elim yetmez oldu yarin eline
Yarım çıkmış yaylasında saline
Bülbül aşık olmuş gonca gülüne
Yakıp aşk ateşim kül ettin felek

Kül oldum cihanda nebatım bitmez
Elim uzatmışam dermanın yetmez
Şam yeli dokundu bülbülüm ötmez
Bülbülsüz bahçeye gül ettin felek

Düşmüşem bu yolda bilmem nerdeyim
Her nereye baksam dedim ordayım
Bilmezsın özüm çekmiş dardayım
Dil olmaz derdimiz lal ettin felek

Yaradan şahımdan dilek diledim
Yar aşkına şu cihanı eledim
Geyik gibi dağdan dağa meledim
Nice bağ bahçemiz çöl ettin felek

Çöllerde kalıp da ölmek isterdim
Felekten muradım almak isterdim
Işık Ruhan gidip gelmek isterdim
Bağladın bendimi kul ettin felek

81. YOKSA SABREDELİM AĞIR MI GEREK

Artık çile bitti yürüyelim mi?
Yoksa sabredelim ağır mı gerek?
Bu vatanı ezel koruyalım mı?
İnsanı birbirine sürüyelim mi?

Razı değilim yar yar, İnsanlar insana kıyamaz olur

1300 senedir ezilmedik mi
17 senedir bozulmadık mı
Tarihe ismimiz yazılmadık mı
Yoksa yine yazılalım mı

Aslından yürüyen olur mu kalles

Bir kardeş olalım olalım yoldaş
El ele duralım duralım sırdaş
Eğer ister isen yürüyelim mi?

Ben razıyım geçim derdiyle doldum
Bazıları der ki kimsesiz kaldım
Halbuki devleti kuran ben oldum
İzin verin burda sevinelim mi?

Beni bilenlerin ben bendesiyim
Acep bilmeyenin ya ben nesiyim
Kul Işık Ruhan'ım gerçek sesiyim
Acep bildiğimi söyleyeyim mi?

82. GÜLER YÜZLE İYİ NİYETLİK GEREK

Cihanda yaşayım dersen kardeşim
Güler yüzle iyi niyetlik gerek
Her insanı ayrı görme yoldaşım
Güler yüzle iyi niyetlik gerek

İyi gözle, yalan ininde kalmaz
Kötülük edenin yanına kalmaz
İyilik edenler cihanda solmaz
Güler yüzle iyi niyetlik gerek

Güzel sözlü iyi niyetli olan
Kandırılmaz kimseyi söylemez yalan
Kalbinde insan sevgisi olan
Güler yüzle iyi niyetlik gerek

Özü güzel sözü güzel olanlar
Uymaz el sözüne yapmaz talanlar
Sevgi saygı ile insan olanlar
Kul Işık Ruhan bilmemiz gerek

83. SEHER KARAOĞLAN YARDIMINA GEL

Bir niyaz eyledim merdan Ali'ye
Seher Karaoğlan yardımına gel
Güzel Atatürk'ün yolu hak için
Ordumuzun yardımcısı sen gel

Sensin bizim evvelimiz ezelden
Sensin insanları gönlün düzelden
Yetiş bun günleri bize tezelden

Seher Karaoğlan yardımına gel

Evvel Ali ahir deli dedirten
Gara reysi saz eyleyip güldüren
El uzatıp kırk budağı getiren
Seher Karaoğlan yardımına gel

Doğuyu batıyı var eden sensin
Güneyi kuzeyi var eden sensin
Ademi don edip giyinen sensin
Seher Karaoğlan yardıma gel

Işık Ruhan dertli dertli söyledi
Görün dostlar kahpe düşman neyledi
Yıktı gönül evini viran eyledi
Seher Karaoğlan yardıma gel

84. PERVANE OLUP DA YANARIM GÜZEL

Yine şahlanıyor gönlümün varı
Pervane olup da yanarım güzel
Öter bülbüllerim zikreder karı
Karı devranında cananı güzel

Öten Ali gönül duyuran Ali
Aşk ehli olup da kayıran Ali
Canda cananını bir gören Ali
Güzel muhabbete ereni güzel

Dostlar bahçesinde bülbüller öter
Kimi seda verir gönülden öter
Bir katara giden didara yeter
Adım gidişleri sedası güzel

Güzel gönüllerin kurbanı olam
Hakikat hal ehli odur yol bulan
Evladı ayali eşe yar olan
Gider bir katara kervanı güzel

Kırklar makamında hepsi bir başlı
Üçlü katar olur birisi beşli
Kul Işık Ruhan'ım kameti eşli
Alemi yaratan hüdası güzel

85. AYRI MIYIZ SENDEN GÜL YÜZLÜ BABAM

Kerbala çölüne döndü yolumuz

Ayrı mıyız senden gül yüzlü babam
Ayrıldı dostlardan yeten elimiz
Bilmezmişim halim gel nazlı babam

Diliniz anladım tozdan kurumuş
Yezid gümrüh olup gasdi yürümüş
Hakikat yolcusu bile varımış
Yolda ölen bile olmaz mı babam

Hak yolunda sinem kara büründü
Sana yar olanlar sineme konu
Yezidler sanmasın hakikat öldü
Bugün giden yarın gelmez mi babam

Gel babam iki elin kanda ise de
Kararmış günümüz dün de ise de
Bu hasta Fatiman ünde ise de
Hasretinde koyma gel nazlı babam

Gel ki ne haldesin bir kez göreyim
Babam sensiz nasıl canım vereyim
Işık Ruhan Kerbela'da yareyim
Akar gözün yaşı sil nazlı babam

86. HALİM SANA MALUM CAR SEFAM SEFAM

Medet bu günümde yetiş sen bari
Halim sana malum car sefam sefam
Sensin kurtarıcı Ali Haydar'ı
Size sığınmışım sar sefam sefam

Muhammet Ali'dir şah senin varın
Aşıklara bunca verirsin karın
Hatice Fatıma anadır sırrın
Size sığınmışım kar sefam sefam

Şah Hasan Hüseyin yolun güdersin
Zeynel Bakır kervanına yedensin
İmam Cafer ummanında hüdasin
Kıblem sensin hüdâ var sefam sefam

Musayıl Kazım'la kurşun yudansın
İmam İriza ile üzüm dadansın
Muhammet Tağıyla al kan olansın
Yetiş canımıza can sefam sefam

Aliyül Nakidan olup gelensin

Askeriyle bile şahit olansın
Mehdi olup derde derman kılansın
Yaramız melhemi sür sefam sefam

Pir eşiği sensin sen oldun makbül
Seni bilmeyen de senden ayrı kul
Kul Işık Ruhan'ı sen eyle kabul
Pirim hünkar sensin sır sefam sefam

87. ARTTI AŞK ATEŞİM GEL MEVLAM LEYLAM

Mevlam seni leyla bildim bileli
Arttı aşk ateşim gel mevlam leylam
Şu kalbimden sana yerin vereli
Akar çeşmim yaşı sil mevlam leylam

Çeşmin yaşı hasret selim akıttın
Nice zaman gurbet elden bakıttın
Ayrılığın engelini yok ettin
Artık gözüm gördü gül mevlam leylam

Güller açar bahçenizde bağlarda
Mevlam aşıkları ağlatma zarda
Işık Ruhan yalnız yatamaz yerde
El atsa da sen bir al mevlam leylam

88. BEN GURBETE DAYANAMAM

Gel cananım bak yüzüme
Ben gurbete dayanamam
Al yarım beni özüne
Gayrı renge boyanamam

Boyam ak kırmızı gülüm
Aşıklara yoktur zulüm
Ayrılıktır bize ölüm
Yadellere deyenemem

Değme deyilem cananım
Sensiz akmaz zerre kanım
Aşkın ile soyunanım
Senden başka sığınamam

Sığındım seddarım olsan
Yar benimle bile kalsan
Ben bülbülüm sen gül olsan

Feryat eder duyulamam

Duyulabilsem yarinen
Gönlüm bir olur birinen
Işık Ruhan bu serinen
Hak yolundan kovulamam

89. ŞAHBAZ MISIN YAVRUM ÖT DURNAM DURNAM

Alemde bir dilek diledim şahdan
Şahbaz mısın yavrum öt durnam durnam
Gerçek aşıkların muradı haktan
Aldığın lisanı sat durnam durnam

Sat ki aldığından kari göresin
Bir gerçek veliyle bile olasın
Bir mekanda bir yuvanı kurasın
Yürü bir kataraya yet durnam durnam

Yetki bir kataraya yemiş veresin
Öz bağından hırsı kini silesin
Gerçek bir varlıkla bile olasın
Okunan hesabı dut durnam durnam

Dutarsan bir gerçek erini salma
Aşk gönülde durur ayrılık sanma
Kul Işık Ruhan'ım sönüyor sanma
Yüksek iklimlerde uç durnam durnam

90. YAR ZÜLFÜNÜ CAN EVİME BAĞLASAM

Damla damla deryalara çağlasam
Yar zülfünü can evime bağlasam
Yar canına ben canımı bağlasam
Akar göz yaşlarım gör beni beni

Görmüşem devranı ikrar güderim
Bin bir ismin anar bire hü derim
Haktan ne gelirse eyvallah derim
Yaktır ateşine yar beni beni

Yarım mah cemali güneşten yanmaz
Aşta yanan can ladene yanmaz
Aşık maşukunu görmeye kanmaz
Sevdiğim ağlatma sar beni beni

Aman dara düşme sürme gözünü
Aman şahım mahrum etme yüzünü
Azrail'e teslim etmem özümü
Bir canım var tende al beni beni

Aman canım Ali'de bir yar isen
Halin bilip de yolunda yürürsen
Işık Ruhan vadem yetmez ölürsen
Uzat ak ellerin al beni beni

91. SARRAFTA TERAZİ TARTILAMADIM

Aşk ehli olalı sarhoş gibiyim
Sarrafta terazi tartılamadım
Ötmeyi bilemez baykuş gibiyim
Konup viranede örtülemedim

Örtülüym dedim açık ettiler
Ozan mıyım dedim küçük ettiler
Hakka kulum dedim buçuk ettiler
Cahiller elinden kurtulamadım

Kimisi kurtulmuş zenciri kırar
Kimi cübbe giymiş şeriat sarar
Kimi kendin bilmez ayıbım arar
Öz elim yakamda yırtılamadım

Yırtık değilim ki yırtalar beni
Odun değilim ki kerteler beni
Gerici değilim ki dürteler beni
İnsanlık uğrunda sürtülemedim

Sürünsem de hak yolunda gam değil
Kervanımız altın dolu kum değil
Işık Ruhan kıblem şahtır şam değil
Bir mahsumca kulum şer talamadım

92. KALBİ KATILARA DOYURAMADIM

Eleman feryadım arttı gidiyor
Kalbi katılara duyuramadım
Ben yolcuym derde sola ye diyor
Sağdan seda ettim duyuramadım

Sağa giden yolcu sağ iken gelse
Hak selim gönülde olduğun bilse

Hak mizandır deyip dermana gelse
Malum olur ama ayıramadım

Hak cümle kulunu sıraya dizer
Zerre benlik eden yolundan azar
Nefsine kul olan kazınıp gezer
Ezelden enendim böğüremedim

İnanmayan bir can derviş mi olur
Herkes işleyini pek iyi bilir
Yoklasam nefsinden ibliği gelir
İpek kumaşım var eğiremedim

İpekli kumaşın kıymeti kaçtı
Naylon çıktı herkes peşine düştü
Nice ölüp giden tepeden aştı
Işık Ruhan tutup kayıramadım

93. DİRDİME DİMAN DİYE YİNE DİRT ALDİM

Bir aşkına dertli doğdum anadan
Derdime derman diye yine dert aldım
Pençe vurup şu sinemi ün eden
Bir aşkınan çare deyi dert aldım

Şeriatta ismim okundu Ali
Tarikat mülkünde pirimiz belli
Marifette şu cismimi ezeli
Altı derdim vardı sekiz dert aldım

Hakikatta sır okuduk sırrınan
Sermayem yok her günümde karınan
Dertli sinem günde öter zarinen
Bunca feryadıma yine dert aldım

Gözüm nasıl bilmem kötü göremem
Şu dünyanın her fiğliğine giremem
Hasretiyim dost yanına varamam
Dostu öz bağuma derdinen aldım

Üç yüz altmış altı ili dolandım
Ol yedi deryanın meyinden gandım
Şükür sattım dokuzu ondan yüz buldum
Yüz derdime derman bin derdi aldım

Aşıklara bunca dertler sefadır
Daim zikri fikri ünü şahadır

Işık Ruhan affedenim hüdadır.
Bunca sermayeme hep derdi aldım

94. DİRDİMİZE DİRMAN OLUVER ŞAHİM

Yarab derdimizin dermanı sensin
Derdimize derman oluver şahım
Aşıkların elde fermanı sensin
Melhem çal da tabip oluver şahım

Melhemsiz bu ciğerlerim sızılar
Yetim mi kalacak körpe kuzular
Yarenlerim hasretimi arzular
Yalvarırım destur kıliver şahım

Yalvarmaktan başka gelmez elimden
Yine seni bırakamam dilimden
Sen bilirsin aşıkların halinden
Tutda elimizi aliver şahım

Tuttuğum el senin elin değil mi?
Gittiğim yol senin yolun değil mi?
Medet çağırınlar kulun değil mi?
Mürvet bun günlerde geliver şahım

Bun günlerde sen erersin kuluna
Dizilelim Ehlibeytin yoluna
Işık Ruhan ah edemez halına
Göster Cemalini gülüver şahım

95. İYİ NİYET İLE BİRLİK OLALIM

Bu vatanda ikilikler yıkılsın
İyi niyet ile birlik olalım
Razı olup beraberlik yapılsın
Lokman gibi derde çare bulalım

İleriye doğru adım atmalı
Köleliği ağalığa katmalı
Paramızı bu vatanda tutmalı
Atatürk'ün izlenimin bilelim

Rahatlığa ereceğiz ilerde
Türk milleti sömürülmez bir ferde
İnsanlığı, yaşatalım bu yerde
Softalardan cahilliği silelim

İlim değil midir ileri olan
Haklıdır daima hakkını alan
Alem aya gitse softa der yalan
Söyle Işık Ruhan hep bir gülelim

96. BEN BİR KULUM YALVARIRIM CANANIM

Çağırırım şaha imdat kılmıyor
Ben bir kulum yalvarırım cananım
Garip kalmış gülü yüzüm gülmüyor
Her can muradına ersin diyenim

Sığındım sizlere mehman olmaya
Arzeyledim cemalınız görmeye
Dostlar hal ve hatırınız sormaya
Temiz pak gönülü görüp konanım.

Aşka yanan özü yanarmı yanar
Aşıklar zikriyle pervane döner
Unutur nefsini hak deyip yanar
Hak gördüm ademi Hakka yananım

Hak aşkıyla sevdim size yar dedim
Öz bağımnda şu sinemde var dedim
Size gelen belanıza hür dedim
İkrarıma sahip olup gelenim

Sizden ne çeksemde çektiğim bilmem
Duttuğumuz eli yadele salmam
Nefsimden ölmüşen aşkımdan ölmem
Vadem yetse bile gidip gelenim

Candan sevip size demişiz kardaş
Halden bilenlere şah olsun yoldaş
Bize hata suçlu desede kalleş
Hak aşığım sarsmaz asla imanım

Er oldum cihanda şer gizlemedim
Özüm şaha verdim kör gözlemedim
Her canı bir gördüm zor gözlemedim
Beni bir yaradan şaha yanarım

Ben sizi sevdimse candan içeri
Sizi esirgesin cenabı bari
Siz benden olun gitmeyin ayrı
Hak görürüm hakikate yanarım.

Hak gönülde Ali gönülhan Ali
İman Ali deman Ali gün Ali
Kıblem Ali, Kabem Ali, Yön Ali
Aşkehli canları Ali sanarım

Elim bağlı şahım kesme saburum
Adem büyük küçük hepsi birim
Lanet olsun varsa hırsım kibirim
Kendini kaybetmiş kuru kovanım

Bir ruhun hanıym canım şah alsın
Hasta olan canlar şifasın bulsun
Aşkile ağlayan aşıklar gülsün
Şahtan izin olsa yine gelenim

İncitmeyin dostlar birbirinizi
Biz de unutmayız o zaman sizi
Aşkehli olanın ısırmış özü
Seher vakti gönül ele alalım

Biladerim dedim bilmem karimi
Gerçek olan boş bırakmaz yerini
Zefil Kurban tutup ola varımı
Tutanlara nasihatım sayanım.

Işık Ruhan masum geldim giderim
Bir vesile oldu anam pederim
Şahtan himmet alırısam Hü derim
Şaşırtmasın şahım elden dümenim.

97. BU ŞAH CEMALİNE BENZER CANANIM

Anadan doğuktur olmuştur aslı
Bu şah cemaline benzer cananım
Allah bir ademdir hak adem sesli
O da bize benzer canda cananım

Allah duyar kulakları var olur
Allah bilir gözleriyle hem görür
Allah varır insanlarda bir yürür
O da bize benzer yürür cananım

Kürt demez Türk demez hem de fert demez
Gavur demez ayrı ne Arap demez
Alemleri bir görüp ayrı bir görmez
Hepsinin dilinden bilir cananım

Allah'ın yüzüdür insanın yüzü
Allah bir cihandır kalben var özü
Aşıkların kalp evinde bir sızı
Dil bir kuran okur odur cananım

Allah ölmez Allah alemde haktır
Allah'sız cihanda kainat yoktur
Allah'ı görmeyen kör cahil çoktur
O da bize benzer görür cananım

Allah bir aşktır Allah bir arif
Allah kainattır tahibar huruf
Kul Işık Ruhan'ım Allah'ı görüp
O da kalbimizde anda cananım

98. DEDİ Kİ ALLAH BİRDİR VARIM

Buyurdu kulfü vallahi ahat
Dedi ki Allah birdir varım
Buyurdu Allahüsamet
Dedi ki ben de af ederim

Buyurdu lem yelit velem yulet
Dedi ki sizinle yer içerim
Buyurdu velemyekunlehu
Dedi ki herkesi ben bilirim

Buyurdu küfüven ahad
Dedi ki sizlerle ben birim
Buyurdu Elif lam mim
Dedi ki Hak Ali Muhammettir

Buyurdu zalikel kitap
Kendini bil bir kitapsın
Buyurdu legat halaknel insane
Dedi ki önce sen seni tanı

Buyurdu fi asene takvim
Dedi ki insan güzel candır
Buyurdu künü erbaiyne
Dedi ki Ehli beyti bilin

Buyurdu maracal bahreyni
Dedi ki deryalar birleşince
Buyurdu febi eyyi alai
Dedi ki canlar sevgisiyle

Buyurdu rabbü kümatü kezziban
Dedi ki aşkınan yuğrulan canı
Buyurdu elif kef nun ile
Dedi ki Işık Ruhan da benim

99. HAKİKAT EHLİNE SÖZ KIZIM KIZIM

Yürü bir dengede varlığın olsun
Hakikat ehline söz kızım kızım
Hakikat ehlinde birliğin kalsın
Seviyorum korkma öz kızım kızım

Tarikattır bir bilene varırsan
Marifettir iyi niyet görürsen
Hakikatte Erdebilli soy isen
Kainatı eşit gör yar kızım kızım

Gul Işık Ruhan'ım Erdebilleyim
Kainatta ozan olan şanlıyam
Geliş gidişimle öyle belliyem
Kendini iyi bil şar kızım kızım.

100. GÜCÜM YETMEDİĞİN ZAPTEDEMEDİM

Şu devrede çok sanata girmişem
Gücüm yetmediğin zaptedemedim
Önce sığır güttüm kölek görmüşem
Kuyruk havadaysa zaptedemedim

Dana güttüm kümüş ile karışık
Naylon tasta çorba yedim bulaşık
Kömüş çayıra danalar dolaşık
Cins değildi kardaş zaptedemedim

Keçi güttüm dağdan taştan kayadan
Köpeğim indirip atlı yayadan
Çok heyledim düze engin ovidan
Çıktılar pelide zaptedemedim

Filik güttüm yün ak gönlü pak deyi
Mazlum gördüm hırsı kini yok deyi
Meğer onlar korkakmış korkak deyi
Kırışıp gittiler zaptedemedim

Nidem kardaş çocuklar aç ben açım
Devir sürecektim yeteydi gücüm

Soğuktan üşüdü yoğudu takım
Fırtına esti de zaptedemedim

Ah deyip inleyip eyledim filik
Cinsi keçi imiş kardaş ne bilik
Bir gök gürlledi geldi bir bölük
Dağıldı korkaklar zaptedemedim

Kaval aldım oturmuştum çayıra
Nidem kimi gitti kıra bayıra
Dostlar seyranımı yorun hayıra
Çok arlandım kendim zaptedemedim

Ayna gibi açtım kelce başımı
Güneş yaktı kızarttı şu döşümü
Bir ses geldi dedim bülbül işimi
Dinledim zarinden zaptedemedim

Bülbül dertli çoban dertli kul dertli
Meğer şahın devranında yol dertli
Oturup garipçe ağlardım her an
Yaren dertli, yarım dertli, yar dertli

Sonra koyun gütmesine çok erdim
Koyun kuzu meledikçe çok övdüm
Tuza suya heyledikçe çok sevdim
Göz yaşım selini zaptedemedim

Bunca çobanlığı eyledim serde
Danışanı yerdirmedim bir kurda
Kul Işık Ruhan'ım olduğum yerde
Gülmeden kendimi zaptedemedim

101. BARİ ŞU DÜNYAYA GELMESE İDİM

Gel yarım akıtma sil gözüm yaşım
Bari şu dünyaya gelmese idim
Bir gün gelir arar dost ve kardaşım
Bu aşkı sevdayı görmese idim

Bunca yıl gelip de yanıp tüttüğüm
Yoktur bu cihanda gönül yıktığım
Dost deyip de ellerinden tuttuğum
Aşkın dertlerine girmese idim

Senem yetmiş iki sinem yetmiş üç
Geldimse giderim yaylanıyor göç

Yaradana yarım eylemedim suç
Dost deyip bir ikrar vermese idim

Laden ehli bize suçlu kör dedi
Kibirli softalar hata hor dedi
Şaha vardım Kerbela'da hür dedi
Bilmeden bir gönül kırmasa idim

Mümin yüzü bayram kalbidir elim
Şahım ters okutma şu hasta dilim
Kul Işık Ruhan'ım isterim ölüm
Azrail'e bir can vermese idim

102. KUZALAN KÖYÜNDE DÜNYAYA GELDİM

Bin dokuz yüz yirmi sekizde doğdum
Kuzalan köyünde dünyaya geldim
İki yıl kucakta büyüdüm kaldım
Üçte ordan rıskım kestim ey felek

Dört sene köyümde büyüdüm kaldım
Eller kapısında ekmeğim buldum
Ta küçük yaştayken anasız kaldım
Çocukken yetimlik verdim ey felek

Üç dört ay arada geldi bir ana
Üveylik var yaranamam ben ona
Altı sene sitem çektirdi bana
Akan gözyaşımı sel ettin felek

Üçüncü anaya yetti elimiz
Ağzımızda lal eyledi dilimiz
Bükülmüş boynumuz eğik belimiz
Bir dilim ekmeğe kul ettin felek

Artık değmiş idim on beş yaşıma
Yetimlikte neler geldi başıma
Benzedim yuvada kalmış kuşuna
Kanadım ezelden kırdın ey felek

O ana ölünce geldi bir ana
Öz anam sanardım bakınca ona
Hepsinden iyi bakardı bana
Onu da elimden aldın ey felek

Eller güler idi ben de ağlardım
Kendi elimi öz koynuma bağlardım

Hayalimde ırmak olup çağlardım
Derde derman aşkı verdim ey felek

Bu aşkınan bir saz aldım elime
Önce sabır şükür geldi dilime
Garip kuşun sen erersin halime
Bu aşkınan bana yön verdin felek

On sekiz yaşımda aktım duruldum
On dokuzda göl olup da vuruldum
Yirmide kendi özümde soruldum
Işık Ruhan deyip kul ettin felek

103. İSMİMCE HÜKMÜN OLSA DUTAR GİDERDİM

İsmim Muhammet Ali amma değilem
İsmimce hükmün olsa dutar giderdim
Şah oğluydum şimdi bir tek sailem
Gücüm yetse gater çeker giderdim

Bir şah olaydım cümle aleme
Cümlesini durdururdum selama
Kainatta hoş bakardım aleme
Seveni sevene sarar giderdim

Sevgiden başkasına demezdim Allah
Gönül kazanırdım yıkmazdım billah
Her insanda vardır kabe beytullah
Onu ben yıkmazdım över giderdim

Seveni sevene sarardım ezel
Gönül bir eyliyen sevendir güzel
Can sevmese gökte değildir güzel
Her yareye merhem çalar giderdim

Yetmiş ikiyi kaldırırdım aradan
Yetmiş üçten ders verirdim sıradan
Elli yedi bin aşıkları ün eden
Bülbül gibi kumaş dokur giderdim

Dini ayırmazdım tek bir eylerdim
Kılıç kama koymaz yasak eylerdim
İnsanı birbirine hak eylerdim
Cahilliği ilme sarar giderdim

Arap dili değil Kürt dili değil
Gavur dili değil fert dili değil

Işık Ruhan eğil kulluğa eğil
Kul oldukça şahlık alır giderdim

104. VERDİĞİN İKRARDA DURSAN SEVDİĞİM

Gel sevdiğim beni hasret bırakma
Verdiğin ikrarda dursan sevdiğim
Kalbim yandı bari ciğerim yakma
Şu hasta halimi gör sen sevdiğim

Bana bin yıl geldi geçen günlerim
Hayalinde selamını dinlerim
Ciğerimden kan geldikçe inlerim
Gel artık kalbime gir sen sevdiğim

Neyledim ki yıkan bana kaşını
Zehir etme ekmeğimi aşımı
Yarsız nere koyam garip başımı
Kolların boynuma sar sen sevdiğim

Benim canım senin canın deriken
Bu tükenmez aşkın bende var iken
Işık Ruhan hasretinle ölürken
Bari elin elme ver sen sevdiğim

105. ÇAĞIRDIM HASRETLE GEL ALİM ALİM

Yine hasretlik kalbime düştü
Çağırdım hasretle gel Alim Alim
Gönlüm hasretinle yandı tutuştu
Bari bir nameni sal Alim Alim

Saldığın namede yarım diyesin
Dostlara selamın verin diyesin
Hayalden cismimi görün diyesin
Candan hasret kaldım bil Alim Alim

Hasretini çekiyoruz sıladan
Şahım seni esirgesin beladan
Feryat eder oldum sana sıladan
Alınca selamım gül Alim Alim

Gül gibi hasretin burnumda tüter
Ayrılık derdini çekmesi beter
Artık bu hasretlik canıma yeter
Uzanan elimiz al Alim Alim

Alim hasta isen şahım iyi etsin
Gönül gamımıza selamın yetsin
Bir gül göndermişim şah kerem etsin
Ağlama göz yaşım sil Alim Alim

Silem göz yaşımı gel bir göreyim
Hasretlik gonca gülün dereyim
Işık Ruhan yüreğinde yareyim
Yaremiz melhemin bul Alim Alim

106. ALLAH MUHAMMET'İN EMRİN BİLELİM

Gelin yaren dostlar hizmet görelim
Allah Muhammet'in emrin bilelim
Fatma Ali'nin sırrına erelim
Düğün olur müminlere cennette

Yakılsın kınalar dökülsün saçlar
Ötüşür hak deyi kumrulur kuşlar
Çekile sürmeler süzüle gözler
Allah koymaz kullarını minnette

Bu dünya bir cennet ömür boyunca
Yardım eder Allah canı sevince
Hakkın emri ile birlik olunca
Işık Ruhan koyma bizi mihnette

107. HERKESİN BİR CANI VARDIR BİLELİM

Eğer insan isen can kıymetin bil
Herkesin bir canı vardır bilelim
Hasta olanların melhemini bul
Bin yaremiz olsa birde silelim

Her canı yaratan ulu bir alem
Ayrı bir insan yok verelim selam
Tatlı dil güler yüz gönlümde bulam
Güzel söyleyici dili bulalım

Dilden ne çıkarsa o kalır sende
Hakkı her canda bil demek ki bende
Hak canlıda gezer noktadır tende
Arıtp da kalp evimiz silelim

Gönülden bir kişi gümenin atsa

Eğilip gerçeğin eteğin tutsa
Işık Ruhan özün didara yetse
Hemen dilimize sahip olalım

108. ŞERİAT ŞARTIYLA TUTTU TEMELİM

Sofu şeriattan hesap istersen
Şeriat şartıyla tuttu temelim
Eğer pirim bize himmet ederse
Şeriatın hesabını bilelim

Beş şartınan bina temelin oldu
Altı sıfatınan kalbime doldu
On iki şartıylan namazın kıldı
Dört abdestin farzın önce alanım

Üç guslun farzıdır ana gailem
İki de tememmün bilen sayilem
Emri bir mazıfım bilmez deyilem
Künü erbaine ayet bulanım

Elli beş farz vardır dahi ey hocam
Burda şeriatta okur tek hecem
Size şeriatta suhufu seçem
Dahi ben bir derya değil kananım

Yüz dört kitap indi dersin havadan
Hoca vazgeç sen bu kuru davadan
Yüksek olma hakkı bulun ovadan
Sen ki yükseğinde ovada benim

Tevrat Musa'nındır Zebur Davut'tan
Dersin bizim kitabımız söğütten
Haşa lillah almam öyle öğütten
Kuran'ı hak bilip gayrı gümanım

İncil İsa ile evvel hak idi
Kuran Muhammet'e cümle hak idi
Başka mensup bu Kuran'da yok idi
Söyle anı nerden aldın bilelim

Suhuflarda bile yazmıyor anı
Adem peygambere inmiştir onu
Ellisini Şit'e verdi ol gani
Otuzu İdris'te böyle bilelim

Onu İbrahim Aleyhisselam

Hoca ne söylesem anlamam kelim
Sen azamın bende pirimi bulam
İmam Cafer Hak meshebi imanım

Işık Ruhan okur hoca bilmezem
Işık gönül evim gece bilmezem
Zahiri gideni hacı bilmezem
Pirim kalbi beytullahtır sinanın

109. MEDET İSYANIMIZ AF EYLE BENİM

Dertli gönül dermanına iniler
Medet isyanımız af eyle benim
Kaynar aşk kazanım derdim yeniler
Muhammet Ali'ye fedadır canım

Hatice ananın yarı hak için
Fatıma ananın sırrı hak için
Şah Hasan Hüseyin nuru hak için
Akaydı o yolda bir damla kanım

Zeynelin zindana girişi hakkı
Muhammet Bakır'ın kirişi hakkı
Caferi Sadığın duruşu hakkı
Eleman ayırma dönmüşüm yönüm

Musayıl Kazım'a kurşun akıttı
Şah İman İriza zehirden gitti
Şah Tağı okunan alkana baktı
Sizden ayrı geçmez dün ile gönüm

Aliyül Nakı'dır Asker'in yarı
Mehdi imdadımız gözede bari
Sizi zikreden can kazanır kari
Adınızı andıkça artıyor şanım

On İki İmam vechullahın şanıdır
On dört mahsun hak emrine ganidir
Işık Ruhan hak ruhunda varidir
Medet kan köşkümüze çıkmadan canım

110. YEMİN ETTİM BİR KARARI GÜDERİM

Aşık mıyım sadık mıyım bilemem
Yemin etmem bir kararı güderim
Günahım çok ama özür dilemem

Acep dargın mıyım nedir kederim

Bildiğim hak ise sadece insan
Bilmediğim odur o nedir isyan
Bunca yıl gezip de gördüğüm bir an
Her an birlik beraberlik güderim

İnsan hakdır Allah'a kul sayılır
İnsanlar bir olur hayvan dağılır
İnsan olan insanlığa bayılır
Kardeş gören insanlığa giderim

Işık Ruhan aydınlıktır gayemiz
Gün gelir de atlı olur yayamız
Al bayrağa verdik kanda boyamız
Vatan için canım feda ederim

111. YARELERİM YARELERİM

Yarem Kerbela yaresi
Yarelerim yarelerim
Şah aşk derdim alası
Yarelerim yarelerim

Kurban olan Hüseyin'e
Hakikate Kul ehline
Ali asker geldi dile
Yarelerim yarelerim

Şehit olan aşık ölmez
Her kuş Kerbela'ya konmaz
Aşıkların derdi solmaz
Yarelerim yarelerim

Dünya döner devran döner
Gerçek aşık hakka yanar
Sineme mahsunlar konar
Yarelerim yarelerim

Onki İmam on dört mahsun
Ehli Beyt gönül yasın
Yaralı sinemde sesin
Yarelerim yarelerim

Dertli sinem karelendi
Ehli beyit parelendi
Işık Ruhan yarelendi

Yarelerim yarelerim

112. BÜLBÜL GİBİ FERYAT FIGAN EYLERİM

Ayrı düştü gönül nazlı yarinden
Bülbül gibi feryat figan eylerim
Dayanmaz bu cismim ahu zarimden
Garip kaldım şu diyarda neyleyim

Bülbül olup gül dalında öterdim
Dertli gönüllere derman yeterdim
El aman diyenin elin tutardım
Arttı derdim fergat ile söylerim

Kavruldu bu cismim kurudu tenim
Ne kadar ayrılısam yarimdir benim
Yar cananım ben de o yarda canım
Yıl oldu günlerim geçmez aylarım

Işık Ruhan o yar elimden uçtu
Dün varıdı yarım bugün de göçtü
Canı cananıyla cismine geçti
Gayrı şu cihanda teni neylerim

113. HÜNKAR HACI BEKTAŞ PİRİMİZ BİZİM

Horasan elinden süzülüp gelen
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim
Aşıklar gönlünde öz olup kalan
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim

Arabi Farisi lügatın kırdı
Aslı Türk'tür Türk'lüğünü bildirdi
Gönlümüzden gümenleri sildirdi
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim

Üç sünneti yedi farzı biliriz
Cümle vatandaş kardeş görürüz
Piri anmak için bire geliriz
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim

Ehli Beyt yolu bizim yolumuz
Nesli Ulu soya bağlı belimiz
Laden ayıramaz senden elimiz
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim

Atatürk'ün aydın izinden çıkmak
Fabrika yaparız boş bina yapmak
Erin gönlü haktır zerrece yıkmak
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim

Işık Ruhan çalışır da kar yeriz
Atatürk'ün eserine yar deriz
Her can dini inancında hür deriz
Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim

114. ARTIK BU SİTEMİ ÇEKEMEZ OLDUM

Yeter oldu yarin cevri cefası
Artık bu sitemi çekemez oldum
Gam yüküyle doldum yok mu sefası
Yolum yokuş geldi çıkamaz oldum

Çıkılmışam yokuşa inmişem düze
Akar göz yaşlarım döküldü yüze
Kaldırsam başımı taş gelir bize
Yarin illerine bakamaz oldum

Bakıp şu alemin seyrine çıksam
Yalan tuzağını dağıtıp yıksam
Gül yüzlü şahımın gönlünü yapsam
Fakirlik serimde yapamaz oldum

Gönül evim yaptım tutan az oldu
Güllerime erişmeden güz oldu
Yanar aşk ateşim sinem köz oldu
Közüme gün doğup yakamaz oldum

Yanmadık yer şu sinemde kalmadı
Sarardı gül benzim ama solmadı
Işık Ruhan sabret çilen dolmadı
Bayramda yar elin tutamaz oldum

115. KENDİM ALDIM KENDİM BULDUM

Beni bu dertlere saldın
Kendim aldım kendim buldum
Şahlık sattım köle oldum
Gel canım gel şahım yetiş

Dermanım yok yola gidem
Yarem yar aşkını nidem
Kimsesiz yetimim bu dem

Cahıma Selmanım gel yetiş

Sultanlık istemem kul et
Vadem dünyaya emanet
Sevenine merhamet et
Bu dem de caha gel yetiş

Takatım yok saz tutmaya
Dermanım yok söz etmeye
İkrar verdim gözetmeye
Hasta düştüm şah gel yetiş

Kulluğuna kabul eyle
Şu yareme merhem bağla
Işık Ruhan'ına söyle
Gel yarım canın sar yetiş

116. SANIRDIM KENDİMİ CENNETLİK KULUM

Ben beni bilirim derken kardaşım
Sanırdım kendimi cennetlik kulum
Mufta vazifelerde her tamam işim
Kurulur gezerdim rahmetlik oldum

Eğile doğrula burnum acıdı
Demezdım ki bu iş bana gücüdü
Çağa çocuklarım evde aç idi
Aç dururdum sandım din iman buldum

Sonra bir sanata elim yapıştım
Bin bilirken bir arife danıştım
Alın teri ile hemde çalıştım
Ekmek su yedim de din iman buldum

Salavat verdim hem peygambere
Ölü parası yedim korkmazdım zerre
Dönüp bir gerçeğe olmuşum köle
Şükür ki ilmimi yeniden buldum

Terkeyledim şeriatın şartını
Kabul ettik tarikatın tahtını
Marifette şaha verdim bahtımı
Bunca ilmi aşkınan ummanda buldum

Şimdi de ben beni unuttum vallah
Bir pirin eliyle demişiz Allah
Kul Işık Ruhan'ım özüm eyvallah

Yeniden doğup da dünyaya geldim.

117. HAK BENDEDİR BEN BİR KULUM

Hey yobazlar iyi bilin
Hak bendedir ben bir kulum
Hırsı kini nefsi silin
Ben de bir köleniz olim

Arapçaya tapıyorsan
Kum çölünde yaşıyorsan
Minareyi yapıyorsan
Yıldırımla yıkan benim

Zelzeleyle bile bile
Sen işlersin türlü hile
Hak yer isen gele gele
Ona karşı koyan benim

Işık Ruhan hak bendedir
Tanırsan o da sendedir
Cümle alem bedendedir
İnsan sevgisidir benim

118. ÇEKERİM BU DERDİ BİLEMEYORUM

Haktan ne gelirse gelecek başa
Çekerim bu derdi bilemiyorum
Ne genç ne ihtiyar ne gelir yaşı
Bin derdim var birden bölemiyorum

Bin derdim var Eyüp gibi sabırda
İncil Tevrat Kuran ile Zebur'da
Nerden olsam şah gönlümde her yerde
Şahtan ayrı bir şah göremiyorum

Ayrı görmez gater güden aşıklar
Yanmaz cehennemde kalbi sadıklar
Hak gönüle girdiğini ayıklar
Hak demişiz cana gıyamıyorum

Kıyamaz bir cana can seven Ali
Hakikat dilinden yetirir balı
Kul Işık Ruhan'ım olmuşam deli
Bir gül gibi açmış solamıyorum

119. ENGEL VAR ARADA GÖREMİYORUM

Yine gamlı gönül figana düştü
Engel var arada göremiyorum
Kalbim aşkın ateşiyle tutuştu
O yar da yanar mı bilemiyorum

Kaldım gurbet elde garip gul gibi
Bahçenizde bitemedim gül gibi
Göster cemalini bakma el gibi
Akar gözüm yaşı silemiyorum

Gözüm yaşı durmaz oldu yolunda
Vereydim canımı yarin elinde
Yarım anar ise beni dilinde
Garipsedim halim saramıyorum

Yanar şu sinemin ateşi sönmez
Yarimden gayrısı sineme konmaz
Işık Ruhan sever yarinden dönmez
Yardan ayrı bir yer dilemiyorum

120. BİN GÖRSEM DE BİR AN GÖREMİYORUM

Şahın bin bir ismi ile gözlerim
Bin görsem de bir an göremiyorum
Koymuşam kalbime her an gizlerim
İkrar bir hak dedim bölemiyorum

Hak sevgisi birdir bölünmez imiş
Gerçekler çığnır ezilmez imiş
Şaha inanan yelden bozulmaz imiş
Sarardı gül benzin solamıyorum

Solmaz can evinde ateşi olan
Hak ehli olanda olamaz yalan
Bir gerçek bendinde ikrarda kalan
Bir bildim ikilik dilemiyorum

Bir dediğim varsa cihanda kardeş
Kardeş gören canlar hepisi yoldaş
El baştan ayrılmaz girmesin kalles
Ben benden ötesin bilemiyorum

Bir bildiğim varsa gönül hasreti
Yüz yüzü gördükçe bulur kudreti

Işık Ruhan istemiyom şöhreti
Özüm hasta ele gülemiyorum.

121. CAN EHLİ DOSTLARI GÖRMEKTİR ARZUM

Çoktan beri hasretlik çeker idim
Can ehli dostları görmektir arzum
Nice zaman gurbet elde bakardım
Hal ve hatırlarım sormaktır arzum

Hal ve hatırınız hoş olsun canım
Gönül Ali Fatıma baş olsun canım
Gerçek sinesinde yar olsun canım
Dost eline geldim görmektir arzum

Dost olan dostunu unutmaz imiş
Dost bulan dostun yere atmaz imiş
El tutan yoldan hiç sapmaz imiş
Bakıp gonca gülü görmektir arzum

Güllerimiz gonca gülden gül oldu
Kalktı hasiretlik gönül el oldu
Işık Ruhan der ki daha dün öldü
Yarın yaşayıp da gelmektir arzum

122. GEL BU HALİMİZİ SEN GÖR

Ayrı diyeceğim yoktur mevlaya
Gel bu halimizi gör sen yaradan
Şah oğluydum attılar bir avluya
Bari cahımıza ersen yaradan

Sen yarattın beni masum kul gibi
Mervan dölü etti bizi pul gibi
Aslında bir kızım oldum dul gibi
Bari halimiz gör sen yaradan

Ben benden geçmişem gayrı bilemem
Girmişem hak yola geri dönemem
Cehennem kükrese yine dönemem
Bari aşk ateşi versen yaradan

Ne yar kaldı nede yaren yoldaşım
Herkes dan ediyor hem eşim peşim
Halbuki ben kainata kardaşım
Bari figanımız duy sen yaradan

Artık zalimlere zulüm geliyor
Gönlü pak olana gülüm geliyor
Usul yavaş bize ölüm geliyor
Kul Işık Ruhan'ı sev sen yaradan

123. MAHRUM ETME DERGAHINDAN

Şahım görmek istiyorum
Mahrum etme dergahından
Ezel ahir dost diyorum
Kovma beni dergahından

Kovma beni merhamet et
Uzattığım elimi tut
Al canım bile yar et
Atma beni dergahından

Atma beni yareliyim
Akar kanım bereliyim
Katarında sıralıyım
Satma beni dergahından

Satma sadık bir kulunu
Sığıp gördüm yolunu
Acı şahım gör halımı
Etme gayrı dergahından

Etme ayrı senden canım
Senden ayrı yoktur yönüm
Kararmasın ılık günüm
Yitme beni dergahından

Yitme şahım düşmeyelim
Tut elimden şaşmayalım
Salmaya da koşmayalım
Kakma beni dergahından

Kakma göğsümüzden geri
El et bana al içeri
Mah cemalin göster beri
Hakla beni dergahından

Hak gördüm hasta canda
Bülbülü koydum kafeste
Işık Ruhan son nefeste
Al canımı dergahından

124. ANNE VE BABANIN SEBEBİ BİR HAN

Kuvvet ve kudreti taşıyan candır
Anne ve babanın sebebi bir han
Ölsem toprağıma düşenim kandır
Önce vatan diyen eğledi mesken

Ben vatanım vatan beniminen var
Oturduğum toprak bana sadık yar
Vatan için ölsem bile yine kar
Tabiat şehirdir gönlümde dükkan

Bahar yaz tabiat güzellik açar
Can kıymetin bilen yaşamak seçer
Kavgasız yaşayan fezada uçar
Kıymayalım cana yaşasın insan

Sevmeli güzeli gül yaprak ile
Çalışalım hemen taş toprak ile
Kimse hakkı bulmaz sömürmek ile
Hürriyet çağırır kul Işık Ruhan

125. ÜÇ NUR İLE KURULMUŞTUR BU CİHAN

Cümle alem yer gök yaratılmadan
Üç nur ile kurulmuştur bu cihan
Melekler ademe secde kılmadan
Bakın cemalime buyurdu bi an

Cana secde kıldık adem hak idi
Silinmişti kalp aynası pak idi
Adem'de iblisin sehmi yok idi
İnat edip orda eyledi isyan

İnat eylemeyen hak der kuranım
Muhammed Ali'dir gözle görenim
Hatice Fatıma arşa saranım
Şah Hasan Hüseyin kulakta duyan

Zeynelin ziyası balkır alnında
Bakır'dır kokuyu alır burnunda
İmam Cafer ilim verir ummanda
Beyindir başında olundu ayan

Bıyıktır Musayıl Kazım İrıza

Sakal Tağı Nağı büründü yüze
Dişimizde Asker'i dersini düze
Mehdi'dir dillerde okunan Kur'an

Işık Ruhan Tevrat sinemde öten
Zebur'dur kollarım nasibim yeten
İncil'dir dizimde dermanım tutan
Dört kitabın emri bir idi beyan

126. ŞAHİM EL AMAN EL AMAN

Cigerlerim pare pare
Şahım el aman el aman
Akar çeşmim döndü sele
Şahım elaman elaman

Çeşmim yaşıdır akarsın
Bilmem ırak mı bakarsın
Benimle sen de çekersin
Şahım elaman elaman

Gül cemalın gülüm bacı
Yarem sızılıyor acı
Mahsunlar sana duacı
Şahım elaman elaman

Mahsunlar gönül alırsın
Dertlere derman olursun
Dilerim ağılayan gülsün
Şahım elaman elaman

Gülemem dertlerim yeğin
Kerbala'dan geldi Şahım
Işık Ruhan Şah Hüseyin
Şahım elaman elaman

127. LADEN DER YAMAN HA YAMAN

Hakka yakın olan cana
Laden der yaman ha yaman
Kırklar makama uyana
Softa der aman ha aman

Yandı canım yoz elinden
Figan eder kör elinden
Bülbül ağlar gül elinden

Ferdadı yaman ha yaman

Bülbülü hasrete koyan
Odur cehennemde yanan
Gerçek nefesinden dönen
Hali duman ha duman

Gerçekler yediğin hak der
İkrar verdiği şah der
Haktır gönül şah penah der
Hayvana saman ha saman

Duymuş olan inan etti
İkrarını muhkem güttü
İnanmayan nara yetti
Tozdu duman ha duman

Duman hayvana yakışır
Bilmez kör köre bakışır
Dönüp danışan tokuşur
Taş gönlü gümen ha gümen

Gümen olan gül olmayan
Bir mürşitten el almayan
Işık Ruhan der bilmeyen
Uyma zaman ha zaman

128. DİVANEYİM HAK YOLUNDA ŞAHINAN

Yalan bizden çekilip de gideli
Divaneyim hak yolunda şahınan
Canım şah yoluna kurban edeli
Yüzülsem de dönmem asla vahınan

Vah demezem şahın elinde olsam
Çağırdığı yerde imdada gelsem
Gamlı günlerinde gadasın alsam
Çekerim de derdi demem ahınan

Ah der isem ayrıldığım günündür
Hak söyleyen hem dinleyen ünündür
Dostlarımın derdi küfrü benimdir
Aşk deryasında yandım günahınan

Günahımız küfürümüz de imansa
Hırsına uyanın hali dumansa
Işık Ruhan bir gönülde gümansa

Gümanlı gönüller gider yuhunan

129. HAK MUHAMMET ALİ EZEL VARINAN

Ben sevdim Sefamı Ali'dir ey yar
Hak Muhammet Ali ezel varınan
Ali Cevat Şah Hasan seyidi yar
Şah Hüseyin Yusuf'u kenan elinen

Cemal efemdim de Zeyneli ayan
Doğandır Muhammet Bakır beyan
Naci'dir İmam Cafer'e uyan
Musayıl Kazım'dır Kazım yarinen

Muhammet Tagı'dır Alihsan anı
Ali Nagı hem ismidir hem canı
Hüseyin Avni'dir askeri yönü
Feyzullah Mehdi sahip varınan

On dört masum hep tamamı ondadır
On yedi kemerbest yine candadır
Haktır pirim Veli hünkar candadır
Onki İmamların nutku karinen

Canlı hakkı bilmez özü şaşıklar
Metin eyle şah aşkına aşıklar
Işık Ruhan sizde kalkar düşükler
Himmetiniz bile olsun yarinen

130. BU DERTLERE DERMAN VERSEN YAREDEN

Bir dert arar iken bin derde düştüm
Bu dertlere derman versen yar eden
Çileli belalı yerlere düştüm
Gayrı her halımı görsen yareden

Kalbimize mekan verdin yurt verdin
Derdimiz üstüne türlü dert verdin
Ben mazlum oldukça bana şart verdin
Şartı mazlumlara sat sen yareden

Hata bende isyan bende can bende
Çile bende bela bende yön bende
Türlü iftiralar ile zem bende
Herkesin gönlünü görsen yareden

Alem bu cihanda zevkine gezer
Sanma halis kuldur kendini sezer
Derdi olan gamla derdini bezer
Melhem sür derdimiz sar sen yareden

Sen yarattın senden gelen hep haktır
Sana sığınmıyan imanı yoktur
Kul Işık Ruhan'ım gönüller paktır
Hak olan gönülü görsen yar eden.

131. EL ELİNDEN AL ELİNDEN

Yandım pişecek değilim
El elinden al elinden
Deryayım düşcek değilim
El elinden al elinden

Kader veya tecelli mi
Sevdiğim yine benli mi
Sararmadım gül dillimi
El elinden al elinden

Anadır varlık yaratan
Anadır alem yöneten
Düştüm gurbette öterken
El elinden al elinden

Yanar isem sabret sönme
Sakın el sözüne kanma
Işık Ruhan gelmez sanma
El elinden al elinden

132. YAR ELİNDEN YAR ELİNDEN

Anadan doğdum yareli
Yar elinden yar elinden
Olmuşam bahtı karalı
Yar elinden yar elinden

Yardır yaremin ilacı
Yarı gören olur hacı
Bade içen demez acı
Pir elinden pir elinden

İçmişem bade sürerim
Ne bildim ki ne sezerim

Mecnun gibi il gezerim
Gül elinden gül elinden

Gül hasreti burcu kokar
Sinem ateşini yakar
Bülbül güle ayrı bakar
El elinden el elinden

El diline gitmez oldum
Sustu bülbül ötmez oldum
Işık Ruhan dutmaz oldum
Yar elinden yar elinden

133. ÇİLE BİZ ÇAĞRE BİZDEN

Dert bizim derman bizden
Çile biz çağre bizden
Yar bizim yaremizdir.
Derman bekliyen bizim

Derdi veren hak imiş
Derman arar çok imiş
Hak aşkı asla ölmez
Dertsiz başta yok imiş

Derviş Ruhan halince
Dertli gezer yolunca
Derdimiz daha artı
Ali Haydar ölünce

134. İNSANLIĞI KARDEŞ GÖRDÜM GÖZÜNEN

İnsan olup insanlığı bileli
İnsanlığı kardeş gördüm gözünen
Kalbimizden hırsı nefsi sileli
Her insana kardeş dedim sözünen

Sözü güzel olan yalan söylemez
Yüze söyler gerilerden tanlamaz
Hakkı seven kibirlenip benlenmez
Gerçeklere kardeş gider izinen

İzimiz Muhammet Ali'den gelir
Hünkarın nesli evladın bilir
Ehli Beyt'i sevenler el ele verir
Hal ehline kardaş dedim yüzünen

Yüzümüz olursa pir dergahından
Aşık olan durmak ister mahından
Derde düşen derman arar şahından
Aşıklara kardaş dedim özünen

Özümüzde Kerbelanın yarası
Şahtan izin olursa olur çaresi
Işık Ruhan bu derdimin alası
İnsanlığı kardaş ettim sazınan

135. YERALTINDA ECİNNİ VAR SANMAYIN

Yirminci asırda uyanın artık
Yeraltında ecinni var sanmayın
Cahil muskacıdan bıktık ha bıktık
Öyle yalancı körüne kanmayın

Kör olmasa gözü hakkı görürdü
Kitabını suya atar çürürdü
Milleti aldatan huyu kururdu
Sakın kardeş öylesine dönmeyin

Öyle dönüklerin kanman sözüne
Mümin olan urumasın izine
Nalet olsun yalancının yüzüne
Kaptan olsa gemisine binmeyin

Kaptan olmaz muskayınan cininen
İnsan yaşar şerefine şanınan
Dünya döner bir katarda yönünden
Sarı öküzün boynuzunda sanmayın

Sarı öküz insan kendi ameli
Ecinniye inanan olmaz veli
Işık Ruhan her şey ademde belli
Uğrucuyu hanenize almayın

136. YAVRUM GÜLE GÜLE GİDİP GELESİN

Yolcu görünüyor yola gitmeye
Yavrum güle güle gidip gelesin
Gayemizdir bir kervana yetmeye
Yavrum güle güle gidip gelesin

Şu dünya misaldir kervana benzer
Her can Ali görür seyrana benzer
Yarın görünmesi bayrama benzer
Yavrum güle güle gidip gelesin

Bayram olur seyran olur yar olur
Ayrı gören ayrı olan bir olur
Bir gönüle gerçek konsa hür olur
Yavrum güle güle gidip gelesin

Seyran destur oldu yolun açıktır
Uyma ladenlere düşmanın çoktur
Yürü bir katara ikrarım haktır
Yavrum güle güle gidip gelesin

Yar demişim aşığıma sadığım
Hak edersen lal lokmasın yediğim
Dost olan tutuyor sözden dediğim
Yavrum güle güle gidip gelesin

Hizmetini kabul etsin yaradan
Bu cismimiz arıpta don eden
Kul Işık Ruhan'ım sözümüz neden
Yavrum güle güle gidip gelesin

137. EZEL VERDİĞİMİZ İKRAR ÖLMESİN

Dostum gel gidelim biz yolumuza
Ezel verdiğimiz ikrar ölmesin
Düşmanlar çıkıp da gülmesin bize
Bahçemizde açan güller solmasın

Güllerimiz koparmadan koklansın
Her can kendi hakkı ile haklansın
Şahım haydar cümlemizi saklasın
Has duralım hak elimiz salmasın

Hak olduğumuzu halce bilelim
Tatlı sözle güzel huya gelem
Terbiyeyle halka örnek olalım
Aşk atımız yorulupta kalmasın

Yorulmaz yokuşa derman yetmeli
Düzde direksiyon düzgün tutmalı
İnişte yük gelir firen etmeli
Hak yolcusu biz çıkmaza dalmasın

Hak bilelim öz görelim göz ile
Öz diyelim öz olalım söz ile
Işık Ruhan şaka bilmez naz ile
İleri yönümüz geri dönmesin

138. YIKMA GÖNÜL İNCİNMESİN

Ayrı görme deli gönül
Yıkma gönül incinmesin
Güzel ol ki dilde anıl
Yıkma gönül incinmesin

Güzel gönül Allah evi
Yıkılan mümkürün devi
Hak bulursun yapış kavi
Yıkma gönül incinmesin

Her gönülde bir şah durur
Şah emreder devran yürür
Yıkılan gönüller durur
Yıkma gönül incinmesin

Durup dünyada devreden
Aşıklara hep cevreden
Bin katarı birde yeten
Yıkma gönül incinmesin

Yeden Ali'dir cihanda
Hak girer gönüle anda
Can ise Işık Ruhan'da
Yıkma gönül incinmesin

139. DEYİM Kİ CİHANDA SEN DEĞİMLİSİN

Yine garip gönlüm didara erdi
Deyim ki cihanda sen değimlisin
Enel hak dediğim gönlümün virdi
Dilde destan olan yön değimlisin

Dilimde gönlümde var olan sensin
Her derdime çare yar olan sensin
Bu garip gönlüme sır olan sensin
Bana benim diyen sen değimlisin

Ben kendimi bilmez idim ezelden
Beni yalnız koyma gel hem tezelden

Arıdıp da kalp evimi düzelden
Her nereye baksam yön değilmisin

Yönüm şaşmaz ateş olsa har olsa
Bir canıda incitmeden can olsa
Işık Ruhan bu cihanda el olsa
Bana evim veren sen değimlisin

140. SORAN DOSTLARIMA SELAM EYLEYİN

Turnam varıncağız sıra eline
Soran dostlarıma selam eyleyin
Hak Kuran'ı gelsin daim diline
Acı diyenler yarene söyleyin

Yaresi olanlar yareli söyler
Haktan ne gelirse sehmini eyler
Bizden sorarsalar ağalar beyler
Hal hatırı deyip güzel söyleyin

Güzel gönül odur güzel görüpdür
Güzel olup güzellerle buluptur
Güzel gören güzel gider geliptir
Güzelden güzele selam eyleyin

Güzelliğini bilip bir varda kalan
Güzel olmaz imiş ikiye bölen
Bahçedeki güller açmıştır bilen
Gönülden gönüle selam eyleyin

Eylediğim gönül güller olsa da
Sehmi olan alır yağmur yağsa da
Kul Işık Ruhan'ım sizi dövse de
Döven de dövülen birdir söyleyin

141. TURNALAR YARENE SELAM SÖYLEYİN

Hasretli gönül gurbete düştü
Turnalar yarene selam söyleyin
Aktı didem yaşı umman ulaştı
Turnalar yarene selam söyleyin

Erince sılaya varıp durunca
Dostluğu erişip yüzün görünce
Bizi anıp hal hatırı sorunca
Turnalar sorana selam söyleyin

Soranların gül benzide solmasın
Aşık olan hasret ile ölmesin
İncittiğim varsa affım eylesin
Turnalar kardaşa selam söyleyin

Bilader dediğim hal ehli olsun
Cümle yaren dostlar yol ehli olsun
Şahtan dilerim ki gönlümüz gülsün
Turnalar görene selam söyleyin

Gören gözleriniz mahrum olmasın
Şahin vurup kanadınız kırmasın
Bir katar gidin iz ayrılmasın
Turnalar alana selam söyleyin

Al turnam gördüğüm yüzler ay olsun
Eşimle yavrumla canım sağ olsun
Işık Ruhan yardımcımız şah olsun
Turnalar bilene selam söyleyin

142. BANA KAŞ EĞİP DE BAKIP GİTMİYİN

Ben cünüp olamam zina etmedim
Bana kaş eğip de bakıp gitmeyin
Hile ile bir mal alıp satmadım
Benim için boşa ıskat etmeyin

Etmediğim yeri tövbe diyemem
İrızasız bir lokmayı yiyemem
Enlimize olmayanı giyemem
Bize türlü çeşit kaftan biçmeyin

Biçilen her kaftan bize uyamaz
Kulak sağır ne söyleyen duyamaz
Hak sevenler muhabete doyamaz
İrfan mektebine engel bükmeyin

Bükülmez bilekler çalışmalısınız
Güzel söze huya alışmalısınız
Her cana kardeşçe tanışmalısınız
Erkek kadın birdir ayrı etmeyin

Ayrı olmaz birbirini bildiysen
Hak sayılın ileriye gördüysen
Sağ iken bir canın gönlün kırdıysan
Ölüsüne boşa gıyam etmeyin

Kıyam ile secde sucud insana
Hakkı yakın bilen kıyamaz cana
Işık Ruhan gerçek muhabbet cana
Ben ölünce mevlüt ya dar çekmeyin

143. SABREDELİM GÖNÜL SELAMET OLSUN

Çileler çekmedik kim var cihanda
Sabredelim gönül selamet olsun
Nice evliyalı çekti bu anda
Sabredelim gönül selamet olsun

Evliyalı çileyi çekip oturur
Haktan ne gelirse onu götürür
Gamlı günlerini aşka yetirir
Sabredelim gönül selamet olsun

Aşk ehli gönüller aşka yetermiş
Çileli başlarda tütün tütermiş
Dertli olan aşık derman yetermiş
Sabredelim gönül selamet olsun

Dertlere derman ol şahtan olsun
Her can aradığı yitiğin bulsun
Dilerim mevladan gidenler gelsin
Sabredelim gönül selamet olsun

Bulunur her derde deva şahınan
Günlerimiz geçmesin de vahınan
Işık Ruhan ağlasanda ahınan
Sabredelim gönül selamet olsun

144. UZATTIM ELİMİ EL GARİP GARİP

Gel güzel sevdiğim çektiğim yeter
Uzattım elimi el garip garip
Sevdiğim elinden olmuşam beter
Ötmez oldu sazım tel garip garip

Yıllar geçti aylar geçti seneler
Sinemdeki yarelerim sıralar
Gel güzelim bu dert beni pareler
Sensiz şu cihanda ben garip garip

Geldim ilden ile göl kenarında

Yar resmin gördüm can hayalinde
Ayrı etmem elim seninle bende
Koyma Ruhan'ını ben garip garip

145. BİR SADIK DOSTUMU BULANA KADAR

Aşk ateşi yaktı kül eyler beni
Bir sadık dostumu bulana kadar
Kipriklerin oku deldi sinemi
Gitmiyor sevdası ölene kadar

Candan sevdim can evimden yarımı
Veririm uğrunda küllü varımı
Zarar etmem bilemiyom karımı
Akar çeşmim yaşı gülene kadar

Sevelim güzeli dikeniyinen
Muhabbet edelim mekanıynan
Alalım altunu dükanıynan
Hakikat noktasın bulana kadar

İriza bahçesi bekçisiz olmaz
Hoyratın bağına bülbüller konmaz
Aşık olan güzel sevmeye doymaz
Canda cananını bulana kadar

Işık Ruhan sever canda cananı
Can sevgisi kalp evinde olanı
Mestane suyundan içip kanalı
Muhabbet edelim gelene kadar

146.YÜRÜ BİR KATARA ÖLENE KADAR

Gel gönül bir iken iki anlama
Yürü bir katara ölene kadar
Her sözlere kulak asıp dinleme
Çalış kazan birden alana kadar

Arayıp bulduysan bir hak devesin
Gayrı yokuş gitme sen düz ovasın
Zikrinde fikrinde gönül yaylasın
Gönül can gurbanı olana kadar

Gönül yaylasında üzüm içmeyen
Ölmeden evelce bezin biçmeyen
Elenip de bir elekten geçmeyen

Açam der açamaz solana kadar

Benlik kibir gurur gönül soldurur
Aşk ehliler gıprasını doldurur
Delinmeyen gıpra suyun galdırır
İçelim meyinden kanana kadar

Kanan inanıp da birde yanıyor
Şah aşkına pervane olup dönüyor
Gerçekler bir kervan gelip konuyor
Elimiz katara erene kadar

Bilinmiyor şu dünyanın dümeni
Hak sevenler gönlüne almaz gümeni
Kul Işık Ruhan'ım çile zamanı
Yanar ateşlere gelene kadar

147. BE BUN GÜNLERDE CAH HAYDAR HAYDAR

BAİ Bismillahtır Elif varisin
BE bun günlerde cah Haydar Haydar
TE turabım anasır bir sırsın
SE bu sinemize er Haydar Haydar

CİM cemalin görüp vara inandım
HA hayasın taşından ben kandım
HI havale eyledim şaha sığındım
Rakipler elinden car Haydar Haydar

DAL dellal olmuşuz emek zay etme
ZEL zıyağdun bizi sen mahrum etme
İrıze yolundan yabana atma
Dutta elimiz al Haydar Haydar

SIN sinem üstüne şın oldu şahım
SAT selamet olsun duyula ahım
DAT dadından yanan puşdu penahım
TI tufanda koyma er Haydar Haydar

ZI zulumat olsa bile ayrılmam
AYIN aynı cemalinden ırılmam
GAYIN kudretinde kandım yorulmam
FE figan eylerim zar Haydar Haydar

KAF kuransın şu alemi görensın
KEF kerem gıl kalp evimiz girensın
LAM var olan yezdanımız olansın

MİM muhabbet sensin gel Haydar Haydar

NUN nihayet olmaz senin vasvına
VAV vilayet sahibisin aslına
HE hevesim günde artar nesline
LAM ELİF YE yiyen sar Haydar Haydar

Bunca aşıkların ahı figanı
Sensin bu cihanı yaradan ganı
Duy güzel sevdiğim Işık Ruhan'ı
Çıkmadan canımız er Haydar Haydar

148. AL YEŞİL BÜRÜNMÜŞ TURNALAR

Gani baba Amasya'nın ilinden
Al yeşil bürünmüş sarı turnalar
Pirim Hamdülillah nesli Veliden
Destur ile uçun bari turnalar

Ebemi de sela eylen Sadığa
Mecitözde bir ol bir cana daha
Erenler ulusu biçilmez baha
Ali Belli verir kari turnalar

Sakın geçmeyin dost köyünde eğleşin
Miskin derviş ile gönül söyleşin
Hazin hazin bir katara yerleşin
Göremez ladenin körü turnalar

Konmadan göçmeyin Çetmi köyüne
Mehman olun güzellerin beyine
Selam söylen kadehine meyine
Sakın eyletmeyin zari turnalar.

Bir tur edin Hacıköy'ün üstüne
Altı canın eli varır destine
Gönül ister kavuşmayı dostuna
Hakikat ehlinin varı turnalar

Kurarsanız Kırca köyde kırkları
Mekan olur yuvaları yurtları
Aşk yok eder türlü çeşit dertleri
Akar o dillerin balı durnalar

Ali'si Veli'si Sadık'ı bir de
Aşıkı maşuku verir el ele
Bin bir türlü seda gelince dile

Açılır arşu ala yolu durnalar.

Gitmen uzaklara pervazı dönün
Sakın yükselmeyin engine inin
Bir gün Adatepe bağrıma kanım
Kul Işık Ruhan'ın yari turnalar.

149. YANDIM SUSUZLUKTAN CİĞERİM SIZLAR

Gel kardaş gel bağla yarelerimi
Yandım susuzluktan ciğerim sızlar
Görmesin kızlarım berelerimi
El açmış hint şahı yolumu gözler

Aman ağam bizi yalnız bırakma
Kalmadı kimsemiz hemen yakın gel
Sevil bacıların gönlünü yıkma
Hasiret gideriz ağam yakın gel

Hasret kaldığımız yetmez mi canım
Hak yolunda aksın bu damla kanım
Bu zamanın vakti imamı benim
Çağırır el aman yüreğim sızlar

Çağrısan sabiler haline bakın
Yezit kaddar oldu kendini sakın
Sen sağ ol biz şehit olalım yakın
Yalnız koyup gitme bizi yakın gel

Yalnız değilsiniz bacım bu yolda
Atam Ali olsun bizlere dulda
Er olarak bir tek ben kaldım elde
Solmasın cihanda ağlayan gözler

Soluyor gül benzim hasretinden
Kesildi takatım bu fîrgatinden
Aman ağam gitme gel in atından
Bak şu halimize gitme yakın gel

Kardeş bu halimiz hakka emanet
Mavuya tohumu etti hiyanet
Eleman çağırır hint şahı gayet
Atamızdan kaldı bize bu izler

Atanın gittiği izler hakkıçün
Zuhcenahın bastığı tozlar hakkıçün
Su deyi ağlayan gözler hakkıçün

Ayırma bizlerden ağam yakın gel

Ayrılamam kardaş hemen gelirim
Hak yolunda bu serimi veririm
Şehit olur başım alıp gelirim
Geçer bu kara gün geliyor yarlar

Beter oldu kara günler ahınan
Ümmü gülsüm dile geldi şahınan
Işık Ruhan ağlar gezer vahınan
Yarelendi sinen ağam yakın gel

150. ALIŞVERİŞİNİ YAZANLAR DA VAR

Tövbekar ol gönül zaman geçmeden
Alışverişini yazanlar da var
Tenin kalıp gönül kurşun uçmadan
İçmeli engürü ezenler de var

Şerbeti engürü içeyim dersen
Şu cihandan konup göçeyim dersen
Bir gerçek bendine geçeyim dersen
Cihan boş değildir sezenler de var

Cihanı boş sezen iblise kuldur
Aldığı akçaysa sattığı puldur
Hizmet et gerçeğe perdeyi kaldır
Hakikat madeni kazanlarda var

Hakikatten maden arayan canlar
Üryandır cihanda bürünmez donlar
Hoş görür alemi akıtmaz kanlar
Gönül deryasında yüzenler de var

Bahri umman içre yüzenler haktır
Ben oldum deyipte azanlar çoktur
Işık Ruhan sakın aldanma bek dur
Yoksa dört ayaklı gezenlerde var

151. SENİ DİLDEN DİLE SATANLAR DA VAR

Terk eyle riyayı gönül usul ol
Seni dilden dile satanlar da var
Aslan kulağından hemen asıl ol
El ele el hakka tutanlar da var

El ele el hakka verip durmalı
Her can birbirini hoşça görmeli
Sorgusuz sualsiz hakka varmalı
İmtihanda nice yatanlar da var

İmtihanda tutmalı hak sözünü
Mümin odur hakka verir özünü
Münkirlerin perde kapar gözünü
Doğru söyleyene atanlar da var

Doğru söz ok gibi menzilin alır
Eğri söz yol almaz yerinde kalır
Karartıya giden yularsız olur
Sahipsiz olan yitenlerde var

Sahipsiz olanlar kırdan otlar
Suyunu bulamaz nice otlar
Işık Ruhan yüzer su da dertlenir
Bakma kuru gölde ötenlerde var

152. İNSANLAR KARDEŞTİR DÜŞMANA NE VAR

Gel softa bizleri büftan eyleme
İnsanlar kardeştir düşmana ne var
Her insanı kendin gibi anlama
Gördüğüne ürüp koşmana ne var

Gördüğün her insan sen gibi değil
Bırak hırsı kini insana eğil
Kardeş bil herkesi kardeşçe sevil
Bil insan kıymetin pişmana ne var

Bil kendini kardeş hayvandan ayır
Yanan cehennemde hem cayır cayır
Yürü insanlığa gezme kır bayır
Dağdan dağa gidip aşmana ne var

Dağda boran kış var yolun şaşırın
Gitme kör körüne özün düşürün
Gel insanlık eyle çiği pişirin
Sen de bir insansın şaşmana ne var

İnsanların canı Allah'ın canı
Eriş bir mürşide sen seni tanı
Işık Ruhan insan olamaz fani
İnsanken hayvana düşmene ne var

153. NE DEDEMİZ BELLİ BABAMIZ MI VAR

Gel kardeş gönlüme alma gümeni
Ne dedemiz belli babamız mı var
Ben bir yolcu isem tutsam dümeni
Ne harmanda buğday yabamız mı var

Yaba gerek savurmaya satmaya
Hak can gerek bir kervana yetmeye
Hak yolcusu gerek hakkı tutmaya
Yolumuz düzünen kabamız mı var

Badalımız yoktur yolun inişi
Cihanda tutamam ayrı bir işi
Gönül bir Allah'tır kah erkek dişi
Bir gerçek yoludur yozumuz mu var

Düz bizimdir yolum yokuşa sarmaz
Nice kör olanlar gerçeği görmez
Hırsına uyanlar ademe sarmaz
Ta ezel böyleyiz modamız mı var

Ezelinden bir meyvalı dalımız
Balım sultan devranıdır elimiz
Dalga gelir kuran okur dilimiz
Bir derya misali sobemiz mi var

Derya Ali dalga Veli heceden
Şah esirge cahil dede hocadan
Kapı bilmez körler çıkar bacadan
Bilmem terse giden gocanız mı var

Gerçekleri ezen hoca değil mi
Aşıkları bozan dede değil mi
Hakikatta yüzen bade değil mi
Dalmışız deryaya tövbemiz mi var

Deryadan altını almışız dünden
Tunç değiliz yoğrulmuşuz bir candan
Işık Ruhan gelişimiz bir handan
Bir makam biliriz notamız mı var

154. SANA NİCE YANANLAR VAR

Gel yarim aklını devşir
Sana nice yananlar var

Sanma aşk ehlini şaşır
Dolu dolu sunanlar var

Dolu içip dost der isen
Dost gönüle has der isen
Yirmi yıldır yas der isen
Kırk senedir görenler var

Yürü yarım muradın bul
Hümmetiyle bilece kal
Gir gönüle hakkını al
Sana yardım edenler var

Yeni yılın doğmuş olsun
Dost sineme ağmış olsun
Zülfü telden övmüş olsun
Bir nefeste övenler var

Sev seni can sever ise
Seni sevip över ise
Sevgi ile döver ise
Candan cana görenler var

Yarım dört köşene bakın
Yar olmayanlardan sakın
Aslı kokan gülün takın
Arif görür sezenler var

Sefil kurban yalnız olmaz
Her gülün dalına konmaz
Işık Ruhan yar der dönmez
Her halinden bilenler var

155. BAŞLARDA KOPACAK TÜRLÜ HALLER VAR

Takdir Allah'ındır tedbir al gönül
Başlarda kopacak türlü haller var
Yenme bir kimseyi var ki sen yorul
Tufan ile gelen kati yeller var

Köklü ağaç olsan koparır kökten
Hazırlandı emrin bekliyor çoktan
Solak tayla giden yıkılır yükten
Sağdan pay alana ışık yollar var

Ol ışık gününü göreceksin
Zerrece gönlünde olmaya yalan

Hakkı mehman eyle uğratma talan
Ol güne erecek böyle kullar var

Ol günü hakikat olanlar bekler
Düzülmüş katara yükünü yükler
Her ne sitem gelse kendini yoklar
Taramadan önce gelen seller var

Taramayla selden kurtaran başı
Bin bir hesap olur bu hangi kişi
Zehir etme buncağız yediğin aşı
Işık Ruhan yersen helal hunlar var

156. SENİ YOĞURUP DA YAPANA YALVAR

Turap ol ey gönül engine devşir
Seni yoğurup da yapana yalvar
Kırklar makamında lisanın pişir
Ezelden dev elin çatana yalvar

Muhammet'in muhabbetin edelim
Yüz suhufu zikrimizde edelim
Dört kitabın emri birdir güdelim
Ali'dir cihanı tutana yalvar

Hatice Anada nura yar oldu
Fatıma ezelden kubbeyi kurdu
Şahım İmam Hasan zehiri aldı
Ciğer pare pare satana yalvar

Şah Hüseyin verdi bu yolda başı
Ehli Beyt'i seven döker göz yaşı
Ana kucağında kaldı bir kişi
Zeynel'im zindana yatana yalvar

Muhammed Bakır'da durdu yasınan
İmam Cafer yolu kurdu şahınan
Musail Kazım kurşun yuttu taşınan
İriza olup üzüm yutana yalvar

Şah Muhammet Takı verdi serini
Ali Nakı tuttu anda yerini
Genç yaşı içinde şah Askerini
Mehdi gönüllerde ötene yalvar

On iki imamla on dört masumu
On yedi kemerbest okur yasini
Ehli Beyt'i seven siler pasını

Celal Abbas okun atana yalvar

Işık Ruhan inilerse çark gibi
Yürek yarelenir derdim çok gibi
Pirim Hünkar Hacı Bektaş hak gibi
Urmum irşadına yetene yalvar

157. HUYU GÜZEL YAR GÜZEL YAR

Güzel ne yaman güzelsin
Huyu güzel yar güzel yar
Sevgim sönmez sen ezelsin
Meyi güzel yar güzel yar

Semanın ayından mısın
Fatıma soyundan mısın
Medine köyünden misin
Köyü güzel yar güzel yar

Derdin nedir yaşlı mısın
Ya Kerem'den Aslı mısın
Bir güzelin nesli misin
Soyu güzel yar güzel yar

Sayılmıyor o benlerin
Aşığa akıl neylerim
Kibrik ok kaşlar yaylarım
Boyu güzel yar güzel yar

Ballar akıyor dilinden
Ceylan kurtulmaz elinden
Irak Erdebil ilinden
Bağı güzel yar güzel yar

Baktıkça gözüm kamaşır
Yel esse zülfün dolaşır
Işık Ruhan aklım şaşır
Soyu güzel yar güzel yar

158. ONULMAZ YARALAR OYULUR GİDER

Dertli doğduk biz anadan yaralı
Onulmaz yaralar oyulur gider
Ta anadan yüreciğim bereli
Aşk ehli olan soyulur gider

Soyun alemin üryan görünsün

Bir katar da uzayıp da gelirsin
Sen seni fark eyle gerçek bilinsin
Uzayan kervana yol olur gider

Aşkımız kervanla yol olur gider
Kibirliler yolda yürürse nider
Katar güden bir gün menzile yeter
Hepsi Ehli Beyt'e soy olur gider

Üç hafinen beş noktadır aşk Allah
Yollara ulular ses verir billah
Kul Işık Ruhan'ım kulluk eyvallah
Bir gün kul olanlar pay alır gider

159. HAK SÖZÜN TUTMASA ÇEKER Mİ ÇEKER

Ne diyeyim bir gidişin aslına
Hak sözün tutmasa çeker mi çeker
Aşık olan gerçeklere yaslana
Yıkmasa özünü yeter mi yeter

Yetenler unuttur asıl nefisini
Garez etmez öldürürler hırsını
Özden okur tutmaz işin tersini
Düz okuyan Şaha yeter mi yeter

Bülbül olmaz nice çalı kuşları
Mahluk gibi çıkar hep yokuşları
Buğzu dinler gider nice başları
O da insanlıktan yüter mi yüter

Yeten sıtkı hulis ile pak tutar
Elinde yüzünde gönülden yeter
Kalp evinde gerçek bülbülü öter
Bülbül gül dalında öter mi öter

Geçemezse hem varından karından
Bin dolaşsa hiç alamaz birinden
Işık Ruhan şahım duysun zarimden
Yanan gönülde bir şah biter mi biter

160. BİZ GİDERİZ HOŞÇA KALIN YARENLER

Ayrılık günleri geldi yetişti
Biz gideriz hoşça kalın yarenler
Kalktı hasiretlik gönül alıştı

Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Nan lokmanız yedik helal eyleyin
Biz gidince iyi niyet söyleyin
Dara düşerseniz çağırverin
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Gönül çağıran bir canı unutmaz
Şah tuttuğu eli yabana atmaz
Gözden ayrılacak da gönül ayırmaz
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Şahım esirgesin sizi beladan
Mahrum etmez bizi ulu mevladan
Göz ederim birbiriniz eladan
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Birbiriniz olun kaşın kırmayın
Saygıyla sevgiden ayrı durmayın
Yad olana sırrınızı vermeyin
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Sizler birbiriniz emanet olsun
Dilerim gönlünüz şad olsun gülsün
Şahım bun günlerde imdada gelsin
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Sakınmayın yad ellerin taşından
Şahım ırak etsin gönül kışından
Gitmeyelim kör olanın peşinden
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

Gidersek de canım gönül ayrılmaz
Her sulara akmayınca durulmaz
Coştı Işık Ruhan halim sorulmaz
Biz gideriz hoşça kalın yarenler

161. NİCE DECCAL ÇAKAL DÜŞ EYLEDİLER

Yirminci asırda gerçek seyranim
Nice deccal çakal düş eylediler
Gerçeklerdir hak ehlinin kurbanı
Hırslı, muaviyeler boş eylediler

Boş görenler başa yetemez imiş

Aşk ehli olmayan ötemez imiş
Mürşüdi bilmeyen tutamaz imiş
Deveye katırı eş eylediler

Hayvan durmaz insanların sözünde
Başkuşa vermezler veran düzünde
Gerçekler yürürmüş hakkın izinde
Düz yolunu sarp yokuş eylediler

Düz olan yokuşa gidemez oldu
Yalancı Ademe hü demez oldu
Yanar cehennemde su demez oldu
Ayazda fırtına kış eylediler

Şahım bize verme sen gönül kışı
Hakikat ehlinden ayırma başı
Esirge yolunda hak can yoldaşı
Zira kör olanlar dış eylediler

Sakınmayın adülerin daşından
Hünkar eksik değil mümin başından
Gönüllerim inler can yoldaşından
Münkür münafıklar daş eylediler

Kimi taşta gezer kuş olsa uçmaz
Hakka yeten sırrın ladene açmaz
Işık Ruhan Ehli Beyt yolundan kaçmaz
Katara gideni şaş eylediler

162. LİSAN YAĞMURUNA BAŞIN AÇIVER

Arif olmak istersen ey gönül
Lisan yağmuruna başın açiver
Yürü bir gerçeğin dilinde anıl
Kalbin aynasını hemen açiver

Aç yüzünü aynel yakın olasın
Mürşüdünden müşkülünü alasın
Mürşüdinle niyazını kılasın
Aldığın inciyle kaftan biçiver

Biçilen kaftanı enline takın
Sana kuvvet gelir olursan yakın
Özün teslim eyle incitme sakın
Sunduğu meyini hemen içiver

İçerisen muhabbetin bal olur

Perde kalmaz müsaipler bir olur
Sırat mizan bir genişçe yol olur
İsterisen tut el ele geçiver

Geçtiğini bilirisen gūnahtan
Hak yolunda mahrum olman muraddan
Ağır yürü menzil olmaz süraddan
Özünü yadlardan ayrı seçiver

Seç özünü kula kul ol sezersen
Sultan olun günahların ezersen
Hakikatın ummanında yüzersen
Fırtınada yelkenini açiver

Aç gözünü bir mürşide yar isen
Gerçek sinesinde durur kar isen
Işık Ruhan bir gönülde var isen
Kulun kusurunu görme geçiver

163. HER CAN SEVDİĞİ ŞAHINI ÖVER

Ay ışığı karanlıkta gür doğar
Her can sevdiği şahını över
Hasretlik çekenler sinenin döver
Bir gün kavuşup da şah olur gider

Yaradan şahımdan dilek dilerim
Nice hasiretler kavuşur gider
Yar aşkına yavrusunu beledim
Bir gün olur yare kavuşur gider

Aşıklar hasretle ölemez imiş
Haktan serim alan bölemez imiş
Işık Ruhan ağlar gülemez imiş
Hasiretler bir gün kavuşur gider.

164. NE OLUR SEVDİĞİM TEK BİR GÜLÜVER

Deli gönül çaylar gibi çağlıyor
Ne olur sevdiğim tek bir gülüver
Hasretinden gözlerim kan ağlıyor
Gönül bahçesine böyle geliver

Gel yarım eridim taş olsam bile

Sensiz günüm geçmez can olsam bile
Gamzeli bakışa kaş olsam bile
Ne olur sevdiğim tek bir gülöver

Gülüşün şu tatlı sineme bassa
Güzel kaderini kendisi yazsa
Çok melul durursun emelin yassa
Aşkın badesini bana sunuver

Sunaydım beğenirmi bir elinden
Bağladın bendimi zülfün telinden
Güzel anlar güzellerin dilinden
Leblerinden akan balı emiver

Baldan tatlı hakikatli yar isen
Sevgilinin sinesinde kar isen
Bir sevdiğin Işık Ruhan var isen
Has bahçede kolun açmış sarıver

165. GÖRDÜM ARŞ YÜZÜNDEN CANANA BENZER

Seyrimde vücudum seyran eyledim
Gördüm arş yüzünden canana benzer
Yedi kapusundan içeri gördüm
Hakikat aşıkâr üryana benzer

Dört samuttan girip seyrettim anı
Üç kapıdan varıp olmuşuz kani
Ol kapıdan giren buluyor yönü
Yüz Muhammet Ali ayana benzer

Yüzünen okunur cavidan ilmi
Sıratınan mizam bir ırak yol mu
Gerçek aşıkların biridir ilmi
Birbirinden alıp kanana benzer

Erler bir birinden kanıp durunca
Vücudun ilminden haber alınca
Hakkı kalp evinde mehman kılınca
Yar yoluna ölüp yanana benzer

Yaralendi sinem derdine bakar
Aşk ateşi daim sinemi yakar
Üç beş bir olunca sancağın diker
Er rahman rahimdir alana benzer

Er rahman sırrına eren ayıklar

Vücutun ilmini bilmez hoyuklar
Işık Ruhan akli ermez sayıklar
Bu cihanı kuran anama benzer

166. KUDRET KALEMİNİ YAZARA BENZER

Gezerken yolum uğradı şara
Kudret kalemini yazara benzer
Menzili çok geniş erdim didare
Balkır umman olmuş yüzene benzer

Mah cemalin şavkı tuttu gözümü
Aman şahım mahrum etme yüzümü
Mümin olan şaşırmasın izini
Şu gönlümde daim gezene benzer

Kıyam ile secde eyledim cana
Doyup bakamadım ben kana kana
Sevda ile gezdim hem yana yana
Muhabbet bağının gülüne benzer

Oturmuş sevdiğim makam yerine
Beni benden alır tutar hem yine
Seher yeli gibi eser engine
Ezelden ervahım yazana benzer

Aman ey sevdiğim salma yollara
Son deminde düşürme sen yadlara
Salma Işık Ruhan'ını dertlere
Bu aşkın engürün ezene benzer

167. BİRİSİ AYNIMDA GÖRENE BENZER

Seyrimde gezerken gördüm dilberi
Birisi aynımda görene benzer
Aşk muhabbetle gelenden beri
Her baktıkça güzel görene benzer

Baktıkça cemale gözüm kamaşır
Ay güneş peşinde dünya dolaşır
Göz gördüyünen gönül alışır
Hemen kalp evime girene benzer

Kalbe giren gönül gözden ayrılmaz
Gerçeğin gözünden zerre ırılmaz
Aşık olan muhabbetle yorulmaz

Şu gördüğün gönül yarene benzer

Yaren olup yar yolunda can veren
Aşk muhabete daim yön veren
Sevgi muhabetle ayıp kan veren
Aşkın deryasından kanana benzer

Işık Ruhan yeri görür yارين
Zararımız tebdil oldu karinen
Cemal aşkı ziya verir var inen
Canıyla canana sarana benzer

168. HAK MUHAMMET ALİ OLDUĞUNDANDIR

Lafeta ile ezelden sığındım
Hak Muhammet Ali olduğundandır
Hatice Fatıma sırrını gördüm
Aklım sarmaz deli olduğumdandır.

Şah İmam Hasan'la zehirdir karim
Şah Hüseyin ile yaredir yerim
Zeynel'im zindanda gönlümde sırrım
Bilmeyen bilmez bir olduğumdandır.

Bakır ile hep kaynayıp daşmadım
Şah Caferin buyruğundan şaşmadım
Kazım ile kurşun yedim düşmedim
Evliya yolunda olduğumdandır

Rıza ile üzüm yuttuk öz ile
Takıyınan oklar yedik öz ile
Ali Nağı ile hem duvaz ile
Pul dediler altın olduğumdandır.

Askerle on yediynen savaştım
Mahsumdum kucaktan kucağa düştüm
Mehdi'den dem alıp kaynayıp coştum
Sağlamım hep ölü olduğumdandır.

Pir Bektaş Veliye bağlı varımız
İnşallah orada olur yerimiz
Işık Ruhan şahıma dünya önümüz
Yedi elekten halli olduğumdandır.

169. TA EZELDEN GELEN ÜNÜMÜZ VARDIR

Ne duvara ne ağaca taparız
Ta ezelden gelen ünümüz vardır
Nuh tufanı kopsa gönül yaparız
Güruhu naciden elimiz vardır

Musanın asası elinde beli
Davuttan Süleyman olmuştur belli
Yunus ile çile çeken misali
Hem alıp hem veren yolumuz vardır

İsak gibi nice tüyümüz artar
Yakup gibi nice mizanım dartar
Yusuf gibi nice sırrımız örter
Halil İbrahimden elimiz vardır

İsmail'e hakka can kurban veren
Zekeriya gibi hakkıynan gören
İsa gibi Yahya Meryem'e giren
Hakikat ehli ile sırrımız vardır

Muhammet'le bile seyrana çıkan
Ali olup miraçda aleme bakan
Selman'la üç yüz yıl hasreti çeken
Gelmeden geleni bilenimiz vardır

Gelmeden geleni bilen Allah'tır
Evvel ahır şü cihan Allah'tır
Kul Işık Ruhan'ım söyleden şahtır
Bir şah Hünkar Bektaş Veli'miz vardır

170. YETMİŞ BİRİ YETEN ALİ SAYILIR

Çarkı devran dönmüş görünür alem
Yetmiş biri yeten Ali sayılır
Cihana bir karar vermişim selam
Can kulakta dinleyenler ayılır

Yetmiş birde tamam bilmem ne olur
Sağcı solcu kavgaları çoğalır
Tıp tabiat hesapları dövülür
Ara yerde nice canlar kovulur

Yetmiş iki inen kanunca sene
Sahte Süleymancı doya kana
Yetmiş üç demeden girecek ine
Onu da aradan bize duyulur

Yeter oldu fakirlerin çektiği
Geri kalmaz halkın boyun büktüğü
Bin bir aştı Süleyman'ın yıktığı
Bir gün olur gerçek nefes duyulur

Sayılan şu günler bitmez mi acep
Nice dinsiz olan etmiyor hicap
Zer dava koşuyor peşinde sincap
Ahmet avcı sırt üstüne çevirir

Bir ismi Ahmet'tir bir ismi niyaz
Bir ismi beden bir adı E. yaz
Katipler kütübün seyranı yaz
Dünya döner oylum oylum oyulur

Kıratın kuyruğu yetmişten kopar
Amerika biraz fırsatın kapar
Sağ sol aşırısı birbirin teper
İçimi böyle giren bir gün sıyrılır

Yetmiş üçte yetenin açılır bahtı
Gerçeklerin geri kalamaz ahtı
Sahte sülük zoraki terkeder tahtı
Yetmiş dört yetmiş beş asker sayılır

Yetmiş altı yetmiş sekiz seksende
Bir aslan arada kalır ihsanda
Halk P.hası dikilecek bir anda
İşçi pası onun peşine bayılır

Seksen birde er aşıklar çağırır
Yine dev her birbirini kavurur
Seksen beş bir karanlık gün olur
Aşıklar Allah der hakka duyulur

Anda sahip telden tele çağırır
Minareden nice Ali bağırır
Aydın mimi bir topluma çevirir
Nice İsacılar bizden sayılır

Tokat, Sivas, Amasya'dan bir canı
Erzincan, Elazığ, Malatya gani
Çorum, Ankara, Yozgat'tan hani
Yirmi vilayetten asker duyulur

Bu günlerde sitem çekmek zor olur
Bütün aşıkların işi zor olur
Seksen yedi her hak sahibin bulur

Kırmızı gün doğar güzel yol olur

Kesilemez Ehli Beyt'in ışığı
Bir devran sürülür halkı aşığı
Kapanamaz Hacı Bektaş eşiği
Yirmi sene devran böyle hal olur

Nice mümin görür öyle devranı
Çeker hünkar katarına kervanı
Işık Ruhan gördüğümüz seyranı
Gören ve gösteren şahım sayılır.

171. İSRAF ETMEK APTALLIKTIR

Külli müsrimin aramil
İsraf etmek aptallıktır.
Latak natü esselamün
Türk milleti muhakkaktır.

Katla bir bir üstüne sen
Yaşamayı ister isen
Geleceğe ağaç diksen
Bu vazife muhakkaktır.

İsraf etme nan nimetin
Tabiatta bul kuvvetin
Etme israf sen ol metin
Neme dersin ahmaklıktır.

Işık Ruhan Elden Ele
Kardeş olam bile bile
Toprağım gitmesin sele
Laden için saygınlıktır.

172. FATİMA'DIR MUHAMMET'TİR ALİ'DİR

Şu cihanın evvelini sorarsan
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir
Evvel adem atasını sorarsan
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Veren Ali idi alan Muhammet
Bunların üçü de tuttu muhabbet
Üçünün varlığından kuruldu kuvvet
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Ta ezelden işim yokken cihanda
Onlar muhabbete durdu mekanda
Yarattı ademi Fatıma handa
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Bunca mahlukatın odur atası
Yarattı ademe etti putası
Daha da ademden ezel ötesi
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Ahır Muhammet'tir evveli Ali
Aşkı muhabbette kurdular yolu
Hakkı kalp evinde gizleyen kulu
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Yaradan onlardır yoğuran Allah
Onlardan gayrısı değildir Allah
Işık Ruhan gerçek dedim eyvallah
Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

173. HATİCE FATİMA VİRDİME GELİR

Hak Muhammed Ali ezber okusam
Hatice Fatıma virdime gelir
şah Hasan Müseyin'le sabah dokusam
Zeynel'im zindanda yardıma gelir

Muhammed Bakır'la kirişi çeksem
İmam Cafer ile gam yükü tutsam
Musayıl Kazım'la kurşunu yutsam
İmam İriza'dır derdime gelir

Muhammed Tağı ile algana yatsam
Hak Ali Nagının cengine yetsem
Askeri Mehdi'dir dermanım tutsam
Bir masumu gördüm dördüme gelir

Sığındım ezelden şahı seddara
Zikrederim ünüm yete gaffara
Işık Ruhan gece gündüz yalvara
On İki İmam'lar yardıma gelir

174. YOLUMU KESMEYE ZORLAYIP GELİR

Felekleşmiş dostlar çöker başıma
Yolumu kesmeye zorlayıp gelir

Sahip olur isem kendi başıma
Artar aşk ateşim parlanıp gelir

Başımda görünen benim oldukça
Hemen ileriye yönüm oldukça
Şahın katarında canım oldukça
Hakikat kelamın gürleyip gelir

Şan ile şerefim var hile bilmem
Kerbala başıma gelse de dönmem
Gönül dostu güler ladene gülmem
Muhabbet ömrümde karlanıp gelir

Gülünce açılan güllerim dostu
Hak aşkı olanlar kalamaz yasta
Işık Ruhan hakkın yolunda başta
Aşkınan ilacım birleşip gelir

175. DİLİMDE ŞAH ZİKİRİ SÜZÜLÜP GELİR

Ben kendimi bilmez bir can gibiyim
Dilimde şah zikri süzülüp gelir
Kalbimde kinim yok üryan gibiyim
Hak kuran nefesim yazılıp gelir

Yazıldı serime ol şahım zikri
Sağ iken bırakmam dilimden şükrü
Bir vicdan bir mantık birisi fikri
Bir ulu deryadan süzülüp gelir

Süzülür çeşmemiz derya getirir
Damla damla olup çağlar götürür
Arifler sularsa bostan bitirir
Canım kurban tenden yüzülüp gelir

Yüzülsem de hak yolunda serinen
İkilik bilmem ki gönül birinen
Ölsem de gam yemem elim yarinen
Günde bin bir renge bezenip gelir

Bezeneydim dost bağında güllere
Canım kurban şahım diyen dillere
Işık Ruhan bindiğinde sallara
Bir dostun bağında öz olup gelir

176. SABIRLI KULLARA SELAMET GELİR

Saadet verilir sabredenlere
Sabırlı kullara selamet gelir
Hakkı alıp evinde zikredenlere
Sabırınan saadet ışığın bulur

Evliyalar yolu sabrınan oldu
Aşık maşuğunu sabrınan buldu
Mümine muharrem matemî kaldı
Bir gün oruç tutan şaha soy olur

İki gün tutanın göğnüne iman
Dörtle beşi tutanın derdine derman
Altısını tutanda kalmıya gümen
Yedisini tutanın küfrü zay olur

Sekiz tutanın sinesi pak olur
Dokuz on tutanın hatası yoktur
On biri tutanın ihsanı yoktur
On iki tutanın gönlü tay olur

On iki ay sayılır on iki günü
On İki İmam'la çevrilir yönü
Ölse şehit olur çürümez teni
Yetmiş için katırından pay alır

Yetmiş için saadet sabır orucu
Su yolun bağlayan oldu harici
Işık Ruhan şah aşkına yanıcı
Ağlayan göz Hüseyin'den sayılır

177. SENEMİZ YETMİŞ BİR OLMUŞ GİDİYOR

Acep bu sineme güneş doğar mı
Senemiz yetmiş bir olmuş gidiyor
Can sevenler can ehlini döver mi
El ele el hakka almış gidiyor

Aşıklar elinde bağdesin almış
Aşk ehli olmayan geride kalmış
Öter kumru gibi zikrine dalmış
Aşkın deryasına dalmış gidiyor

Aşıklar sehmini bilemez imiş
İkrarı bütündür bölemez imiş
Mecnun Leyla'sını bulamaz imiş
Asıl Leyla'sını bulmuş gidiyor

Leylam Ali Mecnun Ali yar Ali
Şahım Ali Haydar Sefa'da belli
Yıldız Ali güneş Ali ay Ali
Şahım bu sinemde konmuş gidiyor

Şah sinemde varlığımız yaratan
Şulesiyle şu sinemi don eden
Bir yeşil el vurup bize ün eden
Can evime mihman olmuş gidiyor

Can evimde şahın hayali vardır
Ehlibeyti inkar edenler kördür
Işık Ruhan benim mevlam da birdir
Bilmeyen der neden gelmiş gidiyor

178. FESATLAR GERÇEĞE ÇÖKMÜŞ GİDİYOR

Beyler şu dünyanın tadı kalmadı
Fesatlar gerçeğe çökmüş gidiyor
Bir gerçek cihanda murat almadı
Fitne ve fesatlar bükmüş gidiyor

Kıl kadar cana aşkı konduran
Hak yolcusun yönlerini döndüren
Kalp evinden ışığını söndüren
Nefisin atını tutmuş gidiyor

Ne diyeyim mayasından olmazsa
Temiz handan bir mayadan gelmezse
Hak ne desin hak sözünü almazsa
Çökekli yollara batmış gidiyor

Aşık gerçek sözü hak dese cana
Yan iblis ugrusu kar etmez ona
Haktan yanmayan iblisten yana
Önüne geleni tutmuş gidiyor

Kimi gönül evinden ışığın yakar
Kimi gazezinden kavutur bükür
Herkes amelini kendisi çeker
Menide hayvanı yutmuş gidiyor

Kul Işık Ruhan'ım daha ne diyem
Sabırla şükürle lokmamı yiyem
Adem'dir her cana eylik eyliyem
Bizden ayrı duran çökmüş gidiyor

179. SOYUN BENLİĞİNİ BİRE GELE GÖR

Gel ey canım can içinde can isen
Soyun benliğini bire gele gör
Gerçek yollarında yanayım dersin
Sıtk ile sarılıp bir de bula gör

Bulmak ister isen hem muradını
Elen bir elekden seçtir yadını
Bir mürşitden ola görsen tadını
Rabbi yasir ile namaz kıla gör

Gılar isen namazını naz ile
Sığın da sağlam ol gezme yoz ile
Teslim tecella ol hemen öz ile
Hancı isen hanını hak bula gör

Bulduğunu hıfs et bir gün kar olur.
Hak yolcusu birbirine yar olur
Üç yüz altmış altı damar şar olur
At hicap perdesin adın ala gör.

Aldın ise sakla sırrı sad ile
Sohbet etme cahil ile yad ile
Her can kurban olmaz imiş ad ile
Işık Ruhan sen alemini bile gör.

180. BİL Kİ SEVGİ İLE CİHAN DURULUR

Sev ki insanları hak seni sevsin
Bil ki sevgi ile cihan durulur
Güzel ol ki güzelliği sevesin
Bilmez can kıymetin boşa yorulur

Sevda imiş aşıkların ateşi
Aşkının görür cihanda işi
Güzel dile güzel söyler işi
Güzel olan güzeline sarılır

Can güzel ten de güzel güzel yar
Ben baktıkça beni görür ezel yar
Aşık oldum maşukumsun tez al yar
Açan gülü koklayanlar bulunur

Sevelim yarımız ölene kadar

Muhabbet edelim kılana kadar
Canımız cananın olana kadar
Aşık ölmez günü gelir varolur

Işık Ruhan gözüm hasret aşığa
Aşk ateşi ne yaptırmaz aşığa
Sermayemiz armağandır maşuğa
Gidersem de gelmek için kar olur

181. EN GÜZEL BİR MUTLULUKTUR

İnsan kıymetini bilmek
En güzel bir mutluluktur
Bir insana organ vermek
Ne de güzel iyiliktir.

Hiç görmeyeni izlerim
Ak olur cihanda yüzlerim
Görür ise şu gözlerim
Bu bir büyük fahriliktir.

Vücudumuz emanettir
Organ verenler cömerttir
Vermeyenler muhannettir
Düşünene ehiliktir.

Sağlam ise böbreklerim
İmza için dost beklerim
Pahal mıyım ki saklarım
Bağış yapan cennetlidir.

Yürüyorsa izimizden
Dönmüyorsa sözümüzden
Işık Ruhan gözümüzden
Görmeyene fahriliktir.

182. SADIK DOSTLARINA SADIK KALIRMIŞ

Sadık der sadığım sadık kalırsa
Sadık dostlarına sadık kalırmış
Sadık olup sadıklığın bilirse
Sadık bir ikrara döner gelirmiş

Gelir gider özü sadık olanlar

Yorulmaz cihanda sadık kalanlar
Çark gibidir milde sadık dönenler
Sadık dost uğrunda postu verirmiş

Verir canı dilden sadık ikrarı
Her nefes ziğridir sadığın karı
Sadık olamazsam kılarım zari
Sadık dostlar bir ikrarda ölürmüş

Ölüdür bu yolda sadık bir kişi
Sadık inkar etmez yediği aşı
Sadık bilir akan suların başı
Sadık damla damla derya olurmuş

Derya olan sadık zerre kurulmaz
Sadık dostlar hak yolunda yorulmaz
Işık Ruhan sadık kopmaz kırılmaz
Sadık uyusa da sadık yürürmüş

183. CANDA CANANIM GEL YETİŞ

Hasretinle yandı canım
Canda cananım gel yetiş
Gam yüküyle inler ünüm
Gönül mehmanım gel yetiş

Gönülde dermanım sensin
Ciğerde yananım sensin
Hasretle dönenim sensin
Kalpte mehmanım gel yetiş

Kalbime koydun ateşi
Akıtma gözümün yaşı
Şah aşkına oldum şaşı
Yarem lokmanım gel yetiş

Lokmanısan melhemim bul
Bu gönlümü eyle kabul
Hasretinle koyma bir gel
Dilde demanım gel yetiş

Hasretinle alma canım
İniler sen duy ünüm
Işık Ruhan Şah al kanım
Dinde imanım gel yetiş

184. PİRİM ŞAHİ MERDAN ALİM GEL YETİŞ

Şu cihan içinde bir er vardı
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş
İsterse ayı günü yürüdü
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

Şahı Merdan Ali'm şahların şahı
Bir mürvetin var eyletme ahı
Bağışla mümünün cümle günahı
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

Pirim Şahı Merdan Ali'dir Ali
Cümle erler başı bir ismi Veli
Ne kadar methetsem ilahtır ulu
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

Sünni olan müslümanlık satarlar
Ali'ye garaz bühtan atarlar
Doludur kalpleri gali gıllarlar
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

Yezit olan Aleviye taş atar
Mümin olan kalbinde matem tutar
Bizlere ürmesi onlara yeter
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

Dışınız müslüman içiniz efgal
Dolmuş kalp evine kara kinli hal
Musa'nın yediği elmanın eyfal
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

Işık Ruhan eydür dahi ne duram
Sızlanır kalbimde derindir yarem
Ya Ali senden olur derdime çarem
Pirim Şahı Merdan Ali'm gel yetiş

185. HÜNKAR HACI BEKTAŞ VELİ'M GEL YETİŞ

Bu yareli gönlümün yaresin açtım
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş
Senin mededinle serimden geçtim
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Medet derim çağırırım hüdama

Pir dedikçe yaşlar gelir didama
Dergahında olaydım hademe
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Hademeyim ne haddim var kapından
Ayırma bizleri nesli hakkından
Mahrum etme bizi gönül pakından
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Mahrum olmaz sığınan kullar
Kurumasın seni zikreden diller
Verir kısmetimiz ol yeşil eller
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Elimizi ayırmasın destinden
Bendim sağlam kuş uçamaz üstünden
Nerden baksam sen görürüm postundan
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Postun Ali'ydi neslin de Ali
Sığındım ayırma demişiz beli
Devranım Muhammet Ali devranı
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Devranına yeten kısmetin bulur
Şahın zikri fikri gönlümüz alır
Senden ayrılanlar nerede kalır
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

Senden ayrı gitmez asla yolumuz
Sana malum olsun türlü halımız
Işık Ruhan soldurmasın gülümüz
Hünkar Hacı Bektaş Veli'm gel yetiş

186. ŞAHİM ALİ HAYDAR ELAMAN YETİŞ

Sığındım şahıma şahım Ali'dir
Şahım Ali Haydar elaman yetiş
Yönümüz Muhammet Ali yönüdür
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

Hatıca anamdır nuruna eren
Fatıma anadır bu sırrı kuran
Şah imam Hasan'la ciğerim veren
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

Şah Hüseyin ile serin verensin

Zeynel'le zindanlara girensin
Bakır ile kaynayıp da duransın
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

İmam Cafer ile deryada yüzen
Musayıl Kazim'le kurşunlar süzen
İmam İriza'yla zehiri ezen
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

Muhammet Tağıyla al kan güdensin
Ali Nağı ile didemde selsin
Askeri'yle genç yaşta gidensin
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

Mehdi'yi imdada erdiren oldun
Arıdıp kalbimi sildiren oldun
Kah ağlayıp kahi güldüren oldun
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

On İki İmamların ustası belli
Hünkar Hacı Bektaş bir ismi Veli
Kul Işık Ruhan'ım ayırmam eli
Şahım Ali Haydar elaman yetiş

187. GARİP GÖNLÜMÜZÜ ARIDAN MEDET

Seher vakti aşıklara cevreden
Garip gönlümüzü arıdan medet
Bu vücudu pak eyleyip şar eden
Nutka getirip de dileden medet

Nutkum demir edip Davut götüren
Süleyman'la nice köşke oturan
Ladenleri tufanına batıran
Nuh'un gemisini sır eden medet

Lut olup rüzgarla tufana giren
Salih'e rehber deveyi veren
Musa'yı Turi Sina'da gören
Tevrat'lı ol cana yaradan medet

Zebur'la sabırın binasın kuran
Yunus ile balık karnında duran
Zekeriya ile al kana salan
Yahya'yı Meryem'e yar eden medet

İsa olup çölden çöle dolaşan

Sıkılanın dar gününe ulaşan
Nebilikten veliliğe erişen
Halil İbrahim'e nur eden medet

İsmail'le hakka serini veren
Yusuf ile nice çileye giren
Bin bir türlü dona girip görünen
Üç yüz yıl Selman'a car eden medet

Ali olup alemlere doğansın
Yağmur olup yeryüzüne yağansın
Errahman burcuna daim girensin
Evveli ahiri yaradan medet

Muhammet'le bile miraca varan
Pirim Hünkar Bektaşî Veli olan
Kul Işık Ruhan'ı ağlatma aman
Sinesi kandayken car eden medet

188. HAK MUHAMMET ALİ ELAMAN MEDET

Sıtkı Hulusi ile Allah diyelim
Hak Muhammet Ali elaman medet
Daim irizalı lokma yiyelim
Hak Muhammet Ali elaman medet

Hatice Fatıma sırrı hak için
Şah Hasan Hüseyin Nuri hak için
Kerbela kurbanı yüzün hak için
Hak Muhammet Ali eleman medet

Şah imam Zeynel'den Muhammet Bakır
İmam Cafer İlmi Cavidan okur
Hakikat aşığı kumaşın dokur
Hak Muhammet Ali elaman medet

Musayıl Kazım'dan İmam İriza
Alalım Takı'ynan Nakı'yı öze
Askeri hakkı gün imdat gel bize
Hak Muhammet Ali elaman medet

Mehdi'nin yolunu gözete bilen
Horasan ilinden imdada gelen
Işık Ruhan size sığınıp kalan
Hak Muhammet Ali elaman medet

189. EYÜP GİBİ DERDİ ÇEKENDEN MEDET

Sabreyle ey gönül çilemiz dola
Eyüp gibi derdi çekenden medet
Kırmızı gün doğar def olur bela
Miraçta yoluna çıkandan medet

Bilirim günahım haddinden ağır
Eşitsem sedayı kulağım sağır
İnşallah duyulur her zaman çağır
Hayberin kapısın yıkandan medet

Ah etsem ağzımdan tütünüm çıkar
Göresi gözlerim duldalı bakar
Aşk atına binen cismini yakar
Mansur'un darına çıkandan medet

Derdimin ilacın bulamamışsam
Sağ iken cihanda ölememişsem
Deryadan bir damla alamamışsam
Karada gemiyi çekenden medet

Bunca derdimize olur mu çare
Sermayesiz gidemedim bir kare
Kesmen ümidimi atsalar nare
Bir deste gül ile çıkandan medet

Esirgeme bizden bir damlanızı
Hüseyin aşkına yeşeren gözü
Işık Ruhan mürvet bağışla bizi
Kerbala'dan al kan saçandan medet

190. MAĞRUR ELİNİ ÇATMIŞ ŞÖYLE YÜRÜDÜ

Bir seyran eyledim kendi halimde
Mağrur elini çatmış şöyle yürüdü
Kibir çıktı durdu onun yolunda
Mağrurun fırsadın bekler durudu

Mağrurunan kibir kavgaya daldı
Kibirin yanına uçupta geldi
Nefiste mağrurdan tarafa oldu
Bunların yanında yalan var idi

İman o kavgadan çıktı vurmadı
Yalan hala fitledi geri durmadı
Hırs çaldı zopayı aman vermedi

Görseydiniz nasıl seyir varidi

Akıl geldi hem dur hemde vur dedi
Nefisten bir yumruk bir sille yedi
İman milazıya şekve eyledi
Fikiri görünce akıl kurudu

Fikir geldi bunların hepsin topladı
Yalan kaçtı ifadeye çıkmadı
Akıla on iki yıl ceza yükledi
O da zindanında kaldı faridi

Niçe ağır geldi fikirin zaptı
Ufak tefek değil büyük bir harptı
Nefisi tutup da bir yere çarptı
Kibirinen bile kökten gurudu

Nefis mahluk gibi çalıya pustu
Hırs kaçtı mağrur o sesin kesti
Yalan korkusundan kendini astı
Mizanım ta baştan dartar durudu

Açılmıştı mahkemenin salonu
Yedisi de dedi filan falanı
Işık Ruhan hiç olmadı kalanı
Mahkeme konağı ulu şaradı

191. GÜZELLİKLER BİR HAL OLUP DOĞUNCA

Meyli muhabbette devran olunca
Gerçekler coşarda her hale sığmaz
Aşık olan bir birini bulunca
Kündü kenzi tutar dünyaya sığmaz

Kâh ağma geliriz, kâh görür gider
Kâh sultan oluruz, kâh kulluk yeter
Ehli beytin kendü katarın güder
Dolanır dünyayı her cana sığmaz

Kul Işık Ruhan'ın hali böyledir
Aşk bulursa devre devre ağlatır
Zengin fakir demez gönül eğletir
Zerreye sığar da her hana sığmaz.

192. AŞKI ÖLDÜRMEYE ZAR EKSİK OLMAZ

Bin derdim var bin de birin diyemem
Aşk ı öldürmeye zar eksik olmaz
Bir bülbüleml gülde ayrı olamam
Yanan gönlüde kar eksik olmaz

Baharda bülbüller çok dertli olur
Yanan gönlü daim hem virtli olur
Aşıklar Eyüp gibi dertli olur
Hak yolunda akan kan eksik olmaz

Kul Işık Ruhan'ım kapte dillerde
Neler gelir başa gurbet illerde
Kahi söyleniriz dilden dillerde
Gönlü bir olunca şar eksik olmaz

193. HAK CEMALE YÜZ SÜRMESİ ZOR OLMAZ

Çok kasvet etme divane gönlü
Hak cemale yüz sürmesi zor olmaz
Her yareye şahtan melhem çal oğul
Edesizde yare yoktur yar olmaz

Tapmamalı şu dünyayı neyleyim
Hal ehline iyi niyet söyleyin
İnsanlığa dostça hizmet eyleyim
Her insanı kardeş gören kör olmaz

Kardeş olur her halini Hak'la gör
Bir gerçekten ışığını bekle gör
Dönme geri gerçek sırrın sakla gör
Geri kalan can gönlüde kar olmaz

Geri hakka yetmez kem keme düşer
Zor kullanan zorba yolundan şaşar
Kibirli giden uçurum aşar
Aldanıp da gider gönlü hür olmaz

Hür demeyiz bu cihanda kötüye
Yağmur yağsa kar edemez gatiye
İnsanın hayvanı gelmez satıya
Götürsen bazara bir dinar etmez

Almaz kulakları aslından sağır
Allah gökte ise binlerce bağır
Kul Işık Ruhan'ım insana çağır
İnsan hak diyenin işi zor olmaz

194. TEMELDE TERBİYE OKUMALIYIZ

Hayatımda gördüm ilim ileri
Temelde terbiye okumalıyız
İlle oku dedi hak peygamberi
Kuranın Türkçesin okumalıyız

Din İslam dilimiz Türkçe olmalı
Döviz ve paramız Türkte kalmalı
Her can kendi ilinde hacı olmalı
Ata'nın nutkunu okumalıyız

Mezhepcilik zihniyetin atalım
Kardeş olup elden ele tutalım
Fabrika yapıp da malın satalım
Fizikten kimyadan okumalıyız

İlim okumakla olur ileri
Fen iş yükseldikçe kalınmaz geri
Öğretmendir önce ilim rehberi
Marif kültür yayın okumalıyız

Işık Ruhan doğru olan din bulur
Kültürsüz softalık geride kalır
Bir gün okuyanlar ileri olur
Tıptan tabiyattan okumalıyız.

195. HAKİKATTA CANIN HASTASIYIZ BİZ

Gel gidelim gönül hakkın yoluna
Hakikatta canın hastasıyız biz
Şu alemde düşme elin diline
Her şeyi yaratan ustasıyız biz

Usta isem bu vücudum can olur
Zikrim fikrim gerçekliğe yön bulur
Ülker yıldızımız doğar gün olur
Yapıp da yoğuran noktasıyız biz

Bizim bir başımız Muhammed Ali
Şehit olsam bile şek gütmem yolu
Ehlibeyte ikrar verdim ezeli
Canım kurban etmiş bestesiyiz biz

Can Allahın canı tende ne vardır
Gerçekliği seven gönülde birdir

Zahiri güzelin nicesi kördür
Özü güzellerin bestesiyiz biz

Işık Ruhan hasta olsam hakınan
Dost bağrımı deldi zülfün okuyunan
Hak kumaşı sinemizde dokunan
Hepsini bir gören gözdesiyiz biz.

196. EKMEK NADİR AMA SUSUZ DEĞİLİZ

Bin dokuz yüz kırk beş haziran günü
Ekmek nadir ama susuz değiliz
O günler yaşadım dinleyn günü
Kamu idaresin bilmez değiliz

Yoktan var eyleyen ulu atamız
Çok ezilmedik yoktu hatamız
Türk hududu varını görmez değilim
Büyükler varını görmez değilim

Sömürçülerden kurtulmalıyız
Kardeşçe elele tutunmalıyız
Vatan için gerçeğe katılmalıyız
Türk büyük bir devlet savunmalıyız

Işık Ruhan Türkiyeli büyüktür
Cumhuriyet demokrasi laiktir
Cihan çökse etme asla sayıktır
Dünyaya bedeldir dedi Ata'mız.

197. ANIP HAYAL TUTAN SEFA GELDİNİZ

Unuttu sanmayın yarenler sizi
Anıp hayal tutan sefa geldiniz
Ezel verdim ikrarım da hak yüzü
Hayalime konan sefa geldiniz

Hepimizin yolu Muhammet yolu
İşleğimiz evveli Bektaş Veli
Dilde zikrimizdir Muhammet Ali
Dostlarım anıp da sefa geldiniz

Bir kulum ki çilelere çekildim
Dost köyüne gidem dedim yıkıldım
Haldan bilenlere gine hak oldum
Anlayıp da duyan sefa geldiniz

Dostlar hatırınız hak gönül olsun
Sahte sülük devri yıkılsın kalsın
Ehli beyit yolu ileri olsun
Hatırlayıp bize sefa geldiniz

Mümin Muharremi gönülde gezer
Muharremi seven deryada yüzer
Gerçeği hak bilen gönülden hep zar
Yârim anıp bize sefa geldiniz

Yar yâri andıkça yâre bir olur
Her yareyi gerçek sarar sır olur
Işık Ruhan dost bağında ser olur
Güzel anıp bize sefa geldiniz

198. BİZLER HER ESRARIN SER ASKERİYİZ

Laden ehli bize bühtan kırlarlar
Bizler her esrarın ser askeriyiz
Oruç tutmaz derler softa sofular
Orucun namazın anahtarıyız

Şeriat galinden geçtim evveli
Çıkardım kalbimden kıl ile kali
Kaynar söğünmüyor aşkım hayali
Zira her usulün kalendarıyız

Tarikat tahtında bir şara vardım
Gönülden el verip divane durdum
Dört kapı kırk makam sırrına erdim
Kırlar makamının katarındayız

Marifette yedi elekten geçtim
Gönül turap edip engine düştüm
Kırklarda ezilen engürden içtim
Hemen ol engürün biz erbabıyız

Hakikatte perde yoktur ayani
Yularsız gezene bu cihan fani
Gözüne nazır kıl Işık Ruhan'ı
Burun kanı değil Kün'ün varıyız

5.2. Derviş RUHAN'IN ŞİİRLERİNİN ANALİZİ.

5.2.1. ŞİİRLERİN ŞEKİL VE YAPISINA GÖRE ANALİZİ.

Derviş Ruhan'ın şiirlerinin şekil ve yapısına göre analizinde temel değerlendirme kıstasları olarak dörtlük sayısı, hece sayısı, koşma yapısı dikkate alınarak değerlendirilme yapılacaktır. İlk olarak şiirlerin dörtlükleri sayılmış ve iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, onbir, ondört, onbeş dörtlükten oluşan yapılar tespit edilmiştir. İkinci olarak kullanılan hece ölçüsüne göre şiirler değerlendirilmiştir ve sekiz hece ölçülü, onbir hece ölçülü şiirler sınıflandırılmıştır. Üçüncü olarak şekil bakımından koşma ve mani kafiyesine rastlandığı belirtilmiştir. Son olarak da koşma içinde bir şekilsel özellik olan kelime taşıması ile kurulan koşmalardan, zincirleme ve zincirbent koşmalar görülmüştür. Sırası ile değerlendirilecek olursa dörtlüklerin sayılması ile başlanabilir.

Dörtlük Sayılarına Göre Şiir Numaraları: Derviş Ruhan'ın şiirlerinin 73 tanesi beş dörtlüklü şiir, 43 tanesi altı dörtlüklü şiir, 33 tanesi dört dörtlüklü şiir, 15 tanesi yedi dörtlüklü şiir, 13 tanesi sekiz dörtlüklü şiir, 10 tanesi üç dörtlüklü şiir, 4 tanesi dokuz dörtlüklü şiir, 2 tanesi on dörtlüklü şiir, 2 tanesi ondört dörtlüklü şiir, 1 tanesi iki dörtlüklü şiir, 1 tanesi on bir dörtlüklü şiir, 1 tanesi onbeş dörtlüklü şiirdir.

İki Dörtlük: 26 nolu şiir.

Üç Dörtlük: 64, 75, 87, 99, 106, 133, 144, 163, 191, 192 nolu şiirler.

Dört Dörtlük: 2, 4, 9, 10, 13, 19, 31, 33, 43, 44, 45, 58, 73, 82, 89, 95, 104, 107, 110, 112, 117, 118, 119, 121, 124, 128, 131, 139, 158, 171, 173, 174, 196 nolu şiirler.

Beş Dörtlük: 1, 5, 14, 17, 18, 30, 32, 36, 39, 41, 46, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 71, 76, 79, 81, 83, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 94, 101, 114, 115, 120, 122, 126, 129, 130, 132, 134, 135, 137, 138, 140, 143, 145, 150, 151, 152, 155, 159, 164, 166, 167, 175, 179, 180, 181, 182, 183, 188, 194, 195, 198 nolu şiirler.

Altı Dörtlük: 6, 7, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 35, 42, 47, 62, 70, 72, 74, 77, 80, 86, 93, 97, 105, 109, 111, 113, 116, 125, 136, 141, 142, 146, 157, 165, 168, 169, 172, 176, 177, 178, 189, 193, 197 nolu şiirler.

Yedi Dörtlük: 3, 8, 11, 12, 15, 21, 40, 50, 98, 103, 127, 161, 162, 184, 186 nolu şiirler.

Sekiz Dörtlük: 34, 37, 78, 123, 147, 148, 153, 154, 156, 160, 185, 187, 190 nolu şiirler.

Dokuz Dörtlük: 27, 38, 55, 102 nolu şiirler.

On Dörtlük: 108, 149 nolu şiirler.

Onbir Dörtlük: 100 nolu şiir.

Ondört Dörtlük: 69, 96 nolu şiirler.

Onbeş Dörtlük: 170 nolu şiir.

Kullanılan Hece Ölçüsüne Göre Şiir: Hece ölçüsünün değerlendirme birimi olarak analiz edilmesi eserin güfte ile birlikte oluşturulması ile ilgilidir. Sekiz hecelik mısraların oluşmasına imkân verecek güfteler olduğu gibi onbir hecelik mısralar düzenlemeye imkân veren güfteler de vardır. Genel olarak doğaçlama oluşturulan şiirler bu güfteler vasıtasıyla hecelere uygun bir biçimde oluşturulurlar. Derviş Ruhan'ın şiirleri de sekiz Hece Ölçülü, Onbir Hece Ölçülü Şiirlerdir. Bu şiirlerin çoğu doğaçlama tarzda vücuda getirilmiş olup, güfte yardımıyla hece sistemi oluşturulmuştur. Toplamda 18 adet sekizlik hece ölçüsüne sahip şiir varken 180 adet onbirlik hece ölçüsüne sahip şiirler vardır. Kullanılan hece ölçüsüne göre şiir numaraları şöyledir.

Sekiz Hece Ölçülü Şiirler: 8, 34, 37, 47, 60, 88, 111, 115, 117, 123, 126, 127, 132, 133, 138, 157, 171, 181 nolu şiirler.

Onbir Hece Ölçülü Şiirler: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198 nolu şiirler.

5.2.1.1. Şekil bakımından Kafiye Sınıflandırması:

Hece ölçüsüyle ortaya konan, halk şiirlerinden yaygın olarak kullanılan nazım şekillerini koşma, mani ve destan şeklinde tasnif edebiliriz. Bu tasnife göre şiirlerin hepsi koşma tarzındadır. Derviş Ruhan'ın şiirleri kafiye kullanımı açısından değerlendirilecek olursa, koşmanın düz kafiyesinin hâkimiyeti görülür. Sadece bir yerde mani tarzında bir kafiye yapılanmasına rastlanır.

Koşma tarzı düz kafiye: abab, cccb, dddb, eeeb, fffb...

Mani tarzı kafiye: aaxa, bxbx, ccxc, ddx, eexe...

Kafiye olarak redif yapısı dikkate alınarak yapılan bir kafiye değerlendirilmesinde, ideal kafiye yapıları görülmez. Çünkü Derviş Ruhan'ın şiir yapısında tekke edebiyatı şiirlerinde olduğu gibi bir ustalık yoktur. Daha çok eklerle kafiye sağlanmıştır. Ekler ise redif olarak kabul edilir. Bu anlamıyla redif yapısı dikkate alındığında ideal koşma tipi kafiye bulmak güçleşir. Bunun dışında redifli yapısı içinde, kafiye yapısı düz koşma tipindedir. Şekil bakımından kafiye sınıflandırması ise aşağıdaki gibidir.

Düz Kafiye: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198 nolu şiirler.

Mani Kafiyesi: 133 nolu şiir.

Kelime Taşırması İle Kurulan Koşmalar: Dörtlüklerin son dizelerindeki kelimelerin, bir sonraki dörtlüğün başlangıcında yer alması ile kurulan koşmalardır. Bu tarz koşmalar doğaçlama şiir tekniğinin neredeyse bir kolaylığıdır. Birbirine eklenen kelimelerle şiirlerin dörtlükleri birbirlerine bağlanır. Bu durumda şiirin yaratılması ve dinleyenler için ezberlenmesi kolaylaşmış olur. Derlememizde derviş Ruhan'ın bu tarz şiirlerinin hafızalarda eksiksiz bir şekilde kaldığı gözlenmiştir. Ezberinden okuyan bir kişi söz konusu bağlantılarla dörtlükleri peş peşe doğru bir biçimde okuyabilmektedir. Kelime taşırması ile kurulan koşmalar; Zincirleme Koşma ve Zincirbent Koşma olmak üzere iki tiptedir.

Zincirleme Koşma: Dörtlüğün son dizesinin sonundaki kafiye kelimesinin bir sonraki dörtlüğün ilk dizesinin ilk başında yer alması ile oluşturulan koşmaya Zincirleme Koşma denir.⁵⁰² Bu koşma tipine bir Derviş Ruhan şiiri ile örneklemek açıklayıcı olacaktır, siyahla belirtilen kelimeler zincirleme koşmayı oluşturan bağlardır.

Aşk ehli olalı sarhoş gibiyim
Sarrafta terazi tartılamadım
Ötmeyi bilemez baykuş gibiyim
Konup viranede örtülemedim

Örtülüyüm dedim açık ettiler
Ozan mıyım dedim küçük ettiler

⁵⁰² Oğuz, a.g.e., 287

Hakka kulum dedim buçuk ettiler
Cahiller elinden **kurtulamadım**

Kurtulmuş kimisi zenciri kırar
Kimi cübbe giymiş şeriat sorar
Kimi kendini bilmez ayıbım arar
Öz elim yakamda **yırtılamadım**

Yırtık değilim ki yırtalar beni
Odun değilim ki kerteler beni
Gerici değilim ki dürteler beni
İnsanlık uğrunda **sürtülemedim**

Sürünsem de hak yolunda gam değil
Kervanımız altın dolu kum değil
Işık Ruhan kiblem şahtır şam değil
Bir mahsumca kulum şer olamadım

Çalışmada zincirleme koşma özelliği olan şiirler; 4, 13, 26, 34, 61, 68, 88, 89, 91, 127, 128, 134, 142, 162, 164, 182 nolu şiirlerdir..

Zincirbent Koşmalar: Dörtlüğün son dizesinin sonundaki kafiye kelimesinin, bir önündeki kelimenin, bir sonraki dörtlüğün, ilk dizesinin ilk başında yer alması ile oluşturulan koşmaya Zincirbent Koşma denir. ⁵⁰³Bu koşma tipine bir Derviş Ruhan şiiri ile örneklemek açıklayıcı olacaktır, siyahla belirtilen kelimeler Zincirbent koşmayı oluşturan bağlardır.

Ben kendimi bilmez bir can gibiyim
Dilimde şah zikri süzülüp gelir
Kalbimde kinim yok üryan gibiyim
Hak kuran nefesim **yazılıp** gelir

Yazıldı serime ol şahım zikri
Sağ iken bırakmam dilimden şükrü
Bir vicdan bir mantık birisi fikri
Bir ulu deryadan **süzülüp** gelir

Süzülür çeşmemiz derya getirir
Damla damla olup çağlar götürür
Arifler sularsa bostan bitirir
Canım kurban tenden **yüzülüp** gelir

Yüzülsem de hak yolunda serinen
İkilik bilmem ki gönül birinen
Ölsem de gam yemem elim yarinen
Günde bin bir renge **bezenip** gelir

⁵⁰³ Oğuz, a.g.e., 286

Bezeneydim dost bağında güllere
Canım kurban şahım diyen dillere
Işık Ruhan bindiğinde sallara
Bir dostum bağında öz olup gelir

Çalışmada Zincirbent koşma özelliği olan şiirler; 3, 15, 22, 32, 41, 42, 44, 48, 51, 52, 60, 65, 67, 76, 79, 87, 105, 114, 120, 150, 151, 175, 179 nolu şiirlerdir. Özelliklere göre yapılan tasnifin dışında şiir sırasına göre yapı ve şekil özelliklerini gösterebilmek amacıyla aşağıda “Şiir Sırasına Göre Yapı ve Şekil Özellikleri” başlığı altında farklı bir tasnif yapılmıştır. Bu tasnif sayesinde şiire özel değerlendirme toplu olarak görülebilmektedir.

5.2.1.2. Şiir Sırasına Göre Yapı ve Şekil Özellikleri

1. Gönünde Bir Aşkı Ali Oldukça

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Kardeşlik Sevgisi Candadır Canda

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Sakla Gevheri Deme Aman Ha

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

4. Kem mi Baktım Ağ Gözlerim Gör Ağla

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

5. Muhannet Suyundan İçemem Asla

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,

6. Göç Ederim Benli Bülbül Ağlama

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

7. Gel Ağlama Benli Yavrum Ağlama

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

8. Susuz Bırakma Bırakma.

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 8’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

9. Yüzündeki Olan Beni Unutma

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

10. Hakkını Helal Eyle Ey Nazlı Ana

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

11. Hekim Sandım İğneciği Aç Dedi Bana

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

12. Padişahlık Diyen Vah Cana Cana

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

13. Yanar Aşk Ateşi Yana Gel Yana

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

14. Yetim Kuzularım Kaldı Bir Yana

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11’lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

15. Satma Bilmeyene Düşer İsyana

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

16. Tevrat Şu Sinemde Şahın Aşkına

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

17. Çekerim Bu Derdi Şahın Aşkına

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

18. Bağışla Bizleri Şahın Aşkına

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

19. Esirge Bizleri Şahın Aşkına

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

20. İleriyi Görmezse Vah Ona Ona

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

21. Birliği Bilmeyen Girmez Katara

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

22. Gizlemiş Kendini Vara Bak Vara

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

23. Nidem Benim Gönlüm Kaldıktan Sonra

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

24. Ayıplama Sakın Gelmesin Başa

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

25. Can Ali Canan Muhammet

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

26. Gönüller Yanarak Şahın Sözünde

Kaç Dörtlük: 2- İlk Dörtlük Kayıp, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

27. Hakikat Yolcusu Meydana Gele

Kaç Dörtlük: 9, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

28. Dosta Vermek İçin Duyuldu Bile

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

29. Yetiş Şah Muhammet Ali İmdat Eyle

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

30. Medet Mürvet Pirim Sen İmdat Eyle

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

31. Benli Dilber Benlerinin Aşkına

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

32. Nice Hayır Dese Ona Fayda Ne

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik hece ölçüsü, Şekil bakımından: Düz Kafiye, Kelime taşırması ile kurulan zincirbent koşma.

33. Bakmaz Mısın Sular Akar Engine

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

34. Ali'dür Aleme Allah

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

35. Birleşti Deryalar Kalan Olmadı

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

36. Sende Bencileyin Yar Mi Ağladı

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

37. Evvel Rehber Yol Bulmalı

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

38. Lam Elif Ye İle Yaratmadı mı?

Kaç Dörtlük: 9, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

39. Uçurdum Elimden Gül Yüzlü Canı

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

40. Ölüm Sana Derman Bulamam Gayrı

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

41. Artık Bu Cihanda Gülemem Gayrı

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

42. Benim Var Yıldızım Ülker Yıldızı

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

43. Sılam Zindan Oldu Gurbet El Gibi

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

44. Estirdin Cihana Beni Yel Gibi

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik hece ölçüsü, Şekil bakımından: Düz Kafiye, Kelime taşırması ile kurulan zincirbent koşma.

45. Güzel Bana Dedi Bayram Ay Gibi

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

46. Hak Dedi Adem'e Asla Dönmedi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

47. Bu Canıma Sefa Geldi

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

48. Güzelin Sevdası Başıma Geldi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

49. Gerçek Aşık Olan Kuluna Geldi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

50. Muhammet İsmi Taşbaş İle Geldi

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

51. Yarın Zikrullahı Özüme Geldi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye. Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

52. Arzeyledim Yarım Göresim Geldi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

53. Yürü Benli Bülbül Bahar Yaz Geldi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

54. Hakkın Bin Bir İsmi Ali'dir Ali

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

55. Evvel Niyet Edip Özün Bilmeli

Kaç Dörtlük: 9, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

56. Şakır Benli Dilber Gözler Sürmeli

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

57. Bilmem Kim İletir Yol Dertli Dertli

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

58. Balta İle Kazma İle Rende mi?

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

59. Can Muhammet Ali Canı Değil mi?

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

60. Diller Merhamet Etmez mi?

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

61. Sene Yetmiş Dileğim Var Bilmez mi?

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

62. Dönmem İkrarımdan Sar Beni Beni

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

63. Sevdası Ağlattı Zar Etti Beni

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

64. Yumak Yumak Etti Yolda Aşk Beni

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

65. Dostun Hileleri Yaralar Beni

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

66. O Şirin Dillere Kurban Et Beni

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

67. Kara Güne Işık Doğar Yar Nenni

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

68. Yaramız Muhammet Ali Yaresi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

69. Bir Huri Var Bana Peh Dedi Geçti

Kaç Dörtlük: 14, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

70. Yol Muhammet Ali Deyi

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

71. Şaha Yandım Ali Yar Deyi

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

72. Senin İsmin Nurun Var Etti Bizi

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

73. Hak Muhammet Ali Var Etti Bizi

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

74. Zinciri Boynuma Bağlanan Bizi

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

75. Dostlar Karalanıp Unutmam Bizi

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

76. Yüz Yirmi Dört Bin Nebisine Bak

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Yarı Zincirbent Koşma.

77. Adem Bir Aynadır Aynaya Bir Bak

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

78. Yaramıza Melhem Olman Mı Felek

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

79. Gülem Dedim Bir Gün Güldürmen Felek

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

80. Beni Dilden Dile Dil Ettin Felek

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

81. Yoksa Sabredelim Ağır Mı Gerek

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

82. Güler Yüzle İyi Niyetlik Gerek

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

83. Seher Karaoğlan Yardıma Gel

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

84. Pervane Olup Da Yanarım Güzel

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

85. Ayı Mıyız Senden Gül Yüzlü Babam

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

86. Halim Sana Malum Car Sefam Sefam

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

87. Arttı Aşk Ateşim Gel Mevlam Leylam

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

88. Ben Gurbete Dayanamam

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik hece ölçüsü, Şekil bakımından: Düz Kafiye, Kelime taşırması ile kurulan zincirleme koşma.

89. Şahbaz Mısın Yavrum Öt Durnam Durnam

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik hece ölçüsü, Şekil bakımından: Düz Kafiye, Kelime taşırması ile kurulan zincirleme koşma.

90. Yar Zülfünü Can Evime Bağlasam

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

91. Sarrafta Terazî Tartılamadım

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

92. Kalbi Katıllara Doyuramadım

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

93. Derdime Derman Diye Yine Dert Aldım

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

94. Derdimize Derman Oluver Şahım

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

95. İyi Niyet İle Birlik Olalım

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

96. Ben Bir Kulum Yalvarırım Cananım

Kaç Dörtlük: 14, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

97. Bu Şah Cemaline Benzer Cananım

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

98. Dedi ki Allah Birdir Varım

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

99. Hakikat Ehline Söz Kızım Kızım

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

100. Gücüm Yetmediğin Zaptedemedim

Kaç Dörtlük: 11, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

101. Bari Şu Dünyaya Gelme İdim

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

102. Kuzalan Köyünde Dünyaya Geldim

Kaç Dörtlük: 9, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

103. İsmimce Hükmün Olsa Dutar Giderdim

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

104. Verdiğin İkrarda Dursan Sevdığım

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

105. Çağırdım Hasretle Gel Alim Alim

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

106. Allah Muhammet'in Emrin Bilelim

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

107. Herkesin Bir Canı Vardır Bilelim

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

108. Şeriat Şartıyla Tuttu Temelim

Kaç Dörtlük: 10, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

109. Medet İsyanımız Af Eyle Benim

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

110. Yemin Ettim Bir Kararı Güderim

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

111. Yarelerim Yarelerim

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

112. Bülbül Gibi Feryat Figan Eylerim

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

113. Hünkar Hacı Bektaş Pirimiz Bizim

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

114. Artık Bu Sitemi Çekemez Oldum

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

115. Kendim Aldım Kendim Buldum

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

116. Sanırdım Kendimi Cennetlik Kulum

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,

117. Hak Bendedir Ben Bir Kulum

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

118. Çekerim Bu Derdi Bilemiyorum

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Koşma.

119. Engel Var Arada Göremiyorum

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

120. Bin Görsem De Bir An Göremiyorum

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

121. Can Ehli Dostları Görmektir Arzum

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

122. Gel Bu Halimizi Sen Gör

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

123. Mahrum Etme Dergahından

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

124. Anne Ve Babanın Sebebi Bir Han

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

125. Üç Nur İle Kurulmuştur Bu Cihan

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

126. Şahım El Aman El Aman

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

127. Laden Der Yaman Ha Yaman

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

128. Divaneyim Hak Yolunda Şahınan

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye, Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

129. Hak Muhammet Ali Ezel Varınan

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

130. Bu Dertlere Derman Versen Yareden

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

131. El Elinden Al Elinden

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

132. Yar Elinden Yar Elinden

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

133. Çile Biz Çağre Bizden

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Mani Kafiyesi Aaba, Ccdc, Eefe.

134. İnsanlığı Kardeş Gördüm Gözünen

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik hece ölçüsü, Şekil bakımından: Düz Kafiye, Kelime taşırması ile kurulan zincirleme koşma.

135. Yeraltında Ecinni Var Sanmayın

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

136. Yavrum Güle Güle Gidip Gelesin

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

137. Ezel Verdiğimiz İkrar Ölmesin

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

138. Yıkma Gönül İncinmesin

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

139. Deyim ki Cihanda Sen Değimlisin

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

140. Soran Dostlarıma Selam Eyleyin

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

141. Turnalar Yarene Selam Söyleyin

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

142. Bana Kaş Eğip de Bakıp Gitmeyin

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik hece ölçüsü, Şekil bakımından: Düz Kafiye, Kelime taşırması ile kurulan zincirleme koşma.

143. Sabredelim Gönül Selamet Olsun

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

144. Uzattım Elimi El Garip Garip

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

145. Bir Sadık Dostumu Bulana Kadar

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

146. Yürü Bir Katara Ölene Kadar

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

147. Be Bun Günlerde Cah Haydar Haydar

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

148. Al Yeşil Bürünmüş Turnalar

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

149. Yandım Susuzluktan Ciğerim Sızlar

Kaç Dörtlük: 10, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

150. Alışverişini Yazanlar da Var

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,
Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

151. Seni Dilden Dile Satanlar Da Var

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,
Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

152. İnsanlar Kardeştir Düşmana Ne Var

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

153. Ne Dedemiz Belli Babamız mı Var

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

154. Sana Nice Yananlar Var (155)

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

155. Başlarda Kopacak Türlü Haller Var

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

156. Seni Yoğurup da Yapana Yalvar

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

157. Huyu Güzel Yar Güzel Yar

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

158. Onulmaz Yaralar Oyulur Gider

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

159. Hak Sözün Tutmasa Çeker mi Çeker

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

160. Biz Gideriz Hoşça Kalın Yarenler

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

161. Nice Deccal Çakal Düş Eylediler

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

162. Lisan Yağmuruna Başın Açıver

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,
Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

163. Her Can Sevdiği Şahını Över

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

164. Ne Olur Sevdiğim Tek Bir Gülöver

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,
Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

165. Gördüm Arş Yüzünden Canana Benzer

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

166. Kudret Kalemini Yazara Benzer

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

167. Birisi Aynımda Görene Benzer

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

168. Hak Muhammet Ali Olduğundandır

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

169. Ta Ezelden Gelen Ünümüz Vardır

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

170. Yetmiş Biri Yeten Ali Sayılır

Kaç Dörtlük: 15, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

171. İsrâf Etmek Aptallıktır

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

172. Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

173. Hatice Fatıma Virdime Gelir

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

174. Yolumu Kesmeye Zorlayıp Gelir

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

175. Dilimde Şah Zikri Süzülüp Gelir

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,

Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma

176. Sabırlı Kullara Selamet Gelir

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

177. Senemiz Yetmiş Bir Olmuş Gidiyor

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

178. Fesatlar Gerçeğe Çökmüş Gidiyor

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

179. Soyun Benliğini Bire Gele Gör

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,

Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirbent Koşma.

180. Bil Ki Sevgi İle Cihan Durulur

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

181. En Güzel Bir Mutluluktur

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 8'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

182. Dostlarına Sadık Kalırmış

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye,

Kelime Taşırması İle Kurulan Zincirleme Koşma.

183. Canda Cananım Gel Yetiş

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

184. Pirim Şahı Merdan Alim Gel Yetiş

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

185. Hünkar Hacı Bektaş Veli'm Gel Yetiş

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

186. Şahım Ali Haydar Elaman Yetiş

Kaç Dörtlük: 7, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

187. Garip Gönlümüzü Arıdan Medet

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

188. Hak Muhammet Ali Elaman Medet

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

189. Eyüp Gibi Derdi Çekenden Medet

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

190. Mağrur Elini Çatmış Şöyle Yürüdü

Kaç Dörtlük: 8, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

191. Güzellikler Bir Hal Olup Doğunca

Kaç Dörtlük: 3, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

192. Aşk Öldürmeye Zar Eksik Olmaz

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

193. Hak Cemale Yüz Sürmesi Zor Olmaz

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

194. Temelde Terbiye Okumalıyız

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

195. Hakikatta Canın Hastasıyız Biz

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

196. Ekmek Nadir Ama Susuz Değil

Kaç Dörtlük: 4, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

197. Anıp Hayal Tutan Sefa Geldiniz

Kaç Dörtlük: 6, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

198. Bizler Her Esrarın Ser Askeriyiz

Kaç Dörtlük: 5, Hece Ölçüsü: 11'lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

Derviş Ruhan'ın şiirlerinin, şekil ve yapısına göre analizinde, temel değerlendirme kıstaslarına göre hareket edilmiştir. İlk olarak şiirlerin dörtlükleri sayılmış ve iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, onbir, ondört, onbeş dörtlükten oluşan yapılar tespit edilmiştir. İkinci olarak kullanılan hece ölçüsüne göre şiirler değerlendirilmiştir ve sekiz hece ölçülü, onbir hece ölçülü şiirler sınıflandırılmıştır. Üçüncü olarak şekil bakımından koşma ve mani kafiyesine rastlandığı belirtilmiştir. Son olarak da koşma içinde bir şekilsel özellik olan kelime taşıması ile kurulan koşmalardan, zincirleme ve zincirbent koşmalar hakkında açıklamalar yapıp, Derviş Ruhan'ın örnek koşmaları üzerinden açıklama yapıp, zincirleme ve zincirbent koşmaların numaraları belirtilmiştir. Son olarak ise şiirlerin sırasına göre, şiirlerin yapı ve şekil özellikleri birlikte belirtilmiştir.

5.2.2. ŞİİRLERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ.

Derviş Ruhan'ın şiirleri konularına göre tasnif ederken, şiirlerin içeriğine göre iki ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar aşık şiiri ve tekke şiiri üst başlıklarıdır. Derviş Ruhan Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içinde olması ile her yazdığı şiir doğrudan veya dolaylı olarak tekke şiiri sınıflandırması ile ilişkilidir, fakat bazı şiirleri vardır ki bunlar bir tekke şairinin şiir yazma konuları ile ilgili değildir. Bu şiirlerin her hangi bir dini içeriği yoktur. Bu sebeple bu şiirler aşık şiiri alt türleri ile daha rahat sınıflandırılabilir. Bu sebeptendir ki Derviş Ruhan'ın şiirleri aşık şiiri, tekke şiiri olarak iki ana başlık altında incelenmiş, bazı şiirlerin hem

aşık hem de tekke şiiri kategorilerinde değerlendirilmeye uygun olması ile de Aşık ve tekke şiiri kategorisi açılmıştır. Bu üçüncü kategoriye giren şiirler, aşık ve tekke şiir türlerinin ikisi ile de ilişkilidir.

En kaba tasnifi ile konu ve içerik bakımından 198 adet şiirden 67 adedi aşık şiiri içeriğinde, 88 adedi tekke şiiri içeriğindedir. Bunlarla birlikte 44 adet şiir ise hem aşık hem de tekke şiiri kategorisine uygun şiirlerdir. Bunlar ise taşlama ve şathiye benzerliği ve güzelleme ile nasihatname başlığı altında incelenen gruplandırmaların benzeşmesinden ibarettir. Sayısal olarak belirttiğimiz sınıflandırmanın içeriği, şiir numaraları belirtilerek aşağıya “Aşık Şiiri, Tekke Şiiri, Aşık ve Tekke Şiiri” başlıkları altında dökümü sunulmuştur.

Aşık Şiiri: 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 20, 23, 26, 31, 32, 33, 36, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 48, 52, 53, 56, 57, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 75, 81, 82, 85, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 99, 102, 104, 105, 106, 112, 117, 119, 121, 124, 131, 133, 136, 140, 141, 144, 148, 154, 157, 160, 163, 164, 167, 192, 196 nolu şiirler.

Tekke Şiiri: 1, 2, 3, 8, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 38, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 83, 84, 86, 93, 94, 97, 98, 101, 103, 107, 108, 109, 115, 116, 118, 120, 123, 125, 126, 129, 130, 147, 150, 151, 156, 158, 159, 162, 165, 166, 168, 169, 170, 172, 173, 176, 177, 179, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 197 nolu şiirler. 88 adet.

Aşık ve tekke şiirleri: 11, 21, 24, 37, 42, 69, 74, 78, 79, 80, 91, 92, 100, 110, 111, 113, 114, 122, 127, 128, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 142, 143, 145, 146, 149, 152, 153, 155, 161, 171, 174, 175, 178, 180, 181, 193, 194, 198. nolu şiirler. 43 adet.

5.2.2.1. Şiirlerin Aşık Tarzı Şiir Geleneği Konularına Göre Sınıflandırılması:

Derviş Ruhan’ın şiirlerinden 111 tanesi aşık tarzı şiir geleneği konularına göre sınıflandırılabilir. Bütün şiirleri içinde bu tarzda sınıflandırılabilecek şiirlerin numaraları “Aşık Tarzı Şiir Geleneğine Uygun Şiirler” başlığı altında aşağıdadır:

Aşık Tarzı Şiir Geleneğine Uygun Şiirler: 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 20, 21, 23, 24, 26, 31, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 52, 53, 56, 57, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 119, 121, 122, 124, 127, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 157, 160, 161, 163, 164, 167, 171, 174, 175, 178, 180, 181, 192, 193, 194, 196 198 nolu şiirler.

Aşık tarzı şiir geleneğinde konulara göre tasnif yapıldığında,⁵⁰⁴ Derviş Ruhan’ın şiirleri Güzelleme⁵⁰⁵, Taşlama⁵⁰⁶, Koçaklama⁵⁰⁷ ve Ağıt⁵⁰⁸ türlerine göre

⁵⁰⁴ Bkz. Oğuz, a.g.e., 288-291.

⁵⁰⁵ Güzelleme: Genelde güzelliğin ve bir güzelliğin övgüsünün dillendirildiği koşmalardır. Bkz: Oğuz, a.g.e., 288.

tasnif edilebilmektedir. Söz konusu tasnif sonucunda; toplam 111 şiirden 59 adedi Güzelleme, 29 adedi Taşlama, 12 adedi Koçaklama, 11 adedi Ağıt türünden şiirlerdir. Söz konusu şiirlerin şiir numaraları aşağıda konu başlıkları ile birlikte verilmiştir.

Güzelleme: 6, 7, 9, 26, 31, 36, 42, 43, 44, 45, 48, 52, 53, 56, 57, 62, 63, 64, 66, 67, 75, 78, 79, 82, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 99, 102, 104, 105, 106, 112, 119, 121, 131, 132, 137, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146, 154, 157, 163, 164, 167, 174, 175, 180, 181, 192, 194 nolu şiirler.

Taşlama: 5, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 32, 33, 37, 65, 69, 74, 80, 91, 92, 100, 114, 117, 122, 127, 135, 142, 152, 153, 161, 171, 193, 198 nolu şiirler.

Koçaklama: 41, 81, 110, 113, 124, 128, 134, 143, 148, 155, 178, 196 nolu şiirler.

Ağıt: 4, 10, 14, 39, 40, 85, 111, 133, 136, 149, 160 nolu şiirler.

5.2.2.2. Şiirlerin Tekke Şiir Geleneği Konularına Göre Sınıflandırılması:

Derviş Ruhan'ın şiirlerinden 132 tanesi tekke tarzı şiir geleneği konularına göre sınıflandırılabilir. Bütün şiirlerin içinde bu tarzda sınıflandırılacak şiirlerin numaraları "Tekke Geleneğine Uygun Şiirler" başlığı altında aşağıdadır:

Tekke Geleneğine Uygun Şiirler: 1, 2, 3, 8, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 37, 38, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 86, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 101, 103, 107, 108, 109, 100, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 198 nolu şiirler. 132 adet.

Tekke geleneği konularına göre tasnif yapıldığında,⁵⁰⁹ Derviş Ruhan'ın şiirleri Nasihatname⁵¹⁰, Duvaz-ı imam⁵¹¹, Şathiye⁵¹², Medetname⁵¹³, Nutuk⁵¹⁴, Nad-ı

⁵⁰⁶ Taşlama: Toplumdaki haksızlıkların, yolsuzlukların, geriliklerin ve ekonomik sorunların mizahi bir dille anlatıldığı koşmalardır. Bkz. Oğuz, a.g.e., 289.

⁵⁰⁷ Koçaklama: Yiğitleme, yiğidin kahramanlığının dile getirildiği bir koşma türüdür. Bkz. Oğuz, a.g.e., 289.

⁵⁰⁸ Ağıt: Bir törene bağlı olsun olmasın acıklı bir anlatımı olan koşmalardır. Bkz. Oğuz, a.g.e., 290.

⁵⁰⁹ Bkz. Oğuz, a.g.e., 300-309.

⁵¹⁰ Nasihatname: Gerek dini gerek ahlaki konularda insanlara öğüt vermek maksadıyla yazılmış şiirlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 586., Oğuz, a.g.e., 304.

⁵¹¹ Duvaz-ı imam: On iki imamların isimlerinin anılması ve onlara bağlı özelliklerin dile getirilmesi ile yazılan eserlerdir. Duazlar Alevi cemlerinde okunması zorunlu olan nefeslerdendir. Bkz. Erman Artun, *Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 105., 586., Oğuz, a.g.e., 304.

⁵¹² Şathiye: Dinsel bazı kuralları alaya alma, onların yanlış yorumlanmasını eleştiren şiirlerdir. Alevi Bektaşîlerin şathiyeleri tarih boyunca çok eleştirilmiş, hatta dinsiz olarak görülmelerine sebep olmuştur. Bkz. Oğuz, a.g.e., 308.

Ali⁵¹⁵, Vücutname⁵¹⁶, Münacat⁵¹⁷, Methiye⁵¹⁸, Nad-ı Muhammed Ali⁵¹⁹, Nefes⁵²⁰, Hurufiyat⁵²¹, Devriye⁵²², Mahtel-i Hüseyin - Mersiye⁵²³, Yaratılışname⁵²⁴, Tarikatname - Erkanname⁵²⁵, İstihraçname⁵²⁶, Mansurname⁵²⁷, Yıldızname⁵²⁸ diye adlandırılan türlere göre tasnif edilebilmektedir. Söz konusu tasnif sonucunda; toplam 132 adet şiirden; 52 adet Nasihatname, 17 adet Duvaz-ı İmam, 11 adet Şathiye, 8 adet Medetname, 8 adet Nutuk, 5 adet Nad-ı Ali, 5 adet Vücutname, 4 adet Münacat, 4 adet Methiye, 4 adet Nad-ı Muhammed Ali, 3 adet Nefes, 2 adet Hurufiyat, 2 adet Devriye, 2 adet Mahtel-i Hüseyin-Mersiye, 1 adet Yaratılışname, 1 adet Tarikatname-Erkanname, 1 adet İstihraçname, 1 adet Mansurname, 1 adet Yıldızname türünde şiirler vardır. Söz konusu şiirlerin şiir numaraları aşağıda konu başlıkları ile birlikte verilmiştir.

Nasihatname: 2, 3, 8, 13, 15, 17, 21, 22, 24, 35, 46, 49, 51, 74, 78, 79, 80, 91, 92, 93, 101, 103, 107, 110, 114, 118, 120, 122, 128, 130, 132, 134, 137, 138, 142, 143, 145, 146, 150, 155, 158, 162, 169, 171, 174, 175, 180, 181, 191, 194, 195, 197 nolu şiirler.

Duvaz-ı İmam: 16, 18, 19, 30, 47, 50, 72, 77, 86, 109, 125, 129, 156, 168, 173, 186, 188 nolu şiirler.

⁵¹³ Medetname: Tanrıdan ve üst nitelikleri oldukları varlıklardan yardım dileme, medet arama amacıyla yazılmış şiirlerdir. Bkz. Artun, a.g.e., 104, Oguz, a.g.e., 309.

⁵¹⁴ Nutuk: Tarikatın kural ve kaidelerinin yol da yeni olanlara anlatılması ile ilgili şiirlerdir. Bkz. Artun, a.g.e., 96, Oguz, a.g.e., 306.

⁵¹⁵ Nad-ı Ali - Faziletname: Hz. Ali'nin vasıfların ve özelliklerini övmek için yazılmış eserlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 535.

⁵¹⁶ Vücutname: Kışioğlu yaradılışını dini bilgiler ve tıbbi bilgilerden de yararlanarak beden üzerinden delillendirmeye çalışmasıdır. Bkz. Güzel, a.g.e., 583.

⁵¹⁷ Münacaat: Yalvarma, dua af anlamlarına gelir bu sebeplerle yazılmış şiirlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 531.

⁵¹⁸ Methiye: Bir ulu kişinin övülmesi ve onun üst meziyetlerinin dile getirilmesidir. Bkz. Güzel, a.g.e., 568.

⁵¹⁹ Nad-ı Muhammed Ali: Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin birlikteliği, insanlığa yaydığı birleştirici hal üzerine yazılmış şiirlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 535.

⁵²⁰ Nefes: Bektaşî inancında Vahdeti vücut düşüncesini işleyen şiirleridir. Bkz. Güzel, a.g.e., 525.

⁵²¹ Hurufiyat: Huruf harf demektir, harflerin anlamları ve işaret ettiği seslerle ilgili şiirlerdir. Bilginin rumuzlarla aktarılmasına imkân sağlar. Bu konuda bektâşîlerin bu adla bir adlandırmaları vardır. Bkz. Ali İhsan Aktaş 3. Görüşme

⁵²² Devriye: Yaradılışın bir tekâmül çizgisi üzerinde değişimini anlatan şiirlerdir. Şiirlerin genel manası tekâmüle vurgu yapmasıdır. Bkz. Güzel, a.g.e., 322.

⁵²³ Maktel-i Hüseyin-Mersiye: Hz. Hüseyin'in şahadeti ve Kerbela katliamı üzerine yazılmış ağıt türü şiirlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 575.

⁵²⁴ Yaratılışname: Yaradılış ve insanın var oluşu hakkında bilgiler verilen şiirlerdir. Bu konuda bektâşîlerin bu adla bir adlandırmaları vardır. Bkz. Ali İhsan Aktaş 3. Görüşme

⁵²⁵ Tarikatname-Erkanname: Yolun kurallarının yola yeni giren kişilere anlatmak için yazılmış eserlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 626.

⁵²⁶ İstihraçname: Anlam çıkarma, geleceği görme anlamları vardır. Gelecekle ilgili bilgilerin verildiğine inanılan veya gelecekle ilgili bilginin sembollerle aktarıldığı şiirlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 610.

⁵²⁷ Mansurname: Hallac-ı Mansur üzerine ve onun "Enel Hak" düşüncesi üzerine yazılmış şiirlerdir. Bkz. Güzel, a.g.e., 603.

⁵²⁸ Yıldızname: Gökteki yıldızların bir kaç veya bir üzerine yazılmış şiirlerdir. Bu konuda bektâşîlerin bu adla bir adlandırmaları vardır. Bkz. Ali İhsan Aktaş 3. Görüşme

Şathiye: 11, 37, 100, 117, 127, 135, 152, 161, 178, 193, 198 nolu şiirler.

Medetname: 29, 94, 115, 126, 183, 185, 187, 189 nolu şiirler.

Nutuk: 108, 116, 151, 153, 159, 176, 179, 182 nolu şiirler.

Nad-ı Ali: 1, 34, 54, 71, 184 nolu şiirler.

Vücutname: 27, 28, 165, 172, 190 nolu şiirler.

Münacat: 60, 61, 83, 123 nolu şiirler.

Methiye: 84, 113, 166, 177 nolu şiirler.

Nad-ı Muhammed Ali: 25, 59, 68, 70 nolu şiirler.

Nefes: 73, 97, 98 nolu şiirler.

Hurufiyat: 38, 147 nolu şiirler.

Devriye: 58, 69 nolu şiirler.

Mahtel-i Hüseyin-Mersiye: 111, 149 nolu şiirler.

Yaratılışname: 76 nolu şiir.

Tarikatname-Erkanname: 55 nolu şiir.

İstihraçname: 170 nolu şiir.

Mansurname: 139 nolu şiir.

Yıldızname: 42 nolu şiir.

Derviş Ruhan'ın şiirlerinin konularına göre sınıflandırılmasında gerek aşık, gerek tekke şiir geleneği bağlamında değerlendirme yapmak bir zorunluluk olmuştur. Çünkü şiirler içerik bakımından bu iki türünde özelliklerini yansıtmaktadır. Anlaşılmasının kolaylığı açısından böyle bir sınıflandırmanın daha kolay olacağı varsayılmıştır. Bununla birlikte şiirlerin ana temalarının belirlenmesi, sınıflandırma güçlüğünü aşacak ve sınıflandırmayı tamamlayacak bir unsur olarak düşünülmüştür. Çünkü ana temalar ve onun hangi başlık altında sınıflandırıldığıнын yan yana görülmesi yapılmış olan bu sınıflandırmanın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu anlamıyla “Şiir Sırasına Göre Şiirlerin Türleri ve Ana teması” başlığı altında aşağıda kapsamlı bir liste verilmiştir. Listede aşık şiir türü ve tekke şiir türü ayrı ayrı verilmiş olup, her iki tür içinde değerlendirme imkanı varsa her iki türde de nasıl sınıflandırıldıkları belirtilmiştir.

5.2.2.3. Şiir Sırasına Göre Şiirlerin Türleri ve Ana teması.

1. Gönünde Bir Aşk Ali Oldukça

Tekke Şiiri Türlerinden: Nad-ı Ali, Ana Teması: Hz. Ali aşkının önemi.

2. Kardeşlik Sevgisi Candadır Canda

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Kardeşlik üzerine.

3. Sakla Gevheri Deme Aman Ha

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Bilgiyi hak edenle paylaş ve paylaşmada dikkatli ol.

4. Kem mi Baktım Ağ Gözlerim Gör Ağla

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Ölümlü oluşu hakkında, yakınma.

5. Muhannet Suyundan İçemem Asla

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Kendi dünya görüşünü açıklıyor.

6. Göç Ederim Benli Bülbül Ağlama

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Ölümü hakkında benli dilbere.

7. Gel Ağlama Benli Yavrum Ağlama

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Ölüm hakkında benli dilbere.

8. Susuz Bırakma Bırakma

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Paylaşma ve vermek üzerine

9. Yüzündeki Olan Beni Unutma

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğine aşkını anlatır.

10. Hakkımı Helal Eyle Ey Nazlı Ana

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Annesine şiir, dünyanın ölümlü olduğuna dair.

11. Hekim Sandım İğneciye Aç Dedi Bana

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Yol üzerinde hizmet verirken karşılaştığı yanlış işler ve eleştirileri.

12. Padişahlık Diyen Vah Cana Cana

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Din adına insanları kandıranların eleştirisi, din sömürüsü hakkında.

13. Yanar Aşk Ateşi Yana Gel Yana

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içindeki hizmeti ve durumu hakkında bilgilendirme, ölüm ile de ilgili

14. Yetim Kuzularım Kaldı Bir Yana

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Kızının ölümün üzerine bir yakınma.

15. Satma Bilmeyene Düşer İsyana

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yolda hizmet verirken dışı ile içi bir olmayan insanlara dikkat etmek.

16. Tevrat Şu Sinemde Şahın Aşkına

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: 12 imamların ismini sayarak şaha yalvarmak.

17. Çekerim Bu Derdi Şahın Aşkına

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Hz. Ali'ye ve yola methiye.

18. Bağışla Bizleri Şahın Aşkına

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvak-ı İmam, Ana Teması: 12 imamların ismini sayarak yalvarmak.

19. Esirge Bizleri Şahın Aşkına

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvak-ı İmam, Ana Teması: 12 imamların ismini sayarak yalvarmak.

20. İleriye Görmezse Vah Ona

Âşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Ruhsal yolda karşılaşılan güçlükler ve din adamlarına eleştiri.

21. Birliği Bilmeyen Girmez Katara

Âşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Hz. Âdem’le başlayan insanlığın ruhsal yaşamını anlatıp, bazı yapılmaması gerekenleri örnekliyor.

22. Gizlemiş Kendini Vara Bak Vara

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yolun tarikat boyutunun manası hakkında bazı belirlemeler.

23. Nidam Benim Gönlüm Kaldıktan Sonra

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Kendisini seven gözüklenlerin hatalarını anlatma, eleştiri.

24. Ayıplama Sakın Gelmesin Başa

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içindeki bazı hataları dile getirme ve yargılamanın yanlışlığını söylemek.

25. Can Ali Canan Muhammet

Tekke Şiiri Türlerinden: Net-ı Muhammet-Ali, Ana Teması: Hz. Ali ile Hz. Muhammed’in birliği ve yol üzerindeki etkileri

26. Gönüller Yanarak Şahın Sözünde

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Soyunun nereden geldiğini anlatıyor.

27. Hakikat Yolcusu Meydana Gele

Tekke Şiiri Türlerinden: Vücutname, Ana Teması: Yaradılış, dünyaya geliş, tekâmül, ruh göçü anlatılıyor.

28. Dosta Vermek İçin Duyuldu Bile

Tekke Şiiri Türlerinden: Vücutname, Ana Teması: Yaratılış anlatılıyor, vücudun oluşması anlatılır.

29. Yetiş Şah Muhammet Ali İmdat Eyle

Tekke Şiiri Türlerinden: Medetname, Ana Teması: Hz. Muhammet ve Hz. Ali’ye yakarış ve yardım beklemek.

30. Medet Mürvet Pirim Sen İmdat Eyle

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Vücut azaları ilişkisi üzerinden duvaz-ı imam söyleyip yalvarmak.

31. Benli Dilber Benlerinin Aşkına

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevgiliye sitem, benli dilbere dair.

32. Nice Hayır Dese Ona Fayda Ne

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Dinsel düşünceyi kullanan insanların eleştirisi, asıl insan olmanın önemi.

33. Bakmaz Mısın Sular Akar Engine

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Fakirler ve fakirlik üzerine.

34. Ali'dür Aleme Allah

Tekke Şiiri Türlerinden: Net-ı Ali, Ana Teması: Hz. Ali'nin önemi ve tanrı olduğunun açıklanması Virani'nin deyişlerine benzer.

35. Birleşti Deryalar Kalan Olmadı

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde kendi işi ve bu işini yapmasındaki engeller anlatılır. Kul fakır ve özde ders almasından bahseder.

36. Sende Bencileyin Yar mı Ağladı

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Aşığın yol içindeki durumu bülbüle benzetilip anlatılmış.

37. Evvel Rehber Yol Bulmalı

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Dede pir hoca eleştirisi, özün temizlenmesi vurgusu.

38. Lam Elif Ye İle Yaratmadı mı?

Tekke Şiiri Türlerinden: Hurufiyat, Ana Teması: Arapça harflerin tasavvuf içindeki anlamına göre, yaradılışı anlatan bir şiir.

39. Uçurdum Elimden Gül Yüzlü Canı

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Kendi ölüm haberi üzerine gibi bir yazım. Sanki ölecekmiş gibi bir anlatım.

40. Ölüm Sana Derman Bulamam Gayrı

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Ölüm ve cenaze işlerinin detayı hakkında.

41. Artık Bu Cihanda Gülemem Gayrı

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Ana Teması: Yol içinde hilebazlara, döneklere rağmen nasıl hizmet edebileceği hakkında.

42. Benim Var Yıldızım Ülker Yıldızı

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Yıldızname, Ana Teması: Ülker yıldızı hakkında bir methiye, buradaki yıldız bir kadın da olabilir.

43. Sılam Zindan Oldu Gurbet El Gibi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Hasretlik üzerine, gurbet ve güçlükleri üzerine.

44. Estirdin Cihana Beni Yel Gibi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğine kendini anlatıp, sevdiğini belirtip, kıymetinin bilinmesini bekliyor.

45. Güzel Bana Dedi Bayram Ay Gibi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğinin soyluluğu ve güzelliğinin methi.

46. Hak Dedi Adem'e Asla Dönmedi

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: İnsanın ruhsal mücadelesi ve farklı kalıp hesapları ve iblis hakkında.

47. Bu Canıma Sefa Geldi

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Oniki imamlar vasıtasıyla yol içindeki memnuniyeti anlatır.

48. Güzelin Sevdası Başıma Geldi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Aşık olanın gücü ve sevgisi hakkında.

49. Gerçek Aşık Olan Kuluna Geldi

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde hizmet yaparken dikkat edilmesi gereken unsurlar.

50. Muhammet İsmi Taşbaş İle Geldi

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam - Cavidan İlmi, Ana Teması: Vücudun azalarındaki anlamla on iki imam arasında bağlantı yapılarak anlatmak.

51. Yarın Zikrullahı Özüme Geldi

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde hizmet yaparken karşılaştıkları ve olabilecekler.

52. Arzeyledim Yarım Göresim Geldi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Yarının güzelliği iler yol içindeki güzelliği benzeştiriyor.

53. Yürü Benli Bülbül Bahar Yaz Geldi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Benli dilber üzerinden yar aşkının anlatımı. aşkın yaşanma mevsimi geldi der.

54. Hakkın Bin Bir İsmi Ali'dir Ali

Tekke Şiiri Türlerinden: Nat-ı Ali, Fatiha Suresi, Ana Teması: Hz. Ali'nin özellikleri fatiha suresinin içeriği ile birleştirilip anlatılır.

55. Evvel Niyet Edip Özün Bilmeli

Tekke Şiiri Türlerinden: Erkanname, Ana Teması: Yol içindeki on iki hizmetin nasıl yapılacağının anlatımı.

56. Şakır Benli Dilber Gözler Sürmeli

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Benli dilber ve aşkı ile ilgili coşkulu bir anlatım.

57. Bilmem Kim İletir Yol Dertli Dertli

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Hasret ve gurbet üzerine.

58. Balta İle Kazma İle Rende mi?

Tekke Şiiri Türlerinden: Devriye, Ana Teması: Dört anasırdan olma ve yaratılış üzerine.

59. Can Muhammet Ali Canı Değil mi?

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname- Nat, Ana Teması: Hz Muhammet ve Hz Ali'nin kurduğu yolun birliği yüceliği üzerine.

60. Diller Merhamet Etmez mi?

Tekke Şiiri Türlerinden: Yalvarma, Münacaat, Ana Teması: Yol için yaşadığı zorluklar ve hatalardan dolayı merhamet için yalvarmak.

61. Sene Yetmiş Dileğim Var Bilmez mi?

Tekke Şiiri Türlerinden: Yalvarma, Münacat, Ana Teması: Yol içi eksiklikten dolayı yalvarmak ve af dilemek.

62. Dönmem İkrarımdan Sar Beni Beni

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğine hasretini ve aşkını dile getirmesi.

63. Sevdası Ağlattı Zar Etti Beni

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Benli dilbere sevdası hakkında.

64. Yumak Yumak Etti Yolda Aşk Beni

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Aşk üzerine aşkın kendisini ne hale getirdiğine dair.

65. Dostun Hileleri Yaralar Beni

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Ana Teması: Dost diye bildiklerinin olumsuzlukları üzerine eleştirel bir değerlendirme.

66. O Şirin Dillere Kurban Et Beni

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğine karşılaşılabileceği güçlükleri ve yanında olmasını beklediğini anlatması

67. Kara Güne Işık Doğar Yar Nenni

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Evladı ile ilgili gurbet acısını dile getirmesi.

68. Yaramız Muhammet Ali Yaresi

Tekke Şiiri Türlerinden: Nat-ı Muhammet Ali, Ana Teması: Hz. Muhammet İle Hz. Ali'nin vasıfları ve kozmik önemleri hakkında.

69. Bir Huri Var Bana Peh Dedi Geçti

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Devriye, Ana Teması: Peygamber ve velilerden örnekle gerçeklik yolunun gelişimini anlatır.

70. Yol Muhammet Ali Deyi

Tekke Şiiri Türlerinden: Nat-Muhammet-Ali, Ana Teması: Gerçeklik yolu ile Hz. Muhammet ve Hz. Ali arasındaki bağlantı üzerine.

71. Şaha Yandım Ali Yar Deyi

Tekke Şiiri Türlerinden: Nat-ı Ali, Methiye, Ana Teması: Hz. Ali'nin önemi ve Ali'nin yolun sahibi olduğu vurgusunun yapılması.

72. Senin İsmi Nurun Var Etti Bizi

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Oniki imamlar aracılığıyla yola bağlılık duası yapıyor.

73. Hak Muhammet Ali Var Etti Bizi

Tekke Şiiri Türlerinden: Fatiha Suresi, Ana Teması: Fatiha Suresi üzerinden yol içi bir yorum.

74. Zinciri Boynuma Bağlaman Bizi

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Din adına insanları kullanan grupları eleştiri ve Atatürk vurgusu.

75. Dostlar Karalanıp Unutmam Bizi

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Dostluk ve gerekleri üzerine.

76. Yüz Yirmi Dört Bin Nebisine Bak

Tekke Şiiri Türlerinden: Yaratılışname, Ana Teması: Kainat ve Hz. Adem'in yaratılışı ve bunu izleyen gerçekler hakkında.

77. Adem Bir Aynadır Aynaya Bir Bak

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Adem'le başlayıp On İki imam üzerinden yoldaki secde meselesi.

78. Yaramıza Melhem Olman mı Felek

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Feleğe sitem ve hayatın yükünden ötürü yakınma.

79. Gülem Dedim Bir Gün Güldürmen Felek

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Feleğe sitem ve gücünün üstünde bir yükün altında olduğu fikri.

80. Beni Dilden Dile Dil Ettin Felek

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Yakarış, Ana Teması: Feleğin her yaptığına karşı bir oyunu olması ve gerçeğin güç duruma düşmesi.

81. Yoksa Sabredelim Ağır mı Gerek

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Ana Teması: Ezilmek ve adaletsizlik karşısında ne yapmalı.

82. Güler Yüzle İyi Niyetlik Gerek

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: İyi niyet ve güzel sözlülük üzerine.

83. Seher Karaoğlan Yardımına Gel

Tekke Şiiri Türlerinden: Münacat, Yakarış, Ana Teması: Karaoğlan için erenlerden yardım istiyor.

84. Pervane Olup da Yanarım Güzel

Tekke Şiiri Türlerinden: Methiye, Ana Teması: Yol üzerinde güzel olan her şeyin metnin yapılması.

85. Ayır Mıyız Senden Gül Yüzlü Babam

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Babası vefat edince ona dair duyguları ve özlemlerini dile getirmesi.

86. Halim Sana Malum Car Sefam Sefam

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Sefa Efendi üzerinden On İki İmamları da birleştirerek yol için bir dua.

87. Arttı Aşk Ateşim Gel Mevlam Leylam

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Mevla İle Leyla'nın birliğini aşk ile anlatmak.

88. Ben Gurbete Dayanamam

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Yar sevmek, yar ile olmak ve yolda durmak.

89. Şahbaz Mısın Yavrum Öt Durnam Durnam

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Gelini Gülsüm Işık'a kız iken Çetmi köyünde görüp yazdığı şiir.

90. Yar Zülfünü Can Evime Bağlasam

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğine istekleri ve sevgisini sunması hakkında.

91. Sarrafta Terazi Tartılamadım

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Kendisinin yol içinde hep yanlış anlaşıldığı, özle anlaşılmadığı hakkında.

92. Kalbi Katılara Doyuramadım

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yapmak istediği bir çok şeyi yapamadığı için insanların nasiplenemediğine dair.

93. Derdime Derman Diye Yine Dert Aldım

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Derdin yolda sermaye olduğunu ve onu geliştirdiğini anlatması.

94. Derdimize Derman Oluver Şahım

Tekke Şiiri Türlerinden: Medetname, Ana Teması: Medetname, şaha dertlerinden dolayı yalvarma ve çare dileme.

95. İyi Niyet İle Birlik Olalım

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Ülke sorunlarına çözüm önerisi, birlik partisini görüyor ve akrostiş şiir yapıyor.

96. Ben Bir Kulum Yalvarırım Cananım

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sefil Kurban dostuna kendisi ile ilişkisi hakkında açıklama yapıyor.

97. Bu Şah Cemaline Benzer Cananım

Tekke Şiiri Türlerinden: Nefes, Ana Teması: Allah hakkında, Derviş Ruhan'ın görüşleri ve açıklamaları.

98. Dedi ki Allah Birdir Varım

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Buyurdu, Dedi ki'li şiir, Ana Teması: arapça ayet ve hadislerinin dervişçe açıklanması.

99. Hakikat Ehline Söz Kızım Kızım

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: gelini Gülsüm Işık'a nasihatı ve soyunu açıklaması.

100. Gücüm Yetmediğin Zaptedemedim

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Yol içindeki hizmetlerini çobanlık örneği ile gülmece tarzında anlatıyor.

101. Bari Şu Dünyaya Gelmese İdim

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Karşılaştığı güçlüklerle sitem ve anlaşılmadığı üzerine.

102. Kuzalan Köyünde Dünyaya Geldim

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Şiir vasıtasıyla hayatını anlatıyor.

103. İsmimce Hükmün Olsa Dutar Giderdim

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Elinde insanlığın düzenlenmesi hakkında yetkisi olsa yapmayı düşündüğü şeyler.

104. Verdiğin İkrarda Dursan Sevdiğim

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdığını özlemek ve hasret üzerine.

105. Çağırdım Hasretle Gel Alim Alim

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Ali isimli bir sevdiğine hasretini dile getirmesi.

106. Allah Muhammet'in Emrin Bilelim

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Düğünde kına yakmak için söylenmiş bir deyiş.

107. Herkesin Bir Canı Vardır Bilelim

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: İyi insan olmak için gerekenler hakkında.

108. Şeriat Şartıyla Tuttu Temelim

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Tarikatname, Ana Teması: Şeriat ve tarikat aşamaları hakkında ki temel bilgileri anlatıyor.

109. Medet İsyanımız Af Eyle Benim

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: On İki İmamlar üzerinden yol içinde yakarış.

110. Yemin Ettim Bir Kararı Güderim

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Hak, insanlık ve vatan hakkında.

111. Yarelerim Yarelerim

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Tekke Şiiri Türlerinden: Maktel-İ Hüseyin, Mersiye, Ana Teması: Hz. Hüseyin'e duyulan acı dile getiriliyor.

112. Bülbül Gibi Feryat Figan Eylerim

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdikinden ayrılmayı yorumlaması.

113. Hünkar Hacı Bektaş Pirimiz Bizim

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Methiye, Ana Teması: Hünkar Hacı Bektaş Veli ve düşüncesi hakkında bir belirleme.

114. Artık Bu Sitemi Çekemez Oldum

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde karşılaştığı zorluklar ve yapmak isteyip yapamadıkları.

115. Kendim Aldım Kendim Buldum

Tekke Şiiri Türlerinden: Medetname, Ana Teması: Yol içinde güçsüz kalıp hizmet edemediği için yalvarıyor güç diliyor.

116. Sanırdım Kendimi Cennetlik Kulum

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Tarikatname, Ana Teması: Şeriat aşamasından tarikat aşamasına geçişini ve ibadetin özünü anlatıyor.

117. Hak Bendedir Ben Bir Kulum

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Yobazlar ve onların eleştirisi üzerine.

118. Çekerim Bu Derdi Bilemiyorum

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde yaptığı durumlar ve eksiklikleri üzerine.

119. Engel Var Arada Göremiyorum

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Yar hasreti ve sevgisi üzerine.

120. Bin Görsem De Bir An Göremiyorum

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: İnanılan yere sıkı inanılmasını öğütlemek, ayrılığa tahammülü salık vermek.

121. Can Ehli Dostları Görmektir Arzum

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Dostluk üstüne ve dostlarına bir hitap.

122. Gel Bu Halimizi Sen Gör

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde anlaşılmadığı, hak etmediği yerlere düşürüldüğü ve geri kaldığı.

123. Mahrum Etme Dergahından

Tekke Şiiri Türlerinden: Münacat, Ana Teması: Dergahtan, yoldan ayrılmaması, dosdoğru yolda sabitlenmesi hakkında yalvarma.

124. Anne Ve Babanın Sebebi Bir Han

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Ana Teması: Dünyaya geliş vatan ve hürriyet üzerine.

125. Üç Nur İle Kurulmuştur Bu Cihan

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Vücutname, Ana Teması: Yaratılış ile başlayıp vücut üzerinden oniki imam anlatılıyor.

126. Şahım El Aman El Aman

Tekke Şiiri Türlerinden: Münacat, Medetname, Ana Teması: Gerek kendisi gerek insanlık için şaha yalvarıyor.

127. Laden Der Yaman Ha Yaman

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Din adına yapılan cahilliklerin sonunu anlatıp uyarıyor.

128. Divaneyim Hak Yolunda Şahınan

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yola bağlılığı ve nasıl hep iyiyi bulup uyguladığını anlatıyor.

129. Hak Muhammet Ali Ezel Varınan

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Hacı Bektaş çocukları efendileri oniki imama benzeterek anlatmayı denemiş.

130. Bu Dertlere Derman Versen Yareden

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname Ve Yalvarmak, Ana Teması: Yareden sözü ile Yaradan benzeşmesinden yararlanarak nasihat vermek.

131. El Elinden Al Elinden

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Kendisine yapılacak her şeyin dost elinden olmasını istediğini anlatır.

132. Yar Elinden Yar Elinden

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yar sevdasının kendinde yarattıklarından bahsediyor.

133. Çile Biz Çağre Bizden

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Dert üzerine ve Ali Haydarın ölmesi ile bağlantı.

134. İnsanlığı Kardeş Gördüm Gözünen

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: İnsanlık duygusu ve bunun uygulamasını kendi üzerinden örnekleyerek anlatmak.

135. Yeraltında Ecinni Var Sanmayın

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Nasihat, Dinde içsel gelişmeyi önemsemek, şekil ve boş inançları bırakmak.

136. Yavrum Güle Güle Gidip Gelesin

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Çocuğunu gurbete uğurluyor onu iyi niyetleri ile yolluyor.

137. Ezel Verdiğimiz İkrar Ölmesin

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yolda nasıl gidilmesi konusunda güncel örneklerle süslenmiş nasihatler.

138. Yıkma Gönül İncinmesin

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Gönülün çok önemli olduğunu örneklerle açıklar ve gönül yıkmayı yasaklar.

139. Deyim Ki Cihanda Sen Değilisin

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Mansurname, Ana Teması: Yaratıcı ile konuşma ve Mansur tarzı bir kendini fark etme var.

140. Soran Dostlarıma Selam Eyleyin

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Dost ve yarenleri ile ayrılık, hasret ve birlik üzerine turnaları kullanarak anlatım.

141. Turnalar Yarene Selam Söyleyin

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Turnalar aracılığıyla eşe dosta selam söylüyor, beklentilerini dile getiriyor.

142. Bana Kaş Eğip De Bakıp Gitmeyin

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Kendisini yargılamadan önce anlaşılmasının gerektiğini söylüyor.

143. Sabredelim Gönül Selamet Olsun

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Sabır, Ana Teması: Sabır ile her güçlüğü altından kalkılır.

144. Uzattım Elimi El Garip Garip

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdikinden ayrıldığı için yalnız kalmış garipliğini anlatıyor.

145. Bir Sadık Dostumu Bulana Kadar

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Aşık olup yolda güzel ve dost sevmek ile ilgili.

146. Yürü Bir Katara Ölene Kadar

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içinde anlatılan hal ve güzellikler

147. Be Bun Günlerde Cah Haydar Haydar

Tekke Şiiri Türlerinden: Hurufatname, Ana Teması: Harflerin olası anlamlarına göre tasavvufi açıklama getirilmiş.

148. Al Yeşil Bürünmüş Turnalar

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Ana Teması: Turnalar üzerinden çevre yerleşim birimlerindeki erenlere selam gönderir.

149. Yandım Susuzluktan Ciğerim Sızlar

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Tekke Şiiri Türlerinden: Maktel-i Hüseyin, Ana Teması: Hz. Hüseyin'in başına gelenler günümüz dili ile anlatılıyor.

150. Alışverişini Yazanlar da Var

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yola girecek birine yolda neler olduğunu anlatıp ve tavsiyelerde bulunur.

151. Seni Dilden Dile Satanlar da Var

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Ana Teması: Hakkı bilmek, doğru sözlülük gibi ahlaki kurallar gerekçelendirilerek anlatılır.

152. İnsanlar Kardeştir Düşmana Ne Var

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Dinsel bağnazlar inanışları temelinde örneklerle eleştirilir.

153. Ne Dedemiz Belli Babamız mı Var

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Nutuk, Ana Teması: Hakka doğru giden yolda dinselilik adına kurulan engelleri örnekler, eleştirir.

154. Sana Nice Yananlar Var

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Yarini çevresindeki tuzaklara, dost görünenlerin planlarına karşı uyarıyor.

155. Başlarda Kopacak Türlü Haller Var

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Gelecek hakkında bazı belirlemeler yapıp, öğütler veriyor.

156. Seni Yoğurup Da Yapana Yalvar

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: On İki İmam ile yolda odaklanılacak kişileri ve özelliklerini anlatmak.

157. Huyu Güzel Yar Güzel Yar

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Halk hikayelerinden sembollerle sevdiğini övüyor.

158. Onulmaz Yaralar Oyulur Gider

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Yol içindeki durumunu anlatıp, nasıl bir anlayış içinde olduğunu gösteriyor.

159. Hak Sözün Tutmasa Çeker mi Çeker

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Ana Teması: Doğru eylem yapıldığında yolda en gerçek yerlere ulaşılabilir.

160. Biz Gideriz Hoşça Kalın Yarenler

Aşık Şiiri Türlerinden: Ağıt, Ana Teması: Dostlarından ayrılırken, ayrılık ve hasret üzerine söylediği sözler.

161. Nice Deccal Çakal Düş Eylediler.

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Doğru yol içine karışmış olumsuzlukları eleştirel şekilde söyler.

162. Lisan Yağmuruna Başın Açiver

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Dosdoğru yolda mürşitle menzil alınabileceğini anlatıp diğer anlayışları eleştirir.

163. Her Can Sevdığı Şahını Över

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Aşıklık ve kavuşma üzerine.

164. Ne Olur Sevdiğim Tek Bir Gülöver

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğinin gülüşünün güzelliği ve ona ne kadar yakıştığına dair.

165. Gördüm Arş Yüzünden Canana Benzer

Tekke Şiiri Türlerinden: Vücutname, Ana Teması: Vücut azaları üzerinden tasavvufi belirlemeler yapar.

166. Kudret Kalemmini Yazara Benzer

Tekke Şiiri Türlerinden: Methiye, Ana Teması: Mürşidine sevgisini benzetmelerle anlatması.

167. Birisi Aynımda Görene Benzer

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Sevdiğini güzel olan şeylere benzeterek anlatır.

168. Hak Muhammet Ali Olduğundandır

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: Oniki İmam üzerinden nasihatler veriyor.

169. Ta Ezelden Gelen Ünümüz Vardır

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Peygamberler tarihi üzerinden gerçeklik yolunu anlatır.

170. Yetmiş Biri Yeten Ali Sayılır

Tekke Şiiri Türlerinden: İstihraçname. Ana Teması: Gelecek öngörüsü 1971 den 2007'ye kadar olacak olayları anlatır.

171. İsrâf Etmek Aptallıktır

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: İsrâf etmenin kötülüğü hakkında bir açıklama.

172. Fatıma'dır Muhammet'tir Ali'dir

Tekke Şiiri Türlerinden: Vücutname, Ana Teması: Kâinatın yaratılışı üç varlık ile açıklanmış ve gerekçelendirilmiştir.

173. Hatice Fatıma Virdime Gelir

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Ana Teması: On İki İmam üzerinden anış gerçekleştirme.

174. Yolumu Kesmeye Zorlayıp Gelir

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Aşk yolu içindeki durumunu anlatır.

175. Dilimde Şah Zikri Süzülüp Gelir

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Kendisinin yol içinde eridiği ve hak olduğu hakkında belirlemeler.

176. Sabırlı Kullara Selamet Gelir

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Ana Teması: Muharrem orucunun ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaya çalışıyor.

177. Senemiz Yetmiş Bir Olmuş Gidiyor

Tekke Şiiri Türlerinden: Methiye, Ana Teması: Mürşidini övüyor ve nasıl gördüğünü anlatıyor.

178. Fesatlar Gerçeğe Çökmüş Gidiyor

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Kendinden ayrı olanları ciddi biçimde eleştiriyor. gerçekliğin zor zamanlarıdır.

179. Soyun Benliğini Bire Gele Gör

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Ana Teması: Yol içindeki makamları ve yapılacak hizmetleri anlatıyor.

180. Bil ki Sevgi İle Cihan Durulur

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Sevgi ve aşkın kıymeti üzerine. yeniden doğmak içinde sevgi gerek der.

181. En Güzel Bir Mutluluktur

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Organ bağışının yüceliği hakkında.

182. Sadık Dostlarına Sadık Kalırmış

Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Ana Teması: Yol içindeki sadıklık makamı hakkında açıklamalar.

183. Canda Cananım Gel Yetiş

Tekke Şiiri Türlerinden: Medetname, Ana Teması: Mürşidine yalvarıyor ve kendisini korumasını istiyor.

184. Pirim Şahı Merdan Alim Gel Yetiş

Tekke Şiiri Türlerinden: Nat-ı Ali, Medetname, Ana Teması: Hz. Ali'den yardım istiyor ve onun vasıflarını sayıyor.

185. Hünkar Hacı Bektaş Veli'm Gel Yetiş

Tekke Şiiri Türlerinden: Methiye, Medetname, Ana Teması: Hacı Bektaş'tan yardım dilemek ve özelliklerini anlatmak.

186. Şahım Ali Haydar Elaman Yetiş

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Medetname, Ana Teması: Oniki İmamlardan yardım dilemek.

187. Garip Gönlümüzü Arıdan Medet

Tekke Şiiri Türlerinden: Medetname, Ana Teması: Peygamberlerin marifetlerinin dile getirilip yardım istenmesi.

188. Hak Muhammet Ali Elaman Medet

Tekke Şiiri Türlerinden: Duvaz-ı İmam, Medetname, Ana Teması: Oniki İmamlar adına Üçlerden yardı bekliyor.

189. Eyüp Gibi Derdi Çekenden Medet

Tekke Şiiri Türlerinden: Medetname, Ana Teması: Peygamber marifetleri anlatılarak onlardan yardım istiyor.

190. Mağrur Elini Çatmış Şöyle Yürüdü

Tekke Şiiri Türlerinden: Vücutname, Ana Teması: Zihnindeki olayı kötü duyguların harbi olarak anlatıyor. farkındalığı gösteriyor.

191. Güzellikler Bir Hal Olup Doğunca

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Hak aşığı olmak.

192. Aşkı Öldürmeye Zar Eksik Olmaz

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Ana Teması: Ayrılığın ve aşkın acısı üzerine.

193. Hak Cemale Yüz Sürmesi Zor Olmaz

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Şathiye, Ana Teması: Cahillik ve din adına yanlışlıkları eleştirel olarak anlatır.

194. Temelde Terbiye Okumalıyız

Aşık Şiiri Türlerinden: Güzelleme, Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Okumanın ve eğitimin önemi üzerine.

195. Hakikatte Canın Hastasıyız Biz

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Alemde olan her şeyden haberdar olduğunu bildirmesi, ülker yıldızının önemi.

196. Ekmek Nadir Ama Susuz Değiliz

Aşık Şiiri Türlerinden: Koçaklama, Ana Teması: Yurt savunması ve Türkiye'nin büyüklüğü.

197. Anıp Hayal Tutan Sefa Geldiniz

Tekke Şiiri Türlerinden: Nasihatname, Ana Teması: Kendisinden bir şey öğrenmeye gelenleri karşılaması.

198. Bizler Her Esrarın Ser Askeriyiz

Aşık Şiiri Türlerinden: Taşlama, Tekke Şiiri Türlerinden: Nutuk, Şathiye, Ana Teması: Dincilik eleştirisi üzerinden dört kapının anlatımı ve bazı tasavvufi açıklamalar.

Derviş Ruhan Alevi Bektaşî geleneği içindeki misyonunun gereği olarak hem “gerçek” olmuş hem de gerçekleri dillendirmiştir. Bu durum onun düşünce insanı olmasına da imkan sağlamıştır. Derviş Ruhan iki yolla insanlara bilgi aktarmayı denemiştir. Birinci yolu, yaşadığı hayat ile bir aktarım yapmak, ikincisi ise şiirle aktarım yapmaktır. Bu ikisinde de bir düşünce insanı havası gözlenmektedir. İlahi olanın somut hayata yansımalarını izlemiş ve insanlara ilahi olanın gerçekleşmesi hakkında, ahlaki olanın doğruluğu hakkında telkinlerde bulunmuştur. Bu durum kendisini bir düşünce ve eylem adamı kılmıştır. Söz konusu düşüncesi Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içinde anlamlıdır ve toplumsal değişimin hızla yaşandığı modern Türkiye içinde farklılaşmalar anlamlı olmaktadır. Derviş Ruhan gelenekteki değişmeyi hem istemiş hem de değişimdeki aşırılıklardan uzaklaşmıştır. Derviş Ruhan hem yaşamı somut verilerle anlamaya çalışmış hem de ilahi olanla bağıni kesmemiştir. Derviş Ruhan hayatın tam içine katılmış, yar sevmiş, çalışmış hayatta somut deneyimi önemsemiş, bunun yanında kerbelanın yasına sadık kalmış, yol ulularını gözetlemiş, yalvarmış ve mistik deneyimlerler yaşamıştır. Derviş Ruhan Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin modernleşme süreci içinde değişimi ve ortadan kalkmasının anlaşılması anlamında önemli, gerçek bir karakter olarak yaşamıştır.

5.3. DERVİŞ RUHAN’IN ŞİİRLERİNDEKİ FELSEFİ GÖRÜŞÜ

Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin bir temsilcisi olan Derviş Ruhan, kendi içinde sistemli, bir dünya görüşüne sahiptir. Bu görüş kitaplarda yazılabilecek, makale formatında aktarılabilecek görüşler değildir. Çünkü yaşanırken kendiliğinden oluşan, kendiliğinden ifade imkânı bulan görüşlerdir. Dervişler bir problemle karşılaştıklarında, önceden öğrenmiş oldukları reçeteleri sunmazlar. Kişiye, olaya ve zamanına göre en ideal olan çözümü sunmaya çalışırlar. Bu önerdikleri çözüm önerileri, birilerinin işine yaramaz, çözüm bütünün işine yarar. Çünkü Alevi Bektaşî dervişleri, bütünün ‘hak’ olduğuna inanırlar. Hak ise yaratıcının en güzel hallerinden biridir. Onların ürettikleri çözümler mistik çözümler gibi görünse de bütünsel anlamda, ideal çözümlerdir. Derviş Ruhan, ‘Halk benim büyüğümdür, Hak da benim bütünümdür’ demiştir. Bu sebeple, halka karşı tevazu içinde olmuş ve hak temelinde bütün olarak insanlığı anlayarak, haktan yana tavır koymuştur.

Derviş Ruhan’ın düşünce dünyası kendisine ait şiirlerin yorumlanmasıyla örneklenebilir. Bu örneklendirmeye, Derviş Ruhan’ın dilinden düşürmediği İmam Ali aşkıyla başlamak yerinde olacaktır. Derviş Ruhan’a göre Hz. Ali tarih içinde bilindiğinden çok daha başka bir varlıktır. Ali anlayışı, kadim inançlardaki Hermes’e,

Mani inancındaki Işığın oğluna, Şamanların bahsettiği Gök oğluna benzer. Ona göre Ali ilahi olan her şeyle bağlantısı vardır. Bunu şu dizelerle anlatır.

Gam yeme hey gönül bin derdin olsa
Gönlünde bir aşkı Ali oldukça
İsterse bu cihan dert ile dolsa
Düşünme zikrinde Ali oldukça

Sinemizde Alidendir yaremiz
Bütün derde Ali'dendir çaremiz
Alinin zikridir gönül hanemiz
Bir aşkınan devran Ali oldukça

Aliyi görmeyen bakar kör olur
Bu canımız hep Ali'den sorulur
Alisiz canlar hayvanda kalır
Korkma Işık Ruhan Ali oldukça

Derviş Ruhan, Ali aşkı olduktan sonra, gamlanmanın, kederlenmenin anlamsızlığını dile getirir. Bu aşk öyle varlığı derinden sarar ki, cihanın dert ile dolması bile umurunda olmaz. Ali, dervişe göre hem yaralayan hem de, yarayı sarandır. Ali'nin kozmik görevi varlığı tekâmül ettirmektir. Bu tekâmül ettirme işinde, kendisi örnek insan davranışları ile varlıkları yönlendirir. Kişi, Ali'nin kâinattaki fonksiyonunu sezdiğinde, Tanrısal muradın işaretlerini de kavrar hale gelir. Ali'yi fark etmek, dervişe göre mistik yolculuktaki başlangıçtır. Derviş bunu, Ali'yi görmeyen bakar kör olur, diye bahseder ve bu maksadı fark etmeyenin görmeden, bilmeden yaşadıklarını iddia eder.

Derviş, Ali'nin varlıktaki candan, sorumlu olduğunu söyleyerek, varlık alemindeki canlıların hiyerarşik yapısından bahseder ve bir aşamadan başka aşamaya geçişin anahtarının Ali de olduğu anlatılır. Bu aşamalar, mineralden, bitkilere, bitkilerden hayvanlara, hayvanlardan, beşere, beşerden insanlığadır. Derviş, Ali'nin yoklamasında başarısız olanın, Ali'nin beklediği donanıma kavuşmayıp, Ali yolunda olmayanların, hayvanda kalacağını belirterek, varlığın yeniden bedenlenmesin de (reenkarnasyonunda), hayvan olarak aleme geleceğini belirtmektedir. Ama Ali'nin hali ile halini koruyanın korkmasının bir gereği olmadığını söyler. Dervişe göre Ali varlık aleminin sorumlusudur ve varlığın ilk görevi Ali'nin fonksiyonunun farkına varmaktır.

Başka bir deyişinde de Hz. Muhammet ve Hz. Ali'den bahseder. Ama bu bahsettikleri Muhammet, Ali yine bilinen anlamda peygamber ve halifeye benzemez. Derviş kozmik manada bir Muhammet ve Ali'den bahseder. Tarihsel olarak dünyada yaşayan Hz. Ali ve Hz. Muhammed'in, ruhsal plandaki görünümünden bahseder. Bu deyişler ortodoks İslam inancına göre, yanlış değerlendirmelerin yapıldığı sözler olabilir. Ama dervişler, ruhsal yolculuğu dinlerin özü ile ilişkilendirirler. Derviş'e göre Muhammed'le Ali, bir nurun iki farklı görünümüdür. Bu manada, ayrılık, küçültme ve büyütme ikisi arasında söz konusu değildir. Bunu deyişinde şöyle anlatır.

Dinleyin yarenler yaremiz vardır
Yaramız Muhammet Ali yaresi
Tartarlar cihanı onlar bir sırdır
Terazi Muhammet Ali darası

Muhammet'dir müşkülümüz yetiren
Ali'dir ki kismetimiz yetiren
Onlar idi bu cihanı götüren
Muhammet gemidir Ali deryası

Deryası toprağı ayı güneşi
Cihanda görünen onların başı
Muhammet Ali'nin ezel bir yaşı
Muhammet yoğuran Ali mayası

Mayası birdir varı da birdir
Şulesi birdir nuru da birdir
Muhabbeti birdir sırrı da birdir
Muhammet nebidir Ali hüdası

Hüdamız Muhammet Ali değil mi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi
Işık Ruhan onun kulu değil mi
Muhammet temeldir Ali binası

Derviş bir yarası olduğundan bir derdi olduğundan bahseder. Bu dert anlatılamadığı için derttir. Bu dert insanların öğrendiğinde, yanıp kül olacakları bir derttir. Bu dert Muhammed Ali'nin derdidir der. Bu dert varlığın Yaratıcısına layık olma derdidir. Derviş, Muhammet Ali'nin, cihanı sürekli gözetlediklerini belirterek, işlerini sır ile gizli yaptıklarını söyler ve bu insanları gözetleme işinde, Muhammedi prensiplerin Ali gibi uygulanmasından sorumlu olunduğunu, 'Terazi Muhammet Ali darası', ifadesiyle anlatır. Muhammed'in sorunları çözmede yardımcı olduğunu, Ali'nin insanlara kismet dağıtan unsur olduğunu belirterek, ikisinin birlikte cihanı yönettiklerini işaret eder, Muhammed'in dünyadan kurtuluşu sağlayacak gemi olduğunu, ama geminin Ali derinliği ve genişliği ile yüzebileceğini, 'Muhammet gemidir Ali deryası' dizesiyle anlatmaktadır. Derviş, deryanın, toprağın, ayın güneşin, onları yansıttığını belirtir ve cihanda görünen her şeyin onlardan bir parça olduğunu söyler. Derviş Ruhsal Muhammet ile Ruhsal Ali'nin ezelde birlikte olduklarını ve aynı nurun iki farklı görüntüleri olduğunu söyleyerek, insanlık âleminin yaratılmasında, Ali ve Muhammet birlikteliği 'Muhammet yoğuran Ali mayası' dizesi ile açıklanmıştır. Derviş buradan, Muhammed'le Ali'nin birliğine geçer. Mayası da, varı da, şulesi de, nuru da, muhabbeti de, sırrı da birdir der ve sırrı açıklar. Dervişe göre bu nurun nebilik fonksiyonu Muhammet, hüdalık fonksiyonunun ise Ali olduğunu, 'Muhammet nebidir Ali hüdası', dizesiyle anlatır. Derviş çok zor konuları yoğun bir biçimde işlediği bu deyişin de, birlik makamında olan bu varlıkların, ortaklıklarının birbirine mal edilebileceğini belirtip, kendisinin Muhammet ve Ali'nin kulu olduğunu söyleyerek, insan binasının başlangıcının

Muhammet, sonunun Ali olduğunu, ‘Muhammet temeldir Ali binası’ dizesiyle tespit ederek deyişini noktalar.

Derviş Ruhan’ın mistik anlayışında bütün dinsel karakterlerin bir anlamı vardır. Derviş, ruhsallık adına yaşanan her şeyle gerçeklik temelinde ilişkisi olduğunu düşünür. Bu ilişkide olan aslında Mehmet Ali Işık değildir, onun ruhsal tecelliye mazhar olduğu Işık Ruhan’dır. Bu sebeple derviş dinler tarihini ve peygamberleri, hak gözüyle nasıl anlamlandırıldığını aşağıdaki deyişle açıklar.

Ne duvara ne ağaca taparız
Ta ezelden gelen ünümüz vardır
Nuh tufanı kopsa gönül yaparız
Güruhu Naciden elimiz vardır

Musanın asası elinde beli
Davuttan Süleyman olmuştur belli
Yunus ile çile çeken misali
Hem alıp hem veren yolumuz vardır

İsak gibi nice tüyümüz artar
Yakup gibi nice mizanım darter
Yusuf gibi nice sırrımız örter
Halil İbrahimden elimiz vardır

İsmail'e hakka can kurban veren
Zekeriya gibi hakkıynan gören
İsa gibi Yahya Meryeme giren
Hakikat ehli ile sırrımız vardır

Muhammet'le bile seyrana çıkan
Ali olup miraçda aleme bakan
Selman'la üç yüz yıl hasreti çeken
Gelmeden geleni bilenimiz vardır

Gelmeden geleni bilen Allah'tır
Evvel ahır şü cihan Allah'tır
Kul Işık Ruhan'ım söyleden şahtır
Bir şah Hünkar Bektaş Veli'miz vardır

Derviş Ruhan maddenin madde, ruhun ruh olduğunu ne duvara ne ağaca taparız diyerek dile getirir ve ‘Tanrıdan başka tapacak yoktur’ diyenlerin ezelden beri var olduklarını söyler ve peygamberlerden örneklendirmeye başlar. Gerçeklik ezelden beri var olan bir durumdur ve bütün peygamberlerde görünmüştür. Derviş gerçeğin, Nuh tufanında bile telaşa düşmeyip asli işi olan gönül yapma işine devam ettiğini belirterek, Güruhu Naci olarak kabul edilen seçkinlerden olduklarını söylemektedir. Musa’nın asasının, Davut’tan, Süleyman olmasını sağlayan asa ile aynı olduğunu belirterek, Yaratıcının Yunus peygamberde olduğu gibi zora düşürüp, sonra vazifesini yapınca ödüllendiren bir mekanizması olduğunu belirtir. Bu

mekanizmayı ise gerçeklerin yolu olarak tarif eder. Bu deyişte birçok peygamber hikâyesi vardır. Deyişin doğru anlaşılması için söz konusu hikâyelerin bilinmesi gerekir. Bu hikâyelerden biri de İshak'la, İsmail'in babaları İbrahim'in yerine geçmeleri hikâyesidir. Derviş Ruhan burada, İshak'ın annesi Sara ile birlikte yaptıkları hileden 'İshak gibi nice tüyümüz artar', diyerek bahseder. Buradan hareketle Yusuf'u bekleyen Yakup'tan bahseder ve Yusuf peygamberin özel gerçeklik sırları ile dolu olduğunun işaretini vererek, gerçeklerin (erenlerin), Halil İbrahim peygamber gibi bereket veren elleri olduklarını söyler. Derviş daha sonra, İsmail yerine koyun kurban etme durumunu erenlerin yaptığını, Zekeriya'nın hakkı gözüyle görmesinde öncülük yapanların erenler olduğunu, İsa'nın ruh olarak Yahya ve Meryem vasıtasıyla yaratıldığını, erenlerin bildiğini ve bunun gibi birçok sırrı taşıyan erenler gurubundan olduğunu belirtir. Derviş Ruhan, daha sonra miraç olayında, erenlerin kırklar olarak görüldüğünü anlatarak, Muhammet, Ali ve Selman'ın miraç olayındaki durumlarından bahseder. Bu anlamlarıyla erenlerin, gelmeden geleceği bilenler olduğunu söyler. Derviş buradan hareketle, gelmeden geleni bilmenin ancak Allah'a mahsus olduğunu, eğer kişide böyle bir hal tezahür etti ise bunun kişi değil Allahtan dolayı olduğunu vurgular. Derviş bu manadan hareketle konuşanın kendi olmadığını, şahın konuştuğunu belirtir ve buna örnek olarak da Hünkâr Bektaş Veli'yi gösterir. Bir vecd halinde söylenmiş olan bu deyişin ifade tarzından tutunda, hikâyeleri birbirine bağlama biçimlerine kadar her şey çok yerli yerindedir. Bu tarz deyişler dervişler ve onlara inananlar için özel anların ürünleridir ve kutsal kelam olarak kabul edilir.

Derviş Ruhan yaşadığı dönem içinde anlaşılmamış bir dervıştır. İnsanlar ya ona olağanüstü bir insan gözü ile bakmış ve dediklerini sorgulamadan kabul etmiş, ya da ondaki ruhsal ışıltıyı hiç fark etmemiştir. Derviş kendisini insanlara, gündelik hayat içinde anlatmaya gerek duymamıştır. Fakat kendisi üzerine haksız eleştiriler yapılıncaya ve bu eleştiriler, ruhsal bilgisizlikten kaynaklanınca, kendisi hakkında bazı bilgiler veren şiirler söylemiştir. İşte aşağıdaki şiir de Derviş Ruhan'ın ruhsal makamı hakkında bilgi veren bir deyiştir.

Laden ehli bize bühtan kırlarlar
Bizler her esrarın ser askeriyiz
Oruç tutmaz derler softa sofular
Orucun namazın anahtarıyız

Şeriat galinden geçtim evveli
Çıkardım kalbimden kıl ile kalı
Kaynar söğünmüyor aşkım hayali
Zira her usulün kalendarıyız

Tarikat tahtında bir şara vardım
Gönülden el verip divane durdum
Dört kapı kırk makam sırrına erdim
Kırlar makamının katarındayız

Marifette yedi elekten geçtim
Gönül turap edip engine düştüm

Kırlarda ezilen engürden içtim
Hemen ol engürün biz erbabıyız

Hakikatte perde yoktur ayani
Yularsız gezene bu cihan fani
Gözüne nazar kıl Işık Ruhan'ı
Burun kanı değil Kün'ün varıyız

Derviş Ruhan, bizi tanımayanlar, bize uzaktan bakıp arkamızdan olumsuz şeyler konuşup, bizi yargılarlar demiştir. Fakat o yargılayanların bilmediği bir şey vardır ki o da bizlerin (gerçeklerin - erenlerin) onun için sır olabilen şeylerin baş askeri olduğumuzdur. Derviş, gerçeklerin, sırları koruyan hazine bekçileri olduğunun işaretlerini verir. Oruç tutmadıkları gerekçesiyle softa sofuların, kendilerini eleştirdiğini belirtir ve erenlerin orucun namazın manasının çözülmesindeki anahtar olduğunu söyler. Başka bir ifade ile kendisinin maksada odaklandığını, ibadetin ise maksada odaklanmak için gerekli olduğunu belirtir.

Derviş daha sonra dört kapı kırk makam öğretisinin ışığında makamlarla kendi arasındaki ilişkiden bahseder. Şeriat kapısından, kalbimden ikiliği atarak, çok önceleri geçtiğini belirtir. Şeri at, dervişe göre içten ikiliği atmak birlik makamına yönelmektir. Derviş ikiliği attıktan sonra aşkıyla ilerlediğini, bu isteğin sürekli kendisini diri tuttuğunu ve her usulü bilen kişi yaptığını aktarmıştır. Derviş ikinci kapı olan Tarikat kapısında da gönülden teslim olup, her şeyden vazgeçip divane olduğunu, bu divanelik sayesinde ise Dört kapı kırk makam sırrına erdiğini belirterek, Kırlar makamını giden yola dahil olduğunu söylemiştir. Daha sonra derviş üçüncü kapı olan, Marifette tekrar arınmaya tabi tutulduğunu, gönlünü toprak edip, alçak gönüllülüğü öğrendiğini ve ancak bu şekilde Kırklara dahil olup, oradaki aşk badesinden içtiğini ve içtiği suyun manasını bilen bir makamda olduğunu belirtmiştir. Derviş son kapı olan Hakikatte olduğunu ve bu makamda varlığa bilinen perdelerin olmadığını, belirtmiştir. Bu perdesiz halle cihanın fani değil her hali ile dolu olduğunun görüldüğü söylenmiştir. Bununla birlikte nur olan göze bakarak aslını görebilme imkânının olduğunu söyler ve bulunduğu makamda her şeyin aslı ile birlikte görüldüğünü anlatır. Buna örnek olarak ta Hacı Bektaş evlatlarının, 'Burun kanından' olduğu söylentisinin doğru olmadığını, gerçeklikte, hakkın ol demesinin, varlığın varlık kazanması için yeterli olduğunu belirtmiştir. Derviş Ruhan söz konusu şiirde kendi seyri sülûğü hakkında bilgi vermiştir. Ruhsal alemlere dair bilgisine rağmen halk arasında sıradan biri gibi yaşayan derviş, bilenler için çok önemli bir ruhsal odaktır.

Derviş Ruhan yukarıdaki gibi, ruhsal bilgi içeren konularda şiir yazdığı gibi, daha sade ve anlaşılır, gündelik hayat içindeki mücadelelere dair, yobazlığa, din suistimaline dair deyişler de yazmıştır. Aşağıda dini sadece kurallar bütünü olarak anlayan, şeriat ehli kimselere ve benzeri zihniyete eleştirel olarak yazdığı bir taşlama vardır. Söz konusu taşlama içinde Derviş Ruhan'ın ruhsal düşüncesi ile ilerici yönü arasındaki bağlantı çok rahat görülebilecektir.

Yas için mi geldik biz bu cihana
Zinciri boynuma bağlayan bizi

İnsanlıkla Hakkı bulsan daha ne
Günde minareden çağırman bizi

Biz de biliyoruz Hakk'a yetmeyi
Eğer gökte ise çıkıp tutmayı
İnsanlığa eşitlikte yetmeyi
Kötü damga vurup çevirmen bizi

İnsanlıktır bütün dinim, imanım
Ahret için yoktur zerre gümanım
Atatürk'ün ışığıdır kanalım
Karanlık gösterip kavurman bizi

Camilerde yalan vaiz yıkılsın
Kilisenin ziran çanı sökülsün
Padişahlık zihniyeti çekilsin
İleriyim geri çevirmen bizi

Gel ey vaiz bizden gerçeği tanı
Ekmeksiz ya susuz yaşayan hani
Bunlardır insanın dini, imanı
Softalık satıp da sömürme bizi

Bir fakire birgün yardım etmezsin
Parasız bir cenazeye gitmezsin
Işık Ruhan doğru söyler, tutmazsın
İkilik çıkarıp ayırma bizi

Bilindiği üzere, kurumsal dinler, dünyayı kötüler ve ahireti yüceltir. Bu dünyayı yas yeri olarak ilan eder. Derviş Ruhan da bu duruma tepki olarak 'Yas için mi geldik biz bu cihana' deyip yas zinciri ile bizi bağlayıp köleleştirme diye söyler. Derviş Ruhan daha da açık söyleyerek sadece ibadete odaklanan din anlayışının yanlış olduğunu ve insanlıkla Hakkı bulmanın doğru olduğunu belirterek, camilerden namaz için kendisini çağırmamalarını söyler. Derviş Ruhan bu tarzda bir din anlayışının vaktinin geçtiğini ve daha içsel, insanlıkta hakkı bulmayı hedefleyen, bir anlayışın hayata hakim olması gerektiğini belirtir.

Derviş şeriat ehlinin iddialarını eleştirerek değerlendirir. Tanrıyı gökte arayanların, aslında yerdeki eşitlik problemi ile ilgilenmeleri gerektiğini belirtip bu şekilde Hakka erişilebileceğini vurgular. Din adına Tanrıyı göklerde arayanların böyle yapmadığı gibi, eşitlik fikrini gündeme alanları, kötü damga ile yargılayıp zor duruma soktuklarını belirtir. Derviş, İnsanlığın, bütün din ve imanı temsil ettiğini söylüyor. Bu anlamıyla insanlık bilgisinin birlik bilgisi ile bağlantılı olduğunu belirtip, din döneminin kapandığını söyler. Bu dönemde insanlığın gereklerini yapan kişinin de ahiret için kaygılanmasının gerek olmadığını belirtir. Derviş insanlık bilgisini ve yönetimini getiren Mustafa Kemal'e bağlılığını da dile getirip, aydınlık bir Türkiye hedeflediğini, geçmiş bilgilerle karartmamaları gerektiğini söyler.

Buralardan Derviş Ruhan'ın İlerici, aydınlıkçı yönü çok açık bir biçimde görülmektedir.

Derviş Ruhan, camilerde din adına söylenen yalanların ortadan kalkmasını, kilisenin insanları ayıran unsurlarının yok olmasını, Padişahlık zihniyetinde olanların etkisiz kalmasını isteyerek, insanlığın, kendisinin ve ülkesinin ilerlemesini istediğini belirtir. Derviş din ile insanları kandıranlara dair olan hitabına, vaiz bizden gerçeği tanı diyerek devam eder. Hayatın en temel gerçeği olan ekmek ve suya olan gereksinim ve bunların önemini vurgular. Ekmek ve suyun gerçek olduğunu ve din ve imanın da böyle bir gerçeklik gibi algılanması gerektiğini söyler. Bu şekilde algılamadan, hayal dünyasında kurulan her şeyin softalık satarak sömürmek olduğunu belirtir. Derviş, din adına insanları sömürenlerin, fakirin derdiyle ilgilenmediğini, dini bir para kazanma mekanizmasına çevirdiğini, dervişin nasihatlerini hiç önemsemediği gibi, birde ikilik, fesat çıkararak insanları ayırmaya çalıştığını belirtir. Derviş Ruhan burada, dinin sömürü aracı olarak kullanılmasını ciddi bir biçimde eleştirip, yeni ve insanlık temelinde bir inanç oluşturulması gerektiğinin işaretlerini vermektedir. Derviş bu düşünceleri ve gündelik hayat içindeki örneklik hali ile birçok farklı kesimden çok farklı eleştiriler almıştır. Derviş aslında ülkenin cumhuriyet devrimi ile aldığı hızı görmüş, ona uygun davranışlar geliştirilmesi, halkın bilinçlenmesi için deyişlerini dile getirmiştir. Söz konusu deyişler de doğaçlama deyişlerdir. Bu sebeple, aslında derviş gelenek içinde çok güncel konuları deyiş olarak yazmış ve toplumun modernleşmesinde etkin rol oynamıştır.

Derviş Ruhan, aşk ehlidir ve aşkı ona bütünü sevmeyi öğütler. Onun bütün çabası aşık olduğu Yaratanının bütün içindeki tezahürünü hissetmektir. Bu sebeple yapıp ettikleri, insanların değerine göre yanlış, gereksiz veya anlamsız şeylerdir. İnsanların bu tutumları derviş, kendisi hakkında bir şeyler anlatmaya itmiş ve aşağıdaki deyiş ortaya çıkmıştır.

Aşk ehli olalı sarhoş gibiyim
Sarrafta terazi tartılamadım
Ötmeyi bilemez baykuş gibiyim
Konup viranede örtülemedim

Örtülüyüm dedim açık ettiler
Ozan mıyım dedim küçük ettiler
Hakka kulum dedim buçuk ettiler
Cahiller elinden kurtulamadım

Kimisi kurtulmuş zenciri kırar
Kimi cübbe giymiş şeriat sarar
Kimi kendini bilmez ayıbım arar
Öz elim yakamda yırtılamadım

Yırtık değilim ki yırtalar beni
Odun değilim ki kerteler beni
Gericici değilim ki dürteler beni

İnsanlık uğrunda sürtülemedim

Sürünsem de hak yolunda gam değil
Kervanımız altın dolu kum değil
Işık Ruhan kıblem Şahtır Şam değil
Bir mahsumca kulum şer talamadım

Derviş ‘Aşk ehli olalı sarhoş gibiyim’ derken, aşkın sarhoşlukla olan benzerliğine vurgu yaparak, aklının olmadığını, aşkının emrinde olduğunu vurgulamaktadır. Aşığına karşı böyle bir odaklanma içinde olmasına rağmen, kendisinin kıymetini bilebilecek kimselerin yanında olmadığını da belirtir. Derviş kendisinin ruhsal alemdeki yerini çok iyi bilir ve buna göre kendisini bilmesi gerekenlerin, etrafında olmadığını söyler. Bu durum öyle bir durumdur ki ötmeyi bilmeyen baykuşa benzer. Bu baykuş ne viraneye konar, nede öter. Onun işi baykuşluk değildir. O bir viraneye giderse de baykuş gibi ötmek için değil, viranede saklanmak örtülmek için gider. Virane harap olmuş yerdir, burada ancak yaralar sarılır halka hizmet edilir. Derviş bu şekilde hizmet ederken çevreden, kendisini anlamadan, yargılamaya hazır kişiler olduğunu belirtmiştir. Örtülüym dedim açık ettiler, Ozan mıyım dedim küçük ettiler, Hakka kulum dedim buçuk ettiler, Cahiller elinden kurtulamadım, diyerek söz konusu yargılama durumunu anlatır. Derviş insanların bununla da kalmayıp, eskimiş düşüncelerle şeriat istediği, özgürlük adına zincirini kırmış mahlûk gibi olduğunu, kiminin kendini bilmeyip onda ayıp aradığını söyler ve bunların elinden kurtulamadığını belirtir. Derviş benzer bir biçimde yırtık değilim ki yırtalar beni, odun değilim ki kerteler beni, gerici değilim ki dürteler beni, insanlık uğrunda sürtülemedim der. Burada da insanlık vurgusu diğer kimliklerin hepsinin önüne geçer. Bununla birlikte yaşadığı dönemde insanların sen şucusun bucusun diye yargılandığı ve insanlık maksadında odaklanmadıkları belirtilmektedir. Derviş bu anlattıklarıyla insanlar arasında aktif bir hayatı olduğunu da işaretlerini verir. Bir tekke dervişi gibi hayattan çekilip, ayrı bir yerde yaşamaz, aşkı gereği insanlarla birlikte ve onlara ruhsal manada hizmet etmeyi hedeflemektedir. Derviş bu yaşadığı sıkıntıların hiç birini aslında önemsemediğini belirterek şiirini tamamlar. Dervişin hak yolunda sürülmesi onun, gelişmesini sağlar. Dervişin bildiği sırların bir bedeli vardır, farkında olarak yaşamak, altın dolu bir kervana dahil olmak gibi olduğunu söyler ve kendi hedefinin şahın muradını gerçeklemek olduğunu söyleyerek anlaşılamayacağını bildiğini de açıklar. Derviş bunları anlatırken, sürece hakim olduğunu, neler olup bittiğini bildiğini, buna rağmen insanların kendisini anlayabildiği oranda onlara katkı sunabileceğinin de işaretlerini verir. Aslında çevresindeki insanların, onu anlamamakla, nelerden mahrum olduklarının farkında olmadıklarını, üstü kapalı olarak söyler.

Derviş Ruhan’ın ideal bir dünya anlayışı vardır. Bu dünyada, hoşgörü, sevgi ve barış hakimdir, ayrılık değil birlik, çatışma değil uyum vardır. İnsanda yaratıcının tecelli ettiğine inanılan bir dünyadır onun ütopyası ve bu dünyada varlıklar arasında herhangi bir şekilde bir ayırım söz konusu değildir. İşte aşağıdaki şiir dervişin ideal dünya anlayışı hakkında söylediği bir deyiştir.

İsmim Muhammet Ali amma değilim
İsmimce hükmün olsa dutar giderdim

Şah oğluydum şimdi bir tek sailem
Gücüm yetse gater çeker giderdim

Bir şah olaydım cümle aleme
Cümlesini durdururdum selama
Kainatta hoş bakardım aleme
Seveni sevene sarar giderdim

Sevgiden başkasına demezdim Allah
Gönül kazanırdım yıkmazdım billah
Her insanda vardır kabe beytullah
Onu ben yıkmazdım över giderdim

Seveni sevene sarardım ezel
Gönül bir eyliyen sevendir güzel
Can sevmese gökte degildir güzel
Her yareye merhem çalar giderdim

Yetmiş ikiyi kaldırırdım aradan
Yetmiş üçten ders verirdim sıradan
Elli yedi bin aşıkları ün eden
Bülbül gibi kumaş dokur giderdim

Dini ayırmazdım tek bir eylerdim
Kılıç kama koymaz yasak eylerdim
İnsanı birbirine hak eylerdim
Cahilliği ilme sarar giderdim

Arap dili değil Kürt dili değil
Gavur dili değil fert dili değil
Işık Ruhan eğil kulluğa eğil
Kul oldukça şahlık alır giderdim

‘İsmim Muhammet Ali amma değilim, İsmimce hükmün olsa tutar giderdim’ derken, Mehdinin isminin Muhammet Ali olması beklendiğinden hareket etmiştir. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, Derviş Ruhan methi olsaydım, şöyle şöyle yapardım ama değilim demektedir. Bu söylem aslında ideal dünya anlayışını anlatacağının bir işaretidir. Çünkü geleneğe göre Mehdi dünyaya geldiğinde, dünyaya baştan sona yeni bir düzen verecektir. Derviş şah oğluydum derken geçmiş yaşamlarından bahsetmektedir, ama şimdi ruhsal bir makamda olamadığını belirtmektedir. Derviş Ruhan’ın deyişlerinde böyle geçmiş yaşam izlerine rastlamak mümkündür. Çünkü kendisi yeniden doğmaya (reenkarnasyona), inanmakla kalmaz, farklı hayatlarını (enkarnasyonları) bildiğine de inanılır. Derviş dünyaya düzen vermek konusunda yetkili biri olsaydım, öncelikle herkesi saygıya davet ederdim diyerek başlar. Belli bir disiplin sağlandıktan sonra her şeye hoş bakan bir anlayış geliştirip, sevenleri birbiriyle birleştirirdim der. Derviş sevgiye yeni kuracağı dünya düzeninde o kadar büyük bir rol verir ki, insanların sevgiyi Allah olarak algılamasını istediğini, gönül kazanmanın en yüce değer olarak algılanmasını sağlayacağını

belirtir. Bunun sebebi olarak da gönlün Tanrı evi olmasını gösterir. Derviş sevenleri birleştirip, gönül yapanların güzel olacağını vurgulayıp, sevginin somut olarak deneyimlenebilecek bir şey olduğunu ve candan yaklaşımda bulunmanın sevgi olduğunu söyler. Sevgi ile kurulan bu düzende de her yaraya mehlem çalmanın mümkün olacağını belirtir. Derviş Ruhan, insanlar arasında oluşmuş olan bütün ayrılık çeşitlerini olumsuz olarak görmektedir. Yetmiş iki millet diye bir ayrım vardır. Kendisi bu sembolü kullanarak, ‘Yetmiş ikiyi kaldırırdım aradan, Yetmiş üçten ders verirdim sıradan’, diyerek, ayrımları ortadan kaldırıp, bütünlükte birleşileceğini anlatmaya çalışmıştır. Derviş aynı zamanda, bütün insanlara her türlü şiddet ve savaş aracını yasaklayacağını belirtmektedir. Ayrılık yaratan kurumsal dinler kalkınca, güç araçlarına dönüşen silahlar kalkınca, insanlar doğal olarak birbirini hak olarak görmeye başlayacaklarını düşünür ve bu ortamda bütün cahillikleri eğiterek bilinçlenmenin mümkün olabileceğini iddia eder. Derviş Ruhan, dilde de birlik sağlaması gerektiğini belirterek, yeni dünyanın ayrılıklarla değil, birlikle, farklılığın vurgusuyla değil, bütünlükle, dünyanın doğru bir sisteme kavuşacağını belirtmiş ve insanların kulluk makamının ne kadar yüce bir makam olduğunu idrak etmesiyle, asıl kendilerini gerçekleştirebilme imkânlarına da kavuşabileceklerini söylemiştir.

Derviş Ruhan’ın kimi zaman çok derin ve birkaç anlamlı yorumlanabilecek, kimi zamanda çok sade ve anlaşılır deyişleri vardır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Derviş Ruhan için şiir, ruhsal bilgiyi aktarmanın bir yoludur ve muhabbet ortamlarında vücuda gelir. Derviş için şiir kutsal bir metindir. Eser vücuda geldikten sonra onun üzerinde düşünülmeli ve şiirin uyarıları dikkate alınmalıdır. Derviş Ruhan şiirleri ile bir felsefe yapmıştır. Ama bu felsefe yapma biçimi, sistematik bir tarzda değildir, bunun içinde şiir bu tarz düşünceleri ifade etme de en etkili yoldur. Bu sebeptendir ki Alevi Bektaşî dervişleri, ruhsal bilginin aktarımında ve üretilmesinde şiiri kullanmışlardır.

SONUÇ

Derviş Ruhan örneğinde Alevi Bektaşî dervişlik geleneği adlı çalışma, belirlenen önem ve amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Burada yapılanlar hakkında kısa belirlemeler yaptıktan sonra araştırmanın sonuçlarının yorumları ve alana katkısı hakkında bilgiler verilerek alanda çalışma yapmak isteyenlere öneriler sunulacaktır.

Birinci bölümde çalışmanın nasıl bir yöntemle yapılacağı belirtilmiş, araştırmanın önemi ve amacı açıklanmıştır. Bununla birlikte, araştırmanın alanı olan, Amasya ili, daha özelde ise Gümüşhacıköy ilçesi ve çevresi tanıtılmıştır. Dervişlik geleneği için önemli olan bölgenin tarihinden, dervişlik ile ilgili bulgular sunulmuştur. Son olarak, çalışmada kullanılan kaynaklar, yazılı ve sözlü olarak ayrılıp, kaynak kişi ve kaynak eser adı altında sınıflandırılarak gösterilmiştir. Çalışma sözlü gelenek metinlerini, ciddi analizler sonunda değerlendirmeye almış ve katılımlı gözlem sonuçları ile tespitler gözden geçirilmiştir.

İkinci bölümde genel bir çerçeveden, dervişin anlamı ve tarihsel kökeni anlatılmıştır. Derviş kavramı, derviş kelimesinin etimolojik kökeni ve yaygın anlamları üzerinden tanımlanarak, İslam dininin ve halkın derviş kavramına yükledikleri anlamlar tespit edilmiştir. Daha sonra, derviş ve benzeri tiplerin tarihsel kökeni üzerine belirlemeler yaparak, tarihsel sırasıyla, eski Anadolu medeniyetlerindeki, eski Türk inançlarındaki, İslam geleneğindeki ve Anadolu'daki ruhsal insanlar hakkında belirlemeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde Alevi-Bektaşî geleneğindeki dervişlik üzerine tespitlerde bulunulmuştur. Öncelikle, Alevi Bektaşî dervişleri sınıflandırılıp gelenek içindeki işlev ve özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra, ozan, aşık, halk şiiri kavramları açıklanıp, derviş yazanlara derviş dendiği tespit edilmiştir. Bu tespitler bir tarihsel süreç içinde ele alınmıştır. Son olarak da Alevi Bektaşî geleneğinde derviş yazanlara niçin aşık denmeyip, derviş dendiği açıklanıp, dervişlerin ruhsal insan oldukları iddia edilmiştir.

Dördüncü bölümde Derviş Ruhan ve Derviş Ruhan'ın Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içindeki yeri açıklanmıştır. İlk olarak Derviş Ruhan'ın hayatı, yöredeki farklı adları ve kendisine dair söylenceler anlatılmıştır. Daha sonra, Dervişlik geleneği içinde Derviş Ruhan'ı belirleyebilmek için, kendisinden önceki geleneksel dervişler ile kendisinden sonraki çağdaş dervişler anlatılmış ve ortadan kalkan bir gelenek olarak Alevi Bektaşî dervişlik geleneği üzerine tespitler yapılmıştır.

Beşinci bölümde Derviş (Işık) Ruhan'ın şiirleri aktarılmış ve şiirleri analiz edilmiştir. İlk olarak, Derviş Ruhan'ın şiir anlayışı ait olduğu geleneğe bağlı olarak açıklanmış, 198 adet şiiri aktarılmış ve şiirlerin nerelerden derlendikleri gösterilmiştir. Daha sonra, şiirlerinin analizi, şiirlerin şekil ve yapısına göre yapılp, şiirler konularına göre tasnif edilip ana temaları belirlenmiştir. Son olarak Derviş Ruhan'ın şiirlerinden alınan örneklerle dervişin dünya görüşü ve felsefesi hakkında belirlemeler yapılmıştır. Çalışmada, genelden özele doğru bir yol izlemiş olup, geniş dervişlik kavramından, Alevi Bektaşî dervişlik geleneğine, oradan Derviş Ruhan'a doğru bir yol izlenmiştir.

Alevi Bektaşî dervişlik geleneğinin Derviş Ruhan üzerinden anlatılmaya çalışıldığı çalışmamız, yöntem olarak, kaynak oluşturma ve değerlendirme alanı biçiminde, iki kısımda değerlendirilebilir. Kaynak oluşturma ilk ayağını literatür taraması oluştururken, ikinci ayağını sözlü gelenek metinlerinin derlenmesi oluşturmaktadır. Bunun için katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme yapılmış ve

muhabbet ortamlarında bulunulmuştur. Söz konusu çalışmaların dökümü yapıp metin haline getirilmiştir. Değerlendirme kısmı için ise antropolojinin yapısal işlevselci anlayışı kabul edilmiş olup, halk biliminin sözlü gelenek metin değerlendirme teknikleri ile halka ait olanın ortaya çıkması yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Çalışma konunun kapsamı ve içeriğinin gerekli kıldığı şekilde interdisipliner bir çalışmadır.

Çalışma konusunun en güç tarafı, geleneğin şifai bir biçimde aktarılmış olmasıdır. Geleneğin yazılı olan metinleri “gerçek kelamı” olarak kabul edilen deyişlerdir. Bunlar da aslında sözlü gelenek ürünleri olup, zaman zaman kayıt altına alınmıştır. Bu sebepten dolayıdır ki bire bir görüşme ve katılımlı gözlem sonuçları ile bilgilerin derlenmesi yapılmış, çalışma boyunca sözlü bir gelenek içinde analizler yapıldığı gözden kaçırılmamıştır. Görüşmeler söz konusu geleneğin gündelik hayat içinde nasıl anlaşıldığının ve teolojik bazı kabullerin nasıl anlamlandırıldığının izlerini sunmuştur. Bu anlamıyla çalışmamızda sözlü gelenek metinleri kaynak olarak kullanılmıştır. Genel olarak araştırmacılar tarafından söz konusu geleneğin, sözlü olduğuna dair bir vurgu yapılsa da, sözlü gelenek metinleri ile, nasıl araştırma yapılacağı konusunda bir karmaşa vardır. Çalışma, sözlü gelenek metinlerinden nasıl yararlanılacağı konusunda örneklik teşkil etmektedir ve Alevi-Bektaşî geleneğinin sözlü yayılım mekanizmasını çözmek isteyenler için kaynaklık yapabilecektir.

Günümüze kadar yapılan Alevi-Bektaşî inancı temelinde yapılan araştırmalarda, dervişlik önemli bir unsur olarak görülmemiştir. Sadece tarihsel olarak dervişlik incelenmiş olup, dervişliğin günümüzle bağlantıları kurulmamıştır. Genel olarak yapılan çalışmalar, aşıklar ve dedeler üzerinedir, dervişlik bunlar arasında ara bir işleve sahip pozisyon olarak kabul edilmiştir. Bu noktada dervişler üzerine yapılan bu çalışma ile Alevi –Bektaşî geleneğindeki esas taşıyıcı unsurun dervişler olduğu gösterilmiştir.

Araştırmayla, dervişliğin söz konusu gelenek içindeki önemi ortaya konmuştur. Bu bağlamda, daha önceden araştırılmış olan, birçok Alevi-Bektaşî lideri, dervişlikle bağlantıları olarak tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Araştırmalarda soy veya bir yapıya bağlılık öncelenirken, çalışmamızla dervişlik bağlamı ile ruhsallığın ön plana çıkarılması gerekliliği belirtilmiştir. Çünkü Alevi Bektaşî geleneğinin, ruhsallık yönündeki derinliğinin ancak dervişlikle anlamlı olduğu ortaya konmuştur.

Derviş kelimesi birçok farklı çağrışımı olan bir kelimedir. Bu çağrışımlar kişilerin dünyayı algılama şemalarına göre farklılaşmaktadır. Dervişin birinci anlamı, kişinin tarıkatta aldığı rütbe, ikincisi ise kişinin sufi bir yaşam biçimini tercih ettikten sonraki ismidir. Bunun ortaya konulması ile ruhsal liderlik vasıfları taşıyan kişinin özelliklerinin değerlendirilmesi kolaylaşmıştır. Bu anlamıyla çalışmamızla, dervişlik üzerine daha önce yapılan araştırmalardaki karmaşa bir nebze de olsa açıklığa kavuşmuştur.

İslam dünyasında sufi sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan Dervişlik kavramının halk içindeki diğer karşılıkları olan ‘eren-gerçek’ tabirleri üzerinde

açıklama, belirleme ve tespitler yapılmış ve kavramların dervişten beklenen algılayış biçimlerinin işaretlerini verdiğini görmemize olanak sağlamıştır. Bu anlamıyla dervişlerin halk sufiliği bağlamında gerçekliğe ve insan hakkında sırlara ermiş kişi, olarak kabul edildiği, ruhsal insan anlayışı ile bağlantılı olduğu gözler önüne serilmiş olup, halk sufiliğindeki kavramların doğru anlaşılması mümkün kılınmıştır.

Dervişlerin ruhsal insan olarak kökenlerine indiğimizde, Türklerin eski inançları ile kadim Anadolu kültürlerinin izlerine rastlanmıştır. Bu izlerden en başta geleni ise Gök Tanrı dini ve şamanın etkisidir. Bu çalışmada dervişlerin yapıp ettikleri ile Şamanların yapıp ettikleri arasında paralellikler ortaya konmuş ve bunun olası gerekçeleri açıklanmıştır. Bunun yanında çalışmamızda Anadolu uygarlıkları ve kadim medeniyetlerle bağlantı kurulmuştur. Bu bağlantıların izleri zayıf olsa da bu konuda yapılmış olan yeni çalışmalar dikkate alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anadolu halk İslam'ını anlamada Horasan ekolü çok önemli olduğu belirtilmiştir. Yapılan derlemelerde herkesin, söz birliği yapmışçasına Horasandan geldiğini belirtmesi ile ekolün önemi delillendirilmiştir. Bu anlamıyla Horasan ekolü ve Batınilik, Alevi Bektaşî geleneğini anlamada temel noktalardan biri olarak tespit edilmiştir. Bu anlamıyla, Derviş Ruhan'ın da içinde bulunduğu dervişlik geleneği, Anadolu mistik geleneğinden kökünü alıp, Türkler ve Horasan erenleri ile gerçek anlamına kavuşan, Alevi Bektaşî, Batını, kutsal olanın insanda tecelli edeceğini varsayan, ruh göçüne inanan, bir inanç sistemi ve gelenek olduğu belirlenmesi yapılmıştır.

Dervişler Anadolu'nun kültürel görünümü içinde, ruhsal bilgiyi İslam'la barışık olarak halka aktarmış kişiler olarak belirtilmiştir. Dervişin İslam'la ilişkisi, İslam'ın içsel prensiplerine bağlılık şeklinde olup, dervişin temel anlam dünyasını, mistisizmle temellendirdiği ve bunun köklerinin ise yaşadığı coğrafyanın kültürel kökleri olduğu söylenmiştir. Dervişlerin bu manada ruhsal özellikleri olan kişiler olduğu ortaya konmuştur. Özellikle halk sufizmi bağlamında, söylencelere dayanarak, dervişlerin şifacılıkları, geleceği görmeleri, beden dışı deneyimleri, vecd hallerine girmeleri ile ruhsal insan özellikleri gösterdikleri saptanmıştır. Bu bağlamda, dervişin insan olma erdemine sarılmış olduğu, bu sebeple kökünün, ait olduğu toplumun kültürel köklerine uzandığı ve gücünü kendini var eden kültürden veya ruhsal birlikten aldığı belirtilmiştir.

Dervişlerin dünyayı anlama biçimleri onların bilgeliklerinin sebepleri olduğu düşünülmüştür. Bu sebeplerin anlaşılması ile ait olunan kültürel ortamın temel ruhsal dinamiklerini tespit etmenin mümkün olduğu söylenmiştir. Bu bağlamda, dervişlerin anlam dünyaları üzerine düşünmenin, aslında ruhsal yanımız üzerine düşünmek anlamına geldiği belirtilmiştir. Buradan hareketle söz konusu çalışma, sözlü gelenek içindeki ruhsal anlamlandırma biçimleri hakkında bilgi vermiştir. Bunu "Derviş Ruhan" özelinde yaparak, bir derviş üzerinde derinlemesine bir analizin yapılması sonucu, dervişlerin ruhsal derinlikleri hakkında da belli bir kavrayışa ulaşılması mümkün olabilmektedir.

Çalışmada halk sufiliğindeki inançlara göre dervişlere biçilen roller açıklanmıştır. Bunların şifacılık, geleceği görme, dini önderlik, danışmanlık gibi özellikler, oldukları belirtilmiştir. Bu özellikler Şamanın, Mani rahibinin ve kadim ruhsal insanların özellikleri olduğu söylenmiştir. Bu ruhsal insan olma özelliğinin, aynı zamanda halk inançları bağlamında, dervişler üzerine anlatılan menkıbelerin kaynağını oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, halkın dervişleri insanüstü varlıklar olarak kabul etmesi, söylencelerin oluşması ve halkın mistik kavrayışı hakkında bilgiler vermesi hakkında belirlemeler yapılmıştır.

Alevi Bektaşî geleneğinde dervişler ruhsal insan olarak işlevleri ve özelliklerine göre çok farklı sınıflandırılmıştır. Bunlar özetle; “Arif”, “Sadık”, Nefes söyleyen, “Şifa” yapan, “Keramet sahibi”, “Balım Sultan Muhabbeti” yapan, “Bekâr-meczip” dervişler ve Derviş meşrepli “Dede”ler, “Baba”lar, “Âşık”lar olarak zikredilmiştir. Dervişlerin, söz konusu işlev ve özelliklerden sadece biri ile tanındığı gibi, birkaç özelliğe birden sahip olup, birden fazla özellikte tanınanlar da olduğu belirtilmiştir.

Dervişlerin işlev ve özelliklerine göre karmaşık bir yapı arz ettiği, bu karmaşık yapıya rağmen dervişleri ruhsallık ve ruhsallığın ana çatısı altında toplamanın mümkün olduğu belirtilmiştir. Dervişlerin, Anadolu Aleviliğinde ruhsallığın taşındığı ana kanal olduğu söylenip, bu kişilerin derviş olarak adlandırılmanın yanı sıra “Gerçek”, “Ermiş” veya “Eren” olarak da adlandırıldıkları açıklanmıştır. Çalışmamızda “Eren” anlayışının farklı bir okuması olarak, Dervişlik bağlamında belirlemeler yapılmıştır. Bu belirlemeleri yapmamızın sebebi Alevi Bektaşî geleneğinin mistik yönünün ancak dervişler aracılığı ile anlaşılabilmesine dair kanaatimizdir. Aleviliğin mistik yönü anlaşılmadan, Alevilik hakkında bir şey söyleyebilmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir.

Dervişliğin genel anlamı hakkında, özet olarak şunlar söylenmiştir. Dervişlerin bir kalıba konulamayacağı, onların kalıbının ruhsal olana bağlı olduğu söylenmiştir. Dervişlerin halk içinde yaptıkları işi ve hizmeti açık etmedikleri, sırladıkları belirlenmiştir. Derviş anlamak için dikkatli gözlem ve özenli bir yaklaşımın şart olduğu dillendirilmiştir. Dervişlerin sadece kendi mensubu olduğu grupla değil her kesimle ilişki içinde oldukları, çünkü Yaratıcıya ait her şeyin, derviş için özel ve kutsal olduğuna inandıkları vurgulanmıştır. Dervişler, Alevi-Bektaşî inancı içinde “tarikat”, “marifet” arası dengeyi gözettileri, uyarılarda bulundukları açıklanmıştır. Dervişlerin kendi söylediği deyişlerinde nasihat unsurunun yoğun olduğu, deyişlerinde ruhsal bir yaşamı telkin ettikleri belirtilmiştir. Bu sebeplerden dolayı dervişlerin, Alevi Bektaşî geleneğinde ruhsallığın taşındığı ana kanal olduğu tespit edilmiştir. Dervişlerin üzerinde düşünmek ile Alevi-Bektaşîliğin ruhsal yönü görünür hale gelmiştir.

Alevi-Bektaşî dervişlik geleneği Derviş Ruhan örneğine bağlı kalarak incelenmiştir. Çünkü Derviş Ruhan’ın “Işık Ruhan” mahlaslı şiirlerini bilen ve bu şiirlerden etkilenen insanlar vardır ve bir kısmı hayattadır. Hayatta olanlarla görüşmeler yapılarak söz konusu ilişki hakkında bilgi toplanabilmiştir. Aynı zamanda Derviş Ruhan, üzerine rivayetler söylenen bir kişi olarak, sözlü geleneğe mal olmuş

olduğu tespit edilmiş, bu tekil örneğin sözlü gelenek içindeki mekanizmaları nasıl harekete geçirdiği örneklenmiştir.

Derviş Ruhan'ı bir Aşık olarak değil de bir derviş olarak değerlendirerek, Aşık araştırmalarına farklı bir bakıştan örnek verip konuya başka bir derinlik ve zenginlik katılmıştır. Bu sayede Alevi Bektaşî geleneğinde Aşık ve Derviş kavramlarının anlamlarının netleşmesi sağlanmıştır. Kavramların netleşmesi hem bilimsel çalışmalardaki kavram kargaşasının aşılmasına bir katkı, hem de sıradan Alevilerin kavramlarının literatüre girmesi anlamına gelmiştir.

Halk şiiri söyleme geleneğinde tekke ile âşık şiiri ayrımının, problemli bir ayrım olduğu tespitine katılmıştır. Çünkü bu ayrımın kültürlerin devamlı ve sürekliliğini yadsıdığı tespit edilmiştir. Horasan erenleri geleneğinden bu tarafa, şiir ile bilgi aktarmanın bir süreklilik içinde geldiği, fakat iktidarların yönlendirmesi ve kentleşmenin etkisiyle, şiir aktarım mekanizmalarında çeşitlenmeler olduğu tespit edilmiştir. Bu çeşitlenmeler, kahvelerde âşık şiirinin, derviş şiirinin bir devamı gibi icra edilmesi ve aleviler arasında âşık, zakir ve dervişlerin şiir geleneğini daha geleneksel yöntemlerle devam ettirmelerinde görüldüğü belirtilmiştir. Bunun yanında kahvelerde olduğu varsayılan âşıklık geleneği içindeki âşıkların da büyük oranda bir tarıkata bağlı olduğu, fakat âşıkların, tekkelerdeki dervişlere göre daha dünyevi konularla ilgilenmiş oldukları, belirlenmiştir. Alevi Bektaşîler arasında ise şiir söyleyen kişilerin, dervişçe özelliklerle birlikte anılmış olduğu belirtilerek, şiire ve şiir söyleyene daha farklı anlamlar yükledikleri açıklanmıştır.

Alevi Bektaşî Dervişlik geleneğinin içindeki bir derviş olarak, Derviş Ruhan için şiirin (deyiş) sadece mısraların ahenkli birleşimi ve imgelerin ustalıklı kullanıldığı bir eser olmadığı açıklanmıştır. Şiir dervişe göre, her türlü bilginin aktarımını sağlayan vasıta ve kutsal olanla kurulan bağlantının bir delili olarak belirtilmiştir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu gelenekte şiire, bu mistik işlevi yansıtacak adlandırmaların verildiği, bu adların ise “Deyiş, Deme, Kelam, Delil, Nefes” olduğu izah edilmiştir. Derviş Ruhan'ın da bu kutsallık anlayışı içinde şiirlerini yazmış olduğu belirtilerek, çoğu zaman doğaçlama olarak söylediği şiirlerin, bir vecd halinin ürünü oldukları anlatılmıştır. Bu bağlamda derviş için şiir, yaratıcının dillendiği anlar olduğu tespit edilerek, geleneğe göre şiir yazan kişinin gelenek içinde özel işlevleri bulunduğu, işlevlerin yerine gelmesi ile derviş, Yaratıcıyı yansıtır hale geldiği anlatılmıştır. Dervişin şiirle toplumda yerine getirmesi gereken işlevler; inancı güncellemek, ahlakça örnek olmak, dengeli insan olmak, insanı kâmil örneği olmak, sosyal sorunlara çözüm üretmek olarak açıklanmıştır.

Derviş Ruhan, Alevi Bektaşî geleneği içindeki görevinin gereği olarak hem “gerçek” (ermiş) olmuş hem de gerçekleri dillendirdiği belirtilmiştir. Derviş Ruhan, iki yolla insanlara bilgi aktarmayı denemiştir. Birinci yolu, yaşadığı hayat ile bir aktarım yapmak, ikincisi ise şiirle aktarım yapmaktır. Bu ikisinde de bir düşünce insanı havası içinde olduğu gözlenmiştir. İlahi olanın somut hayata yansımalarını izlemiş, ilahi olanın gerçekleşmesi hakkında, ahlaki olanın doğruluğu hakkında telkinlerde bulunmuştur. Bu durum kendisini bir düşünce ve eylem adamı kılmıştır. Söz konusu düşüncesi Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içinde anlamlıdır ve toplumsal değişimin hızla yaşandığı modern Türkiye içinde daha da anlamlı

olmuştur. Derviş Ruhan, gelenekteki değişmeyi hem istemiş hem de değişimdeki aşırılıklardan uzaklaşmıştır. Derviş Ruhan, hem yaşamı somut verilerle anlamaya çalışmış hem de ilahi olanla bağıni kesmemiştir. Derviş Ruhan Alevi Bektaşii dervişlik geleneğinin modernleşme süreci içinde değişimi ve ortadan kalkmasının anlaşılması için önemli, gerçek bir karakter olarak yaşamış olduğu açıklanmıştır.

Alevi Bektaşii dervişlik geleneği, günümüzde ortadan kalkma durumunda olduğu belirtilmiştir. Yeni dervişler yetişmemekte olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle, bunun gerekçeleri, modernleşme süreci ile bağlantılı olarak ortaya konmuştur. Dervişliğin ortadan kalkması ile geleneğin üretilmemesi arasındaki bağlantı ortaya konulmuş ve Alevi Bektaşii inancının giderek ruhsallıktan uzak bir anlam dünyasına evirildiği tespit edilmiştir.

Günümüzde Alevi Bektaşii olmak, sosyal hayat içinde iyi bir ‘çağdaş’ olmaya dönüştüğü belirtilmiştir. Çağdaş olmanın, dervişlerin de yöneldiği bir odak olduğu ve bu anlamda hurafe olarak belirtilen birçok inanç unsurundan Aleviliğin arındırıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu arındırma sürecinin, daha sonra dervişlerin mistik özelliklerinin de görmezden gelinmesine yol açmış olduğu ve bir geleneğin hızlı bir biçimde mistik düşüncelerden arındırıldığı söylenmiştir.

Alevi Bektaşii dervişleri, Cumhuriyet devriminin yarattığı hızlı değişime gönülden destek verdiği ve değişimden etkilendiği belirtilmiştir. Devrim öncesinde toplumda bilgi aktarma, metapsişik yardım, şifa gibi birçok işleve sahip olan dervişlerin, söz konusu dönemde, işlevsiz kaldıkları, toplumun işleyiş mekanizmasının değişmesi ile de etkisiz kaldıkları tespit edilmiştir. Modern hayatın, rasyonel organizasyonu ve rasyonel insanı zorunlu kıldığı tespit edilerek, bunun rasyonelleşme, sekülerleşme ve bireyselleşmeyi ortaya koymuş olduğu söylenmiştir. Sonuçta geleneksel rollerin değerini kaybedip kıymetsizleştiği, yerine yeni sınıfsal yapıya uygun rol ve yapıların geçmiş olduğu açıklanmıştır. Seküler, rasyonel insan tipine dayanan modern insan, eski sosyal kategorileri sorgulamıştır. Söz konusu sorgulama sonucunda, ruhsal insan olan dervişlerin toplumda en alt konuma düşmüş oldukları tespit edilmiştir. Aşık, ozan ve dede gibi, gelenek içinde bulunan diğer makamların, bir şekilde sistem içinde bir yer bulduğu belirtilmiştir. Bu süreç sonunda ruhsal yönü zayıflamış olan Aleviliğin, sabit sembollere ve gösterilere dönüşmüş olduğu, Aleviliğin Batını yönünü temsil eden dervişler ortadan kalkarken, Aleviliğin zahiri boyutu ve kurumsal yapılarının geliştiğinin görüldüğü açıklanmıştır.

Çalışmamız temelinde önerilerimiz şunlardır. Çalışmamız disiplinler arası bir yapı arz etmiştir. Alevi Bektaşilik üzerine yapılan çalışmaların da zorunlu olarak disiplinler arası çalışmalar olması gerekmektedir. Çünkü konu insan, toplum, kültür ve inanç bağlamında bir senkretik bütünlük arz etmektedir. Bunlardan herhangi birine ağırlık vermek, bütünlüğün gözden kaçmasına sebebiyet verecektir.

Dervişlik, Alevi Bektaşilik geleneğinin ruhsal yönünü yansıtmaktadır. Geleneksel yönü ağır basan inançlarda, teoloji ile sosyal bağlam arasında doğrudan ilişkiler vardır. Bu sebeple, dervişliğin kökenleri araştırılırken, insanların tarihsel olarak ruhsal beklentileri üzerinde de düşünmek gerekir. Sadece bu ritüel şuradan, şu inanç buradan diye tanımlamak yerine, inancın yarattığı bütünsel evren hakkında

Çıkarımlarda bulunmak ve bunu sosyal bağlamı içinde dşşnmek, çalışmalara farklı bir derinlik katacaktır.

Alevi Bektaşi araştırmalarında köken sorunu, araştırmacıların ayrılış noktasıdır. Araştırmacılar, gelenekte hangi kökeni arıyorsa, o yöne doğru veriler toplamaktadır. Çalışmamız bu yönü ile birleştirici bir ereve sunmaktadır. Ruhsallık temelinde yapılan bu birleştirici ereve, dikkati yaşayan insanların ruhsal beklentilerine ve anlamlandırmalarına yöneltilmiştir. Bu ise olması gerekenin arandığı değil, olanın araştırılmasının daha doğru bir yöntem olduğuna inanılan bir anlayıştır. Söz konusu anlayışın araştırmalarda ne çıkarılması zorunludur. Araştırma alanı ideolojilerin yeniden kurulduğu bir alan olarak dşşnlmeyip, gerçeğin araştırıldığı bir alana dönüştürülmelidir.

Çalışma dervif, aşık, eren, gerçek, dede gibi bir çok kavramı gelenek içinde yeniden anlamlandırmıştır. Bu tanımlamalar içinde söz konusu kavramların tarihsel olarak değişimleri üzerinden bazı belirlemeler yapılmıştır. Söz konusu belirlemeler, bu konuda çalışma yapacak olanlara yardım edeceği dşşnlmektedir. Bir kavramın sabit anlamda kullanılması, sözlü bir geleneğin hakim olduğu kültürde mümkün değildir. Bu sebeple çalışma yapacak olanlar, kavramların bağlayıcılığına karşı eleştirel bir dşşnme geliştirmek zorundadır. Bu eleştirmek, kavramların doğru kullanımlarını da görmezden gelmek anlamına gelmemelidir. Çalışmamızda olduğu gibi kavramlar açık bir şekilde tanımlanmalıdır.

Alevi Bektaşi derviflik geleneği, ortadan kalkmakta olan bir gelenektir. Bu tespitin dikkate alınması, söz konusu gelenek içinde bir yol bulmaya çalışanlara ışık tutacaktır. Alevi Bektaşi geleneği, kendisini ruhsal olarak besleyen derviflerin hizmetleri ile var olmuştur. Onların etkinliğinin ortadan kalkması söz konusu geleneği, ruhsuzlaştıracak, kurumsallaştıracaktır. Bu anlamıyla, geleneği anlamak için, geleneği yönlendiren birçok lider ruhsallık bağlamında değerlendirilip yeniden anlamlandırılması gerekmektedir. Bu da yeniden etkin çalışmaları gündeme getirecektir. Belki bu alışmalar, Horasan erenlerinin, Anadolu'yı birleştirdiği gibi, günümüz insanının da maddi ve manevi yönleriyle birleşmesine aracılık edebilecektir.

KAYNAKLAR

AKTAş, Ali İhsan, *Anadoluyu Kucaklayan Ozan Mahzuni şerif*, 5. Baskı, Ankara, 2006.

AKTAŞ, Ali İhsan-YÜCEL, Sabri, *Anadoluda Bir Duru Kaynak Aşık Kul Fakır*, Dizgi Baskı, İstanbul, 1991.

AKYOL, Taha, *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*, Milliyet Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1999.

ALKAN, Erdoğan, *Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005

ALTINOK, Baki Yaşar, *Şeyh Bedreddin ve Varidat*, Oba Yayınları, Ankara, 2004.

ANKARALI, Ahmet - CİN, Sedat - TUNCAY, Galip, *Dünden Bugüne Gümüşhacıköy*, Gümüşhacıköy Matbaası, 1997.

ARI, Bülent - ASLANTAŞ, Selim, " 'Dairenin Dışındakiler'i Araştıran Tarihçi: Ahmet Yaşar Ocak", *Doğu Batı Dergisi*, 16, 2001.

ARIKDAL, Ergün, *Büyük Sentez Tekamül*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1999.

ARTUN, Erman, *Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

AŞIK, Ali Metin, *Pençei El Aba*, İstanbul, 1999.

ATAY, Tayfun, *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

AVCI, Ali Haydar, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Pir Sultan Abdal", *Sürekli Kitaplar Dizisi*, I, E yayınları, İstanbul, 2003.

AY, Resul, *XIII-XV. Yüzyıllarda, Anadolu'da Derviş ve Toplum: Tarihsel bir Tipoloji Denemesi*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Hazırlanmış Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

BARKAN, Ömer Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942.

BALİVET, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan*, (çev.: Ela Güntekin) İkinci Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

BARKAN, Ömer Lütfü, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Sorunu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 84, 2004.

BASCOM, W.R., "Halkbilimi (Folklor) ve Antropoloji", *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, (Haz.: Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003.

BAŞAR, Zeki, *Erzurum'da Tıbbi ve Nistik Folklor Araştırmaları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

BAŞER, Sait, *Heterodoksi, Nakşilik-Bektaşilik*, (I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu bildirileri içinde) Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

BAŞGÖZ, İlhan “Turkish Folk Stories About the Lives of Minstrels" Journal of the American Folklore, 65/258, 1952.

BAŞGÖZ, İlhan, *Türk Halk Hikayelerinde Düş Motifi Zinciri*, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, V-2, Ankara 1973.

BAŞGÖZ, İlhan, *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1986.

BAŞGÖZ, İlhan, *Aşık Ali İzzet Özkan*, Indiana Üniversitesi, Türkçe Programları Yayınları, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994

BAŞGÖZ, İlhan, *Yunus Emre*, Pan Yayınları, İstanbul, 1999.

BAYAT, Fuzuli, *Şamandan Aşıka Alpten Erene Köroğlu*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

BİRDOĞAN, Nejat, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi Ocaklar – Dedeler-Soyağaçlar*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 1995.

BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, (Haz.: Konur Ertop) K Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2003.

BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (Haz.: Konur Ertop) K Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2003.

BOZKURT, Fuat, “Gül Baba ile Veli Baba”, Toplumsal Tarih Dergisi, VIII-44, İstanbul, 1997.

BROWN, John Porter, *The darvishes or, Oriental spiritualism*, (Edited with introduction and notes by H.A. Rose) Oxford University Press, London, 1927.

BULAÇ, Ali, “*Kuran-ı Kerim*”, Çev; Ali Bulaç, Birim yayınları; 1996.

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev.: Erol Üyepazarcı) İkinci Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.

CEBECİ, Dilaver, “Dini Karizmatik Tipler Olarak Anadolu Velilerinin Türk Fütühatındaki Etkileri”, *Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Gönül Erleri : Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde, (Haz.: Z. Aksal ve bşk.) Kırıkkale, 1998.

CEYHUN, Demirtaş, “Anadolu Türklerinde Din, Siyasal Otorite ve Edebiyat”, Varlık, LXVII-1109, 2000.

CEYLAN, Ömür, *Böyle Buyurdu Sufi Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

CHALLAYE, Felicien, *Dinler Tarihi*, (çev.: Semih Tiryakioğlu) 4. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

CHITTICK, William, *Hayal Alemleri İbn-Arabi ve Dinlerin Çeşitliliği Meselesi*, (çev.: Mehmet Demirkaya) Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

CIORAN, E.M., *Tarih ve Ütopya*, (çev.: Haldun Bayrı) Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

CLAYER, Nathalie, POPOVIÇ, Alexandre, “Osmanlı Döneminde Balkanlar’daki Tarikatlar”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (Haz.: Ahmet Yaşar Ocak) Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXX-3, Ankara, 2005.

ÇAMUROĞLU, Reha, *Bektaşilikte Zaman Kavrayışı Dönüyordu*, 2. Baskı, Om Yayınları, İstanbul, 1999.

ÇAMUROĞLU, Reha, *Enel-Hakk Demişti Nesimi Sabah Rüzgarı*, 2. Baskı, Om Yayınları, İstanbul, 1999.

ÇAMUROĞLU, Reha, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, Ant Yayınları, İstanbul, 1994.

ÇAMUROĞLU, Reha, *Tarih Heterodoksi ve Babailer*, 3. Baskı, Om Yayınları, Tarih Dizisi, İstanbul, 1999.

ÇINAR, Erdoğan, *Aleviliğin Gizli Tarihi*, 5. baskı, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul, 2005.

ÇINAR, Erdoğan, *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*, Çivi Yazıları Yayınları, İstanbul, 2006.

ÇINAR, Erdoğan, *Kayıp Bir Alevi Efsanesi*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007.

ÇOBANLI, Cem-SALT, Alpaslan, *Dharma Ansiklopedi, Parapsikoloji-Mistisizm-Okültizm- Ezoterizim-Teozofi-Spiritüalizm-Neospiritüalizm*, Dharma Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

DANIK, Ertuğrul, *Öteki Tanrılar Alevi Bektaşi Mitolojisi*, İmge Yayınları, Ankara, 2006.

DE JONG, Frederick, “Bektaşilik’ve Resim Sanatında Sembolizm ve Temalar Üzerinde Bir İnceleme”, *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, (Haz.: Ahmet Yaşar Ocak) Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXX- 4, Ankara, 2005.

DOĞANAY, Eraslan, *Anadolu'da yaşayan dergahlar: Sivas- Samsun- Amasya-Tokat-Çorum- Yozgat çevresi dergahları ve tekkeleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.

EĞRİ, Osman, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, Alevi Bektaşî Klasikleri VII, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

ELİADE, Mircea, *Ebedi Dönüş Mitosu*, (çev.: Ümit Altuğ) İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994

ELİADE, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (çev.: Ali Berktaş) Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003.

ELİADE, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, (çev.: Mehmet Ali Kılıçbay) Gece Yayınları, Ankara, 1991.

ELİADE, Mircea, *Şamanizm*, (çev.: İsmet Birkan) İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

ELİADE, Mircea-COULIAN1ANO, Ioan P., *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev.: Ali Erbaş) İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

EREN, Güler, Osmanlı Ansiklopedisi, *Toplum* (Edi.: Güler EREN, Doç. Dr. Kemal Çiçek- Cem Oğuz) IV. Cilt- Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999

MADEN, Fahri, “Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yeni Yüzyılı” *II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, (Edi.: Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül), Ankara, 2007.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir Kaynaklara Giriş*, Çeviri: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2003.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

FINNEGAN, Ruth, “Bireysel Yetenek Olarak Şair”, (çev.: Mustafa Sever) (Haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2005.

FINNEGAN, Ruth, “Gaipten Haber Veren Kişi Kahin Olarak Şair”, (çev.: Mustafa Sever) (Haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2005.

FINNEGAN, Ruth, “Sözlü Şiir”, (çev.: Sema Demir) (Haz.: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003.

GARNETT, Lucy - MARY, Jane, *Mysticism and magic in Turkey : an account of the religious doctrines, monastic organisation, and ecstatic powers of the dervish orders*. AMS Pres, New York, 1979.

GARNETT, Lucy MARY, Jane,, *The dervishes of Turkey, foreword by O.M. Burke*. London: Octagon, 1990.

GENER, Cihangir, *Ezoterik- Batını Doktrinler Tarihi*, 7. basım, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2003.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Der Yayınları, İstanbul, 1979.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

GROF, Stanislav, *Geleceğin Psikolojisi*, (çev.: Sezer Soner) Ege Meta Yayınları, İzmir, 2002.

GROF, Stanislav, *İnsan Şuurunun Yeniden Keşfi Kozmik Oyun*, (çev.: Levent Kartal), Ege Meta Yayınları, İzmir, 2000.

GÜNBULUT, Şükrü, *Ortadoğu Din Kültürü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

GÜNGÖR, Harun, “Türk Alevî-Bektaşî İnanışlarında Şamanlığın İzleri”, *Erdem Özel Sayısı*, VIII-22, 1996.

GÜNGÖR, Harun, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006.

GÜZEL, Abdurrahman, *Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

GÜZEL, Abdurrahman, *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVIII-15, Ankara, 1999.

HAYRETİ, *Divan- Tenkitli Metin*, (Haz: Mehmet Çavuşoğlu, Mehmet Ali Tanyeli), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981.

IŞIK, Caner, “Alevi Bektaşî Geleneğinde Derviş”, *II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Sempozyum Bildirileri*, Ankara, 2007.

İNAN, Abdulkadir, *Eski Türk Dini Tarihi*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları , İstanbul, 1976

İNAN, Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

İNANCIK, Halil, “Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed” Doğu Batı Dergisi, VII-26 Ankara, 2004.

HARMANCI, M. Esat, “A(bt)al’ın Velive Görünümü”, *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, III-4, İstanbul, 2006.

JARRİNG, Gunnar, *Dervish and qalandar*, Almqvist and Wiksell International, Stockholm, 1987.

JIRMUNSKIY, V.M., *Epik Gelenek*, (çev.: Oktay Selim Karaca), (Haz.: Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003.

KAYGUSUZ, İsmail, *Hünkar Hacı Bektaş*, Alev Yayınları, İstanbul, 1998.

KAYIPOV, Süleyman Turduyevîç, *Türk Akın Aşık Kültürü Bağlamında Van Kırgızlarının Apızlar Sanatı ve Aşık Veysel*, Halk Kültürümüzde Sivasın Yeri Sempozyum Bildirileri, Aşık Veysel Kültür Derneği Yayınları 3, Ankara, 2001, Sayfa; 327-340

KILIÇ, Mahmut Erol, *Sufî ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, 4. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

KISA, Bülent, *Havas’ın Derinlikleri*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2005.

KRAMER, Samuel Noah, *Sümerler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

KOESTLER, Arthur. “13. Kabile”, (çev: Belkıs Dişbudak), Plato Film Yayınları, İstanbul, 2006.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, *Anadolu’da İslamiyet*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, *Edebiyat Araştırmaları I*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989.

Kuran-ı Kerim, Haz: Kurul tarafından, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

KUTLU, Muhtar, *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:84 Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:4, Ankara, 1987

KÜÇÜK, Hülya, *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

LITVAK, Stuart, *Sufizm Bilgelik Arayışında Tasavvuf Yolu*, (çev.: Nur Yener) Okyanus Yayınları, İstanbul, 2003.

MANNEH, Butrus Abu, “1826’da Nakşibendi Müceddidi ve Bektaşi Tarikatları”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: Iren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999.

MELIKOF, Irene, “1826 Sonrası Bektaşi Tarikatları”, *Yabancı araştırmacılar Gözüyle Alevilik- Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* içinde (çev.: İlhan Cem Erseven) Ant Yayınları, İstanbul, 1997.

MELIKOF, Irene, “Anadolu İslam Gizemciliğinin Orta Asya Kökenleri”, *Yabancı araştırmacılar Gözüyle Alevilik- Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* içinde, (çev.: İlhan Cem Erseven), Ant Yayınları, İstanbul, 1997.

MELIKOF, Irene, “Bektaşilik, Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları”, (çev.: B.Kurt Torun-Hayati Torun) *Alevi Kimliği* içinde, (Haz.: T. Olsson- E. Özdalga- C. Raudvere), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

MELIKOFF, Irene, “Alevi Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri, Bektaşi-Kızılbaş Bölünmesi ve Neticeleri”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: Iren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999.

MELIKOF, Irene, *Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe*. (çev.: Turan Alptekin) Cumhuriyet Kitabevi, İstanbul, 1998.

MENÇ, Hüseyin, *Tarih İçinde Amasya*, Net Ofset Matbacılık, Ankara, 2000.

MEVLANA, Celaletin-i Rumi, *Mesnevi*, 1. cilt, (Haz: Abdülbaki Gölpınarlı), MEB Yayınları. Ankara. 1997.

NEV’İ, Divanı- Tenkitli Metin, (Haz: Mertol Tulum, Ali Tanyol), İstanbul, 1977

NOYAN, Bedri, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Ant Yayınları, İstanbul, 1995.

NOYAN, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik IV. Cilt*, Haz: Şakir Keçeli, Ardıç Yayınları, İstanbul, 2001.

NOYAN, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik VII. Cilt*, Ardıç Yayınları, İstanbul, 2006.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII yy.)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, 3. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000.

OCAK, Ahmet Yaşar, “Aleviliğin Tarihsel Sosyal Tabanı ile Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: İren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık* , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.

OĞUZ, M. Öcal, *Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

OĞUZ, M. Öcal, *Küreselleşme Ve Uygulamalı Halkbilim*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

OĞUZ, M. Öcal, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*; (Haz.: M. Öcal Oğuz ve bşk.), Grafiker Yayınları, 3. Basım Ankara, 2005.

OKAN, Murat, *Türkiye'de Alevilik*, İmge Yayınları, Ankara, 2004.

OSHO, Bhagwan Shree Rajneesh, *Zen Yolu/ Tasavvuf Yolu*, (çev.: Sertaç Kartal) Okyanus Yayınları, İstanbul, 2000.

ÖKTEM, Niyazi, “Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri* içinde, (Haz.: İren Melikof ve bşk.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999.

ÖZ, Baki, *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZ, Baki, *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, 3. Basım Can Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZBUDUN, Sibel, *Hermes'ten İdris'e Bir Dinsel Geleneğin Dönüşüm Dinamikleri*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2004.

ÖZDEMİR, Ahmet, “Horasandan Gelen Ahi Evran Aydınlığı”, *Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Gönül Erleri : Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde, (Haz.: Z. Aksal ve bşk.) Kırıkkale, 1998.

ÖZELSEL, Michaela Mihriban, *Halvette Kırk Gün Psikolog Dervişinin Halvet Günlüğü ve Bilimsel Çözümlemesi*, 2. Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002.

ÖZMEN, İsmail, *Alevi – Bektaşî Şiirleri Antolojisi IV Cilt 19. Yüzyıl*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996

ÖZTOPRAK, Halil, *Kur'an'da Hikmet Tarih'te Hakikat ve Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat*, Can Yayınları, İstanbul, 1990.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Alevilerin Kur'an Tasavvuru Üzerine”, *İslâmiyât Dergisi*, VI-3, İstanbul, 2003.

ÖZTÜRKMEN Arzu, “Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplinin Cazibesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 91, 2001-2002.

PERRİN, Michel, *Şamanizm*, 2. basım, (çev.: Bülent Arıbaş) İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

RÖHRICH, Lutz, “Halk Anlatısı Araştırmasında Anlam Arayışı”, (çev.: Kürşat M. Korkmaz) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde, (Haz.: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir) Milli Folklor Yayınları, Ankara, 2003.

SA'Dİ-İ Şirazi, *Gülüstan*, (Haz.: Sadık Yalsızuçanlar) Timaş yayınları, İstanbul, 1998.

SALTIK, Mehmet, *Kuşdili Klavuzu Simyanın Ayak Sesleri*, Hermes Yayınları; İstanbul, 2005.

SCHURE, Edouard, *Sfenksten Milada Kutsal evrim*, (çev.: Rengin Ekiz) Ege Meta Yayınları, İzmir, 2003.

SELMANPAKOĞLU, Ceren, *The formation of Alevi syncretism*, The Department of Graphic Design and The Institute of Fine Arts of Bilkent University Thesis (Master's), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

SHANKLAND, David, “Antropoloji ve Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografyanın Yeri”, (çev.: B.Kurt Torun-Hayati Torun) *Alevi Kimliği* içinde, (Edi.: T. Olsson- E. Özdalga- C. Raudvere) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

SOYYER, Yılmaz, “19. Yüzyılda Yapılan İki Bektaşî Nasip / İkrar Ayini”, *Alevilik* içinde, (Haz.: İsmail Engin-Havva Engin), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

SUBAŞI, Nejdett, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2005.

SÜMER, Faruk, *Oğuzlar –Türkmenler Tarihleri- Boy Teşkilatı – Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

TEMREN, Belkıs, “Bektaşî ve Alevi Kültüründe Nefesler ve İşlevleri”, *Halkbilimi Araştırmaları, Sürekli Kitaplar dizisi; 1*, E yayınları, İstanbul, 2003.

Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 9. Baskı, 1.cilt, Ankara, 1998.

TÜRKMEN, Fikret, “Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerinin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller”, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildiri* kitabı içinde : Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

TÜRKMEN, Erkan, *Şems-i Tebrizi'nin Öğretileri*, Konya, 2005.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001.

UMAR, Bilge, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi- Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998.

ÜÇER, Cenksu, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005.

ÜSTÜNER, Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf- 14 ve 15. yy. Divanlarına Göre*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007.

WHITE, George E., *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, (çev.: Cem Tarık Yüksel) Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.

WILBER, Ken, *Transandantal Sosyoloji*, (çev.: Cemil Polat) İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

YAMAN, Ali, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*, Elips Yayınları, İstanbul, 2006.

YARDIMCI, Mehmet, *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri- Aşık Şiiri- Tekke Şiiri*, İkinci Baskı, Ankara, 1998.

YAZICI, Tahsin, “Derviş Maddesi”, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1994.

YILDIRIM, Rıza, *Dervishes in early Ottoman society and politics: a study of velayetnames as a source for history*, The Department of History of Bilkent Univ., Thesis (Master's) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

YILDIZ, Harun, *Anadolu Aleviliği:Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2004.

YOKSUL, Can, *Çorum Yöresinden İki Halk Ozanı: Sefil Ali ve Sefil Ahmet*, Halkbilimi Araştırmaları, E Yayınları, 3. Kitap, İstanbul, 2004.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar, Hazırlayan; Turhan Yörükan, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

YÜKSEL, Hasan – SAVAŞ, Saim, Üveysilikten Bektaşiliğe Kitab-ı Cebbar Kulu, Sivas , 1997.

ZATİ, *Divanı- Tenkitli Metin*, (Haz: Ali Nihat Tarlan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, II. Cilt, İstanbul, 1967-1970.

ZÜLFE, Ömer, *Yakını, Divan- Tenkitli Metin*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004.

ÖZET

Derviş kimliği ruhsallığın nasıl yaşandığını anlamak için başvurulabilecek en önemli kaynaktır. Alevi Bektaşî dervişlik geleneği de Aleviliğin ruhsal yönü ile ilişkilidir. Konu, kaynak toplamak açısından farklı yöntemlerin kullanılmasını ve disiplinler arası bir bakış ile yorumlama yapılmasını gerekli kılmıştır. Çünkü dervişler, insanların iç dünyalarına hitap etmeye çalışmışlardır. İnsanın iç dünyasıyla kurulan bağlantının anlaşılması ise uzun erimli bir çalışma ile katımlı gözlem tekniğini kullanmayı gerektirmektedir.

Derviş ve dervişlik çok farklı anlamlara karşılık gelmektedir. İnsanlar inançlarına göre dervişliği tanımlamışlardır. Dervişliğin kökenleri, ait olunan coğrafyadaki insanların kökenleri ile birlikte anılmalıdır. Bu bağlamda Anadolu'daki dervişlerin, eski Anadolu medeniyetlerindeki ruhsal insanlarla, eski Türk inançlarındaki şaman ve rahiplerle ve İslam geleneğindeki sufilerle doğrudan bağlantısı vardır. Dervişlerin inançlarındaki senkretik yapı ve heterodoks anlayış, Alevi Bektaşî zümreleri içinde kendilerini rahat ifade edebilmelerine imkan sağlamıştır. Bu sayede dervişler Alevi kesiminin ruhsal önderi olmuştur. Dervişler Alevileri ruhsal olarak beslemiş ve yönlendirmiş, Aleviler de dervişlerin yaşayabileceği maddi bir ortam sağlamıştır.

Araştırmamızın örneği olan Derviş Ruhan da Alevi Bektaşî dervişlik geleneği içinde yer almaktadır. Derviş Ruhan'ın hayatı, dervişlik geleneğinin sosyal boyutu hakkında bilgiler vermektedir. Yaşadığı yörede halk derviş hakkında söylenceler vasıtasıyla bir bağ kurmuş ve ondan ruhsal önderlik talep etmiştir. Derviş Ruhan'ın yaşadığı dönem Türkiye'nin hızla modernleştiği bir dönemdir. Derviş Ruhan, hem kendinden önceki geleneksel dervişlere hem de kendinden sonraki çağdaş dervişlere benzemektedir. Derviş Ruhan ortadan kalkan bir geleneğin son temsilcilerindendir. Bu araştırma Alevi Bektaşî geleneği içinde gözlemlenen ruhsal anlamda yabancılaşmanın da sebeplerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Derviş, Alevi Bektaşî, Heterodoks, Sufi, Aşık, Ruhsallık, Işık Ruhan,

ABSTRACT

The identity of dervish is the most important resource for understanding the way in which spirituality is being experienced. The tradition of Alevi-Bektashi order is related to the spiritual dimension of Alevi culture. The subject necessitates to employ an interdisciplinary approach as well as different types of methods in terms of collecting data related to the problem which stems to the fact that dervishes have been attempting to address to the soul of people. Understanding the formation of a

linkage between individual and his/her soul is only possible through a long lasting participatory field study.

There are different meanings of a dervish and the traditon of dervishes. People have been defining the meaning of dervish on the basis of their believes. The roots of being a dervish should be related to the roots of people in the same geography. In this context, the dervishes in Anatolia have been linked to spiritual people who lived in the Anatolian civilization, shamans and priests in the old Turkic belief systems as well as some sufi groups in Islam. The syncretic structure and heterodoxy in the beliefs of dervishes rendered dervishes to express themselves freely within the Alevi Bektashi groups. By doing that dervishes have become the spiritual leaders of the Alevi groups. Dervishes have been sustaining and orienting Alevis in a spiritual way and Alevi groups made it possible for dervishes to survive in the material world.

The example picked up for this research, Dervish Ruhan, is positioned within the tradition of Alevi Bektashi order. The life of Devish Ruhan offers us the social dimension of the dervish tradition. People living in his surroundings related him through the myths about the dervish and expected him to be a spiritual leader. The time period when he lived was a modernization period. Dervish Ruhan was similar to the traditional dervishes who lived before and after him. He has been among the last representative of a tradition which has been eroding for a long time. This research also investigates the causes of the spiritual alienation among the Alevi Bektashi tradition.

Key Words: Dervish, Alevi Bektashi, Heterodoksy, Mystic, Minstrel, Spirituality, Işık Ruhan

EKLER

EKLER 1:

MEHMET ALİ IŞIK'IN KRONOLOJİSİ.

- ❖ Mehmet Ali Işık, 6.9.1928’ de Kuzalan Köyünde dünyaya gelir.
- ❖ Ailesi ile birlikte 1931’de Çorum Osmancık Seciyen köyüne taşınır.
- ❖ 1935’de annesi vefat eder.
- ❖ 1935’ de ilkokula başlar.
- ❖ 1940’ da ilkokulu bitirir.
- ❖ 1940-1941 babasından eski yazıyı öğrenmeye başlar.
- ❖ 1942’de Samsun Ladik Öğretmen okulunu kazanır ve eğitimine burada devam eder.
- ❖ 1935- 1943 yılları arasında üç üvey annesi daha olur, hepsi ölür. Mehmet Ali Üvey ana ızdırabından çok çektiğini belirtir.
- ❖ 1943’de Babası tarafından okuldan alınır. Resmi eğitim hayatı biter.
- ❖ 1944 yılında dördüncü üvey annesi ile babası evlenir. Bu anneyi çok sever.
- ❖ 1945’de bu annesini de kaybeder.
- ❖ 1945’de Seciyen köyünde Katip efendinin yanında eski yazıyı incelikleri ile öğrenir.
- ❖ 1945’de bir kıza sevdalanır, sözlenir ve bir yıl sonra ayrılır.
- ❖ 1946’da ilk şiirlerini yazar. Bu şiirleri kayıt altına almaz.
- ❖ 1948’de Seciyen Köyünden Mehmet Yener Kızı Sadiye ile evlenir.
- ❖ 1951’de ilk çocuğu olan Ali Osman doğar ve yılın sonunda askere gider.
- ❖ 1952- 1954 yıllarında Erzurum’da askerlik yapar.
- ❖ 1952 yılında askerde iken Mürşidim dediği zatla tanışır.
- ❖ 1952-1954 tarihleri arasında mürşidiyle Arapça, Farsça çalışır ve öğrenir.
- ❖ 1954’de “Ruhan” ismi mürşidi tarafından kendisine verilir. Kendisi önce “Derviş Ruhan” sonra İse “Işık Ruhan” mahlasları ile şiirler yazacaktır.
- ❖ 1954’ de köyüne döner ve iş arar.
- ❖ 1954’de Amasya Gümüşhacıköy, Kuzalan Köyüne Cami hocası olarak çalışmaya başlar.
- ❖ 1958’ de ikinci oğlu Fuzuli dünyaya gelir.
- ❖ 1954-1964 yılları arasında Kırca, Kuzalan, köylerinden, arif, aşık ve bilgili insanlarla muhabbet eder. Kuzalan köyünde ermiş bir hoca olarak tanınmaya başlar.
- ❖ 1964’ e kadar Kuzalan köyünde hocalık ve çiftçilik yapar.
- ❖ 1965 yılında Amasya Gümüşhacıköy ilçesine taşınır ve Hallar mezarlığı karşısında bir eve yerleşir.
- ❖ 1965 Gümüşhacıköy’e geldikten sonra inşaat ustalığı yapmaya başlar.
- ❖ 1969 da babası Aziz Osman vefat eder.
- ❖ 1965-1970’ de Gümüşhacıköy’de iyice tanınır. Çetmi, Yemişen ve Korkut köylerinden sevenleri olur.
- ❖ 1971’de Hacı Yahya mahallesindeki evine taşınır. Bu arada tanınmışlığı artar.
- ❖ 1972’de oğlu Ali Osman Işık ile Çetmi köyünden Gülsüm Şaşmaz’ı evlendirir.
- ❖ 1973’de Suriye, Irak, ve İran’a giderek türbe ziyaretlerinde bulunur.
- ❖ 1975’de oturduğu büyük evi borçlar sebebiyle satar daha küçük bir eve yerleşir.
- ❖ 1976’ da tekrar yurtdışına çıkar, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Hindistan, Pakistan’ı gezer.
- ❖ 1977’de Kıbrıs’ı gezer muhabbetler yapar.
- ❖ 1982’de ikinci oğlu Fuzuli Işık’ı Korkut köyünden Süveyda Bozkurt ile evlendirir.
- ❖ 1984’de Gümüşhacıköy’deki evini satıp İzmir’e Fuzuli Işık’ın yanına göç eder.
- ❖ 1985’ da Gümüşhacıköy’e geri döner ve Hallar mezarlığı karşısında Saray mahallesinde küçük bir eve yerleşir. Bu yerleştiği yer Gümüşhacıköy’e ilk geldiği sokaktır.
- ❖ 1988’den itibaren ayaklarındaki siyatik ve kireçlenme hastalığı artar.
- ❖ 1988-1992 tek bastonla yürür halde hastalanmıştır.
- ❖ 1992- 1995 arasında çift bastonla zor yürür bir durumdadır.
- ❖ 6 Eylül 1995 yılında Amasya Gümüşhacıköy’deki evinde Hakkın rahmetine kavuşur.
- ❖ Vasiyeti üzerine Gümüşhacıköy Kırca köyündeki Keçeli dede türbesine gömülür.

- ❖ 1996’de Keçeli Dede türbesi Mehmet Ali Işık’ın ailesi ve sevenleri tarafından yıkılarak yeniden yapılır, aş evi, kurban kesme yeri ve yemek yeme yeri ile daha kullanışlı bir hale getirilir.
- ❖ 1997’de “Derviş-Işık Ruhan”ın şiirleri türbenin duvarına asılır ve türbenin içi cem yapılabilecek hale getirilip. İlk cem Derviş Ruhan adına yapılır.

EKLER 2:

GÖRÜŞME LİSTESİ

1. Görüşme, Abdullah Balcı.

Abdullah Balcı, (Aşık- Zakir), Amasya - Hamamözü –Yemişen Köyü, 1933 Doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen Köyünde, Veli Balcı’nın evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme

Listesinde 1. Görüşme.

2. Görüşme, Ali Cemal Dede.

Ali Cemal Çetinkaya, (Aşık Ali Cemal, Dede, Dertli Cemo), Tunceli Mazgirt, 1941, İlkokul mezunu. Kayıt; Ankara Dikmen’de, Ali Cemal Dede’nin evinde, 02.02.2007 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 2. Görüşme.

3. Görüşme, A. İhsan Aktaş.

Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş), Amasya - Gümüşhacıköy - Güvenözü köyü, 1935 doğumlu, İlkokul mezunu, Kayıt; Gümüşhacıköy’de Ali İhsan – Yeter Aktaş’ın evinde, 22.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci kısmıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 3. Görüşme.

4. Görüşme, Ali İhsan Aktaş.

Ali İhsan Aktaş, (Çağdaş Derviş), Amasya - Gümüşhacıköy - Güvenözü köyü, 1935 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Ali İhsan - Yeter Aktaş’ın evinde, 22.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci kısmıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 4. Görüşme.

5. Görüşme, Ali Osman Işık.

Ali Osman Işık, (Işık Ruhan’ın oğlu), Çorum - Osmancık - Seciyen (Çampınar) Köyü, 1951, Üniversite mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy’de Ali Osman - Gülsüm Işık’ın evinde , 27.12. 2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 5. Görüşme.

6. Görüşme, Ali Zeytünlü.

Ali Zeytünlü, (Derviş Zefil Ali) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca Köyünde Ali Zeytün’ün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 6. Görüşme.

7. Görüşme, Ali Zeytünlü.

Ali Zeytünlü, (Derviş Zefil Ali) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca Köyünde Ali Zeytün’ün evinde, 18.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 7. Görüşme.

8. Görüşme, Bani Şaşmaz.

Bani Şaşmaz, Gümüşhacıköy, Amasya – Gümüşhacıköy - Çetmi köyü, 1935 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Çetmi Köyünde Bani Şaşmaz’ın evinde, 1.08.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 8. Görüşme.

9. Görüşme, Biçarenin manileri.

Derviş Biçare, Amasya – Gümüşhacıköy - Dağsaray Köyü, 1900 doğumlu, Ukur yazar değil, Dertli Garip'ten 20.08.2006 Tarihinde Alınmış Bir Kaset Kaydı, Zamanı Bilinmiyor. Eklerdeki Görüşme Listesinde 9. Görüşme.

10. Görüşme, Cuma Zeytünlü.

Cuma Zeytünlü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Cuma Fatma Zeytünlü'nün evinde, 23.11.1996 tarihinde yapılmıştır. Teyp Kaset kaydıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 10. Görüşme.

11. Görüşme, Cuma Zeytünlü.

Cuma Zeytünlü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Cuma Fatma Zeytünlü'nün evinde , 15.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kaydıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 11. Görüşme.

12. Görüşme, Cuma Zeytünlü.

Cuma Zeytünlü, (Derviş Dertli Garip) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1929 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Cuma Fatma Zeytünlü'nün evinde, 15.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kaydıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 12. Görüşme.

13. Görüşme, Dilaver Şaşmaz.

Dilaver Şaşmaz, (Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Çetmi köyü, 1930 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Çetmi köyünde Dilaver-Süleyman Şaşmaz'ın evinde, 16.07.1996 tarihinde yapılmıştır. Teyp kaset kaydıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 13. Görüşme.

14. Görüşme, Dilaver Şaşmaz.

Dilaver Şaşmaz, (Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Çetmi köyü, 1930 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Çetmi köyünde Dilaver-Süleyman Şaşmaz'ın evinde, 20.08.1996 tarihinde yapılmıştır. Teyp kaset kaydıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 14. Görüşme.

15. Görüşme, Fadime Kaya.

Fadime Kaya, (Derviş Ruhan sevenlerinden) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca köyü, 1954 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyü Keçeli dede türbesinde, 02.08.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kaydıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 15. Görüşme.

16. Görüşme, Hasan Kurban.

Hasan Kurban, (Derviş Sefil Kurban) Amasya - Gümüşhacıköy - Çetmi Köyü, 1926 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Çetmi Köyünde Hasan - Banu Kurban'ın evinde, 05.02.2007 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kaydıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 16. Görüşme.

17. Görüşme, Hüseyin Aktaş.

Hüseyin Aktaş, (Öğretmen) Amasya - Gümüşhacıköy - İmirler Köyü, 1960 doğumlu, Üniversite mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkezde, İmirler Köyü Kültürünü Yaşatma Derneğinin Salonunda, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 17. Görüşme.

18. Görüşme, Hüseyin Zeytünlü.

Hüseyin Zeytünlü, (Aşık Kara Hüseyin) Amasya - Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1936 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Hüseyin Zeytünlü'nün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 18. Görüşme.

19. Görüşme, Hüseyin Zeytünlü.

Hüseyin Zeytünlü, (Aşık Kara Hüseyin) Amasya - Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1936 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Hüseyin Zeytünlü'nün evinde, 17.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 19. Görüşme.

20. Görüşme, Kerziban Zeytünlü .

Kerziban Zeytünlü, (Derviş Ruhan sevenlerinden) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1941 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Kayıt; Kırca köyü Keçeli dede türbesinde, 02.08.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 20. Görüşme.

21. Görüşme, Mehmet Ali Işık.

Mehmet Ali Işık, (Derviş Ruhan – Işık Ruhan) Amasya - Gümüşhacıköy - Kuzalan Köyü, 1928 -1995 yılları arasında yaşamış, İlkokul mezunu. Kayıt; İzmir – Çiğli – Egekent'te oğlu Fuzuli Işık'ın evinde, 12.7.1994 tarihinde yapılmıştır. Teyp Kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 21. Görüşme.

22. Görüşme, Mehmet Ali Işık.

Mehmet Ali Işık, (Derviş Ruhan – Işık Ruhan) Amasya - Gümüşhacıköy - Kuzalan Köyü, 1928 -1995 yılları arasında yaşamış, İlkokul mezunu. Kayıt; Yemişen köyünde Aşık Abdullah'ın evinde, 02.02.1979 tarihinde yapılmıştır. Teyp Kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 22. Görüşme.

23. Görüşme, Mehmet Kaplan.

Mehmet Kaplan, (Aşık - Zakir) Amasya – Gümüşhacıköy – Korkut köyü, 1930 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Korkut Köyü Komşu Dede türbesinde, 31.07.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 23. Görüşme.

24. Görüşme, Muammer Badem.

Muammer Badem, (Aşık-Derviş) Amasya - Gümüşhacıköy - İmirler Köyü, 1958 doğumlu, Lise mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkezde, İmirler Köyü Kültürünü Yaşatma Derneğinin Salonunda, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 24. Görüşme.

25. Görüşme, Muammer Badem.

Muammer Badem, (Aşık-Derviş) Amasya - Gümüşhacıköy - İmirler Köyü, 1958 doğumlu, Lise mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkezde, İmirler Köyü Kültürünü Yaşatma Derneğinin Salonunda, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 25. Görüşme.

26. Görüşme, Mustafa Karabacak.

Mustafa Karabacak, (Baba) Amasya - Gümüşhacıköy, 1932 doğumlu, İlkokul Mezunu. Kayıt; Gümüşhacıköy merkez parkında, 19.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır. Eklerdeki Görüşme Listesinde 26. Görüşme.

27. Görüşme, Sadık Ersoy.

Sadık Ersoy, (Kul Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Sadık Ersoy'un evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 27. Görüşme.

28. Görüşme, Sadık Ersoy.

Sadık Ersoy, (Kul Derviş) Amasya – Gümüşhacıköy - Kırca Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu. Kayıt; Kırca köyünde Sadık Ersoy'un evinde, 16.08.2006 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 28. Görüşme.

29. Görüşme, Sadiye Işık.

Sadiye Işık, (Derviş Ruhan'ın eşi) Çorum – Osmancık - Seciyen, 1928 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Mehmet Ali – Sadiye Işık'ın evinde, 31.07.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin birinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 29. Görüşme.

30. Görüşme, Sadiye Işık.

Sadiye Işık, (Derviş Ruhan'ın eşi) Çorum – Osmancık - Seciyen, 1928 doğumlu, Okuryazar değil. Kayıt; Gümüşhacıköy'de Mehmet Ali – Sadiye Işık'ın evinde, 31.07.2005 tarihinde yapılmıştır. Video kaset kayıdır, görüşmenin ikinci bölümüdür. Eklerdeki Görüşme Listesinde 30. Görüşme.

EKLER 3:

HARİTA, TABLO, LEVHA VE FOTOĞRAFLARIN AÇIKLAMALARI

HARİTALAR

1. **Harita** . Amasya siyasi haritası. Erişim Tarihi: 12.03.2008
<http://www.amasya.gov.tr/http/index.asp?PageNo=1&deger1=harita&deger>
2. **Harita** . Gümüşhacıköy haritası, Erişim Tarihi: 12.03.2008
<http://www.amasya.gov.tr/http/index.asp?PageNo=1&deger1=harita&deger>

TABLO.

- 1- **Tablo.** Amasya Nüfusunun İlçeler İtibariyle Dağılım Tablosu. Birinci bölüm, 28. Sayfada.

LEVHALAR.

1. **Levha:** Derviş Ruhan'dan Işık Ruhan'a dönüşümün yapıldığı sayfaların gösterimi.
2. **Levha:** Derviş Ruhan'ın Vasiyetnamesi, Ali Osman Işık ve Deniz Işık tarafından kaleme alınmıştır.

RESİMLER

1. **Resim:** Derviş Ruhan'ın, 1970'li yıllarda çektiği bir vesikalık resim.
2. **Resim:** Derviş Ruhan ve sevenlerinin 1975'deki bir resmi. Soldan sağa, Fedai Balcı, Mehmet Ali Işık (Derviş Ruhan), İlyas Kaya.
3. **Resim :** Derviş Ruhan'ın Eşi Sadiye Işık ve Derviş Ruhan'ın evi.
4. **Resim:** Derviş Ruhan'ın 1996' da yaptırılmış mezar taşının ön yüzünde. Hayatımda gördüm ilim ileri, Temelde terbiye okumalıyız, İlla oku dedi Hak peygamberi, Kuranı Türkçeden okumalıyız. Işık Ruhan doğru olan din bulur, Kültürsüz softalık geride kalır, Bir gün okuyanlar ileri olur, Tıptan tabiattan okumalıyız.
5. **Resim:** Keçeli dede Türbesinin kubbesi, 12 ayrı parçaya bölünmüş resmi.
6. **Resim:** Keçeli dede'nin türbesinin duvarındaki, Derviş Ruhan'ın deyişleri .
7. **Resim:** Kul Fakır Ali dervişin, Ali İhsan Aktaş tarafından yapılmış temsili resmi.
8. **Resim:** Ali Belli, (Yanyatan Ali derviş) dervişin, 1955 yıllarından bir resmi.
9. **Resim:** Soldan sağa, Ali İhsan Aktaş (Foto İhsan), Cuma Zeytünlü (Dertli Garip) resimleri.

10. Resim: Sadık Ersoy (Kul derviş), 2006 daki resmi.

11. Resim: Hüseyin Zeytönlü (Aşık Kara Hüseyin) ve Eşi, Kırca Köyü, 2006

12. Resim: Soldan Sağa, Bani Şaşmaz, Bani Kurban, Hasan Kurban (Sefil Kurban). Çetmi köyü. 2007' de çekilmiş bir resim.

HARİTALAR

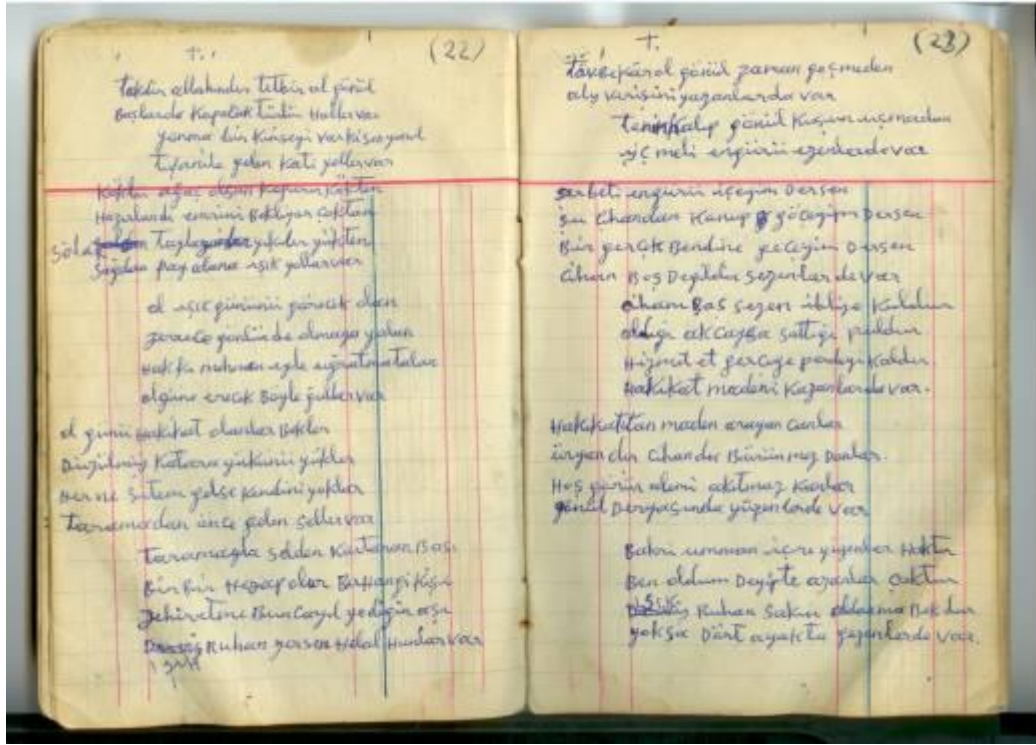

Harita 1: Amasya siyasi haritası. Erişim Tarihi: 12.03.2008
<http://www.amasya.gov.tr/http/index.asp?PageNo=1&deger1=harita&deger>

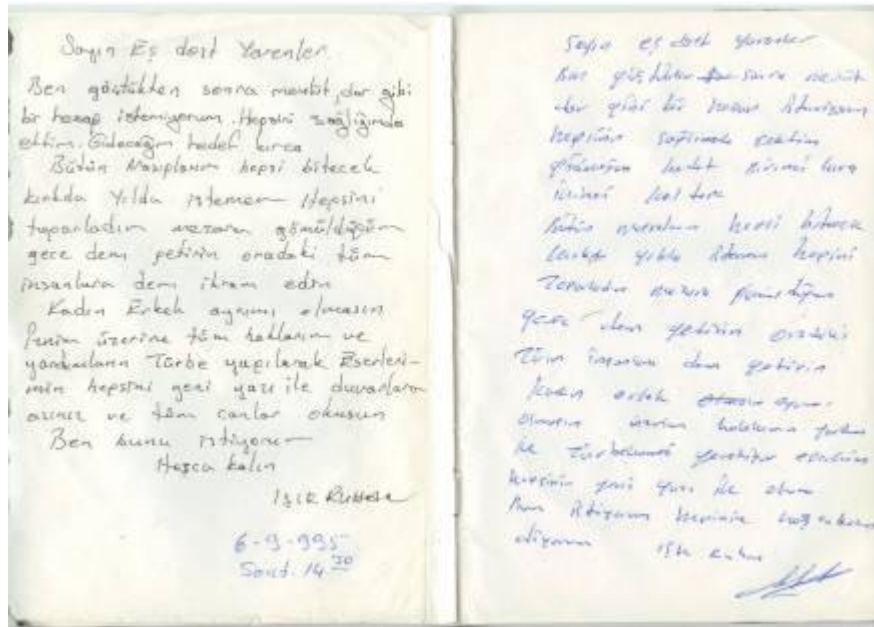

Harita 2: Gümüşhacıköy haritası, Erişim Tarihi: 12.03.2008
<http://www.amasya.gov.tr/http/index.asp?PageNo=1&deger1=harita&deger>

LEVHALAR

Levha 1: Mahlasını, Derviş Ruhan'dan Işık Ruhan'a dönüştürmesini gösteren defter resmi.

Levha 2: Derviş Ruhan'ın Vasiyetnamesi, Ali Osman Işık ve Deniz Işık tarafından kaleme alınmıştır.

Resim 1. Derviş Ruhan'ın, 1970'li yıllarda çektiği bir vesikalık resim

Resim 2: Derviş Ruhan ve sevenlerinin 1975'deki bir resmi. Soldan sağa, Fedai Balcı, Mehmet Ali Işık (Derviş Ruhan), İlyas Kaya.

Resim 3: Derviş Ruhan'ın eşi Sadiye Işık ve Derviş Ruhan'ın evi.

Resim 4: Derviş Ruhan'ın 1996' da yaptırılmış mezar taşının ön yüzünde, Hayatımda gördüm ilim ileri, Temelde terbiye okumalıyız, İlla oku dedi Hak peygamberi, Kuranı Türkçeden okumalıyız. Işık Ruhan doğru olan din bulur, Kültürsüz softalık geride kalır, Bir gün okuyanlar ileri olur, Tıptan tabiattan okumalıyız, şiiri yazmaktadır.

Resim 5: Keçeli dede Türbesinin kubbesi, 12 ayrı parçaya bölünmüş resmi.

Resim 6: Keçeli dedenin türbesinin duvarındaki, Derviş Ruhan'ın deyişleri .

Resim 7: Kul Fakır Ali dervişin, Ali İhsan Aktaş tarafından yapılmış temsili resmi.

Resim 8: Ali Belli, (Yanyatan Ali derviş) dervişin, 1955 yıllarından bir resmi.

Resim: 9: Ali İhsan Aktaş (Foto İhsan), Cuma Zeytönlü (Dertli Garip). Çağdaş dervişler.

Resim 10: Sadık Ersoy (Kul derviş), 2006 daki resmi.

Resim 11: Hüseyin Zeytönlü (Aşık Kara Hüseyin) ve Eşi, Kırca Köyü, 2006

Resim 12: Soldan Sağa, Bani Şaşmaz, Bani Kurban, Hasan Kurban (Sefil Kurban). Çetmi köyü. 2007' de çekilmiş bir resim.

EKLER 4:

ŞİİRLERİN SIRALAMALI DİZİNİ

1. Gönlünde bir aşkı Ali oldukça
2. Kardeşlik sevgisi candadır canda
3. Sakla gevheri deme aman ha
4. Kemmi baktım ağ gözlerim gör ağla
5. Muhanet suyundan içemem asla
6. Gç ederim benli bülbül ağlama
7. Gel ağlama benli yavrum ağlama
8. Susuz bırakma bırakma
9. Yüzündeki olan beni unutma
10. Hakkını helal eyle ey nazlı ana
11. Hekim sandım iğneciye aç dedi bana
12. Padişahlık diyen vah cana cana
13. Yanar aşk ateşi yana gel yana
14. Yetim kuzularım kaldı bir yana
15. Satma bilmeyene düşer isyana
16. Tevrat şu sinemde şahın aşkına
17. Çekerim bu derdi şahın aşkına
18. Bağışla bizleri şahın aşkına
19. Esirge bizleri şahın aşkına
20. İleriye görmezse vah ona ona
21. Birliği bilmeyen girmez katara
22. Gizlemiş kendini vara bak vara
23. Nidem benim gönlüm kaldıktan sonra
24. Ayıplama sakın gelmesin başa
25. Can Ali canan Muhammed
26. Gönüller yanarak şahın sözünde
27. Hakikat yolcusu meydana gele
28. Dosta vermek için duyuldu bile
29. Yetiş Şah Muhammet Ali imdat eyle
30. Medet mürvet pirim sen imdat eyle
31. Ne olur bir selam vermeden gitme
32. Nice hayır dese ona fayda ne
33. Bakmazmısın sular akar engine
34. Halla em Ali'dr aleme Allah
35. Birleşti deryalar kalan olmadı
36. Sende bencileyin yarım ayrıldı
37. Evvel rehber yol bulmalı
38. Lam elif ye ile yaratmadımı
39. Uçurdum elimden gl yüzlü canı
40. Ölüm sana derman bulamam gayrı
41. Artık bu cihanda gülemem gayrı
42. Benim var yıldızım lker yıldızı
43. Sılam zindan oldu gurbet el gibi

44. Estirdin cihanda beni yel gibi
45. Güzel bana dedi bayram ay gibi
46. Hak dedi Adem'e asla dönmedi
47. Bu canıma sefa geldi
48. Güzelin sevdası başıma geldi
49. Gerçek aşık olan kuluna geldi
50. Muhammed ismi taşbaş ile geldi
51. Yarın zikrullahı özümde geldi
52. Arzeyledim yarım göresim geldi
53. Yürü benli bülbül bahar yaz geldi
54. Hakkın binbir ismi Alidir Ali
55. Evel niyet edip özün bilmeli
56. Şakır benli dilber gözler sürmeli
57. Bilmem kim iletir yol dertli dertli
58. Balta ile kazma ile rendemi
59. Can Muhammet Ali canı değilmi
60. Diller merhamet etmezmi
61. Sene yetmiş dileğim var bilmezmi
62. Dönmem ikrarımdan sar beni beni
63. Sevdası ağlattı zar etti beni
64. Yumak yumak etti yolda aşk beni
65. Dostun hileleri yaralar beni
66. O şirin dillere kurban et beni
67. Kara güne ışık doğar yar nenni
68. Yaramız Muhammet Ali yaresi
69. Bir huri var bana peh dedi geçti
70. Yol Muhammet Ali deyi
71. Şaha yandım Ali yar deyi
72. Senin ismin nurun var etti bizi
73. Hak Muhammet Ali var etti bizi
74. Zinciri boynuma bağlayan bizi
75. Dostlar karalanıp unutman bizi
76. Yüz yirmi dört bin nebisine bak
77. Adem bir aynadır aynaya bir bak
78. Yaramıza melhem olmanmı felek
79. Gülem dedim bir gün güldürmen felek
80. Beni dilden dile dil ettin felek
81. Yoksa sabredelim ağırımı gerek
82. Güler yüzle iyi niyetlik gerek
83. Seher kara oğlan yardımına gel
84. Pervane olupta yanarım güzel
85. Ayrımıyız senden gül yüzlü babam
86. Halim sana malum car sefam sefam
87. Arttı aşk ateşim gel mevlam leylam
88. Ben gurbete dayanamam
89. Şahbazmısın yavrum öt durnam durnam
90. Yar zülfünü can evime bağlasam
91. Sarrafda terazi tartılamadım

92. Kalbi katılara duyuramadım
93. Derdime derman diye yine dert aldım
94. Derdimize derman oluver şahım
95. İyi niyet ile birlik olalım
96. Ben bir kulum yalvarırım cananım
97. Bu şah cemaline benzer cananım
98. Dediki Allah birdir varım
99. Hakikat ehline söz kızım kızım
100. Gücüm yetmediğin zapdedemedim
101. Bari şu dünyaya gelmese idim
102. Kuzalan köyünde dünyaya geldim
103. İsmimce hükmün olsa dutar giderdim
104. Verdiğin ikrarda dursan sevdiğim
105. Çağırdım hasretle gel Alim Alim
106. Allah Muhammedin emrin bilelim
107. Herkesin bir canı vardır bilelim
108. Şeriat şartıyla tuttu temelimi
109. Medet isyanımız af eyle benim
110. Yemin etmem bir kararı güderim
111. Yarelerim yarelerim
112. Bülbul gibi feryat figan eylerim
113. Hünkar Hacı Bektaş pirimiz bizim
114. Artık bu sitemi çekemez oldum
115. Kendim aldım kendim buldum
116. Sanırdım kendimi cennetlik kulum
117. Hak bendedir ben bir kulum
118. Çekerim bu derdi bilemiyorum
119. Engel var arada göremiyorum
120. Bin görsemde bi an göremiyorum
121. Can ehli dostları görmektir arzum
122. Gel bu halimizi gör sen yaradan
123. Mahrum etme dergahından
124. Anne ve babanın sebebi bir han
125. Üç nur ile kurulmuştur bu cihan
126. Şahım elaman elaman
127. Laden der yaman ha yaman
128. Divaneyim hak yolunda şahınan
129. Hak Muhammet Ali ezel varınan
130. Bu dertlere derman versen yareden
131. El elinden al elinden
132. Yar elinden yar elinden
133. Çile biz çağre bizden
134. İnsanlığı kardeş gördüm gözünen
135. Yeraltında ecinni var sanmayın
136. Yavrum güle güle gidip gelesin
137. Ezel verdiğimiz ikrar ölmesin
138. Yıkma gönül incinmesin
139. Deyimki cihanda sen değilmisin

140. Soran dostlarıma selam eyleyin
141. Turnalar yarene selam söyleyin
142. Bana kaş eğipte bakıp gitmeyin
143. Sabredelim gönül selamet olsun
144. Uzattım elimi el garip garip
145. Bir sadık dostumu bulana kadar
146. Yürü bir katarla ölene kadar
147. BE bun günlerde cah Haydar Haydar
148. Al yeşil bürünmüş sarı turnalar
149. Yandım susuzluktan ciğerim sızlar
150. Alış verişini yazanlarda var
151. Seni dilden dile satanlarda var
152. İnsanlar kardeştir düşmana ne var
153. Ne dedemiz belli babamızımı var
154. Sana nice yananlar var
155. Başlarda kopacak türlü haller var
156. Seni yoğurupta yapana yalvar
157. Huyu güzel yar güzel yar
158. Onulmaz yaralar oyulur gider
159. Hak sözün tutmasa çekermi çeker
160. Biz gideriz hoşçakalın yarenler
161. Nice deccal cakal düş eylediler
162. Lisan yağmuruna başın açiver
163. Her can sevdiği şahını över
164. Ne olur sevdiğim tek bir gülöver
165. Gördüm arş yüzünden canana benzer
166. Kudret kalemini yazara benzer
167. Birisi aynımda görene benzer
168. Hak Muhammet Ali olduğundandır
169. Ta ezelden gelen ünümüz vardır
170. Yetmişbiri yeten Ali sayılır
171. İsrâf etmek aptallıktır.
172. Fatımadır Muhammettir Alidir
173. Hatice Fatıma virdime gelir
174. Yolumu kesmeye zorlayıp gelir
175. Dilimde Şah zikri süzülüp gelir
176. Sabırlı kullara selamet gelir
177. Senemiz yetmiş bir olmuş gidiyor
178. Fesatlar gerçeğe çökmüş gidiyor
179. Soyun benliğini bire gele gör
180. Bilki sevgi ile cihan durulur
181. En güzel bir mutluluktur
182. Sadık dostlarına sadık kalırmış
183. Canda cananım gel yetiş
184. Pirim Şahı Merdan Alim gel yetiş
185. Hünkar Hacı Bektaş Veli'im gel yetiş
186. Şahım Alihaydar eleman yetiş
187. Garip gönlümüzü arıdan medet

188. Hak Muhammet Ali elaman medet
189. Eyüp gibi derdi çekenden medet
190. Mağrur elini çatmış şöyle yürüdü
191. Güzellikler Bir Hal Olup Doğunca
192. Aşk ı öldürmeye zar eksik olmaz
193. Hak cemale yüz sürmesi zor olmaz
194. Temelde terbiye okumalıyız
195. Hakikatte canın hastasıyız biz
196. Ekmek nadir ama susuz değ iliz
197. Anıp hayal tutan sefa geldiniz
198. Bizler her esrarın ser askeriyiz